ספרי׳ — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא״ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים״
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה״ק כפר חב״ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי׳ תהא שנת נפלאות בכל
צדי״ק שנה להולדת כ״ק אדמו״ר שליט״א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד׳

זמנה משהאיר היום עד שקיעת החמה - אך חשוב להניחן מיד בבוקר

טוב להרגיל עצמו לומר . . . נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בלחש: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל פרקי התהלים היומי.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומֶש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קז

זה המזמור נאמר על ארבעה שיצאו מצרה לרוחה צריכים להודות לה׳, כי בעונש חטאם היו בצרה וכחסד אלהים נצלו ומהראוי לשבח ולספר בפני רבים:

א הֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ב יֹאמְרוּ גְּאוּלֵי יְהוָה אֲשֶׁר גְּאָלָם מִיַּד־צָר:
ג וּמֵאֲרָצוֹת קִבְּצָם מִמִּזְרָח וּמִמַּעֲרָב מִצָּפוֹן וּמִיָּם: ד תָּעוּ בַמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דֶּרֶךְ עִיר מוֹשָׁב
לֹא מָצָאוּ: ה רְעֵבִים גַּם־צְמֵאִים נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַטָּף: ו וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בַּצַּר לָהֶם מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם
יַצִּילֵם: ז וַיַּדְרִיכֵם בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה לָלֶכֶת אֶל־עִיר מוֹשָׁב: ח יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם:
ט כִּי־הִשְׂבִּיעַ נֶפֶשׁ שֹׁקֵקָה וְנֶפֶשׁ רְעֵבָה מִלֵּא־טוּב: י יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת אֲסִירֵי עֹנִי וּבַרְזֶל:
יא כִּי־הִמְרוּ אִמְרֵי־אֵל וַעֲצַת עֶלְיוֹן נָאָצוּ: יב וַיַּכְנַע בֶּעָמָל לִבָּם כָּשָׁלוּ וְאֵין עֹזֵר: יג וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה
בַּצַּר לָהֶם מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם: יד יוֹצִיאֵם מֵחֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יְנַתֵּק: טו יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ
וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: טז כִּי־שִׁבַּר דַּלְתוֹת נְחֹשֶׁת וּבְרִיחֵי בַרְזֶל גִּדָּע: יז אֱוִילִים מִדֶּרֶךְ פִּשְׁעָם
וּמֵעֲוֹנֹתֵיהֶם יִתְעַנּוּ: יח כָּל־אֹכֶל תִּתְעַב נַפְשָׁם וַיַּגִּיעוּ עַד־שַׁעֲרֵי־מָוֶת: יט וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בַּצַּר לָהֶם
מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם: כ יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיִרְפָּאֵם וִימַלֵּט מִשְּׁחִיתוֹתָם: כא יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו
לִבְנֵי אָדָם: כב וְיִזְבְּחוּ זִבְחֵי תוֹדָה וִיסַפְּרוּ מַעֲשָׂיו בְּרִנָּה: כג יוֹרְדֵי הַיָּם בָּאֳנִיּוֹת עֹשֵׂי מְלָאכָה בְּמַיִם
רַבִּים: כד הֵמָּה רָאוּ מַעֲשֵׂי יְהוָה וְנִפְלְאוֹתָיו בִּמְצוּלָה: כה וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סְעָרָה וַתְּרוֹמֵם גַּלָּיו:
כו יַעֲלוּ שָׁמַיִם יֵרְדוּ תְהוֹמוֹת נַפְשָׁם בְּרָעָה תִתְמוֹגָג: כז יָחוֹגוּ וְיָנוּעוּ כַּשִּׁכּוֹר וְכָל־חָכְמָתָם תִּתְבַּלָּע:
כח וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בַּצַּר לָהֶם וּמִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם: כט יָקֵם סְעָרָה לִדְמָמָה וַיֶּחֱשׁוּ גַּלֵּיהֶם:
ל וַיִּשְׂמְחוּ כִּי־יִשְׁתֹּקוּ וַיַּנְחֵם אֶל־מְחוֹז חֶפְצָם: לא יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם:
לב וִירוֹמְמוּהוּ בִּקְהַל עָם וּבְמוֹשַׁב זְקֵנִים יְהַלְלוּהוּ: לג יָשֵׂם נְהָרוֹת לְמִדְבָּר וּמֹצָאֵי מַיִם לְצִמָּאוֹן:
לד אֶרֶץ פְּרִי לִמְלֵחָה מֵרָעַת יֹשְׁבֵי בָהּ: לה יָשֵׂם מִדְבָּר לַאֲגַם־מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה לְמֹצָאֵי מָיִם: לו וַיּוֹשֶׁב
שָׁם רְעֵבִים וַיְכוֹנְנוּ עִיר מוֹשָׁב: לז וַיִּזְרְעוּ שָׂדוֹת וַיִּטְּעוּ כְרָמִים וַיַּעֲשׂוּ פְּרִי תְבוּאָה: לח וַיְבָרְכֵם וַיִּרְבּוּ
מְאֹד וּבְהֶמְתָּם לֹא יַמְעִיט: לט וַיִּמְעֲטוּ וַיָּשֹׁחוּ מֵעֹצֶר רָעָה וְיָגוֹן: מ שֹׁפֵךְ בּוּז עַל־נְדִיבִים וַיַּתְעֵם בְּתֹהוּ
לֹא־דָרֶךְ: מא וַיְשַׂגֵּב אֶבְיוֹן מֵעוֹנִי וַיָּשֶׂם כַּצֹּאן מִשְׁפָּחוֹת: מב יִרְאוּ יְשָׁרִים וְיִשְׂמָחוּ וְכָל־עַוְלָה קָפְצָה
פִּיהָ: מג מִי־חָכָם וְיִשְׁמָר־אֵלֶּה וְיִתְבּוֹנְנוּ חַסְדֵי יְהוָה:

קח

א שִׁיר מִזְמוֹר לְדָוִד: ב נָכוֹן לִבִּי אֱלֹהִים אָשִׁירָה וַאֲזַמְּרָה אַף־כְּבוֹדִי: ג עוּרָה הַנֵּבֶל וְכִנּוֹר אָעִירָה
שָׁחַר: ד אוֹדְךָ בָעַמִּים | יְהוָה וַאֲזַמֶּרְךָ בַּלְאֻמִּים: ה כִּי־גָדֹל מֵעַל־שָׁמַיִם חַסְדֶּךָ וְעַד־שְׁחָקִים אֲמִתֶּךָ:
ו רוּמָה עַל־שָׁמַיִם אֱלֹהִים וְעַל כָּל־הָאָרֶץ כְּבוֹדֶךָ: ז לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי:
ח אֱלֹהִים | דִּבֶּר בְּקָדְשׁוֹ אֶעֱלֹזָה אֲחַלְּקָה שְׁכֶם וְעֵמֶק סֻכּוֹת אֲמַדֵּד: ט לִי גִלְעָד | לִי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם
מָעוֹז רֹאשִׁי יְהוּדָה מְחֹקְקִי: י מוֹאָב | סִיר רַחְצִי עַל־אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי עָלַי פְּלֶשֶׁת אֶתְרוֹעָע: יא מִי
יוֹבִלֵנִי עִיר מִבְצָר מִי נָחָנִי עַד־אֱדוֹם: יב הֲלֹא־אֱלֹהִים זָנַחְתָּנוּ וְלֹא־תֵצֵא אֱלֹהִים בְּצִבְאֹתֵינוּ: יג הָבָה־לָּנוּ
עֶזְרָת מִצָּר וְשָׁוְא תְּשׁוּעַת אָדָם: יד בֵּאלֹהִים נַעֲשֶׂה־חָיִל וְהוּא יָבוּס צָרֵינוּ:

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים ק״ז ק״ח ..... ג

ג) מאמר ד״ה לך לך מארצך וממולדתך ש״פ לך לך, יו״ד מרחשון, ה׳תשמ״ב ..... ה

ד) שיחת ש״פ לך לך יו״ד מרחשון ה׳תשמ״ב ..... ח

ה) לקוטי שיחות פרשת לך לך (בלה״ק) ..... כד

ו) שיעורים בספר התניא (מוגה) לשבוע פרשת לך לך ..... כט

ז) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת לך לך ..... מ

ח) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... מב

שיעורי רמב״ם – ע״פ נוסח כתבי יד תימן מדוייקים (קאפח):

ט) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת לך לך ..... מד

י) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת לך לך ..... סו

יא) – ספר המצוות לשבוע פרשת לך לך ..... עב

יב) נביאים וכתובים שופטים פרק א, דברי הימים-א פרק כה ..... עז

יג) הדרן למסכת קידושין ..... פא

יד) מסכת קידושין עם ביאורים מדף כה עד דף לא ..... פו

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

טו) שולחן ערוך הלכות שבת - אדמו״ר הזקן ..... קיד

טז) שולחן ערוך הלכות ברכות השחר - אדמו״ר הזקן ..... קטו

יז) לקוטי תורה - ד״ה וידעת היום - אדמו״ר הזקן ..... קטז

יח) מאמרים קונטרסים - אדמו״ר האמצעי ..... קיט

יט) דרך מצותיך – ספר המצוות - אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... קיט

כ) המשך והחרים תרל״א - אדמו״ר מוהר״ש ..... קכא

כא) קונטרס החלצו - אדמו״ר מוהרש״ב ..... קכא

כב) ספר המאמרים ה׳תש״ב - אדמו״ר מוהריי״צ ..... קכב

כג) לקוטי דיבורים - אדמו״ר מוהריי״צ ..... קכג

כד) ספר הזכרונות – אדמו״ר מוהריי״צ ..... קכו

כה) אגרות קודש – אדמו״ר מוהריי״צ ..... קכח

כו) חומש, רש״י ותרגום אונקלוס לשבוע פרשת לך לך ..... קכט

כז) לוח זמנים לשבוע פרשת לך לך ..... קנ

כח) סדר מצות הדלקת נרות לשבת פרשת לך לך ..... קנא

בס"ד. שבת פרשת לך לך, יו"ד מרחשון, ה'תשמ"ב

(הנחה בלתי מוגה)

לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך גו'[1], ומבאר רבינו הזקן ב"תורה אור" (ריש פרשתנו[2]) דהליכה זו יש בה ב' ענינים, כמו שכתוב[3] וילך למסעיו, מסעיו לשון רבים, שהם ב' מסעות, ממטה למעלה וממעלה למטה כו'. ובענין ההליכה מלמעלה למטה ממשיך ומבאר שם, דאברם הוא אב־רם, שכל הנעלם מכל רעיון, ומדרגא זו צריך ללכת מלמעלה למטה עד שבא אל הארץ אשר אראך[1], בחינת המלכות, ועד לארץ כפשוטה. אמנם, אף שהליכה זו היא בבחינת ירידה מלמעלה למטה, מכל מקום על ידי ירידה זו ניתוסף עילוי באברם שנקרא שמו אברהם, היינו שנתוספה בו אות ה', כי אב המון גוים נתתיך[4], כלומר, דמשום שירד למטה להיות אב המון גוים, לפיכך נתוספה בו אות ה', כי בכדי לרדת למטה יותר צריך שיומשך בו מדרגא נעלית יותר. ובדוגמת החכם שכשהוא צריך להשפיע לקטן (בשנים או בשכל) הרי הוא צריך לבינה יתירה כדי להשפיע. דיש חכמים גדולים שאין ביכולתם להשפיע למטה ממדריגתם, ודוקא שלמה המלך שהיה חכם מכל האדם[5], לכן נאמר בו[6] וידבר שלשת אלפים משל, היינו שהוריד את הדבר־שכל שלשת אלפים מדריגות, ובכל מדריגה היה צריך להלבישו במשל שהוא דבר זר הדומה אל הנמשל [ועל דרך מה שמובא בכמה מדרשי חכמינו ז"ל משל למלך מלכי המלכים הקב"ה ממלך בשר ודם], והוא משום שהיה בו בינה יתירה. ועל דרך זה בענינו, דבכדי שיוכל להיות הירידה משכל הנעלם מכל רעיון אל הארץ אשר אראך, עד שיהיה אב המון גוים, היה צריך שתתוסף בו אות ה'.

וענין ההליכה שמלמטה למעלה, מובא בדרושי חסידות (גם) בפרשת לך לך [ומזה שהובא פירוש זה בדרושי פרשת לך לך מובן דפירוש זה מוכרח הוא (לא רק ממקום אחר, אלא) גם מצד פרשת לך לך], וכן הוא גם הפירוש הפשוט במה שכתוב לך לך גו', דאין מקרא יוצא מידי פשוטו[7], שהליכה זו היתה מארצך וממולדתך ומבית אביך, היינו מחרן, שהוא חרון אף של מקום בעולם[8], ומאור כשדים, אל הארץ אשר אראך. ואף שאז היתה זו ארץ כנען, כמו שכתוב[9] והכנעני אז בארץ, מכל מקום הרי פירש רש"י שהכנעני היה הולך וכובש אז את ארץ זו ועדיין היתה ארצו של שם, וגם כשהיתה ארץ כנען, הרי זו שלא בערך למעלה מחרן ומאור כשדים כו', וכמו שכתוב[10] בעבר הנהר ישבו אבותיכם

---

1) פרשתנו יב, א.

2) יא, א ואילך. וראה גם תו"ח שם פ, א ואילך. אוה"ת שם (כרך ד) תרפה, א ואילך. שם (כרך ו) תתרעב, א ואילך. ד"ה זה תשל"ח.

3) פרשתנו יג, ג.

4) שם יז, ה.

5) מ"א ה, יא.

6) שם, יב.

7) שבת סג, א. וש"נ.

8) פרש"י ס"פ נח. וראה לקו"ש חט"ו ע' 63 ואילך (ובהע' 3 שם).

9) פרשתנו יב, ו.

10) יהושע כד, ב.

גו׳, דנוסף להפירוש למעליותא[11], דעבר הנהר קאי על השכל הנעלם מכל רעיון, הרי ידוע הפירוש בזה לגריעותא[12], כסיום הכתוב (ויעבדו אלקים אחרים), דתרח היה עובד עבודה זרה ואברהם היה משבר צלמי אביו כו׳[13]. וזהו לך לך מלמטה למעלה, דאחרי שפעל את שבירת הצלמים בבית אביו ובמולדתו, הרי אחרי זה היה הולך אל הארץ אשר אראך, אל ארץ ישראל, ויקרא שם בשם ה׳ א־ל עולם[14], וכפירוש רש״י[15] דבהיותו בבית אביו היה רק אלקי השמים, היינו שהעולם הוא מציאות בפני עצמו והקב״ה הוא א־ל העולם, ואחר־כך פעל שיהיה גם אלקי הארץ, א־ל עולם, שהעולם ואלקות כולא חד[16]. וכמו שכתב הרמב״ם (בהלכות עבודה זרה[17]) בסדר עבודת אברהם אבינו בעולם.

והנה ב׳ פירושים הנ״ל שייכים וקשורים זה בזה[18]. והענין הוא, דבכדי שתהיה הירידה מלמעלה למטה, משכל הנעלם מכל רעיון עד למטה מטה, צריך על זה נתינת כח ממדריגה נעלית, כנ״ל, אשר זה (הנתינת כח) נעשה על ידי העליה שלפני זה מלמטה למעלה, ודוקא על ידי זה יכול לרדת אחר־כך למטה מטה. ועל ידי הירידה למטה באים אל הארץ אשר אראך, שאראה ואגלה אותך[19], את אברהם, היינו ששם דוקא מתגלית מעלתו של אברהם אבינו.

והנה כשם שהיה באברהם אבינו, דכתיב ביה[20] אחד היה אברהם, ונקרא אברהם העברי[21] שכל העולם כולו מעבר אחד והוא מעבר אחד[22], על דרך זה הוא בכל אחד ואחד מישראל, שיש לו הכל בירושה מאברהם אבינו[23], וצריך להיות אצלו העבודה בב׳ האופנים, דבתחלת עבודתו בבוקר (בכל יום) הרי הוא עולה מלמטה למעלה בסולם התפלה[24], קריאת שמע ותפלה, שזוהי עליה בעילוי אחר עילוי, וזהו לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך[25], שיוצא מרצונותיו ומהרגליו ומשכלו ומדותיו ועולה למעלה מעלה, ואחר־כך על ידי נתינת כח זו, באים להעבודה דהנהג בהן מנהג דרך ארץ[26], ירידה מלמעלה למטה. ובזה מתגלה אשר אראך, גילוי מעלתו של כל אחד ואחד מישראל, וגם אשר אראך גילוי אלקות. כי על ידי הירידה למטה הרי הוא עולה לשרשו ומקורו, ויתירה מזו, דעולה למעלה משרשו ומקורו, למעלה משורש הנאצלים, בשרשו ומקורו האמיתי, כמו שכתוב[27] והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה, שזהו אמיתית ענין התשובה[28].

---

11) אוה״ת שם (כרך ד) תרפב, ב.
12) אוה״ת שם. וראה פסחים קטז, א.
13) ב״ר פל״ח, יג. וראה גם רמב״ם הל׳ ע״ז פ״א ה״ג.
14) וירא כא, לג. וראה סוטה י, סע״א ואילך.
15) חיי שרה כד, ז. נת׳ בלקו״ש שם ע׳ 158 ואילך.
16) לקו״ת תבוא מב, ד. מג, ג. המשך תער״ב ח״ב פשל״ג. ובכ״מ.
17) שם.
18) ראה לקו״ש ח״ג ע׳ 782. ועוד.
19) תו״א שם. תו״ח שם פא, רע״א. אוה״ת שם (כרך ו) תתרעא, א.
20) יחזקאל לג, כד.
21) פרשתנו יד, יג.
22) ב״ר פמ״ב, ח.
23) ראה תניא פי״ח. תו״ח שמות תקלז, סע״ב.
24) ראה זח״א רסו, ב. ח״ג שו, ב. סה״מ קונטרסים ח״ב שיח, ב ואילך.
25) ראה לקו״ש לך לך הנ״ל ס״ט. וש״נ.
26) ברכות לה, ב.
27) קהלת יב, ז.
28) ראה לקו״ת ר״פ האזינו. שם ר״פ בלק.

והנה על ידי עבודה בב' קוים אלו, באים להגילוי דלעתיד לבא דכתיב ביה[29] והתהלכתי בתוככם, ב' מיני הילוך[30], ואולך אתכם קוממיות[31], ב' קומות[32], שזהו על ידי מעשינו ועבודתינו במשך זמן הגלות במיוחד[33], ובפרט בעקבתא דמשיחא, ועל ידי זה באים אל הארץ אשר אראך, גילוי אלקות בבחינת ראיה, כמו שכתוב[34] ולא יכנף עוד מוריך, בלי לבושים[35]. וכבר היה לעולמים מעין זה בשעת מתן תורה שהיה בבחינת ראיה[36], אבל זה היה רק מעין הגילוי דלעתיד לבא. ולעתיד לבא יהיה הכל בבחינת ראיה, כמבואר בארוכה ב"שער האמונה"[37] (ובקיצור ב"לקוטי תורה"[38]) דלימוד התורה לעתיד לבא יהיה בבחינת ראיה. וזה נפעל על ידי העבודה בב' מיני הילוך עתה, שבכללות הם תורה ומצוות, דתורה ענינה מלמעלה למטה, כמו שכתוב[39] מן השמים השמיעך את קולו גו', ומצוות ענינם העלאת הדברים הגשמיים למעלה (כמבואר ב"תורה אור" בתחלתו), דעל ידי זה באים לקיום היעוד ואולך אתכם קוממיות, והייתי לכם לאלקים[29], במהרה בימינו ממש.

---

29) בחוקותי כו, יב.

30) אוה"ת בחוקותי ע' תרמ ואילך. לקו"ת ראה כו, א. אמ"ב שער הק"ש פפ"ז. ספפ"ח ואילך. וראה גם ד"ה לך לך תשל"ח ס"ה.

31) בחוקותי שם, יג.

32) ב"ב עה, א. סנהדרין ק, א. וראה אמ"ב שם פפ"ט. אוה"ת שם ע' תרנג. תערב־ג. ד"ה לך הנ"ל שם.

33) ראה תניא רפל"ז.

34) ישעי' ל, כ.

35) תניא פל"ו (מו, א).

36) תניא שם.

37) פ"ס.

38) ראה לקו"ת צו יז, א.

39) ואתחנן ד, לו.

אגרות קודש

ב"ה, ח"י מ"ח, תש"כ
ברוקלין.

הוו"ח אי"א נו"נ מלאכתו מלאכת שמים
מו"ה אברהם מרדכי שמואל שי'

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מט"ו מ"ח, בו כותב ר"פ מעניני הפצת המעינות, ויהי רצון שיתוסף בהפעולות האמורות כהנה וכהנה בתוככי שאר פעולות להפצת היהדות המסורתית, שבד"מ יתוסף כהנה וכהנה בענינים הגשמים בפרט שבהשתלשלות מלמעלה למטה הוא בגשמיות כ"פ ככה בערך הרוחניות, וכידוע הדוגמא אשר בהקרבת עוף אחד ע"ג המזבח נעשית עליית עולמות עליונים ונמשכת ברכה רבה בעניני האדם.

ובפרט אשר השנה היא שנת המאתים להסתלקות הילולא של הבעש"ט עת וזמן מסוגל להפצת המעינות ועד שיגיעו גם חוצה.

בברכה לבשו"ט.

בס"ד. שיחת ש"פ לך־לך, י' מרחשון ה'תשמ"ב.

בלתי מוגה

א. לכאורה לא היתה צריכה להתקיים התוועדות בשבת זו - כי נמצאים כבר לאחרי סיום חודש תשרי, ולאחרי שהאורחים (שבאו לקראת חודש תשרי) נסעו כבר איש למקומו, ואפילו לאחרי ז' מרחשון, שזהו הזמן "שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת",

[וכידוע שהענין דז' מרחשון שייך גם בזמן הגלות וגם בחוץ־לארץ - ולכן, כאשר כותבים בשטר "אחר הרגל", הכוונה בזה היא "ט"ו יום אחר הרגל", ז' מרחשון (ראה לקו"ש לך לך ש.ז.)],

וא"כ, שבת פ' לך לך, י' מרחשון, היא כבר לאחרי סיום כל ענינים הנ"ל. ולכן חשבו כמה וכמה שבשבת זו לא תתקיים התוועדות, ובמילא יוכלו להיות "איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו", ולא יצטרכו לבוא להתוועדות ולהיות במעמד ומצב שאינו בעה"ב לעצמו כו'.

אבל אעפ"כ, הוחלט (מאיזה סיבה שתהי') לערוך התוועדות גם בשבת זו (אע"פ שהדבר כרוך עם שינוי התכניות שתכננו לשבת זו).

ומאחר שהוחלט כן הרי בודאי שזהו דבר טוב, ובפרט כאשר כתוצאה מהתוועדות זו תהי' הוספה בנוגע למעשה טוב, ולא רק מעשה טוב בלשון יחיד, אלא מעשים טובים בלשון רבים, וככל עניני טוב - באופן דצמיחה וגידול כו', פירות ופירי פירות עד סוף כל הדורות.

ב. כאשר מעבירים את הסדרה, ונזכרים ששם הסדרה הוא "לך לך" [היינו, אע"פ שבסדרה זו ישנם ריבוי ענינים, ואילו ציווי הקב"ה לאברהם "לך לך מארצך וממולדתך גו'" מסופר רק בפסוקים הראשונים שבסדרה, אעפ"כ, נקראת כל הפרשה כולה בשם "לך לך"] - הרי זה מזכיר ומעורר שהעבודה צריכה להיות באופן ד"לך לך", הליכה אמיתית, למעלה ממדידה והגבלה, באין ערוך לגבי דרגתו הקודמת.

ולא רק כאשר מדובר אודות עניני הרשות - דמאי קמ"ל, אלא גם כאשר מדובר אודות עניני קדושה, נדרשת העבודה ד"לך לך", עלי' והילוך שבאין ערוך.

זאת אומרת: גם כאשר עבודתו היא באופן ד"בכל מאדך", הנה כאשר מתרגל בעבודה זו, הרי ההרגל נעשה טבע שני, או (כהלשון המובא במק"א) טבע סתם, ומאחר שזה נעשה טבעו ורגילותו, שוב אינו נקרא "עובד אלקים" ע"י עבודה זו, אלא "אשר לא עבדו".

וכמבואר בתניא (פט"ו) "מ"ש בגמרא דעובד אלקים היינו מי ששונה פרקו מאה פעמים ואחד, ולא עבדו היינו מי ששונה פרקו מאה פעמים לבד" - שזהו "משום שבימיהם הי' הרגילות לשנות כל פרק מאה פעמים . . ולכן זאת הפעם המאה ואחת היתרה על הרגילות שהורגל מנעוריו, שקולה כנגד כולן . . להיות נקרא עובד אלקים".

והנה, "בימיהם הי' הרגילות לשנות כל פרק מאה פעמים", ולכן כאשר לומד מאה פעמים ואחד, נקרא "עובד אלקים"; אבל כאשר מתרגל ללמוד מאה פעמים ואחד - הרי גם כאשר לומד מאה פעמים ואחד, שוב אינו נקרא "עובד אלקים", ולא זו בלבד שאינו נקרא "עובד אלקים", אלא יתירה מזו: "אשר לא עבדו"!

וכפי שידע איניש בנפשי' שכאשר עושה דבר מסויים מצד הרגילות שלו - אינו זקוק ליגיעה והשתדלות בענין זה, ולכן אינו נקרא "עובד אלקים" מצד עבודה זו.

דוגמא פשוטה לדבר:

כאשר נולד ילד יהודי להורים שעבודתם היא באופן ד"בכל מאדך" - הרי תיכף ומיד מהרגע שיצא לאויר העולם, "בטרם ידע הנער מאוס ברע ובחור בטוב", הרי הוא גדל באוירה של עבודת ה' באופן ד"בכל מאדך".

וכאשר שולחים אותו למוסד חינוך - הרי אופן החינוך הוא ברוח זו, כי אע"פ שהחינוך הוא אמנם "על פי דרכו", הרי זה באופן שהפנימיות שבזה חדורה בכללות הענין ד"בכל מאדך".

וגם אח"כ הרי הוא דר בסביבה החדורה בעבודת ה' באופן ד"בכל מאדך" - ולכן, העבודה ד"בכל מאדך" נעשית טבעו ורגילותו, מאחר שאינו יודע אודות אפשרות אחרת, הוא מעולם לא ראה מציאות אחרת!

ולכן, אין זה נחשב לעבודה ויגיעה שלו, ואין זה אפילו "קב שלו" ("קב" אחד בלבד שלו) - כי לא היתה לו ברירה להולד אצל הורים אחרים, וכאשר הכניסוהו למוסד חינוך הנ"ל (בהיותו בן ג' או ה' שנים) לא שאלו אותו לאיזה מוסד חינוך ברצונו להכנס (ועד"ז בנוגע למוסדות חינוך לבנות), ובמילא נעשתה הנהגה זו לטבע ורגילות אצלו.

ועל זה באה ההוראה דפרשתנו - "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך": למרות שמדובר אודות "ארצך ומולדתך" דקדושה, אופן העבודה ד"בכל מאדך", אעפ"כ, מאחר שזהו "ארצך ומולדתך", טבעו ורגילותו כו', הרי הוא במעמד ומצב ד"אשר לא עבדו", ולכן נדרש ממנו הענין ד"לך לך", עילוי והליכה שבאין ערוך לגבי דרגתו הקודמת, למעלה ממדידה והגבלה לגמרי.

זאת אומרת: נקודת ההוראה דפ' "לך לך" היא - שגם כאשר נמצאים במעמד ומצב נעלה ביותר, נדרשת עלי' והילוך באופן שבאין ערוך כו'.

ג. וזהו גם סדר הפרשיות - בראשית, נח ולך לך:

בפרשת בראשית מדובר אודות כללות העבודה דבר נש עסיק באורייתא ומקיים עלמא. וכפי שנתבאר לעיל (שיחת שבת בראשית ס"י) מ"ש בדרושי חסידות שחידוש התהוות העולם שע"י עבודת בנ"י הוא בדוגמת החידוש דהתהוות יש מאין, היינו, שבנ"י פועלים בעבודתם "שמים חדשים וארץ חדשה".

ולאחרי פ' בראשית באה פ' נח - שהחילוק ביניהם הוא בדוגמת כללות החילוק שבין עבודת הצדיקים ועבודת הבעלי תשובה. והביאור בזה:

פרשת בראשית ענינה - בריאת העולם, "עולם על מילואו נברא", שזהו כללות הענין דעבודת הצדיקים - "האלקים עשה את האדם ישר".

דהנה, בקבלה וחסידות מבואר אמנם שכללות הענין דברה"ע קשור עם עבודת התשובה, כי בריאת עולם התיקון היתה לאחרי שבירת הכלים שבעולם התוהו, ולכן הרי זה קשור עם כללות הענין דעבודת התשובה - להשיב את הניצוצות שנפלו בשבה"כ. וזהו כללות הענין דסותר על מנת לבנות - בנין עולם התיקון, בדוגמת כללות הענין דעבודת התשובה.

אבל אעפ"כ, ע"פ פשטות הענינים מובן שפ' בראשית קשורה עם כללות הענין דעבודת הצדיקים, מאחר ש"עולם על מילואו נברא", באופן ד"האלקים עשה את האדם ישר".

ולאחרי זה באה פרשת נח, שענינה - "כי מי נח זאת לי" [וכמבואר בדרושי חסידות שזה קשור עם בחי' "כימי עולם וכשנים קדמוניות"], נייחא דרוחא, נייחא לעליונים ונייחא לתחתונים - לאחרי שהעולם הי' במעמד ומצב ד"ותמלא הארץ גו'" ענינים בלתי רצויים. זאת אומרת, שהנקודה הכללית דפרשת נח היא - עבודת התשובה.

וכמבואר בדרושי חסידות שהארבעים יום דירידת גשמי המבול הם בדוגמת הארבעים סאה דמקוה - מאחר שכללות ענין המבול בא לטהר את הארץ, בדוגמת הענין ד"לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם", שזהו כללות הענין דעבודת התשובה.

ועבודת התשובה דפ' נח היא באופן שנח הקריב קרבנות מן הבהמות שהיו בארץ קודם המבול, זאת אומרת, שלוקחים דבר שהי' בארץ שעלי' נאמר "ותמלא הארץ גו'", ומהפכים זאת להיות קרבן לה', ועד שעי"ז נפעל כללות הענין ד"וירח ה' את ריח הניחוח".

ועי"ז - "ויאמר ה' אל לבו לא אוסיף גו' ולא אוסיף", "כפל הדבר לשבועה", ובאופן ד"לא ישבותו" - ענין הנצחיות.

ד. והנה, כללות ענין הנצחיות קשור עם עבודת התשובה דוקא. והביאור בזה: מבואר בשמונה פרקים להרמב"ם בהקדמה למסכת אבות ("מילי דחסידותא"), שישנו עילוי בעבודת הבעל תשובה שכבש את יצרו לגבי עבודת הצדיק שלא נתנסה בזה - כי אצל הצדיק אי אפשר לדעת בבירור שעבודתו תהי' כן בתמידות, מאחר שלא הגיע לידי נסיון, אבל הבעל תשובה שבא לידי נסיון וכבש את יצרו כו' - הרי בודאי שימשיך בעבודתו בתמידות ובאופן נצחי.

דוגמא לדבר:

שטר שיצא עליו ערעור ונתקיים בב"ד, לא שייך עוד ענין של ערעור על שטר זה. דהנה, גם קודם שנתקיים השטר בב"ד, יש בו תוקף דשטר ע"פ תורה, אלא שאין זה שולל את האפשרות שיבוא מישהו ויערער על השטר. אבל לאחרי שיצא ערעור על השטר ונתקיים בב"ד, נעשה תוקף השטר באופן ששוב לא יוכלו לערער עליו כלל.

ועד"ז מובן בנוגע לענינו - שדוקא לאחרי שעמד בנסיון וכבש את יצרו, נעשית עבודתו באופן נצחי, שלא שייך בה שינוי כו'.

ועפ"ז מובן שכללות ענין הנצחיות ("לא ישבותו") בעבודת האדם - שייך בעבודת התשובה דוקא. וזהו הקשר ד"לא ישבותו" עם פ' נח, שנקודתה - עבודת התשובה.

ה. ע"פ האמור לעיל מובן שלאחרי פ' בראשית ופ' נח נמצאים במעמד ומצב נעלה ביותר - כי ישנם כבר ב' אופני העבודה, הן עבודת הצדיקים (פ' בראשית) והן עבודת התשובה (פ' נח).

ולא זו בלבד שישנם ב' אופני עבודה אלו בנוגע לעצמו, אלא עבודתו היא באופן שפועל ב' אופני עבודה הנ"ל בכללות העולם: פ' בראשית - עבודת הצדיקים בנוגע לכללות העולם, ופ' נח - עבודת התשובה בנוגע לכללות העולם.

והנה, לאחרי כל עילויים הנ"ל, מגיעים לשבת פ' לך לך, ואז אומרים לו ליהודי שצריך להיות "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך", היינו, שלאחרי כל זה נדרשת ממנו עבודה באופן דעלי' והילוך שבאין ערוך לגמרי!

זאת אומרת: לאחרי כללות העבודה דחודש תשרי, אותיות "רשית", שאז נמשכים כל עניני בנ"י בגשמיות וברוחניות על כל השנה כולה, הנה כאשר מגיע חודש מרחשון, שאז מפרקים את המטען הרוחני שרכשו במשך חודש תשרי ("מען פאקט פאנאנדער די "סחורה" וואס מען האט איינגעהאנדעלט און איינגעקויפט במשך חודש תשרי") - כידוע פתגם רבותינו נשיאינו - הנה בבוא שבת פ' לך לך, שאז לומדים וקוראים בתורה פ' לך לך, וצריכים לחיות עם ההוראות דפרשה זו (כתורת אדמו"ר הזקן הידועה שצריכים לחיות עם ההוראות דפרשת השבוע) - למדים הוראה כללית על כל השנה כולה, שהעבודה בכל ענינים הנ"ל צריכה להיות באופן דעלי' והילוך שבאין ערוך, למעלה ממדידה והגבלה לגמרי.

וכפי שמבאר אדמו"ר הזקן בתו"א (ריש פרשתנו) [שמאמרים אלו נלקטו ונסדרו ע"י הצ"צ] שבכללות הענין ד"לך לך" ועד"ז "וילך למסעיו" - ישנם ב' אופני הליכה: מלמעלה למטה, ומלמטה למעלה.

וכמבואר שם ש"אברם הוא שכל הנעלם מכל רעיון", ומשם צריך להיות ענין ההילוך מלמעלה למטה, "מאב רם בחי' יסוד אבא עד אל הארץ בחי' מלכות", ועי"ז נפעל הענין ד"אשר אראך" - "אראה ואגלה אותך בעצמך כו'", היינו, שעי"ז הרי הוא מגיע לדרגא נעלית יותר - באין ערוך מבחי' "שכל הנעלם מכל רעיון". וזהו גם ענין ההילוך מלמטה למעלה, היינו, שע"י הירידה למטה הרי הוא מגיע לדרגא נעלית יותר כו'.

וכמדובר כמ"פ שכאשר ישנם ב' פירושים בענין אחד (ב' פירושים בהענין ד"לך לך", הליכה מלמעלמ"ט, והליכה מלמטלמ"ע) - בהכרח לומר שאינם ב' פירושים נפרדים, אלא ישנו קשר ביניהם, ועד שהם ענין אחד, כמדובר כמ"פ אודות הראי' לדבר מפירוש תיבת "שעטנז" - צירוף ג' הענינים ד"שוע טווי ונוז".

ו. עפ"ז מובן גודל העילוי דפ' לך לך - שאז נדרשת העבודה באופן דעלי' והילוך שבאין ערוך.

וזוהי גם הסיבה להתוועדות בשבת זו - כדי לעורר אודות ההתעסקות בענין שהזמן גרמא, באופן דהילוך שבאין ערוך לגבי אופן ההתעסקות בזה בעבר.

ובהקדמה:

דובר כבר פעמים רבות לאחרונה אודות הצורך לאחד את כל בנ"י באיחוד נצחי ואמיתי, עי"ז שלכאו"א מבנ"י יהי' אות א' בספר תורה.

והנה, ענין זה הוא דבר הפשוט ומובן לכל, ולא זקוקים כלל לביאור והסבר בזה - כי כאשר מסתכלים ב"עיתונים" רואים תיכף ומיד שהעולם כולו נמצא במעמד ומצב שהוא זע ומזדעזע כו', עד שהוא עומד להתפורר לגמרי ח"ו, ובפרט בנוגע לכמה ענינים מסויימים, שלא כדאי לפורטם, משום אל תפתח פה וכו'!

[לאחרונה נהי' "מנהג" אצל בעלי־בתים שמוכרחים לקרוא "עיתון" כדי לדעת את המתרחש בעולם. וכאשר לא הספיק לקרוא את ה"עיתון" בעצמו, הרי הוא מבקש את חבירו שיספר לו אודות ה"חדשות" שקרא ב"עיתון". והיות ש"על פי שנים עדים יקום דבר", אינו מסתפק במה ששומע מאדם אחד, אלא הוא מבקש ממישהו נוסף שיספר לו גם הוא את ה"חדשות", כי יתכן שהראשון החסיר איזה פרטים.

הלואי ש"מנהג" זה לא יתקבל אצל אלו שיש להם שיעורים קבועים בתורה, ובפרט אצל אלו שאצלם הקביעות היא בנפש כו', ועאכו"כ בנוגע לתלמידי הישיבות, ועד"ז בנוגע לבנות הלומדות במוסדות חינוך שלהן.

ובנוגע לענינו - כאשר קוראים "עיתונים", רואים בגלוי שמעמד ומצב העולם הוא באופן האמור].

וכדי להציל את העולם ממעמד ומצב זה - צריך להיות הענין דאהבת ישראל ואחדות ישראל, באיחוד אמיתי ונצחי, וכמ"ש "אתם נצבים היום כולכם לפני ה' גו'", היינו, שכאשר בנ"י נמצאים במעמד ומצב ד"כולכם", ואחדותם היא באופן ד"לפני ה'", דוקא אז הרי הם במעמד ומצב ד"נצבים" - "קיימים ועומדים", ובאופן ד"נצבים היום" - "כיום שהוא קיים ומאיר כו'".

וכדי לפעול את אחדותם של כל בנ"י באיחוד אמיתי ונצחי - הנה (עד שימצאו דרך אחרת, הרי) הדרך לפעול זאת היא - עי"ז שכאו"א מבנ"י ירכוש אות א' בספר תורה.

ז. והנה, לאחרי שדובר אודות ענין זה ריבוי פעמים - מכניסים אלי "פתקים" להודיע שפועלים "גדולות ונפלאות" בזה, "מען שטורעם'ט אויף די גאנצע וועלט", ומעוררים בכל מקום שכאו"א מבנ"י ירכוש אות בספר תורה.

מודיעים שהפיצו כך וכך טפסי־רישום לקניית אות בס"ת, והרבה יהודים קיבלו את הטפסים האלו בסבר פנים יפות, ומאחר שהם בחזקת כשרות, הרי בודאי שלא יעברו על האיסור ד"בל תשחית", וינצלו את הטפסים כדי לרכוש אות בספר התורה.

ולאחרי כל זה - בקשתי בערב שבת שיודיעו לי את המספר המדוייק של האותיות שנרכשו כבר בס"ת א', בס"ת ב', ובס"ת ג' וכו' - הנה כאשר רואים את המספר המדוייק, נעשה "אור בעיניים" - בלשון "סגי נהור"!

כאשר צריכים לעשות חשבון מדוייק, ולמסור את החשבון לפלוני (כי "אדם קרוב אצל עצמו") - שוב אי אפשר להטעות את אף אחד אודות גודל ה"שטורעם" וכו', כי החשבון נעשה עי"ז שסופרים עם האצבעות (ע"ד מראה באצבע ואומר כו'), ואז רואים בדיוק את המעמד ומצב האמיתי!

ההתעסקות וה"שטורעם" שמסביב לענין זה הוא באופן ד"נשיאים ורוח" בלבד, אבל כאשר מדובר אודות פועל ממש - הנה "גשם אין"!

מספר האותיות שבספר תורה שעדיין לא נרכשו - אינו מיעוטא דמיעוטא, אלא אדרבה! אינני רוצה לומר מהו מספר האותיות שנרכשו עד עתה - כדי שלא תהי' הרגשה בלתי נעימה ביום השבת!

ועד"ז כאשר משווים את המספר שנתקבל בערב שבת זו לגבי המספר שנתקבל בערב שבת שעברה, ועושים חשבון כמה אותיות נרכשו במשך השבוע - נעשה "אור בעיניים" - בלשון "סגי נהור"!

במשך השבוע נסיתי "א קיצל טאן" ולעורר שיתעסקו בזה באופן המתאים. לצעוק עליו מדוע אינו מתעסק בזה כדבעי - אי אפשר, כי צריכים לדבר בדרכי נועם ודרכי שלום, ועאכו"כ שאי אפשר לומר לו "דברי מוסר" - מי הוא זה ואיזהו שיכול לבוא ולומר לו "מוסר"! - אבל "קיצלען" בלבד, "אויף דעם איידעלסטן אופן" [באופן העדין ביותר] - הרי זה מתאים גם כאשר רוצים להתנהג בדרכי נועם ודרכי שלום בתכלית השלימות!

אבל בנוגע לפועל - כנראה שכל זה לא הועיל מאומה!

ויתירה מזו: ישנם הטוענים שהיות והם מאמינים ש"יש בעה"ב לבירה זו", אין זה תפקידם לדאוג לקיום העולם, ולמנוע את התפוררות העולם כו' - "יש בעה"ב לבירה זו", ובודאי שידאג הוא לקיום העולם!

ומצד כל הנ"ל - הוחלט לערוך התוועדות גם בשבת זו (למרות שלכאורה לא היתה סיבה לעריכת התוועדות בשבת זו, כנ"ל), ולשנות ולבטל את הסדרים והתכניות וכו', באופן שלמעלה ממדידה והגבלה, בהתאם להוראה דפ' לך לך, שצריך להיות עלי' והילוך באופן שבאין ערוך.

וכל זה הוא רק בנוגע לדיבור בעת ההתוועדות, אבל העיקר הוא בנוגע למעשה בפועל - שמכאן ולהבא תהי' ההתעסקות בזה באופן שבאין ערוך לגמרי.

ח. בקשר לכללות הענין דכתיבת הס"ת - הי' עוד מאורע במשך השבוע. ובהקדים: כשם שבקדושה ישנו הענין ד"מיני' ובי' אבא לשדי' בי' נרגא", היינו, שלוקחים ענין דלעו"ז ובעזרתו פועלים הוספה בעניני קדושה, אירע השבוע ענין הפכי - שניצלו את הענין דכתיבת ס"ת למטרה הפכית:

קבלתי מכתב מיהודי שנמצא "מעבר לים", ובו הוא שואל "בתמימות" (הוא יהודי "תמים", ושאלתו היא "בתמימות"): מאחר שהכריזו אודות כתיבת ס"ת עבור מבוגרים, והודיעו שהמבוגרים יכולים לרשום בס"ת זו את בני משפחתם, הן אלו שלאחרי בר־מצוה ובת־מצוה, והן אלו שקודם בר־מצוה ובת־מצוה, הנה מאחר שהילדים שקודם בר־מצוה ובת־מצוה רשומים כבר בס"ת ביחד עם הוריהם, לשם מה צריכים עתה לכתוב ס"ת מיוחד עבור ילדי ישראל?!

בשלמא כאשר דובר אודות כתיבת ס"ת עבור ילדי ישראל בלבד - מובן הדבר; אבל לאחרי שכותבים ס"ת עבור המבוגרים, ובס"ת זו נרשמים גם הילדים שקודם בר־מצוה ובת־מצוה, אינו מובן: מהי התועלת שבכתיבת ס"ת מיוחדת עבור ילדי ישראל?!

גם אם היו שואלים שאלה זו בשנה שעברה - לא הי' מקום כלל לשאלה זו, מאחר שהגמרא (שבת קיט, ב) מבארת את גודל המעלה דתינוקות של בית רבן - "הבל שאין בו חטא"!

ועאכו"כ כאשר שואלים שאלה זו לאחרי שמדברים אודות ענין זה במשך שנה שלימה, כולל חודש העיבור - י"ג חדשים רצופים, ובמשך כל הזמן מדברים מידי פעם אודות המעלה ד"הבל שאין בו חטא", וכמרז"ל (שם) "אל תגעו במשיחי - אלו תינוקות של בית רבן", היינו, שהם נקראים בשם "משיח", וכמודגש בגמרא שהמעלה ד"הבל שאין בו חטא" קשורה עם קיום העולם, שהרי "אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל תינוקות של בית רבן", ועד שכאשר רב פפא שאל את אביי "דידי ודידך מאי", אמר לו אביי "אינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא", היינו, גם כאשר מדובר אודות "גדולי ישראל", אמוראים וכו', סמוכים איש מפי איש עד משה רבינו, מודגשת מעלת תינוקות של בית רבן, "הבל שאין בו חטא" - הנה לאחרי כל אריכות הדיבור באים ושואלים שאלה הנ"ל!!

הוא קבל אמנם את ה"הנחה", נשקה והניחה על גבי המדף, אבל אינו יודע על מה מדובר שם!

וישנם כאלו שקוראים את ה"רשימה", אבל לא לומדים אותה, או שלומדים אבל לא מתבוננים בענינים המדוברים שם, או שמתבוננים בזה, אבל ההתבוננות אינה מתוך כוונה ורצון שהדברים יבואו בפועל ממש, "טאפארו־דא־פלאחו" (הגרזן על העץ) - מעשה בפועל!

ט. וכאמור לעיל ששואלים שאלה זו "מעבר לים" - לשם מה צריכים לשאול "מעבר לים", הרי "לא אלמן ישראל", ובודאי שבמקומו ובסביבתו יוכל למצוא מישהו שלמד את ה"רשימה", ויודע מה שדובר אודות גודל המעלה ד"הבל שאין בו חטא", והלה יוכל להסביר לו שגם כאשר רושמים את הילדים בס"ת של המבוגרים, בתור טפל וכו', אין זה בערך לגבי גודל המעלה דכתיבת ס"ת מיוחדת עבור ילדי ישראל בלבד, שאצלם ישנה המעלה ד"הבל שאין בו חטא"!

וכאשר פלוני שואל שאלה הנ"ל - הנה לכל לראש הרי הוא פטור כבר להתעסק בענין זה, כי הוא עשה את שלו, הוא שאל שאלה, ועתה הוא ממתין שיענו לו תשובה, ובינתיים יכול הוא ללכת לישון, עד שיקבל מענה על שאלתו!

ובפרט שחושב אודות אפשרות כזו שהמענה יהי' שיכול להמשיך לישון - "ושכבת וערבה שנתך"!

סדר העבודה צריך להיות באופן ד"הקדמת נעשה לנשמע", היינו, שלכל לראש צריך הוא למלא את ההוראות, ואח"כ אם ברצונו לשאול שאלה, יבוא וישאל; אבל לא באופן שאינו מתעסק בזה עד שיקבל מענה על שאלתו!

י. וכאמור לעיל שלאחרי כל אריכות הדיבור בזה - הרי זה באופן שלא נגע ולא פגע. וכל זה - למרות שמדובר אודות חסידים, תלמידים של נשיא דורנו!

וא"כ, נשאלת לכאורה השאלה: מדוע מדברים על זה עתה?! - וממה־נפשך: או שסומכים על ה"חזקת כשרות" של אלו ששמעו את הדברים במשך שנה שלימה, שבודאי יתעסקו בזה באופן המתאים; ואם לאו - מה יועיל שידברו אודות ענין זה פעם נוספת?!

הנה על זה באה ההוראה דפ' לך לך - שהעבודה צריכה להיות באופן של עלי' והילוך באופן שבאין ערוך, למעלה ממדידה והגבלה, ולכן, צריכה להיות ההנהגה באופן כזה הן בנוגע לדיבור אודות ענינים אלו (בהתוועדות זו), ועאכו"כ בנוגע למעשה בפועל כתוצאה מהתוועדות זו.

יא. עוד ענין נוסף בזה:

מנצלים את הענין דכתיבת הס"ת לענין של פירוד הלבבות - מי יעמוד בראש המתעסקים בזה, ולוחמים נגד השני שלא להכניס אותו לעזור ולסייע בפעולות הקשורות עם כתיבת הס"ת!

כללות הענין דכתיבת הס"ת הוא - לפעול אחדות בעם ישראל, וכפי שנתבאר כמ"פ שאין הכוונה לקיום המצוה ד"כתבו לכם את השירה הזאת" בלבד (שאז היו צריכים להשתדל לכתוב מספר רב של ספרי תורה), אלא הכוונה היא שבכתיבת הס"ת יתאחדו מאות אלפי בנ"י ביחד; ואעפ"כ מנצלים ענין זה לפירוד הלבכות וכו'!

וכאמור לעיל שלא רוצים להכניס עסקנים חדשים שיעסקו בקשר לס"ת - לא זו בלבד שיש לו עשרים ענינים שהוא אחראי עליהם, הרי הוא לוקח לעצמו גם את הענין דכתיבת הס"ת, ואינו נותן לאנשים אחרים לסייע בארגון הפעולות בזה.

זאת אומרת: כאשר יש לו עשרים ענינים על ראשו, הנה מאחר שהוא מוגבל, ומספר השעות שבמעת־לעת הוא גם בהגבלה, מובן שאינו יכול להתעסק כדבעי בכל הענינים, אלא הוא מתעסק בהם "למחצה לשליש ולרביע". ונוסף לזה - הרי הוא לוקח על עצמו ענין נוסף, וכמובן שגם בענין זה אינו מסוגל להתעסק כדבעי, אלא זה רק מוריד מהתעסקותו בשאר הענינים!

וגם כאשר הוא נמצא בתנועה דמס"נ, אין זה מועיל שיוכל למלא את כל ענינים אלו בשלימות - כמדובר כמ"פ שמס"נ מועילה לקפוץ מהגג למטה, אבל לקפוץ מן הארץ על הגג, לא יוכל גם כאשר ימסור נפשו!

כאשר ישנו ענין חדש, ובענינו - לאחד את כל בנ"י בכתיבת ס"ת, הנה מאחר שזהו ענין הדורש התעסקות רבה וכו', צריכים למצוא אדם שיתעסק בזה כדבעי, ויתמסר במיוחד לענין זה. ובודאי שאם ישלמו משכורת עבור ההתעסקות בזה - ימצאו כמה וכמה שיסכימו להתעסק בזה באופן המתאים.

ואין לו מה לחשוש שמא יגרע מכבודו עי"ז שימסור לאחר את ארגון הפעולות בקשר לס"ת, וטענתו - שכשם שהוא אחראי על ביצוע ענינים פשוטים, הרי בודאי שהוא צריך להיות האחראי על ארגת הפעולות בענין חשוב ונעלה כאחדות ישראל ע"י כתיבת ס"ת - הנה אין לו מה לחשוש מפני הגרעון בכבודו, ואינו זקוק לפעול בעצמו תנועה של אתכפיא או אתהפכא כדי שיוכל להכניס את פלוני שיארגן את כל הפעולות בזה - כי יכול לקחתו בתור "עבד כנעני", והוא ישאר "אדון" ו"מלך" שלו!

ואדרבה: כל מה שיש לו מספר גדול יותר של עבדים, הרי זה מוכיח שהוא אדם חשוב וגדול יותר, כי "אין מלך בלא עם" וכו'. ולכן, כאשר הוא לוקח תחתיו אנשים נוספים, והוא האחראי על כולם, הרי זה מוסיף בכבודו, כי הוא בדוגמת "מלך מלכי המלכים"!

וחסרון זה שלא רוצים להכניס אנשים נוספים - ישנו גם בכמה וכמה מוסדות. בנוגע למוסדות חילוניים אין זה דבר פלא, אלא הפלא הוא שחסרון זה חדר והתפשט גם במוסדות חרדיים - שהאחראים על המוסדות מסרבים להכניס כחות חדשים למוסדות, מפני חשש של פגיעה בכבודם כו'!

וטענתם - שבנוגע למניעת הריוח מוכנים הם לוותר, אבל לא כאשר מדובר אודות הפסד - פגיעה בכבודם כו'!

ובנוגע לענינו - אין מה לחשוש מענין זה, כי ישנו שטח רחב ביותר עבור פעולה של כמה וכמה אנשים!

דהנה, עם ישראל מונה 13־12 מליון יהודים כן ירבו, וכאשר נשי ישראל יקיימו את מצות "פרו ורבו" כדבעי, הנה במשך זמן קצר יגדל מספר בני ישראל ל15 מליון ויותר כן ירבו, ומאחר שבכל ס"ת ישנם ד"ש

אלף ופרוטרוט אותיות, נמצא שעבור מליון יהודים צריכים לכתוב יותר מג' ספרי תורה, וע"פ חשבון זה יוצא שעבור 15 מליון יהודים צריכים לכתוב 45 ספרי תורה! וכאשר יכלו כל הנשמות שבאוצר הנקרא גוף - יהי' מנין בנ"י כהנה וכהנה, ויצטרכו לכתוב ספרי תורה נוספים!

יב. בנוגע לפועל:

על כל אחד ואחת להשתדל לרכוש אות בס"ת, ונוסף לזה - לפעול גם על הזולת לרכוש אות בס"ת, מתאים לציווי "ואהבת לרעך כמוך". וכמבואר בתניא פרק ל"ב מהו הגדר ד"רעך".

וכמדובר כמ"פ שזהו ענין שנוגע לכל בנ"י בשוה, מבלי הבט על החילוקים שביניהם - אשכנזים וספרדים, אלו שנוהגים ע"פ מנהג האריז"ל, ואלו שנוהגים ע"פ מנהג חב"ד וכו', ואפילו "כל אשר בשם ישראל יכונה" - כולם צריכים להכלל ולהתאחד בכתיבת הס"ת.

וכפי שהתחילו לנהוג כמה וכמה אנשים ונשים - שתיכף ומיד כאשר נולד ילד או ילדה, רוכשים עבורם אות בספר התורה: אצל ילד - כאשר נכנס לבריתו של אברהם אבינו [שזהו הקשר עם פרשת השבוע שבה מדובר אודות הציווי דברית מילה), שאז נקרא שמו בישראל, ועד"ז אצל ילדה - כמאן דמהילא דמיא, כאשר נקרא שמה בישראל.

וכמובן בפשטות שכשם שדואגים לילדים בנוגע לכל הענינים - הרי עאכו"כ שצריכים לדאוג עבורם בענין חשוב ועיקרי זה, לרכוש עבורם אות בס"ת.

ובפרט ע"פ המבואר במאמר כ"ק מו"ח אדמו"ר מיום שמח"ת דשנת תש"ו - אודות גודל המעלה הקשורה עם האות שיש לכאו"א מישראל בס"ת. [ולהעיר - שמנהג זה עלה בדעתם של האנשים הפשוטים והנשים הפשוטות דוקא, ולא עלה בדעתם של אלו המרחפים בעולם האצילות, עולם האחדות כו'!].

וכאמור לעיל שהפעולה וההתעסקות בזה צריכה להיות בהתאם להוראת פ' השבוע - "לך לך מארצך וממולדתך וגו'", היינו, באופן של עלי' והילוך שבאין ערוך.

ובפשטות: כשם שכאו"א עורך תכנית בנוגע להתעסקותו בעניניו הגשמיים, כמו כן עליו לערוך תכנית בנוגע להתעסקות בס"ת, ובסוף היום עליו לערוך "חשבון" ולראות מה נוסף במשך יום זה בפעולות בנוגע לס"ת.

והחשבון צריך להיות באופן שלומד מן העבר על העתיד, כפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר בכמה ממכתביו שהעבר מלמד את העתיד - היינו, שמכאן ולהבא הרי הוא מוסיף בזה עוד יותר.

יג. ויה"ר שכל נשמות ישראל הנמצאות עתה בגופים יתאחדו כולם כאחד - ע"י כתיבת הס"ת, ובאופן ד"אתם נצבים היום כולכם", היינו, שדוקא כאשר בנ"י נמצאים במעמד ומצב דאחדות - "כולכם", הרי הם "נצבים" באופן ד"נצב מלך".

ועי"ז מתגלה אצל כאו"א מישראל כללות הענין ד"מאן מלכי רבנן" - היינו, שכאו"א מישראל הוא בבחי' "רבנן", כמ"ש "וכל בניך לימודי ה'", ועד"ז כאו"א מישראל הוא בבחי' "מלך" ("מאן מלכי רבנן"), כמ"ש "ואתם תהיו לי ממלכת גו'".

וזוכים ללכת לקבל פני משיח צדקנו, ביחד עם קבלת פני השכינה, מלך מלכי המלכים הקב"ה - באופן ההליכה דמלך, היינו, "ביד רמה", ומתוך שמחה וטוב לבב.

ומאחר ש"באור פני מלך חיים" - זוכים בקרוב ממש לגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש, בעגלא דידן, למטה מעשרה טפחים, "בנערינו ובזקנינו בבנינו ובבנותינו".

יד. היות שנמצאים במעמד ומצב אשר "החושך יכסה ארץ" - צריכים לשלול שלא יפרשו (בנוגע להמדובר לעיל) פירושים שאין להם מקום בשכל כלל, לא רק בשכל האנושי דנפש השכלית, אלא אפילו בשכל דנפש הבהמית.

ובנוגע לענינו:

לאחרי כל האמור לעיל אודות גודל המעלה דאחדות כל בנ"י ע"י כתיבת הס"ת - יכולים לבוא ולפרש שכאשר פועלים על יהודי לרכוש אות בס"ת, נסתיימה כבר כל העבודה, ושוב לא צריכים להתעסק עם אותו יהודי.

והחשבון הוא הן בנוגע לעצמו והן בנוגע לזולת:

בנוגע לעצמו - הרי כאשר פועל על הזולת לרכוש אות בס"ת, קיים בזה את המצוה ד"ואהבת לרעך כמוך", שזהו "כלל גדול בתורה"; ובנוגע לזולת - מאחר שרכש אות בס"ת, הרי הוא נמצא במעמד ומצב נעלה ביותר, כי הוא מאוחד עם מאות אלפי בנ"י!

ומאחר שהענין ד"ואהבת לרעך כמוך" הוא ענין נעלה ביותר, כמארז"ל "זה כל התורה כולה, ואידך פירושה הוא, זיל גמור" - הרי הוא מסתפק בפעולה זו, וטוען ששאר הענינים ייעשו ע"י "ואידך" - ע"י מישהו אחר.

הנה על זה אומרים לו שישנם תרי"ג מצוות, ולכן, הפעולה על הזולת צריכה להיות בנוגע לכל עניני התורה ומצוותי', ולא מספיק לפעול עליו שירכוש אות בס"ת.

ובפרט שבנוגע למעשה המצוות נאמר "רחבה מצותך מאד" - דקאי על מעשה המצוה עצמה, "רחבה מצותך מאד", ולא רק על שכר המצוה.

וכמבואר במדרז"ל שמימרות האמוראים והלכות התורה הם באופן ד"עלמות אין מספר" - למרות שמדובר אודות ענינים הקשורים עם מעשה בפועל, שהרי רובם ככולם דמימרות האמוראים שייכים לענינים דמעשה בפועל, ובלשון הגמרא - "מאי בינייהו".

ועד"ז מובן שכל מצוה היא באופן ד"רחבה מצותך מאד", ונוסף לזה - ישנם תרי"ג מצוות, ובכל ענינים אלו צריכים לפעול על הזולת, בהתאם לציווי והוראת התורה "ואהבת לרעך כמוך".

טו. אבל אעפ"כ, נוסף על הפעולה הכללית שצריכים לפעול על הזולת בנוגע לקיום כל התורה ומצוותי' - ישנם ענינים שהזמן גרמא, שבהם צריכה להיות פעולה והתעסקות מיוחדת.

וכשם שישנם חילוקים בנוגע לעבודה המיוחדת והעיקרית דמועדי השנה - בראש השנה עיקר העבודה היא באופן דקבלת עול, "תמליכוני עליכם", ובשמח"ת עיקר העבודה היא בענין השמחה של תורה, ועד"ז בשאר הימים טובים, שבכל א' מהם ישנה עבודה עיקרית השייכת במיוחד ליו"ט זה.

ועד"ז מובן בנוגע לעבודת כאו"א מישראל, שאע"פ שצריכים להתעסק בכל הענינים, אעפ"כ יש לכאו"א ענין מיוחד ועיקרי שבזה מתבטא ה"עביד עבידתי" שלו - ע"ד ש"כל יומא ויומא עביד עבידתי". זאת אומרת: ישנם זמנים שבהם עבודת כל בנ"י היא באופן שוה, ולדוגמא: בערב שבת הרי עבודת כל בנ"י היא - התעסקות בהכנות לקראת יום השבת, ועד"ז ההתעסקות ב"מבצע נרות שבת קודש"; אבל ישנם זמנים שבהם יש לכאו"א עבודה מיוחדת שבזה צריך להיות עיקר התעסקותו.

ובנוגע לענינו:

ישנה העבודה הכללית דהפצת המעיינות חוצה, כולל הפצת המבצעים הידועים: אהבת ישראל, חינוך, תורה, תפילין, מזוזה, צדקה, בית מלא ספרים - יבנה וחכמי', נרות שבת קודש, כשרות האכילה ושתי', וטהרת המשפחה; ונוסף לזה ישנו הענין שהזמן גרמא - הפעולה לאחד את כל בנ"י ע"י כתיבת הס"ת.

ועפ"ז מובן שכאשר "יצא אדם לפעלו ולעבודתו", צריך הוא להכין תכנית מדוייקת בנוגע לפעולתו ועבודתו במשך יום זה בכל הענינים האמורים לעיל.

ודעת לנבון נקל לדעת ולהבין באיזה ענין צריכה להיות עיקר התעסקותו, ואם אינו יכול להחליט בזה - הרי "תשועה ברוב יועץ", ויכול הוא להתייעץ עם חבירו וכו'.

והעיקר הוא - לא לבזבז את הזמן עבור שקו"ט באיזה ענין צריך להתעסק במיוחד, אלא המעשה הוא העיקר.

טז. והנה, הפעולה בכל ענינים אלו צריכה להיות בהתאם להוראה דפ' השבוע "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך", עלי' והילוך שבאין ערוך, למעלה ממדידה והגבלה.

וכפי שהוזכר לעיל (ס"ה) שישנם ב' אופני הילוך: הליכה מלמעלה למטה, והליכה מלמטה למעלה כו'. ונוסף לזה - ישנה הדגשה מיוחדת שההליכה צריכה להיות באופן ד"לך לך" (ועד שבכמה מקומות נקראת כל הפרשה בשם "לך לך", ולא רק "לך" בלבד), היינו, שההליכה צריכה להיות "לך" - למקורך ושרשך, שאז העלי' וההילוך הוא באופן נעלה יותר.

ובפשטות: כאשר מתבונן במקורו ושרשו - אופן עבודת אביו וסבו וכו', הרי זה פועל הוספה ועילוי בכללות ענין ההליכה.

ועד"ז כאשר מתבונן באופן עבודת רבו - שהרב קרוי אב - נשיא דורנו, הרי בודאי שזה פועל הוספה ועילוי בכללות ענין ההליכה, וזוהי ההוספה שבתיבת "לך לך" - שההליכה היא למקורו ושרשו כו'.

יז. והנה, כללות עבודת האדם באופן דהליכה מלמעלה למטה - מודגשת בסדר העבודה מידי יום ביומו:
לכל לראש צריך להתפלל בבית הכנסת, ואח"כ צריך ללמוד תורה בבית המדרש, ואח"כ הרי הוא הולך מלמעלה למטה - להתעסק בעניני העולם, "הנהג בהם מנהג דרך ארץ". וע"י ירידה זו נפעל עילוי נעלה יותר וכו'.

וע"ד בנוגע לכללות חיי האדם:

לכל לראש ישנם השנים שבהם עיקר עסקו בלימוד התורה - החל מ"בן חמש שנים למקרא, בן עשר שנים למשנה, בן חמש עשרה לגמרא כו'", שאז עבודתו צריכה להיות באופן ד"תורתו אומנתו" (אפילו לשיטת ר' ישמעאל) - מאחר שאין לו דאגות הפרנסה וכו'.

ואח"כ באים השנים שבהם עבודתו היא באופן דהליכה מלמעלה למטה, היינו, שיורד למטה להתעסק בעניני העולם, מאחר ש"ריחים בצווארו", כי הוא חייב לפרנס את בני ביתו.

והנה, גם באותן השנים שבהם עבודתו היא באופן ד"תורתו אומנתו" - צריכה להיות עבודתו באופן ד"לך לך", ובב' אופני ההליכה, הן ההליכה מלמטה למעלה, והן ההליכה מלמעלה למטה, כדלקמן.

יח. והביאור בזה:
העבודה דהליכה מלמטה למעלה, ענינה - שצריך להוסיף עוד יותר ולהגיע לדרגא נעלית יותר בלימוד התורה.

דהנה, כאשר מדובר אודות תלמיד הראוי לשמו, היינו, תלמיד שמנצל את הזמן באופן המתאים ולומד כדבעי כו' - נשאלת השאלה: כיצד יכול להוסיף עוד יותר בלימוד התורה, הרי במשך המעת־לעת ישנם כ"ד שעות בלבד, ומאחר שהוא מנצל את כל זמנו באופן המתאים, מהיכן יקח זמן נוסף כדי להוסיף בלימוד התורה?!

הנה על זה אומרים לו שבלימוד התורה ישנם ב' ענינים: כמות ואיכות. ולכן, גם כאשר נראה לו שאינו יכול להוסיף בכמות דלימוד התורה, הרי בודאי שיכול להוסיף באיכות דלימוד התורה.

ובאמת אפשר להוסיף גם בכמות הלימוד - שהרי רואים בפועל שכאשר הלימוד הוא בעצלתיים, הרי הכמות שמספיק ללמוד היא פחותה מאשר הכמות שהי' יכול להספיק אם הי' לומד מתוך חיות כו'. ועפ"ז מובן שאפשר להוסיף גם בכמות הלימוד - כי כאשר לומד בחיות יותר, הרי הוא מספיק ללמוד כמות גדולה יותר.

והנה, ב' הענינים דכמות ואיכות, אינם ב' דרגות בלבד, אלא הם ב' סוגים כלליים, שבכל א' מהם ישנם ריבוי דרגות.

וע"ד המבואר באגה"ק (סי"ז) בנוגע לכללות הענין דגן עדן - "שיש כמה וכמה מעלות ומדרגות ג"ע זה למעלה מזה עד רום המעלות", אע"פ שבכללות ישנם בג"ע ב' בחי' בלבד - ג"ע התחתון וג"ע העליון.

ועד"ז מובן בנוגע לב' הענינים דכמות ואיכות שבלימוד התורה - שהם ב' סוגים כלליים, ובהם ישנם ריבוי דרגות.

ובפרט שכללות הענין דג"ע קשור עם לימוד התורה - כי קיום המצוות שייך רק בעוה"ז ולא בג"ע, משא"כ לימוד התורה שייך גם בג"ע, כפי שמצינו שיש מתיבתא דרקיעא, מתיבתא דשמיא, מתיבתא דקוב"ה וכו'.

יט. עד"ז צריך להיות ענין ההילוך מלמעלה למטה:
גם כאשר הוא תלמיד הראוי לשמו, היינו, שכל חיותו בלימוד התורה - אינו יכול להסתפק בלימוד התורה בלבד, אלא נדרשת ממנו הליכה מלמעלה למטה, "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך", לצאת החוצה ולהשפיע על יהודי שנמצא בחוץ להניח תפילין, ולרכוש אות בספר תורה.

וכמבואר באגה"ק (ס"ה) שגם תלמידי חכמים העוסקים בלימוד התורה, צריכים לעסוק בגמ"ח, כמרז"ל כל האומר אין לי אלא תורה וכו'.

ומאחר שמדובר אודות תלמיד הראוי לשמו, היינו, שכל חיותו היא בלימוד התורה, בדוגמת "דגים שבים" [והרי משל זה נאמר בנוגע ללימוד התורה דוקא, ולא בנוגע לקיום המצוות] - מובן שההילוך מלמעלה למטה, לצאת החוצה ולהתעסק בהפצת המעיינות כו', הרי זה ענין הדורש תנועה של מסירת נפש, ובסגנון אחר: "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך", הליכה באופן שבאין ערוך.

וזהו כללות ענין ההליכה מלמעלה למטה - היינו, שנוסף על עיקר עסקו בלימוד התורה, הרי הוא מנצל את הזמנים הפנויים (ע"פ הוראת הנהלת הישיבה) לעסוק בכללות הענין דהפצת המעיינות חוצה, ולאחרי זה - בכללות ענין המבצעים.

ובפרט ע"פ הסדר שבמדינה זו, שישנם כמה ענינים העומדים לרשותו של התלמיד, הן בנוגע לזמן, והן נוגע לענינים מסויימים [ואין כאן המקום להכנס לפרטי ענין זה - אם זה דבר הרצוי או לא], ומאחר שכן הוא הסדר במדינה זו, הרי בודאי שיכולים לנצל זאת באופן המתאים.

כ. והנה, כאשר התלמיד יוצא להתעסק בהפצת המעיינות חוצה, הרי אע"פ שפעולה זו באה אצלו ע"י ענין של מס"נ, אעפ"כ, בנוגע לפעולה עם הזולת אין ניכר אצלו כלל שזהו ענין הכרוך עם מס"נ, היינו, שעושה זאת מתוך הכרח כו', אלא הוא מתעסק בזה מתוך חיות כו'.

ואע"פ שהוא תלמיד ישיבה, וענינו רק לקבל ולציית להוראות של הראש ישיבה, המשפיע והמשגיח, ובפרט ע"פ המבואר בשיחה הידועה (סה"ש תו"ש ע' 75 ואילך) אודות אור המשפיע ואור המקבל, וא"כ, למאי נפק"מ (לכאורה) אם פעולתו בהפצת המעיינות חוצה היא מתוך הרגש וחיות כו', העיקר הוא שמציית ומתנהג בפועל ע"פ ההוראות שמקבל מהנהלת הישיבה?!

הנה הביאור בזה - כאשר מתעסק בהפצת המעיינות חוצה ללא כל חיות כו', הנה כאשר אותו יהודי שמנסה להשפיע עליו רואה שהוא מדבר עמו מתוך כפי' והכרח, או שעושה זאת בקרירות ("קאלט בלוטיק") עכ"פ, או באופן ד"מים פושרים", ללא הרגש וחיות כו' - הרי בודאי שלא יצליח לפעול מאומה על הזולת.

ולכן, למרות שראשית העבודה ועיקרה ושרשה היא באופן דקבלת עול, הנה ביחד עם זה הרי הוא מתעסק בכללות הענין דהפצת המעיינות חוצה מתוך הרגש וחיות דוקא.

ואינו יכול לטעון שעבודתו תהי' באופן ד"עבד נאמן", כמבואר בהמשך תרס"ו שעבודתו היא באופן דקבלת עול בתכלית השלימות, היינו, שכל מציאותו היא מציאות האדון, עד שהתענוג שלו הוא תענוג האדון וכו' - כי עד שיגיע לדרגת העבודה ד"עבד נאמן" יעברו מספר ימים, ואילו הפעולה עם הזולת (להצילו מיד ה"קלוגינקער") צריכה להיות תיכף ומיד, ואי אפשר להמתין עד שיגיע לדרגת העבודה ד"עבד נאמן", ולכן, הפעולה וההתעסקות עם הזולת צריכה להיות מתוך חיות כו'.

זאת אומרת: כאשר מדבר ומשפיע על הזולת, צריך לדבר עמו בדברים היוצאים מן הלב, וכהדיוק "מן הלב", היינו, פנימיות הלב, ולא רק מן השפה ולחוץ, אפילו שפת הלב, אלא מתוך פנימיות הלב דוקא.

כא. והנה, כללות העבודה ד"לך לך", ענין ההילוך, צריך להיות בתמידות, במשך כל זמן עבודתו בהיות נשמתו מלובשת בגופו, שהרי הנשמות המלובשות בגוף הם בבחי' "מהלכים", כמ"ש "ונתתי לך מהלכים גו'". זאת אומרת: גם כאשר עבודתו היא בתכלית העילוי, נדרשת ממנו תנועת ההליכה לדרגא נעלית יותר.

וכפי שמצינו בנוגע לאופן עבודת משה רבינו:

עבודתו של משה רבינו היתה בתכלית העילוי, שהרי משה רבינו הי' מבחר מין האנושי. ובפרט לאחרי גודל העילוי ד"משה קבל תורה מסיני".

והנה, מבלי הבט על גודל המעלה שבעבודת משה רבינו תיכף לאחרי מתן תורה - לא הסתפק בזה, אלא המשיך גם אח"כ בלימוד התורה, בעילוי אחר עילוי. ועד"ז בנוגע להילוך שמלמעלה למטה:

למרות שעבודת משה רבינו היתה בתכלית העילוי, אעפ"כ ירד ממדרגתו כדי ללמוד תורה עם כל בנ"י, כמבואר במדרז"ל כיצד הי' סדר המשנה שהי' משה רבינו לומד עם בנ"י.

ויתירה מזו: לא רק שלמד תורה עם "דור דעה" שלו, אלא גם לאחרי ש"כלו מתי מדבר", ונשארו "אותן שכתוב בהן (בפ' ואתחנן) חיים כולכם היום", היינו, דורו של יהושע (שהיו בדרגא פחותה יותר מ"דור דעה" של משה רבינו) - למד משה רבינו את כל הענינים שלאחרי פ' ואתחנן עם דורו של יהושע.

ועפ"ז מובן כיצד צריכה להיות הנהגת כאו"א מישראל - שלומד תורתו של משה רבינו - ע"פ אופן ההנהגה דמשה רבינו.

כב. והנה, כאשר תלמידי הישיבה מתנהגים באופן ד"לך לך", הן בנוגע להליכה מלמטה למעלה, והן בנוגע להליכה מלמעלה למטה - הרי זה פועל עילוי והוספה בנוגע לכל עניניהם, בדוגמת כללות הענין ד"מתלמידי יותר מכולם", היינו, שע"י ההשפעה על הזולת, נפעל עילוי אצל המשפיע כו'. ועד שזה פועל הוספה בנוגע לעניניהם הגשמיים.

וזהו גם המענה לתלמידים הטוענים שחסר בעניניהם הגשמיים, ובמילא הרי זה מפריע למנוחת הגוף ומנוחת הנפש הדרושה להצלחה בלימוד התורה בהתמדה ושקידה - הרי ידוע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר שכאשר יש לו "צפרניים" ("נעגל"), צריך להפנותם לכיוון שלו, ובענינו: הסיבה שחסר בעניניו הגשמיים היא משום שחסר בעבודתו, ואילו עבודתו היתה בשלימות, הי' מקבל את כל עניניו הגשמיים באופן המתאים.

וכמבואר באגה"ק (סכ"ה) שלא יתכן מציאות של היזק וכיו"ב לולי זאת ש"כבר נגזר מן השמים", ומזה מובן שאם עבודתו היתה בשלימות, והי' מגיע לו שיקבל את כל עניניו הגשמיים באופן המתאים, לא היתה אפשרות שבשר ודם ימנע זאת ממנו.

אבל לאידך - אין זו הצטדקות עבור הנהלת הישיבה על חסרון הענינים הגשמיים אצל התלמידים, כמבואר באגה"ק הנ"ל שגם כאשר "על הניזק כבר נגזר מן השמים", אעפ"כ הרי המזיק הוא בעל בחירה וכו'. ועפ"ז מובן שהנהלת הישיבה צריכה לספק לתלמידים את כל צרכיהם הגשמיים, כדי שיוכלו ללמוד תורה מתוך מנוחת הנפש ומנוחת הגוף.

וכל האמור לעיל בנוגע לאופן הנהגת תלמידי הישיבה - הרי זה שייך לכל אלו שרוצים שתהי' להם שייכות לד' אמות של נשיא דורנו, שהם צריכים להתנהג באופן האמור.

כג. והנה, ע"י העבודה באופן ד"לך לך", מגיעים לסיום הפרשה - "בעצם היום הזה נימול אברהם גו'", שזה קשור עם מ"ש ביצי"מ "בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים", ועד שזוכים לגאולה האמיתית והשלימה - "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות".

והיציאה מהגלות אל הגאולה האמיתית והשלימה היא "ביד רמה", ובאופן ד"כספם וזהבם אתם", היינו, שלוקחים את כל עניני התורה ומצותי' שקיימו במשך זמן הגלות, ביחד עם הניצוצי קדושה שבדברי הרשות וכו'.

והולכים ביחד עם משיח צדקנו לארץ הקודש - במהרה בימינו ממש, בגאולה האמיתית והשלימה.

* * *

כד. מאמר (כעין שיחה) ד"ה לך לך.

* * *

כה. נהוג לבאר פסוק בפרשת השבוע עם פירוש רש"י, ובפרשתנו - ישנו פירוש רש"י תמוה ביותר:

בהתחלת הפרשה (יב, ג) נאמר: "ונברכו בך כל משפחות האדמה", מעתיק רש"י את התיבות "ונברכו בך", ומפרש: "יש אגדות רבות. וזהו פשוטו אדם אומר לבנו תהא כאברהם. וכן כל ונברכו בך שבמקרא. וזה מוכיח בך יברך ישראל לאמר ישימך אלקים כאפרים וכמנשה".

וצריך להבין: א) ענינו של רש"י לבאר פשוטו של מקרא, וא"כ, מדוע כותב רש"י שבענין זה "יש אגדות רבות" - למאי נפק"מ בפשוטו של מקרא?!

ב) מהו הדיוק "אגדות רבות"?!

ג) יתירה מזו: ישנם מקומות שרש"י מביא "אגדה המיישבת דברי המקרא דבר דיבור על אופנו", וזאת - דוקא כאשר ישנו קושי בפשוטו של מקרא. אבל בענינו כותב רש"י "וזהו פשוטו אדם אומר לבנו תהא כאברהם", היינו, שישנו פירוש בפשוטו של מקרא, ופירוש זה מובן בפשטות. וא"כ, קשה ביותר: לשם מה כותב רש"י "יש אגדות רבות"?!

ובפרט ע"פ מ"ש רש"י "וכן כל ונברכו בך שבמקרא", ומביא הוכחה ממ"ש "בך יברך ישראל לאמר ישימך אלקים כאפרים וכמנשה", היינו, שכן הוא הפירוש בשאר המקומות כו' - הרי בודאי שפירוש זה מובן בפשטות, וא"כ, לשם מה צריך רש"י לומר "יש אגדות רבות"?!

ד) לא זו בלבד שרש"י כותב "יש אגדות רבות" למרות שישנו הפירוש דפשוטו של מקרא, הנה הוא מקדים לומר "יש אגדות רבות" לפני שמביא את הפירוש דפשוטו של מקרא?!

וכמדובר כמ"פ שכל הענינים שבפירוש רש"י צריכים להיות מובנים בפשטות. וכפי שיתבאר לקמן.

כו. בהערות אאמו"ר (לקוטי לוי"צ פרשתנו ע' לט) מביא מאמר הזהר (פ, א) "הה"ד ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה, דא דרום, דהוא חולקי' דאברהם, הלוך ונסוע דרגא בתר דרגא עד דסליק לדרום, ותמן אתקשר כדקא יאות, וסליק לדרגי' דדרום".

ומבאר אאמו"ר שיש בזה ג' דרגות: "א' וסליק לדרום, ב' ותמן אתקשר כדקא יאות, ג' וסליק לדרגי' דדרום", כמבואר שם פרטי הדרגות שבזה.

וכמו כן מביא בהערות (ע' מו) מאמר הזהר (פד, א) "מה כתיב וילך למסעיו מנגב, מסטרא דימינא שירותא דעלמא עלאה סתימא עמיקא לעילא עד אין סוף".

ומבאר אאמו"ר את פרטי הדרגות שבזה - "עלאה בינה, סתימא חכמה, עמיקא אריך, לעילא עתיק, עד אין סוף א"ק . . הרי יש כאן ה' מדריגות למעלה מנגב דחסד, בינה חכמה אריך עתיק א"ק".

וכמדובר כמ"פ שאאמו"ר כתב דבריו בקיצור ובאותיות הקבלה, ואינו מבאר את הענינים בנוגע לעבודת האדם - בהסתמכו על לומד הערות אלו שכבר למד לפנ"ז דרושי חסידות, ובמילא יוכל להבין את ההוראה וה"בכן" בנוגע לעבודת האדם.

וכמובן שאין מספיק הלימוד לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא בלבד, אלא העיקר הוא שהדברים יבואו במעשה בפועל.

כז. כאן המקום להעיר אודות כמה ענינים ששקלו וטרו בהם בליקוטים המופיעים מידי פעם בפעם:

בא' הליקוטים הנ"ל שקלו וטרו אם מותר לתלמידים לישב במקום שיושב רבם בעת התפלה - מאחר שזהו מקומו הקבוע לתפלה, כהפס"ד בשו"ע (או"ח ס"צ סי"ח) "יקבע מקום לתפלתו שלא ישנהו".

המדובר שם - אודות מקומי הקבוע לתפלת מנחה ומעריב בימות החול, שכאשר תלמידי הישיבה לומדים ב"אולם", אינם נזהרים שלא לשבת על מקום מיוחד זה, ובנוגע לזה היתה שקו"ט ארוכה בליקוטים הנ"ל.

והביאור בזה:

ידוע שאלו שישבו בבית הכנסת במקום מיוחד כו', דייקו שמקומם יהי' בקרן דרומית מזרחית, או - לא בקרן ממש, אלא דרומית למקום הש"ץ היורד לפני התיבה. זאת אומרת, שמקומם הקבוע לתפלה הוא - בקרן דרומית מזרחית.

והנה, המקום שבו מתפללים מנחה ומעריב בימות החול, אינו בקרן דרומית מזרחית, אלא בקרן צפונית מזרחית. ומאחר שאין זה המקום הקבוע לתפלה (כי המקום הקבוע לתפלה הוא בקרן דרומית מזרחית), מתבטלת הקביעות שבזה (שמתפללים שם בכל ימות החול), ואין זה נחשב למקום קבוע לתפלה, ולכן מותר לתלמידים לישב במקום זה.

ומה שמתפללים תפלת מנחה ומעריב דימות החול במקום זה (ולא במקום הקבוע - בקרן דרומית מזרחית) - הרי זה מפני טירחא דציבורא, כי כאשר צריכים לעבור לאורך כל בית הכנסת, מטריחים את הציבור כו'. וע"ד מארז"ל (מגילה כז, סע"ב) "לא פסעתי על ראשי עם קדוש". ולכן, מתפללים במקום הסמוך לפתח ולדלת כו'.

ואע"פ שאין זה המקום הקבוע לתפלה - הרי עיקר תפלת היום היא - תפלת שחרית (ולא תפלת מנחה ומעריב). וע"ד משנ"ת בהתוועדות הקודמת (דר"ח מרחשון) בנוגע להתבוננות שקודם התפלה, שעיקר ענין ההתבוננות כו' צריך להיות קודם תפלת שחרית דוקא, והתבוננות זו פועלת גם בנוגע לתפלת מנחה ומעריב. ולכן, דוקא בתפלת שחרית אומרים פסוקי דזמרה וכו'.

ועוד ענין בזה:

ב"אולם" הנ"ל לומדים תלמידי הישיבה, ומאחר שהמקום שם מצומצם, ולימוד התורה צריך להיות מתוך הרחבה, במנוחת הנפש ומנוחת הגוף דוקא - הנה כאשר יצטרכו להתצמצם ולהדחק שלא לישב על מקום זה, הרי זה לא יוסיף סיוע ועידוד בלימוד התורה. והיות שרצונו של אדם זהו כבודו, הרי הרצון הוא שישבו גם במקום הנ"ל, כדי שיהי' מקום רחב יותר ללימוד התורה.

ואין זה שייך לשקו"ט אם כבודו מחול כו' - כי "כבודו במקומו מונח" - בקרן דרומית מזרחית.

כח. האמור לעיל אודות המקום המיוחד הקבוע לתפלה בקרן דרומית מזרחית - קשור גם עם מ"ש בפרשתנו "ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה", וכמבואר בזהר (שהובא לעיל) "הנגבה דא דרום, דהוא חולקי' דאברהם".

וזהו גם הקשר עם תפלת שחרית דוקא - כי אברהם אבינו תיקן תפלת שחרית, וכאמור לעיל שתפלת שחרית היא התפלה העיקרית שבמשך היום. וע"ד שמדת החסד (מדתו של אברהם אבינו) נקראת "יומם", בתוספת מ"ם, לפי שענינה - "יומא דאזיל עם כולהו יומין".

ואין כוונת הדברים שבעת התפלה צריך כל הקהל להדחק לקרן דרומית מזרחית, וששאר המקום בבית הכנסת ישאר מקום פנוי - כי הדיוק שמקום התפלה יהי' בקרן דרומית מזרחית אינו שייך לכאו"א, אלא רק לאלו שצריכים להיות באופן מיוחד ומובדל כו', [וכשם שישנם חילוקים בנוגע למקומות שמסביב לשולחן הקריאה כו']. ואדרבה, מאחר שהתפלה צריכה להיות מתוך מנוחת הדעת כו', צריך כאו"א לעמוד במקומו, כדי שיוכל להיות הענין ד"משתחווים רווחים", ולא שכולם ידחקו ויצטופפו בקרן אחת.

ואפילו בבית המקדש ששם הי' הנס ד"עומדים צפופים ומשתחווים רווחים" - הרי בודאי שהצפיפות לא היתה משום שכולם הצטופפו בקרן אחת, ושאר המקום בביהמ"ק הי' פנוי. ואם היו עושים כן, אינני יודע אם הי' הנס ד"משתחווים רווחים", מאחר ש"לא עביד קוב"ה ניסא למגנא", כאשר אין כל צורך בנס זה.

ומובן בפשטות שבנוגע לעצם עניך התפלה - הרי התפלה מתקבלת כאשר מתפללים בכל מקום שבבית הכנסת, ובפרט ע"פ מ"ש "והתפללו אליך דרך ארצם", היינו, שכל התפלות דבנ"י שבכל העולם כולו, עולים למעלה דרך ארץ ישראל, ובא"י גופא - דרך ירושלים עיר הקודש, ובירושלים גופא - דרך מקום קדש הקדשים שבבית המקדש.

כט. ויה"ר שבקרוב ממש יקויים היעוד שאומרים בתפלה ג"פ בכל יום (וביום השבת - ד"פ) "ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים", ואז תהי' התפלה עצמה בארץ הקודש ובירושלים עיר הקודש כו', לא רק "דרך ארצם", מאחר שארץ ישראל תתפשט בכל הארצות וירושלים תתפשט בכל ארץ ישראל.

ועוד קודם קיום יעוד זה - תהי' ארץ ישראל במעמד ומצב ד"שלימות הארץ", עד לקיום היעוד "כי ירחיב ה' אלקיך את גבולך".

ובקרוב ממש נזכה לקיום היעוד "ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים", בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש.

* * *

ל. כאן המקום להעיר גם אודות השקו"ט בליקוטים הנ"ל בנוגע למשנ"ת אודות הגהת אות א' בס"ת.

נתבאר (בלקו"ש חגה"ש תשמ"א) מ"ש בשו"ע ש"האידנא מצוה לכתוב חומשי תורה ומשנה וגמרא ופירושיהן", שעי"ז מקיימים את המצוה ד"כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה גו'". והוקשה על זה: לדעת הרמ"א שכאשר קונה ס"ת ואינו מגי' בו דבר, אינו יוצא ידי חובתו - מדוע לא מצינו שישתדלו לכתוב ספרים (חומשים וכו'), ואדרבה, הספרים נדפסים אפילו על ידי אינם יהודים כו', ועד"ז לא מצינו שישתדלו להגי' ספר שקנה, כדי לקיים מצוה זו? - כמבואר שם בארוכה.

ושאלו על זה בליקוטים הנ"ל: מהי הקס"ד להגי' חומשים וכו' - תועלת ההגהה היא רק בנוגע לספר תורה, שעי"ז נעשה הס"ת כשר שיוכלו לקרוא בו, אבל מהי תועלת ההגהה בחומשים וכיו"ב?!

והביאור בזה:

נוסף על כללות ענין ההגהה כדי שהס"ת יהי' כשר שיוכלו לקרוא בו, צריך להגי' את הספר משום "אל תשכן באהליך עולה", כמרז"ל (כתובות יט, ב) "ספר שאינו מוגה עד שלושים יום מותר לשהותו, מכאן ואילך אסור לשהותו, משום שנאמר אל תשכן באהליך עולה".

ועפ"ז מובן שצריכים להגי' גם חומשים ושאר ספרים (אע"פ שבהם לא שייך הטעם דכשרות הס"ת) - "משום שנאמר אל תשכן באהליך עולה", וכאשר משהה בביתו ספר שאינו מוגה, הרי זה ענין של "עולה".

ולכן, קיום המצוה ד"כתבו לכם גו'" האידנא, ע"י כתיבת "חומשי תורה ומשנה וגמרא ופירושיהן" - אינו יכול להיות ללא הגהת הספרים, מאחר שאינו יכול לקיים המצוה ד"כתבו לכם גו'" ע"י ספר שאסור להשהותו (משום "אל תשכן באהליך עולה").

ואע"פ שדין זה נלמד מדברי קבלה, ויתכן שזהו אסמכתא בלבד, היינו, שאין זה איסור מן התורה, אלא מדרבנן - הנה חילוק זה הוא רק בנוגע לעונש המגיע כאשר עוברים על איסור זה, כי העונש הוא לפי גודל החטא,

[ולדוגמא: כאשר מדובר אודות עונש דמלקות - הנה בנוגע לאיסור מן התורה העונש הוא ארבעים מלקות, ואילו בנוגע לאיסור דרבנן העונש הוא רק מכת מרדות],

אבל כאשר מדובר אודות קיום המצוה ד"כתבו לכם גו'", הנה מאחר שבפועל אסור להשהות ספר שאינו מוגה, אין נפק"מ מהי סיבת האיסור (מן התורה או מדרבנן) - כי בפועל אי אפשר לקיים את המצוה ד"כתבו לכם גו'" ללא הגהת הספר, מאחר שאסור להשהות ספר שאינו מוגה משום "אל תשכן באהליך עולה", גם אם האיסור הוא רק מדרבנן.

דוגמא לדבר: כאשר ישנו דבר שאינו שלו ואינו ברשותו מדרבנן - אינו יכול לקדש בזה את האשה, מאחר שאין זה דבר שלו, אע"פ שהסיבה שבגללה הדבר אינו שלו היא רק מדרבנן, מאחר שבפועל אין זה שלו. וכידוע השקו"ט באחרונים אם איסור דרבנן מהני לגבי ענינים דאורייתא וכו'.

לא. ישנו אמנם חילוק בין הגהת ס"ת ובין הגהת שאר ספרים:
בהגהת ס"ת נוגע גם הדיוק בחסר ויתיר - ע"פ המסורה. ומה שאין אנו בקיאין בחסירות ויתירות - הרי זה רק בנוגע לדיעבד, היינו, כאשר קראו בס"ת ומצאו טעות בחסר ויתיר, הנה על זה אומרים שאין אנו בקיאין בחסירות ויתירות.

אבל כאשר מדובר אודות הגהת ספרים משום "אל תשכן באהליך עולה" - הרי בודאי שלא נוגע הדיוק בחסר ויתיר, אלא העיקר הוא שלא יהי' שינוי וטעות בתוכן הענין.

זאת אומרת: כאשר חסירה תיבה באופן שאין זה גורם שינוי בתוכן הענין, לדוגמא: תיבת "את", שע"י חסרון תיבה זו אינו משתנה תוכן הענין (אלא רק בנוגע לריבוי שלמדים מתיבה זו כו'), ועד"ז ישנם כמה וכמה תיבות בתורה שחסרונן אינו פועל שינוי בתוכן הענין - הנה כאשר מדובר אודות ס"ת, הרי זה מעכב את כשרות הס"ת, משא"כ כאשר מדובר אודות שאר ספרים, מותר להשהותם כל זמן שאין שינוי וטעות בתוכן הענין, כי כאשר חסר כמה תיבות באופן שאין זה שינוי וטעות בתוכן הענין, לא שייך בזה האיסור ד"אל תשכן באהליך עולה", כי אין זה ענין של "עולה".

אבל מובן בפשטות שחילוק זה הוא רק לאחרי ההגהה - כי קודם ההגהה אי אפשר לדעת אם ישנם רק טעויות דחסר ויתיר וכיו"ב, שאינם משנים את תוכן הדבר, וכפי שרואים בפועל שבכמה ספרים ישנו "לוח התיקון", ושם מצויינים כמה טעויות שהיו בספר, כולל טעויות המשנות את תוכן הענין, כגון חסרון כמה שורות וכו'. ולכן, בהכרח להגי' את הספר - כדי להיות בטוח שאינו עובר על האיסור ד"אל תשכן באהליך עולה". ולולי ההגהה אי אפשר לקיים את המצוה ד"כתבו לכם גו'", כנ"ל בארוכה.

ואדרבה: ישנו חומר בהגהת הספרים משום "אל תשכן באהליך עולה", לגבי הגהת ס"ת מצד ענין הכשרות (לולי הענין ד"אל תשכן באהליך עולה" שישנו גם בס"ת):

מצד ענין הכשרות דס"ת, אין שום הכרח להגי' את הס"ת בזמן מסויים, אלא יכול לדחות זאת למחר, ויש מחר לאחר זמן וכו', אלא כל זמן שעדיין לא הגי' את הס"ת, אין זה ס"ת כשר לקריאת התורה.

אבל מצד האיסור ד"אל תשכן באהליך עולה", הנה כאשר עוברים שלושים יום מוכרח הוא להגי' את הספר מיד, כי לולי ההגהה אסור לו להשהות בביתו ספר זה.

וכאמור לעיל שבנוגע לס"ת ישנו גם הענין ד"אל תשכן באהליך עולה", נוסף על ההגהה שמצד כשרות הס"ת.

לב. הביאור בפרש"י:

כאשר הבן חמש למקרא לומד את הפסוק "ונברכו בך כל משפחות האדמה", הרי הוא מבין שהפירוש בזה הוא - "אדם אומר לבנו תהא כאברהם".

אבל פירוש זה אינו מובן מצד המשך הכתובים - כמדובר כמ"פ שלפעמים ישנו קושי בפירוש התיבה עצמה, ולפעמים ישנו קושי מצד כללות הענין:

בפסוקים אלו מספרת התורה אודות ברכות הקב"ה לאברהם אבינו - "ואעשך לגוי גדול גו' והי' ברכה", "הברכות נתונות בידך", וא"כ, אינו מובן: מה מוסיפה הברכה ד"ונברכו בך כל משפחות האדמה"?!

ליתר ביאור: הברכות שנאמרו עד עתה הם בתכלית העילוי, הן בנוגע לענינים גשמיים והן בנוגע לענינים רוחניים, וא"כ, אינו מובן: מהי ההוספה שבברכת "ונברכו בך כל משפחות האדמה", היינו, ש"משפחות האדמה", גויים, שאין להם מושג כלל בענינים רוחניים, וכל השגתם היא בענינים גשמיים בלבד, הנה גם הם יעריכו את גדלו של אברהם אבינו בנוגע לענינים גשמיים, ולכן יברכו את בניהם שיהיו כאברהם - איזה ערך יש לברכה זו לעומת הפלאת הברכות שלפנ"ז, שלכן נאמרה ברכה זו בסיום כל הברכות?!

ולכן מוכרח רש"י לומר "יש אגדות רבות" - שע"פ אגדות אלו מובנת מעלת הברכה ד"ונברכו בך כל משפחות האדמה".

ורש"י מדייק לומר "יש אגדות רבות" - כי אם ישנה רק "אגדה" אחת המבארת את ברכת "ונברכו בך כל משפחות האדמה", עדיין אין זה מספיק לבאר את גודל מעלת ברכה זו שהיא שקולה כנגד כל הברכות שנאמרו לפנ"ז; אלא "יש אגדות רבות", ובצירוף כל הפירושים מובנת מעלת ברכה זו, עד שהיא שקולה כנגד כל הברכות שנאמרו לפנ"ז.

וממשיך רש"י: "וזהו פשוטו אדם אומר לבנו תהא כאברהם", היינו, אע"פ שדוחק לפרש כן מצד המשך הכתובים (כי לא מובן מהו העילוי וההוספה דברכה זו), אעפ"כ "זהו פשוטו".

והכרחו של רש"י לפרש כן בפשוטו של מקרא (למרות דוחק הנ"ל) - משום שכן הוא הפירוש ב"כל ונברכו בך שבמקרא", וראי' לדבר - "וזה מוכיח בך יברך ישראל לאמר ישימך אלקים כאפרים וכמנשה".

זאת אומרת: היות שבמקום אחד נאמר בפירוש "בך יברך ישראל לאמר ישימך אלקים כאפרים וכמנשה", ובכל המקומות במקרא שנאמר בהם "ונברכו בך" הפירוש הוא באופן האמור (כי שם אין קושי מצד המשך הכתובים), לכן בהכרח לומר שגם בפסוק דידן כן הוא הפירוש דפשוטו של מקרא, למרות הדוחק שמצד המשך הכתובים.

אבל לאידך - מאחר שהפירוש דפשוטו של מקרא דחוק מצד המשך הכתובים, מקדים רש"י לומר "יש אגדות רבות", שאגדות אלו מיישבות את המקרא.

ומה שאין רש"י מעתיק בפירושו אגדות אלו - הרי זה משום שמדובר אודות "אגדות רבות". זאת אומרת, אם הי' בענין זה רק אגדה אחת, יתכן שרש"י הי' מעתיקה בפירושו, אבל מאחר ש"יש אגדות רבות", לכן אין רש"י מעתיקם בפירושו. ועפ"ז מובנים עוד כמה דיוקים בפרש"י.

לג. הביאור בהערות אאמו"ר:

דובר לעיל בארוכה שכללות עבודת האדם צריכה להיות באופן ד"לך לך", עלי' והילוך באופן שבאין ערוך, למעלה ממדידה והגבלה.

וע"פ המבואר בהערות אאמו"ר שהענין ד"וילך למסעיו גו'" קאי על ההליכה בכל ה' המדרגות, בינה חכמה אריך עתיק וא"ק - מובן, שאופן העבודה דהילוך שבאין ערוך צריך להיות בכל הספירות והמדרגות שבנפש האדם החל מכח המס"נ, הבנה והשגה, מדות, עד מחשבה דיבור ומעשה.

וענין ההילוך צריך להיות בכל הדרגות והבחינות שבנפש האדם, ובכל א' מדרגות אלו - בכל הפרטים שבזה.

לד. עפ"ז מובן שכללות ענין ההילוך הוא באופן דפעולה נמשכת - בכל הדרגות ובכל הבחינות.

וזהו הקשר עם סיום פרשתנו, ששם מדובר אודות הציווי דברית מילה - "בריתי בבשרכם לברית עולם", כי מצות מילה היא גם באופן דפעולה נמשכת.

וכמדובר כמ"פ אודות מארז"ל שכאשר דוד המלך הי' במרחץ ראה שהוא ערום מן המצוות, עד שנזכר אודות מצות מילה, ועז"נ "שש אנכי על אמרתך" - שאע"פ שפעולת המילה היתה עשרות שנים לפנ"ז, אעפ"כ אפשר לומר גם עתה "שש אנכי על אמרתך" בנוגע לקיום מצוה זו, מאחר שהיא באופן דפעולה נמשכת.

והנה, כללות ענין המילה נפעל ע"י הנתינת כח מהקב"ה, כמ"ש באברהם אבינו "וכרות עמו הברית", כמבואר בפירוש רש"י בסוף פרשתנו.

ואע"פ שמבאר ברמב"ם שקיום מצות מילה עתה אינה מצד ציווי הקב"ה לאברהם אבינו, אלא מצד הציווי למשה רבינו בעת מ"ת - אעפ"כ, הנוסח דברכת המצוה הוא "אשר קדשנו במצוותיו וצוונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו" דוקא. ועד"ז אומרים בנוסח ד"מי שברך" - "ויזכו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו" דוקא. זאת אומרת, שענין הברית קשור עם ענינו של אברהם אבינו.

והנה, מבואר במדרז"ל שאברהם אבינו יושב על פתחו של גהינום, ואינו נותן שיכניסו לשם יהודי שנכנס בבריתו של אברהם אבינו, ועד"ז בנוגע לאשה - כמאן דמהילא דמיא.

ועד"ז מובן בנוגע לכללות הענין דג"ע והפכו כפי שזה בעוה"ז - שע"י ענין המילה מתבטלים הענינים הבלתי רצויים שבעוה"ז, ונפעל כללות הענין ד"עולמך תראה בחייך".

ועפ"ז מובן שכללות ענין המילה קשור עם "שלימות העם" - כאמור לעיל שעי"ז שוללים מבנ"י ענינים בלתי רצויים, היפך הענין דג"ע כו'.

וכמו כן מבואר בפרשתנו שכללות ענין המילה - "ואתה את בריתי תשמור", קשור עם כללות הענין ד"שלימות הארץ" - "ונתתי לך ולזרעך אחריך גו' את כל ארץ כנען לאחוזת עולם".

ויה"ר שבקרוב ממש נזכה ל"שלימות הארץ" בתכלית השלימות - כמ"ש "כי ירחיב ה' אלקיך את גבולך", ביחד עם "שלימות העם" ו"שלימות התורה", בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, ושמחת עולם על ראשם.

כ"ק אדמו"ר שליט"א התחיל לנגן "ווי וואנט משיח נאו".

הזכיר אודות אמירת ברכה אחרונה.

לקוטי־שיחות פרשת לך לך כרך ה׳

מתורגם ללשון הקודש

א.

הפרשת מעשר לראשונה - על ידי מי?

כאשר מפרט הרמב״ם[1] את המצוות שקויימו לפני מתן תורה – על ידי אדם הראשון, נח, אברהם, יצחק, יעקב ועמרם – הוא אומר: ״ויצחק הפריש מעשר״. הראב״ד חולק על דבריו ואומר, שאברהם הפריש מעשר. מסבירים המפרשים[2], שדעתו של הרמב״ם מסתמכת על הפסוק[3] ״וימצא בשנה ההיא מאה שערים״, אשר עליו מפרשים חז״ל[4], ש״מדד אותה מפני המעשרות״. ואילו הראב״ד מסתמך על הפסוק[5] ״ויתן לו מעשר מכל״[6].

מתעוררת השאלה: כיון שאנו מוצאים כבר את ענין המעשר אצל אברהם, מדוע אומר הרמב״ם ״ויצחק הפריש מעשר״?

אמנם, יש המסבירים, שבפסוק ״ויתן לו מעשר מכל״ אין הכוונה שאברהם נתן מעשר למלכי צדק[7], אלא שמלכי צדק נתן מעשר לאברהם[8], שאז נעשה אברהם כהן[9].

אלא שבכך מובן רק מדוע אין הרמב״ם אומר ״אברהם הפריש מעשר״, אבל אין זה תירוץ על דברי הרמב״ם ״ויצחק הפריש מעשר״: כיון שכבר לפני יצחק הפרישו מעשר[10], כיצד אפשר למנות זאת בין המצוות שנתחדשו על ידי יצחק?

יש מפרשים[11], שכיון שמדאורייתא חל המעשר רק בגידולי קרקע, הכרחי לומר, שהפסוק ״ויתן לו מעשר מכל״ המופיע לגבי אברהם, לא היה מפני מצות מעשר.

אך פירוש זה אינו מתקבל כל כך לפי דברי הרמב״ם: כיון שאברהם אבינו קיים גם מצוות דרבנן[12], ולפחות מדרבנן[13] חלה חובה מוחלטת[14] לתת מעשר מכל הרווחים[15], סביר לומר, שהוא נתן ״מעשר מכל״ כמצות מעשר דרבנן, אם כי לא כמצוה וחובה לזרעו אחריו. ולפי זה, מוזכר בתורה במפורש, שאברהם הפריש מעשר, ולפחות בעצמו, כדלעיל. וכאשר כותב הרמב״ם ״ויצחק הפריש מעשר״ היה עליו להבהיר את ההבדל בינו לבין אברהם בענין זה?

ההסבר לכך הוא: לדעת הרמב״ם[16], משמעות הפסוק ״ויתן לו מעשר מכל״, המוזכר רק כאן, היא, שאברהם נתן מעשר משלל המלחמה שעליה מסופר כאן. וכיון שחוץ משלל המלחמה, אין אנו מוצאים שאברהם נתן מעשר, יש לומר, שמעשר זה היה בדומה למצות תרומת המכס[17], של שבי ומלקוח שלקחו במלחמת מדין, אשר מצוה זו אינה[18] נוהגת לדורות. לפיכך אומר הרמב״ם ״ויצחק הפריש מעשר״, כי אצל יצחק מוצאים לראשונה הפרשת מעשר מסוג זה, שנקבעה כמצוה לדורות[19].

אמנם, ״קיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא ניתנה״[20], אך בכל זאת אנו רואים, שהרמב״ם מפרט כאן רק מצוות שמסופר בתורה במפורש על קיומן[21].

---

1) הל׳ מלכים רפ״ט.

2) רדב״ז, כס״מ, מגדל עוז.

3) תולדות כו, יב.

4) ב״ר פס״ד, ו (הובא גם בפירש״י עה״ת שם).

5) פרשתנו יד, כ.

6) במגדל עוז שם ״מדרשות חלוקות הם כו׳״ ומפרש שהראב״ד לא ס״ל הדרשה שהאומד דיצחק למעשרות הי׳. ודבריו צע״ג. כי בפשטות, כוונת הראב״ד בהשגתו על הרמב״ם הוא (א) על שלא מנה הפרשת מעשר עם המצות דאברהם, (ב) על מה שמנה מצוה זו בין המצות שנתחדשו ע״י יצחק. אבל גם לדעת הראב״ד י״ל שהאומד דיצחק למעשרות הי׳. והרי כן דעת רש״י (תולדות כו, יב) ורמב״ן (שם כו, ה) שהביאו הדרשה שהאומד דיצחק למעשרות הי׳ – אף שפירשו (לך לך יד, כ) שאברהם נתן מעשר.

7) כי לא הי׳ לו ממה ליתן שהרי אמר ״אם מחוט גו׳״ (מגדל עוז שם. רד״ק בשם אביו. מקומות שנסמנו בהערה 9). ולדעת הראב״ד שאברהם הפריש מעשר – יש לומר שס״ל (א) שאברהם נתן מעשר ״מכל אשר לו״ ולא מן השבי (כדפירש״י שם – ראה ריב״א וגו״א שם). (ב) שכיון שהשלל נקנה לאברהם, אלא שויתר עליו למלך סדום – ויתר רק על שלו אבל לא על המעשר שהוא לגבוה (ריב״א, פירוש טור הארוך, אוה״ח (פסוק כא) וראה גם רמב״ן כאן).

8) בזהר (ח״א פז, ב) שהקב״ה נתן מעשר לאברהם. אבל גם לפי פירוש זה מוכח שקיימו אז מצות מעשר למטה, כי מצותיו של הקב״ה הם ע״י שהאדם מקיים המצות (תו״א לד, ד).

9) ריב״א. פירוש טור הארוך בשם ״יש מפרשים״. חזקוני.

10) אין לתרץ כי בכלל אין זה ענין מעשר שלנו, כ״א כמוש״כ הרד״ק בשם אביו (הובא גם בטור הארוך) שמלכי צדק אמר לאברהם ״תוכל לקחת המעשר מן הכל... כי כל מציל ממון חבירו המעשר הוא שלו על שטרח להצילו״. כי א״א לפרש כן בדעת הרמב״ם כי [נוסף על שלפי״ז הו״ל לכתוב ששם תיקן דין זה (אף שבדוחק יש לתרץ שהרמב״ם מונה כאן רק מצות שהיו קודם מ״ת ולא דינים)] ברמב״ם לא נמצא דין זה שהמציל ממון חבירו המעשר הוא שלו.

11) רדב״ז בהל׳ מלכים שם.

12) יומא כח, ב.

13) מדרשת הספרי (הובא בתוד״ה עשר תענית ט, א – ובספרי שלפנינו ליתא) על הפסוק עשר תעשר, משמע קצת שהוא דאורייתא. אבל צ״ע שלא נזכר זה בפוסקים. ואולי ס״ל שהוא רק אסמכתא.

14) ט״ז יו״ד סשל״א סקל״ב.

15) רמב״ם הל׳ מתנות עניים פ״ז ה״ה. טור ושו״ע יו״ד ר״ס רמט.

16) ודוקא לפירוש זה יומתק ההמשך בכתוב: אשר מגן צריך בידיך (הרכוש והנשים והעם) ויתן לו מעשר מכל (אשר מגן), משא״כ לדעת רש״י – הובאה לעיל הערה 7.

17) מטות לא, כח.

18) ספהמ״צ להרמב״ם שרש ג׳.

19) צפע״נ הל׳ מת״ע שם. וראה גם צפע״נ פרשתנו ע׳ נז.

20) קדושין פב, א. יומא שם.

21) ועפי״ז סרה קושיית הלח״מ בהלכות מלכים שם.

ב.
מצוות המוזכרות במפורש - מיוחדות מכל השאר

יש לומר, שהחידוש וההבדל שבין המצוות המוזכרות בתורה לגבי כל אחד מהאבות במפורש, לעומת הענין ש"קיימו כל התורה", הוא:

א) את הענינים המוזכרים במפורש קיים כל אחד מהאבות מפני מהותו שלו. כלומר, העבודות המפורשות אצל אברהם קשורות לקו החסד – מדתו של "אברהם אוהבי"; העבודות המפורשות אצל יצחק קשורות לקו הגבורה – מדתו של יצחק, "פחד יצחק"; והעבודות המפורשות אצל יעקב קשורות לקו התפארת – מדתו של יעקב[22]. לעומת זאת, את שאר המצוות, שאינן מפורטות במפורש, קיימו האבות מפני ההתכללות, שכל הספירות כלולות זו מזו[23].

ב) המצוות המוזכרות אצל האבות במפורש הן אלו שהן בעיקר[24] ה"סימן לבנים" ונתינת כח למצוות שאנו מקיימים לאחר מתן תורה[25]. לפיכך מזכיר הרמב"ם לגבי אברהם רק את מצות מילה ותפילת שחרית, למרות שהוא קיים את כל התורה, כדלעיל, כי דוקא מצוות אלו מתייחסות גם עתה לאברהם, למרות שאנו מקיימים אותן מפני שניתנו למשה מסיני, ולא מפני אברהם[26] – כי הוא נתן את הכח לקיומן.

ג.
מעשר על ידי אברהם - חסד ונתינת כח

מכל האמור לעיל מובנים שני ענינים מנוגדים בדברי התורה על אברהם "ויתן לו מעשר מכל":

א) שנתינת המעשר קשורה לקו החסד. בכך היא שונה מהפרשת המעשר הנובעת מכך ש"יצחק הפריש מעשר", הקשורה לקו הגבורה, ככל מעשי יצחק.

ב) למרות זאת, גם המעשר שנתן אברהם מהווה נתינת כח מסויימת למצות הפרשת מעשר שאנו מקיימים עתה, למרות שעיקר נתינת הכח למצוה זו הוא מהפרשת המעשר על ידי יצחק. שהרי, כיון שכל המצוות ומעשי האבות שהתורה מספרת עליהם הם סימן לבנים, ומהווים נתינת כח לקיום המצוות על ידינו, והרי תרומת המכס אינה נוהגת לדורות, לכן יש לומר, שהענין של "ויתן לו מעשר מכל" מהווה נתינת כח גם למצות מעשר הנוהגת לדורות, ולא רק לענין חד פעמי של מלחמת מדין, אשר גם נאמר עליו ציווי מפורש המפורט בשעת מעשה.

ד.
המסר: "לה' הארץ ומלואה"

ההסבר לכל האמור לעיל הוא:

המשמעות הכללית של מצות מעשר, שחובה לתת ללוי, וכן של מעשר כספים שיש לתת לצדקה, הוא – "לה'[27] הארץ ומלואה", שכל מה שיש ליהודי שייך לה'. לכן עליו לתת בראש ובראשונה עשירית, מן המובחר[28] ללוי, אשר "הוי' הוא נחלתו"[29], ורק לאחר מכן הוא רשאי להשתמש בחלקים האחרים לצרכיו שלו.

אך הוראה זו אינה נלמדת רק ממצות מעשר הניתן ללוי, אלא אף ממתנות כהונה. כפי שמרחיב בעל ספר החינוך במצות בכור[30] – הראשונה בתורה מכ"ד מתנות כהונה – בהסבירו שזאת "למען דעת שהכל שלו". ועם זאת מובן, שבמצות מעשר יש הוראה מיוחדת שאינה קיימת במתנות כהונה.

הדבר יובן באמצעות הבהרת שני ניגודים שישנם במצוה זו:

מצד אחד אין במצות מעשר פירות מסויימים שדוקא אותם יש להפריש כמעשר ולתתם ללוי, בשונה מרוב מתנות כהונה[31], אשר בהן נקבע מלכתחילה במדויק, אף לפני הנתינה לכהן, חלקים מסויימים שדוקא אותם יש לתת לכהן. מכך רואים, שכל פרי שהוא, אף אלו שמפרישים אותם אחר כך, שייך לפני כן לחלוטין לבעלים.

ומצד שני: אף לפני ההפרשה נקבעה הכמות – עשירית, לא פחות ולא יותר, "אין מעשרין באומד"[32] –

---

22) ראה תו"א ותו"ח ר"פ תולדות.

23) ראה ד"ה זכור תרס"ה סעיף ט.

24) ובדוגמת המבואר בתו"ח לך לך (פד, ג) הטעם מה שסיפרה התורה עשיית החסד דאברהם רק לאחרי בואו לארץ כנען – כי ע"י עבודתו אז דוקא (משא"כ קודם בואו לארץ כנען) נמשך האור למטה, והי' סימן ונתינת כח לבנים.

25) תו"ח שם פג, סע"ג ואילך. לקו"ש ח"א [המתורגם] ע' 35. ח"ג [המתורגם] ע' 11. (ועד"ז – ראה רמב"ן פרשתנו יב, ו).

26) פיה"מ להרמב"ם חולין ספ"ז. וראה לקו"ש ח"ח ע' 49 הערה 6.

27) לשון הכתוב תהלים כד, א.

28) ראה רמב"ם הל' מעשר פ"א הי"ג (לענין מעשר ראשון) וסוף הל' איסורי מזבח (לענין צדקה לעניים, אשר שיעור הבינוני שבה הוא "אחד מעשרה בנכסיו" (הל' מת"ע שם. יו"ד שם).

29) שופטים יח, ב.

30) מצוה יח.

31) כולן מנויות בגמרא (ב"ק קי, ב. חולין קלג, ב) וברמב"ם (ריש הל' ביכורים). והרי ה"עשר במקדש" ו"ארבע בירושלים" (חוץ מביכורים), וגם "מתנות", שדה אחוזה, שדה חרמים וגזל הגר (שבגבולין) – הם דברים מסויימים שאינם תלויים בהבעלים, וגם פדיון הבן ופטר חמור – אף שהסלעים והשה אינם מסויימים – הרי הבן והחמור הנפדים הם דברים מסויימים.

והמתנות שאינן קבועות ותלויות בהפרשת הבעלים – הרי אין להם שיעור (כדלהלן בפנים ובהערה 33).

בנוגע לתרומת מעשר – ראה להלן הערה 35.

32) רמב"ם הל' מעשר פ"א הי"ד.

שאותה יש לתת ללוי, בשונה מתרומה, למשל[33], אשר אין לה כלל שיעור מדאורייתא, והיהודי נותן כפי רצונו, ואף מדרבנן חובה לתת זאת באומד[34] לפי הערכת האדם.

מכך מובן שבמצות מעשר מודגש במיוחד המסר של "לה' הארץ ומלואה", יותר מבמתנות כהונה[35]: שהקב"ה הוא הבעלים גם על חלק זה השייך, לכאורה, לאדם, וזאת – בזמן שהוא שייך לאדם, לפני ההפרשה. ולא בעלות כללית בלבד, כבתרומה וכדומה, אלא באופן קבוע ומדוד.

ה.
יצחק - עבודה מלמטה למעלה

לפי זה יובן הקשר של מעשר דוקא לעבודתו של יצחק:

ההבדל בין עבודתו של אברהם, קו החסד, לבין עבודתו של יצחק, קו הגבורה, הוא[36]:

עבודתו של אברהם היא באופן של המשכה מלמעלה למטה. כלומר, הוא "המשיך" והוריד את ה"מעלה" אל תוך ה"מטה", אך המציאות של ה"מטה" נותרה למטה, ללא התרוממות. לעומת זאת, עבודתו של יצחק היא "העלאה מלמטה למעלה", הוא רומם את המטה והפך אותו עצמו, מצד מהותו שלו, לכלי לאלקות. כפי שהוסבר פעם בהרחבה[37] הטעם לחפירת הבארות על ידי יצחק, שמשמעותה היא: לא להביא מים חיים ממקום אחר ולהכניסם למקום זה, אלא להעלות ולרומם את המים החיים הנמצאים במעמקי האדמה במקום הבאר.

לכן קשור המעשר דוקא ליצחק, כי בו מודגש שרכושו של היהודי מצד עצמו, אף לפני שקיימו בו את מצות הפרשת מעשר, שייך לקדוש־ברוך־הוא, אלא, שלפני ההפרשה בעלות זו היא בהעלם, וההפרשה מגלה[38] את חלקו של הקדוש־ברוך-הוא ברכושו, אשר היה לפני כן, בדומה לחפירת בארות, המגלה את המים החיים שהיו במקום הבאר לפני כן.

זוהי הסיבה לנתינת המעשר ללוי, כי עבודתו של הלוי היא העלאה מלמטה למעלה, בבחינת יצחק[39], בשונה מהכהן, שעבודתו היא המשכה מלמעלה למטה.

ו.
המעשר של אברהם - מלמעלה

לפי האמור לעיל יובן מדוע היה המעשר של אברהם רק משלל המלחמה, בדומה לתרומת המכס במלחמת מדין:

במלחמה בין שני צדדים אין אף פעם ודאות מי ינצח, אף כאשר אחד מהם חזק הרבה יותר. לפיכך אמרו לבן הדד מלך ארם "אל יתהלל חוגר כמפתח"[40] – למרות שארם היה חזק, בדרך הטבע, הרבה יותר מישראל, ואשר משום כך התרברב שינצח – כי לפעמים יכול הצד החלש יותר להתגבר ולנצח. ולכן תמיד צריך המנצח במלחמה, על אף שהוא הצד החזק יותר, להודות ולשבח את הקדוש־ברוך־הוא באופן מיוחד.

על־אחת־כמה־וכמה כאשר הנצחון הוא מעל הטבע לגמרי, כבמלחמתו של אברהם אבינו, שבה נצחו אנשים ספורים (או שנים בלבד[41]) ארבעה מלכים חזקים[42], וכן במלחמת מדין, שאמנם נטלו בה חלק "שנים עשר אלף חלוצי צבא"[43], אך המלחמה התנהלה באופן על־טבעי, כי באופן טבעי, לא ייתכן, גם לגבי הצד המנצח, שלא ייפגע ולא יינזק כלל, ואילו כאן, במלחמת מדין, נאמר "ולא נפקד ממנו איש"[44] – ובמקרה כזה מגיעים לקדוש־ברוך־הוא שבח והודיה מיוחדים[45].

זהו הקשר בין נתינת מעשר משלל מלחמה לבין עבודתו של אברהם – המשכת אלקות מלמעלה למטה[46]:

---

33) וכן ביכורים, חלה וראשית הגז אין להם שיעור מה"ת. וגם מדרבנן יכול להוסיף על השיעור שקבעו (רמב"ם הל' ביכורים פ"ב הי"ז. רפ"ה. פ"י ה"ח).

34) רמב"ם הל' תרומות פ"ג ה"ד.

35) ואפילו יותר מבתרומת מעשר – אף שגם בה ב' קצוות הנ"ל – כי מכיון שמעשר מותר לזרים (משא"כ תרומת מעשר) ו"אין בו קדושה כלל" (רמב"ם הל' מעשר פ"א ה"ב. וראה להלן הערה 69), הרי בו דוקא מתבטא אשר גם עניני הרשות של האדם שייכים לגבוה.

ויש לומר שגם זה מה שתרו"מ מבטאת הענין דלה' הארץ ומלואה יותר משאר המתנות כהונה (בדומה למעשר), הוא לפי שגם היא (א) נקראת "מעשר" (קרח יח, כו). (ב) באה "מן המעשר". (ג) בחינת גבורה (ראה להלן סעיף ה', ורק שהיא גבורות ממותקות) – אוה"ת ראה ע' תשטז.

36) ראה בכ"ז תו"א ותו"ח ר"פ תולדות. ד"ה אריב"ל עתיד הקב"ה תרח"ץ (סה"מ קונט' ח"ב) פ"ז ואילך – וראה לקו"ש חט"ו ע' 194 ואילך.

37) לקו"ש ח"א [המתורגם] ע' 25. וראה גם בהמצויין בהערה שלפנ"ז.

38) ובפרט שלכמה שיטות* – ובכללם הרמב"ם (המ"א פ"י הי"ט וכ') – דבי' עסקינן – איסור טבל הוא מצד עירוב התרומות והמעשרות שבו, כמבואר בארוכה באתוון דאורייתא – להר"י ענגל – כלל ב'. (וראה צפע"נ – להרגצובי – המ"א שם, שישנם ב' מיני טבל. עיי"ש).

39) ראה אוה"ת ראה שם ובהמצויין שם.

40) מלכים א כ, יא.

41) ראה רש"י פרשתנו יד, יד (מנדרים לב, סע"א): אליעזר לבדו הי'.

42) ובפרט על פי מה שאמרו (סנהדרין קח, סע"ב) שדינן עפרא כו'.

43) מטות לא, ה.

44) שם לא, מט.

45) וכהמשך הכתוב שם (לא, נ): ונקרב גו'. וראה רמב"ן שם (פסוק מט).

46) ראה עד"ז צפע"נ – להרגצובי – פרשתנו ע' נא־ב, שמקשר מה

---

*) באתוון דאורייתא שם, שבנוגע להמציאות, גם התוספות (יבמות פו, א) ס"ל שהתרומה מעורבת בטבל (ורק שס"ל שאיסור הטבל אינו מצד התרומה המעורבת בו כ"א איסור עצמי).

הוא קיבל שלל זה על ידי נס, ולכן הוא היה אצלו מלכתחילה ענין אלקי. אמנם, גם כאשר משבחים ומודים לקדוש־ברוך־הוא על נס, מראים בכך את בעלותו של הקדוש־ברוך־הוא על הטבע[47] ואת הנהגתו[48], ובמיוחד כאשר הנס מלובש בטבע[49], כנס של אברהם אבינו, אשר נלחם במלכים, אך בכל זאת גילוי האלקות הוא מצד המשכת האור שמעל הטבע, ולא מצד הטבע עצמו. לכן מתאים הענין לעבודתו של אברהם אבינו "ויקרא... א־ל עולם", שקריאתו זו, שהעולם הוא אלקות[50], לא היתה אצלו מצד ה"עולם" עצמו, אלא מלמעלה למטה[51].

לפיכך אומר הרמב"ם שהמעשר שאנו מפרישים, המוכיח שרכושו של האדם שייך מצד עצמו לקדוש־ברוך־הוא, אינו נובע מהפרשת המעשר של אברהם אבינו, אלא מכך ש"יצחק הפריש מעשר", כי הוא מדד את התבואה, כדי לדעת את כמות המעשר, אף לפני ידיעתו אודות הנס, שצמחה כמות גדולה פי מאה מהמצופה.

אך יחד עם זאת מספרת התורה גם על "ויתן לו מעשר מכל" של אברהם אבינו, כי מכך נלמדת הוראה ונתינת כוח מיוחדת לגבי המעשר שאנו מפרישים, שאין ללמדה מהמעשר של יצחק.

ז.

בפנימיות: יצחק "זרע צדקה"

כדי להבין זאת יש להקדים ולבאר את הנאמר בפרקי דרבי אליעזר[52] על הפסוק "ויזרע יצחק": "וכי יצחק זרע דגן ח"ו, אלא לקח את כל מעשר ממונו וזרע צדקה לעניים, כדאיתא זרעו לכם לצדקה".

מהי התמיהה "וכי יצחק זרע דגן ח"ו"? על כך מסבירים[53]: כיון שהאבות היו רועי צאן ונדדו ממקום למקום, ואילו זריעת דגן אפשרית רק כאשר נמצאים במקום קבוע, לכן מסיקים בפרקי דרבי אליעזר שב"ויזרע יצחק" אין הכוונה לומר ש"זרע דגן", אלא "זרע צדקה".

אך לפי הסבר זה אין מובן:

א) אמנם הכרחי לומר שיצחק לא זרע דגן, אך מה נורא בכך, עד כדי שאומרים על זאת "ח"ו"[54]?

ב) במדרש ובפירוש רש"י[4] מוסבר שיצחק אכן זרע דגן. בכך אין פלא, כי אנו מוצאים הרבה דעות חלוקות במדרשי חז"ל. אך יש כלל, שלא ייתכנו סברות מנוגדות לחלוטין[55]. וכיצד ייתכן, שלדעת המדרש ורש"י יצחק אכן זרע דגן, ואילו לדעת פרקי דרבי אליעזר מופרך הדבר עד כדי ההתבטאות "וכי יצחק זרע דגן חס ושלום"?

ההסבר לכך הוא: גם לפי פרקי דרבי אליעזר המשמעות של "ויזרע יצחק" היא כפשוטה, שיצחק זרע דגן, שהרי "אין מקרא יוצא מידי פשוטו"[56]. ובאמירה "וכי יצחק זרע דגן ח"ו, אלא... זרע צדקה" הכוונה היא לבטא את המשמעות הפנימית של "ויזרע":

על האבות נאמר "הן הן המרכבה"[57], שכל איבריהם כולם היו קדושים ומובדלים מעניני עולם הזה... כל ימיהם"[58].

ולכן חס ושלום לומר שהתוכן והמהות של "ויזרע" אצל יצחק היא זריעת דגן[59]. לכן נאמר בפרקי דרבי אליעזר שהמשמעות הפנימית של "ויזרע יצחק", אשר בחיצוניות היא אכן זריעת דגן, היתה "זרע צדקה": יצחק היה צריך לתקן את ענין המעשרות, וכיון שמצות מעשר מן התורה חלה דוקא בתבואה, ודוקא בתבואה השייכת לאדם עצמו[60], לכן הוא זרע דגן לצורך הפרשת מעשר. משום כך הוא לא "זרע דגן", אלא לאמיתו של דבר הוא "זרע צדקה"[61] — "ולא נעשו מרכבה רק לרצון העליון לבדו"[58].

ח.

המעשר של אברהם - גשמיות ממש

לפי האמור לעיל מובנת מעלת המעשר שנתן אברהם על פני המעשר שנתן יצחק:

שאברהם "קיים מעשר רק תרומת מכס" עם מה ש"כל התורה נתגלה לו בלא דוחק" "גדר קנין ולא שעבוד הגוף". עיי"ש.

47) ועפי"ז יש לבאר מה שהכתוב מדגיש שמלכי צדק הי' כהן לא־ל עליון — כי "א־ל עליון" מורה שהוא שליט על הטבע (ראה אוה"ת יתרו ס"ע תשמח ואילך), ונתינת המעשר דאברהם הי' מצד גילוי בחינה זו.

48) תו"א מב, א (ומדבר שם בענין הניסים שאינם מלובשים בטבע. וראה ד"ה נתת ליראיך תשי"ב, שגם הניסים שלמעלה מהטבע, מכיון ששידוד הטבע הוא רק בפרט אחד ולא בכללות הדבר — פועלים רוממות בהטבע. עיי"ש).

49) ראה תו"א ק, א. אוה"ת שם ע' תשלח.

50) וירא כא, לג. לקו"ת תבא מב, ד. מג, ג. אנכי ה"א תרע"ג (בהמשך בששה"ק תער"ב). סד"ה ויטע אשל תש"ב. ועוד.

51) ולכן "ויקרא גו' א־ל עולם" בא ע"י "ויטע אשל" — גמ"ח — המשכה מלמעלה למטה.

52) רפל"ג.

53) ביאור הרד"ל לפרדר"א שם.

54) בהוצאת הרד"ל השמיט התיבות ח"ו. אבל כ"ה בכל הדפוסים שראיתי. וכן הובא בכפתור ופרח פ"א ד"ה האבות.

55) תוספות (ד"ה איכא דאמרי) ביצה יג, א. וראה דרכי שלום כללי הש"ס (נדפס בשד"ח כרך יו"ד) כלל תטו.

56) שבת סג, א. וש"נ.

57) ב"ר פמ"ז, ו. פב, ו.

58) תניא פכ"ג.

59) ומה שאינו מתמה על שארי ענינים הגשמיים של האבות — מובן עפ"י מ"ש בתו"ח ויחי (קב, ב) שהטעם מה שהאבות היו רועי צאן דוקא, לפי ש"אין בעסק זה שום טרדא כלל, וכל היום יוכל להיות פנוי מכל מחשבה בלתי לה' לבדו". משא"כ "בעבודת האדמה יש טרדא ודאגה בחרישה וזריעה וקצירה".

60) רמב"ם הל' מעשר פ"ב ה"ב.

61) ובדוגמת "המוציא אוכלין פחות מכשיעור בכלי פטור אף על הכלי שהכלי טפלה לו" (שבת צג, סע"ב), כי מכיון שהכלי טפלה להאוכל אין זה ענין של הוצאת כלי.

הרכוש שקיבל אברהם במלחמה היה גם בגלוי[62] רכוש גשמי. ולכן כאשר אברהם נתן מרכוש זה מעשר לשם, אשר היה "כהן לא־ל עליון"[63], הוא הראה, שגם הגשמיות שייכת לקדוש־ברוך־הוא. לעומת זאת יצחק, אשר מלכתחילה לא היתה זריעתו בכוונה של "זרע דגן", הרי על ידי נתינת מעשר מסוג זה של דגן אין מודגש שגם הגשמיות שייכת לקדוש־ברוך־הוא.

בדומה ליתרון שיש ב"וכל מעשיך לשם שמים" ו"בכל דרכיך דעהו"[64] על פני קיום המצוות בדברים גשמיים: את הדבר הגשמי שבו מקיימים את המצוה מייעד האדם מלכתחילה לקיום המצוה, ולכן אין מודגש בכך שגשמיות ממש היא אלקות. ואילו העבודה של "וכל מעשיך לשם שמים" ו"בכל דרכיך דעהו" מוכיחה שגם המעשים והדרכים האישיים של האדם הם "לשם שמים" ובאופן של "דעהו".

ענין זה אינו סותר לאמור לעיל, בסעיפים ה' ו', שדוקא המעשר של יצחק מבטא שגם העולם הוא אלקות, כי אדרבה: זוהי עבודתו של יצחק, "העלאה מלמטה למעלה", כפי שיוסבר להלן.

ט.

אברהם: ה"מטה" נשאר למטה

ב"העלאה מלמטה למעלה" מעלים את ה"מטה" עצמו, אך זהו כיוון של "העלאה": הוא מתרומם ויוצא מדרגתו הנחותה. לעומת זאת, ב"המשכה מלמעלה למטה", אמנם המשכת האלקות אל ה"מטה" היא מלמעלה, ולא ממנו עצמו, אך ההמשכה חודרת אליו כפי שהוא נמצא למטה[65].

ולפיכך, אמנם, הרכוש שממנו הפריש יצחק מעשר היה רכוש טבעי, לפי ידיעתו של יצחק, והוא קיים מצוה ב"מטה", אך הוא עשה זאת באופן של העלאה, שהרכוש יצא מהיותו "מטה" והתעלה להיות מצוה, עד שזו הפכה להיות כל מהותו[66].

לעומת זאת במעשר שנתן אברהם, אמנם השלל ניתן כהמשכה מלמעלה, על ידי נס שהתרחש בו, אך המצוה נמשכה אל תוך הרכוש, כפי שהוא במהותו שלו — מטה.

י.

גם הגשמיות צריכה להיות חדורה באלקות

לפיכך יש צורך בנתינת כח למצות מעשר כפי שניתנה לנו לאחר מתן תורה גם מהפרשת המעשר על ידי אברהם, ולא רק מהפרשת המעשר על ידי יצחק[67]:

מצות מעשר מדגישה, שגם הענינים הפרטיים שעושה האדם מצד טבעו[68], אשר גם לאחר העבודה של "לשם שמים" ו"דעהו" הם נשארים "מעשיך" ו"דרכיך"[69] — צריכים להיות חדורים באלקות,

כפי שמובן בפשטות מכך שיהודי צריך לתת מכל רכוש שיש לו, גם כשהוא חפץ ב"גשמיות" שבו, מעשר לה'.

ולכן צריך נתינת כח מהמעשר של אברהם, שהפריש מרכוש שהוא "במהותו" גשמיות.

יא.

המעשר מראה את הנהגת ה'

בנוסף לכך: על מצות מעשר נאמר[70] "עשר בשביל שתתעשר", הכוונה בנתינת מעשר היא כדי להראות שעל ידי מצוה מתעשרים. והקדוש־ברוך־הוא מבקש "ובחנוני נא בזאת", למרות הלאו של "לא[71] תנסו"[72], כי במצות מעשר הכוונה היא להראות את העושר שזוכים בו על ידי מצוה.

וכיון שכוונת המעשר היא להוכיח את ההשפעה הנמשכת מלמעלה על ידי קיום המצוות, לכן הוא קשור לאברהם, שעבודתו היתה, כדלעיל, "ויקרא שם בשם הוי' א־ל עולם" — להכריז ולהודיע שהקדוש־ברוך־הוא מנהיג את העולם כולו, ומעניק לכל אחד את כל צרכיו בחסד[73].

(משיחת ש"פ תולדות, י"ט כסלו
וש"פ מקץ תשכ"ה)

---

62) אבל בפנימיות, כל עניני האבות היו עניני אלקות. וראה תו"ח שם שהטעם האמיתי למה שהאבות היו רועי צאן (אף שבפשטות הוא, לפי שזהו העסק היחידי שאין בו טרדא) הוא "לפי שהאבות נק' רועים למעלה כו'", עיי"ש.

63) פרשתנו יד, יח.

64) אבות פ"ב מי"ב. משלי ג, ו.

ההפרש שבין שני הענינים — ראה לקו"ש ח"ג [המתורגם] ע' 161, 188.

65) כמובן מהמבואר בלקו"ת ראה (כו, א. כח, א־ב) בענין ההפרש שבין שהם לישפה, שהם דוגמת אברהם ויצחק (שם כז, סע"ד).

66) ובדוגמת הידוע (ד"ה ועשית ח"ש תרס"ו. תורת שלום ע' 51. 184) שהעבודה שמצד היחוד מלמטה למעלה הוא הפרישות וההפשטה מעניני העולם, והעבודה שמצד היחוד מלמעלמ"ט הוא שהוא נהנה מהגשמי אלא שזה עצמו הוא הנאה אלקית.

67) ויש לומר שהמעשר דיצחק הבא לאחרי המעשר דאברהם הוא דוגמת מה שגם עכשיו (לאחרי מ"ת) הפרשת מעשר ללוי (גבורה) באה לאחרי הפרשת תרומה לכהן (חסד).

68) שזה (משא"כ תאוה חומרית) צ"ל בשביל קיום העולם (ראה יומא סט, ב: נקטלי' (ליצרא דעבירה) כליא עלמא). וראה לקו"ש ח"ד [המתורגם] ע' 91־90, הטעם מה שלדעת ר' ישמעאל (חולין טז, ב) "משנכנסו לארץ הותר להם בשר תאוה", כי בשביל הכוונה ד"דירה בתחתונים" צריך לברר גם בשר זה.

69) וגם זה נרמז במצות מעשר, אשר גם חלק המעשר, גם לאחרי שהופרש וניתן ללוי (ש"ה' הוא נחלתו"), לא רק שמותר הוא לזרים, אלא גם כשלוי אוכלו, אין שום דינים באכילתו [ולא ככ"ד מתנות כהונה, אשר (גם הזרוע לחיים וקיבה שמותר להאכילן לכלבים (רמב"ם הל' ביכורים פ"ט ה"כ), כשכהנים אוכלין אותן) "אין נאכלות אלא צלי" (חולין קלב, ב. רמב"ם שם הכ"ב)].

70) שבת קיט, א. תענית ט, א.

71) ואתחנן ו, טז.

72) מלאכי ג, יו"ד. תענית שם. וברדב"ז (הל' מת"ע פ"ז ה"י) "שגם בצדקה הותר הנסיון". וראה טושו"ע יו"ד סו"ס רמז ובאחרונים שם.

73) שם א־ל בחסד, חסד א־ל כל היום (תהלים נב, ג. לקו"ת תזריע כג, ג. ר"ה ס, ד. ובכ"מ).

יום ראשון ד' מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קמב, כו. בר"מ פ' נשא... עד עמ' 284, ע"כ בר"מ.

כו. לאחר שבאגרת הקודמת – סימן כ"ה – הוסבר ענין התלבשות השכינה בגלות בתוך הקליפות, באה האגרת בסימן כ"ו להסביר, איך שמצד התלבשות השכינה בגלות יש גם בתורה העלם והסתר, מה שה"קליפה" מסתירה על אור התורה, ועבודתו של יהודי היא, שעל ידי יגיעתו בתורה יסיר את ההעלם וההסתר.

יש בכך משום הוספה למה שבתורה ישנה העבודה של יהודי לברר את הטוב מהרע ולהפריד את הטוב מן הרע, ההיתר מן האיסור, הכשר מהפסול וכו', כלומר, שגם בתורה ישנה ההתלבשות מה שתורה מלובשת בטוב ורע, ועל היהודי הלומד תורה להפריד ולברר את הטוב מהרע ולהעלות את הטוב.

בכך יתחיל (בתחילת האגרת) להסביר ענין המובא ב"רעיא מהימנא" מהזוהר פרשת נשא, ממנו עלולה להתקבל טעות, שחלק הנגלה שבתורה הוא "עץ הדעת טוב ורע", וחלק פנימיות התורה שתתגלה בעיקר לעתיד לבוא (כשהמשיח יבוא) – היא "עץ החיים"; רבנו הזקן יסביר שקביעה זו איננה נכונה, שכן, **כל** התורה נקראת "עץ חיים", אלא כוונת ה"רעיא מהימנא" היא – שנגלה דתורה באה **בהתלבשות** בטוב ורע, מדובר בה אודות איסור והיתר, כשר ופסול וכו', ויהודי בלימודו תורה מפריד את הטוב מהרע ומברר את הטוב מן הרע.

אגרת הקדש

כו בר"מ פ' נשא והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע בהאי חבורא דילך דאיהו ספר הזהר מן זהרא דאימא עילאה תשובה באילין לא צריך נסיון ובגין דעתידין ישראל למטעם מאילנא דחיי דאיהו האי ספר הזהר יפקון ביה מן גלותא ברחמים ויתקיים בהון ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר ואילנא דטוב ורע דאיהו איסור והיתר טומאה וטהרה לא ישלטו על ישראל יתיר דהא פרנסה דלהון לא להוי אלא מסטרא דאילנא דחיי דלית תמן לא קשיא מסטרא דרע ולא מחלוקת מרוח הטומאה דכתיב ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ דלא יתפרנסון ת"ח מע"ה אלא מסטרא דטוב דאכלין טהרה כשר היתר ולא מערב רב דאכלין טומאה פסול אסור כו' ובזמנא דאילנא דטוב ורע שלטא כו' אינון חכמים דדמיין לשבתות ויו"ט לית להון אלא מה דיהבין להון אינון חולין כגוונא דיום השבת דלית ליה אלא מה דמתקנין ליה ביומא דחול ובזמנא דשלטא אילנא דחיי אתכפייא אילנא דטוב ורע ולא יהא לעמי הארץ אלא מה דיהבין להון ת"ח ואתכפיין 284

בְּרַעְיָא מְהֵימְנָא פָּרָשַׁת נָשֹׂא[1]**:** – אומר על הפסוק[2]: "**וְהַמַּשְׂכִּלִים יַזְהִרוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ**" - "**בְּהַאי חִבּוּרָא דִּילְךָ דְּאִיהוּ סֵפֶר הַזֹּהַר,** – בחיבורך זה – של הרשב"י שהוא ספר הזהר, **מִן זָהֲרָא דְּאִמָּא עִלָּאָה תְּשׁוּבָה,** – מן הזוהר (והאור) של אימא עילאה" (בינה ד"אצילות", שבה היא מדריגת ה)תשובה – תשובה עליונה, שבדרגת "בינה", כמובא ב"אגרת התשובה" סוף פרק ט' מהזהר והתיקונים, **בְּאִלֵּין** – באלה, הלומדים חיבור זה, **לָא צָרִיךְ נִסָּיוֹן,** – לפני זה כתוב שם ב"רעיא מהימנא": "כגוונא דא יתעביד לנסאה לון לישראל בפורקנא בתרייתא" – שינסו את בני ישראל בגאולה האחרונה, כמו שכתוב[3]: "יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים", שאלה שהם "מסטרא דטוב" (מצד הטוב) יעמדו בנסיון זה, והאחרים שהם "מסטרא דרע" (מצד הרע) יהיה בהם "והרשיעו רשעים", ועל כך הוא אומר כאן, שה"משכילים", שעליהם אמר לפני זה על הפסוק "והמשכילים יבינו", שאלה הם שעוסקים ב"אילנא דחיי" (בעץ החיים) ש"מסטרא **דבינה**" (שמצד הבינה), הכוונה לפנימיות התורה, אלה אינם זקוקים לנסיון. **וּבְגִין** – ומפני, **דַּעֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לְמִטְעַם מֵאִילָנָא דְּחַיֵּי,** – לטעום מ"עץ החיים", **דְּאִיהוּ הַאי סֵפֶר הַזֹּהַר** – שהוא ספר הזהר **הזה, יִפְּקוּן בֵּיהּ מִן גָּלוּתָא** – יצאו אתו מן הגלות **בְּרַחֲמִים, וְיִתְקַיֵּם בְּהוֹן:** – ויתקיים בהם הפסוק[4]: "**ה' בָּדָד יַנְחֶנּוּ, וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר**", – הם לא יהיו זקוקים בגאולתם לאומות העולם, שהמלאכים והשרים שלהם נקראים "אל נכר", אלא הקדוש ברוך הוא בעצמו יוציא אותם מן הגלות ויוליכם לגאולה; **וְאִילָנָא דְּטוֹב וָרָע** – עץ הדעת טוב ורע, **דְּאִיהוּ** – שהוא, **אִסּוּר וְהֶתֵּר טֻמְאָה וְטָהֳרָה - לֹא יִשְׁלְטוּ עַל יִשְׂרָאֵל יָתִיר,** – יותר, **דְּהָא פַּרְנָסָה דִּלְהוֹן לֹא לֶהֱוֵי אֶלָּא מִסִּטְרָא דְּאִילָנָא דְּחַיֵּי,** – שהרי פרנסתם תהיה מהצד של "עץ החיים" בלבד, **דְּלֵית תַּמָּן לֹא קַשְׁיָא מִסִּטְרָא דְּרַע** – שאין שם לא קושיא הבאה מסטרא דרע – מצד הרע, – **וְלֹא מַחְלֹקֶת** – הבאה, **מֵרוּחַ הַטֻּמְאָה, דִּכְתִיב:** – כמו שכתוב[5]: "**וְאֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ**", **דְּלֹא יִתְפַּרְנְסוּן** – שלא יתפרנסו **תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מֵעֵמֵי הָאָרֶץ, אֶלָּא מִסִּטְרָא דְּאָכְלִין** – שאוכלים דברים שהם **טְהֳרָה כְּשֵׁר הֶתֵּר, וְלֹא מֵעֵרֶב רַב** – כפי שנקראים שם בזוהר, **דְּאָכְלִין** – שאוכלים דברים שהם **טֻמְאָה פְּסוּל אָסוּר כו',** – והוא ממשיך שם בזוהר: **וּבְזִמְנָא דְּאִילָנָא דְּטוֹב וָרָע שָׁלְטָא כו',** – ובזמן שהעץ של טוב ורע שולט בעולם, **אִינּוּן חֲכָמִים דְּדָמְיָין** – הרי תלמידי החכמים הדומים **לְשַׁבָּתוֹת וְיו"ט, לֵית לְהוֹן אֶלָּא מַה דְּיַהֲבִין לְהוֹן אִינּוּן חֻלִּין,** – אין להם רק מה שנותנין להם אלה שנקראים "חולין", **כְּגַוְנָא דְּיוֹם הַשַּׁבָּת** – כמו יום השבת, **דְּלֵית לֵיהּ אֶלָּא מַה דְּמִתַּקְּנִין לֵיהּ בְּיוֹמָא דְּחֹל,** – שאין לו – אלא רק מה שמכינים עבורו ביום החול, **וּבְזִמְנָא דְּשַׁלְטָא אִילָנָא דְּחַיֵּי** – ובזמן ש"עץ החיים" שולט (כלומר בזמן הגאולה), **אִתְכַּפְיָא אִילָנָא דְּטוֹב וָרָע,** – נכנע העץ של טוב ורע, **וְלֹא יְהֵא לְעַמֵּי הָאָרֶץ אֶלָּא מַה דְּיַהֲבִין לְהוֹן תַּלְמִידֵי חֲכָמִים,** – ולא יהיה לעמי הארץ רק מה שיתנו להם תלמידי חכמים. **וְאִתְכַּפְיָין**

1. זח"ג קכד, ב. 2. דניאל יב, ג. 3. שם יב, י. 4. האזינו לב, יב. 5. זכרי' יג, ב.

תְּחוֹתַיְיהוּ כְּאִלּוּ לָא הֲווּ בְּעָלְמָא, – ועמי הארץ יהיו נכנעים לתלמידי חכמים, כאילו לא היו קיימים בעולם, וְהָכִי – וכך, אִפּוּר הֶתֵּר טֻמְאָה וְטָהֳרָה לֹא אִתְעֲבַר – לא ילקח מֵעַמֵּי הָאָרֶץ, דְּמִסְטַרֵיהוּ לֵית בֵּין גָּלוּתָא – שמצדם אין כל הבדל בין הגלות לימות הַמָּשִׁיחַ אֶלָּא שֶׁעֲבוֹד מַלְכֻיּוֹת בִּלְבַד, דְּאִינּוּן לֹא טַעֲמֵי מֵאִילָנָא דְּחַיֵּי, – שכן, הם לא יטעמו מ"עץ החיים", וְצָרִיךְ לוֹן מַתְנִיתִין – ויהיו זקוקים למשניות ולדינים כְּאִפּוּר וְהֶתֵּר טֻמְאָה וְטָהֳרָה". עַד כָּאן בְּרֵעֵיָא מְהֵימְנָא:

אגרת הקדש

תחותייהו כאלו לא הוו בעלמא והכי איסור היתר טומאה וטהרה לא אתעבר מע"ה דמסטרייהו לית בין גלותא לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד דאינון לא טעמי מאילנא דחיי וצריך לון מתניתין באיסור והיתר טומאה וטהרה ע"כ בר"מ:

יום שני ה' מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 284, והנה המובן... עד עמ' קמג, של הלכה בלבד.

וְהִנֵּה, הַמּוּבָן מֵהַשְׁקָפָה רִאשׁוֹנָה לְכָאוֹרָה מִלְּשׁוֹן זֶה הַמַּאֲמָר לַחֲסִירֵי[6] מָדָע, – לאלה שחסרים ידע והבנה, שֶׁלִּמּוּד – בתורה בעניני אִפּוּר וְהֶתֵּר וְסֵדֶר טָהֳרוֹת – בו נידונים דיני טומאה וטהרה, הוּא מֵאִילָנָא – מעץ הדעת דְּטוֹב וָרָע - מִלְּבַד שֶׁהוּא פֶּלֶא גָּדוֹל מֵחֲמַת עַצְמוֹ, – הענין מצד עצמו הוא פלא גדול, שנאמר שחלק בתורה נקרא "עץ הדעת טוב ורע", שהרי "עץ הדעת טוב ורע" מוסב על קליפת "נוגה" שבה מעורב טוב ורע, וְסוֹתֵר פְּשָׁטֵי הַכְּתוּבִים וּמִדְרְשֵׁי רַבּוֹתֵינוּ ז"ל, שֶׁכָּל הַתּוֹרָה הַנִּגְלֵית לָנוּ וּלְבָנֵינוּ – חלק הנגלה שבתורה, נִקְרָא "עֵץ חַיִּים לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ"[7], וְלֹא סֵפֶר הַזֹּהַר לְבַד, – נקרא "עץ חיים", כי אם התורה כולה, גם חלק הנגלה שבתורה, נקרא "עץ חיים", וּבִפְרָט שֶׁ – ספר הזוהר הָיָה גָּנוּז בִּימֵיהֶם, – הוא עדיין לא נתגלה אז, וְגַם כָּל חָכְמַת הַקַּבָּלָה הָיְתָה נִסְתָּרָה בִּימֵיהֶם וְנֶעְלָמָה מִכָּל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים כִּי אִם – היתה גלויה לִיחִידֵי סְגֻלָּה, – בלבד, וְאַף גַּם זֹאת – גם ביחידי סגולה אלה, היה לימודם חכמת הקבלה בְּהַצְנֵעַ לֶכֶת וְלֹא בָּרַבִּים, כִּדְאִיתָא – כמו שאנו מוצאים בַּגְּמָרָא[8], וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָאָר"י ז"ל[9], דְּדַוְקָא בְּדוֹרוֹת אֵלּוּ הָאַחֲרוֹנִים מֻתָּר וּמְצֻוֶּה לְגַלּוֹת זֹאת הַחָכְמָה, – חכמת הקבלה ופנימיות התורה, וְלֹא בַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים, – בכל האמור לעיל, כדאי לעיין בהקדמת רבי חיים ויטאל ל"שער ההקדמות", שנדפסה גם בתור הוספה (הוספה א') בקונטרס "עץ החיים" לכ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע, בהוצאת "אוצר החסידים" (קה"ת), וכן – בהקדמת כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע לקונטרס "עץ החיים" האמור. וְגַם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אָמַר בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ[10] שֶׁלֹּא נִתַּן רְשׁוּת לְגַלּוֹת – חכמת הקבלה, רַק לוֹ וְלַחֲבֵרָיו לְבַדָּם; וְאַף גַּם זֹאת פְּלִיאָה נִשְׁגְּבָה, דִּלְפִי זֶה – בהתאם למסתבר בהשקפה ראשונה מה"רעיא מהימנא" האמור, שרק ספר הזוהר נקרא "עץ חיים" ואילו חלק הנגלה שבתורה הוא "עץ הדעת טוב ורע", לֹא הָיָה לִמּוּד – דיני אִפּוּר וְהֶתֵּר, וְכָל שֶׁכֵּן – לימוד דִּינֵי מָמוֹנוֹת[11], – על סכסוכים כספיים בין אדם לחברו, לא היו דּוֹחִין מִצְוַת תְּפִלָּה, שֶׁנִּתְקְנָה עַל פִּי סוֹדוֹת הַזֹּהַר וְיִחוּדִים עֶלְיוֹנִים – היחודים בשמות הקדושים וספירות העליונות, לַיּוֹדְעִים, – הסודות והיחודים, כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי וַחֲבֵרָיו, – שלהם נתגלו כל הסודות והיחודים שעליהם מבוסס ענין התפלה; וְזֶה אֵינוֹ, – אלא, ענין לימוד דיני איסור והיתר, או אפילו הדינים של דיני ממונות, הרי דוחה ענין התפלה, כִּדְאִיתָא – כמובא בַּגְּמָרָא[12], דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי וַחֲבֵרָיו וְכָל מִי שֶׁתּוֹרָתוֹ אֻמָּנוּתוֹ – המתעסק רק בלימוד התורה, אֵין מַפְסִיקִין – מלימוד

אגרת הקדש

והנה המובן מהשקפה ראשונה לכאורה מלשון זה המאמר לחסירי מדע שלימוד איסור והיתר וסדר טהרות הוא מאילנא דטוב ורע מלבד שהוא פלא גדול מחמת עצמו וסותר פשטי הכתובים ומדרשי רבותינו ז"ל שכל התורה הנגלית לנו ולבנינו נקרא עץ חיים למחזיקים בה ולא ספר הזהר לבד ובפרט שהיה גנוז בימיהם וגם כל חכמת הקבלה היתה נסתרה בימיהם ונעלמה מכל תלמידי חכמים כ"א ליחידי סגולה ואף גם זאת בהצנע לכת ולא ברבים כדאיתא בגמרא וכמ"ש האריז"ל דדוקא בדורות אלו האחרונים מותר ומצוה לגלות זאת החכמה ולא בדורות הראשונים וגם רשב"י אמר בזוה"ק שלא ניתן רשות לגלות רק לו ולחביריו לבדם ואף גם זאת פליאה נשגבה דלפי זה לא היה לימוד איסור והיתר וכ"ש דיני ממונות דוחין מצות תפלה שנתקנה ע"פ סודות הזהר ויחודים עליונים ליודעים כרשב"י וחביריו וזה אינו כדאיתא בגמ' דר"ש בן יוחאי וחביריו וכל מי שתורתו אומנתו אין מפסיקין לתפלה ואפילו

---

6. כן הוא בדפוסי תניא ישנים, "חסירי מדע", ברי"ש, וכן צ"ל, ולא כמו שנראה מהדפוסים האחרים שנכתב "חסידי מדע", בדל"ת - שעל פיהם תורגם בטעות בתניא אידיש וכן באנגלית. 7. משלי ג, יח. 8. חגיגה יא, ב. יג, א. 9. ראה שער הגלגולים הקדמה ט"ו בסופה. ובכ"מ. 10. הערת כ"ק רבינו: "ראה אד"ר בתחלתה (זח"ג קכז, ב ואילך) ועוד בכ"מ בזהר עד"ז דברי רשב"י". 11. הערת כ"ק רבינו: "אולי י"ל דמבדיל ד"מ - דבהם הפס"ד דעושין כמנהג התגרין, דינא דמלכותא וכו'. ומהני מחילה וכו'". 12. שבת יא, א. הערת כ"ק רבינו: "לשאלת

אגרת הקדש

כשעוסק בדיני ממונות כרב יהודה דכולהו תנויי בנזיקין הוי ואפ"ה לא הוי מצלי אלא מתלתין יומין לתלתין יומין כד מהדר תלמודא כדאי' בגמ' ובירושלמי פ"ק דברכות ס"ל לרשב"י דאפי' לק"ש אין מפסיקין כ"א ממקרא ולא ממשנה דעדיפי ממקרא לרשב"י ולא חילק בין סדר זרעים ומועד וקדשים טהרות לנזיקין (וסותר דעת עצמו בר"מ בכמה מקומות דמשנה איהי שפחה כו' והמקרא שהוא תורת משה ודאי עדיפא מקבלה דאיהי מטרוניתא בר"מ שם ותורה שבכתב הוא מלכא (דהיינו יסוד אבא המלובש בז"א כמ"ש האריז"ל)). וגם פלפול הקושיות ותירוצים דמסטרא דרע ורוח הטומאה אשכחן ברשב"י דעסק בי' טובא גם בהיותו במערה ואדרבה בזכות צער המערה זכה לזה כדאיתא בגמ' דאמר לר' פנחס בן יאיר אכל קושי' כ"ד פירוקי וא"ל אילו לא ראיתני בכך כו' (וגם באמת ע"כ עיקר עסקיהם במערה הי' תורת המשניות ת"ר סדרי שהיה בימיהם עד רבינו הקדוש דאילו ספר הזהר והתיקונים היה יכול לגמור בב' וג' חדשים כי בודאי לא אמר דבר אחד ב' פעמים) גם אמרו רבותינו ז"ל מיום שחרב בהמ"ק אין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה בלבד.

תורה, לִתְפִלָּה, וַאֲפִלּוּ כְּשֶׁעוֹסְקִין בְּ – לימוד דִּינֵי מָמוֹנוֹת, כְּרַב יְהוּדָה, דְּכֻלְּהוּ תְּנוּיֵי בִּנְזִיקִין הֲוֵי[13], – כל לימודו היה בסדר נזיקין, וַאֲפִלּוּ הָכִי לֹא הָוֵי מַצְלֵי – לא היה מתפלל, כדי שלא להפסיק מלימודו, אֶלָּא מִתְּלָתִין יוֹמִין לִתְלָתִין יוֹמִין כַּד מְהַדַּר תַּלְמוּדָא, – אלא משלשים יום לשלשים יום[14] – כשהיה חוזר על לימודו, כִּדְאִיתָא – כמובא בַּגְּמָרָא[15], וּבִירוּשַׁלְמִי פֶּרֶק קַמָּא – פרק ראשון, דִּבְרָכוֹת[16] קמג סְבִירָא לֵיהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, – סובר רשב"י, דַּאֲפִלּוּ לִקְרִיאַת שְׁמַע אֵין מַפְסִיקִין כִּי אִם מִמִּקְרָא, – מתורה שבכתב מפסיקין לקריאת שמע, וְלֹא מִמִּשְׁנָה, – תורה שבעל פה, דַּעֲדִיפֵי – המשנה עדיפה מִמִּקְרָא[17] לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, וְלֹא חִלֵּק בֵּין – לימוד סֵדֶר זְרָעִים וּמוֹעֵד וְקָדָשִׁים טְהָרוֹת לְ – לימוד סדר נְזִיקִין[18] – שנאמר שבלימוד שאר הסדרים לא יפסיקו ובלימוד סדר נזיקין – יפסיקו, אין רבי שמעון בן יוחאי מחלק כך, אלא לדעתו גם בלימוד סדר נזיקין לא מפסיקין אפילו לקריאת שמע, (וְ – אגב, הוא סוֹתֵר דַּעַת עַצְמוֹ – כפי שהוא עצמו סובר בְּרַעְיָא מְהֵימְנָא בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[19], דְּמִשְׁנָה – בהשוואה למקרא, אִיהִי – היא, שִׁפְחָה כו', וְהַמִּקְרָא שֶׁהוּא תּוֹרַת מֹשֶׁה וַדַּאי עֲדִיפָא – עדיפה, מִקַּבָּלָה, דְּאִיהִי – הקבלה, היא "מַטְרוֹנִיתָא" – מלכה, בְּרַעְיָא מְהֵימְנָא שָׁם, וְתוֹרָה שֶׁבִּכְתָב הוּא "מַלְכָּא" – בחינת מלך, שהוא חשוב יותר מאשר "מטרוניתא" (מלכה) שהיא משנה; הרי, שרבי שמעון בן יוחאי סובר שמקרא (תורה שבכתב) חשובה אפילו מקבלה ובודאי חשובה ממשנה, ואילו כאן יוצא שרבי שמעון בן יוחאי סובר שמשנה חשובה ממקרא ואשר ממקרא מפסיקין לקריאת שמע וממשנה לא מפסיקין. ועל ענין "מלכא" אומר רבנו הזקן במוסגר (דְּהַיְנוּ – בחינת "מלכא" היא "יְסוֹד אַבָּא" הַמְלֻבָּשׁ בְּ"זְעֵיר אַנְפִּין", כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָאַר"י ז"ל[20])). וְגַם פִּלְפּוּל הַקּוּשְׁיוֹת וְתֵרוּצִים, – שבהתאם ל"רעיא מהימנא" האמור, הם דְּמִסְּטְרָא דְּרַע – מצד הרע וְרוּחַ הַטֻּמְאָה, – הרי שלא רק במשניות ובהלכות עצמן – כי אם גם בפלפולים של הקושיות והתירוצים שבדינים, אַשְׁכְּחָן בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי דְּעָסַק בֵּיהּ טוּבָא – מוצאים אנו ברשב"י שעסק בהן רבות גַּם בִּבְהִיוֹתוֹ בַּמְּעָרָה, – למרות ששם לא היה נוגע לפסוק להלכה, ובפרט בדיני ממונות בין אדם לחברו? וְאַדְּרַבָּה בִּזְכוּת צַעַר – מהיותו מוחבא ב־הַמְּעָרָה זָכָה לָזֶה, כִּדְאִיתָא – כמובא בַּגְּמָרָא[21] דְּאָמַר לְרַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר אַכָּל – על כל קוּשְׁיָא כ"ד פֵּרוּקֵי, – תירוצים, וְ – רבי שמעון בן יוחאי אָמַר לוֹ: "אִלּוּ לֹא רְאִיתַנִי בְּכָךְ כו'" – אילו לא ראית אותי במצב זה של צער המערה לא הייתי זוכה ליכולת לענות על כל קושיא כל כך הרבה תירוצים; שכן, רק בזכות צער המערה זכה לעליונות זו בלימוד התורה, לפלפולים ולקושיות ולתירוצים, (וְגַם בֶּאֱמֶת, עַל בְּרָחָךְ – מן ההכרח הרי לומר, שעַכָּךְ עִסְקֵיהֶם בַּמְּעָרָה הָיָה תּוֹרַת הַמִּשְׁנָיוֹת, ת"ר סִדְרֵי – משניות, שֶׁהָיָה בִּימֵיהֶם[22] עַד רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, – שסידר המשניות בששה סדרים אך לפני זה היה אצלם שש מאות סדרים במשניות, דְּאִלּוּ סֵפֶר הַזֹּהַר וְהַתִּקּוּנִים הָיָה יָכוֹל לִגְמֹר בְּב' וְג' חֳדָשִׁים, כִּי בְּוַדַּאי לֹא אָמַר דָּבָר אֶחָד ב' פְּעָמִים). – הרי שבודאי היו עסוקים כל הזמן בסדרי המשניות הרבים שהיו לפניהם, גַּם אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[23]: "מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אֵין לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶלָּא ד' אַמּוֹת שֶׁל הֲלָכָה בִּלְבַד". – שד' האמות של הלכה הן במקום בית המקדש, כיצד, איפוא, יכולים לומר, בהתאם למסתבר בהשקפה ראשונה מה"רעיא מהימנא" האמור, שהלימוד בהלכות איסור והיתר וכו' הוא ענין של "עץ הדעת טוב ורע"[24]?

כמה - איך נעשו היחודים שע"י התפלה בכל יום - ראה תו"א לח, ד. סט, א. ובכ"מ". **13.** ברכות כ, א. **14.** ראה לעיל הערה 12. **15.** ר"ה לה, א. **16.** סוף הלכה ב'. **17.** **הערת כ"ק רבינו:** "י"ל דהוסיף הטעם - כי גם הטעם חלק מהתמי' כדלקמן. ולהעיר דמשנה - גליא דתורה ומקרא שייך לקבלה (לקו"ת בי' דולא תשבית. אבל ראה הל' ת"ת לאדה"ז רפ"ב)". **18.** **הערת כ"ק רבינו:** "שבק סדר נשים וכו' (ראה לקוטי לוי"צ לתניא)". **19.** **הערת כ"ק רבינו:** "צ"ע וחיפוש. וראה זח"א כז, ב (הקדמת תקו"ז יד, סע"א ואילך) ובביאוה"ז שם (גם דהצ"צ - ח"ב)". **20.** שער המצוות פ' ואתחנן. ובכ"מ. **21.** שבת לג, ב. **22.** חגיגה יד, א. ובפרש"י. **23.** ברכות ח, א. **24.** על מה שרבנו הזקן אומר כאן **ההכרח** שמן ההכרח לומר שעיקר עסקם במערה היה בתורת המשניות, בת"ר סדרים שהיו בימיהם, מפני שאת הזוהר והתיקונים היו יכולים לסיים בשנים או שלשה חדשים - מקשה בספר "דברי תורה" לבעל "מנחת אלעזר" מהדורא ח' סימן ע' (אחרי בקשת מחילה מהדרת גאון קדשו וכו'), שלכאורה אין זה הכרח כלל, שכן, כפי שאומר שם: האם בנגלה לא היו יכולים לסיים כל המשניות במשך כמה חדשים, בשעה שלא היו מפלפלים ומסלסלים

יום שלישי ו' מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קמג, ועוד יש להפליא... עד עמ' 286, בהסתר כו'.

אגרת הקדש

ועוד יש להפליא הפלא ופלא איך אפשר שלימות המשיח לא יצטרכו לידע הלכות איסור והיתר וטומאה וטהרה כי איך ישחטו הקרבנות וגם חולין אם לא ידעו הלכות דרסה וחלדה ושהי' הפוסלים השחיטה ופגימת הסכין וכי יולד איש בטבעו שיהא שוחט בלי שהי' ודרסה וגם הסכין תהי' בריאה ועומדת בלי פגימה לעולם ועוד הרבה הלכות חלב ודם ושאר איסורין וגם טומאת המת יהי' צריכין לידע כדכתיב הנער בן מאה שנה ימות וגם טומאת יולדת צריך לידע כדכתיב הרה ויולדת יחדיו אם תלד אשה בכל יום מביאה אחת אעפ"כ דין איסור טומאתה לא

וְעוֹד יֵשׁ לְהַפְלִיא הַפְלֵא וָפֶלֶא, – על מה ש"חסירי מדע" לומדים פירושו של ה"רעיא מהימנא" האמור, יש להתפלא פליאה **שלישית**, בנוסף לשתי הפליאות האמורות: א) מצד הענין שחלק מן התורה נקרא "עץ הדעת טוב ורע". ב) מצד זה שבהתאם לכך לא היה הלימוד בדיני איסור והיתר דוחה ענין התפלה שנוסד על פי סודות הזוהר ויחודים עליונים, והרי העובדה היא, שבאלה שתורתם אומנתם, דוחה הלימוד באיסור והיתר מצות התפלה, הרי בנוסף לשתי פליאות אלו, ישנה פליאה שלישית, כפי שיפרט להלן: **אֵיךְ אֶפְשָׁר שְׁלִימוּת הַמָּשִׁיחַ לֹא יִצְטָרְכוּ לֵידַע הִלְכוֹת אִסּוּר וְהֶתֵּר וְטֻמְאָה וְטָהֳרָה, כִּי אֵיךְ יִשְׁחֲטוּ הַקָּרְבָּנוֹת וְגַם חֻלִּין** – לצריכה הרגילה, **אִם לֹא יֵדְעוּ הִלְכוֹת דְּרָסָה וַחֲלָדָה**[25] **וּשְׁהִיָּה הַפּוֹסְלִין הַשְּׁחִיטָה, וּפְגִימַת הַסַּכִּין,** – הפוסלת את השחיטה, **וְכִי יִוָּלֵד אִישׁ בְּטִבְעוֹ שֶׁיְּהֵא שׁוֹחֵט** – השוחט **בְּלִי שְׁהִיָּה וּדְרָסָה? וְגַם הַסַּכִּין תִּהְיֶה** – בטבע, **בְּרִיאָה** – בלי פגם **וְעוֹמֶדֶת בְּלִי פְּגִימָה לְעוֹלָם?** – וכיוון שמושלל הדבר שכך יהיה בטבע – מן ההכרח הרי לדעת ההלכות כדי שהשחיטה לא תהיה פסולה, **וְעוֹד הַרְבֵּה הִלְכוֹת** – הקשורות בשחיטת הקרבנות וכו', **חֵלֶב וְדָם וּשְׁאָר אִסּוּרִין, וְגַם** – הלכות **טֻמְאַת הַמֵּת יִהְיוּ**[26] **צְרִיכִין** – הכהנים שיקריבו הקרבנות **לֵידַע,** – לדעת, **כְּדִכְתִיב:** – כמו שכתוב[27]: **"הַנַּעַר בֶּן מֵאָה שָׁנָה יָמוּת"**[28], – הרי על כל פנים יהיה ענין המיתה – וצריכים הרי לדעת דיני טומאת מת, **וְגַם** – הלכות **טֻמְאַת יוֹלֶדֶת צָרִיךְ לֵידַע, כְּדִכְתִיב:** – כמו שכתוב[29]: **"הָרָה וְיוֹלֶדֶת יַחְדָּו"**[30], – יהיו בין הנגאלים בגאולת משיח, **אִם תֵּלֵד אִשָּׁה בְּכָל יוֹם מְבִיאָה אַחַת,** – כלומר, שלא יצטרכו לחכות תשעה חדשים להולדת ילד, אלא באותו יום שתתעבר, באותו יום גם תלד, ולאחר מכן יוולדו לאותה אשה עוד ילדים ביום אחר מאותה ביאה שממנה נולד הילד הראשון, **אַף־עַל־פִּי־כֵן דִּין אִסּוּר טֻמְאָתָהּ לֹא יִשְׁתַּנֶּה,** – הרי שיצטרכו לדעת דיני טומאת יולדת גם בזמן המשיח. מה שפירשנו "אם תלד אשה בכל יום", שהכוונה היא שבאותו יום שתתעבר, באותו יום תלד, הוא – כותב הרבי: **"כפי' האריז"ל בלקוטי הש"ס (מילואים לתהלים להצ"צ קאפ' כ'. סד"ה גנתא) – דלא כפרש"י בשבת (ל, ב). וראה חדא"ג שם"** – בהתאם לפירוש האריז"ל שמפרש מה שהגמרא אומרת בשבת (ל, ב) "עתידה אשה שתלד בכל יום", מפרש האריז"ל שהכוונה היא שזמן העיבור יהיה ביום אחד, במקום שעתה זמן העיבור הוא תשעה חדשים, כפי שהאריז"ל אומר ב"לקוטי הש"ס" (על שבת ל, ב), מובא ב"מילואים" לתהלים לה"צמח צדק" על פרק כ', ובסוף מאמר דיבור המתחיל "גנתא" (ביאורי הזוהר לה"צמח צדק" חלק ב' עמוד תתכז ואילך). ואין זה כפי שמפרש רש"י בשבת הפסוק "הרה וילדת יחדיו" (ממנו מביאה הגמרא את הראיה), שבאותו יום שתתעבר בילד חדש – באותו יום תלד ילד מעיבור קודם, וכפי שאומר שם "חדושי אגדות מהרש"א" שאי אפשר לומר שההריון והלידה של אותו ילד יהיו ביום אחד, שכן, אז אין ראיה ממה שהראה לתלמיד תרנגולת המולידה ביצים כל יום, שהרי גם בתרנגולת אין ההריון שהיא מתעברת מהזכר ולידת הביצה – באותו יום, אלא בין ההריון ללידת הביצה עוברים עשרים ואחד ימים, כמו שהגמרא אומרת בבכורות "תרנגולת לב"א יום", מפרש רש"י שאחרי שהתרנגולת מתעברת מהזכר, משתהה הביצה להשלמתה, עשרים ואחד יום. ואילו האריז"ל אינו לומד כך פירוש הגמרא בשבת, אלא שהכוונה היא שההריון והלידה של **אותו** ולד הם ביום **אחד**. אגב, ה"צמח צדק" ב"מילואים" על תהלים (הנזכר לעיל) מביא ממדרש רבה פרשת נח (התחלת פרשה ל"ו), שכך היה לפני המבול, שבאותו יום שאשה התעברה, באותו יום גם ילדה. מה שרבנו הזקן מוסיף כאן, שזה יהיה "מביאה אחת", הכוונה מן (על ידי) ביאה **אחת**. על מה שישנם הרוצים לפרש, שהכוונה היא "מביאה אחת", שהיא מביאה קרבן אחד – כתב הרבי: "?! **עתה ראיתי שגם המעתיק לאנג' פי' כן! ומה זה שייך לנדו"ד? (ובפרט שזה דין גם עתה). ולדעתי הפי' "מן (ע"י) ביאה אחת" (ובזה גם**

בחידושים שבהן? - אלא בגלל פלפולם וסלסולם בקושיות ובתירוצים וכו' זה לוקח זמן רב, ואם כך - אומר הוא - הרי אותו דבר בנסתר דתורה, **ועוד יותר** מאשר בנגלה, שעל ידי ביאור הפרטים והענינים שבספר הזוהר ובתיקונים, זה יכול לארוך זמן רב, שגם י"ג שנה לא יספיקו לכך. ענה **הרבי**: "להשאלה הנ"ל י"ל דאדה"ז האט באווראנט באגה"ק זו עצמה. ובהקדם דלימוד הש"ס ע"י ר' אשי ארך ס' שנה כל שנה ב' חדשים (ב"ב קנז, ב ברשב"ם) - **ורק ב'** "מהדורות" - פעמים היינו עשר שנים רצופות. ואז הי' שש סדרים, והלימוד - שהי' לאחרי ר' יוחנן - **שלא בערך** לדורו דרשב"י - ראשונים (עירובין נג, א). עאכו"כ כשעסקו ב"שש מאות סדרי שהי' בימיהם", ב"פלפול הקושיות ותירוצים" - **כ"ד** פירוקי וכו' [להעיר להנ"ל מקו"א בהל' ת"ת לאדה"ז רפ"ג ע' 1684], משא"כ ב"ס' הזהר והתיקונים", כי פלפול... דמסטרא הרע" ולית תמן ב"ס' הזהר והתיקונים" (כדלעיל). אבל מוכרח הי' בלימודו דרשב"י בנגלה ובפרט במערה **שעי"ז זכה** לזה כו'". **25. הערת כ"ק רבינו**: "ולא הזכיר הגרמה ועיקור". **26.** כצ"ל, "יהיו", בוי"ו, כפי שציין כ"ק רבינו ב"לוח התיקון" שבסוף ספר התניא. **27.** ישעי' סה, כ. **28. הערת כ"ק רבינו**: "ראי' שתהי' אז מיתה". **29.** ירמי' לא, ז. **30. הערת כ"ק רבינו**: "ראי' שתהי' אז לידה".

מתורצת קושית החדא"ג)". – הרבי כותב אי אפשר ללמוד כך, שכן: איזו שייכות יש לכך לענינו כאן? ובמיוחד שזה דין **גם ביום** (ולאו דוקא בזמן המשיח). אלא, לומד הרבי, שהכוונה היא "מביאה אחת" – מן ביאה **אחת** תלד ילד **אחד** ביום אחד, וילד **שני** ביום שני וכו'.

אגרת הקדש

ישתנה ואין להאריך בדבר הפשוט ומפורסם הפכו בכל הש"ס ומדרשים דפריך הלכתא למשיחא ואליהו בא לפשוט כל הספיקות ופרשה זו עתיד אליהו לדורשה כו': ועוד אינו מובן מ"ש דלא יתפרנסון ת"ח מעמי הארץ כו' ולא מערב רב דאכלין פסול טמא ואסור ח"ו שהרי ת"ח שבזמן בית שני לא היו מתפרנסין מע"ה דאכלין פסול אסור ח"ו שהיה להם שדות וכרמים כע"ה ואפ"ה היו עוסקין בלימוד איסור והיתר וטומאה וטהרה כל הזוגות שהיו בימי בית שני והעמידו תלמידים לאלפים ורבבות ולימוד הנסתר בהסתר כו':

והרבי מציין מהגמרא בנדה (כז, א) שמביאה אחת היתה לידה של שני ילדים כשבין לידה אחת לשניה עברו כמה וכמה ימים, כפי שהגמרא מביאה שם מקרה של שלשה חדשים שעברו בין הלידה של ילד אחד ללידה של הילד השני, למרות ששתי הלידות היו מביאה אחת. במה שרבנו הזקן מוסיף שזה יהיה מן ביאה **אחת** (אומר הרבי) תוקטן או תתורץ התמיה שהרי אין זה יכול להיות **בכל** יום, שכן אחרי לידה **אחת** באים הרי ימים רבים של **איסור** ביאה, הרי אין במילא שום לידה בכל הימים האלה שהם שבעה או ארבע עשרה פעמים יותר מאשר הימים שבהם ביאה מותרת, אך כשאומרים שזה יהיה מביאה **אחת** הרי מהביאה שהיתה בזמן ההיתר היו לאחר מכן כמה וכמה לידות בכמה וכמה ימים, וכפי שאכן כך הדבר בתרנגולת (מה שהגמרא מביאה דוגמה מתרנגולת), שלמרות שאחרי שנתעברה אין התרנגולת מקבלת זכר (בהתאם לרש"י בבכורות ח, ב בדיבור המתחיל "והא") אף על פי כן היא מולידה כמה וכמה ביצים בכמה וכמה ימים מן הביאה האחת של הזכר. **וְאֵין לְהַאֲרִיךְ בְּדָבָר הַפָּשׁוּט וּמְפֹרָסָם הָפְכוֹ בְּכָל הַשַּׁ"ס וּמִדְרָשִׁים,** – שבכל הש"ס והמדרשים מפורסם, שבזמן המשיח יצטרכו לדעת הלכות איסור והיתר, טומאה וטהרה, להיפך מהמסתבר בהשקפה ראשונה מה"רעיא מהימנא" האמור, **דְּפָרִיךְ**[31] – שמקשים **"הִלְכָתָא לְמָשִׁיחָא"?** – לשם מה צריכים לומר **עכשיו** הלכה שתהיה נוגעת רק כשמשיח יבוא? – הרי שעל כל פנים בזמן המשיח **יצטרכו** לדעת הלכה זו, **וְאֵלִיָּהוּ בָּא לְפָשֵׁט כָּל הַסְּפֵקוֹת**[32], **וּפָרְשָׁה זוֹ עָתִיד אֵלִיָּהוּ לְדָרְשָׁהּ כו'**[33]. **וְעוֹד אֵינוֹ מוּבָן,** – ב"רעיא מהימנא" האמור: **מַה שֶּׁכָּתוּב: "דְּלָא יִתְפַּרְנְסוּן** – שלא יתפרנסו, **תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מֵעַמֵּי הָאָרֶץ כו'** – שלכן "עץ הדעת טוב ורע" שהוא איסור והיתר וכו' לא ישלוט בבני ישראל, מפני שתלמידי חכמים לא יתפרנסו מעמי הארץ, **וְלָא "מֵעֲרַב רַב" דְּאָכְלִין** – שאוכלים **פְּסוּל טָמֵא וְאָסוּר חַס וְשָׁלוֹם,** [[34]**דְּהָא גַּם בִּזְמַן בַּיִת שֵׁנִי לֹא הָיוּ** – תלמידי חכמים, **מִתְפַּרְנְסִין מֵעַמֵּי הָאָרֶץ דְּאָכְלִין** – שאוכלים **פְּסוּל אָסוּר חַס וְשָׁלוֹם שֶׁהֲרֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הָיוּ**[34]] **לָהֶם שָׂדוֹת וּכְרָמִים כְּעַמֵּי הָאָרֶץ,** – ולא היו צריכים להזדקק לעמי הארץ לפרנסתם, **וַאֲפִלּוּ הָכֵי** – ואף על פי כן, **הָיוּ עוֹסְקִין בְּלִמּוּד אִסּוּר וְהֶתֵּר וְטֻמְאָה וְטָהֳרָה כָּל הַזּוּגוֹת** – של התנאים, **שֶׁהָיוּ בִּימֵי בַּיִת שֵׁנִי**[35], **וְהֶעֱמִידוּ תַּלְמִידִים** – בדינים **אלה** ובחלק **זה** של נגלה דתורה, **לַאֲלָפִים וּרְבָבוֹת**[36], **וְלִמּוּד** – חלק **הַנִּסְתָּר** – שבתורה, היה **בְּהֶסְתֵּר כו':** – הרי שהעובדה שאין תלמידי חכמים צריכים להזדקק לעמי הארץ לפרנסתם, אינה מהווה סיבה שבגללה לא צריכים חלילה ללימוד של דיני איסור והיתר, טומאה וטהרה.

יום רביעי ז' מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 286, אך באמת כשתדקדק... עד עמ' קמד, הכל אחד.

אַךְ בֶּאֱמֶת, כְּשֶׁתְּדַקְדֵּק בִּלְשׁוֹן רַעְיָא מְהֵימְנָא דִּלְעֵיל, – רבנו הזקן מסביר להלן, שמדקדוק לשון ה"רעיא מהימנא" מובן, שלא **הדינים ולימוד התורה** של איסור והיתר וכו' נקראים חלילה "עץ הדעת טוב ורע", אלא **הדברים** של איסור והיתר המקבלים חיותם מן ועל ידי קליפת נוגה, שהיא, קליפת נוגה, היא "עץ הדעת טוב ורע", מעורב בה טוב ורע, כפי שיסביר להלן, לשון ה"רעיא מהימנא" הוא: **"וְאִילָנָא דְּטוֹב וְרָע דְּאִיהוּ אִסּוּר וְהֶתֵּר כו'",** – והעץ של טוב ורע **שהוא** איסור והיתר וכו', **וְלֹא אָמַר "תּוֹרַת אִסּוּר וְהֶתֵּר"** – הלימוד של עניני איסור והיתר, **אוֹ "הִלְכוֹת אִסּוּר וְהֶתֵּר",** – שהן, הלימוד או ההלכות של איסור והיתר הם חלילה "עץ הדעת טוב ורע" – אלא ה"רעיא מהימנא" אומר "איסור והיתר", **אֶלָּא רוֹצֶה לוֹמַר דְּגוּף דָּבָר הָאָסוּר וְדָבָר הַמֻּתָּר** – עצם הדבר אודותו מדובר בדינים אלה, **שדבר** זה אסור **ודבר** זה מותר, **הוּא מֵאִילָנָא דְּטוֹב וָרָע,** –

אגרת הקדש

אך באמת כשתדקדק בלשון ר"מ דלעיל ואילנא דטוב ורע דאיהו איסור והיתר כו' ולא אמר תורת איסור והיתר או הלכות או"ה אלא ר"ל דגוף דבר האסור ודבר המותר הוא מאילנא דטוב ורע

---

31. סנהדרין נא, ב. **32.** ראה עדיות פ"ח מ"ז ובמפרשים שם. **33.** מנחות מה, א. **34.** הבא להלן בחצ"ר ליתא בתניא שלפנינו, וניתוסף כאן ע"פ הגהת הצ"צ, הובאה ב"לוח התיקון" שבסוף ספר התניא. **35.** הערת כ"ק רבינו: "חגיגה פ"ב מ"ב". **36.** רמב"ם בהקדמת ספר היד.

מ"עץ הדעת טוב ורע", **שֶׁהוּא קְלִפַּת נֹגַהּ,** – בה מעורב טוב ורע, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּעֵץ חַיִּים**[37]**. וְזֶהוּ לְשׁוֹן "אָסוּר",** – מלשון קשור, **שֶׁהַקְּלִפָּה שׁוֹרָה עָלָיו וְאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲלוֹת לְמַעְלָה** – בקדושה, **כְּדָבָר הַמֻּתָּר,** – מלשון התרה, **דְּהַיְנוּ** – המלה "מותר" משמעותה **שֶׁאֵינוֹ קָשׁוּר וְאָסוּר בְּקְלִפָּה,** – שלא יוכל לעלות למעלה, **וְיוּכַל לַעֲלוֹת עַל יְדֵי הָאָדָם הָאוֹכְלוֹ** – את הדבר המותר, **בְּכַוָּנָה לַה',** – שאוכל דבר זה כדי שיהיה לו כוח לעבוד את ה', **וְגַם בְּסָתָם** – כשהוא אוכל אותו סתם מבלי שתהיה לו, בשעת מעשה, כוונה כדי לעבוד את ה', **כָּל אָדָם הָעוֹבֵד ה' שֶׁבְּכֹחַ הָאֲכִילָה הַהִיא לוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל לַה',** וְנִמְצָא שֶׁנַּעֲשָׂה אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה וְהַתְּפִלָּה הָעוֹלָה לַה' מִכֹּחַ הַנִּבְרָר מֵהַמַּאֲכָל הַהוּא, – שאכל, החיות שבמאכל היא מקליפת "נוגה", והיא עולה לה', **וְזֶהוּ בְּחֹל,** – שאז מן ההכרח להזדקק לתורה ותפלה כדי שהחיות שבאותו מאכל תעלה לה', **אֲבָל בְּשַׁבָּת שֶׁיֵּשׁ עֲלִיָּה לְקְלִפַּת נֹגַהּ בְּעַצְמָהּ עִם הַחִיצוֹנִיּוּת שֶׁבְּכָל הָעוֹלָמוֹת,** – שהיא אז בעליה, שכן שבת היא עליית העולמות[38], **לָכֵן מִצְוָה לֶאֱכֹל כָּל תַּעֲנוּגִים בְּשַׁבָּת** – **האכילה עצמה** בשבת היא מצוה, לא רק מה שבכוח האכילה ההיא הוא לומד ומתפלל, **וּלְהַרְבּוֹת בָּ** – אכילת **בָּשָׂר וְ** – בשתיית **יַיִן, אַף שֶׁבְּחֹל** – כשהוא מחפש לאכול בשר ולשתות יין, **נִקְרָא "זוֹלֵל וְסוֹבֵא",** – ואילו בשבת, כשהוא אוכל לשם עונג שבת, זו מצוה. על כל פנים, כל האמור הוא בדבר של "היתר" שאינו קשור בקליפה ויש בו היכולת לעלות, וכפי שמוסבר בפרק ז' שבחלק הראשון של ספר ה"תניא". **מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּדָבָר אָסוּר** – שאסור לאכול אותו, **שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲלוֹת** – לקדושה, **לֹא בְּשַׁבָּת וְלֹא בְּחֹל גַּם כְּשֶׁמִּתְפַּלֵּל וְלוֹמֵד בַּכֹּחַ הַהוּא,** – כלומר, דבר איסור אינו יכול לעלות לקדושה, כי הוא אסור וקשור לקליפה, **אִם לֹא שֶׁאָכַל לְפִקּוּחַ נֶפֶשׁ** – להצלת נפשו, **שֶׁהִתִּירוּ רַז"ל וְנַעֲשָׂה הֶתֵּר [גָּמוּר]**[39]**. אֲבָל הַלִּמּוּד בַּתּוֹרָה, אַף הִלְכוֹת אִסּוּר וְהֶתֵּר טֻמְאָה וְטָהֳרָה,** – לא הדברים עצמם שהם אסור וטמא מותר וטהור, אודותם דנות ההלכות, שהם "עץ החיים טוב ורע", כי אם הלכות התורה שלומדים אודות דברים אלה, **שֶׁהֵם הַמִּשְׁנִיּוֹת וּבְרַיְיתוֹת שֶׁבַּגְּמָרָא וּפוֹסְקִים,** – הפוסקים הלכה למעשה, **הַמְבָאֲרִים וּמְבָרְרִים דִּבְרֵיהֶם** – דברי המשנה והברייתות, **לַהֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה, הֵן הֵן גּוּפֵי** – עיקר **תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, שֶׁהִיא** – תורה שבעל פה, היא **סְפִירַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, כִּדְאִיתָא** – כמובא **בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ בִּמְקוֹמוֹת אֵין מִסְפָּר, וּבְרֵישׁ תִּקּוּנִים:** – בתחילת "תיקוני זוהר"[40] כתוב: **"מַלְכוּת** – היא בחינת **פֶּה, תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה קָרִינָן לָהּ",** – אנו קוראים לה, **וּבַאֲצִילוּת אִיהוּ** – הוא, אור אין סוף, **וּגְרַמּוֹהִי** – הכלים והמדות שלו (הנקראים "גרמוהי"), **חַד בְּהוֹן**[41]**,** – הם דבר אחד בהם, **דְּהַיְנוּ שֶׁאוֹר־אֵין־סוֹף בְּרוּךְ־הוּא מִתְיַחֵד בַּאֲצִילוּת בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, שֶׁהוּא וּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ הַמְלֻבָּשִׁים בְּדִבּוּרוֹ שֶׁנִּקְרָא "מַלְכוּת" - הַכֹּל אֶחָד:** – דבר אחד, הרי ששם לא שייך לומר הענין של "עץ הדעת טוב ורע"; אלא זה תכלית היחוד של אלקות, כך ההלכות של תורה שבעל פה מהמשניות, הברייתות והפוסקים שהן בחינת "מלכות דאצילות", הן באופן היחוד של "מלכות דאצילות", ולא שייך לומר חס ושלום עליהם הענין של "עץ הדעת טוב ורע". אלא, כפי שיסביר להלן, כך הדבר מצד עצם הענין של "מלכות דאצילות" כפי שהיא ב"אצילות", ומצד **עצם** הענין של הלכות התורה שהן בבחינת "מלכות דאצילות", אך כפי שזה בא לאחר מכן בהתלבשות, הרי שלא רק ההלכות של תורה באו בהתלבשות בעולמות, בהם יכול להיות עליהן העלם והסתר, כי אם גם "מלכות דאצילות" כפי שהיא באה בהתלבשות – גם היא נקראת "עץ הדעת טוב ורע", מצד ההתלבשות בקליפת "נוגה" הכלולה מטוב ורע, וזאת – כדי לברר בירורים (לברר את הטוב מן הרע).

אגרת הקדש

שהוא קליפת נוגה כמ"ש בע"ח. וזהו לשון אסור שהקליפה שורה עליו ואינו יכול לעלות למעלה כדבר המותר דהיינו שאינו קשור ואסור בקליפה ויוכל לעלות ע"י האדם האוכלו בכוונה לה' וגם בסתם כל אדם העובד ה' שבכח האכילה ההיא לומד ומתפלל לה' ונמצא שנעשה אותיות התורה והתפלה העולה לה' מכח הנברר מהמאכל ההוא וזהו בחול אבל בשבת שיש עליה לקליפת נוגה בעצמה עם החיצוניות שבכל העולמות לכן מצוה לאכול כל תענוגים בשבת ולהרבות בבשר ויין אף שבחול נקרא זולל וסובא. משא"כ בדבר איסור שאינו יכול לעלות לא בשבת ולא בחול גם כשמתפלל ולומד בכח ההוא אם לא שאכל לפיקוח נפש שהתירו רז"ל ונעשה היתר [גמור]. אבל הלימוד בתורה אף הלכות איסור והיתר טומאה וטהרה שהם המשניות וברייתות שבגמרא ופוסקים המבארים ומבררים דבריהם להלכה למעשה הן הן גופי תורה שבע"פ שהיא ספי' מלכות דאצילות כדאי' בזוה"ק במקומות אין מספר וריש תיקונים מלכות פה ותורה שבע"פ קרינן לה ובאצי' איהו וגרמוהי חד בהון דהיינו שאור א"ס ב"ה מתייחד באצילות בתכלית היחוד שהוא ורצונו וחכמתו המלובשים בדבורו שנקרא מלכות הכל אחד:

קמד

---

37. שער מ"ט פרק ב'. **38.** **הערת כ"ק רבינו:** "להעיר לכהנ"ל מלשון אדנ"ע בעצמו (תו"א פ' ח"ש) ובביאור הצ"צ לשם (נדפס בתו"א קה"ת בהוספה)". **39.** ראה הוספה (הודפס בספר "שיעורים בספר התניא"). **40.** יז, א (בהקדמה - פתח אליהו"). **41.** ראה לעיל ריש ס"כ.

יום חמישי ח' מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קמד, ומ"ש האריז"ל... עד עמ' 288, מסטרא דרע.

וּמַה שֶּׁכָּתַב הָאַר"י זַ"ל שֶׁהַמִּשְׁנִיּוֹת הֵן בְּמַלְכוּת דִּיצִירָה, – ואילו אנו אומרים כאן מהזוהר שהמשניות הן ב"מלכות **דאצילות**"? **רוֹצֶה לוֹמַר לְכוּשׁ מַלְכוּת דִּיצִירָה שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה בָּהּ מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת,** – כפי ש"מלכות דאצילות" באה בהתלבשות ב"מלכות דיצירה" – שם הוא ענין המשניות שבעולם ה"יצירה", **וּמַלְכוּת דִּיצִירָה נִקְרָא "שִׁפְחָה"** – המשמשת וטפלה לאלה המלובשים בה, שזה **לְנַבֵּי מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת,**– דבר זה מתרץ מה שרבנו הזקן הביא לעיל מהירושלמי, פרק ראשון של מסכת ברכות, שרבי שמעון בן יוחאי סובר, שגם לקריאת שמע לא מפסיקים כי אם ממקרא ולא ממשנה שהיא למעלה ממקרא, והרי סתירה לכך ממה שרבי שמעון בן יוחאי עצמו אומר ב"רעיא מהימנא" שמשנה היא שפחה ומקרא – מלכא? אלא, כפי הנאמר כאן, אין בכך שום סתירה, שכן מה שהוא אומר שמשנה היא שפחה – הרי זה כפי שהיא באה **בהתלבשות** ב"מלכות דיצירה", אך כפי שמשנה היא בעצם – היא ב"מלכות דאצילות", וכך גם במקרא ישנו הבדל בין כפי שהוא בעצם לבין כפי שהוא בא בהתלבשות, ובלשון רבנו הזקן: **וּמַלְכוּת דִּבְרִיאָה נִקְרָא "אִמָּה".** – שלמעלה מ"שפחה", **וְתֵדַע,** – ראיה שקיים הבדל בין כפי שזה בעצם לבין כפי שזה בא בהתלבשות, **מִמַּה שֶּׁכָּתַב הָאַר"י זַ"ל דְּמִקְרָא דְּהַיְנוּ תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב הוּא בְּעֲשִׂיָּה, וַהֲרֵי מְפֹרָשׁ בַּזֹּהַר וּבְכִתְבֵי הָאַרִיז"ל מְקוֹמוֹת אֵין מִסְפָּר, שֶׁהִיא** – ספירת **תִּפְאֶרֶת, שֶׁהוּא "זְעֵיר אַנְפִּין"** – מדות, **דַּאֲצִילוּת?** – הרי שהוא גם למעלה מ"מלכות דאצילות", כיצד, איפוא, אומרים שהוא ב"עשיה"? **אֶלָּא** – כשאומרים שמקרא הוא ב"עשיה", הכוונה היא **שֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת בַּעֲשִׂיָּה. וְכֵן הוּא בְּהֶדְיָא** – במפורש, **בְּסֵפֶר הַכַּוָּנוֹת, שֶׁמִּקְרָא וּמִשְׁנָה וְתַלְמוּד וְקַבָּלָה כֻּלָּם בַּאֲצִילוּת, אֶלָּא שֶׁמִּקְרָא מִתְלַבֵּשׁ עַד עֲשִׂיָּה,** – שכן, במקרא – תורה שבכתב – העיקר הוא ענין האותיות, ואותיות הן הרי ענין של "עשי", נכתבות בדיו על הקלף, **וּמִשְׁנָה** – מתלבשת, **עַד הַיְצִירָה,** – שכן, משנה היא הענין של הלכות – כשר ופסול וכו' – שבאות מחסד וגבורה, הרי זו התלבשות ב"יצירה", שעולם היצירה הוא עולם המדות, "שית ספירין מקנין ביצירה", **וְתַלְמוּד** – מתלבש, **בִּבְרִיאָה.** – שכן, "תלמוד" הוא טעמי ההלכות – הרי זו התלבשות ב"בריאה" שעולם ה"בריאה" הוא עולם ההשגה בו מאירה "בינה", "אימא עילאה מקננא בכורסי" – בעולם הבריאה[42]. להלן יסביר רבנו הזקן, שלא רק תורה באה בהתלבשות עד שמצד ההתלבשות שייך גם עליה לומר "עץ הדעת טוב ורע": **וְהִנֵּה, כְּשֶׁהַמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת מִתְלַבֶּשֶׁת בִּקְלִפַּת נֹגַהּ, כְּדֵי לְבָרֵר הַנִּיצוֹצוֹת שֶׁנָּפְלוּ בְּחֵטְא אָדָם הָרִאשׁוֹן, וְגַם** – לברר **הָרפ"ח** – 288 **נִיצוֹצִין שֶׁנָּפְלוּ בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים** – בקבלה ובחסידות מוסבר בפרוטרוט ענין שבירת הכלים ונפילת הניצוצות מצד ענין השבירה, **אֲזַי גַּם הַמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת נִקְרָא בְּשֵׁם "עֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע" לְנַבֵּי** – ובהשוואה ל-"זְעֵיר אַנְפִּין" **דַּאֲצִילוּת, שֶׁאֵינוֹ יוֹרֵד שָׁם, וְ** – "ד"א" **נִקְרָא "עֵץ חַיִּים". וְהִנֵּה, הִתְלַבְּשׁוּת הַמַּלְכוּת בִּקְלִפַּת נֹגַהּ הוּא סוֹד גָּלוּת הַשְּׁכִינָה - "אֲשֶׁר שָׁלַט הָאָדָם** – של קליפה, **בְּאָדָם** – של קדושה, **כו'".** – כמובא לעיל, באגרת הקודש סימן כ"ה מ"ספר הגלגולים" על שליטת הקליפה בזמן הגלות, שזה "לרע לו", להעלאת ניצוצי הקדושה מאדם בליעל של קליפה. להלן, יתרץ רבנו הזקן מה שהקשה על דברי ה"רעיא מהימנא" שבפרשת נשא, שבזמן ש"עץ הדעת טוב ורע" שולט מתפרנסים תלמידי חכמים, המשולים לשבתות ולימים טובים, רק ממה שעמי הארץ נותנים להם ואשר לכן הם מתעסקים בדיני איסור והיתר וכו', ועל כך שאל ממה שתלמידי חכמים, בזמן בית שני, היה להם שדות וכרמים משלהם כמו שהיה לעמי הארץ, ואף על פי כן היה עיקר התעסקותם בדיני איסור והיתר וכו'? יסביר רבנו הזקן, שהכוונה היא, שבזמן שליטת "עץ הדעת טוב ורע", בזמן הגלות, כשהשכינה משפיעה לחיצונים, שהם בקליפת "נוגה", ומהתמצית בלבד מתפרנסים תלמידי חכמים, ואז עסקם של תלמידי חכמים הוא בדיני איסור והיתר, טומאה וטהרה, כדי לברר את הבירורים, לברר את המותר והטהור מהאסור והטמא, דבר שבא על ידי הפלפול והעיון בהלכות אלו. וכפי שיסביר להלן, זה גם מסיר את ההעלם וההסתר, שיהיה פסק הלכה ברור ובהיר. ובלשון רבנו הזקן: **וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בְּרַעְיָא מְהֵימְנָא:** – מפרשת נשא, כאמור

אגרת הקדש

ומ"ש האריז"ל שהמשניות הן במלכות דיצירה ר"ל לבוש מלכות דיצירה שנתלבשה בה מלכות דאצילות ומלכות דיצירה נקרא שפחה לגבי מלכות דאצילות ומלכות דבריאה נקרא אמה ותדע ממ"ש האריז"ל דמקרא דהיינו תושב"כ הוא בעשי' והרי מפורש בזהר ובכתבי האריז"ל מקומות אין מספר שהיא תפארת שהוא ז"א דאצילות אלא שמתלבשת בעשי' וכן הוא בהדיא בספר הכוונות שמקרא ומשנה ותלמוד וקבלה כולם באצילות אלא שמקרא מתלבש עד עשיה ומשנה עד היצירה ותלמוד בבריאה. והנה כשהמלכות דאצי' מתלבשת בקליפת נוגה כדי לברר הניצוצות שנפלו בחטא אדה"ר וגם הרפ"ח ניצוצין שנפלו בשבירת הכלים אזי גם המלכות דאצי' נקרא בשם עץ הדעת טוב ורע לגבי ז"א דאצילות שאינו יורד שם ונקרא עץ חיים והנה התלבשות המלכות בקליפת נוגה הוא סוד גלות השכינה אשר שלט האדם באדם כו' וז"ש ברע"מ ובזמנא דאילנא דטו"ר 288

---

42. הערת כ"ק רבינו: "וראה תניא ח"א פ"מ בהגה".

לעיל, "וּבִזְמַנָּא דְּאִילָנָא דְּטוֹב וְרָע שָׁלְטָא כּוֹ' אִינּוּן כּוֹ'", – ובזמן ש"עץ הדעת טוב ורע" שולט כו', יש לתלמידי חכמים, המשולים לשבתות ולימים טובים, רק ממה שעמי הארץ נותנים להם, דְּהַיְנוּ בִּזְמַן גָּלוּת הַשְּׁכִינָה שֶׁ – השכינה, מַשְׁפַּעַת לַחִיצוֹנִים שֶׁהֵם בִּקְלִפַּת נֹגַהּ, שֶׁהָעֵרֶב רַב יוֹנְקִים מִשָּׁם, וּמִתַּמְצִיתָן נִזּוֹנִין תַּלְמִידֵי חֲכָמִים בַּגָּלוּת, וְאָז – בזמן של גלות השכינה, עִקַּר עֲבוֹדַת הָאָדָם וְעִקַּר עֶסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת הוּא לְבָרֵר הַנִּיצוֹצוֹת כַּנּוֹדַע מֵהַאֲרִיז"ל, לָכֵן עִקַּר עִנְיַן הַלִּמּוּד הוּא בְּעִיּוּן וּפִלְפּוּל הֲלָכָה, בְּאִסּוּר וְהֶתֵּר טֻמְאָה וְטָהֳרָה, לְבָרֵר הַמֻּתָּר וְהַטָּהוֹר מֵהָאָסוּר וְהַטָּמֵא, – שמבררים ומבהירים זאת עַל יְדֵי עִיּוּן וּפִלְפּוּל הֲלָכָה בְּחָכְמָה בִּינָה וָדַעַת, – בשלשת כוחות השכל המבהירים את ההלכה, כַּנּוֹדַע דְּ"אוֹרַיְתָא מֵחָכְמָה נָפְקַת"[43], וּבְחָכְמָה דַּיְקָא אִתְבָּרִירוּ[44], – כידוע, שתורה באה מחכמה, ועל ידי חכמה דוקא מתבררים הניצוצות, וכשם שבירור ההלכה, שתהיה הלכה ברורה ובהירה, בא על ידי חכמה ושכל, כך גם בירור הניצוצות הוא על ידי ענין החכמה, וְהַיְנוּ – מה שאומרים שב"חכמה אתברירו", שבירור הניצוצות הוא על ידי חכמה, הכוונה ל־חָכְמָה עִלָּאָה – עליונה, דַּאֲצִילוּת, הַמְלֻבָּשֶׁת בְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, סוֹד תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה (בְּסוֹד "אַבָּא יָסַד בְּרִתָּא"), הַמְלֻבָּשֶׁת בְּמַלְכוּת דְּיִצִירָה, (וְסוֹד) [סוֹד] הַמִּשְׁנָיוֹת וּבְרִיתוֹת, הַמְלֻבָּשׁוֹת בִּקְלִפַּת נֹגַהּ – בדברים שהם אסור ומותר, טמא וטהור, שֶׁבְּנֶגֶד עוֹלָם הַיְצִירָה, שֶׁשָּׁם מַתְחִיל – ענין "עץ הדעת טוב ורע", בְּחִינַת הַדַּעַת [נֶסֶח אַחֵר: הָרַע] שֶׁבְּנֹגַהּ – שבעולם ה"יצירה", קליפת "נוגה" היא מחצה על מחצה, מחצית טוב ומחצית רע, [נֶסֶח אַחֵר: וְהַבְּרִיתוֹת, הַמְלֻבָּשׁוֹת בִּקְלִפַּת נֹגַהּ שֶׁבְּנֶגֶד עוֹלָם הָעֲשִׂיָּה, שֶׁשָּׁם מַתְחִיל בְּחִינַת הָרַע שֶׁבְּנֹגַהּ], – שבעולם ה"עשיה", קליפה "נוגה" היא רובה רע ומיעוטה טוב, כַּנּוֹדַע – כידוע, מֵהַאֲרִיז"ל. וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין עִנְיַן פֶּלֶא גָּדוֹל מִזֶּה מְאֹד, מַה נַּעֲשָׂה בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל עַל יְדֵי עִיּוּן וּבֵרוּר הֲלָכָה פְּסוּקָה מִן הַגְּמָרָא וּפוֹסְקִים[45] רִאשׁוֹנִים וְאַחֲרוֹנִים, מַה שֶּׁהָיָה בְּהֶעְלֵם דָּבָר קֹדֶם הָעִיּוּן הַלָּז, – לפני שהתעמק בלימוד הגמרא, היתה ההלכה הפסוקה מוסתרת ולא ידועה, כִּי עַל יְדֵי זֶה – על ידי התעמקותו בזה ובירורו את ההלכה, מַעֲלֶה הֲלָכָה זוֹ מֵהַקְלִפּוֹת שֶׁהָיוּ מַעֲלִימִים וּמְכַסִּים אוֹתָהּ, – את ההלכה, שֶׁלֹּא הָיְתָה יְדוּעָה כְּלָל, אוֹ שֶׁלֹּא הָיְתָה מוּבֶנֶת הֵיטֵב בְּטַעֲמָהּ[46], – לא הבינו היטב טעם ההלכה – ועל ידי עיונו וביררו מבינים כעת את הטעם, שֶׁהַטַּעַם[47] הוּא סוֹד הַסְּפִירָה חָכְמָה עִלָּאָה, – חכמה עליונה, שֶׁנִּפְלוּ מִמֶּנָּה נִיצוֹצִין בִּקְלִפּוֹת בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים, וְהֵם – הניצוצות של חכמה – הטעם, שָׁם בִּבְחִינַת גָּלוּת, שֶׁהַקְלִפּוֹת שׁוֹלְטִים עֲלֵיהֶם וּמַעֲלִימִים חָכְמַת הַתּוֹרָה מֵעֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים. – מהנבראים שבעולמות העליונים כמו נשמות ומלאכים, ומבני האדם כאן למטה. וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בְּרַעְיָא מְהֵימְנָא, – מפרשת נשא, כנזכר לעיל בתחילת האגרת, שֶׁהַקּוּשְׁיָא – המקשה להבנת ענין בתורה, הִיא מִסִּטְרָא דְּרַע. – מצד הרע, מקליפות שהן רע והן מסתירות על החכמה של תורה.

אגרת הקדש

שלטא כו' אינון כו' דהיינו בזמן גלות השכינה שמשפעת לחיצונים שהם בקליפת נוגה שהערב רב יונקים משם ומתמציתן ניזונין תלמידי חכמים בגלות ואז עיקר עבודת האדם ועיקר עסק התורה והמצות הוא לברר הניצוצות כנודע מהאריז"ל לכן עיקר ענין הלימוד הוא בעיון ופלפול הלכה באיסור והיתר טומאה וטהרה לברר המותר והטהור מהאסור והטמא ע"י עיון ופלפול הלכה בחכמה בינה ודעת כנודע דאוריי' מחכמה נפקת ובחכמה דייקא אתברירו והיינו חכמה עילאה דאצילות המלובשת במלכות דאצי' סוד תורה שבע"פ (בסוד אבא יסד ברתא) המלובשת במלכות דיצירה (וסוד) [סוד] המשניות וברייתות המלובשות בקליפת נוגה שכנגד עולם היצירה ששם מתחיל בחי' הדעת [נ"א הרע] שבנוגה [נ"א והברייתות המלובשות בק"נ שכנגד עולם העשיה ששם מתחיל בחי' הרע שבנוגה] כנודע מהאריז"ל. והמשכיל יבין ענין פלא גדול מזה מאד מה נעשה בשמים ממעל ע"י עיון וברור הלכה פסוקה מן הגמרא ופוסקים ראשונים ואחרונים מה שהיה בהעלם דבר קודם העיון הלז כי ע"י זה מעלה הלכה זו מהקליפות שהיו מעלימים ומכסים אותה שלא היתה ידועה כלל או שלא היתה מובנת היטב בטעמה שהטעם הוא סוד הספי' חכמה עילאה שנפלו ממנה ניצוצי' בקליפות בשבה"כ והם שם בבחי' גלות שהקליפות שולטים עליהם ומעלימי' חכמת התורה מעליונים ותחתונים וז"ש בר"מ שהקושי' היא מסטרא דרע.

---

43. זח"ב פה, א. ועוד. 44. זח"ב רנד, ב. 45. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ובכ"ז שייך בירור הטעם - כדלקמן". 46. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אף שהייתה ידועה - בכמה הלכות בגמרא ובפרט בפוסקים". 47. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ביאור גודל הגלות (והגאולה), אף שההלכה עצמה ידועה - אינה בגלות".

יום שישי ט' מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 288, והנה העליונים... עד עמ' קמה, האומות עו"ג.

וְהִנֵּה, הָעֶלְיוֹנִים – הנשמות והמלאכים הנמצאים בעולמות העליונים יותר, **אֵין בָּהֶם כֹּחַ לְבָרֵר וּלְהַעֲלוֹת** – הניצוצות **מֵהַשְּׁבִירָה שֶׁבְּקְלִפַּת נוֹגַהּ, אֶלָּא הַתַּחְתּוֹנִים לְבַד,** – הנשמות הנמצאות למטה בעולם זה בגוף – יש בהם הכוח לברר הניצוצות, **לְפִי שֶׁהֵם מְלֻבָּשִׁים בְּגוּף חֻמְרִי** – הנקרא **"מָשְׁכָא דְּחִוְיָא"** – עור של נחש, **מִקְּלִפַּת נוֹגַהּ,** – כמובא בפרק ל"א בחלק הראשון של ספר ה"תניא" (מהזוהר[48]), וכפי שביארנו שם, ש"חויא" (נחש) נקראים "שלש הקליפות הטמאות", והגוף שהוא קליפת **נוגה** נקרא **"משכא** דחויא", העור והלבוש של הנחש, וכפי שענין זה מוסבר בפרוטרוט במאמר דיבור המתחיל "ותפקחנה" מכ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" ב"ספר החקירה" עמוד 136, **וְהֵם** – הנשמות שבגופים כאן למטה, **מַתִּישִׁים כֹּחָהּ** – של הקליפה, **בְּשְׁבִירַת הַתַּאֲווֹת, וְאִתְכַּפְיָא** – ונכנעת **סִטְרָא אָחֳרָא, וְ"יִתְפָּרְדוּ כָּל פּוֹעֲלֵי אָוֶן".** – כלשון הפסוק בתהלים[49]. ולכן, דוקא הן – הנשמות שלמטה בגוף – יש בכוחן לברר ולהעלות מהקליפות, יש בכוחן להעלות חכמת התורה שהקליפות מסתירות. **וְלָכֵן בָּאִים הָעֶלְיוֹנִים** – הנשמות שבעולמות העליונים, **לִשְׁמֹעַ חִדּוּשֵׁי תּוֹרָה מֵהַתַּחְתּוֹנִים**[50], – מה שהנשמות כאן למטה מחדשות, **מַה שֶּׁמְּחַדְּשִׁים וּמְגַלִּים תַּעֲלוּמוֹת הַחָכְמָה שֶׁהָיוּ כְּבוּשִׁים בַּגּוֹלָה עַד עַתָּה.** – עד שהנשמה שבגוף חידשה וביררה את ההלכה או את טעמה וחידושה בתורה, **וְכָל אִישׁ יִשְׂרָאֵל יוּכַל לְגַלּוֹת תַּעֲלוּמוֹת חָכְמָה (לְגַלּוֹת) וּלְחַדֵּשׁ שֵׂכֶל חָדָשׁ, הֵן בַּהֲלָכוֹת, הֵן בְּאַגָּדוֹת,** – בחלק האגדה שבתורה, **הֵן בַּנִּגְלֶה,** – של תורה, **הֵן בַּנִּסְתָּר**[51], – של תורה; **כְּפִי בְּחִינַת שֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ,** – בכל אחד מחלקי התורה האמורים. **וּמְחֻיָּב בְּדָבָר,** – לחדש חידושי תורה ולגלות תעלומות חכמה, **לְהַשְׁלִים נִשְׁמָתוֹ בְּהַעֲלָאַת כָּל הַנִּיצוֹצוֹת שֶׁנִּפְלוּ לְחֶלְקָהּ וּלְגוֹרְלָהּ,** – שנשמה זו תעלה ניצוצות אלה, **כַּנּוֹדָע**[52]. **(וְכָל דִּבְרֵי תּוֹרָה, וּבִפְרָט דְּבַר הֲלָכָה, הִיא נִיצוּץ מֵהַשְּׁכִינָה, שֶׁהִיא הִיא דְּבַר ה', כִּדְאִיתָא** – כמובא **בַּגְּמָרָא**[53]: **"דְּבַר ה'** - **זוֹ הֲלָכָה", סוֹד מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת הַמַּלְבֶּשֶׁת לְחָכְמָה דַּאֲצִילוּת, וּמְלֻבָּשִׁים בַּמַּלְכוּת דִּיצִירָה, וְיֵרְדוּ בְּקְלִפַּת נוֹגַהּ בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים).** – הרי שדברי תורה בכלל, ו"דבר ה'", הלכה, בפרט, הם בגלות בקליפה (המסתירה עליהם), והאדם המחדש חידוש בתורה או מתרץ קושיא ומברר את ההלכה לאשורה – מברר ומעלה ניצוץ השכינה מתוך הקליפה. **וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא**[54]**: "כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: מַעֲלֶה אֲנִי עָלָיו כְּאִלּוּ פְּדָאנִי וְאֶת בָּנַי מִבֵּין הָאֻמּוֹת הָעוֹלָם".** – שכן, על ידי עסק התורה פודים ניצוצות השכינה (של "דבר ה'") מגלות הקליפות. וזהו המצב כעת, כשהשכינה היא בגלות בקליפת "נוגה" הרי עסק התורה הוא לברר בירורים ולהעלות ניצוצות השכינה מהקליפות, שלכן הרי כאמור, עיקר עסק התורה הוא בהלכות איסור והיתר, כשר ופסול וכו',

אגרת הקדש

והנה העליונים אין בהם כח לברר ולהעלות מהשבירה שבקליפת נוגה אלא התחתונים לבד לפי שהם מלובשים בגוף חומרי משכא דחויא מקליפת נוגה והם מתישים כחה בשבירת התאוות ואתכפיא ס"א ויתפרדו כל פועלי און. ולכן באים העליונים לשמוע חידושי תורה מהתחתונים מה שמחדשים ומגלים תעלומות החכמה שהיו כבושים בגולה עד עתה וכל איש ישראל יוכל לגלות תעלומות חכמה (לגלות) ולחדש שכל חדש הן בהלכות הן באגדות הן בנגלה הן בנסתר כפי בחי' שרש נשמתו ומחוייב בדבר להשלים נשמתו בהעלאת כל הניצוצות שנפלו לחלקה ולגורלה כנודע (וכל דברי תורה ובפרט דבר הלכה היא ניצוץ מהשכינה שהיא היא דבר ה' כדאיתא בגמרא דבר ה' זו הלכה סוד מלכות דאצילות המלבשת לחכמה דאצילות ומלובשים במלכות דיצירה וירדו בקליפת נוגה בשבירת הכלים). וז"ש בגמרא כל העוסק בתורה אמר הקב"ה מעלה אני עליו כאלו פדאני ואת בני מבין האומות עו"ג.

יום שבת קודש י' מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קמה, אבל בצאת השכינה... עד עמ' 290, כמ"ש בע"ח וד"ל.

אֲבָל בְּצֵאת הַשְּׁכִינָה מִקְּלִפַּת נוֹגַהּ [נֶפֶשׁ אַחֵר: **מֵהַקְּלִפּוֹת] אַחַר שֶׁיְּשֻׁלַּם בֵּרוּר הַנִּיצוֹצוֹת, וְיֶפְרַד הָרַע** – של הקליפות, **מֵהַטּוֹב** – של קדושה, **וְ"יִתְפָּרְדוּ כָּל פּוֹעֲלֵי אָוֶן", וְלֹא שָׁלְטָא אִילָנָא דְּטוֹב וָרָע** – ולא ישלוט "עץ הדעת טוב ורע", שהוא,

אגרת הקדש

אבל בצאת השכינה מקליפת נוגה [נ"א מהקליפות] אחר שיושלם בירור הניצוצות ויופרד הרע מהטוב ויתפרדו כל פועלי און ולא שלטא אילנא דטוב

---

48. תקו"ז תכ"א (מח, ב). **49.** צב, י. **50.** ראה זח"ג קעג, א. **51.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א. "בכהנ"ל - ובכאו"א מעלה". **52.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"א סוס"ד (וש"נ - בהמ"מ בהוצאת קה"ת)". **53.** שבת קלח, ב. **54.** ברכות ח, א.

אגרת הקדש

ורע בצאת הטוב ממנה אזי לא יהיה עסק התורה והמצות לברר בירורין כ"א ליחד יחודים עליונים יותר להמשיך אורות עליונים יותר מהאצילות כמ"ש האר"י ז"ל והכל ע"י פנימיות התורה לקיים המצות בכוונות עליונות שמכונות לאורות עליונים כו' כי שרש המצות הוא למעלה מעלה בא"ס ב"ה (ומ"ש רז"ל דמצות בטילות לע"ל היינו בתחיית המתים אבל לימות המשיח קודם תחה"מ אין בטלים) ולכן יהי' גם עיקר עסק התורה גם כן בפנימיות המצות וטעמיהם הנסתרים. אבל הנגלות יהיו גלוים וידועים לכל איש ישראל בידיעה בתחלה בלי שכחה וא"צ לעסוק בהם אלא לערב רב שלא יזכו למטעם מאילנא דחיי שהוא פנימיות התורה והמצוה וצריכים לעסוק [בתורה] במשנה להתיש כח הס"א הדבוק בהם (ע"י עסק התורה. בכ"י ליתא) שלא תשלוט בהם להחטיאם כדכתיב והחוטא בן מאה שנה יקולל שיהיו חוטאים מערב רב וגם למעשה יהיו צריכים לפרטי הלכות אסור וטומאה יותר מישראל שלא יארע להם פסול וטומאה ואסור כי לא יאונה כו' וגם אפשר וקרוב שלא תביא אותם לידי חטא. ולא רק כדי להחליש את הסטרא אחרא יהיו צריכים להזדקק לנגלה דתורה, כי אם – **וְגַם לְמַעֲשֶׂה יִהְיוּ צְרִיכִים לִפְרָטֵי הִלְכוֹת אִסּוּר וְטֻמְאָה יוֹתֵר מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יֵאָרַע לָהֶם** – לבני ישראל, **פְּסוּל וְטֻמְאָה וְאִסּוּר, "כִּי לֹא יְאֻנֶּה כו'"**. – לצדיק כל און"[59] – וכך יהיו אז כל ישראל בגלוי ובפועל במדריגת צדיק, **וְגַם אֶפְשָׁר וְקָרוֹב הַדָּבָר** – לומר, **שֶׁיֵּדְעוּ**

אֲבָל הַנִּגְלוֹת – הענינים של נגלה דתורה, **יִהְיוּ גְּלוּיִם וִידוּעִים לְכָל אִישׁ יִשְׂרָאֵל בִּידִיעָה בְּתְחִלָּה** – מבלי שיצטרכו להתייגע להגיע לאותה ידיעה, **בְּלִי שִׁכְחָה, וְאֵין צָרִיךְ** – ולא יצטרך האיש הישראלי **לַעֲסֹק בָּהֶם, אֶלָּא לְעָרֵב רַב שֶׁלֹּא יִזְכּוּ לְמִטְעַם מֵאִילָנָא דְחַיֵּי,** – לטעום מעץ החיים, **שֶׁהוּא פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה,** – וכיוון שהם לא יזכו לטעום מפנימיות התורה – לכן **וּצְרִיכִים** – ויצטרכו **לַעֲסֹק [בַּתּוֹרָה] בַּמִּשְׁנָה,** – כדי, **לְהַתִּישׁ כֹּחַ הַסִּטְרָא אָחֳרָא הַדָּבוּק בָּהֶם** (**עַל יְדֵי עֶסֶק הַתּוֹרָה** (בכתב יד ליתא)), – הם יצטרכו להחליש את הכוח של סטרא אחרא, **שֶׁלֹּא תִּשְׁלֹט בָּהֶם לְהַחֲטִיאָם, כִּדְכְתִיב:** – כמו שכתוב[58]: **"וְהַחוֹטֶא בֶּן מֵאָה שָׁנָה יְקֻלָּל", שֶׁיִּהְיוּ חוֹטְאִים מֵעֲרֶב רַב.** – הרי שגם אז יהיו חוטאים, והם ה"ערב רב" שסטרא אחרא דבוקה בהם, ולכן יהיו הם זקוקים לאמצעים להחלשת הסטרא אחרא

290

באמור לעיל, קליפת "נוגה" השולטת בזמן הגלות, **בְּצֵאת הַטּוֹב מִמֶּנָּה** – שכן, השליטה שיש לה כיום, היא מצד החלק הטוב שבה, ואילו כשחלק הטוב יצא ויתברר ממנה – לא תהיה השליטה בידה יותר, **אֲזַי לֹא יִהְיֶה עֶסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת לְבָרֵר בֵּרוּרִין,** – כפי שהדבר עתה, **כִּי אִם לְיַחֵד יִחוּדִים עֶלְיוֹנִים יוֹתֵר,** – למעלה מהיחודים הנעשים על ידי לימוד תורה וקיום מצוות כעת, **לְהַמְשִׁיךְ אוֹרוֹת עֶלְיוֹנִים יוֹתֵר מֵהַאֲצִילוּת**[55]**, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָאַר"י זַ"ל. וְהַכֹּל** – כל האמור ייעשה, **עַל יְדֵי פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה,** – חלק הנסתר שבתורה, **לְקַיֵּם הַמִּצְוֹת בְּכַוָּנוֹת עֶלְיוֹנוֹת שֶׁמְּכֻוָּנוֹת לְאוֹרוֹת עֶלְיוֹנִים כו'.** – הכוונות באות כדי להמשיך אורות עליונים ביותר, **כִּי שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוֹת הוּא לְמַעְלָה מַעְלָה בְּאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא** – שלמעלה מ"אצילות". (**וּמַה שֶׁאָמְרוּ רַז"ל**[56] **דְּ"מִצְוֹת בְּטֵלוֹת לֶעָתִיד לָבֹא", הַיְנוּ בְּ** – זמן שאחרי **תְּחִיַּת הַמֵּתִים, אֲבָל לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ קֹדֶם תְּחִיַּת הַמֵּתִים - אֵין בְּטֵלִים**)[57]. – ויצטיינו בהמשכת המשכות גבוהות יותר מאשר ההמשכות הנמשכות כעת על ידי המצוות, **וְלָכֵן יִהְיֶה גַּם עִקַּר עֶסֶק הַתּוֹרָה גַּם כֵּן בִּפְנִימִיּוּת הַמִּצְוֹת וְטַעֲמֵיהֶם הַנִּסְתָּרִים.** – ביחודים העליונים הנעשים על ידי המצוות, ובטעמים מדוע על ידי אופן זה דוקא של קיום המצוות ממשיכים אורות עליונים ויחודים עליונים.

---

55. בתניא שלפנינו ליתא תיבת "שלמעלה", אבל ב"לוח התיקון" תיקן כ"ק אדמו"ר שליט"א שצ"ל "שלמעלה מהאצילות". **56.** נדה סא, ב. **57.** מה שרבנו הזקן מביא כאן, שמצוות תתבטלנה לעתיד לבוא, והוא מחלק שזה יהי' **אחרי** תחיית המתים ולא בימות המשיח **שלפני** תחיית המתים - הרי זה לפי שיטת התוס' שם. שהתוס' מפרשים מה שהגמרא אומרת שממה שבתכריכי מת יכול להיות ענין של כלאים - ראי' שהמצוות תתבטלנה לעתיד לבוא - מפרשים התוס' שהראי' היא מכך, שלמרות שבשעה שיקומו בתחיית המתים הרי יהיו לבושים בלבושים **אלה**, אף על פי כן אין אנו חוששים לכלאים שבהם - שכן המצוות תתבטלנה לעתיד לבוא ולא יהיה אז האיסור של כלאים; הרשב"א, המובא בחידושי הר"ן שם על הגמרא, מפרש אחרת, שהכוונה היא על הזמן שהמתים **הם** עדיין **מתים**, אז המצוות בטלות לגביהם, שכן "כיון שמת נעשה חפשי מן המצוות"; בהתאם לרשב"א זה (המובא גם בספר "סדרי טהרה" על נדה שם) **לא** תתבטלנה המצוות בתחיית המתים. בכך מתרץ הרבי מה שלכאורה קשה מההגה"ה בפרק ל"ו בתניא, שרבנו הזקן אומר שם, שעיקר קבלת שכר יהי' באלף **השביעי** שמזה יוצא שבתחיית המתים שלפני אלף השביעי הוא עדיין הזמן של עבודת המצוות, הרי שאי אפשר לומר שמיד אחרי תחיית המתים תתבטלנה המצוות? - אלא שם מדבר רבנו הזקן לפי שיטת הרשב"א. כך גם מה שרבנו הזקן מביא במאמר והי' ביום ההוא יתקע בשופר גדול שב"לקוטי תורה" שמצוות **לא** תתבטלנה לעתיד לבוא - הוא גם כן בהתאם לשיטת הרשב"א. בהבדל זה שרבנו הזקן מדייק כאן בין זמן ביאת המשיח לבין תחיית המתים (שרק בתחיית המתים תתבטלנה המצוות ולא בזמן ביאת משיח **שלפני** תחיית המתים) - אומר הרבי - יתורצו רבים מהמקומות שמהר"ץ חיות מביא בהגהותיו על הגמרא בנדה שם (באותם מקומות יוצא שהמצוות **לא** תתבטלנה לעתיד לבוא) - שכן שם מדובר על הלעתיד לבוא של זמן המשיח **שלפני** תחיית המתים, ומה שהגמרא אומרת שם שהמצוות תתבטלנה לעתיד לבוא - הרי זה בזמן **שאחרי** תחיית המתים (בהתאם לשיטת התוס'). הרבי מציין לעיין ב"שדי חמד" כללים מ' ס"ק ריח (חלק ג' תקסא, ג ואילך, בהוצאת קה"ת); וב"דברי חכמים" סימן נ"ג (א' תתקסב, סע"ב ואילך) שם מסומנים המקומות בהם דנים בענין זה. **58.** ישעי' סה, כ. **59.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "דרק בזמה"ז פלוגתת תוס' (ורש"י) דדוקא במידי דאכילה (חולין ה, ב) "דזיל בתר טעמא דלעת"ל שלימות כל העולם כו'".

מִפְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה כָּל גּוּפֵי הַתּוֹרָה הַנִּגְלִית, כְּמוֹ אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, – שידע מפנימיות התורה כל הענינים של נגלה דתורה, שכן, הגמרא[60] הרי אומרת שאברהם אבינו קיים כל התורה כולה עד שלא ניתנה, והרי ישנם ענינים בתורה ובמצוות שלא היה שייך שיהיו אז בגשמיות, כמו למשל תפילין שכתוב בהם ענין יציאת (מגלות) מצרים וכדומה, אלא, קיום המצוות של אברהם אבינו היה בפנימיות וברוחניות (כפי שמסביר רבנו הזקן ב"תורה אור"[61] וב"לקוטי תורה"[62]) – הרי שידע **כל** עניני התורה מפנימיות התורה, וכך ידעו זאת כל ישראל בזמן המשיח.

אגרת הקדש

הדבר שידעו מפנימיות התורה כל גופי התורה הנגלית כמו אברהם אבינו ע"ה ולכן א"צ לעסוק בהם כלל. מה שאין כן בזמן בית שני היו צריכים לעסוק גם כי לא בשביל הלכה למעשה בלבד אלא שזהו עיקר עבודה להתיש כח הס"א ולהעלות ניצוצי הקדושה ע"י התורה והעבודה כמ"ש במ"א. ואחר הדברים והאמת יובן היטב בתוס' ביאור הר"מ דלעיל במה שאמר אילנא דטוב ורע כו' ר"ל קליפת נוגה שהוא עולם הזה העיקר כמ"ש בע"ח וד"ל:

וְלָכֵן אֵין צְרִיכִים – לא יצטרכו, **לַעֲסֹק בָּהֶם** – בהלכות איסור והיתר, טומאה וטהרה, **כְּלָל. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּזְמַן בֵּית שֵׁנִי** – למרות שלא התפרנסו מעמי הארץ, שכן היה להם משלהם שדות וכרמים, בכל זאת **הָיוּ צְרִיכִים לַעֲסֹק** – בדינים אלה, **גַּם כִּי** – למרות שהעסק בזה היה **לֹא בִּשְׁבִיל** – לדעת הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה בִּלְבַד, אֶלָּא שֶׁזֶּהוּ עִקַּר עֲבוֹדָה לְהַתִּישׁ כֹּחַ הַסִּטְרָא אָחֳרָא, וּלְהַעֲלוֹת נִיצוֹצֵי הַקְּדֻשָּׁה עַל יְדֵי הַתּוֹרָה וְהָעֲבוֹדָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר[63]. וְאַחַר הַדְּבָרִים וְהָאֱמֶת, יוּבַן הֵיטֵב בְּתוֹסֶפֶת בֵּאוּר הָרַעְיָא מְהֵימְנָא דִּלְעֵיל, כְּמַה שֶׁאָמַר "אִילְנָא דְּטוֹב וְרָע כו'", – שזה איסור והיתר וכו', **רוֹצֶה לוֹמַר קְלִפַּת נֹגַהּ, שֶׁהוּא עוֹלָם הַזֶּה הָעִקָּר,** – ב"הערות ותיקונים בדרך אפשר" (בסוף ספר ה"תניא") מציין הרבי, שצריך לומר "עיקר עולם הזה", או "עולם הזה בעיקר", כלומר, שקליפת "נוגה" היא העיקר של עולם הזה, כפי שעולם זה הוא לפני ביאת המשיח, שאז שולטת קליפת "נוגה", זו השליטה של "עץ הדעת טוב ורע", ואילו לאחרי ביאת המשיח, תתבטל שליטתה של קליפת "נוגה", והעבודה אז לא תהיה בירור הניצוצות, כי אם הענין של יחודים עליונים. **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּעֵץ חַיִּים, וְדֵי לַמֵּבִין:**

---

60. יומא כח, ב. קידושין פב, א. **61.** לך לך יא, ד. **62.** שמיני יח, ג. **63.** ראה לקוטי תורה בהעלותך לב, ד.

אגרות קודש

ב"ה, ה' מ"ח, תש"כ
ברוקלין.

הרה"ג הרה"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ
צנמ"ס מוהרש"י שי'

שלום וברכה!

... דעתי ברורה, שההשתתפות בקואוליציא (ועאכו"כ שז.א. במשרת מיניסטר המביא לפועל דבר עבירה כו') אסורה בהחלט ע"פ שו"ע. וענין דעבירה נמצא ברוב משרדי המיניסטריום ואולי גם בכולם. ולכל לראש במשרד הדתות, לשון רבים, ששם איסורי ע"ז ממש. ונגדל פי כמה כאשר חותם על הפקודה איש מניח תפילין, שזוהי הצהרה נוספת שיש לשתף ר"ל וכו'.

פשוטה הקושיא שישאלו, שהרי דוקא במשרד זה תלוי' ההענקה לכמה עניני דת ישראל, אבל פשיטא שאין לעשות מסחר במצות ועבירות בכלל, ומי יאמר באחת מהשלש והראשונה שבהן - ע"ז כפשוטה, שלא היתה כזאת מעת שאנשי כנה"ג בטלוה, ובפרט לעשות הענין בשם כלל ישראל.

כוונתי בכתבי האמור (שבטח חושדני בה, והוא חשד מבוסס), שבאם ביד כת"ר למנוע הנ"ל - והרי אה"ק מורגלת בנסים - תבוא עליו ברכה וזכות הרבים מסייעתו.

בברכה לבשו"ט בכל האמור,

מ. שניאורסאהן

יום ראשון

תהלים: מפרק כג עד פרק כח

יום שלישי — ד חשון — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: לך לך, שלישי עם פירש״י.
תהלים: כג־כח.
תניא: כו. בר״מ . . . ״284״ ע״כ בר״מ.

למוד התורה בכל יום ויום נוגע בנפשות ממש, לא לבד בנפש הלומד, כי אם גם בנפשות בני ביתו, שאז אויר הבית הוא אויר תורה ויראת שמים.

יום שני

תהלים: מפרק כט עד פרק לד

יום רביעי — ה חשון — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: לך לך, רביעי עם פירש״י.
תהלים: כט־לד.
תניא: והנה המובן . . . ״קמג״ בלבד.

ישראל נמשלו לכוכבים המתנוצצים בשמי רקיע, אשר לאורם לא יתעה גם ההולך במחשכי הלילה.

כל אחד מישראל, בין איש ובין אשה, יש בו די כוח מוסרי ורוחני, להשפיע להעמיד גם את מכיריו ומיודעיו בקרן אורה.

יום שלישי

תהלים: מפרק לה עד פרק לח

יום חמישי — ו חשון — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: לך לך, חמישי עם פירש״י.
תהלים: לה־לח.
תניא: ועוד יש . . . ״286״ בהסתר כו׳.

כשרצה רבינו הזקן לברך את ר׳ יקותיאל ליעפלער בעשירות, אמר שאינו חפץ בזה, שלא תטרידו העשירות מלימוד החסידות והתעסקות בעבודה. וכשרצה לברכו באריכות ימים אמר: אבער ניט מיט פויערשע יאָהרען, וואָס עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו, מען זעהט ניט קיין ג־טליכקייט און מען הערט ניט קיין ג־טליכקייט. [אך לא בחיי־אכר ש׳עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו׳, לא רואים אלוקות ולא שומעים אלוקות.]

יום רביעי

תהלים: מפרק לט עד פרק מג

יום שישי — ז חשון — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: לך לך, ששי עם פירש״י.
תהלים: לט־מג.
תניא: אך . . . ״קמד״ הכל אחד.

הסדר לאחר מתן תורה הוא: הסרת ערלת הגוף, הלשון, הלב – מעשה דבור מחשבה, אברהם אבינו שהי׳ קודם מ״ת הרי בתחילה הכיר את בוראו – מחשבה, אח״כ פרסם אלוקותו, – דבור, ואחר כך מילה – מעשה.

יום חמישי

תהלים:
מפרק מד
עד פרק מח

שבת קודש — ח חשון — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: לך לך, שביעי עם פירש"י.
תהלים: מד־מח.
תניא: ומ"ש . . . ־288־ מסטרא דרע.

מצוה לשון צוותא וחבור, והעושה מצוה מתחבר עם העצמות ב"ה, שהוא המצוה את הציווי ההוא. וזהו שכר מצוה מצוה, דזה מה שנתחבר עם עצמות אוא"ס מצוה הציווי, זהו שכרו. ויובן במשל גשמי: איש פשוט ביותר יש לו בטול פנימי אל החכמה ומעלת חכם, בבטול דהעדר תפיסת מקום לגמרי. וכן גם בהרגש החכם הרי איש הפשוט אינו נכנס אצלו בגדר אנושי כלל – ואין זה דמבטלו ודוחה אותו, ח"ו, דזהו מדה רעה – ונחשב בעיניו שאין לו קשר של יחס עמו כלל. והי' כאשר החכם יצווה לאיש הפשוט לעשות איזה דבר בשבילו, הנה בציווי זה נולד מציאותו של האיש הפשוט, הן לעצמו שמרגיש מציאותו אשר הוא יכול לקיים מצות החכם ולו ציווה החכם לעשות דבר, והן בעיני החכם נחשב למציאות אשר אליו ידבר ויצווה, ולבד זאת הרי ציווי זה מאחד החכם הרם ונעלה עם האיש הפשוט ביותר. והנמשל מובן.

ומובן ג"כ אשר ביחס להנ"ל, אין הבדל כלל במה יהי' הציווי, אם דבר גדול ונעלה או קטן ופשוט.

יום שישי

תהלים:
פרק מט
עד פרק נד

יום ראשון — ט חשון — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: וירא, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: מט־נד.
תניא: והנה העליונים . . . ־קמה־ עו"ג.

בהיות אאמו"ר בן ד או ה שנים נכנס אל זקנו הצ"צ בש"ק פ' וירא והתחיל לבכות, באמרו: מפני מה נראה ה' אל אברהם אבינו ולנו אינו נראה. ויענהו הצ"צ: אז א איד א צדיק, צו ניין און ניינציג יאָר איז מחליט אז ער דארף זיך מל זיין, איז ער ווערט אז דער אויבערשטער זאָל זיך באווייזען צו אים [כשיהודי צדיק בגיל תשעים ותשע שנים, מחליט שעליו למול את עצמו, ראוי הוא שהקב"ה יתגלה אליו].

שבת קודש

תהלים:
פרק נה
עד פרק נט

יום שני — י חשון — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: וירא, שני עם פירש"י.
תהלים: נה־נט.
תניא: אבל במצאת . . . בע"ח וד"ל.

דער רבי (רבנו הזקן) פלעגט זאָגען אויף אצילות "אויבען". מען דערציילט אז אין כתב פלעגט ער פון התרגשות, מער ווי "אצי" ניט קענען אָנשרייבען.

תרגום חפשי

הרבי (רבינו הזקן) הי' מכנה את [עולם] ה'אצילות' – "למעלה". מספרים, שלכתוב יותר מאשר 'אצי', לא הי' מסוגל מרוב התרגשות.

יחוסו הרם של הגר

יום ראשון

הלכות בכורים, פרק ד הלכה ג: הַגֵּר מֵבִיא וְקוֹרֵא - לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר לְאַבְרָהָם: "אַב הֲמוֹן גּוֹיִם נְתַתִּיךָ", הֲרֵי הוּא אַב כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ שֶׁנִּכְנָסִין תַּחַת כַּנְפֵי שְׁכִינָה, וּלְאַבְרָהָם הָיְתָה הַשְּׁבוּעָה תְּחִלָּה, שֶׁיִּירְשׁוּ בָנָיו אֶת הָאָרֶץ.

בתשובת הרמב"ם הידועה לרבי עובדיה הגר נאמר (בין השאר):

שאלת על עסקי הברכות והתפלות... היש לך לומר "אלקינו ואלקי אבותינו" ו"אשר קדשנו במצותיו וצונו" ו"אשר הבדילנו" ו"אשר בחר בנו" ו"שהנחלת את אבותינו" ו"שהוצאתנו מארץ מצרים" ו"שעשה נסים לאבותינו" וכל כיוצא באלה הענינים?

תשובה: יש לך לומר הכל כתקנם ואל תשנה דבר, אלא כמו שיתפלל ויברך כל אזרח מישראל ואל יהא יחוסך קל בעיניך, אם אנו מתיחסים לאברהם יצחק ויעקב, אתה מתיחס למי שאמר והיה העולם. כך ראוי לך לברך ולהתפלל... ועיקר הדבר שאברהם אבינו הוא שלמד כל העם והשכילם והודיעם דת האמת וייחודו של הקב"ה, ובעט בעבודה זרה והפר עבודתה, והכניס רבים תחת כנפי השכינה ולמדם והורם, וצוה בניו ובני ביתו אחריו לשמור דרך ה', לפיכך כל מי שיתגייר עד סוף כל הדורות, וכל המיחד שמו של הקב"ה כמו שהוא כתוב בתורה, תלמידו של אברהם אבינו ע"ה ובני ביתו הם כולם, והוא החזיר אותם למוטב, כשם שהחזיר את אנשי דורו בפיו ובלמודו כך החזיר כל העתידים להתגייר בצואתו שצוה את בניו ואת בני ביתו אחריו, נמצא אברהם אבינו ע"ה הוא אב לזרעו הכשרים ההולכים בדרכיו, ואב לתלמידיו וכל גר שיתגייר.

לפיכך יש לך לאמר "אלקינו ואלקי אבותינו" שאברהם ע"ה הוא אביך, ויש לך לומר "שהנחלת את אבותינו" שלאברהם נתנה הארץ... מאחר שנכנסת תחת כנפי השכינה ונלוית אליו אין כאן הפרש בינינו ובינך, וכל הנסים שנעשו כאלו לנו ולך נעשו...

צירוף עיסות ממיני תבואה שונים

יום שני

הלכות ביכורים פרק ז, הלכה א: שְׁתֵּי עִסּוֹת שֶׁיֵּשׁ בִּשְׁתֵּיהֶן שְׁעוֹר הַחַיָּב בְּחַלָּה, וְאֵין בְּאַחַת מֵהֶן כַּשִּׁעוּר, שֶׁנָּגְעוּ זוֹ בָזוֹ, וְנָשְׁכוּ זוֹ אֶת זוֹ - אִם הָיוּ שֶׁל שְׁנַיִם - אֲפִלּוּ הֵן מִמִּין אֶחָד, פְּטוּרִין מִן הַחַלָּה; שֶׁסְּתָם שְׁנַיִם מַקְפִּידִין. וְאִם יָדוּעַ שֶׁאֵינָן מַקְפִּידִין עַל עֵרוּב הָעִסּוֹת, הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת.

נפסקה הלכה (שו"ע יו"ד סי' שכד סעי' ב): "חמשת מיני תבואה מצטרפין... במה דברים אמורים? כשערבן קמח. אבל אם לש כל אחד לבדו ואין בו כשיעור, ומדבקו למין אחר - אין מצטרפין".

וביאר הש"ך (ס"ק ח) את טעם ההבדל: חיוב חלה הוא על עיסה, כנאמר בתורה: "ראשית עריסותיכם...", וצירוף עיסות קטנות היוצר חיוב חלה יכול להיות גם בעיסות ממיני תבואה שונים, אבל כאשר על כל עיסה חל חיוב מצד עצמה, אי אפשר לפטור את האחת בהפרשת חברתה, כי חלה הושוותה לתרומה כנאמר "ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה...", ובתרומה הפרשה כזו אינה מועילה (יו"ד סי' שלא סעי' נד).

תנאי נוסף לצירוף כמה עיסות יחד הוא שבעל העיסה אינו מקפיד על הצירוף (חלה פ"ד מ"א) אף אם מדובר בצירוף לעיסה של חברו, כמבואר בירושלמי (שם ה"א), ואם האדם מקפיד שעיסות שלו לא יתערבו באחרות - אינן מצטרפות.

עוד נפסק בשו"ע (סי' שכה סעי' א) שעיסות מצטרפות לשיעור חלה "אפילו אחר שנאפה ונעשה פת".

בין ראשית הגז להפרשת חלה

יום שלישי

הלכות בכורים פרק י, הלכה יד: הַשֻּׁתָּפִין, חַיָּבִין בְּרֵאשִׁית הַגֵּז - וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בְּחֵלֶק כָּל אֶחָד מֵהֶן כַּשִּׁעוּר.

דעת הרמב"ם היא שבהמות השייכות לשני שותפים אינן מתחייבות בראשית הגז אלא כאשר יש לכל אחד מהשותפים שיעור המחייב.

ואילו לענין הפרשת חלה פסק (לעיל פ"ו ה"ו) שעיסה השייכת לשני שותפים, די בכך שבעיסה כולה קיים שיעור המחייב הפרשת חלה, למרות שאין לכל אחד שיעור המחייב!

טעם החילוק נעוץ בהבדל המהותי שבין שני הדינים:

בהפרשת חלה, כל זמן שלא הופרשה החלה אסורה כל העיסה באכילה. מאידך, בראשית הגז, אין השימוש בצמר מותנה בהפרשת ראשיתו לכהן. מכך יש להסיק, כי מצות הפרשת חלה נקבעה על העיסה עצמה. מה שאין כן מצות ראשית הגז, היא אינה חלה על הצמר עצמו, שהוא דבר המותר לחלוטין, אלא המצוה היא על הבעלים.

לכן, לענין הפרשת חלה, אם ישנה עיסה בשיעור החייב בחלה – חל על העיסה עצמה איסור אכילה וחיוב הפרשת חלה, אף שהשיעור המחייב מתחלק בין שני בעלים, ואילו ראשית הגז שהוא חיוב על האדם – תנאי הכרחי הוא שיהא לכל אחד מהבעלים שיעור המחייב, בכדי שתחול עליו חובת נתינת ראשית הגז.

(חידושי הגר"ח על הרמב"ם)

שכר הסיוע לישראל

יום רביעי

הלכות בכורים פרק יב, הלכה א: מִצְוַת עֲשֵׂה לִפְדּוֹת כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל, פֶּטֶר חֲמוֹר בְּשֶׂה.

פטר חמור, הוא החמור הבכור הפותח ראשון את רחם אמו. ומאחר שאינו קרב על גבי המזבח שהרי הוא בהמה טמאה, יש לפדותו בשה ואז הקדושה שבחמור הבכור פוקעת ומותר להשתמש בו לצרכי חולין. ואת השה צריך לתת לכהן. ועד שיפדה פטר החמור, אסור לעבוד בו ואסור ליהנות משערו (שו"ע יו"ד שכא, ט).

וניתן לפדות פטר חמור בכל דבר שערכו הכספי כערך החמור אבל בפדייה בשה אפילו אם השה שווה סלע אחד, יכול לפדות בו חמור השווה עשרה סלעים (שו"ע שכא, ה).

ונוהגים להגביה את השה לשם הפרשה ומברכים: "ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וצוונו על פדיון פטר חמור". ואחר כך ייתן את השה לכהן. ואם אינו רוצה לפדות את החמור, אסור להשהותו אצלו וצריך לערוף את ראשו, שנאמר (שמות יג, יג): "ואם לא תפדה וערפתו". אבל לכתחילה עדיף לפדות את החמור בשה ולתת את השה לכהן כדי לתת מתנה לכהן, וכדי שלא להרוג את החמור (שו"ע שכא, יב; ערוה"ש שכא, ב).

ולמה נאמרה מצוה זו רק בחמורים? תחילה אומרת הגמרא שזו גזירת הכתוב, ובהמשך ניתן טעם: החמורים סייעו לבני ישראל כאשר עליהם הטעינו את הרכוש הגדול שהוציאו ממצרים, ולכן זכו שתיעשה בהם מצוה זו (בכורות ה, ב).

מהו 'הפסד' לענין שביעית? יום חמישי

הלכות שמיטה ויובל פרק ה הלכה יז: מִשֶּׁיַּתְחִיל לַעֲשׂוֹת פְּרִי - לֹא יָקֵץ אוֹתוֹ, שֶׁהֲרֵי מַפְסִיד הָאֹכֶל, וְנֶאֱמַר: "לָכֶם לְאָכְלָה", וְלֹא לְהֶפְסֵד.

בהתבסס על הלכה זו – איסור הפסד פירות שביעית - כתב הרידב"ז (פאת השולחן פ"ה ה"ט) שאסור להדליק נר חנוכה בשמן של שביעית. שהרי אסור להשתמש לאור נרות חנוכה וליהנות ממנו. וגם קיום המצוה אינה נחשבת הנאה כיון ש"מצוות לאו ליהנות ניתנו" – ונמצא שבהדלקה זו מפסיד את השמן.

אך הגרש"ז אוירבך עירער על פסיקה זו בנימוק הבא: מותר להשתמש במוצרים שיש בהם קדושת שביעית לצרכי האדם, אם הדבר נעשה בצורת השימוש הרגילה. ומכיוון ששמן עומד להדלקה, ומשתמשים בו הן כדי להאיר את הבית והן להדלקת נר חנוכה - הרי גם הדלקה זו היא בכלל 'צרכי האדם', ואיך יתכן לומר שהדלקת שמן שביעית לצורך מצוה - גם אם אסור ליהנות מאור שמן זה- תחשב 'הפסד'?

יתרה מזו יש לומר: גם כאשר הפעולה הנעשית לאור הנר הדולק בשמן שביעית, הינה פעולת השחתה והפסד (קריעת בגד או שבירת כלי) – אף שעובר על 'בל תשחית' – אין להחשיבה 'הפסד' לענין דיני שביעית, כיוון שזו היא פעולה הנובעת מצורך האדם ברגע זה.

(מנחת שלמה סי' מ"ב)

פירות שביעית שנשמרו יום שישי

הלכות שמיטה ויובל פרק ח הלכה יב: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁהָיָה מוֹכֵר פֵּרוֹת שֶׁכְּמוֹתָן בְּשָׁמוּר.

הרמב"ם מלמדנו כי האיסור לקנות פירות שביעית מעם הארץ שהובא לעיל (בהלכה י), הוא דווקא בפירות שמורים, היינו שלא הופקרו - "לפי שאין מוסרין דמי שביעית לעם הארץ" - אך הפירות עצמם מותרים באכילה, אף אם נשמרו(ראה כפ"ת סוכה לט, ב ד"ה כתבו)

וגם לדעת רש"י (סוכה לט, ב ד"ה) הפירות מותרים באכילה, אף אם עבר ושמרם. וכן כתב הרמב"ן בפירושו על התורה (בהר כה, ה).

אבל לדעת הראב"ד (הובא במאור סוכה שם) אם שמרם ישראל אסורים, אך אם שמרם נכרי מותרים.

ולדעת רבינו תם (סוכה שם ד"ה בד"א) פירות שמורים אסורים אף אם נשמרו על ידי נכרים.

וצריך להבין את שיטת רש"י והרמב"ם:

כלל הוא (חולין קיד, ב) שכל הנוצר באיסור נאסר באכילה, שנאמר "לא תאכל כל תועבה", ודרשו – "כל שתיעבתי לך הרי הוא בבל תאכל". ומאחר ששמירת פירות שביעית היא עבירה על הציווי "והשביעית תשמטנה" (לעיל פ"ד הכ"ד), מדוע אינם אסורים באכילה?

ויש לבאר:

איסור "לא תאכל כל תועבה" חל רק אם האוכל נוצר כתוצאה מפעולה ועשיה, ולא כאשר הוא תוצאה של 'אי עשיה'. ולכן, כאן שהעבירה היא שנמנע מעשיה ולא הפקיר - אין הפירות הללו בכלל 'תועבה' (ערוך לנר יבמות קכב, ב).

שמיטת כספים בחסכונות בנק שבת קודש

הלכות שמיטה ויובל פרק ט הלכה ט: הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ, וְקָבַע לוֹ זְמַן לְעֶשֶׂר שָׁנִים - אֵינוֹ מַשְׁמִיט . . הִתְנָה עִמּוֹ שֶׁלֹּא יִתְבָּעֶנּוּ, שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת.

הבנקים מציעים תוכניות חסכון שבהן מופקד הכסף לתקופה קצובה. אמנם, אם המפקיד רוצה למשוך את כספו בתוך תקופת החסכון, זכותו לעשות כן, אך בכך הוא מפסיד את הרווחים המגיעים לו.

בעקרון, הפקדת כספים בבנק נחשבת כהלוואה לבנק, ולפיכך יש לערוך 'פרוזבול' בכדי למנוע את השמטת החוב. לאור ההלכה שלפנינו הקובעת כי חוב שלא הגיע זמן פירעונו בשנת השמיטה אינו משמט יש לדון בדבר: האם חוב זה נחשב כעומד לפירעון, שהרי באפשרותו של המלוה לתובעו בכל עת; או שמא מאחר וקיימת מניעה לתבוע את החוב, שהרי בכך הוא מפסיד את הרווח – נחשב החוב כאילו לא הגיע זמן פירעונו.

דיון נוסף קיים לגבי תכניות חסכון אלו: מאחר ולמעשה הבנקים סגורים מערב ראש השנה ועד למחרתו, נמצא כי בסיום השנה השביעית אין אפשרות לפדות את החוב, ואם כן אינו נשמט...

ברם, בהמשך ההלכה מבואר, כי כאשר הגיע זמן פירעון החוב בשנת השמיטה, אך הלווה התנה עם המלוה שלא יתבענו עדיין בזמן זה – השביעית משמטת. מכך יש ללמוד, כי אם הגיע זמן הפירעון, ורק ענין צדדי (סיכום בין הלווה למלוה) הוא המעכב את הפירעון – אין בכך בכדי למנוע את השמטת החוב. הוא הדין בענייננו: מאחר וזכותו של המפקיד למשוך את הפיקדון, אף שנמנע מלעשות כן, החוב אכן נשמט.

(שמיטת כספים כהלכה – שביבי אש ס' לב)

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – ד'־י' מרחשון ה'תשס"ט

יום ראשון

הִלְכוֹת בְּכּוּרִים פֶּרֶק ג

א. הַבְּכּוּרִים נִתָּנִין לְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר [השבועי במקדש], וְהֵן מְחַלְּקִין אוֹתָן בֵּינֵיהֶן כְּקָדְשֵׁי הַמִּקְדָּשׁ. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁהֵן קְרוּיִין 'תְּרוּמָה'; וּלְפִיכָךְ, זָר שֶׁאָכַל בְּכּוּרִים בְּכָל מָקוֹם, חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם - וְהוּא שֶׁיֹּאכַל אוֹתָן מֵאַחַר שֶׁנִּכְנְסוּ לְחוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם.

ב. הָיוּ מִקְצָתָן [של הפרות] בִּפְנִים וּמִקְצָתָן בַּחוּץ - זֶה שֶׁבִּפְנִים, חַיָּבִין עָלָיו מִיתָה; וַהֲרֵי הוּא הֶקְדֵּשׁ לְכָל דְּבָרָיו. וְזֶה שֶׁבַּחוּץ, הֲרֵי הוּא כְּחֻלִּין לְכָל דְּבָרָיו.

ג. כֹּהֵן שֶׁאָכַל בְּכּוּרִים חוּץ לִירוּשָׁלַיִם מֵאַחַר שֶׁנִּכְנְסוּ לִפְנִים מִן הַחוֹמָה - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹ' וּתְרוּמַת יָדֶךָ", וְהֵן הַבְּכּוּרִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת תְּרוּמָה. וְכֵן אִם אָכְלָן הַכֹּהֵן בִּירוּשָׁלַיִם קֹדֶם הַנָּחָה בָּעֲזָרָה - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה כְּמִי שֶׁאָכְלָן בַּחוּץ; לְפִי שֶׁהֵן טְעוּנִין הַנָּחָה בָּעֲזָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִנַּחְתּוֹ לִפְנֵי מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ".

ד. וּמִשֶּׁהִנִּיחָן הַמֵּבִיא אוֹתָן בָּעֲזָרָה - הֵתִּרוּ לַכֹּהֵן, וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא הִתְנָדָה עֲלֵיהֶן; שֶׁאֵין הַקְּרִיאָה מְעַכֶּבֶת אֲכִילָתָן. וּבְכּוּרִים שֶׁיָּצְאוּ חוּץ לְמְחִיצָתָן [חוץ לירושלים] וְחָזְרוּ, מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה.

ה. אֲכִילַת בְּכּוּרִים, כַּאֲכִילַת תְּרוּמָה לְכָל דָּבָר. וְיָתֵר בַּבְּכּוּרִים - שֶׁהֵן אֲסוּרִין לְאוֹנֵן [- מי שמת קרובו וטרם נקבר], וּטְעוּנִין הֲבָאַת מָקוֹם [- לירושלים]; וְכֹהֵן טָהוֹר שֶׁאָכַל בְּכּוּרִים טְמֵאִים - לוֹקֶה, כְּשֵׁם שֶׁלּוֹקֶה יִשְׂרָאֵל טָהוֹר שֶׁאָכַל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁנִּטְמָא; מַה שֶּׁאֵין כָּאן בִּתְרוּמָה.

ו. וּמִנַּיִן שֶׁהַבְּכּוּרִים אֲסוּרִין לְאוֹנֵן? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בָּהֶן: "וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב" - מִכְּלָל שֶׁהוּא חַיָּב לְאָכְלָן בְּשִׂמְחָה, לֹא בַּאֲנִינוּת. וְהָאוֹכְלָן בַּאֲנִינוּת, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת [מלקות מדרבנן].

ז. הַבְּכּוּרִים טְעוּנִין כְּלִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשַׂמְתָּ בַטֶּנֶא". וּמִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר לְהָבִיא כָּל מִין וָמִין בִּכְלִי בִּפְנֵי עַצְמוֹ; וְאִם הֵבִיא בִּכְלִי אֶחָד, יָצָא. וְלֹא יְבִיאֵם בְּעֵרְבּוּב - אֶלָּא שְׁעוֹרִים מִלְּמַטָּה, וְחִטִּים עַל גַּבֵּיהֶן, וְזֵיתִים עַל גַּבֵּיהֶן, וּתְמָרִים עַל גַּבֵּיהֶן, וְרִמּוֹנִים עַל גַּבֵּיהֶן, וּתְאֵנִים לְמַעְלָה מִן הַכֹּל; וְיִהְיֶה דָּבָר אֶחָד מַפְסִיק בֵּין מִין וָמִין, כְּגוֹן הוּצִין [עלי דקל] וְחֵלֶף [מין עשב], אוֹ עָלִין וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וּמַקִּיף לַתְּאֵנִים, אֶשְׁכּוֹלוֹת שֶׁל עֲנָבִים מִבַּחוּץ.

ח. הֱבִיאָם בִּכְלֵי מַתָּכוֹת - נוֹטֵל הַכֹּהֵן הַבְּכּוּרִים, וְחוֹזֵר הַכְּלִי לִבְעָלָיו. וְאִם הֱבִיאָם בְּסַלִּים שֶׁל עֲרָבָה וְחֵלֶף וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, הֲרֵי הַבְּכּוּרִים וְהַסַּלִּים לַכֹּהֲנִים; וְאִם נִטְמְאוּ הַבְּכּוּרִים, אֵין הַסַּלִּים לַכֹּהֲנִים.

ט. כְּשֶׁהָיוּ מְבִיאִין אֶת הַבְּכּוּרִים, הָיוּ מְבִיאִין בְּיָדָם תּוֹרִין וּבְנֵי יוֹנָה; וְכֵן הָיוּ תּוֹלִין מִצִּדֵּי הַסַּלִּים תּוֹרִין וּבְנֵי יוֹנָה, כְּדֵי לְעַטֵּר אֶת הַבְּכּוּרִים. אֵלּוּ שֶׁעִם הַסַּלִּים, הָיוּ קְרֵבִים עוֹלוֹת; וְאֵלּוּ שֶׁבִּידֵיהֶן, הָיוּ נִתָּנִין לַכֹּהֲנִים.

י. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהִתְוַדּוֹת עַל הַבְּכּוּרִים בַּמִּקְדָּשׁ בְּשָׁעָה שֶׁמְּבִיאִין. מַתְחִיל וְקוֹרֵא: "הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לַה' אֱלֹהֶיךָ, כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ וְגוֹ' אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי", עַד שֶׁגּוֹמֵר כָּל הַפָּרָשָׁה, עַד "אֲשֶׁר נָתַתָּ לִי ה'". וְאֵין קוֹרִין אוֹתָהּ אֶלָּא בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ", בַּלָּשׁוֹן הַזֹּאת.

יא. בָּרִאשׁוֹנָה, כָּל מִי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ לִקְרוֹת, קוֹרֵא; וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִקְרוֹת, מַקְרִין אוֹתוֹ. נִמְנְעוּ אֵלּוּ שֶׁאֵין יוֹדְעִין לִקְרוֹת מִלְּהָבִיא, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְכַלְּמוּ. הִתְקִינוּ בֵּית דִּין שֶׁיִּהְיוּ מַקְרִין אֶת מִי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ, כְּמִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ.

יב. הַמֵּבִיא אֶת הַבְּכּוּרִים - יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לִתְּנָם לְעַבְדּוֹ וּקְרוֹבוֹ בְּכָל הַדֶּרֶךְ, עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְהַר הַבַּיִת. הִגִּיעַ לְהַר הַבַּיִת - נוֹטֵל הַסַּל עַל כְּתֵפוֹ הוּא בְּעַצְמוֹ, וַאֲפִלּוּ הָיָה מֶלֶךְ גָּדוֹל בְּיִשְׂרָאֵל, וְנִכְנָס עַד שֶׁמַּגִּיעַ לָעֲזָרָה, וְקוֹרֵא וְעוֹדֵהוּ הַסַּל עַל כְּתֵפוֹ, "הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לַה' אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ'". וּמוֹרִיד הַסַּל מֵעַל כְּתֵפוֹ, וְאוֹחֵז בִּשְׂפָתָיו, וְהַכֹּהֵן מַנִּיחַ אֶת יָדָיו תַּחְתָּיו וּמֵנִיף, וְקוֹרֵא: "אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי, וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וְגוֹ'" עַד שֶׁגּוֹמֵר. וּמַנִּיחוֹ בְּצַד הַמִּזְבֵּחַ בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית, בִּדְרוֹמוֹהּ שֶׁל קֶרֶן; וְיִשְׁתַּחֲוֶה, וְיוֹצֵא. וּמִנַּיִן שֶׁהַבְּכּוּרִים טְעוּנִין תְּנוּפָה? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא מִיָּדֶךָ", לְרַבּוֹת הַבְּכּוּרִים לִתְנוּפָה. וּכְשֵׁם שֶׁטְּעוּנִין תְּנוּפָה, כָּךְ טְעוּנִין קָרְבַּן שְׁלָמִים וְשִׁיר, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן: "וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב", וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר בָּרְגָלִים: "וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ" - מַה שִּׂמְחַת הֶחָג בִּשְׁלָמִים, אַף כָּאן בִּשְׁלָמִים. וְאֵין הַקָּרְבָּן מְעַכֵּב.

יג. וְאֵימָתַי קוֹרְאִין בְּשִׁיר עֲלֵיהֶן? כְּשֶׁגִּיעַ לָעֲזָרָה, מַתְחִילִין הָיוּ הַלְוִיִּם וְקוֹרְאִין: "אֲרוֹמִמְךָ ה', כִּי דִּלִּיתָנִי".

יד. הַבְּכּוּרִין טְעוּנִים לִינָה. כֵּיצַד? הֵבִיא בְּכּוּרָיו לַמִּקְדָּשׁ, וְקָרָא, וְהִקְרִיב שְׁלָמָיו - לֹא יֵצֵא בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם מִירוּשָׁלַיִם לַחֲזוֹר לִמְקוֹמוֹ, אֶלָּא יָלִין שָׁם וְיַחֲזוֹר לְמָחָר לְעִירוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּפָנִיתָ בַבֹּקֶר, וְהָלַכְתָּ לְאֹהָלֶיךָ" - כָּל פּוֹנוֹת שֶׁאַתָּה פּוֹנֶה מִן הַמִּקְדָּשׁ לִכְשֶׁתָּבוֹא לוֹ, לֹא יִהְיוּ אֶלָּא בַּבֹּקֶר. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁהַבְּכּוּרִים טְעוּנִין שִׁבְעָה דְּבָרִים: הֲבָאַת מָקוֹם, בִּכְלִי, וּקְרִיאָה, וְקָרְבָּן, וְשִׁיר, וּתְנוּפָה, וְלִינָה שָׁם בִּירוּשָׁלַיִם.

הִלְכוֹת בְּכּוּרִים פֶּרֶק ד

א. כָּל הַמֵּבִיא בְּכּוּרִים, טָעוּן קָרְבָּן וְשִׁיר וּתְנוּפָה וְלִינָה; אֲבָל הַוִּדּוּי אֵינוֹ שָׁוֶה בַּכֹּל - לְפִי שֶׁיֵּשׁ שֶׁחַיָּבִין לְהָבִיא בְּכּוּרִים, וְאֵינָן קוֹרְאִין עֲלֵיהֶן.

ב. וְאֵלּוּ מְבִיאִין, וְלֹא קוֹרְאִין: הָאִשָּׁה; וְהַטֻּמְטוּם [אטום ואין ניכר מינו] וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס [יש בו סימני זכר ונקבה] - לְפִי שֶׁהֵם סְפֵק אִשָּׁה, וְאֵין יְכוֹלִין לוֹמַר "אֲשֶׁר נָתַתָּ לִי ה'". וְכֵן הָאֶפִּיטְרוֹפִּין [על יתומים] וְהָעֶבֶד וְהַשָּׁלִיחַ אֵינָן קוֹרְאִין, לְפִי שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לוֹמַר "אֲשֶׁר נָתַתָּ לִי ה'".

ג. אֲבָל הַגֵּר מֵבִיא וְקוֹרֵא - לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר לְאַבְרָהָם: "אַב

הֲמוֹן גּוֹיִם נְתַתִּיךָ", הֲרֵי הוּא אַב כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ שֶׁנִּכְנָסִין תַּחַת כַּנְפֵי שְׁכִינָה, וּלְאַבְרָהָם הָיְתָה הַשְּׁבוּעָה תְּחִלָּה, שֶׁיִּירְשׁוּ בָּנָיו אֶת הָאָרֶץ. וְכֵן כֹּהֲנִים וּלְוִיִּים מְבִיאִין וְקוֹרְאִין, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לָהֶן עֲרֵי מִגְרָשׁ.

ד. הַקּוֹנֶה שְׁנֵי אִילָנוֹת בְּתוֹךְ שֶׁל חֲבֵרוֹ - מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא, לְפִי שֶׁהַדָּבָר סָפֵק אִם יֵשׁ לוֹ קַרְקַע אוֹ אֵין לוֹ. וְכֵיצַד עוֹשֶׂה? מַקְדִּישׁ אוֹתָן תְּחִלָּה לְבֶדֶק הַבַּיִת [למקדש] - מִפְּנֵי שֶׁהֵן סָפֵק חֵלִין, וְאֵין מַכְנִיסִין חֵלִין לָעֲזָרָה; וְהַכֹּהֵן פּוֹדֶה אוֹתָן מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ, וְאַחַר כָּךְ אוֹכְלָן. וּמַפְרִישׁ מֵהֶן תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן סָפֵק חֵלִין; וְנוֹתֵן מַעַשְׂרוֹת שֶׁלָּהֶן לַכֹּהֲנִים, שֶׁמָּא בְּכּוּרִים הֵן וַאֲסוּרִין לְזָרִים. וְאֵינוֹ מֵבִיא אוֹתָן בְּעַצְמוֹ, אֶלָּא מְשַׁלֵּחַ אוֹתָן בְּיַד שָׁלִיחַ - כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּעַכֵּב אוֹתָן הַקְּרִיאָה מִלְּאָכְלָן; שֶׁכָּל שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לִקְרִיאָה מִפְּנֵי הַסָּפֵק, הַקְּרִיאָה מְעַכֶּבֶת בּוֹ.

ה. הִפְרִישׁ בִּכּוּרָיו, וּמָכַר אֶת שָׂדֵהוּ - מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא; שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר: "אֲשֶׁר נָתַתָּ לִי, ה'", שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ. וְהַלּוֹקֵחַ [הקונה] אֵינוֹ חַיָּב לְהַפְרִישׁ בִּכּוּרִים אֲחֵרִים מֵאוֹתוֹ הַמִּין, שֶׁכְּבָר הִפְרִישׁ מִמֶּנּוּ מוֹכֵר; וְאִם הִפְרִישׁ, מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא. אֲבָל מִמִּין אַחֵר, מַפְרִישׁ וּמֵבִיא וְקוֹרֵא.

ו. הַמּוֹכֵר אֶת שָׂדֵהוּ לְפֵרוֹת - הַלּוֹקֵחַ מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא, שֶׁקִּנְיַן הַפֵּרוֹת אֵינוֹ כְּקִנְיַן הַגּוּף. אֲבָל מֵבִיא אָדָם מִנִּכְסֵי אִשְׁתּוֹ בִּכּוּרִים, וְקוֹרֵא - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ גּוּף הַקַּרְקַע, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן: "אֲשֶׁר נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ - וּלְבֵיתֶךָ"; אַף עַל פִּי שֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ אַחַר שֶׁהִפְרִישׁ, וְהוּא בַּדֶּרֶךְ - מֵבִיא וְקוֹרֵא.

ז. הַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ אוֹ שֶׁמָּכַר אִילָנוֹת וְקַרְקָעָן, בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג - הֲרֵי זֶה מֵבִיא וְקוֹרֵא בְּיוֹבֵל רִאשׁוֹן בִּלְבַד, שֶׁעֲדַיִן לֹא סָמְכָה דַּעְתּוֹ שֶׁל מוֹכֵר שֶׁתַּחְזֹר לוֹ הַקַּרְקַע; אֲבָל אִם חָזַר וּמְכָרָהּ בְּיוֹבֵל שֵׁנִי, הֲרֵי זֶה מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא - שֶׁכְּבָר סָמְכָה דַּעְתּוֹ שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא הַפֵּרוֹת, וְקִנְיַן פֵּרוֹת אֵינוֹ כְּקִנְיַן הַגּוּף.

ח. הִפְרִישׁ בִּכּוּרִים וְחָלָה, וַהֲרֵי הוּא מְסֻכָּן - זֶה שֶׁרָאוּי לְיוֹרְשׁוֹ, מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא. הִפְרִישׁ בִּכּוּרָיו, וְשִׁלְּחָן בְּיַד אַחֵר, וּמֵת הַשָּׁלִיחַ בַּדֶּרֶךְ - אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר הוּא וֶהֱבִיאָן, אֵינוֹ קוֹרֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלָקַחְתָּ... וּבָאתָ", עַד שֶׁתִּהְיֶה לְקִיחָה וַהֲבָאָה כְּאֶחָד.

ט. הִפְרִישׁ בִּכּוּרָיו, וְאָבְדוּ קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ לְהַר הַבַּיִת, וְהִפְרִישׁ אֲחֵרִים תַּחְתֵּיהֶן - מֵבִיא הַשְּׁנִיִּים, וְאֵינוֹ קוֹרֵא; לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר: "אֶת רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה", לְפִי שֶׁאֵינָן רֵאשִׁית. וְאֵלּוּ הַשְּׁנִיִּים, [זר שיאכלם] אֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן חֹמֶשׁ כְּבִכּוּרִים.

י. הֵבִיא בִּכּוּרָיו, וְנִטְמְאוּ בָּעֲזָרָה - נוֹפֵץ אוֹתָן שָׁם [מוציאם מהסל], וְאֵינוֹ קוֹרֵא.

יא. הֵבִיא בִּכּוּרָיו מֵאֶחָד מִן הַמִּינִין, וְקָרָא, וְחָזַר וְהֵבִיא בִּכּוּרִים מִמִּין אַחֵר - אֵינוֹ קוֹרֵא עֲלֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לַה' אֱלֹהֶיךָ" - פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה הוּא מַגִּיד, וְאֵינוֹ מַגִּיד וְחוֹזֵר וּמַגִּיד בְּשָׁנָה אַחַת.

יב. הִפְרִישׁ בִּכּוּרָיו, וְיָבֵשׁ הַמַּעְיָן [המשקה שדהו], אוֹ שֶׁנִּקְצַץ הָאִילָן - מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא; לְפִי שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁאֵין לוֹ קַרְקַע, שֶׁהֲרֵי אָבְדָה.

יג. הַמֵּבִיא בִּכּוּרִים מֵאַחַר חַג הַסֻּכּוֹת, וְעַד חֲנֻכָּה - אַף עַל פִּי שֶׁהִפְרִישָׁן קֹדֶם הֶחָג [- סוכות], מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב", וְאֵין קְרִיאָה אֶלָּא בִּשְׁעַת שִׂמְחָה, מֵחַג הַשָּׁבוּעוֹת וְעַד סוֹף חַג הַסֻּכּוֹת. וּשְׁאָר כָּל הַמְּבִיאִין חוּץ מֵאֵלּוּ - מְבִיאִין וְקוֹרְאִין.

יד. הַבִּכּוּרִים, וְהַתְּרוּמוֹת, וְהַחַלָּה, וְהַקֶּרֶן וְהַחֹמֶשׁ, וּמַתְּנוֹת בְּהֵמָה - הֵם נִכְסֵי הַכֹּהֵן; יֵשׁ לוֹ [- רשאי] לִקְנוֹת מֵהֶן עֲבָדִים וְקַרְקָעוֹת וּבְהֵמָה טְמֵאָה, וּבַעַל חוֹב נוֹטְלָן בְּחוֹבוֹ, וְהָאִשָּׁה בִּכְתֻבָּתָהּ, וְקוֹנֶה בָּהֶן סֵפֶר תּוֹרָה. (טו). אַף עַל פִּי שֶׁהַבִּכּוּרִים וְהַתְּרוּמוֹת אֲסוּרִין לְזָרִים.

טו. אַף עַל פִּי שֶׁהַבִּכּוּרִים עוֹלִין [- בטלים אם נתערבו בחולין] בְּאֶחָד וּמֵאָה, כִּתְרוּמָה - אִם נִתְעָרְבוּ בְּחֻלִּין בִּירוּשָׁלַיִם, אוֹסְרִין בְּכָל שֶׁהֵן בְּמִינָן כְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי; שֶׁהוּא מְקוֹם אֲכִילָתָן, עָשׂוּ אוֹתָן כִּדְבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין [שאינו בטל]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַבִּכּוּרִים אֲסוּרִין לְזָרִים אַף בִּירוּשָׁלַיִם - הֲרֵי הֵן אוֹסְרִין בְּכָל שֶׁהֵן. אֲפִלּוּ זָרַע הַבִּכּוּרִים אַחַר שֶׁנִּכְנְסוּ לִירוּשָׁלַיִם - הֲרֵי הַגִּדּוּלִין אֲסוּרִין; וְאוֹסְרִין בְּכָל שֶׁהֵן, אִם נִתְעָרְבוּ בִּירוּשָׁלַיִם. אֲבָל הַזּוֹרֵעַ בִּכּוּרִים קֹדֶם שֶׁיִּכָּנְסוּ לִירוּשָׁלַיִם - הַגִּדּוּלִין חֻלִּין.

טז. כֵּיצַד מַעֲלִין אֶת הַבִּכּוּרִים? כָּל הָעֲיָרוֹת שֶׁבַּמַּעֲמָד, מִתְכַּנְּסוֹת לְעִירוֹ שֶׁל מַעֲמָד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲלוּ יְחִידִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּרֹב עַם, הַדְרַת מֶלֶךְ". וּבָאִין וְלָנִין בִּרְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר, וְלֹא יִכָּנְסוּ לַבָּתִּים - מִפְּנֵי אֹהֶל הַטֻּמְאָה; וּבַשַّחַר הַמְמֻנֶּה אוֹמֵר: 'קוּמוּ וְנַעֲלֶה צִיּוֹן, אֶל ה' אֱלֹהֵינוּ'. וְהַשּׁוֹר הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם, וְקַרְנָיו מְצֻפּוֹת זָהָב; וַעֲטָרָה שֶׁל זַיִת בְּרֹאשׁוֹ, לְהוֹדִיעַ שֶׁהַבִּכּוּרִים מִשְּׁבָעַת הַמִּינִין. וְהֶחָלִיל מַכֶּה לִפְנֵיהֶם, עַד שֶׁהֵם מַגִּיעִין קָרוֹב לִירוּשָׁלַיִם. וְהֵם הוֹלְכִין בְּכָל הַדֶּרֶךְ, וְקוֹרְאִין: "שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי, בֵּית ה' נֵלֵךְ"; וְלֹא הָיוּ מְהַלְּכִין כָּל הַיּוֹם, אֶלָּא שְׁתֵּי יָדוֹת בִּלְבַד [שני שליש מהיום]. הִגִּיעוּ קָרוֹב לִירוּשָׁלַיִם, שָׁלְחוּ לִפְנֵיהֶן שְׁלוּחִין לְהוֹדִיעַ לְאַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם. וְעִטְּרוּ אֶת בִּכּוּרֵיהֶם, וּפִרְכְּסוּ אוֹתָם; וְאִם הָיָה לָהֶם לַח וְיָבֵשׁ, מַרְאִין אֶת הַלַּח מִלְּמַעְלָה. וְהַפַּחוֹת [סגני הכוהנים] וְהַסְּגָנִים [של הלוים] וְהַגִּזְבָּרִים, יוֹצְאִין לִקְרָאתָם מִירוּשָׁלַיִם. לְפִי הַבָּאִים הֵן יוֹצְאִין: אִם בָּאוּ אֲנָשִׁים הַרְבֵּה, יוֹצְאִין לִקְרָאתָם רַבִּים; וְאִם מְעַט, מְעַט. וּכְשֶׁיִּכָּנְסוּ כֻּלָּן בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם, יַתְחִילוּ לִקְרוֹת: "עֹמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ, יְרוּשָׁלִַם".

יז. כָּל בַּעֲלֵי אֻמָּנִיּוֹת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם, עוֹמְדִין לִפְנֵיהֶם וְשׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמָם: 'אַחֵינוּ אַנְשֵׁי מְקוֹם פְּלוֹנִי, בָּאתֶם בְּשָׁלוֹם'? וְהֵם מְהַלְּכִין בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם, וְהֶחָלִיל מַכֶּה לִפְנֵיהֶם, עַד שֶׁהֵם מַגִּיעִים לְהַר הַבַּיִת. הִגִּיעוּ לְהַר הַבַּיִת, נָטַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד סַלּוֹ עַל כְּתֵפוֹ, וְאוֹמְרִין: "הַלְלוּ יָהּ, הַלְלוּ אֵל בְּקָדְשׁוֹ וְכוּ'", עַד "כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ, הַלְלוּ יָהּ"; וְהֵם מְהַלְּכִים בְּהַר הַבַּיִת, וְקוֹרְאִין עַד שֶׁמַּגִּיעִין לָעֲזָרָה. הִגִּיעוּ לָעֲזָרָה, דִּבְּרוּ הַלְוִיִּים בְּשִׁיר: "אֲרוֹמִמְךָ ה', כִּי דִלִּיתָנִי וְגוֹ'".

הִלְכוֹת בִּכּוּרִים פֶּרֶק ה

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַפְרִישׁ תְּרוּמָה מִן הָעִסָּה לַכֹּהֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: "רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם - חַלָּה, תָּרִימוּ תְרוּמָה". וְרֵאשִׁית זוֹ, אֵין לָהּ שִׁעוּר מִן הַתּוֹרָה - אֲפִלּוּ הִפְרִישׁ כִּשְׁעוֹרָה, פָּטַר אֶת הָעִסָּה; וְהָעוֹשֶׂה כָּל עִסָּתוֹ חַלָּה, לֹא עָשָׂה כְּלוּם - עַד שֶׁיַּשְׁיֵר מִקְצָת.

ב. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים [חכמים], שֶׁמַּפְרִישִׁין אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִן הָעִסָּה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ כְּדֵי מַתָּנָה לַכֹּהֵן - שֶׁנֶּאֱמַר: "תִּתֵּן לוֹ", תֵּן לוֹ דָּבָר הָרָאוּי לִתְּנוֹ מַתָּנָה. וְהַנַּחְתּוֹם הָעוֹשֶׂה לִמְכֹּר בַּשּׁוּק, מַפְרִישׁ אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה - לְפִי שֶׁעִסָּתוֹ מְרֻבָּה, יֵשׁ בְּשִׁעוּר זֶה כְּדֵי מַתָּנָה.

ג. הָעוֹשֶׂה עִסָּה לְמִשְׁתֵּה בְּנוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מְרֻבָּה - מַפְרִישׁ אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה, שֶׁלֹּא לַחְלֹק בְּעִסַּת בַּעַל הַבַּיִת. וְהַנַּחְתּוֹם שֶׁעָשָׂה עִסָּה קְטַנָּה - מַפְרִישׁ אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה, שֶׁלֹּא לַחְלֹק בְּעִסַּת הַנַּחְתּוֹם.

ד. נִטְמֵאת הָעִסָּה בְּשׁוֹגֵג אוֹ בְּאֹנֶס - מַפְרִישׁ אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה; וְאִם טִמְּאָהּ בְּזָדוֹן - מַפְרִישׁ אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה חוֹטֵא נִשְׂכָּר. וְחַלָּה טְמֵאָה - לַכֹּהֵן לְהַסָּקָה, כִּתְרוּמָה טְמֵאָה.

ה. אֵין חַיָּבִין בְּחַלָּה מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא בָּאָרֶץ בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ וְגוֹ'"; וּבִזְמַן שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּבֹאֲכֶם אֶל הָאָרֶץ" - בִּיאַת כֻּלְּכֶם, וְלֹא בִּיאַת מִקְצַתְּכֶם. לְפִיכָךְ, חַלָּה בַּזְּמַן הַזֶּה, אֲפִלּוּ בִּימֵי עֶזְרָא, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - אֵינָהּ אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּתְרוּמָה.

ו. פֵּרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ, חַיָּבִין בְּחַלָּה; וּפֵרוֹת הָאָרֶץ שֶׁיָּצְאוּ לְחוּצָה לָאָרֶץ, פְּטוּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה" - שָׁמָּה אַתֶּם חַיָּבִין, בֵּין עַל פֵּרוֹת הָאָרֶץ בֵּין עַל פֵּרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ.

ז. מַפְרִישִׁין חַלָּה בְּחוּצָה לָאָרֶץ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרַת חַלָּה מִיִּשְׂרָאֵל. וְאֵין מְבִיאִין חַלַּת חוּצָה לָאָרֶץ לָאָרֶץ, כְּשֵׁם שֶׁאֵין מְבִיאִין תְּרוּמָה וּבִכּוּרִים מִשָּׁם; וְאִם הֵבִיא - מַנִּיחַ אוֹתָהּ עַד עֶרֶב הַפֶּסַח, וְתִשָּׂרֵף כִּתְרוּמָה.

ח. שְׁלֹשָׁה דִּינִין לְחַלָּה, בְּשָׁלֹשׁ אֲרָצוֹת: כָּל הָאָרֶץ שֶׁהֶחְזִיקוּ בָּהּ עוֹלֵי בָבֶל עַד כְּזִיב - מַפְרִישִׁין בָּהּ חַלָּה אַחַת כַּשִּׁעוּר, וְהִיא נֶאֱכֶלֶת לַכֹּהֲנִים. וּשְׁאָר אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֶחְזִיקוּ בָּהּ עוֹלֵי מִצְרַיִם וְלֹא הֶחְזִיקוּ בָּהּ עוֹלֵי בָבֶל, שֶׁהִיא מִכְּזִיב וְעַד אֲמָנָה - מַפְרִישִׁין בָּהּ שְׁתֵּי חַלּוֹת: הָאַחַת נִשְׂרֶפֶת, וְהָאַחַת נֶאֱכֶלֶת. וּמִפְּנֵי מָה מַפְרִישִׁין בָּהּ שְׁתֵּי חַלּוֹת? מִפְּנֵי שֶׁהַחַלָּה הָרִאשׁוֹנָה טְמֵאָה - שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְקַדְּשָׁה אוֹתָהּ הָאָרֶץ בִּימֵי עֶזְרָא, וּקְדֻשָּׁה רִאשׁוֹנָה בָּטְלָה מִשֶּׁגָּלוּ; וְהוֹאִיל וְהִיא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - מַפְרִישִׁין בָּהּ חַלָּה אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה, וְשׂוֹרְפִין אוֹתָהּ. וּמַפְרִישִׁין חַלָּה שְׁנִיָּה, וְנוֹתְנִין אוֹתָהּ לַכֹּהֵן לְאָכְלָהּ - כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: 'תְּרוּמָה טְהוֹרָה נִשְׂרֶפֶת', שֶׁהֲרֵי נִשְׂרְפָה הָרִאשׁוֹנָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִטְמְאַת טֻמְאָה יְדוּעָה לַכֹּל. וְזוֹ הַשְּׁנִיָּה, אֵין לָהּ שִׁעוּר; אֶלָּא כֹּל הָרוֹצֶה, מַפְרִישׁ - מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִדִּבְרֵיהֶם [של חכמים]. וְכָל הָאָרֶץ שֶׁמֵּאֲמָנָה וְלַחוּץ, בֵּין בְּסוּרְיָה [מקומות שכבש דוד ולא נתקדשו בקדושת הארץ] בֵּין בִּשְׁאָר הָאֲרָצוֹת - מַפְרִישִׁין שְׁתֵּי חַלּוֹת: אַחַת לִשְׂרֵפָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: 'רָאִינוּ תְּרוּמָה טְמֵאָה נֶאֱכֶלֶת', וְאַחַת לַאֲכִילָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרַת חַלָּה מִיִּשְׂרָאֵל. וְהוֹאִיל וְזוֹ וְזוֹ מִדִּבְרֵיהֶם, מוּטָב לְרַבּוֹת בַּנֶּאֱכֶלֶת; לְפִיכָךְ, שֶׁל שְׂרֵפָה, אֵין לָהּ שִׁעוּר אֶלָּא כָּל שֶׁהוּא, וְשֶׁל אֲכִילָה, אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה. וְזוֹ שֶׁל אֲכִילָה, מֻתֶּרֶת לְזָבִים וּלְזָבוֹת; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, לִשְׁאָר טְמֵאִים.

ט. בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאֵין שָׁם עִסָּה טְהוֹרָה, מִפְּנֵי טֻמְאַת הַמֵּת - מַפְרִישִׁין חַלָּה אַחַת בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה, וְשׂוֹרְפִין אוֹתָהּ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא טְמֵאָה, וְיֵשׁ לָהּ שָׁם [בארץ ישראל] עִקָּר מִן הַתּוֹרָה. וּמִכְּזִיב עַד אֲמָנָה - מַפְרִישִׁין שְׁנִיָּה לַכֹּהֵן לַאֲכִילָה, וְאֵין לָהּ שִׁעוּר; כְּשֶׁהָיָה הַדָּבָר מִקֹּדֶם.

י. חַלַּת חוּצָה לָאָרֶץ - אַף עַל פִּי שֶׁהִיא טְמֵאָה, הוֹאִיל וְעִקַּר חִיּוּבָהּ מִדִּבְרֵיהֶם - אֵינָהּ אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה, אֶלָּא עַל כֹּהֵן שֶׁטֻּמְאָה יוֹצְאָה עָלָיו מִגּוּפוֹ, וְהֵם: בַּעֲלֵי קְרָאִין, וְזָבִים, וְזָבוֹת, וְנִדּוֹת, וְיוֹלְדוֹת, וּמְצֹרָעִין. אֲבָל שְׁאָר הַטְּמֵאִים בְּמַגַּע שְׁאָר הַטֻּמְאוֹת, אֲפִלּוּ טְמֵאֵי מֵת - מֻתָּרִים לְאָכְלָהּ. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה שָׁם כֹּהֵן קָטָן בְּחוּצָה לָאָרֶץ, בֵּין בְּסוּרְיָה בֵּין בִּשְׁאָר אֲרָצוֹת, וְרָצָה לְהַפְרִישׁ חַלָּה אַחַת - מַפְרִישׁ אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה, וְהִיא נֶאֱכֶלֶת לְקָטָן שֶׁעֲדַיִן לֹא רָאָה קֶרִי, אוֹ לִקְטַנָּה שֶׁעֲדַיִן לֹא רָאֲתָה נִדָּה; וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ שְׁנִיָּה לָאַשׁ.

יא. וְכֵן אִם הָיָה שָׁם כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁטָּבַל מִשְּׁכִבַת זַרְעוֹ, אוֹ מִזִּיבָתוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא טְמֵא מֵת - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לֶאֱכֹל הַחַלָּה הָרִאשׁוֹנָה, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ שְׁנִיָּה בְּחוּצָה לָאָרֶץ. כָּל הַמַּפְרִישׁ חַלָּה, מְבָרֵךְ תְּחִלָּה: 'אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַפְרִישׁ חַלָּה', בֵּין בָּאָרֶץ, בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ; כְּשֵׁם שֶׁהוּא מְבָרֵךְ עַל הַטְּהוֹרָה, כָּךְ הוּא מְבָרֵךְ עַל הַטְּמֵאָה. לְפִיכָךְ, אֵין הָאִישׁ הֶעָרֹם מַפְרִישׁ חַלָּה, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְבָרֵךְ; אֲבָל הָאִשָּׁה הָעֲרֵמָה שֶׁיָּשְׁבָה וְכָל פָּנֶיהָ [של מטה] טוּחוֹת בַּקַּרְקַע, מְבָרֶכֶת וּמַפְרֶשֶׁת חַלָּה.

יב. הַנִּדָּה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ, מְבָרֶכֶת וּמַפְרֶשֶׁת חַלַּת חוּצָה לָאָרֶץ - שֶׁאֵינָהּ מֻזְהֶרֶת עַל מַגָּעָהּ, אֶלָּא עַל אֲכִילָתָהּ. וְאִם הָיָה שָׁם כֹּהֵן קָטָן, אוֹ כֹּהֵן שֶׁטָּבַל, שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לוֹ לַאֲכִילָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לֶאֱכֹלָהּ עִם הַזָּר עַל שֻׁלְחָן אֶחָד; לְפִי שֶׁאֵינָהּ מְדַמַּעַת [אינה אוסרת אם מתערבבת באחרות], וַאֲפִלּוּ נִתְעָרְבָה שָׁוֶה בְּשָׁוֶה. וְנוֹתְנִין אוֹתָהּ לְכֹהֵן עַם הָאָרֶץ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא טְמֵאָה בַּאֲוִיר אֶרֶץ הָעַמִּים. וְאֵין בָּהּ מִשּׁוּם כֹּהֵן הַמְסַיֵּעַ בְּמַתְּנוֹתָיו, שֶׁהוּא אָסוּר [- אין איסור על הכהן לבוא ליטלה מן הגורן]. וְאִם רָצָה לֶאֱכֹל תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ יַפְרִישׁ הַחַלָּה בְּחוּצָה לָאָרֶץ - מֻתָּר, שֶׁאֵין עִקָּרָהּ אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם [של חכמים].

יג. הַחַלָּה נִקְרֵאת 'תְּרוּמָה'. לְפִיכָךְ, אֵינָהּ נִטֶּלֶת אֶלָּא מִן הַמֻּקָּף [- ממה שנמצא במקום אחד], כִּתְרוּמָה; וְאֵינָהּ נִטֶּלֶת מִן הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא לְכַתְּחִלָּה.

יד. וְכֹל שֶׁאָמַרְנוּ בִּתְרוּמָה ׳לֹא יִתְרֹם, וְאִם תָּרַם אֵינָהּ תְּרוּמָה׳ - כָּךְ בְּחַלָּה. וְכֹל שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל תְּרוּמָה, אֵינוֹ אוֹכֵל חַלָּה; וְכָל הָאוֹכֵל תְּרוּמָה, אוֹכֵל חַלָּה.

טו. הַסּוּמָא וְהַשִּׁכּוֹר, מַפְרִישִׁין חַלָּה לְכַתְּחִלָּה - שֶׁאֵין בְּעִסָּה רַע וְיָפֶה, כְּדֵי שֶׁיְּכַוְّנוּ וְיַפְרִישׁוּ מִן הַיָּפֶה.

יום שני

הִלְכוֹת בִּכּוּרִים פֶּרֶק ו

א. הַלּוֹקֵחַ מִן הַנִּחְתּוֹם - מַפְרִישׁ מִן הַחַמָּה עַל הַצּוֹנֶנֶת וּמִן הַצּוֹנֶנֶת עַל הַחַמָּה, אֲפִלּוּ מִדְּפוּסִין הַרְבֵּה [צורות שונות].

ב. אֵין חַיָּבִין בְּחַלָּה אֶלָּא חֲמִשָּׁה מִינֵי תְּבוּאָה בִּלְבַד, וְהֵן: הַחִטִּים, וְהַשְּׂעוֹרִים, וְהַכֻּסְּמִין, וְשִׁבֹּלֶת שׁוּעָל, וְהַשִּׁפּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ", וְאֵין קָרוּי לֶחֶם אֶלָּא פַּת הַנַּעֲשֵׂית מֵאֵלּוּ. אֲבָל הָעוֹשֶׂה פַּת אֹרֶז אוֹ דֹּחַן, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִן הַקִּטְנִיּוֹת - אֵינָן חַיָּבִין בְּחַלָּה כְּלָל.

ג. הַלֶּקֶט וְהַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה, וְהַהֶפְקֵר, וּתְבוּאָה שֶׁלֹּא הֵבִיאָה [גדלה] שְׁלִישׁ - אַף עַל פִּי שֶׁהֵן פְּטוּרִין מִן הַתְּרוּמָה, חַיָּבִין הֵן בְּחַלָּה. וְכֵן מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁהִקְדִּימוֹ בַּשִּׁבֳּלִים [- הקדים הלוי ליטול מעשר לפני שקיבל הכהן תרומה גדולה] שֶׁנִּטְּלָה תְּרוּמָתוֹ [תרומת מעשר], אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֵלֶק תְּרוּמָה גְּדוֹלָה, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ, וּמוֹתַר הָעֹמֶר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם [הקרבים בשבועות] וְלֶחֶם הַפָּנִים כְּשֶׁיִּפָּדוּ כָּל אוֹתָן הַמּוֹתָרוֹת - הַכֹּל חַיָּבִין בְּחַלָּה.

ד. עִסָּה שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם, וְעִסַּת שְׁבִיעִית, וּסְפֵק מְדֻמָּע [עיסת חולין שספק אם נפלה בה תרומה] - חַיָּבִין בְּחַלָּה; אֲבָל הַמְדֻמָּע [תרומה מעורבת בחולין], פָּטוּר מִן הַחַלָּה.

ה. חַלּוֹת [הבאות עם קרבן] תּוֹדָה וּרְקִיקֵי נָזִיר - עָשָׂה אוֹתָן לְעַצְמוֹ - פְּטוּרִין מִן הַחַלָּה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן קֹדֶשׁ; עֲשָׂאָן לְמָכְרָן בַּשּׁוּק לִנְזִירִים וּלְמַקְרִיבֵי תּוֹדָה - חַיָּבִין בְּחַלָּה, לְפִי שֶׁבְּדַעְתּוֹ שֶׁאִם לֹא תִּמָּכֵר יֹאכְלֶנָּה.

ו. עִסַּת הַשַּׁתָּפִין, וְהָעוֹשֶׂה עִסָּה לָרַבִּים - חַיֶּבֶת בְּחַלָּה.

ז. הָעוֹשֶׂה עִסָּה מִן הַטֶּבֶל [תבואה לא מעושרת] - בֵּין שֶׁהֵקִדִּים חַלָּה לִתְרוּמָה, בֵּין שֶׁהִקְדִּים תְּרוּמָה לְחַלָּה - מַה שֶּׁעָשָׂה, עָשׂוּי; וְאִם הַחַלָּה הִפְרִישׁ תְּחִלָּה, לֹא תֵּאָכֵל עַד שֶׁיּוֹצִיא עָלֶיהָ תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר; וְאִם תְּרוּמָה הִפְרִישׁ תְּחִלָּה, לֹא תֵּאָכֵל עַד שֶׁיּוֹצִיא עָלֶיהָ חַלָּה.

ח. הָעוֹשֶׂה עִסָּה לְהַאֲכִיל הַפַּת שֶׁלָּהּ לִבְהֵמָה אוֹ לְחַיָּה, פְּטוּרָה; עִסַּת הַכְּלָבִים - בִּזְמַן שֶׁהָרוֹעִים אוֹכְלִים מִמֶּנָּה, חַיֶּבֶת בְּחַלָּה. עִסַּת הַנָּכְרִי, פְּטוּרָה.

ט. הָיוּ יִשְׂרָאֵל וְנָכְרִי שֶׁתָּפִין בְּעִסָּה - אִם הָיָה בְּחֵלֶק יִשְׂרָאֵל שִׁעוּר עִסָּה הַחַיֶּבֶת בְּחַלָּה, הֲרֵי זוֹ חַיֶּבֶת.

י. נָכְרִי שֶׁהִפְרִישׁ חַלָּה, אֲפִלּוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - אֵינָהּ חַלָּה; אֶלָּא מוֹדִיעִין אוֹתוֹ שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ, וְתֵאָכֵל לְזָר. וְלָמָּה לֹא חָשַׁשְׁנוּ לָהּ שֶׁמָּא עִסָּה שֶׁל יִשְׂרָאֵל הִיא, וְתָלָה אוֹתָהּ בְּיַד גּוֹי כְּדֵי לְפָטְרָהּ? שֶׁאִם יִרְצֶה יִשְׂרָאֵל, יִפְטֹר עַצְמוֹ וְיַעֲשֶׂה עִסָּתוֹ פָּחוֹת מִשִּׁעוּר חַלָּה.

יא. הַמְעָרֵב קֶמַח חִטִּים וְקֶמַח אֹרֶז, וְעָשָׂה מֵהֶן עִסָּה - אִם יֵשׁ בָּהּ טַעַם דָּגָן, חַיֶּבֶת בְּחַלָּה; וְאִם לָאו, פְּטוּרָה. אֲפִלּוּ הָיָה הַשְּׂאוֹר חִטִּים לְתוֹךְ עִסַּת אֹרֶז - אִם יֵשׁ בָּהּ טַעַם דָּגָן, חַיֶּבֶת; וְאִם לָאו, פְּטוּרָה.

יב. עִסָּה שֶׁנִּלּוֹשָׁה בְּיַיִן, אוֹ שֶׁמֶן, אוֹ דְּבַשׁ, אוֹ מַיִם רוֹתְחִין, אוֹ שֶׁנָּתַן לְתוֹכָהּ תְּבָלִין, אוֹ שֶׁהִרְתִּיחַ הַמַּיִם וְהִשְׁלִיךְ הַקֶּמַח לְתוֹכוֹ וְלָשׁוֹ - אִם אֲפָיָהּ, בֵּין בְּתַנּוּר, בֵּין בְּקַרְקַע, בֵּין עַל הַמַּחֲבַת וְהַמַּרְחֶשֶׁת [מין מחבת], בֵּין שֶׁהִדְבִּיק אֶת הַבָּצֵק בַּמַּחֲבַת וּבַמַּרְחֶשֶׁת וְאַחַר כָּךְ הִרְתִּיחָן בְּאֵשׁ מִלְּמַטָּה עַד שֶׁנֶּאֱפָת הַפַּת, בֵּין שֶׁהִרְתִּיחָן וְאַחַר כָּךְ הִדְבִּיק הַבָּצֵק - כָּל אֵלּוּ חַיָּבִין בְּחַלָּה. אֲבָל הָעוֹשֶׂה עִסָּה לְיַבְּשָׁהּ בַּחַמָּה בִּלְבַד, אוֹ לְבַשְּׁלָהּ בִּקְדֵרָה - הֲרֵי הִיא פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה; שֶׁאֵין מַעֲשֵׂה חַמָּה לֶחֶם, בֵּין שֶׁלָּשָׁהּ בְּמַיִם בֵּין בִּשְׁאָר מַשְׁקִין. וְכֵן קָלִי [קמח קלוי] שֶׁלָּשִׁין אוֹתוֹ בְּמַיִם אוֹ בִּדְבַשׁ, וְאוֹכְלִין אוֹתוֹ בְּלֹא אֲפִיָּה - פָּטוּר; שֶׁאֵין חַיֶּבֶת, אֶלָּא עִסָּה שֶׁסּוֹפָהּ לְהֵאָפוֹת לֶחֶם לְמַאֲכַל אָדָם.

יג. עִסָּה שֶׁלָּשָׁהּ תְּחִלָּה לַעֲשׂוֹתָהּ מַעֲשֵׂה חַמָּה, וְהִשְׁלִימָהּ לַעֲשׂוֹתָהּ פַּת, אוֹ שֶׁהִתְחִיל בָּהּ לֶאֱפוֹתָהּ פַּת, וְהִשְׁלִימָהּ לַעֲשׂוֹתָהּ מַעֲשֵׂה חַמָּה, וְכֵן קָלִי שֶׁלָּשׁוֹ לֶאֱפוֹתוֹ פַּת - חַיָּבִין בְּחַלָּה.

יד. לֶחֶם הֶעָשׂוּי לְכַתָּח [- תערובת מי חלב ולחם], מַעֲשֶׂיהָ מוֹכִיחִין עָלֶיהָ: עֲשָׂיָהּ כְּעָכִין, חַיֶּבֶת בְּחַלָּה; עֲשָׂיָהּ כְּלִמּוּדִין [- עיסה עבה שאפה אותה כדרך בלילה רכה], פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה.

טו. כַּמָּה שִׁעוּר הָעִסָּה שֶׁחַיֶּבֶת בְּחַלָּה? מִלֹּא הָעֹמֶר קֶמַח - בֵּין מֵאֶחָד מֵחֲמִשָּׁה הַמִּינִים, בֵּין מֵחֲמִשְׁתָּן - כֵּלָן מִצְטָרְפִין לַשִּׁעוּר. וְכַמָּה הוּא שִׁעוּר הָעֹמֶר? שְׁנֵי קַבִּין פָּחוֹת חֹמֶשׁ; וְהַקַּב אַרְבַּעַת לֻגִּין, וְהַלֹּג אַרְבַּע רְבִיעִיּוֹת. וְהָרְבִיעִית אֶצְבָּעַיִם עַל אֶצְבָּעַיִם בְּרוֹם אֶצְבָּעַיִם וַחֲצִי אֶצְבַּע וְחֹמֶשׁ אֶצְבַּע; וְכָל הָאֶצְבָּעוֹת, הֵם רֹחַב גּוּדָל שֶׁל יָד. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁהַמִּדָּה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֶשֶׂר אֶצְבָּעוֹת עַל עֶשֶׂר אֶצְבָּעוֹת בְּרוֹם שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת וּתְשִׁיעַ אֶצְבַּע בְּקֵרוּב, הוּא הָעֹמֶר; וְכֵן מִדָּה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שֶׁבַע אֶצְבָּעוֹת פָּחוֹת שְׁנֵי תְּשִׁיעֵי אֶצְבַּע עַל שֶׁבַע אֶצְבָּעוֹת פָּחוֹת שְׁנֵי תְּשִׁיעֵי אֶצְבַּע בְּרוֹם שֶׁבַע אֶצְבָּעוֹת פָּחוֹת שְׁנֵי תְּשִׁיעֵי אֶצְבַּע, הִיא מִדַּת הָעֹמֶר. וּשְׁתֵּי הַמִּדּוֹת - כְּאֶחָד הֵן עוֹלִין. וְכַמָּה מְכִילָה מִדָּה זוֹ? כְּמוֹ שָׁלֹשׁ וְאַרְבָּעִים בֵּיצִים בֵּינוֹנִיּוֹת וְחֹמֶשׁ בֵּיצָה; וְהֵן מִשְׁקַל שִׁשָּׁה וּשְׁמוֹנִים סְלָעִים וּשְׁנֵי שְׁלִישֵׁי סֶלַע מִקֶּמַח הַחִטִּים שֶׁבְּמִצְרַיִם, שֶׁהֵן מִשְׁקַל חָמֵשׁ מֵאוֹת זוּז וְעֶשְׂרִים זוּז מִזּוּזֵי מִצְרַיִם בַּזְּמַן הַזֶּה. וּמִדָּה שֶׁהִיא מְכִילָה כַּמִּשְׁקַל הַזֶּה מִקֶּמַח הַחִטִּים הַזֶּה, בָּהּ מוֹדְדִין לְחַלָּה בְּכָל מָקוֹם.

טז. אָסוּר לְאָדָם לַעֲשׂוֹת עִסָּתוֹ פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר, כְּדֵי לְפָטְרָהּ מִן הַחַלָּה; וְהַמַּפְרִישׁ חַלָּה מֵעִסָּה שֶׁהִיא פְּחוּתָה מִכַּשִּׁעוּר - לֹא עָשָׂה כְּלוּם, וַהֲרֵי הִיא חֵלִין כְּשֶׁהָיְתָה. עָשָׂה עִסָּה פְּחוּתָה מִכַּשִּׁעוּר, וַאֲפָיָהּ וְנָתַן הַפַּת לַסַּל, וְחָזַר וְאָפָה פַּת אַחֶרֶת וְנָתַן לַסַّל - אִם נִתְקַבֵּץ בַּסַּל שִׁעוּר חַלָּה, הַסַּל מְצָרְפָן לְחַלָּה, וּמַפְרִישׁ הַחַלָּה מִן הַפַּת - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ", מְלַמֵּד שֶׁהוּא מַפְרִישׁ מִן הָאָפוּי. וְאֵין הַתַּנּוּר מְצָרְפָן לְחַלָּה.

יז. הָיוּ הַכִּפֻּרוֹת נוֹשְׁכוֹת זוֹ בָּזוֹ [בעודן עיסה], וְנִתְקַבֵּץ מִן הַכֹּל שִׁעוּר חַלָּה - חַיָּבִין בְּחַלָּה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן בְּסַל. אָפָה מְעַט מְעַט, וְקִבֵּץ הַכֹּל עַל הַלּוּחַ שֶׁאֵין לוֹ תּוֹךְ - הֲרֵי זֶה סָפֵק; וְאִם חַלָּה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם הִיא - אֵינוֹ חַיָּב לְהַפְרִישׁ, עַד שֶׁיְּצָרֵף אוֹתָן כְּלִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ תּוֹךְ.

יח. קֶמַח שֶׁלֹּא רִקְּדוֹ [- ניפה], אֶלָּא לָשׁוֹ בַּסֹּבִּין שֶׁלּוֹ - הוֹאִיל וְיֵשׁ בְּכָל הַקֶּמַח עֹמֶר, חַיָּב בְּחַלָּה; אֲבָל אִם נָטַל הַמֻּרְסָן [קליפות] מִן הַקֶּמַח, וְחָזַר וְהִשְׁלִים שִׁעוּר הָעִסָּה בַּמֻּרְסָן שֶׁהֶחְזִירוֹ לַקֶּמַח - אֵינוֹ חַיָּב בְּחַלָּה.

יט. נַחְתּוֹם שֶׁעָשָׂה עִסָּה לַעֲשׂוֹתָהּ שְׂאוֹר [שמרים] לְחַלְּקוֹ, חַיֶּבֶת בְּחַלָּה - שֶׁאִם לֹא תִּמָּכֵר, יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ פַּת. אֲבָל הָעוֹשֶׂה עִסָּה לְחַלְּקָהּ בָּצֵק [לכמה אנשים], פְּטוּרָה.

כ. נָשִׁים שֶׁנָּתְנוּ לְנַחְתּוֹם לַעֲשׂוֹת לָהֶן שְׂאוֹר - אִם אֵין בְּשֶׁל אַחַת מֵהֶן כַּשִּׁעוּר - אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בִּכְלָלָן כַּשִּׁעוּר, פְּטוּרָה.

הִלְכוֹת בִּכּוּרִים פֶּרֶק ז

א. שְׁתֵּי עִסּוֹת שֶׁיֵּשׁ בִּשְׁתֵּיהֶן שִׁעוּר הַחַיָּב בְּחַלָּה, וְאֵין בְּאַחַת מֵהֶן כַּשִּׁעוּר, שֶׁנָּגְעוּ זוֹ בָּזוֹ, וְנָשְׁכוּ זוֹ אֶת זוֹ - אִם הָיוּ שֶׁל שְׁנַיִם - אֲפִלּוּ הֵן מִמִּין אֶחָד, פְּטוּרִין מִן הַחַלָּה; שֶׁסְּתָם שְׁנַיִם מַקְפִּידִין. וְאִם יָדוּעַ שֶׁאֵינָן מַקְפִּידִין עַל עֵרוּב הָעִסּוֹת, הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת.

ב. הָיוּ שְׁתֵּיהֶן שֶׁל אִישׁ אֶחָד - אִם הָיוּ מִמִּין אֶחָד, מִצְטָרְפִין וְחַיָּבוֹת בְּחַלָּה; וְאִם הָיוּ שְׁנֵי מִינִין, אֵין מִצְטָרְפִין; שֶׁסְּתָם אֶחָד אֵינוֹ מַקְפִּיד. וְאִם הָיָה מַקְפִּיד שֶׁלֹּא תִּגַּע עִסָּה זוֹ בָּזוֹ, וְלֹא תִּתְעָרֵב עִמָּהּ - אֲפִלּוּ הָיוּ מִין אֶחָד, אֵין מִצְטָרְפוֹת.

ג. וְכֵיצַד מִצְטָרְפוֹת אִם הָיוּ שֶׁל אֶחָד מִמִּין אֶחָד? עִסַּת הַחִטִּים שֶׁנָּגְעָה בְּעִסַּת הַכֻּסְּמִין, מִצְטָרְפוֹת; נָגְעָה בִּשְׂאָר הַמִּינִין, אֵין מִצְטָרְפוֹת. וְכֵן עִסַּת שְׂעוֹרִין שֶׁנָּגְעָה בְּעִסַּת הַכֻּסְּמִין, אוֹ שִׁבֹּלֶת שׁוּעָל, אוֹ שִׁפּוֹן, וְכֵן עִסַּת כֻּסְּמִין וְשֶׁל שִׁבֹּלֶת שׁוּעָל וְשֶׁל שִׁפּוֹן שֶׁנָּגְעָה כָּל אַחַת מִשְּׁלָשְׁתָּן בַּחֲבֶרְתָּהּ - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת.

ד. עִסַּת חָדָשׁ [מיבול השנה החדשה] אֵינָהּ מִצְטָרֶפֶת לְשֶׁל יָשָׁן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מִמִּין אֶחָד - כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: 'תּוֹרְמִין מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן'; וְלֹא יִתְרֹם מֵאֶמְצַע שְׁתֵּיהֶן - אֶלָּא יָבִיא עִסָּה אַחֶרֶת חָדָשׁ אוֹ יָשָׁן, וִיצָרֵף לָהֶן לְהַשְׁלִים הַשִּׁעוּר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעִסָּה שֶׁנָּגְעָה בְּעִסָּה אַחֶרֶת; אֲבָל הַבּוֹלֵל קֶמַח חֲמֵשֶׁת הַמִּינִין, וְעָשָׂה מֵהֶן עִסָּה אַחַת - הֲרֵי חֲמִשְׁתָּן מִצְטָרְפִין לְשִׁעוּר עִסַּת חַלָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ה. עִסָּה שֶׁהִיא פְּחוּתָה מִכַּשִּׁעוּר מִכָּאן, וְעִסָּה פְּחוּתָה מִכַּשִּׁעוּר מִכָּאן, וְעִסָּה שֶׁאֵינָהּ חַיֶּבֶת בְּחַלָּה בָּאֶמְצַע, כְּגוֹן עִסַּת אֹרֶז אוֹ עִסַּת תְּרוּמָה אוֹ מְדֻמָּע [תרומה שנתערבה בחולין] אוֹ עִסַּת גּוֹי - אַף עַל פִּי שֶׁנּוֹגְעוֹת זוֹ בָּזוֹ - אֵינָן מִצְטָרְפוֹת; שֶׁהֲרֵי דָּבָר הַפָּטוּר מִן הַחַלָּה מַבְדִּיל בָּאֶמְצַע.

ו. הָיָה בָּאֶמְצַע עִסָּה שֶׁהוּרְמָה חַלָּתָהּ - מִצְטָרְפוֹת; שֶׁהָעִסָּה שֶׁבֵּינֵיהֶן כְּבָר הָיְתָה מְחֻיֶּבֶת בְּחַלָּה. וְכֵן אִם הָיָה בֵּינֵיהֶן עִסַּת הֶקְדֵּשׁ - מִצְטָרְפוֹת; מִפְּנֵי שֶׁרְאוּיָה לִפְדּוֹתָהּ, וְתִתְחַיֵּב בְּחַלָּה. וְכֵן אִם הָיְתָה בֵּינֵיהֶן עִסַּת מִין אַחֵר, אוֹ עִסַּת אִישׁ אַחֵר, אוֹ עִסּוֹת שֶׁכָּל אַחַת מֵהֶן פְּחוּתָה מִכַּשִּׁעוּר, שֶׁהִפְרִישׁ מִזּוֹ חַלָּה וּמִזּוֹ חַלָּה, וְחָזְרוּ וְנָגְעוּ זוֹ בָּזוֹ, וַהֲרֵי בִּשְׁתֵּיהֶם כַּשִּׁעוּר - חַיָּבִין לְהַפְרִישׁ מֵהֶן חַלָּה; שֶׁהַחַלּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת אֵינָן כְּלוּם.

ח. שְׁנֵי גּוֹיִם שֶׁעָשׂוּ עִסָּה כַּשִּׁעוּר, וְחִלְּקוּ אוֹתָהּ, וְאַחַר כָּךְ נִתְגַּיְּרוּ, וְהוֹסִיף כָּל אֶחָד עַל חֶלְקוֹ אַחַר שֶׁנִּתְגַּיֵּר עַד שֶׁהִשְׁלִימוֹ לַשִּׁעוּר - הֲרֵי זוֹ חַיֶּבֶת; שֶׁלֹּא הָיְתָה לָהּ שְׁעַת חוֹבָה כְּשֶׁהָיוּ גּוֹיִם, שֶׁהֲרֵי פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר הָיָה בְּיַד כָּל אֶחָד מֵהֶן.

ט. אֲבָל שְׁנֵי יִשְׂרְאֵלִים שֶׁעָשׂוּ כֵּן, וְחָזַר כָּל אֶחָד אַחַר שֶׁחָלְקוּ וְהוֹסִיף עַל חֶלְקוֹ עַד שֶׁהִשְׁלִימוֹ לַשִּׁעוּר - הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה; שֶׁכְּבָר הָיְתָה לָהּ שְׁעַת חוֹבָה, וְהָיוּ פְּטוּרִין בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, מִפְּנֵי שֶׁעָשׂוּ אוֹתָהּ לְחַלֵּק.

י. הָיְתָה הָעִסָּה בֵּין הַגּוֹי וְהַיִּשְׂרְאֵלִי בְּשֻׁתָּפוּת, וְחִלְּקוּ, וְאַחַר כָּךְ נִתְגַּיֵּר הַגּוֹי, וְהוֹסִיף הַגֵּר עַל שֶׁלּוֹ וְהַיִּשְׂרְאֵלִי עַל שֶׁלּוֹ עַד שֶׁהִשְׁלִים כָּל אֶחָד עִסָּתוֹ לַשִּׁעוּר - שֶׁל יִשְׂרָאֵל חַיֶּבֶת, וְשֶׁל גּוֹי פְּטוּרָה.

יא. הַנּוֹטֵל שְׂאוֹר מֵעִסָּה שֶׁלֹּא הוּרְמָה חַלָּתָהּ, וּנְתָנוֹ לְתוֹךְ עִסָּה שֶׁהוּרְמָה חַלָּתָהּ - הֲרֵי זֶה מֵבִיא עִסָּה שְׁנִיָּה שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ עִם שְׂאוֹר זֶה שִׁעוּר עִסָּה שֶׁחַיֶּבֶת בְּחַלָּה, וְנוֹתֵן אוֹתָהּ בְּצַד הָעִסָּה שֶׁהוּרְמָה חַלָּתָהּ, וּמַפְרִישׁ מִן הָעִסָּה הַשְּׁנִיָּה שִׁעוּר חַלָּה עָלֶיהָ וְעַל הַשְּׂאוֹר, כְּדֵי שֶׁיִּטֹּל מִן הַמֻּקָּף [- כשכולם במקום אחד]. וְאִם אֵין לוֹ עִסָּה שְׁנִיָּה - נַעֲשֵׂת זוֹ כֻּלָּהּ טֻבָּל, וּמַפְרִישׁ חַלָּה עַל הַכֹּל; שֶׁהַטֶּבֶל בְּמִינוֹ אוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא.

יב. עִסָּה הַטְּבוּלָה לְחַלָּה [- שלא הופרש ממנה חלה] אֵינָהּ כְּחַלָּה, וַהֲרֵי הִיא כְּחֵלֶק לְעִנְיַן טֻמְאָה - שֶׁאֵין הַשֵּׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחֵלֶק, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ; וּמֵאֵת לִגְרֹם לִגְרֹם טֻמְאָה לְחֵלֶק שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. לְפִיכָךְ, שְׁתֵּי עִסּוֹת, אַחַת טְמֵאָה וְאַחַת טְהוֹרָה - נוֹטֵל כְּדֵי חַלַּת שְׁתֵּיהֶן מֵעִסָּה שֶׁלֹּא הוּרְמָה חַלָּתָהּ, וְנוֹתְנוֹ בָּאֶמְצַע סָמוּךְ לָעִסָּה הַטְּהוֹרָה, וּמוֹשֵׁךְ מִן הַטְּמֵאָה לַטְּהוֹרָה כְּדֵי בִּיצָה, כְּדֵי לִתְרֹם מִן [ה] מֻקָּף.

יג. עוֹשֶׂה אָדָם עִסָּה טְהוֹרָה, וְאֵינוֹ מַפְרִישׁ חַלָּתָהּ, וּמַנִּיחָהּ אוֹ מַנִּיחַ מִקְצָתָהּ לִהְיוֹת מַפְרִישׁ עָלֶיהָ וְהוֹלֵךְ חַלּוֹת שֶׁל עִסּוֹת אֲחֵרוֹת, וַאֲפִלּוּ נִטְמְאוּ הָעִסּוֹת - עַד שֶׁתַּעֲשֶׂה הָעִסָּה שֶׁהִנִּיחַ כֻּלָּהּ חַלָּה, וְיִתְּנֶנָּה לַכֹּהֵן; וְהוּא, שֶׁלֹּא תִּפְסֹל מֵאֹכֶל אָדָם; אֲבָל מִשֶּׁתִּסְרַח, אֵינוֹ מַפְרִישׁ עָלֶיהָ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיוּ אוֹתָן הָעִסּוֹת שֶׁמַּפְרִישׁ עֲלֵיהֶן סָפֵק אִם הוּרְמָה מֵהֶן חַלָּה אוֹ לֹא הוּרְמָה - שֶׁחַלַּת דְּמַאי [- ספק] נִטֶּלֶת מִן הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא לְכַתְּחִלָּה, וְשֶׁלֹּא מִן הַמֻּקָּף.

הִלְכוֹת בִּכּוּרִים פֶּרֶק ח

א. הַמַּפְרִישׁ חַלָּתוֹ קֶמַח - אֵינָהּ חַלָּה, וְגָזַל בְּיַד כֹּהֵן, וּשְׁאָר הָעִסָּה חַיֶּבֶת בְּחַלָּה; וְאוֹתוֹ הַקֶּמַח שֶׁהִפְרִישׁ לְשֵׁם חַלָּה - אִם יֵשׁ בּוֹ עִסָּה, וְעָשָׂהוּ עִסָּה - הֲרֵי זֶה מַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ חַלָּה, כִּשְׁאָר כָּל קֶמַח חִלִּין.

ב. אֵימָתַי מַפְרִישִׁין הַחַלָּה? כְּשֶׁיִּתֵּן הַמַּיִם, וְיִתְעָרֵב הַקֶּמַח

בַּמַּיִם - מַפְרִישׁ הַחַלָּה מִמֶּנּוּ מִתְּחִלַּת דָּבָר שֶׁנִּלּוֹשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם". וְהוּא, שֶׁלֹּא יִשְׁאַר שָׁם קֶמַח בָּעֲרֵבָה [קערה] שֶׁלֹּא נִתְעָרֵב בַּמַּיִם, שִׁעוּר עֹמֶר; וְאִם אָמַר: 'הֲרֵי זוֹ חַלָּה עַל הָעִסָּה וְעַל הַשְּׂאוֹר וְעַל הַקֶּמַח שֶׁנִּשְׁתַּיֵּר, וְלִכְשֶׁתֵּעָשֶׂה כֻּלָּהּ עִסָּה אַחַת תִּתְקַדֵּשׁ זוֹ שֶׁבְּיָדוֹ לְשֵׁם חַלָּה' - הֲרֵי זֶה מֻתָּר.

ג. הִנִּיחַ הָעִסָּה עַד שֶׁלָּשׁ הַכֹּל וְעֵרְבָהּ, וְאַחַר כָּךְ הִפְרִישׁ - אֵין בְּכָךְ כְּלוּם; וְאִם לֹא הִפְרִישׁ הַחַלָּה בָּצֵק, אֶלָּא אָפָה הַכֹּל - הֲרֵי זֶה מַפְרִישׁ מִן הַפַּת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ד. מֵאֵימָתַי תִּתְחַיֵּב הָעִסָּה בְּחַלָּה? מִשֶּׁתִּתְגַּלְגֵּל בְּחִטִּים וְיִתְעָרֵב הַקֶּמַח בַּמַּיִם, אוֹ שֶׁתִּטַּמְטֵם בִּשְׂעוֹרִים [- שידבקו אחד לשני] וְתֵעָשֶׂה כֻּלָּהּ גּוּף אֶחָד; וְאוֹכְלִין עֲרַאי מִן הָעִסָּה, עַד שֶׁתִּתְגַּלְגֵּל בְּחִטִּים וְתִטַּמְטֵם בִּשְׂעוֹרִים. וְהַכֻּסְּמִין כְּחִטִּים, וְשִׁבֹּלֶת שׁוּעָל וְהַשִּׁפּוֹן כִּשְׂעוֹרִים.

ה. נִתְגַּלְגְּלָה בְּחִטִּים וְנִטַּמְטְמָה בִּשְׂעוֹרִים - הָאוֹכֵל מִמֶּנָּה קֹדֶם הַפְרָשַׁת חַלָּה חַיָּב מִיתָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא טֵבֶל. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה הָעִסָּה חַיֶּבֶת בְּחַלָּה מִן הַתּוֹרָה, הָאוֹכֵל מִמֶּנָּה לוֹקֶה כְּכָל אוֹכֵל טֵבֶל; וְאִם הָיְתָה חַיֶּבֶת בְּחַלָּה מִדִּבְרֵיהֶן, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת [מלקות מדרבנן].

ו. עִסָּה שֶׁנִּדְמְעָה [שנתערבה בה תרומה] עַד שֶׁלֹּא תִּתְגַּלְגֵּל, פְּטוּרָה; וּמִשֶּׁנִּתְגַּלְגְּלָה, חַיֶּבֶת. וְכֵן הַמַּקְדִּישׁ עִסָּתוֹ אוֹ הַמַּפְקִיר אוֹתָהּ קֹדֶם שֶׁתִּתְגַּלְגֵּל, וּפְדָיָהּ אוֹ זָכָה בָּהּ, וְאַחַר כָּךְ גִּלְגְּלָהּ, אוֹ שֶׁהִקְדִּישָׁהּ אוֹ הִפְקִיר אוֹתָהּ אַחַר שֶׁנִּתְגַּלְגְּלָה, וּפְדָיָהּ וְזָכָה בָּהּ - הֲרֵי זוֹ חַיֶּבֶת בְּחַלָּה.

ז. הִקְדִּישָׁהּ קֹדֶם שֶׁתִּתְגַּלְגֵּל, וְנִתְגַּלְגְּלָה בְּיַד הַהֶקְדֵּשׁ, וְאַחַר כָּךְ פְּדָיָהּ - פְּטוּרָה; שֶׁבִּשְׁעַת חוֹבָתָהּ, הָיְתָה פְּטוּרָה.

ח. וְכֵן נָכְרִי שֶׁנָּתַן לְיִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לוֹ עִסָּה, וּנְתָנָהּ לוֹ בְּמַתָּנָה עַד שֶׁלֹּא גִּלְגְּלָהּ - חַיֶּבֶת; וְאִם נְתָנָהּ לוֹ אַחַר שֶׁנִּתְגַּלְגְּלָה, פְּטוּרָה.

ט. גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר וְהָיְתָה לוֹ עִסָּה - אִם נִתְגַּלְגְּלָה עַד שֶׁלֹּא נִתְגַּיֵּר, פְּטוּרָה; וְאִם מִשֶּׁנִּתְגַּיֵּר נִתְגַּלְגְּלָה, חַיֶּבֶת. וְאִם סָפֵק - חַיֶּבֶת בְּחַלָּה, לְפִי שֶׁהוּא עָוֹן מִיתָה; וְזָר שֶׁאָכַל חַלַּת סָפֵק זוֹ וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, אֵין חַיָּב עָלֶיהָ [קנס -] חֹמֶשׁ.

י. עִסָּה שֶׁנּוֹלַד בָּהּ סְפֵק טֻמְאָה קֹדֶם שֶׁתִּתְגַּלְגֵּל - יַעֲשָׂנָּה בְּטֻמְאָה, לְפִי שֶׁמֵּתָּר לְטַמֵּא חֵלִין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; וְתִשָּׂרֵף חַלָּתָהּ. נוֹלַד לָהּ אַחַר שֶׁנִּתְגַּלְגְּלָה סְפֵק טֻמְאָה, שֶׁוַּדַּאי מְטַמֵּא אֶת הַחֵלִין מִן הַתּוֹרָה - יִגְמְרֶנָּה בְּטָהֳרָה; שֶׁכָּל שֶׁוַּדַּאוֹ מְטַמֵּא אֶת הַחֵלִין - גָּזְרוּ עַל סְפֵקוֹ בְּחֵלִין הַטְּבוּלִים לְחַלָּה, שֶׁלֹּא יְטַמְּאוּ אוֹתָן הוֹאִיל וְנִטְבְּלוּ לְחַלָּה. וְתִהְיֶה הַחַלָּה הַזֹּאת תְּלוּיָה, לֹא נֶאֱכֶלֶת וְלֹא נִשְׂרֶפֶת.

יא. לֹא יַעֲשֶׂה אָדָם עִסָּתוֹ בְּטֻמְאָה לְכַתְּחִלָּה, אֶלָּא יִזָּהֵר וְיִשְׁתַּדֵּל; וְיִטַּהֵר הוּא וְכֵלָיו, כְּדֵי לְהַפְרִישׁ חַלָּה בְּטָהֳרָה. הָיָה בֵּינוֹ וּבֵין הַמַּיִם יָתֵר מֵאַרְבַּעַת מִילִין - יַעֲשֶׂנָּה בְּטֻמְאָה, וַיַּפְרִישׁ חַלָּה טְמֵאָה.

יב. אֵין עוֹשִׂין חַלַּת עַם הָאָרֶץ [- עיסה שלימה שתהיה חלה עבור הרבה עיסות] בְּטָהֳרָה, אֲבָל עוֹשִׂין עִסַּת הַחֵלִין בְּטָהֳרָה. כֵּיצַד? מְגַבֵּל הָעִסָּה זֶה הֶחָבֵר [- נאמן על מעשרות], וּמַפְרִישׁ מִמֶּנָּה כְּדֵי חַלָּתָהּ; וּמַנִּיחָהּ בִּכְלֵי גְּלָלִים אוֹ כְּלֵי אֲבָנִים אוֹ כְּלֵי אֲדָמָה, שֶׁאֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה. וּכְשֶׁיָּבוֹא עַם הָאָרֶץ - נוֹטֵל אֶת שְׁתֵּיהֶן, אֶת הָעִסָּה וְאֶת הַחַלָּה; וְאוֹמְרִין לוֹ: 'הִזָּהֵר, שֶׁלֹּא תִּגַּע בַּחַלָּה, שֶׁלֹּא תַּחֲזוֹר לְטִבְלָהּ'. וּמִפְּנֵי מָה הִתִּירוּ לוֹ זֶה? מִשּׁוּם כְּדֵי חַיָּיו [פרנסתו] שֶׁל מְגַבֵּל [- לש, שיוכל ללוש עיסות של עם הארץ].

יג. אִשָּׁה חָבֵר, מְרַקֶּדֶת [מנפה] וּבוֹרֶרֶת עִם אִשָּׁה עַם הָאָרֶץ; אֲבָל מִשְּׁתַטִּיל מַיִם לָעִסָּה - לֹא תְּסַיַּע אוֹתָהּ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא עוֹשָׂה עִסָּתָהּ בְּטֻמְאָה. וְכֵן הַנַּחְתּוֹם שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּטֻמְאָה - לֹא לָשִׁין וְלֹא עוֹרְכִין עִמּוֹ, שֶׁאֵין מְחַזְּקִין יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה; אֲבָל מוֹלִיכִין עִמּוֹ פַּת לַפַּלְטֵר [מוכר].

יד. הַלּוֹקֵחַ מִנַּחְתּוֹם עַם הָאָרֶץ בְּסוּרְיָה [- מקומות שכבש דוד ולא נתקדשו בקדושת הארץ], וְאָמַר לוֹ: 'הִפְרַשְׁתִּי חַלָּה' - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ חַלָּה מִסָּפֵק; כְּשֵׁם שֶׁלֹּא נֶחְשְׁדוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ עַל תְּרוּמָה גְּדוֹלָה, כָּךְ לֹא נֶחְשְׁדוּ בְּסוּרְיָה עַל הַחַלָּה.

טו. אֲבָל הַלּוֹקֵחַ בְּחוּצָה לָאָרֶץ מִן הַנַּחְתּוֹם, צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ חַלָּה מִסָּפֵק; אֲבָל הַלּוֹקֵחַ מִבַּעַל הַבַּיִת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר הַמִּתְאָרֵחַ אֶצְלוֹ - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ מִסָּפֵק.

יום שלישי

הִלְכוֹת בִּכּוּרִים פֶּרֶק ט

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִתֵּן כָּל זוֹבֵחַ [שוחט לאכילה] בְּהֵמָה טְהוֹרָה לַכֹּהֵן הַזְּרוֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים וְכוּ'"; וְאֵלּוּ הֵן הַנִּקְרָאִין 'מַתָּנוֹת' בְּכָל מָקוֹם. וּמִצְוָה זוֹ נוֹהֶגֶת תָּמִיד, בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת [בזמן המקדש] בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת; וּבְכָל מָקוֹם, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ; וּבְחֵלִין, אֲבָל לֹא בְּמֻקְדָּשִׁין.

ב. כָּל הַקֳּדָשִׁים שֶׁקָּדַם מוּם קָבוּעַ לְהֶקְדֵּשָׁן, וְנִפְדּוּ - חַיָּבִין בְּמַתָּנוֹת; וְאִם קָדַם מוּם עוֹבֵר לְהֶקְדֵּשָׁן, אוֹ שֶׁהִקְדִּישָׁן תְּמִימִים וְאַחַר כָּךְ נוֹלַד בָּהֶן מוּם, וְנִפְדּוּ - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין מִן הַמַּתָּנוֹת.

ג. סְפֵק בְּכוֹר, חַיָּב בְּמַתָּנוֹת מִכָּל צַד: אִם בְּכוֹר הוּא, כֻּלּוֹ לַכֹּהֵן; וְאִם אֵינוֹ בְּכוֹר, מַתְּנוֹתָיו לַכֹּהֵן. וְאִם נִסְתַּפֵּק בִּשְׁנַיִם, וְלָקַח הַכֹּהֵן הָאֶחָד מִסָּפֵק - הֲרֵי הַשֵּׁנִי פָּטוּר מִן הַמַּתָּנוֹת; עָשׂוּ אוֹתוֹ כְּמִי שֶׁזָּכָה בּוֹ הַכֹּהֵן, וּנְתָנוֹ בְּמוּמוֹ לִבְעָלָיו. אֲבָל סְפֵק הַמַּעֲשֵׂר - פָּטוּר מִכָּל מָקוֹם, שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.

ד. בְּהֵמַת קָדָשִׁים שֶׁנִּפְסְלָה בְּמוּמָהּ וְאֵינָהּ חַיֶּבֶת בְּמַתָּנוֹת, שֶׁנִּתְעָרְבָה בִּבְהֵמוֹת אֲחֵרוֹת, אֲפִלּוּ אַחַת בְּמֵאָה - בִּזְמַן שֶׁכָּל בְּהֵמָה מֵהֶן [שייכת] לְאֶחָד [אחר], כֻּלָּן פְּטוּרִין; שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד סָפֵק, וְהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. הָיָה אֶחָד הוּא הַשּׁוֹחֵט אֶת כֻּלָּן, פּוֹטֵר מַתָּנוֹת אַחַת מֵהֶן בִּלְבַד.

ה. אֵין חַיָּב בְּמַתָּנוֹת אֶלָּא בְּהֵמָה טְהוֹרָה בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם שׁוֹר אִם שֶׂה". כִּלְאַיִם הַבָּא מִכֶּבֶשׂ וָעֵז, חַיָּב בְּמַתָּנוֹת; וְהַכּוּי - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא סָפֵק [חיה או בהמה], מַפְרִישִׁין מִמֶּנּוּ כָּל הַמַּתָּנוֹת. צְבִי הַבָּא עַל הָעֵז וְיָלְדָה, הַוָּלָד חַיָּב בַּחֲצִי מַתָּנוֹת - שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם שֶׂה", אֲפִלּוּ מִקְצָת שֶׂה; אֲבָל תַּיִשׁ הַבָּא עַל הַצְּבִיָּה, הַוָּלָד פָּטוּר מִן הַמַּתָּנוֹת.

ו. אֶחָד הַשּׁוֹחֵט לַאֲכִילַת אָדָם, אוֹ לַאֲכִילַת גּוֹיִם, אוֹ לַאֲכִילַת הַכְּלָבִים, אוֹ לִרְפוּאָה - חַיָּב בְּמַתָּנוֹת.

ז. בֶּהֱמַת הַשֵּׁתָּפִין חַיֶּבֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "זִבְחֵי הַזֶּבַח".

ח. הַלּוֹקֵחַ [קונה] בְּהֵמָה מִפְּרוֹת שְׁבִיעִית, חַיֶּבֶת בְּמַתָּנוֹת. כֹּהֲנִים וּלְוִיִּים פְּטוּרִין מִן הַמַּתָּנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "מֵאֵת הָעָם"; וְסָפֵק הֵם הַלְוִיִּם, אִם הֵם בִּכְלַל הָעָם אוֹ אֵינָן; לְפִיכָךְ, אֵין נוֹטְלִין מֵהֶן - וְאִם נָטַל הַכֹּהֵן, לֹא יַחֲזִיר.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשׁוֹחֵט לְעַצְמוֹ. אֲבָל כֹּהֵן טַבָּח שֶׁשּׁוֹחֵט וּמוֹכֵר בַּשּׁוּק - מַמְתִּינִין לוֹ שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ שַׁבָּתוֹת; מִכָּאן וָאֵילָךְ, מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ הַמַּתָּנוֹת, וְנוֹתְנִין אוֹתָן לְכֹהֲנִים אֲחֵרִים. וְאִם קָבַע בֵּית מִטְבָּחַיִם לִמְכֹּר - אֵין מַמְתִּינִין לוֹ, אֶלָּא מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ מִיָּד; וְאִם נִמְנַע מִלִּתֵּן, מְנַדִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּתֵּן.

י. הַשּׁוֹחֵט לְנָכְרִי וּלְכֹהֵן [- בהמות שלהם], פָּטוּר מִן הַמַּתָּנוֹת. וְהַמִּשְׁתַּתֵּף עִם הַכֹּהֵן - צָרִיךְ שֶׁיִּרְשֹׁם [יסמן] חֶלְקוֹ, כְּדֵי שֶׁיַּנִּיחַ הַמַּתָּנוֹת בְּחֵלֶק הַכֹּהֵן; שֶׁאִם לֹא עִיֵּן [ציין] חֶלְקוֹ - חַיָּב בְּמַתָּנוֹת, מִפְּנֵי שֶׁאֵין הַכֹּל יוֹדְעִין שֶׁהַכֹּהֵן שֻׁתָּף לוֹ. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה הַכֹּהֵן עוֹמֵד עִמּוֹ בַּמִּטְבָּחַיִם, וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן עִמּוֹ - אֵינוֹ צָרִיךְ לִרְשֹׁם. וְהַמִּשְׁתַּתֵּף עִם הַנָּכְרִי - אֵינוֹ צָרִיךְ לִרְשֹׁם; שֶׁסְּתָם גּוֹי מַרְבֶּה דְּבָרִים, וּמוֹדִיעַ לַכֹּל שֶׁהוּא שֻׁתָּף, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עִמּוֹ בִּשְׁעַת מְכִירָה.

יא. הִתְנָה עִמּוֹ הַכֹּהֵן שֶׁהוּא שֻׁתָּף חוּץ מִן הַמַּתָּנוֹת, הֲרֵי הַמַּתָּנוֹת לַכֹּהֵן; כֵּיוָן שֶׁאָמַר לוֹ 'חוּץ', הֲרֵי שִׁיֵּר לוֹ הַכֹּהֵן חֵלֶק בַּמַּתָּנוֹת, וּלְפִיכָךְ הֵן שֶׁלּוֹ. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ הַכֹּהֵן: 'עַל מְנָת שֶׁהַמַּתָּנוֹת שֶׁלִּי' - הֲרֵי הַמַּתָּנוֹת שֶׁל זֶה הַיִּשְׂרְאֵלִי, וְנוֹתְנָן לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה; אַף עַל פִּי שֶׁהִתְנָה עִמּוֹ שֶׁהֵן שֶׁלּוֹ, לֹא נִפְטַר מִן הַמַּתָּנוֹת - שֶׁהָאוֹמֵר 'עַל מְנָת', לֹא שִׁיֵּר לוֹ בְּעַצְמָן שֶׁל מַתָּנוֹת כְּלוּם, וְהוֹאִיל וְלֹא שִׁיֵּר לוֹ בָּהֶן שֵׁתָּפוּת, לֹא קָנָה אוֹתָן בִּתְנַאי זֶה.

יב. הָיָה הַכֹּהֵן שֻׁתָּף בָּרֹאשׁ, פָּטוּר מִן הַלֶּחִי; שֻׁתָּף בַּיָּד, פָּטוּר מִן הַזְּרוֹעַ; שֻׁתָּף בִּבְנֵי מֵעַיִם, פָּטוּר מִן הַקֵּבָה. אָמַר לוֹ הַכֹּהֵן: 'הֲרֵי הַבְּהֵמָה כֻּלָּהּ שֶׁלִּי וְהָרֹאשׁ שֶׁלְּךָ' - חַיָּב בַּלֶּחִי; שֶׁדָּבָר הַחַיָּב, הֲרֵי הוּא שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

יג. גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר, וְהָיְתָה לוֹ בְּהֵמָה שְׁחוּטָה - אִם נִשְׁחֲטָה עַד לֹא נִתְגַּיֵּר, פָּטוּר; וְאִם נִשְׁחֲטָה אַחַר שֶׁנִּתְגַּיֵּר, חַיָּב. וְאִם סָפֵק - פָּטוּר, שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.

יד. בְּהֵמָה שֶׁלֹּא הוּרְמוּ מַתְּנוֹתֶיהָ - מֻתָּר לֶאֱכֹל מִמֶּנָּה; שֶׁאֵינָהּ דּוֹמָה לְטֶבֶל [פירות לא מעושרים], שֶׁהֲרֵי מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה מֻבְדָּלִין. וְהַמַּתָּנוֹת עַצְמָן, אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְאָכְלָן אֶלָּא בִּרְשׁוּת כֹּהֵן. עָבַר וַאֲכָלָן, אוֹ הִזִּיקָן, אוֹ מְכָרָן - אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מָמוֹן שֶׁאֵין לוֹ תּוֹבֵעַ יָדוּעַ. וְהַקּוֹנֶה אוֹתָן - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשָּׁאי - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לֶאֱכָלָן, מִפְּנֵי שֶׁמַּתָּנוֹת כְּהֻנָּה גְּזֵלוֹת [- שהגזל על המוכר, והקונה כאוכלם ברשות].

טו. אָמַר לְטַבָּח: 'מְכֹר לִי בְּנֵי מֵעַיִם שֶׁל פָּרָה', וְהָיוּ בָּהּ מַתָּנוֹת - נוֹתְנָן לַכֹּהֵן, וְאֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ מִן הַדָּמִים; לְקָחָן מִמֶּנּוּ בְּמִשְׁקָל - נוֹתְנָן לַכֹּהֵן, וּמְנַכֶּה לַטַּבָּח מִן הַדָּמִים.

טז. הַמְשַׁלֵּחַ בָּשָׂר לְחֲבֵרוֹ, וְהָיוּ בוֹ מַתָּנוֹת - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא עָבַר זֶה וּגְזָלָן. מָקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ כֹּהֵן - מַעֲלֶה הַמַּתָּנוֹת בְּדָמִים, וְאוֹכְלָן, מִפְּנֵי הֶפְסֵד כֹּהֵן. וְיִתֵּן הַדָּמִים לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה.

יז. הָרוֹצֶה לִתֵּן הַמַּתָּנוֹת לְכֹהֵן אֶחָד, נוֹתֵן; וְאִם רָצָה לַחְלֹק אוֹתָן - לֹא יִתֵּן חֲצִי קֵבָה לְאֶחָד אוֹ חֲצִי זְרוֹעַ לְאֶחָד, אֶלָּא נוֹתֵן זְרוֹעַ לְאֶחָד וְקֵבָה לְאֶחָד וּלְחָיַיִם לִשְׁנַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "תִּתֵּן לוֹ", שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ כְּדֵי מַתָּנָה. וְאִם הָיוּ שֶׁל שׁוֹר, חוֹלֵק אוֹתָן חֲתִיכוֹת חֲתִיכוֹת - וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בְּכָל חֲתִיכָה כְּדֵי מַתָּנָה.

יח. אֵיזֶה הוּא הַזְּרוֹעַ? זֶה זְרוֹעַ שֶׁל יָמִין מִן הַפֶּרֶק שֶׁל אַרְכֻּבָּה עַד כַּף שֶׁל יָד [מהברך עד תחילת השוק], שֶׁהֵן שְׁנֵי אֲבָרִים זֶה מְעֹרֶה בָּזֶה. וְהַלְּחָיַיִם - מִן הַפֶּרֶק שֶׁל לְחִי וְעַד פִּיקָה שֶׁל גַּרְגֶּרֶת, שֶׁהִיא טַבַּעַת גְּדוֹלָה, עִם הַלָּשׁוֹן שֶׁבֵּינֵיהֶן; הַכֹּל לַכֹּהֵן.

יט. אֵין מוֹלְגִין [- אין מסירים] אוֹתָן [מצמרן], וְאֵין מַפְשִׁיטִין אוֹתָן - אֶלָּא יִנָּתְנוּ לוֹ בְּעוֹרָן וּבְצַמְרָן. וְהַקֵּבָה, בַּחֵלֶב שֶׁעָלֶיהָ; וּכְבָר נָהֲגוּ הַכֹּהֲנִים לְהַנִּיחַ חֵלֶב הַקֵּבָה לַבְּעָלִים.

כ. הַכֹּהֶנֶת אוֹכֶלֶת הַמַּתָּנוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא נְשׂוּאָה לְיִשְׂרָאֵל - מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן קְדֻשָּׁה; וְלֹא עוֹד, אֶלָּא הַבַּעַל אוֹכֵל מַתָּנוֹת בִּגְלַל אִשְׁתּוֹ. אֲבָל חֲלָלָה [- שנבעלה לפסול לה] אֵינָהּ אוֹכֶלֶת, שֶׁאֵין חֲלָלִים בִּכְלַל כֹּהֲנִים. וְאִם רָצָה הַכֹּהֵן לִמְכֹּר הַמַּתָּנוֹת, אוֹ לִתְּנָן בְּמַתָּנָה אֲפִלּוּ לְגוֹי, אוֹ לְהַאֲכִילָן לַכְּלָבִים - מַאֲכִיל, שֶׁאֵין בָּהֶן קְדֻשָּׁה כְּלָל.

כא. כֹּהֵן שֶׁהָיוּ לוֹ חֲבֵרִים שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ הַמַּתָּנוֹת - אִם רָצָה לִזְכּוֹת בָּהֶן לְיִשְׂרָאֵל חֲבֵרוֹ - הֲרֵי זֶה מְזַכֶּה לוֹ בָּהֶן, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בָּאוּ לְיָדוֹ; וְיִהְיוּ אוֹתָם הַחֲבֵרִים זוֹבְחִים וְנוֹתְנִין הַמַּתָּנוֹת לָזֶה הַיִּשְׂרְאֵלִי שֶׁזָּכָה בָּהֶן; וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה הַיִּשְׂרְאֵלִי זֶה בְּדֹחַק, וְאֵין לוֹ לִקְנוֹת בָּשָׂר, וְיִהְיֶה הַכֹּהֵן שֶׁזָּכָה לוֹ חֲבֵרוֹ. אֲבָל אִם הָיָה הַכֹּהֵן שַׁמָּשׁוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל זֶה, אוֹ שִׁכִּירוֹ וּלְקִיטוֹ - אֵינוֹ מְזַכֶּה לוֹ, עַד שֶׁיָּבוֹאוּ לְיָדוֹ; שֶׁמָּא יְזַכֶּה בְּעַל כָּרְחוֹ.

כב. לֹא יַחְטֹף הַכֹּהֵן בְּיָדוֹ מַתְּנוֹתָיו, וְלֹא יִשְׁאַל בְּפִיו; אֶלָּא אִם נָתְנוּ בְּכָבוֹד, נוֹטֵל. וּבִזְמַן שֶׁהֵם רַבִּים בְּבֵית הַמִּטְבָּחַיִם - הַצְּנוּעִים מוֹשְׁכִין יְדֵיהֶם, וְהַגַּרְגְּרָנִים נוֹטְלִין; וְאִם הָיָה כֹּהֵן צָנוּעַ, וְאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ שֶׁהוּא כֹּהֵן - הֲרֵי זֶה נוֹטֵל, כְּדֵי שֶׁיּוֹדִיעַ לַכֹּל שֶׁהוּא כֹּהֵן. וְאֵין הַכֹּהֲנִים אוֹכְלִין הַמַּתָּנוֹת אֶלָּא צָלִי בְּחַרְדָּל - שֶׁנֶּאֱמַר: "לְךָ נְתַתִּים לְמִשְׁחָה", כְּדֶרֶךְ שֶׁהַמְּלָכִים אוֹכְלִין.

הִלְכוֹת בִּכּוּרִים פֶּרֶק י

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִתֵּן לַכֹּהֵן רֵאשִׁית הַגֵּז, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְרֵאשִׁית גֵּז צֹאנְךָ - תִּתֵּן לוֹ"; וְהַלְוִיִּם בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל בְּמִצְוָה זוֹ. וְאֵין לְרֵאשִׁית הַגֵּז זוֹ שִׁעוּר מִן הַתּוֹרָה; וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁלֹּא יִפְחֹתוּ מֵאֶחָד מִשִּׁשִּׁים. וְאֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת [בזמן המקדש] בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת - כְּרֵאשִׁית הַדָּגָן [- תרומה]. וְנוֹהֵג בְּחֵלִין, אֲבָל לֹא בְּמֻקְדָּשִׁין.

ב. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהִקְדִּישׁ בְּהֵמוֹת לְבֶדֶק הַבַּיִת [להוצאות

המקדש], וּגְזָזָן - יָכוֹל יִהְיֶה חַיָּב לִפְדּוֹת וְלִתֵּן לַכֹּהֵן? אוֹ אִם הִקְדִּישׁ בְּהֵמָה חוּץ מִגִּזָּתָהּ - יָכוֹל יִהְיֶה חַיָּב בְּרֵאשִׁית הַגֵּז? תַּלְמוּד לוֹמַר: "צֹאנְךָ", אֵין אֵלּוּ צֹאנוֹ.

ג. כָּל הַקֳּדָשִׁים שֶׁקָּדַם מוּם קָבוּעַ לְהֶקְדֵּשָׁן, וְנִפְדּוּ - חַיָּבִין בְּרֵאשִׁית הַגֵּז; אֲבָל אִם קָדַם הֶקְדֵּשָׁן אֶת מוּמָן, אוֹ שֶׁקָּדַם מוּם עוֹבֵר לְהֶקְדֵּשָׁן, וְאַחַר כָּךְ נוֹלַד לָהֶן מוּם קָבוּעַ, וְנִפְדּוּ - פְּטוּרִין מֵרֵאשִׁית הַגֵּז.

ד. אֵין חַיָּבִין בְּרֵאשִׁית הַגֵּז אֶלָּא הַכְּבָשִׂים בִּלְבַד, זְכָרִים כִּנְקֵבוֹת - שֶׁהַצֶּמֶר שֶׁלָּהֶן, הוּא הָרָאוּי לִבְגָדִים. הָיָה צַמְרוֹ קָשֶׁה, וְאֵינוֹ רָאוּי לִלְבִישָׁה - פְּטוּרִין מֵרֵאשִׁית הַגֵּז; שֶׁאֵין מַתָּנָה זוֹ לַכֹּהֵן, אֶלָּא כְּדֵי לִלְבֹּשׁ מִמֶּנָּה.

ה. כֵּיצַד שֶׁזָּכָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּתְרוּמוֹת, שֶׁהֵן לַחֲמוֹ וְיֵינוֹ, וְזָכָה לוֹ בְּמַתְּנוֹת בְּהֵמָה וְקָדְשֵׁי מִקְדָּשׁ, שֶׁהֵן הַבָּשָׂר שֶׁלּוֹ - זָכָה לוֹ בְּרֵאשִׁית הַגֵּז לִלְבּוּשׁוֹ, וּבְגֶזֶל [שנגזל מ:] הַגֵּר [ומת בלי יורשים] וְהַחֲרָמִים [שהחרים אדם לכהן] וּשְׂדֵה אֲחֻזָּה [- שהוקדשה ונמכרה, חוזרת ביובל להקדש ומתחלקת לכוהנים שבמשמר] וּפִדְיוֹן בְּכוֹרוֹת לְהוֹצָאוֹתָיו וּשְׁאָר צְרָכָיו, שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ חֵלֶק בַּנַּחֲלָה וּבַבִּזָּה.

ו. הָיָה הַצֶּמֶר שֶׁלָּהֶן אָדֹם, אוֹ שָׁחֹר, אוֹ שָׁחוּם - חַיָּבוֹת בְּרֵאשִׁית הַגֵּז; אֲבָל אִם גָּזַז הַצֶּמֶר, וּצְבָעוֹ קֹדֶם שֶׁיִּתֵּן - נִפְטַר מֵרֵאשִׁית הַגֵּז. הִלְבִּינוֹ קֹדֶם שֶׁיִּתֵּן, חַיָּב לְהַפְרִישׁ אַחַר שֶׁלִּבְּנוֹ.

הַתּוֹלֵשׁ צֶמֶר רְחֵלָיו בְּיָדוֹ, וְלֹא גְּזָזָן - חַיָּב בְּרֵאשִׁית הַגֵּז.

ז. וְרֵאשִׁית הַגֵּז נוֹהֵג בְּכִלְאַיִם, וּבְכוּי [- ספק בהמה או חיה], וּבִטְרֵפָה; אֲבָל הַגּוֹזֵז אֶת הַמֵּתָה, פָּטוּר.

ח. הַמַּפְרִישׁ רֵאשִׁית הַגֵּז, וְאָבַד - חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ, עַד שֶׁיִּתֵּן לַכֹּהֵן. הָאוֹמֵר: 'כָּל גִּזּוֹתַי רֵאשִׁית', דְּבָרָיו קַיָּמִין.

ט. הַלּוֹקֵחַ [קונה] גֵּז צֹאנוֹ שֶׁל נָכְרִי - אַף עַל פִּי שֶׁגְּזָזָן, פָּטוּר מֵרֵאשִׁית הַגֵּז. לָקַח הַצֹּאן לְגִזָּתָן, חַיָּב - אַף עַל פִּי שֶׁגְּדָלָה הַגִּזָּה בִּרְשׁוּת הַגּוֹי, וְאַף עַל פִּי שֶׁחוֹזְרִין הַצֹּאן לַגּוֹי אַחַר הַגִּזָּה; הוֹאִיל וְהַגּוֹזֵז יִשְׂרָאֵל וְהַגִּזּוֹת שֶׁלּוֹ - חַיָּב, שֶׁאֵין הַחִיּוּב אֶלָּא בִּשְׁעַת הַגִּזָּה.

י. הַלּוֹקֵחַ גֵּז צֹאנוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ - אִם שִׁיֵּר הַמּוֹכֵר מְעַט מִצֹּאנוֹ לְהִגָּזֵז, הַמּוֹכֵר חַיָּב לְהַפְרִישׁ מִן הַמִּשְׁאָר עַל הַכֹּל, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִתְחִיל הַמּוֹכֵר לִגְזֹז; חֲזָקָה, אֵין אָדָם מוֹכֵר מַתָּנוֹת כְּהֻנָּה. וְאִם לֹא שִׁיֵּר כְּלוּם, הַלּוֹקֵחַ חַיָּב לְהַפְרִישׁ.

יא. הָיוּ שְׁנֵי מִינֵי גִּזָּה, כְּגוֹן גִּזָּה לְבָנָה וְגִזָּה שְׁחוּמָה, אוֹ גִּזַּת זְכָרִים וְגִזַּת נְקֵבוֹת, וּמָכַר מִין זֶה וְהִנִּיחַ הַמִּין הָאַחֵר - זֶה נוֹתֵן לְעַצְמוֹ עַל מַה שֶׁלָּקַח, וְזֶה נוֹתֵן לְעַצְמוֹ עַל מַה שֶׁהִנִּיחַ.

יב. גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר וְהָיוּ לוֹ גִּזּוֹת, וְאֵין יָדוּעַ אִם עַד שֶׁלֹּא נִתְגַּיֵּר נִגְזְזוּ אוֹ מִשֶּׁנִּתְגַּיֵּר - הֲרֵי זֶה פָּטוּר; הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.

יג. כַּמָּה צֹאן יִהְיוּ לוֹ, וְיִהְיוּ חַיָּבוֹת בְּרֵאשִׁית הַגֵּז? אֵין פָּחוֹת מֵחָמֵשׁ; וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה בַּגִּזָּה שֶׁלָּהֶן, אֵין פָּחוֹת מִמִּשְׁקַל שִׁשִּׁים סֶלַע, וְתִהְיֶה גִּזַּת כֹּל אַחַת מֵהֶן, אֵין פָּחוֹת מִמִּשְׁקַל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה סֶלַע. הָיְתָה אַחַת מֵהֶן גוֹזֶזֶת פָּחוֹת מִשְּׁתֵּים עֶשְׂרֵה סֶלַע - אַף עַל פִּי שֶׁחַמִּשְׁתָּן גוֹזְזוֹת שִׁשִּׁים סֶלַע אוֹ יָתֵר, הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין מֵרֵאשִׁית הַגֵּז.

יד. הַשֻּׁתָּפִין, חַיָּבִין בְּרֵאשִׁית הַגֵּז - וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בְּחֵלֶק כָּל אֶחָד מֵהֶן כַּשִּׁעוּר; אֲבָל חָמֵשׁ צֹאן בִּלְבַד שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין, פְּטוּרִין.

טו. רֵאשִׁית הַגֵּז, מִצְוָתָהּ בַּתְּחִלָּה; וְאִם הִפְרִישׁ בֵּין בָּאֶמְצַע בֵּין בַּסּוֹף, יָצָא. הָיוּ לוֹ חָמֵשׁ צֹאן, וְגָזַז אַחַת בִּלְבַד, וּמָכַר גִּזָּתָהּ, וְאַחַר כָּךְ גָּזַז שְׁנַיָּה וּמְכָרָהּ, וְאַחַר כָּךְ גָּזַז שְׁלִישִׁית וּמְכָרָהּ - הַכֹּל מִצְטָרְפוֹת לְרֵאשִׁית הַגֵּז, וְחַיָּב אֲפִלּוּ לְאַחַר כַּמָּה שָׁנִים. וְיֵשׁ לוֹ לְהַפְרִישׁ מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן, וּמִמִּין גִּזָּה עַל מִין גִּזָּה אַחֵר. אֲבָל אִם הָיְתָה רָחֵל אַחַת, וּגְזָזָהּ וְהִנִּיחַ גִּזָּתָהּ, וְאַחַר כָּךְ קָנָה שְׁנַיָּה, וּגְזָזָהּ וְהִנִּיחַ גִּזָּתָהּ - אֵינָן מִצְטָרְפוֹת.

טז. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ גִּזּוֹת רַבּוֹת שֶׁל רֵאשִׁית הַגֵּז, וְהוּא רוֹצֶה לַחֲלֹק לַכֹּהֲנִים - לֹא יִתֵּן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד פָּחוֹת מִמִּשְׁקַל חָמֵשׁ סְלָעִים מְלֻבָּן, כְּדֵי [- מספיק ל:] בֶּגֶד קָטָן. לֹא שֶׁיְּלַבְּנוֹ, וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן לוֹ - אֶלָּא יִתֵּן לוֹ מִצֶּמֶר הַגִּזָּה כְּשֶׁהוּא צוֹאִי [לא מלובן], כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ אַחַר הַלִּבּוּן חָמֵשׁ סְלָעִים אוֹ יָתֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: "תִּתֵּן לוֹ", שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כְּדֵי מַתָּנָה הַמּוֹעֶלֶת.

יז. רֵאשִׁית הַגֵּז, חֵלִין לְכָל דָּבָר. לְפִיכָךְ אֲנִי אוֹמֵר, שֶׁנּוֹתְנִין אוֹתוֹ לְכֹהֶנֶת, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא נְשׂוּאָה לְיִשְׂרָאֵל - כְּמַתְּנוֹת בְּהֵמָה; וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁדִּין שְׁנֵיהֶן אֶחָד הוּא.

הִלְכוֹת בִּכּוּרִים פֶּרֶק יא

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִפְדּוֹת כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל, בְּנוֹ שֶׁהוּא בְּכוֹר לְאִמּוֹ הַיִּשְׂרְאֵלִית - שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל פֶּטֶר רֶחֶם - לִי", וְנֶאֱמַר: "אַךְ פָּדֹה תִפְדֶּה אֵת בְּכוֹר הָאָדָם".

ב. וְאֵין הָאִשָּׁה חַיֶּבֶת לִפְדּוֹת אֶת בְּנָהּ - שֶׁהַחַיָּב לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ, הוּא שֶׁחַיָּב לִפְדּוֹת אֶת בְּנוֹ. עָבַר הָאָב וְלֹא פָּדָהוּ - כְּשֶׁיַּגְדִּיל, יִפְדֶּה אֶת עַצְמוֹ.

ג. הָיָה הוּא לִפְדּוֹת וּבְנוֹ לִפְדּוֹת - יִפְדֶּה אֶת עַצְמוֹ תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ יִפְדֶּה בְּנוֹ; וְאִם אֵין לוֹ אֶלָּא כְּדֵי פִּדְיוֹן אֶחָד, יִפְדֶּה עַצְמוֹ.

ד. הָיָה בְּנוֹ לִפְדּוֹת, וְהִגִּיעַ עֵת לַעֲלוֹת לָרֶגֶל, וְאֵין לוֹ כְּדֵי לָזֶה וְלָזֶה - פּוֹדֶה אֶת בְּנוֹ, וְאַחַר כָּךְ עוֹלֶה לָרֶגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה", וְאַחַר כָּךְ "וְלֹא יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם".

ה. הַפּוֹדֶה אֶת בְּנוֹ - מְבָרֵךְ 'אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל פִּדְיוֹן הַבֵּן', וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ 'שֶׁהֶחֱיָנוּ', וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן הַפִּדְיוֹן לַכֹּהֵן. וְאִם פָּדָה עַצְמוֹ - מְבָרֵךְ 'לִפְדּוֹת הַבְּכוֹר', וּמְבָרֵךְ 'שֶׁהֶחֱיָנוּ'.

ו. מִצְוָה זוֹ נוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וּבְכַמָּה פּוֹדֵהוּ? בְּחָמֵשׁ סְלָעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּפְדוּיָו, מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה" - בֵּין בְּכֶסֶף, בֵּין בְּשָׁוֶה כֶּסֶף מִן הַמַּטַּלְטְלִין שֶׁגּוּפָן מָמוֹן כְּעִנְיַן הַשְּׁקָלִים. לְפִיכָךְ, אֵין פּוֹדִין בְּקַרְקָעוֹת; וְלֹא בַּעֲבָדִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּקַרְקָעוֹת; וְלֹא בִּשְׁטָרוֹת, לְפִי שֶׁאֵין גּוּפָן מָמוֹן. וְאִם פָּדָהוּ בָּהֶן, אֵינוֹ פָּדוּי.

ז. כָּתַב לַכֹּהֵן שְׁטַר חוֹב שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ חָמֵשׁ סְלָעִים - חַיָּב לִתֵּן לוֹ, וּבְנוֹ אֵינוֹ פָּדוּי. נָתַן לוֹ כְּלִי שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה בַּשּׁוּק חָמֵשׁ סְלָעִים, וְקִבְּלוֹ הַכֹּהֵן בְּחָמֵשׁ סְלָעִים - הֲרֵי בְּנוֹ פָּדוּי. נָתַן חָמֵשׁ סְלָעִים לַעֲשָׂרָה כֹּהֲנִים, בֵּין בְּבַת אַחַת בֵּין בָּזֶה אַחַר זֶה - יָצָא.

ח. רָצָה הַכֹּהֵן לְהַחְזִיר לוֹ הַפִּדְיוֹן, מַחְזִיר. וְלֹא יִתֵּן הוּא לוֹ, וְדַעְתּוֹ שֶׁיַּחְזִיר; וְאִם עָשָׂה כֵּן, וְהֶחְזִיר לוֹ - אֵין בְּנוֹ פָּדוּי, עַד שֶׁיִּגְמֹר בְּלִבּוֹ לִתֵּן לוֹ מַתָּנָה גְּמוּרָה; וְאִם רָצָה הַכֹּהֵן אַחַר כָּךְ לְהַחְזִיר, יַחֲזִיר. וְכֵן אִם פֵּרַשׁ, וְנָתַן לוֹ עַל מְנָת לְהַחְזִיר - הֲרֵי בְּנוֹ פָּדוּי.

ט. כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם פְּטוּרִין מִפִּדְיוֹן הַבֵּן, מִקַּל וָחֹמֶר - אִם פָּטְרוּ שֶׁל יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר [- שהתמנו במקום בכורות ישראל], דִּין הוּא שֶׁיִּפְטְרוּ עַצְמָן.

י. יִשְׂרָאֵל הַבָּא מִן הַכֹּהֶנֶת וּמִן הַלְוִיָּה, פָּטוּר - שֶׁאֵין הַדָּבָר תָּלוּי בָּאָב אֶלָּא בָּאֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: "פֶּטֶר רֶחֶם בְּיִשְׂרָאֵל".

יא. לְוִיָּה הַמְעֻבֶּרֶת מִגּוֹי, בְּנָהּ פָּטוּר; וְכֹהֶנֶת הַמְעֻבֶּרֶת מִן הַגּוֹי - בְּנָהּ חַיָּב, שֶׁהֲרֵי נִפְסְלָה אִמּוֹ מִן הַכְּהֻנָּה בִּבְעִילַת הַגּוֹי.

יב. כֹּהֵן שֶׁנּוֹלַד לוֹ בֵּן חָלָל [- פסול לכהונה], מֵת הָאָב בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - הַבֵּן חַיָּב לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ; שֶׁלֹּא זָכָה הָאָב בְּפִדְיוֹנוֹ. מֵת הָאָב אַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - אֵין הַבֵּן חַיָּב לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ, שֶׁהֲרֵי הָאָב זָכָה בְּפִדְיוֹנוֹ.

יג. הַשִּׁפְחָה שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה וְנָכְרִית שֶׁנִּתְגַּיְּרָה כְּשֶׁהֵן מְעֻבָּרוֹת, וְיָלְדוּ - אַף עַל פִּי שֶׁהוֹרְתוֹ שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה - הוֹאִיל וְנוֹלַד בִּקְדֻשָּׁה, חַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר: "פֶּטֶר רֶחֶם בְּיִשְׂרָאֵל", וַהֲרֵי פֶּטֶר רֶחֶם בְּיִשְׂרָאֵל. אֵין יָדוּעַ אִם קֹדֶם שֶׁנִּתְגַּיְּרָה יָלְדָה, אוֹ אַחַר שֶׁנִּתְגַּיְּרָה - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.

יד. הַנָּכְרִית וְהַשִּׁפְחָה שֶׁיָּלְדוּ, וְאַחַר כָּךְ נִתְגַּיְּרוּ וְנִשְׁתַּחְרְרוּ, וְיָלְדוּ וָלָד אַחֵר - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "פֶּטֶר רֶחֶם", וְאֵין זֶה פֶּטֶר רֶחֶם. וְכֵן הַבָּא אַחַר הַנְּפָלִים - כָּל נֶפֶל שֶׁאִמּוֹ טְמֵאָה לֵדָה, הַבָּא אַחֲרָיו אֵינוֹ פֶּטֶר רֶחֶם; וְכָל נֶפֶל שֶׁאֵין אִמּוֹ טְמֵאָה לֵדָה - כְּגוֹן הַמַּפֶּלֶת כְּמִין דָּגִים וַחֲגָבִים, אוֹ הַמַּפֶּלֶת יוֹם אַרְבָּעִים, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הַבָּא אַחֲרָיו בְּכוֹר לַכֹּהֵן, וְחַיָּב לִפְדּוֹת.

טו. חָתַךְ הָעֻבָּר בְּמֵעֶיהָ, וְהוֹצִיאוֹ אֵבֶר אֵבֶר - הַבָּא אַחֲרָיו אֵינוֹ פֶּטֶר רֶחֶם. בֵּן שְׁמוֹנָה חֳדָשִׁים שֶׁהוֹצִיא רֹאשׁוֹ וְהוּא חַי, וְהֶחְזִירוֹ וָמֵת, וְכֵן בֵּן תִּשְׁעָה שֶׁמֵּת, וְיָצָא רֹאשׁוֹ וְהֶחְזַר, וְאַחַר כָּךְ יָצָא אָחִיו, וְיָלְדָה - זֶה שֶׁיָּלְדָה, אֵינוֹ פֶּטֶר רֶחֶם, שֶׁהֲרֵי נִפְטַר בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן; וּמִשֶּׁתֵּצֵא פַּדַּחְתּוֹ, פּוֹטֵר הַבָּא אַחֲרָיו.

טז. יוֹצֵא דֹּפֶן [נולד בניתוח קיסרי], וְהַבָּא אַחֲרָיו כְּדַרְכּוֹ [בלידה רגילה] - שְׁנֵיהֶן פְּטוּרִין; הָרִאשׁוֹן - לְפִי שֶׁלֹּא יָצָא מִן הָרֶחֶם, וְהַשֵּׁנִי - מִפְּנֵי שֶׁקָּדְמוֹ אַחֵר.

יז. מֵאֵימָתַי יִתְחַיֵּב בְּפִדְיוֹן? מִשֶּׁיַּשְׁלִים שְׁלֹשִׁים יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּפְדוּיָו, מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה". מֵת הַבֵּן בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים, וַאֲפִלּוּ בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים, וְכֵן אִם נַעֲשָׂה טְרֵפָה [- שסופו למות תוך שנה] - אֵינוֹ חַיָּב בְּחָמֵשׁ סְלָעִים; וְאִם הִקְדִּים וְנָתַן לַכֹּהֵן, יַחֲזִיר לוֹ הַפִּדְיוֹן. מֵת אַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, חַיָּב בְּפִדְיוֹן; וְאִם לֹא נָתַן, יִתֵּן.

יח. מִי שֶׁפָּדָה בְּנוֹ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - אִם אָמַר לוֹ 'מֵעַכְשָׁו' [- כעת יחול הפדיון], אֵין בְּנוֹ פָּדוּי; וְאִם אָמַר לוֹ [שיחול הפדיון] 'לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם' - בְּנוֹ פָּדוּי, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַמָּעוֹת קַיָּמִין [ביד הכהן] לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם.

יט. מִי שֶׁהוּא סָפֵק אִם הוּא חַיָּב בִּפְדְיָה אוֹ אֵינוֹ חַיָּב - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. מֵת הָאָב בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - הַבֵּן חַיָּב בְּקַבָּלַת פָּדוּי, עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁאָבִיו פָּדָהוּ קֹדֶם שֶׁיָּמוּת; מֵת הָאָב לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקַת פָּדוּי, עַד שֶׁיּוֹדִיעוּהוּ שֶׁלֹּא נִפְדָּה.

כ. מִי שֶׁלֹּא בִּכְּרָה אִשְׁתּוֹ [- לא ילדה מעולם], וְיָלְדָה זָכָר וּנְקֵבָה, וְאֵין יָדוּעַ אֵיזֶה מֵהֶם יָצָא רִאשׁוֹן - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם. יָלְדָה שְׁנֵי זְכָרִים - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין יָדוּעַ אֵיזֶה מֵהֶם הַבְּכוֹר, נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים לַכֹּהֵן; מֵת אֶחָד מֵהֶם בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - פָּטוּר, שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. מֵת הָאָב - בֵּין בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם בֵּין לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, בֵּין שֶׁלֹּא חָלְקוּ הָאַחִים בֵּין שֶׁחָלְקוּ - יִנָּתֵן מִן הַנְּכָסִים חָמֵשׁ סְלָעִים לַכֹּהֵן; שֶׁכְּבָר נִתְחַיְּבוּ הַנְּכָסִים.

כא. שְׁתֵּי נָשָׁיו שֶׁלֹּא בִּכְּרוּ, וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים - נוֹתֵן עֶשֶׂר סְלָעִים לַכֹּהֵן. נָתַן עֶשֶׂר סְלָעִים לַכֹּהֵן, וּמֵת אֶחָד מֵהֶם בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - אִם לְכֹהֵן אֶחָד נָתַן, יַחֲזִיר לוֹ חָמֵשׁ סְלָעִים; וְאִם לִשְׁנֵי כֹּהֲנִים נָתַן, אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא מֵהֶם - שֶׁהֲרֵי לֹא עִיֵּן פִּדְיוֹן זֶה עַל בֵּן זֶה, וְכָל אֶחָד מֵהֶם יָכוֹל לוֹמַר: 'הַחֲזֵר מֵחֲבֵרִי'.

כב. שְׁתֵּי נָשָׁיו שֶׁלֹּא בִּכְּרוּ, שֶׁיָּלְדוּ זָכָר וּנְקֵבָה, אוֹ שְׁנֵי זְכָרִים וּנְקֵבָה - נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים לַכֹּהֵן; שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִהְיֶה אֶחָד מֵהֶם זָכָר פֶּטֶר רֶחֶם.

כג. יָלְדוּ שְׁתֵּי נְקֵבוֹת וְזָכָר, אוֹ שְׁנֵי זְכָרִים וּשְׁתֵּי נְקֵבוֹת, וְאֵין יָדוּעַ אֵיזֶה נוֹלַד רִאשׁוֹן - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר, נְקֵבָה נוֹלְדָה תְּחִלָּה וְאַחֲרֶיהָ זָכָר.

כד. שְׁתֵּי נָשָׁיו, אַחַת בִּכְּרָה וְאַחַת לֹא בִּכְּרָה, וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים וְנִתְעָרְבוּ - נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים לַכֹּהֵן. מֵת אֶחָד מֵהֶם בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם, הָאָב פָּטוּר; מֵת הָאָב, יִנָּתֵן מִן הַנְּכָסִים חָמֵשׁ סְלָעִים.

כה. יָלְדוּ זָכָר וּנְקֵבָה, אוֹ שְׁנֵי זְכָרִים וּנְקֵבָה - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר, זוֹ שֶׁלֹּא בִּכְּרָה יָלְדָה נְקֵבָה תְּחִלָּה וְאַחֲרֶיהָ זָכָר, וְזוֹ שֶׁבִּכְּרָה יָלְדָה זָכָר.

כו. שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁל שְׁנֵי אֲנָשִׁים שֶׁלֹּא בִּכְּרוּ, וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים וְנִתְעָרְבוּ - זֶה נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים וְזֶה נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים. נָתְנוּ, וְאַחַר כָּךְ מֵת אֶחָד מִן הַבָּנִים בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - אִם לִשְׁנֵי כֹּהֲנִים נָתְנוּ, אֵין יְכוֹלִין לְהוֹצִיא מִיָּדָם; וְאִם לְכֹהֵן אֶחָד נָתְנוּ - כּוֹתֵב אֶחָד מֵהֶם לַחֲבֵרוֹ הַרְשָׁאָה, וְיֵלֵךְ זֶה בַּהַרְשָׁאָה וַיַּחְזִיר מִן הַכֹּהֵן חָמֵשׁ סְלָעִים.

כז. יָלְדוּ זָכָר וּנְקֵבָה, וְנִתְעָרְבוּ - הָאָבוֹת פְּטוּרִין, וְהַבֵּן חַיָּב לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ. וְכֵן מְבֻכֶּרֶת [- ילדה בכור] שֶׁלֹּא שָׁהֲתָה אַחַר בַּעֲלָהּ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, וְיָלְדָה, וְאֵין יָדוּעַ אִם בֶּן תִּשְׁעָה לְרִאשׁוֹן אוֹ בֶּן שִׁבְעָה לְאַחֲרוֹן - שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִין, וְהַבֵּן חַיָּב לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ.

כח. יָלְדוּ שְׁתֵּי נְקֵבוֹת וְזָכָר, אוֹ שְׁנֵי זְכָרִים וּשְׁתֵּי נְקֵבוֹת - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם.

כט. שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁל שְׁנֵי אֲנָשִׁים, אַחַת בִּכְּרָה וְאַחַת שֶׁלֹּא בִּכְּרָה, וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים - זֶה שֶׁלֹּא בִּכְּרָה אִשְׁתּוֹ, נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים לַכֹּהֵן; יָלְדוּ זָכָר וּנְקֵבָה, אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם.

ל. יָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים וּנְקֵבָה - זֶה שֶׁלֹּא בִּכְּרָה אִשְׁתּוֹ, נוֹתֵן

חָמֵשׁ סְלָעִים; שֶׁאֵינוֹ נִפְטָר אֶלָּא בִּשְׁתֵּי סְפֵקוֹת - אִם אִשְׁתּוֹ יָלְדָה זָכָר בִּלְבַד חַיָּב, וְאִם הִיא יָלְדָה זָכָר וְהַנְּקֵבָה חַיָּב אֶלָּא אִם כֵּן יָלְדָה נְקֵבָה תְּחִלָּה. וְהוֹאִיל וְהַדָּבָר רָחוֹק, יִתֵּן פִּדְיוֹנוֹ.

יום רביעי

הִלְכוֹת בְּכוֹרִים פֶּרֶק יב

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִפְדּוֹת כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל, פֶּטֶר [בכור] חֲמוֹר בְּשֶׂה; וְאִם לֹא רָצָה לִפְדּוֹתוֹ, מִצְוַת עֲשֵׂה לְעָרְפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּפֶטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה, וְאִם לֹא תִּפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ". וּשְׁתֵּי מִצְוֹות אֵלּוּ - נוֹהֲגוֹת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן; וּמִצְוַת פְּדָיָה קוֹדֶמֶת לְמִצְוַת עֲרִיפָה.

ב. הַשֶּׂה שֶׁפּוֹדִין בּוֹ - נוֹתְנוֹ לַכֹּהֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל פֶּטֶר רֶחֶם וְגוֹ' וְאֶת בְּכוֹר הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה, תִּפְדֶּה". ג. בְּהֵמָה טְמֵאָה הָאֲמוּרָה כָּאן, הִיא הַחֲמוֹר בִּלְבַד.

ד. פֶּטֶר חֲמוֹר אָסוּר בַּהֲנָאָה, עַד שֶׁיִּפָּדֶה; וְאִם מְכָרוֹ קֹדֶם פִּדְיוֹן, דָּמָיו אֲסוּרִים. וְאִם מֵת קֹדֶם פִּדְיוֹן, אוֹ שֶׁעָרְפוֹ - הֲרֵי זֶה יִקָּבֵר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה אַף לְאַחַר עֲרִיפָתוֹ, הוֹאִיל וְלֹא נִפְדָּה. לְפִיכָךְ, אִם לֹא פָּדָהוּ, וְנָתַן פֶּטֶר הַחֲמוֹר בְּעַצְמוֹ לַכֹּהֵן - אָסוּר לַכֹּהֵן לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ, עַד שֶׁיִּפְדֶּהוּ בְּשֶׂה, וְיִקַּח הַשֶּׂה לְעַצְמוֹ; אוֹ יַעֲרֹף אוֹתוֹ וְיִקָּבֵר. וְהַכֹּהֲנִים חַשּׁוּדִים עַל דָּבָר זֶה; לְפִיכָךְ, אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לִתֵּן פֶּטֶר חֲמוֹר לַכֹּהֵן, אֶלָּא אִם כֵּן פָּדָהוּ הַכֹּהֵן בְּפָנָיו.

ה. הִפְרִישׁ פִּדְיוֹן פֶּטֶר חֲמוֹר, וּמֵת הַשֶּׂה קֹדֶם שֶׁיִּתְּנֶנּוּ לַכֹּהֵן - אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ; וְיִתֵּן הַנְּבֵלָה לַכֹּהֵן לֵהָנוֹת בָּהּ. מֵת פֶּטֶר הַחֲמוֹר אַחַר שֶׁפָּדָהוּ, יִתֵּן הַטָּלֶה לַכֹּהֵן; וּמֵתָּר בַּהֲנָיָתוֹ, שֶׁכְּבָר נִפְדָּה.

ו. מֵאֵימָתַי יִתְחַיֵּב לִפְדּוֹתוֹ? מִשֶּׁיִּוָּלֵד וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם. וּמֵאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - אִם רָצָה לְעָרְפוֹ, עוֹרְפוֹ; וְאִם רָצָה לִפְדּוֹתוֹ, פּוֹדֶה; וְאֵין כָּאן אֶלָּא עִכּוּב מִצְוָה בִּלְבַד.

ז. לֹא רָצָה לִפְדּוֹתוֹ - עוֹרְפוֹ בְּקוֹפִיס [סכין גדול] מֵאֲחוֹרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִם לֹא תִּפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ". וְאֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ לֹא בְּמַקֵּל, וְלֹא בְּקָנֶה, וְלֹא בְּקַרְדֹּם, וְלֹא בְּמִגְרָה [מסור] - אֶלָּא בְּקוֹפִיס; וְלֹא יַכְנִיסֶנּוּ לְחֶדֶר, וְיִנְעַל הַדֶּלֶת בְּפָנָיו עַד שֶׁיָּמוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַעֲרַפְתּוֹ".

ח. אֵין פּוֹדִין לֹא בְּעֵגֶל, וְלֹא בְּחַיָּה, וְלֹא בְּשֶׂה שָׁחוּט, וְלֹא בִּטְרֵפָה, וְלֹא בְּכִלְאַיִם, וְלֹא בְּכוּי [- ספק בהמה או חיה] - שֶׁנֶּאֱמַר: "תִּפְדֶּה בְשֶׂה"; וְאֵין קָרוּי שֶׂה, אֶלָּא כְּבָשִׂים וְעִזִּים חַיִּים בִּלְבַד.

ט. אֵין פּוֹדִין בְּשֶׂה הַדּוֹמֶה לְמִין אַחֵר; וְאִם פָּדָה, פָּדוּי. וּפוֹדִין בְּבֶן פְּקוּעָה [עובר שנמצא בבטן אימו אחר שחיטתה]; וְאֵין פּוֹדִין בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בָּהֶן: "כַּצְּבִי וְכָאַיָּל" - מַה צְּבִי וְאַיָּל אֵין פּוֹדִין בּוֹ, אַף הֵן אֵין פּוֹדִין בָּהֶן.

י. פּוֹדִין בְּשֶׂה - בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת, בֵּין תְּמִימִים בֵּין בַּעֲלֵי מוּמִין, בֵּין קְטַנִּים בֵּין גְּדוֹלִים.

יא. שֶׂה שֶׁלָּקְחוּ מִדְּמֵי שְׁבִיעִית, אֵין פּוֹדִין בּוֹ אֶת הַוַּדַּאי; אֲבָל פּוֹדִין אֶת הַסָּפֵק. אִם אֵין לוֹ שֶׂה לִפְדּוֹתוֹ - פּוֹדֵהוּ בְּשָׁוִיו, וְנוֹתֵן דָּמָיו לַכֹּהֵן; לֹא אָמְרָה תּוֹרָה "שֶׂה" לְהַחְמִיר עָלָיו, אֶלָּא לְהָקֵל עָלָיו - שֶׁאִם הָיָה לוֹ פֶּטֶר חֲמוֹר שֶׁשָּׁוֶה עֶשֶׂר סְלָעִים, יֵשׁ לוֹ לִפְדּוֹתוֹ בְּשֶׂה שָׁוֶה דִּינָר; וְלֹא יִהְיֶה זֶה חָמוּר מִן הַהֶקְדֵּשׁ, שֶׁנִּפְדֶּה בְּכֶסֶף.

יב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיוּ דְּמֵי פֶּטֶר חֲמוֹר מִשְּׁלֹשָׁה זוּזִים וָמַעְלָה; אֲבָל אִם הָיוּ דָּמָיו פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה זוּזִים, אֵין פּוֹדִין אוֹתוֹ אֶלָּא בְּשֶׂה אוֹ בִּשְׁלֹשָׁה זוּזִים. וְעַיִן יָפָה, לֹא יִפְחוֹת מִסֶּלַע; וְעַיִן רָעָה, בַּחֲצִי סֶלַע; וּבֵינוֹנִית, בִּשְׁלֹשָׁה זוּזִים.

יג. וְהַפּוֹדֶה פֶּטֶר חֲמוֹר שֶׁל חֲבֵרוֹ - הֲרֵי זֶה פָּדוּי, וְהַחֲמוֹר לְבַעְלָיו.

יד. כֹּהֲנִים וּלְוִיִּים פְּטוּרִים מִפֶּטֶר חֲמוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּכוֹר הָאָדָם, וְאֵת בְּכוֹר הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה, תִּפְדֶּה", כֹּל שֶׁיֶּשְׁנוֹ בִּבְכוֹר אָדָם, יֶשְׁנוֹ בִּבְכוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה; וְהַפָּטוּר מִבְּכוֹר אָדָם, פָּטוּר מִבְּכוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה.

טו. הַלּוֹקֵחַ [קונה] עֵבֶר חֲמוֹרוֹ שֶׁל נָכְרִי, אוֹ הַמּוֹכֵר עֵבֶר חֲמוֹרוֹ לְנָכְרִי - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי, הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַבְּכוֹרָה; וְאֵין קוֹנְסִין אוֹתוֹ עַל דָּבָר זֶה. הָיָה הַנָּכְרִי שֵׁתֶף בָּאֵם אוֹ בַּבְּכוֹר, אֲפִלּוּ לֹא הָיָה לוֹ אֶלָּא אֶחָד מֵאֶלֶף בּוֹ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר. הָיָה לוֹ בּוֹ אוֹ בְּאִמּוֹ אֵבֶר אֶחָד, כְּגוֹן יָד אוֹ רַגְלוֹ אֲפִלּוּ אָזְנוֹ - כֹּל שֶׁאִלּוּ יֵחָתֵךְ יִהְיֶה בַּעַל מוּם, הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַבְּכוֹרָה; וְאִם כְּשֶׁיֵּחָתֵךְ חֵלֶק הַנָּכְרִי לֹא יִהְיֶה בַּעַל מוּם לַמִּזְבֵּחַ, הֲרֵי זֶה חַיָּב. וְכֵן הַמְקַבֵּל חֲמוֹר מִן הַגּוֹי לִהְיוֹת מְטַפֵּל בָּהּ, וְהַוָּלָד בֵּינֵיהֶם [- לשניהם], אוֹ נָכְרִי שֶׁקִּבֵּל מִיִּשְׂרָאֵל - הַכֹּל פָּטוּר מִן הַבְּכוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל - בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה", עַד שֶׁיִּהְיֶה הַכֹּל בְּיִשְׂרָאֵל.

טז. גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר, וְאֵין יָדוּעַ אִם עַד שֶׁלֹּא נִתְגַּיֵּר יָלְדָה חֲמוֹרוֹ אוֹ אַחַר שֶׁנִּתְגַּיֵּר - הֲרֵי זֶה חַיָּב לַעֲרֹף אוֹ לִפְדּוֹתוֹ; וְאִם פָּדָה בְּשֶׂה - הַשֶּׂה שֶׁל גֵּר, שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.

יז. גּוֹי שֶׁהִפְרִישׁ פֶּטֶר חֲמוֹר, מוֹדִיעִין אוֹתוֹ שֶׁאֵינוֹ חַיָּב; וַהֲרֵי הוּא מֻתָּר בְּגִזָּה וַעֲבוֹדָה.

יח. פָּרָה שֶׁיָּלְדָה כְּמִין חֲמוֹר, אוֹ חֲמוֹר שֶׁיָּלְדָה כְּמִין סוּס - פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּפֶטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה" וּ"פֶטֶר חֲמוֹר", שְׁתֵּי פְּעָמִים - עַד שֶׁיִּהְיֶה הַיּוֹלֵד חֲמוֹר וְהַנּוֹלָד חֲמוֹר. וְאִם יֵשׁ בּוֹ מִקְצָת סִימָנֵי חֲמוֹר, חַיָּב בַּבְּכוֹרָה.

יט. חֲמוֹרוֹ שֶׁלֹּא בִּכְּרָה, וְיָלְדָה שְׁנֵי זְכָרִים - נוֹתֵן טָלֶה לַכֹּהֵן. יָלְדָה זָכָר וּנְקֵבָה - מַפְרִישׁ טָלֶה אֶחָד כְּדֵי לְהַפְקִיעַ קְדֻשָּׁה מִמֶּנּוּ עַד שֶׁיִּהְיֶה מֻתָּר בַּהֲנָיָה, שֶׁמָּא הַזָּכָר נוֹלַד תְּחִלָּה, וְטָלֶה זֶה שֶׁהִפְרִישׁ - לַבְּעָלִים, וְאֵינוֹ לַכֹּהֵן; שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.

כ. שְׁתֵּי חֲמוֹרָיו שֶׁלֹּא בִּכְּרוּ, וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים - נוֹתֵן שְׁנֵי טְלָאִים לַכֹּהֵן; זָכָר וּנְקֵבָה, אוֹ שְׁנֵי זְכָרִים וּנְקֵבָה - נוֹתֵן טָלֶה אֶחָד לַכֹּהֵן.

כא. יָלְדוּ שְׁתֵּי נְקֵבוֹת וְזָכָר, אוֹ שְׁנֵי זְכָרִים וּשְׁתֵּי נְקֵבוֹת - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ טָלֶה לְעַצְמוֹ, לְפִי שֶׁיֵּשׁ כָּאן סְפֵקוֹת הַרְבֵּה - שֶׁמָּא הָאַחַת יָלְדָה זָכָר וְהַשְּׁנִיָּה שְׁתֵּי נְקֵבוֹת, אוֹ שֶׁמָּא יָלְדָה נְקֵבָה וְהָאַחֶרֶת זָכָר וְאַחֲרָיו נְקֵבָה, אוֹ נְקֵבָה וְאַחֲרֶיהָ זָכָר; וְכֵן סְפֵקוֹת הַרְבֵּה יֵשׁ בִּשְׁנֵי זְכָרִים וּשְׁתֵּי נְקֵבוֹת. אַחַת בִּכְּרָה וְאַחַת שֶׁלֹּא בִּכְּרָה, וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים וְנִתְעָרְבוּ - נוֹתֵן טָלֶה אֶחָד לַכֹּהֵן;

זָכָר וּנְקֵבָה, מַפְרִישׁ טָלֶה אֶחָד לְעַצְמוֹ וְאֵינוֹ לַכֹּהֵן - מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק, וְהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.

כב. וְכֵן הַלּוֹקֵחַ חֲמוֹר מִן הַנָּכְרִי, וְאֵין יָדוּעַ אִם בִּכְּרָה אוֹ לֹא בִּכְּרָה, וְיָלְדָה זָכָר - פּוֹדֶה אוֹתוֹ בְּשֶׁה, וְהוּא לַבְּעָלִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק.

כג. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ עֶשֶׂר טְלָאִים, כָּל אֶחָד מֵהֶן הִפְרִישׁוֹ עַל סְפֵק פֶּטֶר חֲמוֹר - הֲרֵי כֻּלָּן חֵלִין לְכָל דָּבָר, וּמִתְעַשְּׂרִין [במעשר בהמה] כִּשְׁאָר הַבְּהֵמָה; וּמַפְרִישׁ אֶחָד מֵהֶן מַעֲשֵׂר, וְהַשְּׁאָר שֶׁלּוֹ כְּשֶׁהָיוּ.

כד. יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ לוֹ עֲשָׂרָה פִּטְרֵי חֲמוֹרִים וַדָּאִין בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, שֶׁנִּפְלוּ לוֹ מִבֵּית אָבִי אִמּוֹ כֹּהֵן, וְאוֹתוֹ אָבִי אִמּוֹ הַכֹּהֵן נָפְלוּ לוֹ מִבֵּית אָבִי אִמּוֹ יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶם עֲשָׂרָה שֵׁיִן, וְהֵם שֶׁלּוֹ; וְחַיָּבִין בְּמַעֲשֵׂר.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן

הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתַּיִם וְעֶשְׂרִים מִצְוֹות - תֵּשַׁע מִצְוֹות עֲשֵׂה, וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פֵּרָטָן: (א) שֶׁתִּשְׁבֹּת הָאָרֶץ מִמְּלַאכְתָּהּ בַּשְּׁבִיעִית; (ב) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד עֲבוֹדַת הָאָרֶץ בְּשָׁנָה זוֹ; (ג) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד עֲבוֹדַת הָאִילָן בְּשָׁנָה זוֹ; (ד) שֶׁלֹּא יִקְצֹר הַסָּפִיחַ כְּנֶגֶד הַקּוֹצְרִים; (ה) שֶׁלֹּא יִבְצֹר הַנְּזִירִים כְּנֶגֶד הַבּוֹצְרִים; (ו) שֶׁיַּשְׁמִיט מַה שֶּׁתּוֹצִיא הָאָרֶץ; (ז) שֶׁיַּשְׁמִיט כָּל הַלְּוָאָתוֹ; (ח) שֶׁלֹּא יִגֹּשׁ וְלֹא יִתְבַּע הַלְּוָיָה; (ט) שֶׁלֹּא יִמָּנַע מִלְּהַלְווֹת קֹדֶם הַשְּׁמִטָּה כְּדֵי שֶׁלֹּא יְאַבֵּד מָמוֹנוֹ; (י) לִסְפֹּר הַשָּׁנִים שֶׁבַע שֶׁבַע; (יא) לְקַדֵּשׁ שְׁנַת חֲמִשִּׁים; (יב) לִתְקֹעַ בַּשּׁוֹפָר בַּעֲשִׂירִי לְתִשְׁרֵי כְּדֵי לָצֵאת עֲבָדִים חָפְשִׁי; (יג) שֶׁלֹּא תֵּעָבֵד אֲדָמָה בְּשָׁנָה זוֹ; (יד) שֶׁלֹּא יִקְצֹר סְפִיחֶיהָ כְּנֶגֶד הַקּוֹצְרִים; (טו) שֶׁלֹּא יִבְצֹר נְזִירֶיהָ כְּנֶגֶד הַבּוֹצְרִים; (טז) לִתֵּן גְּאֻלָּה לָאָרֶץ בְּשָׁנָה זוֹ, וְזֶהוּ דִּין שְׂדֵה אֲחֻזָּה וּשְׂדֵה מִקְנָה; (יז) שֶׁלֹּא תִּמָּכֵר הָאָרֶץ לִצְמִיתוּת; (יח) דִּין בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה; (יט) שֶׁלֹּא יִנְחַל כָּל שֵׁבֶט לֵוִי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא נוֹתְנִין לָהֶם עָרִים מַתָּנָה לְשֶׁבֶת בָּהֶן; (כ) שֶׁלֹּא יִקַּח שֵׁבֶט לֵוִי חֵלֶק בַּבִּזָּה; (כא) לִתֵּן לַלְוִיִּם עָרִים לָשֶׁבֶת וּמִגְרְשֵׁיהֶן; (כב) שֶׁלֹּא יִמָּכֵר מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם, אֶלָּא גּוֹאֲלִין לְעוֹלָם בֵּין לִפְנֵי הַיּוֹבֵל בֵּין לְאַחַר הַיּוֹבֵל. וּבֵאוּר מִצְוֹות אֵלּוּ - בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל פֶּרֶק א

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִשְׁבּוֹת בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית מֵעֲבוֹדַת הָאָרֶץ וַעֲבוֹדַת הָאִילָנוֹת - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַה'", וְנֶאֱמַר: "בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת". וְכָל הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה מֵעֲבוֹדַת הָאָרֶץ אוֹ הָאִילָנוֹת בְּשָׁנָה זוֹ, בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה, וְעָבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע, וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר".

ב. אֵינוֹ לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא עַל הַזְּרִיעָה אוֹ עַל הַזְּמִירָה, וְעַל הַקְּצִירָה אוֹ עַל הַבָּצִיר; וְאֶחָד כֶּרֶם, וְאֶחָד שְׂאָר הָאִילָנוֹת.

ג. וּזְמִירָה בִּכְלַל זְרִיעָה, וּבְצִירָה בִּכְלַל קְצִירָה. וְלָמָּה פֵּרְטָן הַכָּתוּב? לוֹמַר לְךָ - עַל שְׁתֵּי תּוֹלְדוֹת אֵלּוּ בִּלְבַד הוּא שֶׁחַיָּב. וְעַל שְׁאָר הַתּוֹלְדוֹת שֶׁבַּעֲבוֹדַת הָאָרֶץ, עִם שְׁאָר הָאָבוֹת שֶׁלֹּא נִתְפָּרְשׁוּ בְּעִנְיָן זֶה - אֵינוֹ לוֹקֶה עֲלֵיהֶן, אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת [מלקות מדרבנן].

ד. כֵּיצַד? הַחוֹרֵשׁ אוֹ הַחוֹפֵר לְצֹרֶךְ הַקַּרְקַע, אוֹ הַמְסַקֵּל, אוֹ הַמְזַבֵּל, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִשְּׁאָר עֲבוֹדַת הָאָרֶץ, וְכֵן הַמַּבְרִיךְ [משחיל בקרקע ענף מחובר], אוֹ הַמַּרְכִּיב [מחבר אילן באילן אחר], אוֹ הַנּוֹטֵעַ, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מֵעֲבוֹדַת הָאִילָנוֹת - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת מִדִּבְרֵיהֶם.

ה. אֵין נוֹטְעִין בַּשְּׁבִיעִית אֲפִלּוּ אִילָן סָרָק, וְלֹא יַחְתֹּךְ הַיַּבֹּלֶת מִן הָאִילָנוֹת, וְלֹא יְפָרֵק הֶעָלִין וְהַבַּדִּין [ענפים] הַיְבֵשִׁים, וְלֹא יַאֲבֵק אֶת צַמַּרְתּוֹ בְּאָבָק, וְלֹא יְעַשֵּׁן תַּחְתָּיו כְּדֵי שֶׁתָּמוּת הַתּוֹלַעַת, וְלֹא יָסוּךְ אֶת הַנִּטִּיעוֹת בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ זֵהֲמָה כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאכַל אוֹתוֹ הָעוֹף כְּשֶׁהוּא רַךְ, וְלֹא יָסוּךְ אֶת הַפַּגִּין [תאנים שלא בשלו], וְלֹא יִנְקֹב אוֹתָן, וְלֹא יִכְרֹךְ אֶת הַנִּטִּיעוֹת, וְלֹא יִקְטֹם אוֹתָן, וְלֹא יְפַסֵּג [יתמוך] אֶת הָאִילָנוֹת, וְכֵן שְׁאָר כָּל עֲבוֹדַת הָאִילָן. וְאִם עָשָׂה אַחַת מֵאֵלּוּ בַּשְּׁבִיעִית, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

ו. אֵין מַצִּיתִין אֶת הָאוּר בְּאִישַׁת [בסבר] הַקָּנִים, מִפְּנֵי שֶׁהִיא עֲבוֹדַת קַרְקַע [שעי"ז מכינה לזריעה]. וְאֵין מְלַמְּדִין אֶת הַפָּרָה לַחְרֹשׁ אֶלָּא בְּחוֹל. וְאֵין בּוֹדְקִין אֶת הַזְּרָעִים בְּעָצִיץ מָלֵא עָפָר; אֲבָל בּוֹדְקִין אוֹתוֹ בְּעָצִיץ מָלֵא גְּלָלִים. וְשׁוֹרִין אֶת הַזְּרָעִים בַּשְּׁבִיעִית, כְּדֵי לְזָרְעָם בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית. וּמְקַיְּמִין [- שומרים שלא יוזק] אֶת הָאֲלוּיֵי [מין בשמים] בְּרֹאשׁ הַגַּג, אֲבָל אֵין מַשְׁקִין אוֹתוֹ.

ז. סוֹקְרִין [צובעים] אֶת הָאִילָן [שנושרים פירותיו] בְּסִקְרָא [אדום], וּטוֹעֲנִין אוֹתוֹ בַּאֲבָנִים, וְעוֹדְרִין תַּחַת הַגְּפָנִים. וְהַמְקַשְּׁקֵשׁ בְּזֵיתִים [להסיר מהן פסולת] - אִם לְהַבְרוֹת [לשבח] אֶת הָאִילָן, אָסוּר; וְאִם לִסְתֹּם אֶת הַפַּצִּימִים [סדקים], מֻתָּר.

ח. מַשְׁקִין בֵּית הַשַּׁלְהִין בַּשְּׁבִיעִית, וְהִיא שְׂדֵה הַזְּרָעִים שֶׁהִיא צְמֵאָה בְּיוֹתֵר. וְכֵן שְׂדֵה הָאִילָנוֹת - אִם הָיוּ מְרֻחָקִין זֶה מִזֶּה יָתֵר מֵעֶשֶׂר לְבֵית סְאָה - מוֹשְׁכִין אֶת הַמַּיִם מֵאִילָן לְאִילָן, אֲבָל לֹא יַשְׁקוּ אֶת כָּל הַשָּׂדֶה; וְאִם הָיוּ מְקֹרָבִין זֶה לָזֶה עֶשֶׂר לְבֵית סְאָה, מַשְׁקִין כָּל הַשָּׂדֶה בִּשְׁבִילָן. וְכֵן עָפָר הַלָּבָן - מְרַבְּצִין אוֹתוֹ בַּמַּיִם בַּשְּׁבִיעִית, בִּשְׁבִיל הָאִילָנוֹת שֶׁלֹּא יִפָּסֵדוּ.

ט וְעוֹשִׂין עוּגִיּוֹת לַגְּפָנִים [גומות מסביבם שיאספו שם מים]; וְעוֹשִׂין [חופרים] אֶת אַמַּת [תעלת] הַמַּיִם כַּתְּחִלָּה, וּמְמַלְּאִין אֶת הַנְּקָעִים מַיִם.

י. וּמִפְּנֵי מָה הִתִּירוּ כָּל אֵלּוּ? שֶׁאִם לֹא יַשְׁקֶה, תֵּעָשֶׂה הָאָרֶץ מְלֵחָה, וְיָמוּת כָּל עֵץ שֶׁבָּהּ; וְהוֹאִיל וְאִסּוּר הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִדִּבְרֵיהֶם - לֹא גָּזְרוּ עַל אֵלּוּ; שֶׁאֵין אִסּוּר מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא אוֹתָן שְׁנֵי אָבוֹת וּשְׁתֵּי תּוֹלְדוֹת שֶׁלָּהֶן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

יא. מִשֶּׁרַבּוּ הָאַנְּסִין, וְהִטִּילוּ מַלְכֵי גּוֹיִם עַל יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת מְזוֹנוֹת לְחֵילוֹתֵיהֶם - הִתִּירוּ לִזְרֹעַ לָהֶן בַּשְּׁבִיעִית דְּבָרִים שֶׁצְּרִיכִין לָהֶן עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ בִּלְבַד; וְכֵן מִי שֶׁכָּפָה

אוֹתוֹ אַנָּס לַעֲשׂוֹת בַּשְּׁבִיעִית בְּחִנָּם, כְּמוֹ עֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ וְכַיּוֹצֵא בָּהּ - הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה.

יב. הַנּוֹטֵעַ בַּשְּׁבִיעִית, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד - יַעֲקֹר; מִפְּנֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל חֲשׁוּדִין עַל הַשְּׁבִיעִית - אִם תֹּאמַר בְּשׁוֹגֵג: 'יְקַיֵּם', יֹאמַר הַמֵּזִיד: 'שׁוֹגֵג הָיִיתִי'.

יג. הַחוֹרֵשׁ אֶת שָׂדֵהוּ, אוֹ נָרָהּ, אוֹ זִבְּלָהּ, בַּשְּׁבִיעִית, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה יָפָה לִזְרִיעָה בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית - קוֹנְסִין אוֹתוֹ, וְלֹא יִזְרָעֶנָּה בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית; וְאֵין חוֹכְרִין אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ כְּדֵי לִזְרָעָהּ, אֶלָּא תְּהִי בּוּרָה לְפָנָיו. וְאִם מֵת, יִזְרָעֶנָּה בְּנוֹ.

יד. הַמַּעֲבִיר קוֹצִים מֵאַרְצוֹ בַּשְּׁבִיעִית, כְּדֵי לְתַקְּנָהּ לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, אוֹ שֶׁסִּקֵּל מִמֶּנָּה אֲבָנִים - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי - לֹא קָנְסוּ אוֹתוֹ, וּמֻתָּר לוֹ לִזְרָעָהּ לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית.

טו. הַטּוֹמֵן לֶפֶת וּצְנוֹנוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן בַּשְּׁבִיעִית - אִם הָיוּ מִקְצָת הֶעָלִין מְגֻלִּין, אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ; וְאִם לָאו, אָסוּר. הַטּוֹמֵן אֶת הַלּוּף [מין בצל] וְכַיּוֹצֵא בוֹ - לֹא יִפְחוֹת מֵאַרְבַּעַת קַבִּין עַל גֹּבַהּ טֶפַח, וְטֶפַח עָפָר עַל גַּבָּיו; וְטוֹמְנוֹ בִּמְקוֹם דְּרִיסַת הָאָדָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִצְמַח. וּמֻתָּר לְמָרֵס בָּאָרֶז [להשקות עפרו ולערבבו במים] בַּשְּׁבִיעִית, אֲבָל לֹא יִכְסֶה.

טז. בְּרֹאשׁוֹנָה הָיוּ אוֹמְרִין: 'מְלַקֵּט אָדָם עֵצִים וַאֲבָנִים וַעֲשָׂבִים מִתּוֹךְ שָׂדֵהוּ - וְהוּא שֶׁיִּטֹּל הַגַּס הַגַּס, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּן לְנַקּוֹת הָאָרֶץ; אֲבָל מִשְּׂדֵה חֲבֵרוֹ, נוֹטֵל בֵּין דַּק בֵּין גַּס'. מִשֶּׁרַבּוּ עוֹבְרֵי עֲבֵרָה שֶׁמִּתְכַּוְּנִין לְנַקּוֹת, וְאוֹמְרִין: 'הַגַּס הַגַּס אָנוּ לוֹקְטִין' - אָסְרוּ שֶׁיִּטֹּל אָדָם כְּלוּם מִשָּׂדֵהוּ, אֶלָּא מִתּוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ - וְהוּא שֶׁלֹּא יְלַקֵּט בְּטוֹבָה, שֶׁלֹּא יֹאמַר לוֹ: 'רְאֵה כַּמָּה טוֹבָה עָשִׂיתִי לְךָ, שֶׁהֲרֵי נִקִּיתִי שָׂדְךָ'.

יז. הָיְתָה בְּהֶמְתּוֹ עוֹמֶדֶת בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ - מְלַקֵּט וּמֵבִיא לְפָנֶיהָ; שֶׁבְּהֶמְתּוֹ מוֹכַחַת עָלָיו. וְכֵן אִם הָיְתָה שָׁם כִּירָתוֹ - מְלַקֵּט הַכֹּל וּמַדְלִיק; שֶׁכִּירָתוֹ מוֹכַחַת עָלָיו.

יח. הַקּוֹצֵץ אִילָן אוֹ שְׁתַּיִם לְעֵצִים, הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְשָׁרֵשׁ [להוציאן עם השרשים]. קִצֵּץ שְׁלֹשָׁה אוֹ יָתֵר זֶה בְּצַד זֶה - לֹא יְשָׁרֵשׁ, שֶׁהֲרֵי מְתַקֵּן אֶת הָאָרֶץ; אֶלָּא קוֹצֵץ מֵעִם הָאָרֶץ, וּמַנִּיחַ שָׁרָשָׁיו בָּאָרֶץ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּקוֹצֵץ מִתּוֹךְ שֶׁלּוֹ; אֲבָל מִשְּׂדֵה חֲבֵרוֹ, מֻתָּר לְשָׁרֵשׁ.

יט. הַמְבַקֵּעַ בַּזַּית לִטֹּל עֵצִים - לֹא יְחַפֶּה מְקוֹם הַבִּקּוּעַ בְּעָפָר, מִפְּנֵי שֶׁהִיא עֲבוֹדָה; אֲבָל מְכַסֶּה בַּאֲבָנִים אוֹ בְּקַשׁ.

כ. הַמְזַנֵּב בַּגְּפָנִים [כורת קצת ענפים], וְהַקּוֹצֵץ קָנִים - הֲרֵי זֶה קוֹצֵץ כְּדַרְכּוֹ, בַּקַּרְדֹּם וּבַמַּגָּל וּבַמְּגֵרָה [מסור] וּבְכָל מַה שֶּׁיִּרְצֶה.

כא. אֵין קוֹצְצִין בְּתוּלַת שִׁקְמָה [מין תאנים] בַּשְּׁבִיעִית, כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹצְצִין בִּשְׁאָר הַשָּׁנִים - מִפְּנֵי שֶׁקִּצִּיצָתָהּ עֲבוֹדַת אִילָן, שֶׁבִּקְצִיצָה זוֹ תִּגְדַּל וְתוֹסִיף; וְאִם צָרַךְ לְעֵצֶיהָ, קוֹצֵץ אוֹתָהּ שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ.

כב. כֵּיצַד קוֹצְצָהּ? מֵעִם הָאָרֶץ [סמוך לקרקע] אוֹ לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים. אִילָן שֶׁנִּפְשַׁח [נבקע] - קוֹשְׁרִין אוֹתוֹ בַּשְּׁבִיעִית; וְלֹא שֶׁיַּעֲלֶה, אֶלָּא שֶׁלֹּא יוֹסִיף [להיבקע].

הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל פֶּרֶק ב

א. לֹא יוֹצִיא אָדָם זְבָלִים מֵחֲצֵרוֹ, וְיִתֵּן בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ בַּשְּׁבִיעִית - מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כִּמְזַבֵּל שָׂדֵהוּ כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה יָפָה לִזְרִיעָה; וְאִם הוֹצִיא וְהֶעֱמִיד מִמֶּנּוּ אַשְׁפָּה, מֻתָּר. וְלֹא יַעֲשֶׂה אַשְׁפָּה בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ, עַד שֶׁיַּעֲבֹר הַזְּמַן שֶׁמְּזַבְּלִין בּוֹ לַעֲבוֹדַת הָאָרֶץ - וְהוּא מִשֶּׁיִּקְשֹׁר [שיעשה קשרים] הַמָּתִיק [פרי מר - ונקרא מתוק בלשון סגי נהור]. וְלֹא יַעֲשֶׂה אַשְׁפָּה פְּחוּתָה מִמֵּאָה וַחֲמִשִּׁים סְאָה שֶׁל זֶבֶל, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה נִכֶּרֶת שֶׁהִיא אַשְׁפָּה; וְאִם יִרְצֶה לְהוֹסִיף, מוֹסִיף. הָיָה לוֹ דָּבָר מוּעָט, מוֹסִיף עָלָיו וְהוֹלֵךְ. וְלֹא יַעֲשֶׂה בְּכָל בֵּית סְאָה, יָתֵר מִשָּׁלֹשׁ אַשְׁפָּתוֹת.

ב. וְהָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת כָּל שָׂדֵהוּ שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ אַשְׁפָּתוֹת לְתוֹךְ בֵּית סְאָה, עוֹשֶׂה; וְהָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת זְבָלוֹ אוֹצָר [אשפה אחת ובה יותר מג' אשפות של ק"נ סאה], עוֹשֶׂה.

ג. הָיָה מַעֲמִיד הַזֶּבֶל עַל הַסֶּלַע, אוֹ שֶׁהֶעֱמִיק בָּאָרֶץ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים וְהֶעֱרִים הַזֶּבֶל, אוֹ שֶׁבָּנָה עַל הָאָרֶץ גֹּבַהּ שְׁלֹשָׁה וְהֶעֱמִיד עָלָיו הַזֶּבֶל - אֵינוֹ צָרִיךְ שִׁעוּר. אֲפִלּוּ עָשָׂה כֵּן כַּמָּה אַשְׁפָּתוֹת לְתוֹךְ בֵּית סְאָה, בֵּין גְּדוֹלוֹת בֵּין קְטַנּוֹת - מֻתָּר; שֶׁהֲרֵי הַדָּבָר נִכָּר, שֶׁאֵינָן לַעֲבוֹדַת הָאָרֶץ, אֶלָּא לִכְנִיסַת הַזֶּבֶל.

ד. מֻתָּר לְאָדָם לְהוֹצִיא זֶבֶל מִן הַסֹּהַר [דיר] שֶׁל צֹאן, וְנוֹתֵן לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ כְּדֶרֶךְ כָּל מַכְנִיסֵי זֶבֶל. וְהָעוֹשֶׂה דִּיר בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ בַּשְּׁבִיעִית, לֹא יַעֲשֵׂהוּ יָתֵר עַל בֵּית סָאתַיִם; וַיַּכְנִיס הַצֹּאן לְתוֹכוֹ. וּכְשֶׁיְּזַבְּלוּ אֶת כָּל הַדִּיר - מַנִּיחַ דֹּפֶן אֶחָד מִדַּפְּנֵי הַדִּיר, וְעוֹשֶׂה דִּיר אַחֵר בְּצִדּוֹ; נִמְצָא מְזַבֵּל בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ בֵּית אַרְבַּעַת סְאִין.

ה. הָיְתָה כָּל שָׂדֵהוּ בֵּית אַרְבַּעַת סְאִין - מְשַׁיֵּר מִמֶּנָּה מִקְצָת, מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן; כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ הַכֹּל, שֶׁהַצֹּאן הֻטִּילוּ בָּהּ וְנִדַּיְּרָה, וְלֹא יֹאמְרוּ: 'זִבֵּל זֶה כָּל שָׂדֵהוּ בַּשְּׁבִיעִית'.

ו. לֹא יִפְתַּח אָדָם מַחְצֵב כַּתְּחִלָּה לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ בַּשְּׁבִיעִית - שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: 'לְתַקֵּן שָׂדֵהוּ נִתְכַּוֵּן, שֶׁיָּסִיר מִמֶּנּוּ הַסֶּלַע'; וְאִם הִתְחִיל מִקֹּדֶם שְׁבִיעִית, וּפִנָּה מִמֶּנּוּ שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים אֲבָנִים בְּרִבּוּעַ שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ עַל רוּם שָׁלֹשׁ, כָּל אֶבֶן מֵהֶן אַמָּה עַל אַמָּה בְּרוּם אַמָּה אוֹ גְּדוֹלוֹת מִזּוּ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְנַקֵּר מִמֶּנּוּ בַּשְּׁבִיעִית כָּל שֶׁיִּרְצֶה.

ז. גֶּדֶר שֶׁל אֲבָנִים שֶׁיֵּשׁ בְּגָבֹהוֹ עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ יָתֵר, וְרָצָה לִטֹּל כָּל אֲבָנָיו - אִם הָיוּ בּוֹ עֶשֶׂר אֲבָנִים אוֹ יָתֵר, כָּל אַחַת מֵהֶן מַשּׁוֹי שְׁנַיִם אוֹ גְּדוֹלוֹת מִזּוּ - הֲרֵי זֶה נוֹטֵל; שֶׁהָרוֹאֶה יוֹדֵעַ, שֶׁלְּצֹרֶךְ הָאֲבָנִים הוּא נוֹטֵל. הָיָה פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה, אוֹ שֶׁהָיוּ בּוֹ פָּחוֹת מֵעֶשֶׂר אֲבָנִים, אוֹ שֶׁהָיוּ אֲבָנָיו קְטַנּוֹת מִמַּשּׁוֹי שְׁנַיִם שְׁנַיִם - נוֹטֵל עַד שֶׁיְּגִיעַ טֶפַח סָמוּךְ לָאָרֶץ.

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁנִּתְכַּוֵּן לְתַקֵּן שָׂדֵהוּ, וְהִתְחִיל לִטֹּל בַּשְּׁבִיעִית; אֲבָל אִם לֹא נִתְכַּוֵּן לְתַקֵּן שָׂדֵהוּ, אוֹ שֶׁהִתְחִיל מִקֹּדֶם שְׁבִיעִית - נוֹטֵל בַּשְּׁבִיעִית כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה מִכָּל מָקוֹם [אפילו גדר שפחות מי' טפחים], וְגוֹדֵר [נוטל] עַד לָאָרֶץ. וְכֵן אִם הָיָה נוֹטֵל מִשָּׂדֵה חֲבֵרוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קַבְּלָן, גּוֹדֵר עַד לָאָרֶץ.

ט. אֲבָנִים שֶׁרְאוּיִין שֶׁתְּזַעְזַע אוֹתָן הַמַּחֲרֵשָׁה, אוֹ שֶׁהָיוּ מְכֻסּוֹת וְנִתְגַּלּוּ - אִם יֵשׁ בָּהֶן שְׁתַּיִם שֶׁל מַשּׁוֹי שְׁנַיִם שְׁנַיִם, הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִטֹּל אוֹתָן; הָיוּ קְטַנּוֹת מִזֶּה, לֹא יִנָּטְלוּ.

י. הַמְסַקֵּל שָׂדֵהוּ בַּשְּׁבִיעִית, מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָרִיךְ לָאֲבָנִים - נוֹטֵל אֶת הָעֶלְיוֹנוֹת, וּמַנִּיחַ אֶת הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ. וְכֵן אִם הָיָה לוֹ בְּשָׂדֵהוּ גַּרְגֵּשׁ שֶׁל צְרוֹרוֹת, אוֹ גַּל שֶׁל אֲבָנִים - נוֹטֵל אֶת הָעֶלְיוֹנוֹת, וּמַנִּיחַ אֶת הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ. וְאִם יֵשׁ תַּחְתֵּיהֶן סֶלַע, אוֹ קֶשׁ - יִטֹּל אֶת כֻּלָּן.

יא. לֹא יְמַלֵּא אָדָם גֵּיא עָפָר, אוֹ יְתַקְּנוֹ בְּעָפָר - מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְתַקֵּן אֶת הָאָרֶץ. אֲבָל עוֹשֶׂה הוּא חַיִץ [מחיצה] עַל פִּי הַגֵּיא; וְכָל אֶבֶן שֶׁיָּכוֹל לִפְשֹׁט אֶת יָדוֹ [כשעומד אחר המחיצה] וְלִטְּלָהּ, וְהוּא עוֹמֵד עַל שְׂפַת הַגֵּיא - הֲרֵי זוֹ תִּבָּטֵל.

יב. אַבְנֵי כְּתֵף, וְהֵם הַנִּטָּלוֹת שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ עַל הַכָּתֵף - מֻתָּר לַהֲבִיאָן מִכָּל מָקוֹם, בֵּין מִשָּׂדֶה חֲבֵרוֹ בֵּין מִשָּׂדֵהוּ; וְכֵן הַקַּבְּלָן מֵבִיא מִכָּל מָקוֹם, וַאֲפִלּוּ אֲבָנִים קְטַנּוֹת, בֵּין מִשָּׂדֶה שֶׁקַּבְּלָהּ, בֵּין מִשָּׂדֶה שֶׁלֹּא קִבְּלָהּ.

יג. פִּרְצָה שֶׁהִיא סוּגָה [סתומה] בְּעָפָר - אִם אֵינָהּ מַכְשֶׁלֶת אֶת הָרַבִּים, אָסוּר לִבְנוֹתָהּ; וְאִם הָיְתָה מַכְשֶׁלֶת אֶת הָרַבִּים, אוֹ שֶׁלֹּא הָיְתָה סוּגָה בְּעָפָר אֶלָּא פְּתוּחָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִבְנוֹתָהּ.

יד. אָסוּר לוֹ לִבְנוֹת גָּדֵר בַּשְּׁבִיעִית בֵּין שָׂדֵהוּ לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ, אֲבָל בּוֹנֶה גָּדֵר בֵּינוֹ וּבֵין רְשׁוּת הָרַבִּים; וּמֻתָּר לְהַעֲמִיק עַד הַסֶּלַע. וּמוֹצִיא אֶת הֶעָפָר, וְצוֹבְרוֹ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ כְּדֶרֶךְ כָּל מַעֲמִידֵי זֶבֶל. וְכֵן אִם חָפַר בּוֹר וְשִׂיחַ וּמְעָרָה בַּשְּׁבִיעִית, צוֹבֵר הֶעָפָר בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ כְּדֶרֶךְ כָּל הַחוֹפְרִים.

יום חמישי

הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל פֶּרֶק ג

א. עֲבוֹדַת הָאָרֶץ בְּשָׁנָה שִׁשִּׁית, שְׁלֹשִׁים יוֹם סָמוּךְ לַשְּׁבִיעִית - אֲסוּרָה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְתַקְּנָהּ לַשְּׁבִיעִית; וְדָבָר זֶה בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם הוּא שֶׁנֶּאֱסַר מִפִּי הַשְּׁמוּעָה [מסורת ממשה רבינו]. וְגָזְרוּ חֲכָמִים, שֶׁלֹּא יִהְיוּ חוֹרְשִׁין שְׂדֵה הָאִילָן עֶרֶב שְׁבִיעִית בִּזְמַן הַמִּקְדָּשׁ, אֶלָּא עַד הָעֲצָרֶת; וּשְׂדֵה הַלָּבָן [- חיטה], עַד הַפֶּסַח. וּבִזְמַן שֶׁאֵין הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם - מֻתָּרִין בַּעֲבוֹדַת הָאָרֶץ עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה, כְּדִין תּוֹרָה.

ב. אֵיזוֹ הִיא שְׂדֵה הָאִילָן? כָּל שְׁלֹשָׁה אִילָנוֹת לְבֵית סְאָה. אֶחָד אִילַן סָרָק, וְאֶחָד אִילַן מַאֲכָל, וַאֲפִלּוּ הֵן שֶׁל שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים - רוֹאִין אוֹתָן כְּאִלּוּ הֵן תְּאֵנִים: אִם רְאוּיִין לַעֲשׂוֹת כִּכַּר דְּבֵלָה שֶׁל שִׁשִּׁים מָנֶה, חוֹרְשִׁין כָּל בֵּית סְאָה בִּשְׁבִילָן; וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה רְחוּק בֵּין כָּל אֶחָד וְאֶחָד, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַבָּקָר יָכוֹל לַעֲבֹר בְּכֵלָיו.

ג. הָיוּ פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה לְבֵית סְאָה, אוֹ שֶׁהָיוּ שְׁלֹשָׁה, וְאֶחָד רָאוּי לַעֲשׂוֹת שִׁשִּׁים מָנֶה אוֹ יָתֵר, וְהַשְּׁנַיִם אֵינָם רְאוּיִין לַעֲשׂוֹת, אוֹ שְׁנַיִם רְאוּיִין לַעֲשׂוֹת אֲפִלּוּ מֵאָה מָנֶה, וְאֶחָד אֵינוֹ עוֹשֶׂה - אֵין חוֹרְשִׁין לָהֶן אֶלָּא צָרְכָּן, וְהוּא מְלֹא הָאוֹרֶה [- שיספיק המעבר לקוטף] וְסַלּוֹ חוּצָה לוֹ.

ד. הָיוּ מִשְּׁלֹשָׁה וְעַד תִּשְׁעָה, וּרְאוּיִין לַעֲשׂוֹת שִׁשִּׁים מָנֶה - חוֹרְשִׁין כָּל בֵּית סְאָה בִּשְׁבִילָן, וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַה שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לַעֲשׂוֹת.

ה. הָיוּ עֲשָׂרָה אִילָנוֹת לְתוֹךְ בֵּית סְאָה אוֹ יָתֵר, בֵּין עוֹשִׂין בֵּין שֶׁאֵינָן עוֹשִׂין - חוֹרְשִׁין כָּל בֵּית סְאָה בִּשְׁבִילָן. עֶשֶׂר נְטִיעוֹת מְפֻזָּרוֹת לְתוֹךְ בֵּית סְאָה, חוֹרְשִׁין כָּל בֵּית סְאָה בִּשְׁבִילָן עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה; וְדָבָר זֶה, הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי.

ו. הָיוּ עֲשׂוּיוֹת שׁוּרָה אַחַת, אוֹ מֻקָּפוֹת עֲטָרָה [כקשת] - אֵין חוֹרְשִׁין לָהֶן אֶלָּא צָרְכָּן לְכָל אַחַת וְאַחַת. וְהַדְּלוּעִין עִם הַנְּטִיעוֹת, מִצְטָרְפוֹת לַעֲשָׂרָה.

ז. אֵיזוֹ הִיא נְטִיעָה? זֶה הָאִילָן הַקָּטָן, כָּל זְמַן שֶׁקּוֹרְאִין לוֹ 'נְטִיעָה'.

ח. אִילָן שֶׁנִּקְצַץ וְהוֹצִיא חֲלִיפִין - אִם נִקְצַץ מִטֶּפַח וּלְמַעְלָה, הֲרֵי הוּא כְּאִילָן; מִטֶּפַח וּלְמַטָּה, הֲרֵי הוּא כִּנְטִיעָה.

ט. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ - בִּזְמַן הַמִּקְדָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ; אֲבָל בַּזְּמַן הַזֶּה, מֻתָּרִין בַּעֲבוֹדַת הָאָרֶץ עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה. אַף בִּזְמַן הַמִּקְדָּשׁ, מֻתָּר לְסַקֵּל וּלְזַבֵּל הַשָּׂדֶה וְלַעֲדֹר הַמִּקְשָׁאוֹת וְהַמִּדְלָעוֹת וּבֵית הַשַּׁלְהִין [- שדות הזקוקים להשקאה] - עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה. וּמְזַבְּלִין וּמְפָרְקִין וּמְאַבְּקִין וּמְעַשְּׁנִין וּמְקַרְסְמִין וּמְזָרְדִין [כריתת ענפים] וּמְפַסְּלִין [כריתת ענפים יבשים] וּמְזַהֲמִין אֶת הַנְּטִיעוֹת, וְכוֹרְכִין וְקוֹטְמִין אוֹתָן, וְעוֹשִׂין לָהֶן בָּתִּים [סככות], וּמַשְׁקִין אוֹתָן, וְסָכִין אֶת הַפַּגִּין [פירות שלא בשלו], וּמְנַקְּבִין אוֹתָן [למהר בישולן]; כָּל עֲבוֹדוֹת אֵלּוּ מֻתָּרוֹת בְּעֶרֶב שְׁבִיעִית עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל שְׁבִיעִית, וַאֲפִלּוּ בִּזְמַן הַמִּקְדָּשׁ.

י. פַּגֵּי עֶרֶב שְׁבִיעִית שֶׁנִּכְנְסוּ לַשְּׁבִיעִית, וְשֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁיָּצְאוּ לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית - לֹא סָכִין וְלֹא מְנַקְּבִין. וּבִזְמַן הַמִּקְדָּשׁ, אֵין בּוֹנִין מַדְרֵגוֹת עַל פִּי הַגֵּיאָיוֹת עֶרֶב שְׁבִיעִית, מִשֶּׁיִּפְסְקוּ הַגְּשָׁמִים - מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְתַקְּנָן לַשְּׁבִיעִית.

יא. אַף בַּזְּמַן הַזֶּה, אֵין נוֹטְעִין אִילָנוֹת, וְאֵין מַרְכִּיבִין [ענף מאילן אחד על אילן אחר], וְאֵין מַבְרִיכִין [משחיל בקרקע ענף בעודו מחובר] עֶרֶב שְׁבִיעִית - אֶלָּא כְּדֵי שֶׁתִּקָּלֵט הַנְּטִיעָה, וְתִשְׁהֶה אַחַר הַקְּלִיטָה שְׁלֹשִׁים יוֹם קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל שְׁבִיעִית; וּסְתָם קְלִיטָה - שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת. וְדָבָר זֶה אָסוּר לְעוֹלָם, מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן - שֶׁמָּא יֹאמַר הָרוֹאֶה: 'בַּשְּׁבִיעִית נָטְעוּ'. נִמְצָאתָ אוֹמֵר, שֶׁהַנּוֹטֵעַ אוֹ הַמַּבְרִיךְ אוֹ הַמַּרְכִּיב עֶרֶב שְׁבִיעִית קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּאַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים יוֹם, יְקַיֵּם; פָּחוֹת מִכָּן, יַעֲקֹר. וְאִם לֹא עָקַר, הַפֵּרוֹת מֻתָּרִין. וְאִם מֵת קֹדֶם שֶׁיַּעֲקֹר, מְחַיְּבִין אֶת הַיּוֹרֵשׁ לַעֲקֹר.

הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל פֶּרֶק ד

א. כָּל שֶׁתּוֹצִיא הָאָרֶץ בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית - בֵּין מִן הַזֶּרַע שֶׁנִּפַּל בָּהּ מִקֹּדֶם שְׁבִיעִית, בֵּין מִן הָעִקָּרִים שֶׁנִּקְצְרוּ מִקֹּדֶם וְחָזְרוּ וְעָשׂוּ, שְׁנֵיהֶן נִקְרְאוּ 'סְפִיחַ', בֵּין מִן הָעֲשָׂבִים וְהַיְרָקוֹת שֶׁעָלוּ מֵאֵלֵיהֶן וְאֵין לָהֶן זֶרַע - הַכֹּל מֻתָּר לְאָכְלוֹ מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה". אֲפִלּוּ שָׂדֶה שֶׁנִּטַּיְבָה [שנחרשה] בַּשְּׁבִיעִית, וְצִמְחָה - פְּרוֹתֶיהָ מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה; וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצֹר", שֶׁלֹּא יִקְצֹר כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹצֵר בְּכָל שָׁנָה. וְאִם קָצַר כְּדֶרֶךְ הַקּוֹצְרִין, לוֹקֶה. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁעָקַר כָּל הַשָּׂדֶה וְהֶעֱמִיד כְּרִי [ערמת תבואה] וְדָשׁ בַּבָּקָר, אוֹ שֶׁקָּצַר לַעֲבוֹדַת הָאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. אֶלָּא קוֹצֵר מְעַט מְעַט, וְחוֹבֵט אוֹכֵל.

ב. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים [חכמים], שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַסְּפִיחִים אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה. וְלָמָּה גָּזְרוּ עֲלֵיהֶן? מִפְּנֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה - שֶׁלֹּא יֵלֵךְ וְיִזְרַע תְּבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת וְזֵרְעוֹנֵי גִּנָּה תּוֹךְ שָׂדֵהוּ בַּסֵּתֶר, וּכְשֶׁיִּצְמְחוּ יֹאכַל מֵהֶן וְיֹאמַר 'סְפִיחִין הֵן'; לְפִיכָךְ אָסְרוּ כָּל הַסְּפִיחִין הַצּוֹמְחִין בַּשְּׁבִיעִית.

ג. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין אוֹכְלִין מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית אֶלָּא פֵּרוֹת הָאִילָנוֹת, וְהָעֲשָׂבִים שֶׁאֵין זוֹרְעִין אוֹתָן רֹב הָאָדָם, כְּגוֹן הַפִּיגָם וְהַיַּרְבּוּזִין הַשּׁוֹטִים וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן; אֲבָל הַיְּרָקוֹת שֶׁדֶּרֶךְ רֹב הָאָדָם לִזְרֹעַ אוֹתָן בַּגִּנּוֹת, וּמִינֵי תְּבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת - כָּל הַצּוֹמֵחַ מֵהֶן, אָסוּר מִדִּבְרֵיהֶם; וְהַמְלַקֵּט אוֹתָן, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת [מלקות מדרבנן].

ד. סְפִיחִים הָעוֹלִין בִּשְׂדֵה בּוּר [שלא מיועדת לזריעה], וּבִשְׂדֵה נִיר [העומדת לחרישה], וּבִשְׂדֵה כֶּרֶם, וּבִשְׂדֵה זֶרַע - מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה. וּמִפְּנֵי מָה לֹא גָּזְרוּ עֲלֵיהֶן? לְפִי שֶׁאֵין אָדָם זוֹרֵעַ מְקוֹמוֹת אֵלּוּ: שְׂדֵה בּוּר, אֵין אָדָם נִפְנֶה לְשָׁם [- אין מתעניין בה]; וּשְׂדֵה נִיר, רוֹצֶה הוּא בְּתִקּוּנָהּ; וּשְׂדֵה כֶּרֶם, אֵינוֹ אוֹסֵר כַּרְמוֹ [שאם יזרע יאסרו מדין כלאים]; וּשְׂדֵה זֶרַע, הַסְּפִיחִין מַפְסִידִין אוֹתָהּ. וְכֵן הַתֶּבֶן שֶׁל שְׁבִיעִית מֻתָּר בְּכָל מָקוֹם, וְלֹא גָּזְרוּ עָלָיו.

ה. סְפִיחִין שֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁיָּצְאוּ לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה; וְאֵין תּוֹלְשִׁין אוֹתָן בַּיָּד - אֶלָּא חוֹרֵשׁ כְּדַרְכּוֹ, וּבְהֵמָה רוֹעָה כְּדַרְכָּהּ.

ו. וְעַד מָתַי אֲסוּרִין סְפִיחֵי שְׁבִיעִית, בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית? מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד חֲנֻכָּה; וּמֵחֲנֻכָּה וָאֵילָךְ, סְפִיחִין מֻתָּרִין. וְהַזּוֹרֵעַ סְפִיחֵי שְׁבִיעִית אַחַר שְׁבִיעִית, הַגִּדּוּלִין מֻתָּרִין.

ז. בְּצָלִים שֶׁיָּצְאוּ מִשְּׁבִיעִית לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית - אִם עָשׂוּ כַּיּוֹצֵא בָּהֶן [- אם גדלו בצלים של מוצאי שביעית באותו גודל], מֻתָּרִין [- שאין מראית העין]; וְאִם לָאו, אֲסוּרִין. וְכֵן שְׁאָר הַפֵּרוֹת - אֵין לוֹקְחִין אוֹתָן בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, אֶלָּא מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ כַּיּוֹצֵא בָּהֶן מִפֵּרוֹת מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית. עָשָׂה הַבַּכִּיר [גדל הראשון ממוצאי שביעית], הֵתַּר הָאַפִּיל [האחרון שגדל בשביעית]. וּמֻתָּר לִקַּח [לקנות] יָרָק בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, מִיָּד.

ח. וּמֵאֵימָתַי מֻתָּר אָדָם לִקַּח לוּף [מין בצל] בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית? מִשֶּׁיִּרְבֶּה הֶחָדָשׁ.

ט. בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי, רֹאשׁ הַשָּׁנָה לִשְׁמִטִּים וּלְיוֹבְלוֹת. פֵּרוֹת שִׁשִּׁית שֶׁנִּכְנְסוּ לִשְׁבִיעִית - אִם הָיוּ תְּבוּאָה אוֹ קִטְנִיּוֹת אוֹ פֵּרוֹת הָאִילָן, וְהִגִּיעוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין; וְאַף עַל פִּי שֶׁאוֹסֵף אוֹתָן בַּשְּׁבִיעִית, הֲרֵי הֵן כְּפֵרוֹת שִׁשִּׁית לְכָל דָּבָר. וְאִם לֹא בָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת אֶלָּא אַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה, הֲרֵי הֵן כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית. (י). הַתְּבוּאָה וְהַקִּטְנִיּוֹת אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה, מִשּׁוּם סְפִיחִין; וּפֵרוֹת הָאִילָן, אוֹכְלִין אוֹתָן בִּקְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית.

יא. הָאֹרֶז, וְהַדֹּחַן, וְהַשֻּׁמְשְׁמִין, וּפוֹל הַמִּצְרִי שֶׁזָּרְעוּ לְזֶרַע - הוֹלְכִין בָּהֶן אַחַר גְּמַר פְּרִי: אִם נִגְמַר פִּרְיָן קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה, הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין בַּשְּׁבִיעִית כְּפֵרוֹת שִׁשִּׁית; וְאִם נִגְמְרוּ אַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה - אַף עַל פִּי שֶׁהִשְׁרִישׁוּ קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִים מִשּׁוּם סְפִיחִים.

יב. הַיָּרָק, בִּשְׁעַת לְקִיטָתוֹ. וְהָאֶתְרוֹג - אֲפִלּוּ הָיָה כַּפּוֹל [- שאז מתחייב במעשר] קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְנַעֲשָׂה כְּכַד בַּשְּׁבִיעִית - חַיָּב בְּמַעַשְׂרוֹת כְּפֵרוֹת שִׁשִּׁית; וַאֲפִלּוּ הָיָה כְּכַד בַּשִּׁשִּׁית - הוֹאִיל וְנִלְקַט בַּשְּׁבִיעִית - הֲרֵי הוּא כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית, וּמִתְעַשֵּׂר כְּפֵרוֹת שִׁשִּׁית לְהַחְמִיר.

יג. וְכֵן פֵּרוֹת שְׁבִיעִית שֶׁיָּצְאוּ לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית - בְּתְבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת וְאִילָנוֹת, הוֹלְכִין אַחַר עוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת; וְהַפְּרָגִין וְהַשֻּׁמְשְׁמִין וְהָאֹרֶז וְהַדֹּחַן וּפוֹל הַמִּצְרִי שֶׁזָּרְעוּ לְזֶרַע, אַחַר גְּמַר הַפְּרִי; וְהַיָּרָק, אַחַר לְקִיטָתוֹ.

יד. פּוֹל הַמִּצְרִי שֶׁזָּרְעוּ לְזֶרַע בַּשִּׁשִּׁית, וְנִגְמַר פִּרְיוֹ קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל שְׁבִיעִית - בֵּין יָרָק שֶׁלּוֹ בֵּין זֶרַע שֶׁלּוֹ, מֻתָּר בַּשְּׁבִיעִית. וְאִם זָרְעוּ לְיָרָק, וְנִכְנְסָה עָלָיו שְׁבִיעִית - בֵּין יָרְקוֹ בֵּין זַרְעוֹ, אָסוּר כִּסְפִיחֵי שְׁבִיעִית; וְכֵן אִם זָרְעוּ לְזֶרַע וּלְיָרָק, הֲרֵי הוּא אָסוּר.

טו. עָבַר וּזְרָעוּ בַּשְּׁבִיעִית, וְיָצָא לַשְּׁמִינִית - אִם זָרְעוּ לְזֶרַע - בֵּין זַרְעוֹ בֵּין יָרְקוֹ, אָסוּר בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית כִּשְׁאָר הַסְּפִיחִים; וְאִם זָרְעוּ לְיָרָק - הוֹאִיל וְנִלְקַט בַּשְּׁמִינִית - בֵּין יָרְקוֹ בֵּין זַרְעוֹ, מֻתָּר. זָרְעוּ לְזֶרַע וּלְיָרָק - זַרְעוֹ אָסוּר מִשּׁוּם סְפִיחִים, וְיָרְקוֹ מֻתָּר.

טז. בְּנוֹת שׁוּחַ [תאנים לבנות] - הוֹאִיל וְהֵן נִגְמָרִין לְאַחַר שָׁלֹשׁ שָׁנִים - אִם בָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל שְׁמִינִית, הֲרֵי הֵן נֶאֱכָלִין בְּשָׁנָה שְׁנִיָּה מִן הַשָּׁבוּעַ בְּתוֹרַת שְׁבִיעִית.

יז. הַבְּצָלִים הַסָּרִיסִים [שאינם מוציאים עלים] וּפוֹל הַמִּצְרִי, שֶׁמָּנַע מֵהֶן מַיִם שְׁלֹשִׁים יוֹם קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְשֶׁל בַּעַל [- הסריסים, שנזרעו במקום גשמים], שֶׁמָּנַע מֵהֶן שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת [של השקאה] לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה - הֲרֵי אֵלּוּ מִפֵּרוֹת שִׁשִּׁית; פָּחוֹת מִכָּאן, הֲרֵי הֵן כְּסְפִיחֵי שְׁבִיעִית.

יח. הַדְּלוּעִין שֶׁקִּיְּמָן לְזֶרַע - אִם הִקְשׁוּ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְנִפְסְלוּ מִלֶּאֱכֹל אָדָם - מֻתָּר לְקַיְּמָן בַּשְּׁבִיעִית; שֶׁהֵן מִפֵּרוֹת שִׁשִּׁית. וְאִם לֹא הִקְשׁוּ, אֲסוּרִין כִּסְפִיחֵי שְׁבִיעִית. וְכֵן הַיְּרָקוֹת כֻּלָּן שֶׁהִקְשׁוּ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, מֻתָּר לְקַיְּמָן בַּשְּׁבִיעִית; וְאִם הָיוּ רַכִּים, אָסוּר לְקַיְּמָן מִשּׁוּם סְפִיחִים. וְאֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְשָׁרֵשׁ אֶת הַלּוּף, אֶלָּא מַנִּיחוֹ בָּאָרֶץ כְּמוֹת שֶׁהוּא; אִם צָמַח לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, מֻתָּר. וְאֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְשָׁרֵשׁ אֶת הַקַּנְדָּס [מין קוץ], אֶלָּא גּוֹזֵז בָּעֲלִין; וְאִם צָמַח לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, מֻתָּר.

יט. לוּף שֶׁל עֶרֶב שְׁבִיעִית, וְכֵן בְּצָלִים הַקִּיצוֹנִים וּפוּאָה [עץ לצבע אדום] שֶׁנִּגְמְרוּ לִפְנֵי שְׁבִיעִית - מֻתָּר לַעֲקֹר אוֹתָן בַּשְּׁבִיעִית בְּקַרְדֵּמוֹת שֶׁל מַתֶּכֶת, וְאֵין בָּזֶה מִשּׁוּם עֲבוֹדַת הָאָרֶץ.

כ. הַבְּצָלִים שֶׁיָּרְדוּ עֲלֵיהֶן גְּשָׁמִים בַּשְּׁבִיעִית, וְצָמְחוּ - כָּל זְמַן שֶׁהֲעָלִין שֶׁלָּהֶן יְרֵקִין, הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין. וְאִם הִשְׁחִירוּ, הֲרֵי אֵלּוּ כִּנְטוּעִין בָּאָרֶץ; וְאוֹתָן הָעֲלִין, אֲסוּרִין מִשּׁוּם סְפִיחִין. וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ, הַבְּצָלִים עַצְמָן בְּהֶתֵּרָן עוֹמְדִין.

כא. בָּצָל שֶׁעָקָרוֹ בַּשְּׁבִיעִית, וּנְטָעוֹ בַּשְּׁמִינִית, וְרַבּוּ גִּדּוּלָיו עַל עִקָּרוֹ - הֶעֱלוּ גִּדּוּלָיו אֶת עִקָּרוֹ, וְהֵתַּר הַכֹּל; הוֹאִיל וּשְׁבִיעִית אִסּוּרָהּ עַל יְדֵי קַרְקַע, כָּךְ בַּטָּלָתָהּ עַל יְדֵי קַרְקַע.

כב. הַפֵּרוֹת שֶׁיּוֹצִיא הָאִילָן בַּשְּׁבִיעִית - לֹא יֵאָסֵף אוֹתָן

כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹסֵף בְּכָל שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶת עִנְּבֵי נִזְרֶךָ לֹא תִבְצֹר"; וְאִם בָּצַר לַעֲבוֹדַת הָאִילָן, אוֹ שֶׁבָּצַר כְּדֶרֶךְ הַבּוֹצְרִים - לוֹקֶה.

כג. וְכֵיצַד עוֹשֶׂה? תְּאֵנִים שֶׁל שְׁבִיעִית - אֵין קוֹצִין [מייבשין] אוֹתָן בַּמַּקְצֶה, אֲבָל מְיַבֵּשׁ אוֹתָן בְּחָרְבָּה; וְלֹא יִדְרֹךְ עֲנָבִים בַּגַּת, אֲבָל דּוֹרֵךְ הוּא בַּעֲרֵבָה [קערה]; וְלֹא יַעֲשֶׂה זֵיתִים בְּתוֹךְ הַבַּד, אֲבָל כּוֹתֵשׁ הוּא וּמַכְנִיס לְבַד קָטָן בְּיוֹתֵר; וְטוֹחֵן בְּבֵית הַבַּד, וּמַכְנִיס לְבַד קְטַנָּה. וְכֵן בִּשְׁאָר הַדְּבָרִים - כָּל שֶׁיָּכוֹל לְשַׁנּוֹת, מְשַׁנֶּה.

כד. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַשְׁמִיט כָּל מַה שֶּׁתּוֹצִיא הָאָרֶץ בַּשְּׁבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַשְּׁבִיעִית, תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ". וְכָל הַנּוֹעֵל כַּרְמוֹ אוֹ סָג [גודר] שֶׁדֵּהוּ בַּשְּׁבִיעִית - בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה; וְכֵן אִם אָסַף כָּל פֵּרוֹתָיו לְתוֹךְ בֵּיתוֹ; אֶלָּא יַפְקִיר הַכֹּל, וְיַד הַכֹּל שָׁוִין בְּכָל מָקוֹם - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ". וְיֵשׁ לוֹ לְהָבִיא מְעַט לְתוֹךְ בֵּיתוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבִיאִין מִן הַהֶפְקֵר - חָמֵשׁ כַּדֵּי שֶׁמֶן, חָמֵשׁ עֶשְׂרֵה כַּדֵּי יַיִן; וְאִם הֵבִיא יָתֵר מִזֶּה, מֻתָּר.

כה. אֵין שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וְגוֹ'" - בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת [בזמן המקדש], בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת.

כו. כָּל שֶׁהֶחֱזִיקוּ בּוֹ עוֹלֵי בָבֶל עַד כְּזִיב, אָסוּר בַּעֲבוֹדָה; וְכָל הַסְּפִיחִין שֶׁצּוֹמְחִין בּוֹ, אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה. וְכָל שֶׁלֹּא הֶחֱזִיקוּ בּוֹ אֶלָּא עוֹלֵי מִצְרַיִם בִּלְבַד, שֶׁהוּא מִכְּזִיב וְעַד הַנָּהָר וְעַד אֲמָנָה - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָסוּר בַּעֲבוֹדָה בַּשְּׁבִיעִית, הַסְּפִיחִין שֶׁצּוֹמְחִין בּוֹ מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה. וּמִהַנָّהָר וּמֵאֲמָנָה וָהָלְאָה, מֻתָּר בַּעֲבוֹדָה בַּשְּׁבִיעִית.

כז. סוּרְיָה [מקומות שכבש דוד] - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת בָּהּ מִן הַתּוֹרָה, גָּזְרוּ עָלֶיהָ שֶׁתִּהְיֶה אֲסוּרָה בַּעֲבוֹדָה בַּשְּׁבִיעִית כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; כְּדֵי שֶׁלֹּא יַנִּיחוּ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְיֵלְכוּ וְיִשְׁתַּקְּעוּ שָׁם. אֲבָל עַמּוֹן וּמוֹאָב וּמִצְרַיִם וְשִׂנְעָר - אַף עַל פִּי שֶׁהֵן חַיָּבִין בְּמַעַשְׂרוֹת מִדִּבְרֵיהֶם, אֵין שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת בָּהֶן.

כח. עֵבֶר הַיַּרְדֵּן, שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת בָּהּ מִדִּבְרֵיהֶם. וּסְפִיחֵי עֵבֶר הַיַּרְדֵּן וּסְפִיחֵי סוּרְיָה - מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה; לֹא יִהְיוּ אֲרָצוֹת אֵלּוּ חֲמוּרִין מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ עוֹלֵי מִצְרַיִם.

כט. גּוֹי שֶׁקָּנָה קַרְקַע בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּזְרָעָהּ בַּשְּׁבִיעִית - פֵּרוֹתֶיהָ מֻתָּרִין; שֶׁלֹּא גָּזְרוּ עַל הַסְּפִיחִין, אֶלָּא מִפְּנֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה, וְהַגּוֹיִם אֵינָן מְצוּיִין עַל הַשְּׁבִיעִית כְּדֵי שֶׁנִּגְזֹר עֲלֵיהֶן.

ל. עֲיָרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הַסְּמוּכוֹת לַסָּפָר - מוֹשִׁיבִין עֲלֵיהֶן שׁוֹמֵר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָפוּצוּ גּוֹיִם וְיָבוּזוּ פֵּרוֹת שְׁבִיעִית.

הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל פֶּרֶק ה

א. פֵּרוֹת שְׁבִיעִית נִתְּנוּ לַאֲכִילָה, וְלִשְׁתִּיָּה, וּלְסִיכָה, וּלְהַדְלָקַת הַנֵּר, וְלִצְבִיעָה; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה [מסורת ממשה רבינו] לָמְדוּ: "תִּהְיֶה", אַף לְהַדְלָקַת הַנֵּר וְלִצְבּוֹעַ בָּהּ צֶבַע.

ב. לַאֲכִילָה וְלִשְׁתִּיָּה כֵּיצַד? לֶאֱכֹל דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לִשְׁתּוֹת, כְּדִין תְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי.

ג. וְלֹא יְשַׁנֶּה פֵּרוֹת מִבְּרִיָּתָן, כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵינוֹ מְשַׁנֶּה בִּתְרוּמָה וּמַעֲשֵׂר: דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְהֵאָכֵל חַי, לֹא יֹאכַל אוֹתוֹ מְבֻשָּׁל; וְדָבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְהֵאָכֵל מְבֻשָּׁל, אֵין אוֹכְלִין אוֹתוֹ חַי. לְפִיכָךְ, אֵין שׁוֹלְקִין אָכְלֵי בְּהֵמָה. אֵינוֹ מִטַּפֵּל לֶאֱכֹל תַּבְשִׁיל שֶׁנִּפְסָד וְהַפַּת שֶׁעִפְּשָׁה, כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל בִּתְרוּמָה וּמַעֲשֵׂר.

ד. וְאֵין מְבַשְּׁלִין יָרָק שֶׁל שְׁבִיעִית בְּשֶׁמֶן שֶׁל תְּרוּמָה, שֶׁלֹּא יְבִיאֶנּוּ לִידֵי פְּסוּל; וְאִם בִּשֵּׁל מְעַט וַאֲכָלוֹ מִיָּד - מֻתָּר, שֶׁהֲרֵי לֹא הִנִּיחוֹ כְּדֵי לָבוֹא לִידֵי פְּסוּל.

ה. פֵּרוֹת הַמְיֻחָדִים לְמַאֲכַל אָדָם, אֵין מַאֲכִילִין אוֹתָן לִבְהֵמָה לְחַיָּה וּלְעוֹפוֹת; הֶלְכָה הַבְּהֵמָה מַאֲלֶיהָ לְתַחַת הַתְּאֵנָה, וְאָכְלָה - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְהַחְזִירָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל".

ו. לְסִיכָה כֵּיצַד? לָסוּךְ דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לָסוּךְ; לֹא יָסוּךְ יַיִן וָשֶׁמֶן [וחומץ], אֲבָל סָךְ הוּא אֶת הַשֶּׁמֶן. וְלֹא יְפַטֵּם אֶת הַשֶּׁמֶן [בבשמים], וְלֹא יָסוּךְ בַּמֶּרְחָץ; אֲבָל סָךְ הוּא מִבַּחוּץ, וְנִכְנָס.

ז. וְשֶׁמֶן שֶׁל שְׁבִיעִית - אֵין חוֹסְמִין [- סותמים] בּוֹ [חורים של] תַּנּוּר וְכִירַיִם, וְאֵין סָכִין בּוֹ מִנְעָל וְסַנְדָּל. וְאֵין סָכִין אוֹתוֹ בְּיָדַיִם טְמֵאוֹת; נָפַל עַל בְּשָׂרוֹ, מְשַׁפְשְׁפוֹ בְּיָדַיִם טְמֵאוֹת. וְלֹא יָסוּךְ רַגְלוֹ בְּתוֹךְ הַמִּנְעָל, אֲבָל סָךְ הוּא רַגְלוֹ וְלוֹבֵשׁ הַמִּנְעָל. וְסָךְ גּוּפוֹ וּמִתְעַגֵּל עַל גַּבֵּי קַטְבּוּלְיָא [טבלה לסיכה].

ח. לְהַדְלָקַת הַנֵּר כֵּיצַד? שֶׁמַּדְלִיק אֶת הַנֵּר בְּשֶׁמֶן שְׁבִיעִית עַצְמוֹ; מְכָרוֹ וְלָקַח בּוֹ שֶׁמֶן אַחֵר, אוֹ שֶׁהֶחְלִיף שֶׁמֶן בְּשֶׁמֶן - שְׁנֵיהֶן אֲסוּרִין בְּהַדְלָקָה; שֶׁאֵין מַדְלִיקִין בִּדְמֵי שְׁבִיעִית. וְלֹא יִתֵּן הַשֶּׁמֶן לְתוֹךְ הַמְּדוּרָה, אֶלָּא מַדְלִיקוֹ בְּנֵר.

ט. לִצְבִיעָה כֵּיצַד? דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לִצְבֹּעַ בָּהֶן - אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מַאֲכָלֵי אָדָם, צוֹבְעִין בָּהֶן לְאָדָם; אֲבָל לֹא צוֹבְעִין לִבְהֵמָה מִפְּרוֹת שְׁבִיעִית, אֲפִלּוּ מַאֲכָלֵי בְּהֵמָה - שֶׁאֵין קְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית חָלָה עַל צִבְעֵי בְּהֵמָה.

י. מִינֵי כְּבָסִים, כְּגוֹן בֹּרִית וְאָהָל [מיני צמחים] - קְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית חָלָה עֲלֵיהֶן, וּמְכַבְּסִין בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם" - לְכָל צָרְכֵיכֶם. אֲבָל אֵין מְכַבְּסִין בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית, וְאֵין עוֹשִׂין מְלוּגְמָה [תרופה] - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה", לֹא לִמְלוּגְמָה, וְלֹא לְזִלּוּף, וְלֹא לְהָקִיא [מין משקה שע"י מקיא], וְלֹא לְמִשְׁרָה [- לשרות פשתן ביין], וְלֹא לִכְבִיסָה.

יא. כְּלָל גָּדוֹל אָמְרוּ בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית: כֹּל שֶׁהוּא מְיֻחָד לְמַאֲכַל אָדָם, כְּגוֹן חִטִּים וּתְאֵנִים וַעֲנָבִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - אֵין עוֹשִׂין מִמֶּנּוּ מְלוּגְמָה אוֹ רְטִיָּה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן וַאֲפִלּוּ לְאָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לָכֶם לְאָכְלָה", כֹּל שֶׁהוּא מְיֻחָד לָכֶם, יִהְיֶה לְאָכְלָה וְלֹא לִרְפוּאָה; וְכֹל שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לְמַאֲכַל אָדָם, כְּגוֹן קוֹצִים וְדַרְדָּרִים הָרַכִּים - עוֹשִׂין מֵהֶן מְלוּגְמָה לְאָדָם, אֲבָל לֹא לִבְהֵמָה. וְכֹל שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לֹא לְאָדָם וְלֹא לִבְהֵמָה, כְּגוֹן הַסִּיאָה וְהָאֵזוֹב וְהַקַּרְנִית - הֲרֵי הוּא תָּלוּי בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ: חָשַׁב עָלָיו לְעֵצִים, הֲרֵי הוּא כְּעֵצִים; חָשַׁב עָלָיו לַאֲכִילָה, הֲרֵי הוּא כְּפֵרוֹת; חָשַׁב עָלָיו לְמַאֲכַל אָדָם וּלְמַאֲכַל בְּהֵמָה - נוֹתְנִין עָלָיו חֲמְרֵי מַאֲכַל אָדָם, שֶׁאֵין עוֹשִׂין מֵהֶן מְלוּגְמָה, וְחֲמְרֵי מַאֲכַל בְּהֵמָה, שֶׁאֵין שׁוֹלְקִין אוֹתָן.

יב. מֻתָּר לִמְכֹּר אָכְלֵי אָדָם וְאָכְלֵי בְּהֵמָה, וְלִקַּח בָּהֶם אָכְלֵי אָדָם. אֲבָל אֵין מוֹכְרִין אָכְלֵי בְּהֵמָה, לִקַּח בָּהֶם אָכְלֵי בְּהֵמָה אַחֶרֶת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין מוֹכְרִין אָכְלֵי אָדָם, לִקַּח בָּהֶם אָכְלֵי בְּהֵמָה; וְאִם לָקַח בָּהֶן, אוֹ הֶחְלִיף אָכְלֵי אָדָם בְּאָכְלֵי בְּהֵמָה - הֲרֵי הֵם כְּאָכְלֵי אָדָם, שֶׁאֵין עוֹשִׂין מֵהֶם מְלוּגְמָה לְאָדָם.

יג. פֵּרוֹת שְׁבִיעִית - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָן מֵהָאָרֶץ לְחוּצָה לָאָרֶץ, וַאֲפִלּוּ לְסוּרְיָה [מקומות שכבש דוד]. וְאֵין מַאֲכִילִין אוֹתָן לְגוֹי, וְלֹא לְשָׂכִיר; וְאִם הָיָה שְׂכִיר שַׁבָּת, אוֹ שְׂכִיר שָׁנָה, אוֹ שְׂכִיר חֹדֶשׁ, אוֹ שֶׁקִּצֵּץ מְזוֹנוֹתָיו עָלָיו - הֲרֵי הוּא כְּאַנְשֵׁי בֵּיתוֹ, וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ. וּמַאֲכִילִין אֶת הָאַכְסַנְיָא פֵּרוֹת שְׁבִיעִית.

יד. אֵין בֵּית דִּין פּוֹסְקִין לְאִשָּׁה פֵּרוֹת שְׁבִיעִית, מִפְּנֵי שֶׁזֶּה כִּמְשַׁלֵּם חוֹב מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית; אֲבָל נִזּוֹנֶת הִיא מִשֶּׁל בַּעֲלָהּ.

טו. אֵין אוֹסְפִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית כְּשֶׁהֵן בֹּסֶר - שֶׁנֶּאֱמַר: "תֹּאכְלוּ אֶת תְּבוּאָתָהּ", אֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת עַד שֶׁתֵּעָשֶׂה תְּבוּאָה; אֲבָל אוֹכֵל מֵהֶן מְעַט בַּשָּׂדֶה כְּשֶׁהֵן פַּגִּין, כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹכֵל בִּשְׂאָר שְׁנֵי שָׁבוּעַ. וְלֹא יִכְנֹס לָאֱכֹל בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, עַד שֶׁיַּגִּיעוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת.

טז. וּמֵאֵימָתַי יִהְיֶה מֻתָּר לֶאֱכֹל פֵּרוֹת הָאִילָן בַּשָּׂדֶה בַּשְּׁבִיעִית? הַפַּגִּין שֶׁל תְּאֵנִים - מִשֶּׁיַּזְרִיחוּ [יבהיקו], אוֹכֵל בָּהֶן פִּתּוּ בַּשָּׂדֶה; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָהֶן. וְהַבֹּסֶר - מִשֶּׁיּוֹצִיא מַיִם, אֹכְלוֹ בַּשָּׂדֶה; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בּוֹ. הַזֵּיתִים - מִשֶּׁיַּכְנִיסוּ סְאָה שֶׁל זֵיתִים רְבִיעִית שֶׁמֶן, פּוֹצֵעַ וְאוֹכֵל בַּשָּׂדֶה; הִכְנִיסוּ חֲצִי לֹג, כּוֹתֵשׁ וְסָךְ בַּשָּׂדֶה; הִכְנִיסוּ שְׁלִישׁ - מֻתָּר לְהַכְנִיס לְבֵיתוֹ, שֶׁהֲרֵי הִגִּיעוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת.

יז. מֻתָּר לָקֹץ אִילָנוֹת לְעֵצִים בַּשְּׁבִיעִית, קֹדֶם שֶׁיִּהְיֶה פְּרִי. אֲבָל מִשֶּׁיַּתְחִיל לַעֲשׂוֹת פְּרִי - לֹא יָקֹץ אוֹתוֹ, שֶׁהֲרֵי מַפְסִיד הָאֹכֶל, וְנֶאֱמַר: "לָכֶם לְאָכְלָה", וְלֹא לְהֶפְסֵד. וְאִם הוֹצִיא פֵּרוֹת וְהִגִּיעוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת - מֻתָּר לָקֹץ אוֹתוֹ; שֶׁהֲרֵי הוֹצִיא פֵּרוֹתָיו, וּבָטַל דִּין שְׁבִיעִית מִמֶּנּוּ.

יח. וּמֵאֵימָתַי אֵין קוֹצְצִין הָאִילָן בַּשְּׁבִיעִית? הֶחָרוּבִין - מִשֶּׁיִּשְׁלְשְׁלוּ [שיגדלו הענפים], וְהַגְּפָנִים - מִשֶּׁיִּגְּרְעוּ [שיהיו בהם גרעינים], וְהַזֵּיתִים - מִשֶּׁיָּנֵצוּ [שיראו הניצנים], וּשְׁאָר כָּל הָאִילָנוֹת - מִשֶּׁיּוֹצִיאוּ בֹּסֶר. וְאֵין קוֹצְצִין אֶת הַכַּפְנִיּוֹת [תמרים שלא בשלו] בַּשְּׁבִיעִית, מִפְּנֵי שֶׁהוּא הֶפְסֵד פְּרִי; וְאִם אֵין דַּרְכָּן לְהֵעָשׂוֹת תְּמָרִים אֶלָּא שִׁיצִין, מֻתָּר לָקֹץ אוֹתָן כַּפְנִיּוֹת.

יט. אֵין שׁוֹרְפִין תֶּבֶן וָקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָאוּי לְמַאֲכַל בְּהֵמָה; אֲבָל מַסִּיקִין בְּגֶפֶת וּבְזוּגִין [- פסולת ענבים] שֶׁל שְׁבִיעִית.

כ. מֻרְחָץ שֶׁהֻסְּקָה בְּתֶבֶן וָקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית, מֻתָּר לִרְחֹץ בָּהּ בְּשָׂכָר; וְאִם אָדָם חָשׁוּב הוּא, אָסוּר לִרְחֹץ בָּהּ - שֶׁמָּא יַסִּיקוּ בָּהּ דְּבָרִים אֲחֵרִים כְּדֵי לִהְיוֹת רֵיחָהּ נוֹדֵף בִּשְׁבִילוֹ, וְנִמְצְאוּ מַפְסִידִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית.

כא. הַקְּלִפִּין וְהַגַּרְעִינִין שֶׁמַּתִּרִין בִּתְרוּמָה לְזָרִים, אֵין קְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית חָלָה עֲלֵיהֶם; וַהֲרֵי הֵן כְּעֵצִים, אֶלָּא אִם כֵּן רְאוּיִין לִצְבִיעָה. וְהַקּוֹר [ראש הדקל ובעודו רך ראוי לאכילה], קְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית חָלָה עָלָיו.

כב. הַצּוֹרֵר תְּבָלִין שֶׁל שְׁבִיעִית, וּנְתָנָן לְתוֹךְ הַתַּבְשִׁיל - אִם בָּטַל טַעְמָן, הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין לְכָל דָּבָר; וְאִם נִשְׁאַר בָּהֶן טַעַם, עֲדַיִן הֵן בִּקְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית.

כג. אֵין נוֹתְנִין תֶּבֶן וָקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית לֹא לְתוֹךְ הַכַּר, וְלֹא לְתוֹךְ הַטִּיט; וְאִם נָתַן, הֲרֵי זֶה כִּמְבַעֵר. תַּנּוּר שֶׁהִסִּיקוּהוּ בְּתֶבֶן וּבְקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית, יוּצַן; וּמִשֶּׁתֵּרֵד רְבִיעָה [- גשמים] שְׁנִיָּה בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, נֶהֱנִין וְשׁוֹרְפִין בְּתֶבֶן וּבְקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית.

יום שישי

הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל פֶּרֶק ו

א. אֵין עוֹשִׂין סְחוֹרָה בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית; וְאִם רָצָה לִמְכֹּר מְעַט מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית, מוֹכֵר. וְאוֹתָן הַדָּמִים, הֲרֵי הֵן כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית: יִלְקַח בָּהֶן מַאֲכָל, וְיֹאכַל בִּקְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית. וְאוֹתוֹ הַפְּרִי הַנִּמְכָּר, הֲרֵי הוּא בִּקְדֻשָּׁתוֹ כְּשֶׁהָיָה.

ב. לֹא יִהְיֶה לוֹקֵחַ יְרָקוֹת שָׂדֶה וּמוֹכֵר, וְלֹא יִצְבַּע מִקְלְפֵי שְׁבִיעִית בְּשָׂכָר - מִפְּנֵי שֶׁזֶּה עוֹשֶׂה סְחוֹרָה בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית. לָקַח יְרָקוֹת לֶאֱכֹל, וְהוֹתִיר - מֻתָּר לִמְכֹּר הַמּוֹתָר, וְהַדָּמִים שְׁבִיעִית; וְכֵן אִם לִקֵּט יְרָקוֹת לְעַצְמוֹ, וְלָקַח מֵהֶם בְּנוֹ אוֹ בֶּן בִּתּוֹ וּמָכַר - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, וְהַדָּמִים דְּמֵי שְׁבִיעִית.

ג. כְּשֶׁמּוֹכְרִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית - אֵין מוֹכְרִין אוֹתָן לֹא בְּמִדָּה וְלֹא בְּמִשְׁקָל וְלֹא בְּמִנְיָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה כְּסוֹחֵר בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית; אֶלָּא מוֹכֵר הַמְּעַט שֶׁמּוֹכֵר אַכְסָרָה [על פי השערה], לְהוֹדִיעַ שֶׁהוּא הֶפְקֵר, וְלוֹקֵחַ הַדָּמִים לִקְנוֹת בָּהֶן אֹכֶל אַחֵר.

ד. וְאוֹגֵד דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לְהֵאָגֵד לַבַּיִת, לִמְכֹּר בַּשּׁוּק אַכְסָרָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹגְדִין לְהָבִיא לַבַּיִת, לֹא כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹגְדִין לַשּׁוּק - כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה כְּמוֹכֵר בְּצִמְצוּם; וּדְבָרִים שֶׁאֵין דַּרְכָּן לְהֵאָגֵד אֶלָּא לַשּׁוּק, לֹא יֵאָגֵד אוֹתָן.

ה. פֵּרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ - לֹא יִהְיוּ נִמְכָּרִים בְּמִדָּה, אוֹ בְּמִשְׁקָל, אוֹ בְּמִנְיָן, אֶלָּא כְּפֵרוֹת הָאָרֶץ אַכְסָרָה; וְאִם הָיוּ נִכָּרִים שֶׁהֵן מִחוּצָה לָאָרֶץ, מֻתָּר.

ו. חֹמֶר בַּשְּׁבִיעִית מִבַּהֲקָדֵשׁ: שֶׁהַפּוֹדֶה אֶת הַקֹּדֶשׁ - יָצָא הַקֹּדֶשׁ לְחֻלִּין, וְיִתְפְּשׁוּ הַדָּמִים תַּחְתָּיו. וְהַשְּׁבִיעִית אֵינָהּ כֵּן; אֶלָּא הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת שְׁבִיעִית - יִתְפְּשׁוּ הַדָּמִים וְיֵעָשׂוּ כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית, וְהַפֵּרוֹת עַצְמָן לֹא נִתְחַלְּלוּ וְנַעֲשׂוּ כְּפֵרוֹת שְׁאָר הַשָּׁנִים, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: "תִּהְיֶה", בַּהֲוָיָתָהּ תְּהִי לְעוֹלָם. וּלְפִי שֶׁנִּקְרֵאת 'קֹדֶשׁ', תּוֹפֶשֶׂת אֶת דָּמֶיהָ. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר: הָאַחֲרוֹן נִתְפָּשׂ בַּשְּׁבִיעִית, וְהַפְּרִי עַצְמוֹ הֲרֵי הוּא כְּמוֹ שֶׁהָיָה.

ז. כֵּיצַד? לָקַח בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית אוֹ בִּדְמֵיהֶן בָּשָׂר - נַעֲשָׂה הַבָּשָׂר כְּאוֹתָן הַפֵּרוֹת, וְאוֹכְלוֹ כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית; וְצָרִיךְ לְבַעֵר שְׁנֵיהֶן בִּשְׁעַת בִּעוּר שְׁבִיעִית. לָקַח בְּאוֹתוֹ בָּשָׂר אוֹ בִּדְמָיו דָּגִים - יָצָא הַבָּשָׂר, וְנִתְפְּשׁוּ הַדָּגִים. לָקַח בַּדָּגִים אוֹ בִּדְמֵיהֶן שֶׁמֶן - יָצְאוּ דָּגִים, וְנִתְפַּשׂ שֶׁמֶן. לָקַח בַּשֶּׁמֶן אוֹ בְּדָמָיו דֶּבֶשׁ - יָצָא שֶׁמֶן, וְנִתְפַּשׂ דֶּבֶשׁ. וְצָרִיךְ לְבַעֵר הַפֵּרוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת עִם הַדֶּבֶשׁ הָאַחֲרוֹן, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבַעֲרִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית; וְאֵין עוֹשִׂין מִשְּׁנֵיהֶן מְלוּגְמָה [תרופה] וְלֹא מַפְסִידִין אוֹתָן, כִּשְׁאָר פֵּרוֹת שְׁבִיעִית.

ח. אֵין שְׁבִיעִית מִתְחַלֶּלֶת אֶלָּא דֶּרֶךְ מִקָּח [- שאין צריך לומר פירות אלו מחוללין]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּפְרִי

רִאשׁוֹן; אֲבָל בִּפְרִי שֵׁנִי [כסף שפדה פירות שביעית עליו] - מִתְחַלֵּל בֵּין דֶּרֶךְ מִקָּח בֵּין דֶּרֶךְ חִלּוּל.

ט. וּכְשֶׁמְּחַלְּלִין פְּרִי הַנִּלְקָח שֵׁנִית [- 'פרי שני'], אֵין מְחַלְּלִין אוֹתוֹ עַל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף חַיִּים - שֶׁמָּא יַנִּיחֵם, וִיגַדֵּל מֵהֶם עֲדָרִים; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁבִיעִית עַצְמָהּ. אֲבָל מְחַלְּלִין אוֹתָן הַפֵּרוֹת עַל הַשְּׁחוּטִין.

י. דְּמֵי שְׁבִיעִית - אֵין פּוֹרְעִין מֵהֶם אֶת הַחוֹב, וְאֵין עוֹשִׂין בָּהֶן שׁוּשְׁבִינוּת [דמי תמיכה מידידים למשיא בניו], וְאֵין מְשַׁלְּמִין מֵהֶן תַּגְמוּלִין, וְאֵין פּוֹסְקִין מֵהֶן צְדָקָה לַעֲנִיִּים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת; אֲבָל מְשַׁלְּחִין מֵהֶן דְּבָרִים שֶׁל גְּמִילוּת חֲסָדִים, וְצָרִיךְ לְהוֹדִיעַ [שישמרו על קדושתן]. וְכֵן אֵין לוֹקְחִין מֵהֶן עֲבָדִים וְקַרְקָעוֹת וּבְהֵמָה טְמֵאָה; וְאִם לָקַח, [קנסהו ש:] יֹאכַל כְּנֶגְדָּן [פירות אחרים] כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשֶׂה בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי. וְאֵין מְבִיאִין מֵהֶן קִנֵּי זָבִים וְזָבוֹת וְיוֹלְדוֹת, חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת; וְאִם הֵבִיא, יֹאכַל כְּנֶגְדָּן. וְאֵין סָכִין כֵּלִים וְעוֹרוֹת בְּשֶׁמֶן שֶׁל שְׁבִיעִית; וְאִם סָךְ, יֹאכַל כְּנֶגְדָּן.

יא. אֵין נוֹתְנִין מֵהֶן לֹא לַבַּלָּן, וְלֹא לַסַּפָּר, וְלֹא לַסַּפָּן, וְלֹא לִשְׁאָר הָאֻמָּנִין; אֲבָל נוֹתֵן הוּא לְמִי שֶׁדּוֹלֶה מַיִם מִן הַבּוֹר לְהַשְׁקוֹת אוֹתוֹ מַיִם. וּמֻתָּר לִתֵּן מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית אוֹ מִדְּמֵיהֶן לְאֻמָּנִין, מַתְּנוֹת חִנָּם.

יב. הָאוֹמֵר לַפּוֹעֵל: 'הֵא לְךָ אִסָּר זֶה, וְלַקֵּט לִי יָרָק הַיּוֹם' - שְׁכָרוֹ מֻתָּר; וְאֵינוֹ כִּדְמֵי שְׁבִיעִית - אֶלָּא מוֹצִיאוֹ בְּכָל מַה שֶּׁיִּרְצֶה, וְלֹא קָנְסוּ אֶת הַפּוֹעֵל לִהְיוֹת שְׂכָרוֹ כִּדְמֵי שְׁבִיעִית. וְאִם אָמַר לוֹ: 'לַקֵּט לִי בּוֹ הַיּוֹם יָרָק' - הֲרֵי זֶה כִּדְמֵי שְׁבִיעִית; וְאֵינוֹ מוֹצִיאוֹ אֶלָּא בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית.

יג. הַחַמָּרִים הָעוֹשִׂים בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית מְלֶאכֶת שְׁבִיעִית הָאֲסוּרָה, כְּגוֹן שֶׁהֵבִיאוּ יוֹתֵר מִדַּי - הֲרֵי שְׂכָרָן כִּדְמֵי שְׁבִיעִית; וְדָבָר זֶה קָנָס לָהֶם. וּמִפְּנֵי מָה קָנְסוּ בִּשְׂכַר הַחַמָּרִין, וְלֹא קָנְסוּ בִּשְׂכַר הַפּוֹעֵל? מִפְּנֵי שֶׁשְּׂכַר הַפּוֹעֵל מְעַט - לֹא קָנְסוּ בּוֹ, מִשּׁוּם כְּדֵי חַיָּיו [פרנסתו].

יד. הַלּוֹקֵחַ מִן הַנַּחְתּוֹם כִּכַּר בְּפוּנְדְּיוֹן, וְאָמַר לוֹ בִּשְׁעַת לְקִיחָה: 'כְּשֶׁאַלַּקֵּט יַרְקוֹת שָׂדֶה, אָבִיא לְךָ' - שֶׁהֲרֵי זֶה מֻתָּר; וְאוֹתוֹ הַכִּכָּר, הֲרֵי הוּא כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית. וְאִם לָקַח מִמֶּנּוּ סְתָם - לֹא יְשַׁלֵּם מִדְּמֵי שְׁבִיעִית; שֶׁאֵין פּוֹרְעִין חוֹב מִדְּמֵי שְׁבִיעִית.

טו. אוֹכְלִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית בְּטוֹבָה [להוקיר טובה לבעלים, ואין בזה משום סחורה], וְשֶׁלֹּא בְּטוֹבָה [שלא ברצונם כהפקר]. כֵּיצַד בְּטוֹבָה? שֶׁיִּתֵּן לוֹ פֵּרוֹת שְׁבִיעִית, כְּמִי שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ טוֹבָה שֶׁנָּתַן לוֹ, אוֹ שֶׁיַּכְנִיסוֹ לְגִנָּתוֹ לֶאֱכֹל, כְּמִי שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ טוֹבָה. וּמִי שֶׁנָּתְנוּ לוֹ פֵּרוֹת שְׁבִיעִית בְּמַתָּנָה, אוֹ שֶׁנָּפְלוּ לוֹ בִּירֻשָּׁה - הֲרֵי זֶה אוֹכְלָם, כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹכֵל פֵּרוֹת שֶׁאוֹסֵף אוֹתָן הוּא בְּעַצְמוֹ מִן הַשָּׂדֶה.

הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל פֶּרֶק ז

א. פֵּרוֹת שְׁבִיעִית - אֵין אוֹכְלִין מֵהֶן אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁאוֹתוֹ הַמִּין מָצוּי בַּשָּׂדֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה", כָּל זְמַן שֶׁחַיָּה אוֹכֶלֶת מִמִּין זֶה מִן הַשָּׂדֶה, אַתָּה אוֹכֵל מִמָּה שֶׁבַּבַּיִת; כָּלָה לַחַיָּה מִן הַשָּׂדֶה - חַיָּב לְבַעֵר אוֹתוֹ הַמִּין מִן הַבַּיִת, וְזֶה הוּא בִּעוּר שֶׁל פֵּרוֹת שְׁבִיעִית.

ב. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיוּ לוֹ גְּרוֹגָרוֹת [תאנים מיובשות] שֶׁל שְׁבִיעִית בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ - אוֹכֵל מֵהֶן כָּל זְמַן שֶׁהַתְּאֵנִים בָּאִילָנוֹת בַּשָּׂדֶה. כָּלוּ הַתְּאֵנִים מִן הַשָּׂדֶה - אָסוּר לֶאֱכֹל מִן הַגְּרוֹגָרוֹת שֶׁבַּבַּיִת, אֶלָּא מְבַעֵר אוֹתָן.

ג. הָיוּ לוֹ פֵּרוֹת מְרֻבִּין, מְחַלְּקָן מְזוֹן שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. וְאָסוּר לֶאֱכֹל אַחַר הַבְּעוּר, בֵּין לְעַנְיִים בֵּין לְעַשִּׁירִים; וְאִם לֹא מָצָא אוֹכְלִין בִּשְׁעַת הַבְּעוּר - שׁוֹרֵף בָּאֵשׁ, אוֹ מַשְׁלִיךְ לַיָּם, אוֹ מְאַבֵּד בְּכָל דָּבָר שֶׁמְּאַבֵּד.

ד. הָיוּ לוֹ צְמוּקִין שֶׁל שְׁבִיעִית, וְכָלוּ הָעֲנָבִים מִן הַגְּנוֹת וְהַפַּרְדֵּסִים שֶׁהֵן הֶפְקֵר - אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן יֵשׁ עֲנָבִים בַּגְּפָנִים שֶׁבְּתוֹךְ הַחֲצֵרוֹת - אֵינוֹ אוֹכֵל מִן הַצְּמוּקִין מִפְּנֵי עֲנָבִים אֵלּוּ שֶׁבְּחָצֵר, לְפִי שֶׁאֵינָם מְצוּיִין לַחַיָּה. אֲבָל אִם יֵשׁ עֲנָבִים קָשִׁים בְּיוֹתֵר שֶׁאֵינָם נִגְמָרִין אֶלָּא בְּסוֹף הַשָּׁנָה, הֲרֵי זֶה אוֹכֵל מִן הַצְּמוּקִין בִּשְׁבִילָם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ה. אִילָן שֶׁהוּא עוֹשֶׂה פֵּרוֹת שְׁתֵּי פְּעָמִים בַּשָּׁנָה, וְהָיָה לוֹ מִפֵּרוֹתָיו הָרִאשׁוֹנוֹת - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל מֵהֶן כָּל זְמַן שֶׁפֵּרוֹת שְׁנִיּוֹת מְצוּיוֹת בַּשָּׂדֶה, שֶׁהֲרֵי מְאוֹתוֹ הַמִּין בַּשָּׂדֶה; אֲבָל פֵּרוֹת הַסְּתָו - אֵין אוֹכְלִין בִּשְׁבִילָן, מִפְּנֵי שֶׁהֵן דּוֹמִין לְפֵרוֹת שֶׁל שָׁנָה אַחֶרֶת.

ו. הַכּוֹבֵשׁ שְׁלֹשָׁה [מיני] כְּבָשִׁים בְּחָבִית אַחַת [שכל אחד זמן ביעורו שונה] - כֹּל שֶׁכָּלָה מִינוֹ מִן הַשָּׂדֶה, יְבַעֵר מִינוֹ מִן הֶחָבִית; וְאִם הִתְחִיל בָּהּ, הֲרֵי הַכֹּל כִּמְבֹעָר. וּכְשֵׁם שֶׁמְּבַעֵר אָכְלֵי אָדָם, כָּךְ מְבַעֵר אָכְלֵי בְּהֵמָה מִן הַבַּיִת; וְאֵינוֹ מַאֲכִיל לִבְהֵמָה, אִם כָּלָה אוֹתוֹ הַמִּין מִן הַשָּׂדֶה.

ז. וּכְשֵׁם שֶׁמְּבַעֲרִין אֶת הַפֵּרוֹת, כָּךְ מְבַעֲרִין אֶת הַדְּמָמִים. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁמָּכַר רִמּוֹנִים שֶׁל שְׁבִיעִית, וַהֲרֵי הוּא אוֹכֵל בִּדְמֵיהֶן, וְכָלוּ הָרִמּוֹנִים מִן הָאִילָן שֶׁבַּשָּׂדֶה, וְנִשְׁאַר אֶצְלוֹ מִן הַדְּמָמִים שֶׁמָּכַר בָּהֶן - חַיָּב לְבַעֵר.

ח. כֵּיצַד עוֹשֶׂה? קוֹנֶה בָּהֶן מַאֲכָלוֹת, וּמְחַלְּקָן מְזוֹן שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד; אוֹ יַשְׁלִיךְ הַמָּעוֹת לְיָם הַמֶּלַח, אִם לֹא מָצָא אוֹכְלִין.

ט. שָׁלֹשׁ אֲרָצוֹת לַבְּעוּר: אֶרֶץ יְהוּדָה כֻּלָּהּ - הָהָר וְהַשְּׁפֵלָה וְהָעֵמֶק, אֶרֶץ אַחַת; עֵבֶר הַיַּרְדֵּן כֻּלּוֹ - שְׁפֵלַת לֹד וְהַר שְׁפֵלַת לֹד וּמִבֵּית חוֹרוֹן עִם הַיָּם, אֶרֶץ אַחַת; וְהַגְּלִיל כֻּלּוֹ - גָּלִיל הָעֶלְיוֹן וְגָלִיל הַתַּחְתּוֹן וּתְחוּם טִבֶרְיָה, אֶרֶץ אַחַת. וְאוֹכְלִין בְּכָל אַחַת וְאַחַת מִשְּׁלָשְׁתָּן, עַד שֶׁיִּכְלֶה הָאַחֲרוֹן שֶׁבָּהּ.

י. כֵּיצַד? הָיוּ לוֹ פֵּרוֹת בְּאֶרֶץ יְהוּדָה - אוֹכֵל מֵהֶן כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ מֵאוֹתוֹ הַמִּין בְּכָל אֶרֶץ יְהוּדָה כֻּלָּהּ; וְכֵן אִם הָיוּ לוֹ פֵּרוֹת גָּלִיל - אוֹכֵל מֵהֶן כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ מֵאוֹתוֹ הַמִּין בְּכָל אֶרֶץ הַגָּלִיל כֻּלָּהּ; וְכֵן בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן.

יא. וְשָׁלֹשׁ אֲרָצוֹת אֵלּוּ, כֻּלָּן חֲשׁוּבוֹת כְּאֶרֶץ אַחַת לֶחָרוּבִין וְלַזֵּיתִים וְלַתְּמָרִים. וְאוֹכְלִין בַּתְּמָרִים, עַד שֶׁיִּכְלֶה הָאַחֲרוֹן שֶׁבּוֹ; וְאֵימָתַי הוּא כוֹלֶה? עַד הַפּוּרִים. וְכֵן אוֹכְלִין בַּזֵּיתִים עַד הָעֲצֶרֶת, וּבָעֲנָבִים עַד הַפֶּסַח שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, וּבַגְּרוֹגָרוֹת עַד הַחֲנֻכָּה.

יב. הַמּוֹלִיךְ פֵּרוֹת שְׁבִיעִית מִמָּקוֹם שֶׁכָּלוּ לְמָקוֹם שֶׁלֹּא כָּלוּ, אוֹ מִמָּקוֹם שֶׁלֹּא כָּלוּ לְמָקוֹם שֶׁכָּלוּ - חַיָּב לְבַעֵר; לְפִי

שֶׁנּוֹתְנִין עָלָיו חֲמָרֵי מָקוֹם שֶׁיָּצָא מִשָּׁם, וְחֲמָרֵי מָקוֹם שֶׁהָלַךְ לְשָׁם. וּפֵרוֹת הָאָרֶץ שֶׁיָּצְאוּ לְחוּצָה לָאָרֶץ - מִתְבַּעֲרִין בִּמְקוֹמָן, וְלֹא יַעֲבִירֵם מִמָּקוֹם לְמָקוֹם.

יג. כְּלָל גָּדוֹל אָמְרוּ בַּשְּׁבִיעִית: כֹּל שֶׁהוּא מַאֲכַל אָדָם, אוֹ מַאֲכַל בְּהֵמָה, אוֹ מִמִּין הַצּוֹבְעִין - אִם אֵינוֹ מִתְקַיֵּם בָּאָרֶץ - יֵשׁ לוֹ שְׁבִיעִית וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית, וְחַיָּב בַּבְּעוּר וְיֵשׁ לְדָמָיו בְּעוּר. כְּגוֹן עֲלֵי הַלּוּף הַשּׁוֹטֶה וַעֲלֵי הַדַּנְדַּנָּה [נענע, מנטה] וְהָעֲלָשִׁין, מֵאֹכֶל אָדָם; וּכְגוֹן הַחוֹחִים וְהַדַּרְדָּרִין, מֵאֹכֶל הַבְּהֵמָה; וּכְגוֹן אִסְטֵס וְקוֹצָה, מִמִּין הַצּוֹבְעִין. וְאִם הָיָה מִתְקַיֵּם בָּאָרֶץ, כְּגוֹן הַפּוּאָה וְהָרִכְפָּה מִמִּין הַצּוֹבְעִין - אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁבִיעִית וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית - אֵין לוֹ בְּעוּר וְלֹא לְדָמָיו בְּעוּר, שֶׁהֲרֵי מִתְקַיֵּם בָּאָרֶץ, אֶלָּא נֶהֱנִין וְצוֹבְעִין בּוֹ עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה.

יד. וְכֹל שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לֹא לְמַאֲכַל אָדָם וְלֹא לְמַאֲכַל בְּהֵמָה, וְאֵינוֹ מִמִּין הַצּוֹבְעִין - הוֹאִיל וְאֵינוֹ לְעֵצִים, יֵשׁ לוֹ שְׁבִיעִית וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית. אֲבָל אֵין לוֹ בְּעוּר וְלֹא לְדָמָיו בְּעוּר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם בָּאָרֶץ; אֶלָּא נֶהֱנִין בּוֹ אוֹ בְּדָמָיו עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה; כְּגוֹן עִקַּר הַלּוּף הַשּׁוֹטֶה, וְעִקַּר הַדַּנְדַּנָּה [נענע], וְהָעַקְרְבָנִין [מין עשב].

טו. קְלִפֵּי רִמּוֹן וְהַגֵּץ [הפרח] שֶׁלּוֹ, קְלִפֵּי אֱגוֹזִים, וְהַגַּרְעִינִין - יֵשׁ לָהֶם שְׁבִיעִית וּלְדָמֵיהֶם שְׁבִיעִית; אֲבָל אֵין לָהֶם בְּעוּר וְלֹא לְדָמֵיהֶם. לוּלְבֵי זְרָדִים [ראשי ענפים שחתכו מהכרם], וְהֶחָרוּבִים - יֵשׁ לָהֶם שְׁבִיעִית וּלְדָמֵיהֶם שְׁבִיעִית, וְיֵשׁ לָהֶן וּלְדָמֵיהֶן בְּעוּר. לוּלְבֵי הָאֵלָה, וְהַבָּטְנָה, וְהָאֲטָדִין [סוג קוץ] - יֵשׁ לָהֶן וּלְדָמֵיהֶם שְׁבִיעִית, וְאֵין לָהֶן וְלֹא לְדָמֵיהֶן בְּעוּר; אֲבָל לֶעָלִים שֶׁלָּהֶן יֵשׁ בְּעוּר.

טז. אֵיזוֹ הִיא שְׁעַת בְּעוּר הֶעָלִין? בְּעֵת שֶׁיִּבּוֹלוּ מִן הָאֵילָנוֹת שֶׁלָּהֶן; עֲלֵי זֵיתִים, וַעֲלֵי קָנִים, וַעֲלֵי חָרוּבִין - אֵין לָהֶם בְּעוּר, לְפִי שֶׁאֵינָן נוֹבְלוֹת וְכָלוֹת.

יז. וְעַד מָתַי יִהְיֶה אָדָם מְלַקֵּט עֲשָׂבִים לַחִין בַּשְּׁבִיעִית? עַד שֶׁיִּיבַשׁ הַמָּתִיק [פרי מר, ונקרא כך בלשון סגי נהור]; וּיגַבֵּב עֲשָׂבִים יְבֵשִׁים, עַד שֶׁתֵּרֵד רְבִיעָה [- גשמים] שְׁנִיָּה בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית.

יח. וְעַד מָתַי יִהְיוּ הָעֲנִיִּים מֻתָּרִין לְהִכָּנֵס לַפַּרְדֵּסוֹת בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, לֶאֱסֹף פֵּרוֹת שְׁבִיעִית? עַד שֶׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה.

יט. הַוֶּרֶד וְהַכֹּפֶר וְהַלֹּטֶם, יֵשׁ לָהֶן שְׁבִיעִית וּלְדָמֵיהֶן שְׁבִיעִית. הַקָּטָף, וְהוּא שֹׁרֶף הַיּוֹצֵא מִן הָאֵילָנוֹת וּמִן הָעִקָּרִין [גזעים], אֵין לוֹ שְׁבִיעִית; וְהַיּוֹצֵא מִן הַפַּגִּין [פירות שלא הבשילו], יֵשׁ לוֹ שְׁבִיעִית וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית.

כ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאִילַן מַאֲכָל; אֲבָל בְּאִילַן סָרָק - אַף הַיּוֹצֵא מִן הָעֲלִין וּמִן הָעִקָּרִין - כִּפְרִי שֶׁלָּהֶן, וְיֵשׁ לוֹ שְׁבִיעִית וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית.

כא. הַכּוֹבֵשׁ וֶרֶד שְׁבִיעִית בְּשֶׁמֶן שֶׁל שִׁשִּׁית - יְלַקֵּט אֶת הַוֶּרֶד, וְהַשֶּׁמֶן מֻתָּר. כְּבָשׁוֹ בְּשֶׁמֶן שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית - חַיָּב לְבַעֵר הַשֶּׁמֶן; שֶׁהֲרֵי הַוֶּרֶד יָבֵשׁ הוּא, וּכְבָר נִתְחַיֵּב בַּבְּעוּר.

כב. חָרוּבִין שֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁכְּבָשָׁן בְּיֵין שִׁשִּׁית, אוֹ בְּיֵין מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית - חַיָּב לְבַעֵר הַיַּיִן, שֶׁהֲרֵי טַעַם פֵּרוֹת שְׁבִיעִית בּוֹ. זֶה הַכְּלָל: פֵּרוֹת שְׁבִיעִית שֶׁנִּתְעָרְבוּ בְּפֵרוֹת אֲחֵרוֹת - מִין בְּמִינוֹ, בְּכָל שֶׁהוּא; וְשֶׁלֹּא בְּמִינוֹ, בְּנוֹתֵן טַעַם.

הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל פֶּרֶק ח

א. כְּדֶרֶךְ שֶׁאָסוּר לַעֲבֹד הָאָרֶץ בַּשְּׁבִיעִית - כָּךְ אָסוּר לְחַזֵּק יְדֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁעוֹבְדִין אוֹתָהּ, אוֹ לִמְכֹּר לָהֶן כְּלֵי עֲבוֹדָה; לְפִי שֶׁאָסוּר לְחַזֵּק יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה.

ב. וְאֵלּוּ כֵּלִים שֶׁאֵין הָאֻמָּן רַשַּׁאי לְמָכְרָן בַּשְּׁבִיעִית, לְמִי שֶׁהוּא חָשׁוּד עַל הַשְּׁבִיעִית: מַחֲרֵשָׁה וְכָל כֵּלֶיהָ, הָעֹל וְהַמַּזְרֶה [לזרות התבואה] וְהַדֶּקֶר [מעדר]. זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁמְּלַאכְתּוֹ מְיֻחֶדֶת לִמְלָאכָה שֶׁאֲסוּרָה בַּשְּׁבִיעִית, אָסוּר לְמָכְרוֹ לְחָשׁוּד; וְלִמְלָאכָה שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה אֲסוּרָה וְתִהְיֶה מֻתֶּרֶת, מֻתָּר לְמָכְרוֹ לְחָשׁוּד.

ג. כֵּיצַד? מוֹכֵר הוּא לוֹ הַמַּגָּל, וְהָעֲגָלָה וְכָל כֵּלֶיהָ - שֶׁאִם יִקְצֹר בּוֹ מְעַט וְיָבִיא עַל הָעֲגָלָה מְעַט, הֲרֵי זֶה מֻתָּר; וְאִם יִקְצֹר כְּדֶרֶךְ הַקּוֹצְרִין אוֹ יָבִיא כָּל פֵּרוֹת שָׂדֵהוּ, אָסוּר.

ד. וּמֻתָּר לִמְכֹּר סְתָם לְמִי שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּד, אֲפִלּוּ דָּבָר שֶׁמְּלַאכְתּוֹ מְיֻחֶדֶת לִמְלָאכָה הָאֲסוּרָה בַּשְּׁבִיעִית - שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁקָּנָה בַּשְּׁבִיעִית, לַעֲשׂוֹת לוֹ מְלָאכָה לְאַחַר שְׁבִיעִית.

ה. הַיּוֹצֵר מוֹכֵר חֲמִשָּׁה כַּדֵּי שֶׁמֶן, וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה כַּדֵּי יַיִן. וּמֻתָּר לִמְכֹּר לְגוֹי יָתֵר מִזֶּה, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יִמְכֹּר לְיִשְׂרָאֵל; וּמוֹכֵר כַּדִּים רַבִּים לְיִשְׂרָאֵל בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יָבִיא לָאָרֶץ.

ו. וּמוֹכֵר לְחָשׁוּד פָּרָה חוֹרֶשֶׁת, שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר לְשָׁחֲטָהּ. וּמוֹכֵר לוֹ שָׂדֵהוּ, שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁיּוּבִירָהּ [שלא יעבוד בה]. אֲבָל לֹא יִמְכֹּר לוֹ שְׂדֵה הָאִילָן, אֶלָּא אִם כֵּן פּוֹסֵק עִמּוֹ עַל מְנָת שֶׁאֵין לוֹ בָּאִילָן. וּמַשְׁאִילוֹ סְאָה [כלי מדידה] לִמְדֹּד בָּהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ גֹּרֶן - שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁיִּמְדֹּד בָּהּ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ. וּפוֹרֵט לוֹ מָעוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ פּוֹעֲלִין. וְכֻלָּן בְּפֵרוּשׁ, אֲסוּרִין.

ז. וְכֵן מַשְׁאֶלֶת אִשָּׁה לַחֲבֶרְתָּהּ הַחֲשׁוּדָה עַל הַשְּׁבִיעִית, נָפָה וּכְבָרָה רֵחַיִם וְתַנּוּר; אֲבָל לֹא תָּבוֹר וְלֹא תִּטְחַן עִמָּהּ.

ח. מְחַזְּקִין יְדֵי גּוֹיִם בַּשְּׁבִיעִית, בִּדְבָרִים בִּלְבַד - כְּגוֹן שֶׁרָאָהוּ חוֹרֵשׁ אוֹ זוֹרֵעַ, אוֹמֵר לוֹ: 'תִּתְחַזֵּק', אוֹ 'תַּצְלִיחַ', וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ; מִפְּנֵי שֶׁאֵינָם מְצַוִּין עַל שְׁבִיתַת הָאָרֶץ. אֲבָל לֹא יִסְעָדֻנוּ בַּיָּד. וּמֻתָּר לִרְדּוֹת עִמָּהֶן הַפֵּרוֹת, וְחוֹכְרִין מֵהֶם נִירִין [- קרקע שנחרשה בשביעית] - לְפִי שֶׁאֵינָן בְּנֵי חִיּוּב כְּדֵי לִקְנֹס אוֹתָם.

ט. מֻתָּר לַעֲשׂוֹת בְּתָלוּשׁ בְּסוּרְיָה [מקומות שכבש דוד], אֲבָל לֹא בִּמְחֻבָּר. כֵּיצַד? דָּשִׁין וְזוֹרִין וְדוֹרְכִין וּמְעַמְּרִין, אֲבָל לֹא קוֹצְרִין וְלֹא בּוֹצְרִין וְלֹא מוֹסְקִין; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ.

י. כֵּשֵׁם שֶׁאָסוּר לַעֲשׂוֹת סְחוֹרָה בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית, אוֹ לִשְׁמֹר אוֹתָן - כָּךְ אָסוּר לִקַּח אוֹתָן מֵעַם הָאָרֶץ; לְפִי שֶׁאֵין מוֹסְרִין דְּמֵי שְׁבִיעִית לְעַם הָאָרֶץ, וַאֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא - שֶׁמָּא לֹא יֹאכַל אוֹתָן בִּקְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית.

יא. הַלּוֹקֵחַ לוּלָב מֵעַם הָאָרֶץ בַּשְּׁבִיעִית, נוֹתֵן לוֹ אֶתְרוֹג מַתָּנָה; וְאִם לֹא נָתַן, מַבְלִיעַ לוֹ דְּמֵי אֶתְרוֹג בִּדְמֵי הַלּוּלָב.

יב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁהָיָה מוֹכֵר פֵּרוֹת

שֶׁכְּמוֹתָן בְּשָׁמוּר, כְּגוֹן תְּאֵנִים וְרִמּוֹנִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; אֲבָל אִם הָיָה מוֹכֵר פֵּרוֹת שֶׁחֲזָקָתָן מִן הַהֶפְקֵר, כְּגוֹן הַפִּיגָם, וְהַיַּרְבּוּזִין הַשּׁוֹטִים, וְהַחַלְגְּלוּגוֹת, וְהַכֻּסְבָּר שֶׁל הָרִים, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִקַּח מִמֶּנּוּ מְעַט בִּדְמֵי שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת בִּלְבַד, מִשּׁוּם כְּדֵי חַיָּיו [פרנסתו] שֶׁל מוֹכֵר.

יג. וְכֵן כָּל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בְּמַעַשְׂרוֹת, כְּגוֹן שׁוּם בַּעַל בֶּכִי, וּבָצָל שֶׁל רִכְפָּה, וּגְרִיסִין הַקִּלְקִיּוֹת, וַעֲדָשִׁים הַמִּצְרִיּוֹת, וְכֵן זַרְעוֹנֵי גִּנָּה שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין כְּגוֹן זֶרַע לֶפֶת וּצְנוֹן, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי אֵלּוּ נִלְקָחִין מִכָּל אָדָם בַּשְּׁבִיעִית.

יד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעַם הָאָרֶץ סְתָם; אֲבָל מִי שֶׁהוּא חָשׁוּד לַעֲשׂוֹת סְחוֹרָה בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית, אוֹ לִשְׁמֹר פֵּרוֹתָיו וְלֶאֱצֹר מֵהֶן - אֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ דָּבָר שֶׁיֵּשׁ עָלָיו זִקַּת שְׁבִיעִית, כְּלָל. וְאֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ פִּשְׁתָּן, אֲפִלּוּ סָרוּק; אֲבָל לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ טָווּי וְשָׁזוּר.

טו. הֶחָשׁוּד עַל הַשְּׁבִיעִית, אֵינוֹ חָשׁוּד עַל הַמַּעַשְׂרוֹת; וְהֶחָשׁוּד עַל הַמַּעַשְׂרוֹת, אֵינוֹ חָשׁוּד עַל הַשְּׁבִיעִית. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁזֶּה וְזֶה מִן הַתּוֹרָה - מַעֲשֵׂר טָעוּן הֲבָאַת מָקוֹם, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּשְּׁבִיעִית; וּשְׁבִיעִית אֵין לָהּ פִּדְיוֹן, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמַעֲשֵׂר.

טז. הֶחָשׁוּד עַל הַטְּהָרוֹת, אֵינוֹ חָשׁוּד לֹא עַל הַמַּעֲשֵׂר וְלֹא עַל הַשְּׁבִיעִית; שֶׁהָאֹכֶל הַטָּמֵא הַזֶּה שֶׁמְּכָרוֹ בְּחֶזְקַת טָהוֹר, אֵינוֹ מְטַמֵּא אֲחֵרִים אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים [חכמים], וְהֶחָשׁוּד לְדִבְרֵי סוֹפְרִים, אֵינוֹ חָשׁוּד לְדִבְרֵי תּוֹרָה.

יז. כָּל הֶחָשׁוּד עַל דָּבָר - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן עַל שֶׁל עַצְמוֹ, נֶאֱמָן עַל שֶׁל אֲחֵרִים; חֲזָקָה, אֵין אָדָם חוֹטֵא לַאֲחֵרִים. לְפִיכָךְ, הֶחָשׁוּד עַל דָּבָר, דָּנוּ וּמְעִידוּ.

יח. הַכֹּהֲנִים חֲשׁוּדִין עַל הַשְּׁבִיעִית - לְפִי שֶׁהֵן אוֹמְרִין: 'הוֹאִיל וְהַתְּרוּמוֹת מֻתָּרוֹת לָנוּ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אֲסוּרִין עַל הַזָּרִים בְּמִיתָה - קַל וָחֹמֶר פֵּרוֹת שְׁבִיעִית'. לְפִיכָךְ, סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה סְאָה שֶׁל פֵּרוֹת שְׁבִיעִית, תַּעֲלֶה; נָפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה - יִרְקְבוּ הַכֹּל, וְלֹא יִמָּכְרוּ לַכֹּהֲנִים כְּכָל מְדֻמָּע [- תערובת תרומה וחולין], לְפִי שֶׁהֵן חֲשׁוּדִין עַל הַשְּׁבִיעִית.

יט. הַצַּבָּעִין וְהַפַּטָּמִין [מפטמי בהמות] לוֹקְחִין מֵרֶסָן מִכָּל מָקוֹם, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא מִסְּפִיחֵי שְׁבִיעִית הוּא.

כ. גַּבָּאֵי קֶפָּה בַּשְּׁבִיעִית, לֹא יִהְיוּ מְדַקְדְּקִין בַּחֲצֵרוֹת שֶׁל אוֹכְלֵי שְׁבִיעִית; וְאִם נָתְנוּ לָהֶם פַּת - מֻתֶּרֶת, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ, שֶׁמָּא מִסְּפִיחֵי שְׁבִיעִית הוּא; שֶׁלֹּא נֶחְשְׁדוּ יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת נוֹתְנִין מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית, אֶלָּא אוֹ מְעוֹת שְׁבִיעִית, אוֹ בֵּיצִים הַנִּלְקָחוֹת בִּדְמֵי שְׁבִיעִית. וּמֻתָּר לִלְווֹת מִן הָעֲנִיִּים פֵּרוֹת שְׁבִיעִית, וּמַחְזִירִין לָהֶן פֵּרוֹת בְּשָׁנָה שְׁמִינִית.

שבת קודש

הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל פֶּרֶק ט

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַשְׁמִיט הַמִּלְוָה בַּשְּׁבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׁמוֹט כָּל בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ"; וְהַתּוֹבֵעַ חוֹב שֶׁעָבְרָה עָלָיו שְׁבִיעִית - עָבַר עַל לָאו, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִגֹּשׂ אֶת רֵעֵהוּ וְאֶת אָחִיו".

ב. אֵין שְׁמִטַּת כְּסָפִים נוֹהֶגֶת מִן הַתּוֹרָה בַּשְּׁבִיעִית, אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג, שֶׁיֵּשׁ שָׁם שְׁמִטַּת קַרְקַע - שֶׁהֲרֵי יָשׁוּב הַקַּרְקַע לִבְעָלָיו בְּלֹא כֶּסֶף; וְדָבָר זֶה, קַבָּלָה הוּא [ממשה רבינו]: אָמְרוּ חֲכָמִים, בִּזְמַן שֶׁאַתָּה מַשְׁמִיט קַרְקַע - אַתָּה מַשְׁמִיט כְּסָפִים בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ; וּבִזְמַן שֶׁאֵין שָׁם שְׁמִטַּת קַרְקַע - אֵין אַתָּה מַשְׁמִיט כְּסָפִים בַּשְּׁבִיעִית, אֲפִלּוּ בָּאָרֶץ.

ג. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים [חכמים], שֶׁתְּהֵא שְׁמִטַּת כְּסָפִים נוֹהֶגֶת בַּזְּמַן הַזֶּה בְּכָל מָקוֹם, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַיּוֹבֵל נוֹהֵג - כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרַת הַשְּׁמִטַּת כְּסָפִים בְּיִשְׂרָאֵל.

ד. אֵין שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת כְּסָפִים אֶלָּא בְּסוֹפָהּ - שֶׁנֶּאֱמַר: "מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים, תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה. וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה: שָׁמוֹט וְכוּ'", וְשָׁם הוּא אוֹמֵר: "מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים, בְּמוֹעֵד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה - בְּחַג הַסֻּכּוֹת"; מַה שָּׁם אַחַר שֶׁבַע, אַף הַשְּׁמִטַּת כְּסָפִים אַחַר שֶׁבַע. לְפִיכָךְ, הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ בַּשְּׁבִיעִית עַצְמָהּ, גּוֹבֶה חוֹבוֹ כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ; וּכְשֶׁתִּשְׁקַע חַמָּה בְּלֵיל רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, אָבַד הַחוֹב.

ה. שָׁחַט אֶת הַפָּרָה, וְחִלְּקָהּ עַל דַּעַת שֶׁהַיּוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, וְנִתְעַבֵּר אֱלוּל, וְנִמְצָא אוֹתוֹ הַיּוֹם סוֹף שְׁבִיעִית - אָבְדוּ הַדָּמִים, שֶׁהֲרֵי עָבְרָה שְׁבִיעִית עַל הַחוֹב.

ו. שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת אֶת הַמִּלְוָה; וַאֲפִלּוּ מִלְוָה שֶׁבִּשְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַחֲרָיוּת נְכָסִים, הֲרֵי זֶה מַשְׁמִיט. וְאִם סִיֵּם לוֹ שָׂדֶה בְּהַלְוָאָתוֹ, אֵינוֹ מַשְׁמִיט. וְהַשְּׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת אֶת הַשְּׁבוּעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִגֹּשׂ" - מִכָּל מָקוֹם, לֹא לְשַׁלֵּם וְלֹא לְהִשָּׁבַע.

ז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁבוּעַת הַדַּיָּנִין, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהּ מִדְּבָרִים שֶׁאִם יוֹדֶה בָּהֶן, שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת אוֹתָן; אֲבָל שְׁבוּעַת הַשּׁוֹמְרִין וְהַשֻּׁתָּפִין [- שטענו שנגנב מהם], וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִשְּׁבוּעוֹת שֶׁאִם יוֹדֶה יְשַׁלֵּם - הֲרֵי זֶה יִשָּׁבַע אַחַר הַשְּׁמִטָּה.

ח. הִלְוָהוּ וּתְבָעוֹ וְכָפַר בּוֹ, וְהִגִּיעָה שְׁמִטָּה וְהוּא בִּכְפִירָתוֹ, וְהוֹדָה אַחַר שֶׁעָבְרָה שְׁבִיעִית, אוֹ שֶׁבָּאוּ עָלָיו עֵדִים אַחַר הַשְּׁבִיעִית - אֵין הַשְּׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת.

ט. הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ, וְקָבַע לוֹ זְמַן לְעֶשֶׂר שָׁנִים - אֵינוֹ מַשְׁמִיט; אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בָּא לִידֵי "לֹא יִגֹּשׂ", הֲרֵי הוּא עַתָּה אֵינוֹ יָכוֹל לִנְגֹּשׂ. הִתְנָה עִמּוֹ שֶׁלֹּא יִתְבָּעֶנּוּ, שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת.

י. הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ, וְהִתְנָה עִמּוֹ שֶׁלֹּא תִּשַׁמְּטֶנּוּ שְׁבִיעִית - הֲרֵי זֶה נִשְׁמָט, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל דִּין הַשְּׁבִיעִית. הִתְנָה עִמּוֹ שֶׁלֹּא יַשְׁמִיט הוּא חוֹב זֶה, וַאֲפִלּוּ בַּשְּׁבִיעִית - תְּנָאוֹ קַיָּם; שֶׁכָּל תְּנַאי שֶׁבַּמָּמוֹן קַיָּם, וְנִמְצָא זֶה חַיָּב עַצְמוֹ בְּמָמוֹן שֶׁלֹּא חִיְּבָה אוֹתוֹ תּוֹרָה, שֶׁהוּא חַיָּב.

יא. הַקָּפַת הַחֲנוּת, אֵינָהּ נִשְׁמֶטֶת; וְאִם עָשָׂה אוֹתָהּ מִלְוָה, נִשְׁמֶטֶת. שְׂכַר שָׂכִיר, אֵינוֹ נִשְׁמָט; וְאִם זְקָפוֹ עָלָיו בְּמִלְוָה, הֲרֵי זֶה נִשְׁמָט.

יב. קְנָס שֶׁל אוֹנֵס וְהַמְפַתֶּה וְהַמּוֹצִיא שֵׁם רַע - אֵינָן נִשְׁמָטִין; וְאִם זְקָפָן בְּמִלְוָה, נִשְׁמָטִין. וּמֵאֵימָתַי נִזְקָפִין בְּמִלְוָה? מִשְּׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין.

יג. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ קֹדֶם הַשְּׁמִטָּה, אֵין כְּתֻבָּתָהּ נִשְׁמֶטֶת; וְאִם פָּגְמָה אוֹתָהּ, אוֹ זְקָפַתָּהּ עָלָיו בְּמִלְוָה - נִשְׁמֶטֶת.

יד. הַמַּלְוֶה עַל הַמַּשְׁכּוֹן, אֵינוֹ מַשְׁמִיט - וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה הַחוֹב כְּנֶגֶד הַמַּשְׁכּוֹן; וְאִם הָיָה יָתֵר, מַשְׁמִיט הַיָּתֵר עַל הַמַּשְׁכּוֹן.

טו. הַמּוֹסֵר שְׁטָרוֹתָיו לְבֵית דִּין, וְאָמַר לָהֶם: 'אַתֶּם גְּבוּ לִי חוֹבִי זֶה' - אֵינוֹ נִשְׁמָט, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת אָחִיךָ"; וְזֶה - בֵּית דִּין תּוֹבְעִין אוֹתוֹ. וְכֵן בֵּית דִּין שֶׁחָתְכוּ אֶת הַדִּין, וְכָתְבוּ: 'אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה חַיָּב לִתֵּן לָזֶה כָּךְ וְכָךְ' - אֵינוֹ נִשְׁמָט; שֶׁזֶּה כְּגָבוּי הוּא, וּכְאִלּוּ בָּא לְיָדוֹ, וְאֵינוֹ כְּמִלְוָה.

טז. כְּשֶׁרָאָה הִלֵּל הַזָּקֵן שֶׁנִּמְנְעוּ מִלְּהַלְוֹת זֶה אֶת זֶה, וְעוֹבְרִין עַל הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דָבָר וְגוֹ'" - הִתְקִין [שטר] פְּרוֹזְבּוּל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׁמֵט הַחוֹב, עַד שֶׁיְּלַוּוּ זֶה אֶת זֶה. וְאֵין הַפְּרוֹזְבּוּל מוֹעִיל אֶלָּא בִּשְׁמִטַּת כְּסָפִים בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁהִיא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים; אֲבָל שְׁמִטָּה שֶׁל תּוֹרָה, אֵין הַפְּרוֹזְבּוּל מוֹעִיל בָּהּ.

יז. אֵין כּוֹתְבִין פְּרוֹזְבּוּל, אֶלָּא בֵּית דִּין חֲכָמִים גְּדוֹלִים בְּיוֹתֵר, כְּבֵית דִּינוֹ שֶׁל רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי - שֶׁהֵן רְאוּיִין לְהַפְקִיעַ מָמוֹן בְּנֵי אָדָם; אֲבָל שְׁאָר בָּתֵּי דִּינִין, אֵין כּוֹתְבִין.

יח. זֶה הוּא גּוּפוֹ שֶׁל פְּרוֹזְבּוּל: 'מוֹסֵר אֲנִי לָכֶם, פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי הַדַּיָּנִין שֶׁבְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, שֶׁכָּל חוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי, שֶׁאֶגְבֶּנּוּ כָּל זְמַן שֶׁאֶרְצֶה'; וְהַדַּיָּנִין חוֹתְמִין מִלְּמַטָּן, אוֹ הָעֵדִים.

יט. אֵין כּוֹתְבִין פְּרוֹזְבּוּל, אֶלָּא עַל הַקַּרְקַע; אִם אֵין קַרְקַע לַלָּוֶה - מְזַכֶּה לוֹ הַמַּלְוֶה כָּל שֶׁהוּא בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ, אֲפִלּוּ קֶלַח שֶׁל כְּרוּב. הִשְׁאִילוֹ מָקוֹם לְתַנּוּר אוֹ לְכִירָה, כּוֹתְבִין עָלָיו פְּרוֹזְבּוּל; הָיְתָה לוֹ שָׂדֶה מְמֻשְׁכֶּנֶת, כּוֹתְבִין עָלֶיהָ פְּרוֹזְבּוּל.

כ. וְכוֹתְבִין לָאִישׁ עַל נִכְסֵי אִשְׁתּוֹ, וְלַיְתוֹמִים עַל נִכְסֵי אֶפִּיטְרוֹפִּין. אֵין לוֹ קַרְקַע, וְלֶעָרֵב יֵשׁ לוֹ קַרְקַע - כּוֹתְבִין לוֹ עָלֶיהָ פְּרוֹזְבּוּל. הָיָה לוֹ חוֹב עַל חֲבֵרוֹ, וְיֵשׁ לַחֲבֵרוֹ קַרְקַע - הוֹאִיל וְהוּא תַּחַת שִׁעְבּוּדוֹ, כּוֹתֵב עָלָיו פְּרוֹזְבּוּל.

כא. אֶחָד שֶׁלָּוָה מֵחֲמִשָּׁה, צְרִיכִין פְּרוֹזְבּוּל לְכָל אֶחָד וְאֶחָד; וַחֲמִשָּׁה שֶׁלָּווּ מֵאֶחָד, דַּיָּן פְּרוֹזְבּוּל אֶחָד לְכֻלָּן.

כב. כָּתַב הַפְּרוֹזְבּוּל תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ הִלְוָה - אֵינוֹ מוֹעִיל, אֶלָּא מַשְׁמִיט; עַד שֶׁיִּכְתֹּב הַפְּרוֹזְבּוּל לְאַחַר שֶׁהִלְוָה. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁכָּל מִלְוָה הַקּוֹדֶמֶת לַפְּרוֹזְבּוּל, אֵינָהּ נִשְׁמֶטֶת בִּפְרוֹזְבּוּל זֶה; וְאִם הַפְּרוֹזְבּוּל קָדַם אֶת הַמִּלְוָה, הֲרֵי זוֹ נִשְׁמֶטֶת.

כג. לְפִיכָךְ, פְּרוֹזְבּוּל הַמֻּקְדָּם כָּשֵׁר, וְהַמְּאֻחָר פָּסוּל. כֵּיצַד? כָּתַב הַפְּרוֹזְבּוּל בְּנִיסָן, וְהִקְדִּים זְמַנּוֹ מֵאֲדָר - כָּשֵׁר; שֶׁהֲרֵי הוּרַע כֹּחוֹ, שֶׁאֵינוֹ מַשְׁמִיט אֶלָּא עַד אֲדָר. אֲבָל אִם אֵחֵר זְמַנּוֹ, וּכְתָבוֹ מֵאִיָּר - פָּסוּל; שֶׁהֲרֵי מִיָּפֶה כֹּחוֹ, שֶׁהוּא אֵינוֹ מַשְׁמִיט עַד אִיָּר שֶׁלֹּא כַּדִּין - שֶׁאֵין דִּינוֹ שֶׁלֹּא יַשְׁמִיט אֶלָּא עַד נִיסָן, בִּשְׁעַת מְסִירַת הַדְּבָרִים לְבֵית דִּין.

כד. הַמּוֹצִיא שְׁטַר חוֹב אַחַר שְׁבִיעִית, וְאֵין עִמּוֹ פְּרוֹזְבּוּל - אָבַד חוֹבוֹ. וְאִם אָמַר: 'הָיָה לִי פְּרוֹזְבּוּל, וְאָבַד' - נֶאֱמָן; שֶׁמִּזְּמַן הַסַּכָּנָה וָאֵילָךְ, בַּעַל חוֹב גּוֹבֶה שֶׁלֹּא בִּפְרוֹזְבּוּל. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא כְּשֶׁיָּבִיא בַּעַל חוֹב אֶת שְׁטָרוֹ, אוֹ כְּשֶׁיָּבוֹא לִתְבֹּעַ בְּמִלְוָה עַל פֶּה - אוֹמְרִים לַנִּתְבָּע: 'שַׁלֵּם לוֹ'; וְאִם טָעַן הַנִּתְבָּע וְאָמַר: 'אַיֵּה פְּרוֹזְבּוּל שֶׁלּוֹ'? אוֹמְרִים לַתּוֹבֵעַ: 'הָיָה לְךָ פְּרוֹזְבּוּל, וְאָבַד'? אִם אָמַר: 'כֵּן הָיָה', נֶאֱמָן; וְאִם הוֹדָה שֶׁלֹּא כָּתַב פְּרוֹזְבּוּל, אָבַד חוֹבוֹ. וְהַיְתוֹמִין, אֵינָן צְרִיכִין פְּרוֹזְבּוּל.

כה. הוֹצִיא פְּרוֹזְבּוּל, וְטָעַן הַנִּתְבָּע וְאָמַר: 'מִלְוָה זוֹ שֶׁהוּא תּוֹבֵעַ - אַחַר פְּרוֹזְבּוּל זֶה הָיְתָה', וְהַתּוֹבֵעַ אוֹמֵר: 'קֹדֶם פְּרוֹזְבּוּל זֶה הָיְתָה' - הַתּוֹבֵעַ נֶאֱמָן; שֶׁאִלּוּ אָמַר: 'הָיָה לִי וְאָבַד' - נֶאֱמָן, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין זְמַן הַפְּרוֹזְבּוּל שֶׁאָבַד.

כו. טָעַן הַנִּתְבָּע וְאָמַר: 'מִלְוָה יֵשׁ לוֹ אֶצְלִי', וְהַתּוֹבֵעַ אוֹמֵר: 'לֹא כִּי, אֶלָּא הַקֶּפַת הַחֲנוּת הִיא שֶׁאֵינָהּ נִשְׁמֶטֶת, שֶׁהֲרֵי לֹא זְקַפְתָּהּ מִלְוָה' - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן; שֶׁאִם יִרְצֶה יֹאמַר: 'מִלְוָה הָיְתָה, וּפְרוֹזְבּוּל הָיָה לִי וְאָבַד' - שֶׁכֵּיוָן שֶׁתִּקְּנוּ חֲכָמִים פְּרוֹזְבּוּל, חֲזָקָה הִיא שֶׁאֵין אָדָם מַנִּיחַ דָּבָר מֻתָּר וְאוֹכֵל דָּבָר אָסוּר.

כז. תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁהִלְווּ זֶה אֶת זֶה, וּמָסַר דְּבָרָיו לַתַּלְמִידִים, וְאָמַר: 'מוֹסֵר אֲנִי לָכֶם, שֶׁכָּל חוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי שֶׁאֶגְבֶּנּוּ כָּל זְמַן שֶׁאֶרְצֶה' - אֵינוֹ צָרִיךְ לִכְתֹּב פְּרוֹזְבּוּל; מִפְּנֵי שֶׁהֵן יוֹדְעִין שֶׁהַשְּׁמִטַּת כְּסָפִים בַּזְּמַן הַזֶּה מִדִּבְרֵיהֶם [של חכמים], וּבִדְבָרִים בִּלְבַד הִיא נִדְחֵית.

כח. כָּל הַמַּחֲזִיר חוֹב שֶׁעָבְרָה עָלָיו שְׁבִיעִית, רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ. וְצָרִיךְ הַמַּלְוֶה לוֹמַר לַמַּחְזִיר: 'מַשְׁמִיט אֲנִי, וּכְבָר נִפְטַרְתָּ מִמֶּנִּי'. אוֹמֵר לוֹ: 'אַף עַל פִּי כֵן, רְצוֹנִי שֶׁתְּקַבֵּל' - יְקַבֵּל מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִגֹּשׁ", וַהֲרֵי לֹא נָגַשׁ. וְלֹא יֹאמַר לוֹ: 'בְּחוֹבִי אֲנִי נוֹתֵן לְךָ'; אֶלָּא יֹאמַר לוֹ: 'שֶׁלִּי הֵם, וּבְמַתָּנָה אֲנִי נוֹתֵן לְךָ'.

כט. הֶחְזִיר לוֹ חוֹבוֹ, וְלֹא אָמַר לוֹ כֵּן - מְסַבֵּב עִמּוֹ בִּדְבָרִים, עַד שֶׁיֹּאמַר לוֹ: 'שֶׁלִּי הֵם, וּבְמַתָּנָה נְתַתִּים לְךָ'; אִם לֹא אָמַר, לֹא יְקַבֵּל מִמֶּנּוּ - אֶלָּא יִטֹּל מְעוֹתָיו, וְיֵלֵךְ לוֹ.

ל. מִי שֶׁנִּמְנָע מִלְّהַלְווֹת אֶת חֲבֵרוֹ קֹדֶם הַשְּׁמִטָּה, שֶׁמָּא יִתְאַחֵר הַחוֹב אֶצְלוֹ וְיִשָּׁמֵט - עָבַר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִשָּׁמֶר לְךָ וְגוֹ'". וְחֵטְא גָּדוֹל הוּא - שֶׁהֲרֵי הִזְהִירָה תּוֹרָה עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן וְגוֹ'", וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: 'הִשָּׁמֵר', אוֹ 'פֶּן', אוֹ 'אַל' - הֲרֵי זוֹ מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה. וְהַתּוֹרָה הִקְפִּידָה עַל מַחֲשָׁבָה רָעָה זוֹ, וְקָרְאָה אוֹתוֹ "בְּלִיַּעַל"; וְהֲרֵי הוֹסִיף הַכָּתוּב לְהַזְהִיר וּלְצַוּוֹת שֶׁלֹּא יִמָּנַע אֶלָּא יִתֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "נָתוֹן תִּתֵּן לוֹ, וְלֹא יֵרַע לְבָבְךָ בְּתִתְּךָ לוֹ"; וְהִבְטִיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּשְׂכַר מִצְוָה זוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי בִּגְלַל הַדָּבָר הַזֶּה, יְבָרֶכְךָ וְגוֹ'".

הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל פֶּרֶק י

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִסְפֹּר שָׁנִים שֶׁבַע שֶׁבַע, וּלְקַדֵּשׁ שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתֹת שָׁנִים וְגוֹ' וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים"; וּשְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלּוּ, מְסוּרִין לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל בִּלְבַד.

ב. וּמֵאֵימָתַי הִתְחִילוּ לִמְנוֹת? מֵאַחַר אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ - שֶׁנֶּאֱמַר: "שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ, וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמֹר כַּרְמֶךָ", עַד שֶׁיִּהְיֶה כָּל אֶחָד מַכִּיר אַרְצוֹ; וְשֶׁבַע שָׁנִים עָשׂוּ בְּכִבּוּשׁ הָאָרֶץ, וְשֶׁבַע שָׁנִים בְּחִלּוּק. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, בִּשְׁנַת שֶׁלֹּשׁ וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַלְפַּיִם מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה

שֶׁאַחַר מוֹלֶד אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁהִיא שָׁנָה שְׁנִיָּה לִיצִירָה - הִתְחִילוּ לִמְנוֹת. וְעָשׂוּ שְׁנַת עֶשֶׂר וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַלְפַּיִם לִיצִירָה, שֶׁהִיא שְׁנַת אַחַת וְעֶשְׂרִים מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ - שְׁמִטָּה; וּמִנּוּ שֶׁבַע שְׁמִטּוֹת וְקִדְּשׁוּ שְׁנַת חֲמִשִּׁים, שֶׁהִיא שְׁנַת אַרְבַּע וְשִׁשִּׁים מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ.

ג. שִׁבְעָה עָשָׂר יוֹבְלִים מָנוּ יִשְׂרָאֵל, מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ וְעַד שֶׁיָּצְאוּ; וְשָׁנָה שֶׁיָּצְאוּ בָהּ, שֶׁחָרַב הַבַּיִת בָּרִאשׁוֹנָה, מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית הָיְתָה, וּשְׁנַת שֵׁשׁ וּשְׁלֹשִׁים בַּיּוֹבֵל הָיְתָה - שֶׁאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וְעֶשֶׂר שָׁנִים עָמַד בַּיִת רִאשׁוֹן. כֵּיוָן שֶׁחָרַב הַבַּיִת, בָּטַל מִנְיָן זֶה מִשֶּׁבָּטְלָה הָאָרֶץ. וְנִשְׁאֲרָה הָאָרֶץ חֲרֵבָה שִׁבְעִים שָׁנָה, וְנִבְנָה בַּיִת שֵׁנִי, וְאַרְבַּע מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים עָמַד. וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית מִבִּנְיָנוֹ עָלָה עֶזְרָא, וְהִיא הַבִּיאָה הַשְּׁנִיָּה; וּמִשָּׁנָה זוֹ הִתְחִילוּ לִמְנוֹת מִנְיָן אַחֵר. וְעָשׂוּ שְׁנַת שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְבִנְיַן בַּיִת שֵׁנִי שְׁמִטָּה, וּמָנוּ שֶׁבַע שְׁמִטּוֹת וְקִדְּשׁוּ שְׁנַת חֲמִשִּׁים; אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם יוֹבֵל בְּבַיִת שֵׁנִי, מוֹנִין הָיוּ אוֹתוֹ כְּדֵי לְקַדֵּשׁ שְׁמִטּוֹת.

ד. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁהַשָּׁנָה שֶׁחָרַב בָּהּ הַבַּיִת בָּאַחֲרוֹנָה, שֶׁתְּחִלָּתָהּ מִתְּשְׁרֵי שֶׁאַחַר הַחֻרְבָּן בִּשְׁנֵי חֳדָשִׁים, שֶׁהֲרֵי מִתְּשְׁרֵי הוּא הַמִּנְיָן לִשְׁמִטִּים וּלְיוֹבְלוֹת - אוֹתָהּ הַשָּׁנָה מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית הָיְתָה, וּשְׁנַת חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מִן הַיּוֹבֵל הַתְּשִׁעִי הָיְתָה. וּלְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה - שָׁנָה זוֹ, שֶׁהִיא שְׁנַת אֶלֶף וּמֵאָה וָשֶׁבַע לַחֻרְבָּן, שֶׁהִיא שְׁנַת שֶׁבַע וּשְׁמוֹנִים וְאֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת לְמִנְיַן שְׁטָרוֹת, שֶׁהִיא שְׁנַת שֵׁשׁ וּשְׁלֹשִׁים וּתְשַׁע מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים לַיְצִירָה - הִיא שְׁנַת שְׁמִטָּה, וְהִיא שְׁנַת אַחַת וְעֶשְׂרִים מִן הַיּוֹבֵל.

ה. אֲבָל כָּל הַגְּאוֹנִים אָמְרוּ, שֶׁמָּסֹרֶת הִיא בִּידֵיהֶם אִישׁ מִפִּי אִישׁ, שֶׁלֹּא מָנוּ בְּאוֹתָן הַשִּׁבְעִים שָׁנָה שֶׁבֵּין חֻרְבַּן בַּיִת רִאשׁוֹן וּבִנְיַן בַּיִת שֵׁנִי אֶלָּא שְׁמִטּוֹת בִּלְבַד, בְּלֹא יוֹבְלוֹת; וְכֵן מִשֶּׁחָרַב בָּאַחֲרוֹנָה, לֹא מָנוּ שְׁנַת חֲמִשִּׁים אֶלָּא שֶׁבַע שֶׁבַע בִּלְבַד מִתְּחִלַּת שְׁנַת הַחֻרְבָּן. וְכֵן עוֹלֶה מִתַּלְמוּד עֲבוֹדָה זָרָה, כְּפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, שֶׁהוּא קַבָּלָה.

ו. וּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה יְדוּעָה הִיא וּמְפֻרְסֶמֶת אֵצֶל הַגְּאוֹנִים וְאַנְשֵׁי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; וְכֻלָּן לֹא מָנוּ אֶלָּא לִשְׁנֵי חֻרְבָּן, מַשְׁלִיכִין אוֹתָן שֶׁבַע שֶׁבַע. וּלְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה - תְּהִי שָׁנָה זוֹ, שֶׁהִיא שְׁנַת שֶׁבַע וּמֵאָה וָאֶלֶף לַחֻרְבָּן, מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית. וְעַל זֶה אָנוּ סוֹמְכִין, וּכְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה אָנוּ מוֹרִין לְעִנְיַן מַעַשְׂרוֹת וּשְׁבִיעִית וְהַשְּׁמִטַּת כְּסָפִים - שֶׁהַקַּבָּלָה [מסורת הגאונים] וְהַמַּעֲשֶׂה עֲמוּדִים גְּדוֹלִים בַּהוֹרָאָה, וּבָהֶם רָאוּי לְהִתָּלוֹת.

ז. שְׁנַת יוֹבֵל אֵינָהּ עוֹלָה מִמִּנְיַן שְׁנֵי הַשָּׁבוּעַ [השמיטה] - אֶלָּא שְׁנַת תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים שְׁמִטָּה, וּשְׁנַת חֲמִשִּׁים יוֹבֵל; וּשְׁנַת אַחַת וַחֲמִשִּׁים, תְּחִלַּת שֵׁשׁ שָׁנִים שֶׁל שָׁבוּעַ. וְכֵן בְּכָל יוֹבֵל וְיוֹבֵל.

ח. מִשֶּׁגָּלָה שֵׁבֶט רְאוּבֵן וְשֵׁבֶט גָּד וַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה, בָּטְלוּ הַיּוֹבְלוֹת - שֶׁנֶּאֱמַר: "וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל יֹשְׁבֶיהָ", בִּזְמַן שֶׁכָּל יוֹשְׁבֶיהָ עָלֶיהָ; וְהוּא, שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְעֹרָבִין שֵׁבֶט בְּשֵׁבֶט, אֶלָּא כֻּלָּן יוֹשְׁבִים כְּתִקְנָן. בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג בָּאָרֶץ, נוֹהֵג בְּחוּצָה לָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "יוֹבֵל הוּא" - בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת.

ט. וּבִזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג, נוֹהֵג דִּין עֶבֶד עִבְרִי, וְדִין בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה [שנאמר בו "לא יצא ביובל"], וְדִין שְׂדֵה חֲרָמִים [המוחרמת לבדק הבית או לכהן], וְדִין שְׂדֵה אֲחֻזָּה [- שירש מאבותיו ומכרה, חוזרת אליו ביובל], וּמְקַבְּלִין גֵּר תּוֹשָׁב; וְנוֹהֶגֶת שְׁבִיעִית בָּאָרֶץ מִדִּבְרֵיהֶם, וְכֵן הַשְּׁמִטַּת כְּסָפִים בְּכָל מָקוֹם מִדִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁבַּאֲרָנוּ.

י. מִצְוַת עֲשֵׂה לִתְקֹעַ בַּשּׁוֹפָר בָּעֲשִׂירִי בְּתִשְׁרֵי בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל. וּמִצְוָה זוֹ מְסוּרָה לְבֵית דִּין, תְּחִלָּה; וְכָל יָחִיד וְיָחִיד חַיָּב לִתְקֹעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר". וְתוֹקְעִין בַּשּׁוֹפָר תֵּשַׁע, כְּדֶרֶךְ שֶׁתּוֹקְעִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה; וּמַעֲבִירִין שׁוֹפָר בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל.

יא. שׁוֹפָר שֶׁל יוֹבֵל וְשֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, אֶחָד הוּא לְכָל דָּבָר; וְאֶחָד הַיּוֹבֵל וְאֶחָד רֹאשׁ הַשָּׁנָה לַתְּקִיעוֹת, אֶלָּא שֶׁבַּיּוֹבֵל תּוֹקְעִין בֵּין בְּבֵית דִּין שֶׁקִּדְּשׁוּ בּוֹ אֶת הַחֹדֶשׁ, וּבֵין בְּבֵית דִּין שֶׁלֹּא קִדְּשׁוּ בּוֹ אֶת הַחֹדֶשׁ; וְכָל יָחִיד וְיָחִיד חַיָּב לִתְקֹעַ כָּל זְמַן שֶׁבֵּית דִּין יוֹשְׁבִין, וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי בֵּית דִּין.

יב. וּבְרֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, לֹא הָיוּ תוֹקְעִין אֶלָּא בְּבֵית דִּין שֶׁקִּדְּשׁוּ בּוֹ אֶת הַחֹדֶשׁ; וְאֵין כָּל יָחִיד וְיָחִיד תּוֹקֵעַ, אֶלָּא בִּפְנֵי בֵּית דִּין.

יג. שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מְעַכְּבִין בַּיּוֹבֵל: תְּקִיעָה, וְשִׁלּוּחַ עֲבָדִים, וְהַחְזָרַת שָׂדוֹת לְבַעֲלֵיהֶן - וְזוֹ הִיא הַשְּׁמִטַּת קַרְקַע.

יד. מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד יוֹם הַכִּפּוּרִים, לֹא הָיוּ עֲבָדִים נִפְטָרִים לְבָתֵּיהֶם, וְלֹא מִשְׁתַּעְבְּדִין לַאֲדוֹנֵיהֶם, וְלֹא הַשָּׂדוֹת חוֹזְרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן - אֶלָּא עֲבָדִים אוֹכְלִין וְשׁוֹתִים וּשְׂמֵחִים, וְעַטְרוֹתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶם. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ יוֹם הַכִּפּוּרִים - תָּקְעוּ בֵּית דִּין בַּשּׁוֹפָר, נִפְטְרוּ עֲבָדִים לְבָתֵּיהֶן, וְחָזְרוּ שָׂדוֹת לְבַעֲלֵיהֶן.

טו. דִּין הַיּוֹבֵל בִּשְׁבִיתַת הָאָרֶץ וְדִין הַשְּׁמִטָּה, אֶחָד הוּא לְכָל דָּבָר: כֹּל שֶׁאָסוּר בַּשְּׁבִיעִית מֵעֲבוֹדַת הָאָרֶץ, אָסוּר בִּשְׁנַת יוֹבֵל; וְכֹל שֶׁמֻּתָּר בַּשְּׁבִיעִית, מֻתָּר בַּיּוֹבֵל; וּמְלָאכוֹת שֶׁלּוֹקְקִין עֲלֵיהֶן בַּשְּׁבִיעִית, לוֹקְקִין עֲלֵיהֶן בַּיּוֹבֵל; וְדִין פֵּרוֹת שְׁנַת יוֹבֵל בַּאֲכִילָה וּמְכִירָה וּבְבִעוּר, כְּדִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית לְכָל דָּבָר.

טז. יְתֵרָה שְׁבִיעִית עַל הַיּוֹבֵל - שֶׁהַשְּׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת כְּסָפִים, וְאֵין הַיּוֹבֵל מַשְׁמִיט כְּסָפִים. וְיוֹתֵר יוֹבֵל עַל הַשְּׁבִיעִית - שֶׁהַיּוֹבֵל מוֹצִיא עֲבָדִים, וּמַשְׁמִיט קַרְקַע; וְזֶה הוּא דִּין מְכִירַת שָׂדוֹת הָאָמוּר בַּתּוֹרָה, וְהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לָאָרֶץ". יוֹבֵל מַשְׁמִיט קַרְקַע בִּתְחִלָּתוֹ, וּשְׁבִיעִית אֵין מְשַׁמֶּטֶת כְּסָפִים אֶלָּא בְּסוֹפָהּ, כְּמוֹ שֶׁבַּאֲרָנוּ.

הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל פֶּרֶק יא

א. אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הַמִּתְחַלֶּקֶת לַשְּׁבָטִים - אֵינָהּ נִמְכֶּרֶת לִצְמִיתוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת". וְאִם מָכַר לִצְמִיתוּת, שְׁנֵיהֶם עוֹבְרִין בְּלֹא תַעֲשֶׂה; וְאֵין מַעֲשֵׂיהֶן מוֹעִילִין, אֶלָּא תַּחְזֹר הַשָּׂדֶה לְבָעֳלֶיהָ בַּיּוֹבֵל.

ב. וְהַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ לְשִׁשִּׁים שָׁנָה, אֵינָהּ יוֹצֵאָה בַּיּוֹבֵל - שֶׁאֵין חוֹזֵר בַּיּוֹבֵל, אֶלָּא דָּבָר הַנִּמְכָּר סְתָם, אוֹ הַנִּמְכָּר לִצְמִיתוּת.

ג. לֹא יִמְכֹּר אָדָם בֵּיתוֹ אוֹ שְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן חוֹזְרִין אַחַר זְמַן - אֶלָּא אִם כֵּן הֶעֱנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ, וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ". אֲבָל לִמְכֹּר וּלְהַנִּיחַ הַדָּמִים בְּכִיסוֹ, אוֹ לַעֲשׂוֹת בָּהֶן סְחוֹרָה, אוֹ לִקַּח בָּהֶן כֵּלִים וַעֲבָדִים וּבְהֵמָה - אֵינוֹ רַשַּׁאי; אֶלָּא לִמְזוֹנוֹת בִּלְבַד. וְאִם עָבַר וּמָכַר מִכָּל מָקוֹם, הֲרֵי אֵלּוּ מְכוּרִין.

ד. וְדָנִין בְּבֵית דִּין בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה, וּבְשָׂדֶה דִּין שְׂדֵה אֲחֻזָּה. דִּין מוֹכֵר שְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ - לְהָשִׁיב אֶת הַדָּמִים לְפִי הַשָּׁנִים הַנִּשְׁאָרוֹת לַיּוֹבֵל; וּבְכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה לִפְדּוֹת, מְחַשֵּׁב עִם הַלּוֹקֵחַ עַל הַשָּׁנִים שֶׁאָכַל, וְגוֹרֵעַ מִדְּמֵי הַמֶּכֶר, וּמַחְזִיר לוֹ אֶת הַשְּׁאָר.

ה. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁנִּשְׁאַר לַיּוֹבֵל עֶשֶׂר שָׁנִים, וּמָכַר לוֹ שָׂדֵהוּ בְּמֵאָה דִינָר, אֲכָלָהּ הַלּוֹקֵחַ שֶׁלֹּשׁ שָׁנִים, וְרָצָה הַמּוֹכֵר לִגְאֹל - נוֹתֵן לוֹ שִׁבְעִים דִּינָר, וּמַחְזִיר שָׂדֵהוּ; וְכֵן אִם אָכְלָהּ שֵׁשׁ שָׁנִים - נוֹתֵן לוֹ אַרְבָּעִים דִּינָר, וּמַחְזִיר שָׂדֵהוּ. לֹא גְּאָלָהּ, אֶלָּא הָיְתָה בְּיַד הַלּוֹקֵחַ עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל - תַּחְזֹר לַבְּעָלִים בְּלֹא דָּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְבוּאֹת יִמְכָּר לָךְ".

ו. מְכָרָהּ לוֹ וְהִיא מְלֵאָה פֵּרוֹת, וּלְאַחַר שָׁנִים גְּאָלָהּ - אֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר לוֹ: 'הַחֲזִירֶנָּה לִי מְלֵאָה פֵּרוֹת כְּמוֹ שֶׁמָּכַרְתִּי לְךָ'. לְפִיכָךְ, אִם מְכָרָהּ לוֹ מְלֵאָה פֵּרוֹת לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וּגְאָלָהּ אַחַר שְׁתֵּי שָׁנִים - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל שָׁלֹשׁ תְּבוּאוֹת בִּשְׁתֵּי הַשָּׁנִים, וְאֵינוֹ מְחַשֵּׁב עִמּוֹ אֶלָּא לְפִי שְׁתֵּי שָׁנִים בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל פִּי הַשָּׁנִים", לֹא עַל פִּי הַתְּבוּאוֹת.

ז. הַקָּנִים וְהַזְּמוֹרוֹת וּפֵרוֹת שִׁקְמָה שֶׁבְּתוֹכָהּ, הֲרֵי הֵן שֶׁל לוֹקֵחַ כְּשֶׁאָר הַפֵּרוֹת שֶׁלָּהּ; אֲבָל אִילָן שֶׁנִּכְסַח אוֹ שֶׁיָּבֵשׁ, שְׁנֵיהֶן אֲסוּרִין בּוֹ. כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? יִמְכֹּר, וְיִלְקַח בְּדָמָיו קַרְקַע, וְהַלּוֹקֵחַ אוֹכֵל פֵּרוֹתֶיהָ, עַד שֶׁתִּגְאַל הַשָּׂדֶה מִיָּדוֹ.

ח. הַלּוֹקֵחַ שְׂדֵה אֲחֻזָּה, וּנְטָעָהּ אִילָנוֹת וְהִשְׁבִּיחָהּ - כְּשֶׁהִיא חוֹזֶרֶת בַּיּוֹבֵל, שָׁמִין שֶׁבַח הָאִילָנוֹת שֶׁבְּתוֹכָהּ, וְנוֹתֵן בַּעַל הַשָּׂדֶה דְּמֵי הַשֶּׁבַח לַלּוֹקֵחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָצָא מִמְּכַר בַּיִת" - מִמְּכַר חוֹזֵר, וְאֵין הַשֶּׁבַח חוֹזֵר.

ט. הַמּוֹכֵר אֶת שָׂדֵהוּ בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ - אֵינוֹ מֵתֵר לִגְאֹל לְפָחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְבוּאֹת יִמְכָּר לָךְ"; וַאֲפִלּוּ רָצָה הַלּוֹקֵחַ, הֲרֵי זֶה אָסוּר - שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחַר הַיּוֹבֵל, תִּקְנֶה מֵאֵת עֲמִיתֶךָ", אֵין פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים מֵעֵת לְעֵת מִיּוֹם הַמְּכִירָה.

י. וְצָרִיךְ שֶׁיֹּאכַל הַלּוֹקֵחַ שְׁנֵי תְּבוּאוֹת בִּשְׁתֵּי הַשָּׁנִים [- שנתיים שהיו בהן תבואות], וַאֲחַר יִגְאַל - שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׁנֵי תְבוּאֹת"; לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה אַחַת מִשְּׁתֵּי הַשָּׁנִים שְׁבִיעִית, אוֹ שְׁנַת שְׁדָפוֹן אוֹ יֶרֶקוֹן - אֵינָהּ עוֹלָה מִן הַמִּנְיָן.

יא. הִנִּיחָהּ הַלּוֹקֵחַ בּוּרָה [לא זרועה] שָׁנָה וַאֲכָלָהּ שָׁנָה, אוֹ אֲכָלָהּ שָׁנָה וְנָרָהּ [חרש] שָׁנָה לִזְרִיעָה וְלֹא זָרָעָהּ - הֲרֵי אֵלּוּ עוֹלִין לַמִּנְיָן. מְכָרָהּ בִּשְׁנַת יוֹבֵל עַצְמָהּ - אֵינָהּ נִמְכֶּרֶת, וְהַדָּמִים חוֹזְרִין לַבְּעָלִים.

יב. מְכָרָהּ שָׁנָה אַחַת לִפְנֵי הַיּוֹבֵל - הֲרֵי הַלּוֹקֵחַ אוֹכֵל אוֹתָהּ שָׁנָה שְׁנִיָּה אַחַר הַיּוֹבֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׁנֵי תְבוּאֹת".

יג. מָכַר נְקָעִים מְלֵאִים מַיִם, אוֹ סְלָעִים שֶׁאֵינָם רְאוּיִין לִזְרִיעָה - הֲרֵי זֶה פּוֹדֶה בְּפָחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְבוּאֹת" - שָׂדֶה הָרְאוּיָה לִתְבוּאָה, הִיא שֶׁאֵינָהּ נִגְאֶלֶת אֶלָּא אַחַר שְׁתֵּי שָׁנִים. וְאִם לֹא גְּאָלָהּ - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִזְרִיעָה, חוֹזֶרֶת לַבְּעָלִים בַּיּוֹבֵל.

יד. מָכַר אִילָנוֹת - אֵין נִגְאָלִין לְפָחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים, שֶׁהֲרֵי רְאוּיִין לִתְבוּאוֹת; וְאִם לֹא גְּאָלָן, אֵינָן חוֹזְרִין לַבְּעָלִים בַּיּוֹבֵל - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ", וְלֹא לָאִילָנוֹת.

טו. מָכַר שָׂדֵהוּ לְרִאשׁוֹן, וּמָכַר הָרִאשׁוֹן לְשֵׁנִי, וְשֵׁנִי לִשְׁלִישִׁי, אֲפִלּוּ מֵאָה - בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל תַּחְזֹר לְאָדוֹן רִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל יָשׁוּב הַשָּׂדֶה לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ, לַאֲשֶׁר לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ".

טז. מְכָרָהּ לְרִאשׁוֹן בְּמֵאָה דִינָר, וּמְכָרָהּ הָרִאשׁוֹן לְשֵׁנִי בְּמָאתַיִם, וְרָצָה הָאָדוֹן לִגְאֹל - אֵינוֹ מְחַשֵּׁב אֶלָּא עִם הָרִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "לָאִישׁ אֲשֶׁר מָכַר לוֹ". מְכָרָהּ לְרִאשׁוֹן בְּמָאתַיִם, וּמְכָרָהּ הָרִאשׁוֹן לְשֵׁנִי בְּמֵאָה - הֲרֵי זֶה מְחַשֵּׁב עִם הָאַחֲרוֹן. וְכֵן אִם מְכָרָהּ בְּמֵאָה, וְהִשְׁבִּיחָהּ בְּיַד הַלּוֹקֵחַ, וַהֲרֵי הִיא רְאוּיָה לְהִמָּכֵר בְּמָאתַיִם - מְחַשֵּׁב לְפִי מָה שֶׁמָּכַר; וְאִם מְכָרָהּ בְּמָאתַיִם, וְהִכְסִיפָהּ, וַהֲרֵי הִיא רְאוּיָה לְהִמָּכֵר בְּמֵאָה - מְחַשֵּׁב לְפִי מָה שֶׁהִיא. לְעוֹלָם מְיַפִּין כֹּחַ הַמּוֹכֵר שְׂדֵה אֲחֻזָּה, וּמְרַעִין כֹּחַ הַלּוֹקֵחַ.

יז. הַמּוֹכֵר שְׂדֵה אֲחֻזָּה, וְהָיוּ לוֹ שָׂדוֹת אֲחֵרוֹת, וּמָכַר מֵאוֹתָן הַשָּׂדוֹת כְּדֵי לִגְאֹל שָׂדֶה שֶׁמָּכַר - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמָצָא כְּדֵי גְאֻלָּתוֹ", עַד שֶׁיִּמְצָא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי בְּשָׁעָה שֶׁמָּכַר. וְכֵן אִם לָוָה לִגְאֹל, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִשִּׁיגָה יָדוֹ", לֹא שֶׁיִּלְוֶה.

יח. מָצָא מְעַט, וְרָצָה לִגְאֹל חֲצִי הַשָּׂדֶה שֶׁמָּכַר - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כְּדֵי גְאֻלָּתוֹ" - אוֹ גּוֹאֵל אֶת כֻּלָּהּ, אוֹ אֵינוֹ גּוֹאֵל. וְאִם רָצוּ קְרוֹבָיו לִגְאֹל - גּוֹאֲלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבָא גֹאֲלוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו".

יט. הַנּוֹתֵן שָׂדֵהוּ מַתָּנָה, הֲרֵי זוֹ חוֹזֶרֶת לוֹ בַּיּוֹבֵל - שֶׁנֶּאֱמַר: "תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ", לְרַבּוֹת אֶת הַמַּתָּנָה.

כ. הָאַחִין שֶׁחָלְקוּ [בירושה] - כְּלָקוֹחוֹת הֵן, וּמַחְזִירִין זֶה לָזֶה חֶלְקוֹ בַּיּוֹבֵל; וְלֹא תִּבָּטֵל חֲלֻקָּתָן מִכְּמוֹת שֶׁהָיְתָה. וְכֵן הַבְּכוֹר וְהַמְיַבֵּם [נושא] אִשֶּׁת אָחִיו [שמת] - מַחְזִיר בַּיּוֹבֵל חֵלֶק שֶׁנָּטַל, וְנוֹטֵל הַחֵלֶק שֶׁכְּנֶגְדּוֹ.

כא. אֲבָל הַיּוֹרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁיֵּרֵשֶׁת הַבַּעַל מִדִּבְרֵיהֶם [של חכמים] - עָשׂוּ חִזּוּק לְדִבְרֵיהֶם כְּשֶׁל תּוֹרָה, וְאֵינוֹ מַחְזִיר בַּיּוֹבֵל. וְאִם יָרַשׁ מִמֶּנָּּה [מקום ב:] בֵּית הַקְּבָרוֹת - יַחֲזִיר לִבְנֵי מִשְׁפָּחָה, מִשּׁוּם פְּגַם מִשְׁפָּחָה [שגנאי להם שיקבר זר בתוכם והם יקברו במקום אחר]; וְיִתְּנוּ לוֹ דָּמֶיהָ, וּמְנַכִּין לוֹ דְּמֵי קֶבֶר אִשְׁתּוֹ - שֶׁהֲרֵי חַיָּב בִּקְבוּרָתָהּ.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – ד'־י' מרחשון ה'תשס"ט

יום ראשון

הִלְכוֹת זְכִיָּה וּמַתָּנָה פֶּרֶק ב

א. נִכְסֵי גֵּר שֶׁאֵין לוֹ יוֹרְשִׁים, וְנִכְסֵי הַהֶפְקֵר, וְשָׂדֶה שֶׁמְּכָרָהּ הַגּוֹי לְיִשְׂרָאֵל וַעֲדַיִן לֹא הֶחְזִיק בָּהּ - כֻּלָּן דִּינָן שָׁוֶה: כָּל הַמַּחְזִיק בָּהֶם בְּדֶרֶךְ מִדַּרְכֵי הַחֲזָקָה שֶׁבְּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת מְכִירָה - קָנָה, חוּץ מֵאֲכִילַת הַפֵּרוֹת.

ב. כֵּיצַד: הִלּוֹקֵחַ קַרְקַע מִחֲבֵרוֹ, וְהֶחְזִיק בָּהּ בַּאֲכִילַת פֵּרוֹתֶיהָ - קָנָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ; אֲבָל בְּנִכְסֵי הַהֶפְקֵר, אוֹ נִכְסֵי הַגֵּר - אֲפִלּוּ אָכַל פֵּרוֹת הָאִילָן כַּמָּה שָׁנִים, לֹא קָנָה לֹא גּוּף הָאִילָן וְלֹא גּוּף הַקַּרְקַע, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה בְּגוּף הָאָרֶץ, אוֹ יַעֲבֹד עֲבוֹדָה בָּאִילָן. וּמַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה אַחַת שֶׁאָכְלָה פֵּרוֹת דֶּקֶל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, וּבָא אֶחָד וְהֶחְזִיק בָּאִילָן בָּעֲבוֹדָה שֶׁעָבַד בְּגוּף הָאִילָן; וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים, וְאָמְרוּ זֶה הָאַחֲרוֹן קָנָה.

ג. יֵשׁ דְּבָרִים רַבִּים שֶׁאִם הֶחְזִיק בָּהֶם הַלּוֹקֵחַ, לֹא קָנָה עֲדַיִן; וְאִם הֶחְזִיק בְּאֶחָד מֵהֶם בְּנִכְסֵי הַגֵּר, אוֹ נִכְסֵי הֶפְקֵר, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - קָנָה. כֵּיצַד: הַמּוֹצֵא פַּלְטוֹרִין גְּדוֹלִים בְּנוּיִין בְּנִכְסֵי הַגֵּר אוֹ בְּנִכְסֵי הֶפְקֵר, וְסִיֵּד בָּהֶן סִיּוּד אֶחָד, אוֹ כִּיֵּר בָּהֶן כִּיּוּר אֶחָד, כְּגוֹן אַמָּה אוֹ יָתֵר כְּנֶגֶד הַפֶּתַח - קָנָה.

ד. הַצָּר צוּרָה בְּנִכְסֵי הַגֵּר, קָנָה. הַמַּצִּיעַ מַצָּעוֹת בְּנִכְסֵי הַגֵּר, קָנָה. הַנָּר אֶת הַשָּׂדֶה בְּנִכְסֵי הַגֵּר, קָנָה. הַמְפַצֵּל זְמוֹרוֹת הַגֶּפֶן אוֹ שָׁרִיגֵי הָאִילָנוֹת וְכַפּוֹת הַתְּמָרִים בְּנִכְסֵי הַגֵּר - אִם דַּעְתּוֹ לַעֲבוֹדַת הָאִילָן, קָנָה; וְאִם דַּעְתּוֹ לְהַאֲכִיל הָעֵצִים לִבְהֵמָה, לֹא קָנָה.

ה. כֵּיצַד: הָיָה כּוֹרֵת מִכָּאן וּמִכָּאן, הֲרֵי חֶזְקָתוֹ שֶׁנִּתְכַּוֵּן לַעֲבוֹדַת הָאִילָן; הָיָה כּוֹרֵת מֵרוּחַ אַחַת, אֵינוֹ מִתְכַּוֵּן אֶלָּא לָעֵצִים. וְכֵן הַמְלַקֵּט עֵצִים וַעֲשָׂבִים מִן הַשָּׂדֶה - אִם דַּעְתּוֹ לְתַקֵּן הָאָרֶץ, קָנָה; וְאִם לָעֵצִים, לֹא קָנָה.

ו. כֵּיצַד: לִקֵּט הַגֵּס וְהַדַּק, הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְתַקֵּן אֶת הָאָרֶץ; לִקֵּט הַגֵּס וְהִינִיחַ הַדַּק, הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁנִּתְכַּוֵּן לָעֵצִים. וְכֵן הַמַּשְׁוֶה פְּנֵי הָאָרֶץ - אִם דַּעְתּוֹ לְתַקֵּן הָאָרֶץ, קָנָה; וְאִם דַּעְתּוֹ לְהַשְׁוּוֹת מָקוֹם שֶׁיַּעֲמִיד בּוֹ גֹּרֶן, לֹא קָנָה.

ז. כֵּיצַד: הָיָה לוֹקֵחַ עָפָר הַמָּקוֹם הַגָּבוֹהַּ וְנוֹתְנוֹ לַמָּקוֹם הַנָּמוּךְ, הֲרֵי זֶה מְתַקֵּן הָאָרֶץ. רְאִינוּהוּ שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד עַל זֶה, אֶלָּא מַשְׁלִיךְ הֶעָפָר וְהַצְּרוֹרוֹת בְּכָל מָקוֹם בְּלֹא הַקְפָּדָה - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְהַשְׁוּוֹת מָקוֹם לְדַיִשׁ. וְכֵן הַפּוֹתֵחַ מַיִם לְתוֹךְ הָאָרֶץ - אִם לְתַקֵּן הָאָרֶץ, קָנָה; וְאִם לְצוּד הַדָּגִים, לֹא קָנָה.

ח. כֵּיצַד: עָשָׂה מָקוֹם שֶׁיִּכָּנְסוּ בּוֹ הַמַּיִם בִּלְבַד, הֲרֵי זֶה מִתְכַּוֵּן לְתַקֵּן הָאָרֶץ; עָשָׂה שְׁנֵי פְּתָחִים אֶחָד לְהַכְנִיס וְאֶחָד לְהוֹצִיא, הֲרֵי זֶה מִתְכַּוֵּן לָצוּד דָּגִים.

ט. הַבּוֹנֶה פַּלְטוֹרִין גְּדוֹלִים בְּנִכְסֵי הַגֵּר, וּבָא אַחֵר וְהֶעֱמִיד לָהֶם דְּלָתוֹת - קָנָה הָאַחֲרוֹן: שֶׁהָרִאשׁוֹן לֹא עָשָׂה בְּגוּף הָאָרֶץ כְּלוּם, וַהֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁעָשָׂה גַּל אֲבָנִים עַל גַּב הָאָרֶץ שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה, שֶׁהֲרֵי לֹא הוֹעִיל בְּגֶדֶר זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָחָב בְּיוֹתֵר וּמְפֻלָּשׁ; וְאֵין צוּרַת אוֹתוֹ הַבִּנְיָן מוֹעֶלֶת לוֹ, עַד שֶׁיַּעֲמִיד דְּלָתוֹת.

י. הַמַּפִּיץ זֶרַע לְתוֹךְ הַתְּלָמִים, לֹא קָנָה: שֶׁבְּעֵת שֶׁהִשְׁלִיךְ הַזֶּרַע, לֹא הִשְׁבִּיחַ כְּלוּם; וּבְעֵת שֶׁצָּמַח וְהִשְׁבִּיחַ, שֶׁבַח הַבָּא מֵאֵלָיו הוּא וְאֵינוֹ קוֹנֶה.

יא. הָיְתָה מְחִיצָה בְּנִכְסֵי הַגֵּר, וּבָא זֶה וְעָשָׂה מְחִיצָה אַחֶרֶת עַל גַּבָּהּ - לֹא קָנָה: וַאֲפִלּוּ נִבְלְעָה מְחִיצָה הַתַּחְתּוֹנָה, וַהֲרֵי הֶעֱלִיּוֹנָה קַיֶּמֶת, שֶׁבְּעֵת שֶׁבָּנָה לֹא הוֹעִיל, וּבְעֵת שֶׁהוֹעִיל מֵאֵלָיו בָּא הַמַּעֲשֶׂה.

יב. הַמַּחְזִיק בְּנִכְסֵי הַגֵּר וּבְהֶפְקֵר, וְהוּא אֵין דַּעְתּוֹ לִקְנוֹת - אַף עַל פִּי שֶׁבָּנָה וְגָדַר, לֹא קָנָה.

יג. הָעוֹדֵר בְּנִכְסֵי הַגֵּר, וּכְסָבוּר שֶׁהֵן שֶׁלּוֹ - לֹא קָנָה; עָדַר בְּנִכְסֵי גֵּר זֶה, וּכְסָבוּר שֶׁל גֵּר אַחֵר - הוֹאִיל וְנִתְכַּוֵּן בְּמַעֲשָׂיו אֵלּוּ לִקְנוֹת מִן הַהֶפְקֵר, הֲרֵי זֶה קָנָה.

יד. הָיָה מַשְׁכּוֹן יִשְׂרָאֵל בְּיַד הַגֵּר, וּכְשֶׁמֵּת הַגֵּר בָּא יִשְׂרָאֵל אַחֵר וְהֶחְזִיק בַּמַּשְׁכּוֹן - מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִיָּדוֹ: שֶׁכֵּיוָן שֶׁמֵּת הַגֵּר, בָּטֵל שִׁעְבּוּדוֹ.

טו. הָיָה מַשְׁכּוֹן הַגֵּר בְּיַד יִשְׂרָאֵל, וּבָא יִשְׂרָאֵל אַחֵר וְהֶחְזִיק בּוֹ - לוֹקֵחַ מִמֶּנּוּ הָרִאשׁוֹן כְּנֶגֶד מְעוֹתָיו, וְהָאַחֲרוֹן קוֹנֶה אֶת הַשְּׁאָר.

טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּשֶׁלֹּא הָיָה הַמַּשְׁכּוֹן בַּחֲצַר הָרִאשׁוֹן; אֲבָל אִם הָיָה בַּחֲצַרוֹ - חֲצֵרוֹ קוֹנֶה לוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּעִנְיַן מְצִיאָה, וְאֵין לָזֶה הָאַחֲרוֹן כְּלוּם.

יז. גֵּר שֶׁמֵּת, וּבִזְּבְזוּ יִשְׂרָאֵל אֶת נְכָסָיו, וְהָיוּ בָּהֶם עֲבָדִים גְּדוֹלִים - קָנוּ עַצְמָן בְּנֵי חוֹרִין. אֲבָל הָעֲבָדִים הַקְּטַנִּים - הֲרֵי הֵן כִּבְהֵמָה, וְכָל הַמַּחְזִיק בָּהֶן זָכָה; וּכְבָר בֵּאַרְנוּ דַּרְכֵי הַחֲזָקָה שֶׁיִּקְנוּ בָּהּ אֶת הָעֲבָדִים.

יח. גֵּר שֶׁמֵּת וּבִזְּבְזוּ יִשְׂרָאֵל אֶת נְכָסָיו, וְשָׁמְעוּ שֶׁעֲדַיִן לֹא מֵת, אוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן, אוֹ שֶׁאִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת - כֻּלָּן חַיָּבִין לְהַחְזִיר. הֶחְזִירוּ כֻּלָּן, וְאַחַר כָּךְ שָׁמְעוּ שֶׁשְּׁמוּעָה רִאשׁוֹנָה אֱמֶת הָיְתָה, וּבְרִאשׁוֹנָה מֵת, אוֹ מֵת בְּנוֹ מִקֹּדֶם, אוֹ הִפִּילָה אִשְׁתּוֹ - כָּל הַמַּחְזִיק בַּשְּׁנִיָּה, קָנָה; וּבָרִאשׁוֹנָה, לֹא קָנָה.

יום שני

הִלְכוֹת זְכִיָּה וּמַתָּנָה פֶּרֶק ג

א. הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לַחֲבֵרוֹ - אֵין הַמְקַבֵּל זוֹכֶה בָּהּ, אֶלָּא בְּאֶחָד מִן הַדְּרָכִים שֶׁהַקּוֹנֶה זוֹכֶה בָּהֶן בְּמִקָּחוֹ: אִם מִטַּלְטְלִין רוֹצֶה לִתֵּן לוֹ - עַד שֶׁיַּגְבִּיהַּ, אוֹ יִמְשֹׁךְ דָּבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְהַגְבִּיהַּ, אוֹ יִקְנֶה בְּאֶחָד מִשְּׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁהַמִּטַּלְטְלִין נִקְנִין בָּהֶן. וְאִם קַרְקַע אוֹ עֲבָדִים נָתַן לוֹ - עַד שֶׁיַּחֲזִיק כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּחְזִיק הַלּוֹקֵחַ, אוֹ עַד שֶׁיַּגִּיעַ שְׁטַר מַתָּנָה לְיָדוֹ. אֲבָל בִּדְבָרִים - לֹא זָכָה הַמְקַבֵּל, אֶלָּא כָּל אֶחָד מֵהֶן עֲדַיִן יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ.

ב. מָחַל לַחֲבֵרוֹ חוֹב שֶׁיֵּשׁ לוֹ עָלָיו, אוֹ נָתַן לוֹ הַפִּקָּדוֹן שֶׁהָיָה מֵפְקָד אֶצְלוֹ - הֲרֵי זוֹ מַתָּנָה הַנִּקְנִית בִּדְבָרִים בִּלְבַד, וְאֵינוֹ צָרִיךְ דָּבָר אַחֵר כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ.

ג. וְכֵן הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ מָנֶה שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיָדְךָ, תְּנֵהוּ לָזֶה - קָנָה, וְאֵין אֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ: בֵּין שֶׁנְּתַן הַמָּנֶה לָזֶה בְּחוֹב שֶׁהָיָה לוֹ אֶצְלוֹ, בֵּין שֶׁנְּתָנוֹ לוֹ מַתָּנָה, בֵּין שֶׁהָיָה הַמָּנֶה חוֹב אֶצְלוֹ, בֵּין שֶׁהָיָה פִּקָּדוֹן בְּיָדוֹ, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ.

ד. כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין צְרִיכִין עֵדִים לְעִנְיַן מִקָּח וּמִמְכָּר אֶלָּא לְגַלּוֹת הַדָּבָר בִּלְבַד, אִם הָיְתָה שָׁם טַעֲנָה וּכְפִירָה - כָּךְ בְּמַתָּנוֹת וּבְמְחִילוֹת, אֵין צְרִיכִין עֵדִים אֶלָּא מִפְּנֵי הַמְשַׁקְּרִין.

ה. כְּשֵׁם שֶׁהַמּוֹכֵר צָרִיךְ לְסַיֵּם הַמִּמְכָּר כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ, כָּךְ הַנּוֹתֵן. כֵּיצַד: הַכּוֹתֵב לַחֲבֵרוֹ קַרְקַע מִנְּכָסַי נְתוּנָה לְךָ, אוֹ שֶׁכָּתַב לוֹ כָּל נְכָסַי קְנוּיִין לְךָ חוּץ מִמִּקְצָתָן - הוֹאִיל וְלֹא סִיֵּם הַדָּבָר שֶׁנָּתַן לוֹ, וְאֵינוֹ יָדוּעַ - לֹא קָנָה כְּלוּם; וְאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר לוֹ תֵּן לִי פָּחוּת שֶׁבִּנְכָסֶיךָ, עַד שֶׁיְּסַיֵּם לוֹ הַמָּקוֹם שֶׁנָּתַן לוֹ. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ חֵלֶק כָּךְ וְכָךְ בְּשָׂדֶה פְּלוֹנִית - הוֹאִיל וְסִיֵּם הַשָּׂדֶה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא סִיֵּם הַחֵלֶק, נוֹטֵל אוֹתוֹ חֵלֶק, מִן הַפָּחוּת שֶׁבְּאוֹתָהּ הַשָּׂדֶה.

ו. כָּל הַנּוֹתֵן מַתָּנָה עַל תְּנַאי, בֵּין שֶׁהִתְנָה הַנּוֹתֵן בֵּין שֶׁהִתְנָה הַמְקַבֵּל, וְהֶחְזִיק הַמְקַבֵּל וְזָכָה בָּהּ - אִם נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי, נִתְקַיְּמָה הַמַּתָּנָה; וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי, בָּטְלָה הַמַּתָּנָה וְיַחְזִיר פֵּרוֹת שֶׁאָכַל: וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה הַתְּנַאי כָּרָאוּי.

ז. כְּבָר בֵּאַרְנוּ שֶׁכָּל הַתְּנָאִין שֶׁיֵּשׁ בְּמַתָּנוֹת אוֹ בְּמִקָּח וּמִמְכָּר: צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה תְּנַאי כָּפוּל, וְהֵין קוֹדֵם לְלָאו, וּתְנַאי קוֹדֵם לְמַעֲשֶׂה, וְיִהְיֶה תְּנַאי שֶׁאֶפְשָׁר לְקַיְּמוֹ; וְאִם חָסֵר אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ - הַתְּנַאי בָּטֵל, וּכְאִלּוּ אֵין שָׁם תְּנַאי.

ח. וְכָל הָאוֹמֵר עַל מְנָת - הֲרֵי זֶה כְּאוֹמֵר מֵעַכְשָׁו, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִכְפֹּל הַתְּנַאי. כֵּיצַד הוֹרוּ מִקְצַת הַגְּאוֹנִים, וְלָזֶה דַּעְתִּי נוֹטָה. וְרַבּוֹתַי הוֹרוּ שֶׁאֵין צָרִיךְ לִכְפֹּל אֶת הַתְּנַאי וּלְהַקְדִּים הֵין לְלָאו, אֶלָּא בְּקִדּוּשִׁין וְגִיטִין בִּלְבַד; וְאֵין לְדָבָר זֶה רְאָיָה.

ט. הַנּוֹתֵן מַתָּנָה עַל מְנָת לְהַחְזִיר, הֲרֵי זוֹ מַתָּנָה: בֵּין שֶׁהִתְנָה לְהַחְזִירָהּ מִיָּד, בֵּין שֶׁהִתְנָה לְהַחְזִירָהּ בִּזְמַן קָצוּב, אוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו שֶׁל אֶחָד מֵהֶם, אוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו שֶׁל פְּלוֹנִי - הֲרֵי זוֹ מַתָּנָה, בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין בֵּין בְּקַרְקַע; וְאוֹכֵל פֵּרוֹת כָּל זְמַן הַמַּתָּנָה.

י. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ שׁוֹר זֶה נָתוּן לְךָ בְּמַתָּנָה עַל מְנָת שֶׁתַּחֲזִירֵהוּ, הִקְדִּישוֹ וְהֶחְזִירוֹ - הֲרֵי זֶה מֻקְדָּשׁ וּמֻחְזָר. אָמַר לוֹ עַל מְנָת שֶׁתַּחֲזִירֵהוּ לִי - אֵינוֹ קָדוֹשׁ, שֶׁלֹּא הִתְנָה עָלָיו אֶלָּא שֶׁיַּחְזִיר לוֹ דָּבָר הָרָאוּי לוֹ. וְכֵן כָּל כְּיוֹצֵא בָּזֶה.

יא. אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לִתֵּן מַתְּנַת חִנָּם לְגוֹי, אֲבָל נוֹתֵן הוּא לְגֵר תּוֹשָׁב: שֶׁנֶּאֱמַר "לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ, אוֹ מָכוֹר לְנָכְרִי" - בִּמְכִירָה, לֹא בְּמַתָּנָה. אֲבָל לְגֵר תּוֹשָׁב - בֵּין בִּמְכִירָה בֵּין בְּנִתִּינָה, מִפְּנֵי שֶׁאַתָּה מְצֻוֶּה לְהַחֲיוֹתוֹ: שֶׁנֶּאֱמַר "גֵּר וְתוֹשָׁב וְחַי עִמָּךְ", כְּלוֹמַר לֹא יִהְיֶה זֶה הֶעָנִי פָּחוֹת מִגֵּר תּוֹשָׁב שֶׁהוּא חַי עִמְּךָ.

יב. הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לְעֶבֶד, אוֹ לְאִשָּׁה - קָנָה הַבַּעַל וְהָאָדוֹן: אֶלָּא שֶׁהָאָדוֹן קוֹנֶה הַגּוּף, וְהַבַּעַל קוֹנֶה אוֹתָהּ לַפֵּרוֹת.

יג. נָתַן מַתָּנָה לְאִשָּׁה עַל מְנָת שֶׁאֵין לְבַעְלָהּ בָּהּ רְשׁוּת, וּלְעֶבֶד עַל מְנָת שֶׁאֵין לְרַבּוֹ בָּהּ רְשׁוּת - קָנָה הַבַּעַל, וְקָנָה הָאָדוֹן. אֲבָל הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לְאִשָּׁה אוֹ לְעֶבֶד, וְהִתְנָה הַנּוֹתֵן בְּגוּפָהּ שֶׁל מַתָּנָה שֶׁתִּהְיֶה לְכָךְ וְכָךְ - לֹא קָנָה הָאָדוֹן וְלֹא קָנָה הַבַּעַל.

יד. כֵּיצַד: הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לְאִשָּׁה וְאָמַר לָהּ הֲרֵי הַמָּעוֹת הָאֵלּוּ נְתוּנִים לָךְ בְּמַתָּנָה עַל מְנָת שֶׁתֹּאכְלִי בָּהֶן וְתִשְׁתִּי בָּהֶן, אוֹ עַל מְנָת שֶׁתִּלְבְּשִׁי בָּהֶן אוֹ עַל מְנָת שֶׁתַּעֲשִׂי בָּהֶן מַה שֶּׁתִּרְצִי בְּלֹא רְשׁוּת בַּעְלֵךְ - לֹא קָנָה הַבַּעַל. וְכֵן אִם אָמַר לְעֶבֶד עַל מְנָת שֶׁתֹּאכַל בָּהֶן וְתִשְׁתֶּה, עַל מְנָת שֶׁתֵּצֵא בָּהֶן לְחֵרוּת - לֹא קָנָה הָאָדוֹן. וְכֵן כָּל כְּיוֹצֵא בָּזֶה.

טו. הַנּוֹתֵן כָּל נְכָסָיו לְעַבְדּוֹ מַתָּנָה - קָנָה עַצְמוֹ, וְיֵצֵא בֶּן חוֹרִין, וְקָנָה שְׁאָר הַנְּכָסִים. וְאִם שִׁיֵּר כָּל שֶׁהוּא, אֲפִלּוּ מִטַּלְטְלִין - לֹא קָנָה כְּלוּם: שֶׁאֵין זֶה גֵּט חֵרוּת גָּמוּר, שֶׁהֲרֵי שִׁיֵּר בּוֹ בַּגֵּט; וּמִתּוֹךְ שֶׁלֹּא נִשְׁתַּחְרֵר, לֹא קָנָה כְּלוּם.

יום שלישי

הִלְכוֹת זְכִיָּה וּמַתָּנָה פֶּרֶק ד

א. הַמְקַבֵּל אֶת הַמַּתָּנָה, וְזָכָה בָּהּ, וְאַחַר שֶׁבָּאת לְיָדוֹ וְהוּא שׁוֹתֵק, חָזַר בּוֹ וְאָמַר אֵינִי רוֹצֶה בָּהּ, אוֹ אֵינִי מְקַבְּלָהּ, אוֹ הֲרֵי הִיא בְּטֵלָה, אוֹ שֶׁאָמַר מוּם זֶה נִרְאָה לִי בָּהּ - לֹא אָמַר כְּלוּם. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין הַנּוֹתֵן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ, כָּךְ הַמְקַבֵּל אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר אַחַר שֶׁזָּכָה. מַתָּנָה זוֹ שֶׁאָמַר הַמְקַבֵּל אֵינִי רוֹצֶה בָּהּ אַחַר שֶׁבָּאת לְיָדוֹ - הֲרֵי הִיא הֶפְקֵר, וְכָל הַקּוֹדֵם בָּהּ זָכָה: שֶׁהֲרֵי הִפְקִירָה הַמְקַבֵּל, אַחַר שֶׁזָּכָה בָּהּ. אֲבָל אִם הָיָה צוֹוֵחַ מֵעִקָּרוֹ - לֹא קָנָה הַמְקַבֵּל, וְחוֹזֶרֶת לַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים.

ב. הַמְזַכֶּה לַחֲבֵרוֹ בְּמַתָּנָה עַל יְדֵי אַחֵר - כֵּיוָן שֶׁהֶחְזִיק בָּהּ הָאַחֵר, כְּגוֹן שֶׁמָּשַׁךְ הַמִּטַּלְטְלִין, אוֹ הִגִּיעַ שְׁטַר קַרְקַע לְיָדוֹ, אוֹ הֶחְזִיק בַּקַּרְקַע - זָכָה חֲבֵרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעָה מַתָּנָה לְיָדוֹ; וְאֵין הַנּוֹתֵן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ. אֲבָל הַמְקַבֵּל, יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה: אִם רָצָה, מְקַבֵּל; וְאִם לֹא רָצָה, לֹא יְקַבֵּל. שֶׁזָּכִין לָאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, וְאֵין חָבִין לוֹ אֶלָּא בְּפָנָיו; וּזְכוּת הִיא לוֹ שֶׁנִּתְּנָה לוֹ מַתָּנָה, אִם יִרְצֶה, אֲבָל אִם לֹא יִרְצֶה, אֵין נוֹתְנִין לְאָדָם מַתָּנָה בְּעַל כָּרְחוֹ.

ג. זִכָּה לוֹ עַל יְדֵי אַחֵר, וּכְשֶׁשָּׁמַע הַמְקַבֵּל שָׁתַק, וְאַחַר כָּךְ צָוַח וְאָמַר אֵינִי מְקַבְּלָהּ - הֲרֵי זֶה סָפֵק: אִם זֶה שֶׁשָּׁתַק, כְּבָר רָצָה, וְזֶה שֶׁחָזַר וְצָוַח, חָזַר בּוֹ; אוֹ זֶה שֶׁשָּׁתַק, מִפְּנֵי שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ לְיָדוֹ כְּלוּם, וְזֶה שֶׁצָּוַח, הוֹכִיחַ סוֹפוֹ עַל תְּחִלָּתוֹ. לְפִיכָךְ אִם קָדַם אַחֵר, וְזָכָה בָּהּ לְעַצְמוֹ - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִיָּדוֹ: שֶׁמָּא הַמְקַבֵּל זָכָה; וְכֵיוָן שֶׁאָמַר אֵינִי רוֹצֶה בָּהּ, הֲרֵי הִפְקִירָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְזֶה שֶׁקָּדַם וּלְקָחָהּ, מִן הַהֶפְקֵר זָכָה. וְאִם חָזְרוּ הַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים, וּתְפָסוּהָ מִיָּד זֶה שֶׁקָּדַם וְזָכָה בָּהּ - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִיָּדָן: שֶׁמָּא הַמְקַבֵּל הוֹכִיחַ סוֹפוֹ עַל תְּחִלָּתוֹ, וְלֹא קָנָה אוֹתָהּ; וּבִרְשׁוּת בְּעָלֶיהָ הָרִאשׁוֹנִים הִיא קַיֶּמֶת עַדַיִן.

ד. רָאוּבֵן שֶׁרָצָה לִתֵּן מֵאָה דִינָרִין לְשִׁמְעוֹן, וְשָׁלַח לוֹ הַמֵּאָה עַל יְדֵי לֵוִי - אִם אָמַר לוֹ זְכֵה בְּמֵאָה זוֹ לְשִׁמְעוֹן, אוֹ תֵּן מֵאָה זוֹ לְשִׁמְעוֹן - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ; אֲבָל אִם

אָמַר לוֹ הֵילָךְ מֵאָה זוּ לְשִׁמְעוֹן - יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ, עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַמֵּאָה לְיַד שִׁמְעוֹן.

ה. הָלַךְ לְוִי בְּמֵאָה זוּ שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה בְּיָדוֹ לְהוֹלִיכָהּ לְשִׁמְעוֹן, וּבִקֵּשׁ שִׁמְעוֹן וְלֹא מְצָאָהוּ - יַחֲזִיר לְרְאוּבֵן. מֵת שִׁמְעוֹן בְּחַיֵּי רְאוּבֵן, יַחֲזִיר לְרְאוּבֵן אוֹ לְיוֹרְשָׁיו. מֵת רְאוּבֵן בְּחַיֵּי שִׁמְעוֹן - יִתֵּן הַמֵּאָה לְשִׁמְעוֹן אוֹ לְיוֹרְשָׁיו, שֶׁמִּצְוָה לְקַיֵּם דִּבְרֵי הַמֵּת, וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמַר הַדְּבָרִים וְהוּא בָּרִיא, שֶׁהֲרֵי הַמֵּאָה בְּיָדוֹ שֶׁל שָׁלִיחַ עַדַיִן.

ו. אֵין אָדָם זוֹכֶה בְּמַתָּנָה לַחֲבֵרוֹ, עַד שֶׁיִּהְיֶה הַזּוֹכֶה גָּדוֹל וּבֶן דַּעַת: אֶחָד אִישׁ וְאֶחָד אִשָּׁה, וַאֲפִלּוּ אֵשֶׁת אִישׁ, וַאֲפִלּוּ עֶבֶד וְשִׁפְחָה. אֲבָל הַגּוֹי אֵינוֹ זוֹכֶה: הוֹאִיל וְאֵינוֹ רָאוּי לִשְׁלִיחוּת לְעוֹלָם, כָּךְ אֵינוֹ זוֹכֶה לְיִשְׂרָאֵל. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה שָׁלִיחַ לְגוֹי, כָּךְ אֵינוֹ זוֹכֶה לְגוֹי.

ז. קָטָן שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ צְרוֹר וְזוֹרְקוֹ, אֶגּוֹז וְנוֹטְלוֹ - זוֹכֶה לְעַצְמוֹ, וְאֵינוֹ זוֹכֶה לַאֲחֵרִים: פָּחוֹת מִזֶּה - לֹא לְעַצְמוֹ, וְלֹא לַאֲחֵרִים. וְכֵן הַשּׁוֹטֶה אֵינוֹ זוֹכֶה, לֹא לְעַצְמוֹ וְלֹא לַאֲחֵרִים; וְהַמְזַכֶּה לְשׁוֹטֶה עַל יְדֵי בֶּן דַּעַת, זָכָה. אֲבָל הַחֵרֵשׁ זוֹכֶה לְעַצְמוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת גְּזֵלָה.

ח. זָכִין לְקָטָן, אֲפִלּוּ בֶּן יוֹם אֶחָד, וּלְגָדוֹל, בֵּין בְּפָנָיו בֵּין שֶׁלֹּא בְּפָנָיו. וַחֲצֵרוֹ שֶׁל אָדָם קוֹנָה לוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד שָׁם: כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעָה הַמַּתָּנָה לַחֲצֵרוֹ, כְּאִלּוּ זָכָה לוֹ בָּהּ אַחֵר.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּחָצֵר הַמִּשְׁתַּמֶּרֶת. אֲבָל בְּחָצֵר שֶׁאֵינָהּ מִשְׁתַּמֶּרֶת, כְּגוֹן שָׂדֵהוּ וְחֵרְבָּתוֹ - עַד שֶׁיִּהְיֶה עוֹמֵד בְּצִדָּהּ וְיֹאמַר זכת לִי שָׂדִי. וְכֵן אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל אָדָם שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּצִדָּן קוֹנִין לוֹ בְּסִמְטָה, אוֹ בְּצִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ בְּחָצֵר שֶׁאֵין לָהּ בְּעָלִים. אֲבָל בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ בְּשָׂדֶה חֲבֵרוֹ - אֵינוֹ זוֹכֶה, עַד שֶׁתַּגִּיעַ מַתָּנָה לְיָדוֹ. קְטַנָּה תִּזְכֶּה לָהּ חֲצֵרָהּ, וְאַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלָּהּ; אֲבָל הַקָּטָן אֵינוֹ זוֹכֶה, עַד שֶׁתַּגִּיעַ מַתָּנָה לְיָדוֹ אוֹ שֶׁיִּזְכֶּה לוֹ אַחֵר.

י. הַמַּתָּנָה כְּגֵט, שֶׁאֵין אָדָם יָכוֹל לִמְסֹר דְּבָרִים לְשָׁלִיחַ. כֵּיצַד: אָמַר לִשְׁלֹשָׁה אִמְרוּ לִפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי שֶׁיִּכְתְּבוּ וְיִחְתְּמוּ בִּשְׁטַר מַתָּנָה, וְיִתְּנוּהוּ לִפְלוֹנִי - אֵין זֶה כְּלוּם; וְאִם אָמְרוּ לְאוֹתָן הָעֵדִים, וְכָתְבוּ וְנָתְנוּ לַמְקַבֵּל - לֹא קָנָה. וְכֵן אִם אָמַר לִשְׁנַיִם כִּתְבוּ וְחִתְמוּ בִּשְׁטַר מַתָּנָה, וּתְנוּהוּ לִפְלוֹנִי - אֵינָן יְכוֹלִין לוֹמַר לְסוֹפֵר לִכְתֹּב, אֶלָּא הֵן עַצְמָן כּוֹתְבִין כְּמוֹ הַגֵּט.

יא. הַכּוֹתֵב בִּשְׁטָר נָתַתִּי שָׂדֶה פְּלוֹנִית לִפְלוֹנִי, אוֹ שֶׁכָּתַב נְתַתִּיהָ לִפְלוֹנִי, אוֹ חֲרֵי הִיא שֶׁלּוֹ - חֲרֵי זֶה זָכָה, כְּשֶׁיַּגִּיעַ הַשְּׁטָר לְיָדוֹ. אֲבָל אִם כָּתַב בִּשְׁטָר אֶתְּנֶנָּה לוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו עֵדִים, לֹא זָכָה הַמְקַבֵּל: עַד שֶׁיֹּאמַר לָעֵדִים כִּתְבוּ שְׁטַר מַתָּנָה וּתְנוּ לוֹ, וְכוֹתְבִין וְנוֹתְנִין - שֶׁאֵין הַמְקַבֵּל זוֹכֶה, עַד שֶׁיַּגִּיעַ שְׁטַר מַתָּנָה לְיָדוֹ, אוֹ עַד שֶׁיִּזְכֶּה לוֹ בּוֹ עַל יְדֵי אֲחֵרִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

יב. הָאוֹמֵר נָתַתִּי שָׂדֶה פְּלוֹנִית לִפְלוֹנִי, וְהוּא אוֹמֵר לֹא נָתַן לִי - חוֹשְׁשִׁין, שֶׁמָּא זִכָּה לוֹ עַל יְדֵי אַחֵר. אֲבָל אִם אָמַר כָּתַבְתִּי וְנָתַתִּי לְךָ, וְהוּא אוֹמֵר לֹא כָּתַב וְלֹא נָתַן לִי - אִם הַמְקַבֵּל מַתָּנָה הוּא שֶׁאָמַר כֵּן - הוֹדָאַת בַּעַל דִּין כְּמֵאָה עֵדִים הוּא, וְהַנּוֹתֵן אוֹכֵל פֵּרוֹת שָׂדֵהוּ. וְאִם בֶּן הַמְקַבֵּל הוּא שֶׁאָמַר, לֹא נָתַתָּ לְאָבִי שָׂדֶה זוֹ, וְהוּא אוֹמֵר כָּתַבְתִּי וְנָתַתִּי לוֹ - מַנִּיחִין אֶת הַפֵּרוֹת עַל יְדֵי שָׁלִישׁ, עַד שֶׁיִּוָּדַע הַדָּבָר הֵיאַךְ הוּא.

יג. מְקַבֵּל מַתָּנָה שֶׁטָּעַן וְאָמַר זוֹ שֶׁתַּחַת יָדִי אֵינָהּ מַתָּנָה בְּיָדִי אֶלָּא שׁוֹמֵר אֲנִי עָלֶיהָ וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, אוֹ שֶׁאָמַר בְּטֵלָה הָיְתָה מִתְּחִלָּתָהּ לְפִי שֶׁלֹּא קִבַּלְתִּיהָ, אוֹ בְּעַל כָּרְחִי בְּאֹנֶס, אוֹ בְּטָעוּת, וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ - דְּבָרָיו קַיָּמִין; וְנִשְׁבָּע עַל זֶה שְׁבוּעַת הֶסֵּת, וְתַחְזֹר לִבְעָלֶיהָ.

יד. טָעַן הַנּוֹתֵן וְאָמַר שׁוֹמֵר אַתָּה עָלֶיהָ, אוֹ שֶׁאָמַר שֶׁלֹּא מִדַּעְתִּי נְתַתִּיהָ, אוֹ גְּזֵלָה הִיא בְּיָדְךָ, וְזֶה אוֹמֵר אַתָּה נְתָתָהּ לִי - נִשְׁבָּע הַמְקַבֵּל שְׁבוּעַת הֶסֵּת, וְנִפְטָר.

יום רביעי

הִלְכוֹת זְכִיָּה וּמַתָּנָה פֶּרֶק ה

א. הַנּוֹתֵן מַתָּנָה, בֵּין בָּרִיא בֵּין חוֹלֶה - צָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה גְּלוּיָה וּמְפֻרְסֶמֶת. אָמַר לְעֵדִים כִּתְבוּ בַּסֵּתֶר וּתְנוּ לוֹ - אֵינָהּ כְּלוּם, שֶׁזֶּה מַעֲרִים הוּא, כְּדֵי לְאַבֵּד מָמוֹן אֲחֵרִים, שֶׁיַּחֲזוֹר וְיִמְכֹּר אַחַר שֶׁיִּתֵּן.

ב. לְפִיכָךְ כָּל שְׁטַר מַתְּנַת קַרְקַע שֶׁאֵין כָּתוּב בּוֹ, וְאָמַר לָנוּ פְּלוֹנִי הַנּוֹתֵן שְׁבוּ בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחוֹבוֹת, וְכִתְבוּ לוֹ מַתָּנָה גְּלוּיָה וּמְפֻרְסֶמֶת, וְכַיּוֹצֵא בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ - חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא מַתָּנָה מְסֻתֶּרֶת הִיא, וְלֹא זָכָה הַמְקַבֵּל.

ג. הַכּוֹתֵב שְׁתֵּי מַתָּנוֹת עַל שָׂדֶה אַחַת, הָרִאשׁוֹנָה מְסֻתֶּרֶת וְהָאַחֲרוֹנָה גְּלוּיָה וּמְפֻרְסֶמֶת - אַחֲרוֹן קָנָה. וַאֲפִלּוּ הָיְתָה הָרִאשׁוֹנָה סְתָם, וְאֵין בָּהּ לֹא עִנְיַן סְתִירָה וְלֹא עִנְיַן גִּלּוּי אֶלָּא מַתָּנָה סְתָם - הָאַחֲרוֹן קָנָה.

ד. כְּבָר בֵּאַרְנוּ שֶׁהַמּוֹסֵר מוֹדָעָה, וְאַחַר כָּךְ נָתַן מַתָּנָה - הַמַּתָּנָה בְּטֵלָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם אֹנֶס: שֶׁאֵין הוֹלְכִין בְּמַתָּנָה, אֶלָּא אַחַר דַּעַת הַנּוֹתֵן; וְהוֹאִיל וְגִלָּה דַּעְתּוֹ שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה בָּהּ, מַתְּנָתוֹ בְּטֵלָה. לְפִיכָךְ מִי שֶׁהָיוּ הַדְּבָרִים מוֹכִיחִין שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ לִתֵּן מַתָּנָה זוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְּינַת הַמַּתָּנָה גְּלוּיָה, וְנִמְצָא שֶׁנִּתְּנָהּ מִקֹּדֶם מַתָּנָה מְסֻתֶּרֶת - חֲרֵי שְׁתֵּי הַמַּתָּנוֹת בְּטֵלוֹת: הָרִאשׁוֹנָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְסֻתֶּרֶת; וְהַשְּׁנִיָּה, מִפְּנֵי שֶׁהַדָּבָר מוֹכִיחַ שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה, וַחֲרֵי קָדְמָה זוֹ הַמַּתָּנָה, שֶׁנִּמְצֵאת כְּמוֹ מוֹדָעָה לָהּ.

ה. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁרָצָה לִשָּׂא אִשָּׁה, וְאָמְרָה לוֹ אֵינִי נִשֵּׂאת לְךָ עַד שֶׁתִּכְתֹּב לִי כָּל נְכָסֶיךָ; שָׁמַע בְּנוֹ הַגָּדוֹל, וְצָוַח עַל שֶׁמַּנִּיחוֹ רֵיקָן; אָמַר לְעֵדִים לְכוּ וְהֵחָבְאוּ וְכִתְבוּ לוֹ כָּל נְכָסַי מַתָּנָה, וְאַחַר כָּךְ כָּתַב לְזוֹ כָּל נְכָסָיו, וּנְשָׂאָהּ. וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים, וְאָמְרוּ לֹא הַבֵּן קָנָה וְלֹא הָאִשָּׁה קָנָת: שֶׁחֲרֵי שֶׁלֹּא בִרְצוֹנוֹ כָּתַב לָהּ, וּכְאָנוּס בִּיצָרוֹ הוּא, שֶׁחֲרֵי גִּלָּה דַּעְתּוֹ בַּמַּתָּנָה הָרִאשׁוֹנָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא בְּטֵלָה מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְסֻתֶּרֶת. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ.

ו. שְׁנֵי שְׁטָרוֹת שֶׁזְּמַנָּן יוֹם אֶחָד, וְהֵן כְּתוּבִין עַל שָׂדֶה אַחַת, בֵּין בְּמֶכֶר בֵּין בְּמַתָּנָה - אִם דֶּרֶךְ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לִכְתֹּב שָׁעוֹת, כָּל הַקּוֹדֵם זָכָה. וְאִם אֵין דַּרְכָּן לִכְתֹּב שָׁעוֹת, חֲרֵי הַדָּבָר מָסוּר לַדַּיָּנִים: כָּל מִי שֶׁדַּעְתָּן נוֹטָה לְהַעֲמִיד שָׂדֶה זוֹ בְּיָדוֹ, יַעֲמִידוּ.

ז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בִּשְׁטָר שֶׁאֵין בּוֹ קִנְיָן אֶלָּא קָנָה שָׂדֶה זוֹ בִּשְׁטָר זֶה, שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין מִי הוּא מִשְּׁנֵיהֶם שֶׁהִגִּיעַ שְׁטָרוֹ לְיָדוֹ תְּחִלָּה. אֲבָל אִם הָיָה בְּכָל שְׁטָר מֵהֶן קִנְיָן - כָּל שֶׁקָּדַם לוֹ הַקִּנְיָן, זָכָה; וְיִשְׁאֲלוּ הָעֵדִים. וְכֵן אִם הָיוּ שָׁם עֵדִים שֶׁזֶּה הִגִּיעַ לְיָדוֹ שְׁטַר מַתְּנָתוֹ תְּחִלָּה, קָנָה הָרִאשׁוֹן.

ח. שְׁנֵי שְׁטָרוֹת הַיּוֹצְאִין עַל שָׂדֶה אַחַת בְּשֵׁם קוֹנֶה אֶחָד, וְאֵין זְמַנָּם שָׁוֶה: אִם הָיָה שְׁטָר אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶן מֶכֶר וְהָאַחֲרוֹן מַתָּנָה [אִם הָיָה הַשְּׁטָר הָרִאשׁוֹן מַתָּנָה, וְהַשֵּׁנִי שֶׁאַחֲרָיו מֶכֶר - לֹא בִטֵּל הָאַחֲרוֹן אֶת הָרִאשׁוֹן, שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר שֶׁלְּהוֹסִיף לוֹ אַחֲרָיוּת חָזַר וְכָתַב בְּשֵׁם מֶכֶר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה כָּתוּב שָׁם אַחֲרָיוּת, שֶׁאַחֲרָיוּת טָעוּת סוֹפֵר הוּא. וְכֵן אִם הָרִאשׁוֹן מֶכֶר וְהַשֵּׁנִי מַתָּנָה] - קָנָה הַשָּׂדֶה מִזְּמַן רִאשׁוֹן, שֶׁלֹּא כָּתַב לוֹ שְׁטַר הַמַּתָּנָה אֶלָּא לְיַפּוֹת אֶת כֹּחוֹ מִשּׁוּם דִּין בֶּן הַמֶּצֶר.

ט. הָיוּ שְׁנֵי הַשְּׁטָרוֹת בְּמֶכֶר אוֹ שְׁנֵיהֶם בְּמַתָּנָה - אִם הוֹסִיף בַּשֵּׁנִי כְּלוּם - הֲרֵי הָרִאשׁוֹן קַיָּם, שֶׁלֹּא כָּתַב הַשֵּׁנִי אֶלָּא מִפְּנֵי הַתּוֹסֶפֶת. וְאִם לֹא הוֹסִיף - בִּטֵּל הַשְּׁטָר הַשֵּׁנִי אֶת הָרִאשׁוֹן, וְאֵין לוֹ אַחֲרָיוּת אֶלָּא מִזְּמַן שֵׁנִי. לְפִיכָךְ כָּל הַפֵּרוֹת שֶׁאָכַל הַלּוֹקֵחַ מִזְּמַן רִאשׁוֹן עַד זְמַן שֵׁנִי, מַחְזִיר אוֹתָן. וְאִם הָיָה עַל אוֹתָהּ הַשָּׂדֶה חֹק לַמֶּלֶךְ בְּכָל שָׁנָה - הַנּוֹתֵן אוֹ הַמּוֹכֵר נוֹתֵן אוֹתוֹ הַחֹק, עַד זְמַן הַשְּׁטָר הַשֵּׁנִי.

יום חמישי

הִלְכוֹת זְכִיָּה וּמַתָּנָה פֶּרֶק ו

א. לְעוֹלָם אוֹמְדִין דַּעַת הַנּוֹתֵן: אִם הָיוּ הַדְּבָרִים מַרְאִין סוֹף דַּעְתּוֹ - עוֹשִׂין עַל פִּי הָאֹמֶד, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ. כֵּיצַד: מִי שֶׁהָלַךְ בְּנוֹ לִמְדִינַת הַיָּם וְשָׁמַע שֶׁמֵּת, וְעָמַד וְכָתַב כָּל נְכָסָיו לְאַחֵר מַתָּנָה גְּלוּיָה גְּמוּרָה, וְאַחַר כָּךְ בָּא בְּנוֹ - אֵין מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת: שֶׁהַדְּבָרִים מוֹכִיחִין שֶׁאִלּוּ יָדַע שֶׁבְּנוֹ קַיָּם, לֹא הָיָה נוֹתֵן לָזֶה כָּל נְכָסָיו. לְפִיכָךְ אִם שִׁיֵּר מִנְּכָסָיו כָּל שֶׁהוּא, בֵּין קַרְקַע בֵּין מִטַּלְטְלִין - מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת.

ב. וְכֵן הַכּוֹתֵב כָּל נְכָסָיו מַתָּנָה לְאֶחָד מִבָּנָיו, בֵּין שֶׁהָיָה בָּרִיא בֵּין שֶׁהָיָה שְׁכִיב מְרַע, אֲפִלּוּ הָיָה הַבֵּן קָטָן הַמְּטֻלְטָל בַּעֲרִיסָה - לֹא עָשָׂהוּ אֶלָּא אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, וַהֲרֵי הוּא בְּכָל הַנְּכָסִים כְּאֶחָד מֵאֶחָיו: אֲמִדַּן דַּעַת הוּא, שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לִהְיוֹת אֶחָיו נִשְׁמָעִין לוֹ. וְאִם שִׁיֵּר כָּל שֶׁהוּא, בֵּין קַרְקַע בֵּין מִטַּלְטְלִין - זָכָה הַבֵּן בַּמַּתָּנָה.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁכָּתַב לְבֵן בֵּין הַבָּנִים. אֲבָל אִם כָּתַב כָּל נְכָסָיו לְבֵן בֵּין הַבָּנוֹת, אוֹ לְבַת בֵּין הַבָּנוֹת, אוֹ לְאֶחָד מִן הַיּוֹרְשִׁין בֵּין שְׁאָר הַיּוֹרְשִׁין - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שִׁיֵּר כְּלוּם, מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת.

ד. וְכֵן הַכּוֹתֵב כָּל נְכָסָיו לְאִשְׁתּוֹ, בֵּין בָּרִיא בֵּין שְׁכִיב מְרַע - אַף עַל פִּי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ, לֹא עָשָׂה אוֹתָהּ אֶלָּא אַפּוֹטְרוֹפִּיָּה עַל יוֹרְשָׁיו: בֵּין שֶׁהָיוּ יוֹרְשָׁיו בָּנָיו מִמֶּנָּה, אוֹ מֵאַחֶרֶת, אוֹ אֶחָיו, אוֹ שְׁאָר יוֹרְשָׁיו. וְאִם שִׁיֵּר כָּל שֶׁהוּא, בֵּין קַרְקַע בֵּין מִטַּלְטְלִין - קִנְת כָּל שֶׁכָּתַב לָהּ.

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בִּנְשׂוֹאָה. אֲבָל אִם כָּתַב כָּל נְכָסָיו לְאִשְׁתּוֹ אֲרוּסָה, אוֹ לְגְרוּשָׁה - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שִׁיֵּר כְּלוּם, הֲרֵי הִיא כִּשְׁאָר כָּל אָדָם וּמַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת.

ו. הַכּוֹתֵב כָּל נְכָסָיו לְאֶחָד מִבָּנָיו וּלְאַחֵר - קָנָה הָאַחֵר חֲצִי הַנְּכָסִים בְּמַתָּנָה, וְנִשְׁאַר הַחֵצִי לְבָנָיו; וְהַבֵּן שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ, אַפּוֹטְרוֹפּוֹס עַל שְׁאָר אֶחָיו.

ז. וְכֵן אִם כָּתַב כָּל נְכָסָיו לְאִשְׁתּוֹ וּלְאַחֵר - הָאַחֵר קָנָה מֶחֱצָה, וְאִשְׁתּוֹ אַפִּיטְרוֹפִּיָּה עַל הַמֶּחֱצָה.

ח. הָאִשָּׁה שֶׁקָּנְתָה כָּל נְכָסֵי בַּעֲלָהּ בְּמַתָּנָה - אִבְּדָה כְּתֻבָּתָהּ, וְתִקָּרַע; לְפִיכָךְ אִם יָצָא עָלָיו שְׁטַר חוֹב, וְהָלְכוּ כָּל הַנְּכָסִים בְּחוֹבוֹ שֶׁקָּדַם הַמַּתָּנָה - תִּשָּׁאֵר הִיא בְּלֹא כְלוּם, וְלֹא תִּקַּח בִּכְתֻבָּתָהּ שֶׁקָּדְמָה הַחוֹב: שֶׁאֲמִדַּן דַּעְתָּ הוּא שְׁבִּהְנִיָּה הַבָּאָה לָהּ בִּשְׁמוּעָה זוֹ שֶׁכָּתַב לָהּ כָּל נְכָסָיו, אִבְּדָה כָּל זְכוּת שֶׁיֵּשׁ לָהּ בַּנְּכָסִים חוּץ מִמַּתָּנָה זוֹ.

ט. וְכֵן הַכּוֹתֵב נְכָסָיו לְבָנָיו, בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת, בֵּין בָּרִיא בֵּין שְׁכִיב מְרַע, וְכָתַב לְאִשְׁתּוֹ עִמָּהֶן קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא - הוֹאִיל וְעָשָׂה אוֹתָהּ שֵׁתֶף בֵּין הַבָּנִים, וְלֹא מִיחַת - אִבְּדָה כְּתֻבָּתָהּ, וְאֵינָהּ טוֹרֶפֶת מִנְּכָסִים אֵלּוּ כְּלוּם. אֲבָל מִנְּכָסִים שֶׁיָּבוֹאוּ לוֹ אַחַר אֵלּוּ, נוֹטֶלֶת מֵהֶן כְּתֻבָּתָהּ.

י. כָּתַב לָהּ עִמָּהֶן מִטַּלְטְלִין בִּלְבַד, אוֹ שֶׁשִּׁיֵּר לְעַצְמוֹ קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא - כְּתֻבָּתָהּ קַיֶּמֶת. וְתַקָּנַת גְּאוֹנִים הִיא שֶׁאֲפִלּוּ שִׁיֵּר מִטַּלְטְלִין כָּל שֶׁהוּא - כְּתֻבָּתָהּ קַיֶּמֶת, שֶׁהֲרֵי הִיא אוֹמֶרֶת מִמַּה שֶׁשִּׁיֵּר אֲנִי גּוֹבָה; וּמִתּוֹךְ שֶׁתֵּרֵד לְמַה שֶׁשִּׁיֵּר, תֵּרֵד לִשְׁאָר נְכָסִים וְתִטְרֹף.

יא. הַכּוֹתֵב כָּל נְכָסָיו לְבָנָיו, וְכָתַב לְאִשְׁתּוֹ חֵלֶק עִמָּהֶן, וּמֵת אֶחָד מִן הַבָּנִים - הֲרֵי זוֹ גּוֹבָה כְּתֻבָּתָהּ מֵחֵלֶק זֶה שֶׁמֵּת, שֶׁלֹּא אִבְּדָה זְכוּתָהּ אֶלָּא מִלִּטְרֹף מֵהֶן.

יב. הָרוֹצָה לְהִנָּשֵׂא, וְכָתְבָה כָּל נְכָסֶיהָ בֵּין לִבְנָהּ בֵּין לְאַחֵר, וְאַחַר כָּךְ נִשֵּׂאת, וְנִתְגָּרְשָׁה, אוֹ מֵת בַּעֲלָהּ - מַתְּנָתָהּ בְּטֵלָה: שֶׁזּוֹ מַבְרַחַת הִיא; וְלֹא כָּתְבָה כָּל נְכָסֶיהָ אֶלָּא לְהַבְרִיחַ מִבַּעֲלָהּ שֶׁלֹּא יִירָשֶׁנָּה, וּכְשֶׁתִּהְיֶה צְרִיכָה לָהֶן יַחְזִרוּ לָהּ. לְפִיכָךְ אִם מֵתָה הִיא בְּחַיֵּי בַּעֲלָהּ, קָנָה הַמְקַבֵּל מַתָּנָה אֶת הַכֹּל. וְאִם שִׁיְּרָה כְּלוּם, אֲפִלּוּ מִטַּלְטְלִין - מַתְּנָתָהּ קַיֶּמֶת; וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה, אֵינָהּ חוֹזֶרֶת.

יג. כָּל הַנּוֹתְנִין כָּל נִכְסֵיהֶן - כְּשֶׁתִּבְטַל הַמַּתָּנָה יַחְזִרוּ כָּל הַנְּכָסִין לַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים, אֵין הַמְקַבֵּל מַתָּנָה מַחְזִיר פֵּרוֹת שֶׁאָכַל: שֶׁאֲפִלּוּ נָתַן הָאָדָם מַתָּנָה בְּפֵרוּשׁ עַל מְנָת לְהַחְזִיר כָּל יְמֵי חַיֵּי פְּלוֹנִי, הֲרֵי זֶה אוֹכֵל פֵּרוֹת כָּל זְמַן הַמַּתָּנָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

יד. מִי שֶׁשָּׁלַח כֵּלִים מִמְּדִינַת הַיָּם, וְאָמַר יִנָּתְנוּ אֵלּוּ לְבָנַי - הֲרֵי אֵלּוּ יִנָּתְנוּ לַבָּנִים וְלַבָּנוֹת: הָרָאוּי לְבָנִים לַבָּנִים, כְּגוֹן סְפָרִים וּכְלֵי מִלְחָמָה; וְהָרָאוּי לְבָנוֹת לַבָּנוֹת, כְּגוֹן כְּלֵי מֶשִׁי הַצְּבוּעִים וַחֲלִי זָהָב יִטְּלוּ אוֹתָן הַבָּנוֹת. הָיוּ רְאוּיִין לִזְכָרִים וְלִנְקֵבוֹת, יִטְּלוּ אוֹתָן הַזְּכָרִים. וְכֵן הַמְשַׁלֵּחַ כֵּלִים לְבֵיתוֹ סְתָם, וְהָיוּ בָּהֶן כֵּלִים הָרְאוּיִין לְבָנוֹת - יִטְּלוּ אוֹתָן בְּנוֹתָיו: אֲמִדַּן דַּעַת הוּא שֶׁלָּהֶן שֻׁלַּח. וְאִם אֵין לוֹ בָּנוֹת, אוֹ שֶׁהָיוּ בְּנוֹתָיו נְשׂוּאוֹת - יִטְּלוּ אוֹתָן נְשֵׁי בָּנָיו: שֶׁהַדַּעַת נוֹטָה שֶׁלָּהֶן שֻׁלַּח.

טו. הַמַּשִּׂיא בְּנוֹ גָּדוֹל לִבְתּוּלָה בְּבֵית, קָנָה הַבַּיִת: וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ נְשׂוּאִין רִאשׁוֹנִים לְזֶה הַבֵּן, וְלֹא הִשִּׂיא הָאָב בֵּן אַחֵר קֹדֶם לוֹ, וְלֹא שִׁיֵּר הָאָב בְּזֶה הַבַּיִת שֶׁיִּחֵד לוֹ כְּלוּם. וּדְבָרִים

אֵלּוּ כַּהֲלָכָה שֶׁאֵין לָהּ טַעַם הֵן, וְנִגְעוּ חֲכָמִים בְּדָבָר זֶה מֵאֱמִדַּן הַדַּעַת, שֶׁמֵּרֹב שִׂמְחָתוֹ וְאַהֲבָתוֹ גָּמַר וְהִקְנָהוּ הַבַּיִת, שֶׁהֲרֵי לֹא שִׁיֵּר בּוֹ לְעַצְמוֹ כְּלוּם; לְפִיכָךְ אִם שִׁיֵּר שָׁם אֲפִלּוּ פַּךְ אֶחָד, לֹא קָנָה הַבַּיִת. יִחֵד לוֹ בַּיִת וּכְלֵי בַּיִת - אַף עַל פִּי שֶׁשִּׁיֵּר בַּבַּיִת כְּלִי אֶחָד לְעַצְמוֹ, אוֹ הָיָה לוֹ שָׁם אוֹצָר וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - קָנָה כְּלֵי הַבַּיִת; אֲבָל הַבַּיִת, לֹא קָנָה.

טז. יִחֵד לוֹ בַּיִת וַעֲלִיָּה - בַּיִת, קָנָה; עֲלִיָּה, לֹא קָנָה. וְכֵן אִם יִחֵד לוֹ בַּיִת וְאַכְסַדְרָה, לֹא קָנָה אַכְסַדְרָה. שְׁנֵי בָּתִּים, זֶה לִפְנִים מִזֶּה - לֹא קָנָה אֶלָּא הָאֶחָד שֶׁנָּשָׂא בּוֹ.

יז. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בִּנְשׂוּאִין, שֶׁשְּׁנַיִם שֶׁהָיָה בֵּינֵיהֶם שִׁדּוּכִין וּפָסַק זֶה עַל יְדֵי בְּנוֹ וְזֶה עַל יְדֵי בִּתּוֹ, וְאָמְרוּ כַּמָּה אַתָּה נוֹתֵן לְבִתְּךָ, כָּךְ וְכָךְ, וְכַמָּה אַתָּה נוֹתֵן לְבִנְךָ, כָּךְ וְכָךְ, וְעָמְדוּ וְקִדְּשׁוּ - קָנוּ בַּאֲמִירָה זוֹ; וְאֵין קוֹנִין בַּאֲמִירָה זוֹ, עַד שְׁעַת הַנִּשּׂוּאִין, שֶׁכָּל הַפּוֹסֵק, דַּעְתּוֹ לִכְנֹס. וּצְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ הַדְּבָרִים שֶׁפָּסְקוּ מְצוּיִין בִּרְשׁוּתָן, שֶׁאֵין אָדָם מַקְנֶה לַחֲבֵרוֹ דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וּדְבָרִים אֵלּוּ לֹא נִתְּנוּ לְהִכָּתֵב; לְפִיכָךְ אֵינָן כִּשְׁטָר, עַד שֶׁיִּטְרֹף בָּהֶן.

יח. הַמְקַדֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה - אֲפִלּוּ קִדְּשָׁהּ בְּאֶלֶף דִּינָר, בֵּין שֶׁחָזְרָה הִיא בֵּין שֶׁחָזַר הוּא, בֵּין שֶׁמֵּת הוּא בֵּין שֶׁמֵּתָה הִיא - אֵין הַקִּדּוּשִׁין חוֹזְרִין לְעוֹלָם, אֶלָּא הֲרֵי הֵן מַתָּנָה גְּמוּרָה שֶׁאֵין לָהֶן חֲזָרָה.

יט. וְאִם הָיוּ קִדּוּשֵׁי טָעוּת, חוֹזְרִין הַמָּעוֹת.

כ. וְהַמְקַדֵּשׁ אֲחוֹתוֹ, הַמָּעוֹת מַתָּנָה: אָדָם יוֹדֵעַ שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בְּעֲרָיוֹת, וְאֵין זֶה טוֹעֶה, אֶלָּא גָּמַר וְנָתַן לְשֵׁם מַתָּנָה.

כא. הַשּׁוֹלֵחַ סִבְלוֹנוֹת לְבֵית חָמִיו - בֵּין מְרֻבִּין בֵּין מוּעָטִין, בֵּין שֶׁאָכַל שָׁם סְעוּדַת אֵרוּסִין בֵּין לֹא אָכַל, בֵּין שֶׁמֵּת הוּא בֵּין שֶׁמֵּתָה הִיא, אוֹ שֶׁחָזַר בּוֹ הָאִישׁ - יַחְזִרוּ הַסִּבְלוֹנוֹת כֻּלָּן, חוּץ מִן הַמַּאֲכָל וְהַמַּשְׁקֶה.

כב. וְכֵן כֵּלִים מוּעָטִין שֶׁשָּׁלַח לָהּ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן בְּבֵית אָבִיהָ - אִם נִשְׁתַּמְּשָׁה בָּהֶן וּבָלוּ אוֹ אָבְדוּ, אֵינָן מִשְׁתַּלְּמִין. אֲבָל אִם הָיוּ קַיָּמִין - חוֹזֵר הַכֹּל, וְגוֹבֶה אוֹתָן בְּבֵית דִּין: שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁלֹּא שְׁלָחָם אֶלָּא דֶּרֶךְ נוֹאי בִּלְבַד.

כג. חֲזָרָה הִיא בּוֹ, חוֹזֵר הַכֹּל; וַאֲפִלּוּ הַמַּאֲכָל וְהַמַّשְׁקֶה, נוֹתֶנֶת דָּמָיו בְּזוֹל. וּכְבָר הִסְכִּימוּ הַגְּאוֹנִים שֶׁאִם הָיוּ דְּמֵי הַמַּאֲכָל וְהַמַּשְׁקֶה שִׁשָּׁה - מְשַׁלֶּמֶת אַרְבָּעָה, אִם חֲזָרָה בּוֹ: שֶׁלֹּא נָתַן לָהּ מַתָּנָה זוֹ, אֶלָּא וְדַעְתּוֹ שֶׁלֹּא תַּחְזֹר בּוֹ.

כד. הוֹרוּ רַבּוֹתַי שֶׁאִם הָיָה מִנְהַג הַמְּדִינָה שֶׁיַּעֲשֶׂה כָּל אָרוּס סְעוּדָה וְיַאֲכִיל רֵעָיו, אוֹ יְחַלֵּק מָעוֹת לַשַּׁמָּשִׁין וְלַחַזָּנִין וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְעָשָׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין כָּל הָעָם, וְחָזְרָה בּוֹ - מְשַׁלֶּמֶת הַכֹּל: שֶׁהֲרֵי גָּרְמָה לוֹ לְאַבֵּד מָמוֹנוֹ; וְכָל הַגּוֹרֵם לְאַבֵּד מָמוֹן חֲבֵרוֹ, מְשַׁלֵּם. וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ לוֹ עֵדִים כַּמָּה הוֹצִיא, שֶׁאֵין זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל.

יום שישי

הִלְכוֹת זְכִיָּה וּמַתָּנָה פֶּרֶק ז

א. מִנְהָג פָּשׁוּט בְּרֹב הַמְּדִינוֹת שֶׁבִּזְמַן שֶׁיִּשָּׂא אָדָם אִשָּׁה, מְשַׁלְּחִין לוֹ רֵעָיו וּמְיַדְּעָיו מָעוֹת כְּדֵי שֶׁיִּתְחַזֵּק בָּהֶן עַל הַהוֹצָאָה שֶׁמּוֹצִיא בְּמִשְׁתֵּה, וּבָאִין אוֹתָן הָרֵעִים וְהַמְיַדְּעִין שֶׁשָּׁלְחוּ, וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין עִם הֶחָתָן בְּשִׂבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה אוֹ בְּמִקְצָתָן: הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. וְאֵלּוּ הַמָּעוֹת שֶׁמְּשַׁלְּחִין נִקְרָאִין שׁוֹשְׁבִינוּת, וְאוֹתָם הָאֲנָשִׁים שֶׁשָּׁלְחוּ אוֹתן הַמָּעוֹת וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין עִם הֶחָתָן נִקְרָאִים שׁוֹשְׁבִינִין.

ב. הַשּׁוֹשְׁבִינוּת אֵינָהּ מַתָּנָה גְּמוּרָה: הַדְּבָרִים יְדוּעִים שֶׁלֹּא שָׁלַח זֶה עֲשָׂרָה דִינָרִין, כְּדֵי שֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה בְּזוּז אֶחָד; וְלֹא שָׁלַח אֶלָּא וְדַעְתּוֹ שֶׁאִם יִשָּׂא הוּא, יַחֲזֹר וְיִשְׁלַח לוֹ כְּמוֹ שֶׁשָּׁלַח לוֹ. לְפִיכָךְ אִם נָשָׂא זֶה, וְלֹא הֶחְזִיר לוֹ הַשּׁוֹשְׁבִינוּת - הֲרֵי זֶה תּוֹבֵעַ בַּדִּין, וּמוֹצִיאָהּ מִמֶּנּוּ.

ג. וְאֵין יָכוֹל לְתָבְעוֹ, עַד שֶׁיִּשָּׂא כְּדֶרֶךְ שֶׁנָּשָׂא הוּא. כֵּיצַד: רְאוּבֵן שֶׁנָּשָׂא בְּתוּלָה, וְשָׁלַח לוֹ שִׁמְעוֹן שׁוֹשְׁבִינוּת, וְאַחַר כָּךְ נָשָׂא שִׁמְעוֹן אַלְמָנָה - אֵינוֹ יָכוֹל לִתְבֹּעַ לִרְאוּבֵן לְהַחְזִיר לוֹ הַשּׁוֹשְׁבִינוּת, שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ אֵינִי מַחְזִיר לְךָ אֶלָּא בִּבְתוּלָה כְּמוֹ שֶׁנָּתַתָּ לִי. וְכֵן אִם שָׁלַח לוֹ בִּנְשׂוּאֵי אַלְמָנָה, אֵינוֹ יָכוֹל לְתָבְעוֹ וּלְהַחְזִיר לוֹ בִּנְשׂוּאֵי בְּתוּלָה.

ד. עָשָׂה רְאוּבֵן מִשְׁתֶּה בְּגָלוּי וּבְפַרְהֶסְיָה, וְעָשָׂה שִׁמְעוֹן בְּצִנְעָה, אוֹ שֶׁעָשָׂה רְאוּבֵן בְּצִנְעָה, וְעָשָׂה שִׁמְעוֹן בְּפַרְהֶסְיָה - אֵינוֹ יָכוֹל לְתָבְעוֹ, שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ אֵינִי עוֹשֶׂה עִמְּךָ אֶלָּא כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשִׂיתָ עִמִּי.

ה. רְאוּבֵן שֶׁנָּשָׂא, וְשָׁלַח לוֹ שִׁמְעוֹן שׁוֹשְׁבִינוּת, וְאָכַל וְשָׁתָה עִמּוֹ, וְאַחַר כָּךְ נָשָׂא שִׁמְעוֹן כְּנִשּׂוּאֵי רְאוּבֵן עַצְמָן, וּבָא רְאוּבֵן וְאָכַל וְשָׁתָה עִמּוֹ, אוֹ שֶׁקָּרָא לוֹ שִׁמְעוֹן לָאֲכֹל וְלֹא רָצָה לָבוֹא, אוֹ שֶׁהָיָה בַּמְּדִינָה וְשָׁמַע קוֹל טַבְלָה בְּמָקוֹם שֶׁאֵין דַּרְכָּן לִקְרוֹת אֶחָד אֶחָד אֶלָּא כָּל הַשּׁוֹמֵעַ יָבוֹא, וְשָׁמַע וְלֹא בָּא - חַיָּב לְהַחְזִיר לוֹ הַשּׁוֹשְׁבִינוּת כֻּלָּהּ: שֶׁהֲרֵי יָדַע וְלֹא בָּא, אוֹ קָרָא לוֹ בְּמָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן לִקְרוֹת אֶחָד אֶחָד וְלֹא בָּא.

ו. לֹא הָיָה רְאוּבֵן בַּמְּדִינָה - מְנַכִּין לוֹ דְּמֵי מַה שֶׁאָכַל וְשָׁתָה שִׁמְעוֹן אֶצְלוֹ, וּמַחְזִיר שְׁאָר הַשּׁוֹשְׁבִינוּת. וְכֵן אִם הָיָה בַּמְּדִינָה, וְלֹא קָרָאהוּ אוֹ לֹא הוֹדִיעוֹ - מְנַכִּין לוֹ; וְיֵשׁ לוֹ עָלָיו תַּרְעֹמֶת, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הוֹדִיעוֹ.

ז. וְכַמָּה מְנַכִּין: נָהֲגוּ בְּנִכּוּי אִם דִּינָר אֶחָד שָׁלַח לוֹ שִׁמְעוֹן - אֵינוֹ מַחְזִיר לוֹ כְּלוּם, שֶׁזֶּה הוּא דְּמֵי מַה שֶׁאָכַל. וְאִם יָתֵר עַל דִּינָר עַד סֶלַע שָׁלַח לוֹ, מְנַכֶּה לוֹ מֶחֱצָה. מִסֶּלַע וּלְמַעְלָה, אוֹמְדִין דַּעַת הַמְשַׁלֵּחַ.

ח. וְשִׁעוּר הַשּׁוֹשְׁבִינוּת - אִם אָדָם חָשׁוּב הוּא, מְנַכֶּה לוֹ מֶחֱצָה; וְאִם צַר עַיִן וּמְדַקְדֵּק בְּהוֹצָאָתוֹ, אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ אֶלָּא שִׁעוּר מַה שֶׁאָכַל וְשָׁתָה, וּמְשַׁלֵּם לוֹ הַשְּׁאָר.

ט. מֵת שִׁמְעוֹן קֹדֶם שֶׁיִּשָּׂא אִשָּׁה, אוֹ שֶׁנָּשָׂא וּמֵת בְּתוֹךְ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה - אֵין רְאוּבֵן חַיָּב לְהַחְזִיר לְיוֹרְשֵׁי שִׁמְעוֹן כְּלוּם, שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לָהֶם תְּנוּ לִי שׁוֹשְׁבִינִי וְאֶשְׂמַח עִמּוֹ.

י. לְפִיכָךְ אִם שָׂמַח עִמּוֹ וְאַחַר כָּךְ מֵת שִׁמְעוֹן, אוֹ שֶׁקָּרָא לוֹ וְלֹא בָּא, אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה בַּמְּדִינָה, אוֹ שֶׁלֹּא הוֹדִיעוֹ - הוֹאִיל וְשָׁלְמוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה וְאַחַר כָּךְ מֵת שִׁמְעוֹן, חַיָּב רְאוּבֵן לְהַחְזִיר הַשּׁוֹשְׁבִינוּת לְיוֹרְשָׁיו: אוֹ כֻּלָּהּ; אוֹ בְּנִכּוּי, אִם לֹא הוֹדִיעוֹ אוֹ לֹא הָיָה עִמּוֹ בַּמְּדִינָה.

יא. מֵת רְאוּבֵן, וְאַחַר כָּךְ נָשָׂא שִׁמְעוֹן אִשָּׁה, וְשָׁלְמוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה - מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִגְבּוֹת הַשּׁוֹשְׁבִינוּת מִן הַיּוֹרְשִׁין, כּוֹפִין יוֹרְשֵׁי רְאוּבֵן לְהַחְזִיר בְּנִכּוּי; וּמָקוֹם שֶׁלֹּא נָהֲגוּ, אֵין הַיּוֹרְשִׁין מְשַׁלְּמִין כְּלוּם.

יב. מֵת רְאוּבֵן אַחַר שֶׁנָּשָׂא שִׁמְעוֹן אִשָּׁה וְשָׁלְמוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה - כּוֹפִין אֶת יוֹרְשָׁיו לְשַׁלֵּם הַשּׁוֹשְׁבִינוּת בְּכָל מָקוֹם, שֶׁהֲרֵי נִתְחַיֵּב אֲבִיהֶם לְשַׁלֵּם. וְאִם כֻּלָּהּ הָיָה חַיָּב לְשַׁלֵּם, מְשַׁלְּמִין אֶת כֻּלָּהּ; וְאִם בְּנִכּוּי, מְשַׁלְּמִין בְּנִכּוּי.

יג. חֲמִשָּׁה דְּבָרִים נֶאֱמְרוּ בְּשוֹשְׁבִינוּת: נִגְבֵּית בְּבֵית דִּין, שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא כְּמוֹ מִלְוָה. וְאֵינָהּ מִשְׁתַּלֶּמֶת אֶלָּא בְּעוֹנָתָהּ כְּעֵין נִשּׂוּאֵי רִאשׁוֹן, שֶׁזֶּה כְּמוֹ תְּנַאי הוּא, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ שֶׁעַל דַּעַת זוֹ שֶׁלָּחָהּ. וְאֵין בָּהּ מִשּׁוּם רִבִּית; אֲפִלּוּ שָׁלַח לוֹ דִּינָר, וְהֶחְזִיר לוֹ עֲשָׂרָה - מֻתָּר, שֶׁלֹּא עַל מְנָת לְהוֹסִיף לוֹ שָׁלַח. וְאֵין הַשְּׁבִיעִית מְשַׁמַּטְתָּהּ, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִגֹּשׁ אוֹתוֹ וּלְתָבְעוֹ עַד שֶׁיִּשָּׂא כְּדֶרֶךְ שֶׁנָּשָׂא הוּא. וְאֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל בָּהּ פִּי שְׁנַיִם כְּשֶׁתַּחְזֹר לַיּוֹרְשִׁין מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָאוּי, וְאֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל בְּרָאוּי כְּבֶמּוּחְזָק כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.

יד. הַשּׁוֹלֵחַ תְּשׁוּרָה לַחֲבֵרוֹ, אוֹ שֶׁנָּתַן לוֹ מָעוֹת כְּשֶׁמָּטָה יָדוֹ, וְהוּא מְמָאֵן לִקַּח, וְזֶה נִשְׁבַּע שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תִּקַּח וְהִפְצִיר בּוֹ עַד שֶׁלָּקַח, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ, הֲרֵי אֵלּוּ מַתָּנָה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר וְלִתְבֹּעַ, עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ שֶׁהִיא מִלְוָה.

טו. וְכֵן הַשּׁוֹלֵחַ לַחֲבֵרוֹ כַּדֵּי יַיִן וְכַדֵּי שֶׁמֶן וּפֵרוֹת בְּעֵת הַנִּשּׂוּאִין - אֵינָן נִגְבִּין בְּבֵית דִּין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן גְּמִילוּת חֲסָדִים; וְלֹא נֶאֱמְרוּ דִּינֵי הַשּׁוֹשְׁבִינוּת אֶלָּא בְּמָעוֹת בִּלְבַד.

שבת קודש

הִלְכוֹת זְכִיָּה וּמַתָּנָה פֶּרֶק ח

א. הַסּוּמָא אוֹ הַפִּסֵּחַ אוֹ הַגִּדֵּם, אוֹ הַחוֹשֵׁשׁ בְּרֹאשׁוֹ אוֹ בְּעֵינוֹ אוֹ בְּרַגְלוֹ אוֹ בְּיָדוֹ, וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי הוּא כְּבָרִיא לְכָל דָּבָר בְּמִמְכָּרוֹ וּמִקָּחוֹ וּמַתְּנוֹתָיו.

ב. אֲבָל הַחוֹלֶה שֶׁתָּשַׁשׁ כֹּחַ כָּל גּוּפוֹ, וְכָשַׁל מֵחֲמַת הַחוֹלִי עַד שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַלֵּךְ עַל רַגְלָיו בַּשּׁוּק, וַהֲרֵי הוּא נוֹפֵל עַל הַמִּטָּה - הוּא הַנִּקְרָא שְׁכִיב מְרַע, וּמִשְׁפְּטֵי מַתְּנוֹתָיו אֵינָן כְּמַתְּנַת הַבָּרִיא. כֵּיצַד: שְׁכִיב מְרַע שֶׁצִּוָּה לִתֵּן לִפְלוֹנִי כָּךְ וְכָךְ, וְלִתֵּן לִפְלוֹנִי כָּךְ וְכָךְ, בֵּין בְּחֹל בֵּין בְּשַׁבָּת, בֵּין כָּתַב בֵּין לֹא כָּתַב - זָכוּ הַכֹּל כְּשֶׁיָּמוּת בְּכָל מַה שֶׁנָּתַן לָהֶן, וְאֵינוֹ צָרִיךְ קִנְיָן: שֶׁדִּבְרֵי שְׁכִיב מְרַע, כִּכְתוּבִין וְכִמְסוּרִין הֵן. וְדָבָר זֶה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ קוֹנָה אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶן, עָשׂוּ אוֹתָהּ כְּשֶׁל תּוֹרָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ עָלָיו, כְּשֶׁיֵּדַע שֶׁאֵין דְּבָרָיו קַיָּמִים.

ג. לְפִיכָךְ אִם אָמַר קְנוּ מִמֶּנִּי - אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת קוֹנִין מִמֶּנּוּ, שֶׁזֶּה הַקִּנְיָן אֵינוֹ צָרִיךְ.

ד. וְאֵין שְׁכִיב מְרַע צָרִיךְ לוֹמַר אַתֶּם עֵדַי; אֶלָּא כָּל הַשּׁוֹמֵעַ דְּבָרָיו, הֲרֵי זֶה עֵד: שֶׁאֵין אָדָם מְשַׁטֶּה בְּשֵׁעַת מִיתָתוֹ.

ה. שְׁכִיב מְרַע שֶׁצִּוָּה לִתֵּן מַתָּנָה לְעֶבֶד שֶׁבְּמֵעֵי אִשְׁתּוֹ - זָכָה הָעֶבֶד, מִפְּנֵי שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם קְרוֹבָה אֵצֶל בְּנוֹ כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ.

ו. אָמַר אִם יָלְדָה אִשְׁתִּי זָכָר, יִטֹּל מָנֶה, וְאִם נְקֵבָה, מָאתַיִם - יָלְדָה זָכָר, נוֹטֵל מָנֶה; יָלְדָה נְקֵבָה, נוֹטֶלֶת מָאתַיִם; יָלְדָה זָכָר וּנְקֵבָה, הַזָּכָר נוֹטֵל מָנֶה וְהַנְּקֵבָה מָאתַיִם; יָלְדָה טֻמְטוּם אוֹ אַנְדְּרוֹגִינוֹס, נוֹטֵל כַּפָּחוּת שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם.

ז. שְׁכִיב מְרַע שֶׁאָמְרוּ לוֹ נְכָסָיו לְמִי, וְאָמַר לָהֶן דּוֹמֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן אוֹ שֶׁאִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת, עַכְשָׁו שֶׁאֵין לוֹ בֵּן אוֹ שֶׁאֵין אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת, נְכָסָיו לִפְלוֹנִי, וְנוֹדַע שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן, אוֹ שֶׁהָיְתָה אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת - אַף עַל פִּי שֶׁהִפִּילָה אוֹ מֵת הַבֵּן אַחַר כָּךְ, אֵין מַתְּנָתוֹ מַתָּנָה.

ח. מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע אֵינָהּ קוֹנָה, אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה, וְאֵין אֶחָד מֵהֶן זוֹכֶה בַּדָּבָר שֶׁצִּוָּה לוֹ בֵּין מִקַּרְקָעִין בֵּין מִטַּלְטְלִין, אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה.

ט. לְפִיכָךְ מוֹצִיאִין לִכְתֻבַּת הָאִשָּׁה, וְלִמְזוֹן הָאַלְמָנָה וְהַבָּנוֹת מִיַּד אֵלּוּ שֶׁצִּוָּה לָהֶן, שֶׁהֲרֵי בְּמִיתָתוֹ נִתְחַיְּבוּ הַנְּכָסִים בִּכְתֻבָּה וּבִמְזוֹנוֹת, וְאֵלּוּ שֶׁנָּתַן לָהֶן לֹא יִקְנוּ אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה.

י. מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע שֶׁכָּתוּב בָּהּ קִנְיָן, בֵּין הָיְתָה בְּמִקְצָת נְכָסָיו בֵּין הָיְתָה בְּכָל נְכָסָיו - חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא לֹא גָּמַר לְהַקְנוֹתוֹ אֶלָּא בִּשְׁטָר; וְהוֹאִיל וּמַתָּנָה זוֹ לֹא תִּקָּנֶה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה - אֵין שְׁטָר לְאַחַר מִיתָה, וַהֲרֵי הַמַּתָּנָה בְּטֵלָה.

יא. וְאִם קָנוּ מִמֶּנּוּ כְּדֵי לְיַפּוֹת כֹּחַ הַמְקַבֵּל, כְּגוֹן שֶׁכָּתוּב בָּהּ וְקָנִינוּ מִמֶּנּוּ מוּסָף עַל מַתָּנָה זוֹ - הֲרֵי הִיא קַיֶּמֶת.

יב. שְׁכִיב מְרַע שֶׁאָמַר כִּתְבוּ וּתְנוּ מָנֶה לִפְלוֹנִי, וּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ לוֹ - אֵין כּוֹתְבִין וְאֵין נוֹתְנִין לוֹ: שֶׁמָּא לֹא גָּמַר לְהַקְנוֹתוֹ אֶלָּא בִּשְׁטָר, וְאֵין שְׁטָר לְאַחַר מִיתָה.

יג. וְאִם אָמַר כִּתְבוּ, כְּדֵי לְיַפּוֹת כֹּחַ הַמְקַבֵּל, כְּגוֹן שֶׁאָמַר תְּנוּ מָנֶה לִפְלוֹנִי וְאַף כִּתְבוּ וְחִתְמוּ וּתְנוּ לוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין וְנוֹתְנִין לְאַחַר מִיתָה.

יד. שְׁכִיב מְרַע שֶׁכָּתַב כָּל נְכָסָיו מַתָּנָה סְתָם, וְלֹא שִׁיֵּר כְּלוּם - אִם עָמַד - חוֹזֵר, וַאֲפִלּוּ קָנוּ מִיָּדוֹ כְּדֵי לְיַפּוֹת אֶת כֹּחוֹ, בֵּין שֶׁהִקְנָה כָּל נְכָסָיו לְאֶחָד, בֵּין שֶׁכְּתָבָן לִשְׁנַיִם: שֶׁאֲמַדַּן דַּעַת הוּא שֶׁלֹּא נָתַן זֶה הַכֹּל, אֶלָּא וְנִתְכַּוֵּן שֶׁלֹּא יִקְנוּ כְּלוּם אֶלָּא לְאַחַר מוֹתוֹ.

טו. שִׁיֵּר כְּלוּם לְעַצְמוֹ, בֵּין קַרְקַע בֵּין מִטַּלְטְלִין - הֲרֵי זוֹ מַתָּנָה בִּמְקֻצָּת, וּסְתָמָהּ כְּמַתְּנַת בָּרִיא שֶׁקּוֹנֶה מִזְּמַן הַכְּתִיבָה; לְפִיכָךְ אֵינוֹ חוֹזֵר: וְהוּא, שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ - שֶׁמַּתְּנַת שְׁכִיב מְרַע בִּמְקֻצָּת צְרִיכָה קִנְיָן, בֵּין עָמַד בֵּין לֹא עָמַד.

טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּשֶׁנָּתַן סְתָם: שֶׁהֲרֵי אָנוּ אוֹמְדִין דַּעְתּוֹ וְאוֹמְרִין הוֹאִיל וְשִׁיֵּר, לֹא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְהַקְנוֹת לוֹ מֵחַיִּים בְּמַתְּנַת בָּרִיא.

יז. אֲבָל אִם נָתַן לוֹ הַמִּקְצָת בְּפֵרוּשׁ בְּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה, אֵינוֹ צָרִיךְ קִנְיָן, וְאִם עָמַד, חוֹזֵר; וְאִם לֹא עָמַד, קָנָה זֶה הַמִּקְצָת. וְאִם הָיָה בָּהּ קִנְיָן, לֹא קָנָה אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה מְיֻפֶּה כֹּחוֹ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

יח. אַל תִּטְעֶה בִּשְׁכִיב מְרַע שֶׁכָּתַב כָּל נְכָסָיו, וּפֵרֵשׁ שֶׁנָּתַן הַכֹּל מֵעַכְשָׁו וְהִקְנָה מֵחַיִּים, שֶׁאֵין זוֹ מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע, אֶלָּא כִּשְׁאָר כָּל מַתְּנוֹת הַבְּרִיאִים: שֶׁאִם הִגִּיעַ הַשֶּׁטֶר לְיַד הַמְקַבֵּל, אוֹ שֶׁקָּנוּ מִיַּד הַנּוֹתֵן - קָנָה הַכֹּל, וְאֵין יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ.

יט. הַנּוֹתֵן מַתָּנָה כְּשֶׁהוּא שְׁכִיב מְרַע, וְכָתוּב בָּהּ בַּחַיִּים וּבַמָּוֶת, אוֹ מֵחַיִּים וּבַמָּוֶת, בֵּין בַּכֹּל בֵּין בְּמִקְצָת - הוֹאִיל

וְכָתוּב בָּהּ וּבַמָּוֶת, הֲרֵי זוֹ מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע: שֶׁזֶּה שֶׁכָּתַב בָּהּ וּבַמָּוֶת, שֶׁלֹּא יִקְנֶה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה; וְזֶה שֶׁכָּתַב בָּהּ בַּחַיִּים, סִימָן לַיֵּשֵׁב דַּעְתּוֹ שֶׁיִּחְיֶה מֵחֳלִי זֶה.

כ. שְׁכִיב מְרַע שֶׁנָּתַן הַנְּכָסִים, שֶׁהַדָּבָר גָּלוּי שֶׁהֵן כָּל נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לוֹ - הֲרֵי זוֹ כְּמַתָּנָה בְּמִקְצָת; וְאִם קָנוּ מִיָּדוֹ וְעָמַד, אֵינוֹ חוֹזֵר. חוֹשְׁשִׁין אָנוּ, שֶׁמָּא נִשְׁאֲרוּ לוֹ נְכָסִים אֲחֵרִים בִּמְדִינַת הַיָּם, עַד שֶׁיֹּאמַר כָּל נְכָסַי שֶׁהֵן אֵלּוּ, אוֹ שֶׁיִּהְיֶה מֵחֲזַק שֶׁאֵין לוֹ נְכָסִים אֶלָּא אֵלּוּ; וְאַחַר כָּךְ תִּהְיֶה מַתָּנָה בַּכֹּל.

כא. שְׁכִיב מְרַע שֶׁכָּתַב כָּל נְכָסָיו לַאֲחֵרִים, רוֹאִין: אִם בִּמְחַלֵּק כְּתָבָם - אִם מֵת, קָנוּ כֻּלָּן; עָמַד, חוֹזֵר בְּכֻלָּן. וְאִם כְּנִמְלָךְ אַחַר שֶׁשִּׁיֵּר, וְחָזַר וְכָתַב, וְחָזַר וְכָתַב, וְקָנוּ מִיָּדוֹ עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד - מֵת, קָנוּ כֻּלָּן; עָמַד, אֵינוֹ חוֹזֵר אֶלָּא בָּאַחֲרוֹן, שֶׁהֲרֵי נָתַן לוֹ כָּל נְכָסָיו הַנִּשְׁאָרִים.

כב. הַכּוֹתֵב כָּל נְכָסָיו לְעַבְדּוֹ, וְעָמַד - חוֹזֵר בַּנְּכָסִים, וְאֵינוֹ חוֹזֵר בָּעֶבֶד: שֶׁהֲרֵי יָצָא עָלָיו שֵׁם בֶּן חוֹרִין.

כג. שְׁכִיב מְרַע שֶׁצִּוָּה מֵחֲמַת מִיתָה, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה דַּעְתּוֹ נוֹטָה שֶׁהוּא מֵת וַדַּאי, וְנִכַּר דָּבָר זֶה מִכְּלַל דְּבָרָיו - אַף עַל פִּי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ בְּמִקְצָת - אִם עָמַד, חוֹזֵר.

כד. הַמְפָרֵשׁ לַיָּם, וְהַיּוֹצֵא בְּשַׁיָּרָה, וְהַיּוֹצֵא בְּקוֹלָר, וְהַמְסֻכָּן וְהוּא שֶׁקָּפַץ עָלָיו הַחֹלִי וְהִכְבִּיד עָלָיו חָלְיוֹ - כָּל אֶחָד מֵאַרְבַּעְתָּן כִּמְצֻוֶּה מֵחֲמַת מִיתָה הוּא, וַהֲרֵי דְּבָרָיו כִּכְתוּבִין וְכִמְסוּרִין, וּמְקַיְּמִין אוֹתָן, אִם מֵת; וְאִם נִצּוֹל וְעָמַד - אֲפִלּוּ קָנוּ מִיָּדוֹ בְּמִקְצָת, חוֹזֵר כְּדִין כָּל מְצֻוֶּה מֵחֲמַת מִיתָה.

כה. שְׁכִיב מְרַע שֶׁנִּתַּק מֵחֹלִי לְחֹלִי - אִם לֹא עָמַד וְלֹא הָלַךְ עַל מִשְׁעַנְתּוֹ בַּשּׁוּק, מַתְּנָתוֹ מַתָּנָה.

כו. עָמַד בֵּין הַחֹלִי שֶׁצִּוָּה בּוֹ וּבֵין הַחֹלִי שֶׁמֵּת מִמֶּנּוּ, וְהָלַךְ עַל מִשְׁעַנְתּוֹ - אוֹמְדִין אוֹתוֹ עַל פִּי רוֹפְאִים: אִם מֵחֲמַת חֹלִי הָרִאשׁוֹן מֵת, מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת; וְאִם לָאו, אֵין מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת. וְאִם הָלַךְ בַּשּׁוּק בְּלֹא מִשְׁעֶנֶת - אֵינוֹ צָרִיךְ אֹמֶד, אֶלָּא בָּטְלוּ מַתְּנוֹתָיו הָרִאשׁוֹנוֹת.

כז. מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע שֶׁאֵין כָּתוּב בָּהּ שֶׁמִּתּוֹךְ חֹלִי זֶה שֶׁצִּוָּה בּוֹ מֵת, וְאֵין הָעֵדִים מְצוּיִין לִשְׁאֹל לָהֶם - אַף עַל פִּי שֶׁהֲרֵי זֶה הַמְצֻוֶּה מֵת, הֲרֵי הַמַּתָּנָה בְּטֵלָה: שֶׁאֵין מִיתָתוֹ רְאָיָה, שֶׁמָּא עָמַד מֵחֹלִי שֶׁנָּתַן בּוֹ הַמַּתָּנָה וְאַחַר כָּךְ חָלָה חֹלִי אַחֵר וּמֵת; לְפִיכָךְ הַנְּכָסִים בְּחֶזְקַת הַיּוֹרְשִׁין, עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁמִּתּוֹךְ הַחֹלִי שֶׁנָּתַן בּוֹ מַתָּנָה זוֹ מֵת.

◆

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – ד'-י' מרחשון ה'תשס"ט

יום ראשון

מצות עשה קלב.

מצות לא תעשה קמט (קמח).

הַמִּצְוָה הַקל"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְסַפֵּר חֲסָדָיו יִתְעַלֶּה אִתָּנוּ, וְאֵיךְ הִצִּילָנוּ מֵאָז רֵאשִׁית מַצָּבוֹ שֶׁל יַעֲקֹב אָבִינוּ וּמִשִּׁעְבּוּד הַמִּצְרִים וְעִנּוּיָם לָנוּ, וּלְהוֹדוֹת לַה' עַל כָּל־זֶה, וּלְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ שֶׁיַּתְמִיד הַבְּרָכָה — (כל זאת אנו אומרים) בִּזְמַן שֶׁאָנוּ מְבִיאִים אֶת־הַבִּכּוּרִים. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי" (דברים כו, ה) וּשְׁאָר כָּל־אוֹתָהּ הַפָּרָשָׁה. וּמִצְוָה זוֹ נִקְרֵאת "מִקְרָא בִּכּוּרִים". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֶיהָ בְּמַסֶּכֶת בִּכּוּרִים וּבְפֶרֶק ז' מִסּוֹטָה" (לב.): וְאֵינָהּ חוֹבָה לְנָשִׁים.

הַמִּצְוָה הַקמ"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַכֹּהֵן מִלֶּאֱכוֹל אֶת הַבִּכּוּרִים בַּחוּץ (מירושלים) וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹ' וּתְרוּמַת יָדֶךָ". בָּא בַּקַּבָּלָה (מכות יז): "וּתְרוּמַת יָדֶךָ" — אֵלּוּ הַבִּכּוּרִים. לְפִי שֶׁלֹּא הִנִּיחַ — בְּפָסוּק זֶה דָּבָר הַטָּעוּן הֲבָאַת מָקוֹם (לירושלים) שֶׁלֹּא הִזְכִּירוֹ בְּפֵרוּשׁ, וְאָמַר בִּכְלָלָם "וּתְרוּמַת יָדֶךָ" — הֲרֵי אֵלּוּ הַבִּכּוּרִים בְּלִי סָפֵק, שֶׁבֵּאֵר בָּהֶם שֶׁהֵם טְעוּנִין הֲבָאַת מָקוֹם, וְהֵיאַךְ יַזְהִיר עַל אֲכִילָתָהּ בִּשְׁעָרֶיךָ! וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת ראה שם): "לֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְאוֹכֵל בִּכּוּרִים שֶׁלֹּא קָרָא עֲלֵיהֶם (ראה מצות עשה קלב מה שיש לקרוא עם הבאת הבכורים), שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה". וּכְבָר נִתְבָּאֵר בְּסוֹף מַכּוֹת (יט.). שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עֲלֵיהֶם אֶלָּא קֹדֶם שֶׁיַּנִּיחֵם בָּעֲזָרָה; אֲבָל מִשֶּׁיַּנִּיחֵם בָּעֲזָרָה — הֲרֵי הוּא פָּטוּר עֲלֵיהֶם, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא קָרָא. וְגַם בַּבִּכּוּרִים אוֹתוֹ הַתְּנַאי שֶׁבְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, כְּלוֹמַר שֶׁאֵין כָּל־מִי שֶׁאֲכָלָם בַּחוּץ חַיָּב עֲלֵיהֶם, עַד שֶׁיִּרְאוּ פְּנֵי הַבַּיִת; וְאִם אָכַל מֵהֶם מִי שֶׁיֹּאכַל אַחַר שֶׁרָאוּ פְּנֵי הַבַּיִת קֹדֶם הַנָּחָה בָּעֲזָרָה — חַיָּב מַלְקוּת בִּלְבַד אִם הוּא כֹּהֵן; אֲבָל הַיִּשְׂרְאֵלִי — הֲרֵי הוּא מְחֻיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, אִם אָכַל בִּכּוּרִים, אֲפִלּוּ אַחַר קְרִיאָה. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (בכורים פרק ב משנה א): הַתְּרוּמָה וְהַבִּכּוּרִים חַיָּבִין עֲלֵיהֶן חֹמֶשׁ וּמִיתָה וַאֲסוּרִין לְזָרִים. אִם אֲכָלָם בְּזָדוֹן — חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם וּבִשְׁגָגָה מוֹסִיף חֹמֶשׁ כְּדִין הַתְּרוּמָה. לְפִי שֶׁכֵּיוָן שֶׁקְּרָאָם יִתְעַלֶּה תְּרוּמַת יָדֶךָ, חָלוּ עֲלֵיהֶם כָּל־דִּינֵי הַתְּרוּמָה. וְרָאוּי לְךָ לְהָבִין כָּאן הֵיטֵב כְּדֵי שֶׁלֹּא

יִשְׁתַּבְּשׁוּ לְךָ הָעִנְיָנִים וְהוּא: שֶׁהַכֹּהֵן אִם יֹאכַל הַבְּכוּרִים מִשָּׁרָאוּ פְּנֵי הַבַּיִת קֹדֶם הַנָּחָה בָּעֲזָרָה — לוֹקֶה, וְאַזְהַרְתִּיהּ מִ"לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹ' וּתְרוּמַת יָדֶךָ", כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּגְמָרָא מַכּוֹת, כְּמוֹ יִשְׂרָאֵל בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלּוֹקֶה עַל אֲכִילָתוֹ חוּץ לַמָּקוֹם אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא שֶׁלּוֹ; אֲבָל הַיִּשְׂרְאֵלִי שֶׁאָכַל בְּכוּרִים אַחַר שֶׁרָאוּ פְּנֵי הַבַּיִת בְּכָל־מָקוֹם שֶׁיֹּאכְלֵם (בין בירושלים ובין מחוצה לה) — חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וְאַזְהַרְתִּיהּ מִן "וְכָל־זָר לֹא־יֹאכַל קֹדֶשׁ" (שם י), כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמִצְוָה קל"ג מִמִּצְוֹת אֵלּוּ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּגְמָרָא מַכּוֹת.

יום שני

מצות עשה קלג. קמג. קמד.

הַמִּצְוָה הַקל"ג — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַפְרִישׁ חַלָּה מִכָּל־עִסָּה וְלִתְּנָהּ לַכֹּהֵן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "רֵאשִׁית עֲרִסֹּתֵיכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְרוּמָה" (במדבר טו, כ). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת חַלָּה וּבְמַסֶּכֶת עָרְלָה (פרק ב משנה א) וְאֵינָהּ חוֹבָה מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבָד.

הַמִּצְוָה הַקמ"ג — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִתֵּן לַכֹּהֵן אֶת הַזְּרוֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה מִכָּל־בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁאָנוּ שׁוֹחֲטִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים מֵאֵת הָעָם מֵאֵת זֹבְחֵי הַזֶּבַח אִם שׁוֹר אִם שֶׂה" (דברים יח, ג). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק י' מֵחֻלִּין (קל.) וְאֵין הַלְוִיִּם חַיָּבִים בְּמִצְוָה זוֹ.

הַמִּצְוָה הַקמ"ד — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַפְרִישׁ רֵאשִׁית הַגֵּז (חלק מהצמר הנגזז מהצאן) וְלִתְּנוֹ לַכֹּהֵן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "רֵאשִׁית גֵּז צֹאנְךָ תִּתֶּן־לוֹ" (שם, ד), וּמִצְוָה זוֹ אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בָּאָרֶץ וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק י"א מֵחֻלִּין (קלה.).

יום שלישי

מצות עשה פ. פא.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שְׁמֹנִים — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִפְדּוֹת בְּכוֹר אָדָם וְלִתֵּן אוֹתוֹ הַפִּדְיוֹן לַכֹּהֵן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן־לִי" (שמות כב, כח). וּפֵרֵשׁ אֵיךְ תִּהְיֶה נְתִינָה זוֹ: שֶׁנִּפְדֶּנּוּ מִן־הַכֹּהֵן וּכְאִלּוּ כְּבָר זָכָה בּוֹ, וְנִקְנֵהוּ מִמֶּנּוּ בַּחֲמִשָּׁה סְלָעִים. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אַךְ פָּדֹה תִּפְדֶּה אֵת בְּכוֹר הָאָדָם" (במדבר יח, טו), וּמִצְוָה זוֹ הִיא מִצְוַת פִּדְיוֹן הַבֵּן, וְאֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בָּהּ; אֶלָּא הִיא מִצְוַת (של) הַבֵּן (המוטלות) עַל הָאָב, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּקִדּוּשִׁין (כט.) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (מו.).

הַמִּצְוָה הַפ"א — הוּא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִפְדּוֹת פֶּטֶר (בכור של) חֲמוֹר בְּשֶׂה דַּוְקָא וְשֶׁלֹּא יִפְדֶּה בִּזוּלָתוֹ — אִם לֹא יִפְדֶּה אוֹתוֹ בְּשָׁוְיוֹ — וְיִתֵּן אוֹתוֹ הַשֶּׂה לַכֹּהֵן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה; "וּפֶטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה" (שמות לד, כ). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (פרק א) וְגַם הִיא אֵין הַלְוִיִּם חַיָּבִים בָּהּ.

יום רביעי

מצות עשה פב. קלה.
מצות לא תעשה רכ. רכא. רכב.

הַמִּצְוָה הַפ"ב — הוּא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בַּעֲרִיפַת (ראשו של) פֶּטֶר חֲמוֹר. אִם אֵינוֹ רוֹצֶה לִפְדּוֹתוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאִם־לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ" (שמות לד, ב), וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (פרק א) אֲפָשָׁר לַמַּקְשֶׁה לְהַקְשׁוֹת עָלַי וְלוֹמַר: מַדּוּעַ אַתָּה מוֹנֶה פִּדְיָתוֹ וַעֲרִיפָתוֹ כִּשְׁתֵּי מִצְוֹת, וְאֵינְךָ מוֹנֶה אוֹתָן כְּמִצְוָה אַחַת, וְתִהְיֶה עֲרִיפָתוֹ מֵהִלְכוֹת הַמִּצְוָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְתָּ בַּכְּלָל הַשְּׁבִיעִי? ה' יוֹדֵעַ וָעֵד שֶׁהַדִּין הָיָה מְחַיֵּב כֵּן, לוּלֵא מָצָאנוּ בְּעִנְיָן זֶה לָשׁוֹן הַמּוֹרָה עַל הֱיוֹתָן שְׁתֵּי מִצְוֹת, וְהוּא אָמְרָם (בכורות יג): "מִצְוַת פְּדִיָּה קוֹדֶמֶת (עדיפה) לְמִצְוַת עֲרִיפָה, וּמִצְוַת יִבּוּם קוֹדֶמֶת לְמִצְוַת חֲלִיצָה". הֵינוּ: כְּמוֹ שֶׁהַיִּבָּמָה עוֹמֶדֶת אוֹ לְיִבּוּם אוֹ לַחֲלִיצָה — וְהַיִּבּוּם מִצְוָה כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּיר וְהַחֲלִיצָה מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ — כָּךְ פֶּטֶר חֲמוֹר עוֹמֵד אוֹ לִפְדִיָּה אוֹ לַעֲרִיפָה, וְזוֹ מִצְוָה כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ.

הַמִּצְוָה הַקל"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַשְׁבִּית עֲבוֹדַת הָאֲדָמָה בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת" (שמות לד, כא) וּכְבָר נִכְפַּל הַצִּוּוּי בְּעִנְיָן זֶה כַּמָּה פְּעָמִים וְאָמַר: "שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ" (ויקרא כה, ד), וּכְבָר הִזְכַּרְנוּ מִקֹּדֶם (מצות עשה צ) — (להלן שיעור

קעד) אֶת דִּבְרֵיהֶם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת כד: ועוד): "הָאַי שַׁבָּתוֹן — עֲשֵׂה הוּא". וְאָמַר יִתְעַלֶּה עוֹד: "וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַה'" (שם, ב). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת שְׁבִיעִית; וְאֵינָהּ חוֹבָה מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וְעֶשְׂרִים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲבוֹד אֶת הָאָרֶץ בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע" (שם, ד). וְהָעוֹבֵר עַל זֶה — לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת שְׁבִיעִית.

הַמִּצְוָה הָרכ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲבוֹד אֶת־הָאִילָן בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר" (שם). וְגַם הָעוֹבֵר עַל זֶה — חַיָּב מַלְקוּת. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (תחילת פרשת בהר): "הַזֶּרַע וְהַזְּמִיר בַּכְּלָל הָיוּ (מלאכות הזריעה והזמירה כבר כלולים באיסור הכללי שלא לעבוד בשביעית), וְלָמָּה יָצְאוּ? לְהַקִּישׁ אֲלֵיהֶם, מַה זֶּרַע וּזְמִיר מְיֻחָדִים שֶׁהֵם עֲבוֹדָה בָּאָרֶץ וּבָאִילָן, אַף אֲנִי אֵין לִי אֶלָּא דָּבָר שֶׁהוּא עֲבוֹדָה בָּאָרֶץ וּבָאִילָן". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת שְׁבִיעִית.

הַמִּצְוָה הָרכ"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּקַצּוֹר מַה־שֶּׁהִצְמִיחָה הָאֲדָמָה מֵעַצְמָהּ בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית כְּדֶרֶךְ שֶׁאָנוּ קוֹצְרִים כָּל־שָׁנָה. וּפֵרוּשׁ דָּבָר זֶה, שֶׁאָנוּ הֻזְהַרְנוּ מֵעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה וַעֲבוֹדַת הַשְּׁמִטָּה, כְּמוֹ שֶׁהִזְכַּרְנוּ לְעֵיל. וְהַדָּבָר שֶׁהִצְמִיחָה הָאֲדָמָה מִמַּה־שֶּׁנִּזְרַע בָּהּ בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית וְהוּא הַנִּקְרָא: סָפִיחַ מֻתָּר לְאָכְלוֹ (מן התורה) בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית, אֲבָל אֵין מֻתָּר לְקָצְרוֹ אֶלָּא בְּשִׁנּוּי מִן־הָרָגִיל. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצוֹר" (שם, ה), אֵין כַּוָּנָתוֹ שֶׁלֹּא יִקְצָרֶנּוּ כְּלָל לְפִי שֶׁכְּבָר אָמַר: "וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה" (שם, ו), אֶלָּא כַּוָּנָתוֹ: לֹא תִּקְצָרֶנּוּ כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹצְרִים תְּבוּאַת שְׁאָר שָׁנִים, כִּי אִם כְּמִי שֶׁקּוֹצֵר דָּבָר שֶׁהוּא הֶפְקֵר, בְּלִי הֲכָנָה וּבְלִי הִתְכּוֹנְנוּת, כְּמוֹ שֶׁנִּבָּאֵר.

יום חמישי

מצות לא תעשה רכג. מצות עשה קלד. קמא. מצות לא תעשה רל. רלא.

הַמִּצְוָה הָרכ"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱסוֹף גַּם מַה־שֶּׁמַּצְמִיחִים הָאִילָנוֹת מִן־הַפֵּרוֹת בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית כְּדֶרֶךְ שֶׁאָנוּ אוֹסְפִים פֵּרוֹת כָּל־שָׁנָה, אֶלָּא נַעֲשֶׂה בְּכָךְ שִׁנּוּי כְּדֵי לְהַרְאוֹת שֶׁהוּא הֶפְקֵר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאֶת־עִנְּבֵי נְזִירֶךָ (מלשון הפקר, ואלו פרות שביעית) לֹא תִבְצֹר" (ויקרא כה, ה). בָּא הַפֵּרוּשׁ (ספרא פרשת בהר): "לֹא תִבְצֹר כְּדֶרֶךְ הַבּוֹצְרִים. מִכָּאן אָמְרוּ: תְּאֵנִים שֶׁל שְׁבִיעִית אֵין קוֹצִין אוֹתָן בְּמֵקְצָה (אין שוטחין אותן לייבוש במקום המיועד לכך), אֲבָל קוֹצֶה הוּא בְּחֻרְבָּה: וְאֵין דּוֹרְכִין עֲנָבִים בְּגַת (להוציא יין), אֲבָל דּוֹרֵךְ הוּא בַּעֲרֻבָּה; וְאֵין עוֹשִׂין זֵיתִים בְּבַד וּבְקֻטְבִּי (מקומות שרגילין לכתוש בהן זיתים): אֲבָל כּוֹתֵשׁ הוּא וּמַכְנִיס לְבוֹדֵדָה" (מסחטה קטנה). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ עִם שֶׁלְּפָנֶיהָ בְּמַסֶּכֶת שְׁבִיעִית.

הַמִּצְוָה הַקל"ד — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַפְקִיר כֹּל מַה־שֶּׁהִצְמִיחָה הָאֲדָמָה בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, וּלְהַתִּיר (להפקיר) כָּל־צִמְחֵי שְׂדוֹתֵינוּ וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ וְגוֹ'" (שמות כג, יא), וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא: "וַהֲלֹא הַכֶּרֶם וְהַזַּיִת בַּכְּלָל הָיָה וְלָמָּה יָצָא? לְהַקִּישׁ אֵלָיו: מָה כֶּרֶם מְיֻחָד שֶׁהוּא בַּעֲשֵׂה, עוֹבְרִין עָלָיו בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, כָּךְ כֹּל שֶׁהוּא בַּעֲשֵׂה עוֹבְרִין עָלָיו בְּלֹא־תַעֲשֶׂה". וְעִנְיַן דָּבָר זֶה כְּמוֹ שֶׁאַסְבִּיר לָךְ: שֶׁאָמְרוֹ "וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ" כּוֹלֵל הַפְקָרַת כָּל־הַצּוֹמֵחַ בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית: עֲנָבִים וּתְאֵנִים וַאֲפַרְסְקִים וְרִמּוֹנִים וְחִטִּים וּשְׂעוֹרִים וְזוּלָתָם. יוֹצֵא, שֶׁהַשְּׁמִטָּת הַכֹּל — מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַר־כָּךְ פָּרַט וְאָמַר: "כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזֵיתֶךָ". וַהֲרֵי אֵלּוּ הֵם בִּכְלַל כֹּל מַה־שֶּׁצּוֹמֵחַ מִן־הָאֲדָמָה — אֶלָּא לֹא בָּא הַצִּוּוּי הַזֶּה בְּכֶרֶם וָזַיִת בִּמְיֻחָד, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהִזְהִיר בָּהֶם הַכָּתוּב בִּמְיֻחָד עַל אֲסִפַּת תְּבוּאַת הַכֶּרֶם וְהוּא אָמְרוֹ: "וְאֶת־עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר" (ויקרא כה, ה). הִנֵּה כְּמוֹ הַכֶּרֶם שֶׁהַפְקָרָתוֹ — מִצְוַת עֲשֵׂה, מְנִיעָתוֹ (מלהפקיר) — לֹא־תַעֲשֶׂה, כָּךְ כֹּל מַה־שֶּׁתַּצְמִיחַ שָׁנָה שְׁבִיעִית שֶׁנִּתְבָּאֵר שֶׁהַפְקָרָתוֹ בַּעֲשֵׂה — תִּהְיֶה מְנִיעָתוֹ בְּלֹא־תַעֲשֶׂה. אִם כֵּן יִהְיֶה דִּין הַזַּיִת כְּדִין הַכֶּרֶם בַּעֲשֵׂה וְלֹא־תַעֲשֶׂה, וְדִין זַיִת וְדִין שְׁאָר פֵּרוֹת שָׁוֶה. הִנֵּה נִתְבָּאֵר מִכֹּל מַה־שֶּׁקָּדַם — שֶׁהַשְּׁמִטַּת גִּדּוּלֵי שְׁבִיעִית מִצְוַת עֲשֵׂה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת שְׁבִיעִית, וְאֵינָהּ חוֹבָה מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא לְפֵרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבָד.

הַמִּצְוָה הַקמ"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַשְׁמִיט כְּסָפִים, כְּלוֹמַר כָּל־הַמַּשָּׂאוֹת (החובות) בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וַאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת־אָחִיךָ תַּשְׁמֵט יָדֶךָ" (דברים טו, ג). וּכְבָר נִכְפַּל הַצִּוּוּי בְּמִצְוָה זוֹ וְאָמַר: "וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שָׁמוֹט כָּל־בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ" (שם, ב), וּלְשׁוֹן הַתּוֹסֶפְתָּא: "בִּשְׁתֵּי שְׁמִטּוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר: אַחַת שְׁמִטַּת קַרְקַע וְאַחַת שְׁמִטַּת כְּסָפִים: וּשְׁמִטַּת כְּסָפִים זוֹ אֵינָהּ נוֹהֶגֶת מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁשְּׁמִטַּת קַרְקַע נוֹהֶגֶת, וְאָז הִיא נוֹהֶגֶת מִן־הַתּוֹרָה בְּכָל־מָקוֹם". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן מִמַּסֶּכֶת שְׁבִיעִית.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וּשְׁלֹשִׁים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּתְבֹּעַ אֶת הַחוֹבוֹת בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, אֶלָּא יַשְׁמִטוּ לְגַמְרֵי, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "שָׁמוֹט כָּל־בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יַשֶּׁה בְּרֵעֵהוּ לֹא־יִגֹּשׂ אֶת־רֵעֵהוּ וְאֶת־אָחִיו" (שם), וְזֶה אֵינוֹ חוֹבָה מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ שָׁם שְׁמִטַּת קַרְקַע, כְּלוֹמַר: הַיּוֹבֵל. אֲבָל מִדְּרַבָּנָן דָּבָר זֶה חוֹבָה בְּכָל־מָקוֹם וּבְכָל־זְמַן וְאָסוּר לִתְבּוֹעַ הַחוֹב שֶׁעָבְרָה עָלָיו שְׁבִיעִית אֶלָּא יִשְׁמֹט. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף מַסֶּכֶת שְׁבִיעִית.

הַמִּצְוָה הָרל"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהִמָּנַע מִלְّהַלְוֹת זֶה לָזֶה בִּגְלַל הַשְּׁמִטָּה שֶׁלֹּא יִשָּׁמֵט הַחוֹב, לְפִי שֶׁהַכָּתוּב הִזְהִיר מִזֹּאת הַמַּחֲשָׁבָה וְאָמַר: "הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־יִהְיֶה דָבָר וְגוֹ'" (שם, ט), וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (שם): "הִשָּׁמֶר — בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, פֶּן־יִהְיֶה — בְּלֹא־תַעֲשֶׂה", כְּלוֹמַר: שְׁנֵי לָאוִין אֵלּוּ בָּאוּ בְּעִנְיָן זֶה, זֶה אַחַר זֶה לְחִזּוּק.

יום שישי

מצות עשה קמ. קלו. קלז.
מצות לא תעשה רכד. רכה. רכו.

הַמִּצְוָה הַק"מ — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִסְפּוֹר אֶת־הַשָּׁנִים מֵעֵת מָשְׁלֵנוּ עַל הָאָרֶץ וְהֶחֱזַקְנוּ בָּהּ — שֶׁבַע שֶׁבַע שָׁנִים עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל. וּמִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר: סְפִירַת שְׁנֵי שְׁמִטָּה, הִיא מְסוּרָה לְבֵית דִּין, כְּלוֹמַר: סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה, שֶׁהֵם הֵם שֶׁסּוֹפְרִים שָׁנָה שָׁנָה מֵחֲמִשִּׁים הַשָּׁנִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁכָּל־אֶחָד וְאֶחָד מִמֶּנּוּ מוֹנֶה יְמֵי הָעֹמֶר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתֹת שָׁנִים וְגוֹ'" (ויקרא כה, ח). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת בהר): "יָכוֹל יִסְפּוֹר שֶׁבַע שְׁמִטִּים זוֹ אַחַר זוֹ (בלי לספור שנים בודדות) וְיַעֲשֶׂה יוֹבֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁבַע פְּעָמִים" (שם), הָא עַד שֶׁיֹּאמְרוּ שְׁנֵי כְּתוּבִים (עד שישלימו שני הכתובים אחד את השני, שכל אחד יוסיף פרט אחר במצוה); וְאִם לָאו לָא שָׁמְעִינַן", כְּלוֹמַר: מִצְוָה זוֹ לֹא תֵּשֵׁג אֵיכוּת עֲשִׂיָּתָהּ אֶלָּא מִשְּׁנֵי כְּתוּבִים, הַיְנוּ שֶׁנִּמְנָה הַשָּׁנִים לְבַדָּן וְנִמְנֶה גַּם הַשְּׁמִטִּין עִמָּהֶן. כֵּיוָן שֶׁאָמַר, שֶׁעִנְיָן זֶה לֹא יֵשָׁג אֶלָּא מִשְּׁנֵי כְּתוּבִים, מַשְׁמַע שֶׁהִיא בְּהֶחְלֵט מִצְוָה אַחַת. כִּי אִלּוּ הָיוּ שְׁתֵּי מִצְוֹת, כְּלוֹמַר: מִנְיַן שָׁנִים וּמִנְיַן שְׁמִטִּין — לֹא הָיָה אוֹמֵר 'עַד שֶׁיֹּאמְרוּ שְׁנֵי כְּתוּבִין', כִּי כָּךְ (—בדרך כלל—) מִשְּׁנֵי כְּתוּבִים נִלְמָדוֹת כָּל־שְׁתֵּי מִצְוֹת, וְכֵן כָּל־מִצְוָה וּמִצְוָה מִכָּתוּב שֶׁלָּהּ. וּלְעוֹלָם אֵין אוֹמְרִים "הָא עַד שֶׁיֹּאמְרוּ שְׁנֵי כְּתוּבִים" אֶלָּא בְּמִצְוָה אַחַת, שֶׁלֹּא נִשְׁלֶמֶת יְדִיעַת דִּינֶיהָ אֶלָּא מִשְּׁנֵי כְּתוּבִים, כְּמוֹ הַבְּכוֹר שֶׁאָמַר בּוֹ הַכָּתוּב: "כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם לִי" (שמות לד, יט), כִּי כָּתוּב זֶה לְבַדּוֹ מוֹרֶה, שֶׁהַבְּכוֹר לַה' — בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה — וּבָא כָּתוּב אַחֵר, "הַזְּכָרִים לַה'" (שם יג, יב), וּפָסוּק זֶה לְבַדּוֹ מוֹרֶה, שֶׁכָּל־זָכָר לַה' — בֵּין בְּכוֹר בֵּין פָּשׁוּט. אֲבָל מִשְּׁנֵי הַכְּתוּבִים הֵשַׁג עִנְיַן הַמִּצְוָה, שֶׁהוּא בְּכוֹר זָכָר בִּלְבַד כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ בַּמְּכִלְתָּא.

הַמִּצְוָה הַקל"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְקַדֵּשׁ אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים, כְּלוֹמַר: לְהַשְׁבִּית בָּהּ עֲבוֹדַת הָאֲדָמָה כְּמוֹ בַּשְּׁמִטָּה. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה" (ויקרא כה, י), וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (ספרא פרשת בהר): "כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בַּשְּׁבִיעִית, כָּךְ נֶאֱמַר בַּיּוֹבֵל", כְּלוֹמַר: הִשְׁוָה בֵּינֵיהֶם בַּעֲשֵׂה, כְּשֵׁם שֶׁהִשְׁוָה הַכָּתוּב בֵּינֵיהֶם בְּלָאו, כְּמוֹ שֶׁאֲבָאֵר (לא תעשה רכד). וְדִינֵי שְׁנַת יוֹבֵל וּשְׁנַת שְׁמִטָּה בְּהַשְׁבָּתַת עֲבוֹדַת הָאֲדָמָה וְהַפְקָרַת כָּל־הַצּוֹמֵחַ — שָׁוִים. וְאֶת־שְׁנֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה (השבתת העבודה, והפקרת הצומח) כּוֹלֵל אָמְרוֹ: "וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה". וּכְבָר בֵּאֵר הַכָּתוּב, שֶׁעִנְיַן הַקְּדֻשָּׁה בָּהֵן, שֶׁיִּהְיוּ פֵּרוֹתֵיהֶן וּתְבוּאָתָן הֶפְקֵר. וְאָמַר: "כִּי יוֹבֵל הִיא קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ" (שם, יב).

יוֹבֵל זֶה אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בָּאָרֶץ, וּבִתְנַאי שֶׁיִּהְיֶא כָּל־שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ, כְּלוֹמַר: בְּחֵלֶק שֶׁלּוֹ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִהְיוּ מְעֹרָבִין זֶה בָּזֶה.

הַמִּצְוָה הַקל"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִתְקַע בַּשּׁוֹפָר בָּעֲשָׂרָה בְּתִשְׁרֵי שֶׁל שָׁנָה זוֹ (של יובל) וּלְהַכְרִיז בְּכָל־אַרְצֵנוּ עַל חֵרוּת לָעֲבָדִים וִיצִיאַת כָּל־עֶבֶד עִבְרִי לַחָפְשִׁי, בְּלִי דָּמִים, בְּיוֹם זֶה, כְּלוֹמַר: עֲשָׂרָה בְּתִשְׁרֵי, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל־אַרְצְכֶם" (שם, ט), וְאָמַר: "וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל־יֹשְׁבֶיהָ" (שם, י), וּכְבָר נִתְבָּאֵר (ראש השנה כו:) שֶׁ"שָּׁוֶה הַיּוֹבֵל לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה לִתְקִיעָה וְלִבְרָכוֹת". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי תְּקִיעוֹת רֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה. וְיָדוּעַ, שֶׁתְּקִיעָה זוֹ בַּיּוֹבֵל אֵינָהּ אֶלָּא לְפִרְסוּם הַחֵרוּת, וְשֶׁהִיא חֵלֶק מִן־הַהַכְרָזָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ": וְאֵין עִנְיָנָהּ כְּעִנְיַן תְּקִיעוֹת רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁהֵן "זִכָּרוֹן לִפְנֵי ה'", וְאֵלֶּה לְשִׁחְרוּר הָעֲבָדִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

הַמִּצְוָה הָרכ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ עַל עֲבוֹדַת הָאָרֶץ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל, וְהוּא אָמְרוֹ בָּהּ: "לֹא תִזְרָעוּ" (שם, יא), כְּמוֹ שֶׁאָמַר בַּשְּׁמִטָּה: "שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע". וּכְשֵׁם שֶׁאֲסוּרָה בַּשְּׁמִטָּה בֵּין עֲבוֹדַת הָאָרֶץ בֵּין עֲבוֹדַת הָאִילָן, כָּךְ הַיּוֹבֵל, וּלְפִיכָךְ אָמַר "לֹא תִזְרָעוּ", בְּלָשׁוֹן כְּלָלִי (לשון זריעה היא הן בעבודת הארץ והן בעבודת האילן), לִכְלוֹל הָאָרֶץ וְהָאִילָן. וְגַם הָעוֹבֵר עַל זֶה — לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה הָרכ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּקַצּוֹר סְפִיחֵי שְׁנַת יוֹבֵל כִּשְׁאָר הַשָּׁנִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ (לא תעשה רכב) בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת־סְפִיחֶיהָ" (שם, יא).

הַמִּצְוָה הָרכ"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ גַּם כֵּן מִלֶּאֱסוֹף פֵּרוֹת הָאִילָן בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל כְּדֶרֶךְ שֶׁאָנוּ אוֹסְפִים בִּשְׁאָר הַשָּׁנִים, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת־נְזִרֶיהָ" (שם), כְּדֶרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ (לא תעשה רכג) בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית. וּבְסִפְרָא (פרשת בהר שם) אָמְרוּ: "לֹא תִקְצְרוּ וְלֹא תִבְצְרוּ — כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמְרוּ בַּשְּׁבִיעִית, כָּךְ נֶאֱמַר בַּיּוֹבֵל", כְּלוֹמַר: שֶׁהַדִּין בְּכָל־הַלָּאוִין הָאֵלֶּה שָׁוֶה. וְדִינֵי הַשְּׁמִטָּה וְהַיּוֹבֵל כֻּלָּם אֵינָם חוֹבָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

שבת קודש

מצות עשה קלח.

מצות לא תעשה רכז. מצות עשה קלט.

הַמִּצְוָה הַקל"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיַּחְזִרוּ כָּל־הַקַּרְקָעוֹת הַמְּכוּרִים בְּשָׁנָה זוֹ — לְבַעֲלֵיהֶם, וְיֵצְאוּ מִתַּחַת יְדֵי הַקּוֹנִים, בְּלִי דָּמִים. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּבְכֹל אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לָאָרֶץ" (ויקרא כה, כד). וּבֵאַר לָנוּ, שֶׁגְּאֻלָּה זוֹ תִּהְיֶה בְּשָׁנָה זוֹ וְאָמַר: "בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ" (שם, יג). וּכְבָר עָסַק הַכָּתוּב בְּדִינֵי מִצְוָה זוֹ וּבֵאַר אֵיךְ יִהְיֶה דִּין הַמּוֹכֵר עִם הַקּוֹנֶה, אִם הוּא רוֹצֶה לִפְדּוֹת אֶת־אַדְמָתוֹ הַמְּכוּרָה קֹדֶם שֶׁתָּחוּל שְׁנַת הַיּוֹבֵל. וּבֵאַר גַּם־כֵּן שֶׁדִּין זֶה מְיֻחָד לְקַרְקָעוֹת שֶׁהֵן מִחוּץ לְחוֹמַת הֶעָרִים, וְשֶׁהַחֲצֵרוֹת וְהַבָּתִּים הַבְּנוּיִם בַּכְּפָרִים — כֵּיוָן שֶׁלֹּא נִבְנוּ מִבִּפְנִים לַחוֹמָה, הֲרֵי דִּינָם כְּדִין הַשָּׂדוֹת וְהַגַּנּוֹת. וְהֵם בָּתֵּי הַחֲצֵרִים שֶׁעֲלֵיהֶם אָמַר הַכָּתוּב: "עַל־שְׂדֵה הָאָרֶץ יֵחָשֵׁב גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ וּבַיּוֹבֵל יֵצֵא" (שם, לא) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בַּעֲרָכִים (ערכין כט:). וְגַם הִיא אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבִזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג.

הַמִּצְוָה הָרכ"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּמְכּוֹר אַדְמוֹתֵינוּ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן לִצְמִיתוּת, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת" (שם, כג). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף עֲרָכִין (כט, ואילך).

הַמִּצְוָה הַקל"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁתְּהֵא פְּדִיַּת הַקַּנְיָנִים הַמְּכוּרִים מִבִּפְנִים לְחוֹמַת עִיר, עַד לְסוֹף שָׁנָה אַחַת בִּלְבָד, וְאַחֲרֵי הַשָּׁנָה יִתְקַיְּמוּ בִּידֵי הַקּוֹנֶה וְלֹא יֵצְאוּ בַּיּוֹבֵל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאִישׁ כִּי יִמְכֹּר בֵּית־מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה וְגוֹ'" (שם, כט), וּמִצְוָה זוֹ הִיא דִּין בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִים (לא:): וְהִיא אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בָּאָרֶץ.

שופטים א כ־לו

כ וַיִּתְּנוּ לְכָלֵב אֶת־חֶבְרוֹן כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה וַיּוֹרֶשׁ מִשָּׁם אֶת־שְׁלֹשָׁה בְּנֵי הָעֲנָק:
כא וְאֶת־הַיְבוּסִי יֹשֵׁב יְרוּשָׁלִַם לֹא הוֹרִישׁוּ בְּנֵי בִנְיָמִן וַיֵּשֶׁב הַיְבוּסִי אֶת־בְּנֵי
בִנְיָמִן בִּירוּשָׁלִַם עַד הַיּוֹם הַזֶּה: כב וַיַּעֲלוּ בֵית־יוֹסֵף גַּם־הֵם בֵּית־אֵל וַיְהוָה
עִמָּם: כג וַיָּתִירוּ בֵית־יוֹסֵף בְּבֵית־אֵל וְשֵׁם־הָעִיר לְפָנִים לוּז: כד וַיִּרְאוּ הַשֹּׁמְרִים
אִישׁ יוֹצֵא מִן־הָעִיר וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַרְאֵנוּ נָא אֶת־מְבוֹא הָעִיר וְעָשִׂינוּ עִמְּךָ חָסֶד:
כה וַיַּרְאֵם אֶת־מְבוֹא הָעִיר וַיַּכּוּ אֶת־הָעִיר לְפִי־חָרֶב וְאֶת־הָאִישׁ וְאֶת־כָּל־
מִשְׁפַּחְתּוֹ שִׁלֵּחוּ: כו וַיֵּלֶךְ הָאִישׁ אֶרֶץ הַחִתִּים וַיִּבֶן עִיר וַיִּקְרָא שְׁמָהּ לוּז הִוא
שְׁמָהּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה: כז וְלֹא־הוֹרִישׁ מְנַשֶּׁה אֶת־בֵּית־שְׁאָן וְאֶת־בְּנוֹתֶיהָ
וְאֶת־תַּעְנָךְ וְאֶת־בְּנֹתֶיהָ וְאֶת־ כתיב יִשְׁבֵּ יֹשְׁבֵי דֹּאר וְאֶת־בְּנוֹתֶיהָ וְאֶת־יוֹשְׁבֵי יִבְלְעָם
וְאֶת־בְּנֹתֶיהָ וְאֶת־יוֹשְׁבֵי מְגִדּוֹ וְאֶת־בְּנוֹתֶיהָ וַיּוֹאֶל הַכְּנַעֲנִי לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ הַזֹּאת:
כח וַיְהִי כִּי־חָזַק יִשְׂרָאֵל וַיָּשֶׂם אֶת־הַכְּנַעֲנִי לָמַס וְהוֹרֵישׁ לֹא הוֹרִישׁוֹ: כט וְאֶפְרַיִם
לֹא הוֹרִישׁ אֶת־הַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב בְּגָזֶר וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי בְּקִרְבּוֹ בְּגָזֶר: ל זְבוּלֻן לֹא
הוֹרִישׁ אֶת־יוֹשְׁבֵי קִטְרוֹן וְאֶת־יוֹשְׁבֵי נַהֲלֹל וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי בְּקִרְבּוֹ וַיִּהְיוּ לָמַס:

רש"י

(כא) ואת היבוסי ישב ירושלם. מחוז היה בירושלים ששמו יבוסי (פרקי דרבי אליעזר לו), ומבני אבימלך היו, ולא הורישם מפני השבועה (בראשית כא כג-כד) עד שבא דוד (שמואל ב ה ו-ז), לפי שעדיין היה נכדו קיים, והוא נשבע לו ולנינו ולנכדו: **(כב) בית אל.** שנפל בגורלם (יהושע טז א), ואף על פי שפסל מיכה עמהם, שהרי מיכה משבט אפרים (שופטים יז א), נאמר כאן ׳וה׳ עמם׳, הוא שאמר דניאל (דניאל ט ז): לך ה׳ הצדקה ולנו בושת הפנים: **(כג) ויתירו.** על ידי אחרים, (תרגום:) ושלחו מאללין, ויתורו את ארץ (במדבר יג ב) נאמר במרגלים עצמן, ואלו ששלחו מרגלים נאמר בהם ויתירו: **(כד) את מבוא העיר.** שהיו נכנסים לה דרך המערה, ולוז אחד עומד על פי המערה ונכנסים דרך הלוז למערה: **לוז.** שמגדלים בו אגוזים דקים קולדר״א בלע״ז: **(כה) ויראם.** באצבעו: **(כו) הוא שמה עד היום.** לא בלבלה סנחריב, ולא החריבה נבוכדנצר: **(כז) ולא הוריש מנשה.** סיפר הכתוב בגנותו, שהתחילו למעול בהקדוש ברוך הוא שצוה אותם (במדבר לג נב): והורשתם את כל יושבי הארץ וגו׳:

מצודת דוד

(כא) היבוסי. שם אומה: **בני בנימן.** כי ירושלים היתה מנחלתם, ולבד רצועה אחת היה לו ליהודה בה, כן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (זבחים נג ב): **(כב) גם הם.** כמו שבני יהודה נלחמו לכבוש גורלם, כן נלחמו בני יוסף בגורלם: **(כד) השומרים.** כי מבני יוסף שמרו מול השער, לראות אם יצא מי מן העיר לשאלו המבוא: **ועשינו עמך חסד.** כאשר נכבוש את העיר: **(כה) שלחו.** לחפשי, ולא הכום עם בני העיר:

מצודת ציון

(כ) הענק. אנשים גבוהי הקומה: **(כג) ויתירו.** ענין חקירה וחפוש, כמו (במדבר יג ב) ויתרו את ארץ כנען: **(כד) מבוא.** מלשון ביאה: **(כז) ויואל.** ענין רצון, וכן (שמות ב כא) ויואל משה:

לא אֲשֶׁר לֹא הוֹרִישׁוּ אֶת־יֹשְׁבֵי עַכּוֹ וְאֶת־יוֹשְׁבֵי צִידוֹן וְאֶת־אַחְלָב וְאֶת־אַכְזִיב
וְאֶת־חֶלְבָּה וְאֶת־אֲפִיק וְאֶת־רְחֹב: לב וַיֵּשֶׁב הָאֲשֵׁרִי בְּקֶרֶב הַכְּנַעֲנִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
כִּי לֹא הוֹרִישׁוּ: לג נַפְתָּלִי לֹא־הוֹרִישׁ אֶת־יֹשְׁבֵי בֵית־שֶׁמֶשׁ וְאֶת־יֹשְׁבֵי בֵית־עֲנָת
וַיֵּשֶׁב בְּקֶרֶב הַכְּנַעֲנִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְיֹשְׁבֵי בֵית־שֶׁמֶשׁ וּבֵית עֲנָת הָיוּ לָהֶם לָמַס:
לד וַיִּלְחֲצוּ הָאֱמֹרִי אֶת־בְּנֵי־דָן הָהָרָה כִּי־לֹא נְתָנוּ לָרֶדֶת לָעֵמֶק: לה וַיּוֹאֶל
הָאֱמֹרִי לָשֶׁבֶת בְּהַר־חֶרֶס בְּאַיָּלוֹן וּבְשַׁעַלְבִּים וַתִּכְבַּד יַד בֵּית־יוֹסֵף וַיִּהְיוּ לָמַס:
לו וּגְבוּל הָאֱמֹרִי מִמַּעֲלֵה עַקְרַבִּים מֵהַסֶּלַע וָמָעְלָה:

מצודת דוד

(לב) וישב האשרי. רצה לומר, לא ישב הכנעני בקרב ישראל כגרים היושבים בתוך אדני הארץ כי אם בהפוך, שהאשרי היה היושב בתוך הכנעני, כי הם היו יושבי הארץ ואדוניה: **כי לא הורישו.** הסבה היה בזה על שלא הורישם בתחלה בהיות לאל ידם, ולזאת קמו עליהם ומשלו בארץ: **(לג) ישבי בית שמש כו׳.** רצה לומר, אבל אותן היושבים בבית שמש וכו׳, אשר לא היו מאנשי הכנעני, הם לבד היו למס לנפתלי, ולא הכנעני שבתוכם; או יאמר, שהם נתנו המס לכנעני ולא לנפתלי: **(לד) ההרה.** דחקום להשאר בהר, כי לא הניחום לרדת להעמק: **(לה) ויואל האמורי.** אחרי זה רצו להשגב עוד לעלות ההרה ולשבת גם בה: **יד בית יוסף.** כי נחלתם היתה סמוכה לנחלת בני דן, יושבי הערים האלה, ולחמו מלחמת בני דן וכבדה ידו עליהם, עד שנתנום עוד למס: **(לו) וגבול האמורי.** מוסב למעלה, לומר; וגם גבול האמורי וכו׳ היו למס, עד שלא יוכלו להורישם:

מצודת ציון

(לד) וילחצו. ענין דחק, כמו (במדבר כב כה) ותלחץ אל הקיר: **לא נתנו.** לא הניחו, כמו (בראשית לא ז) ולא נתנו אלהים: **(לה) ותכבד.** עניינו כמו ותחזק:

דברי הימים־א כה א־לא

כה א וַיַּבְדֵּל דָּוִיד וְשָׂרֵי הַצָּבָא לַעֲבֹדָה לִבְנֵי אָסָף וְהֵימָן וִידוּתוּן הַנִּבְּיאִים
(הַנִּבְּאִים קרי) בְּכִנּוֹרוֹת בִּנְבָלִים וּבִמְצִלְתָּיִם וַיְהִי מִסְפָּרָם אַנְשֵׁי מְלָאכָה לַעֲבֹדָתָם:
ב לִבְנֵי אָסָף זַכּוּר וְיוֹסֵף וּנְתַנְיָה וַאֲשַׂרְאֵלָה בְּנֵי אָסָף עַל יַד־אָסָף הַנִּבָּא
עַל־יְדֵי הַמֶּלֶךְ: ג לִידוּתוּן בְּנֵי יְדוּתוּן גְּדַלְיָהוּ וּצְרִי וְיֶשַׁעְיָהוּ חֲשַׁבְיָהוּ וּמַתִּתְיָהוּ

רש״י

(א) ויבדל דוד ושרי הצבא לעבודה. לשורר השיר: **לבני אסף וגו׳.** מכל הלוים לא הבדיל כ״א בני אסף: **והימן וידותון הנבאים.** כשהיו מנגנים בכלי שירים הללו היו מתנבאים דוגמא באלישע קחו לי מנגן (מלכים ב׳ ג׳) והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה׳: **ויהי מספרם אנשי מלאכה.** כלומר המשמרות כ״ד על כ״ד משמרות ד׳ בנים של אסף וששה של ידותון וי״ד של הימן הרי כ״ד למטה כלל מספר כולן כדכתיב ויהי מספרם עם אחיהם וגו׳: **(ג) ומתתיהו ששה.** ולא תמצא אלא חמש אשתו היתה מעוברת את שמעי וראה ברוח

מצודת דוד

(א) ויבדל. הבדילם משאר הלוים אל עבודה הנמסר להם בהלל בכלי שיר: **הנבאים.** אשר היו מתנבאים ברה״ק: **בכנורות.** הבדילם לנגן בכנורות וכו׳: **אנשי מלאכה לעבודתם.** בקיאי׳ וחכמים בעבודת הנגון: **(ב) לבני אסף זכור.** לבני אסף היה המספר זכור ויוסף וכו׳: **על יד אסף.** ר״ל הם השכילו בחכמת הנגון על יד אסף אביהם כי הוא למדם: **הנבא.** על אסף יאמר שהי׳ מתנבא ברה״ק ע״י המלך כי הוא הכינו להיישירו אל הנבואה: **(ג) לידותון.** זו היא המספר לידותון: **ששה.** אינם אלא חמשה וארז״ל שאשת ידותון היתה מעובר׳ וצפה דוד ברוח הקודש שתלד בן ויהיה ראש משמרה והוא שמעי האמור למטה העשירי שמעי: **על ידי וכו׳.** ר״ל ע״י אביהם השכילו לנגן בכנור

שִׁשָּׁה עַל־יְדֵי אֲבִיהֶם יְדוּתוּן בַּכִּנּוֹר הַנִּבָּא עַל־הוֹדוֹת וְהַלֵּל לַיהוָה: ד לְהֵימָן
בְּנֵי הֵימָן בֻּקִּיָּהוּ מַתַּנְיָהוּ עֻזִּיאֵל שְׁבוּאֵל וְיִרִימוֹת חֲנַנְיָה חֲנָנִי אֱלִיאָתָה גִּדַּלְתִּי
וְרֹמַמְתִּי עֶזֶר יָשְׁבְּקָשָׁה מַלּוֹתִי הוֹתִיר מַחֲזִיאוֹת: ה כָּל־אֵלֶּה בָנִים לְהֵימָן חוֹזֵה
הַמֶּלֶךְ בְּדִבְרֵי הָאֱלֹהִים לְהָרִים קָרֶן וַיִּתֵּן הָאֱלֹהִים לְהֵימָן בָּנִים אַרְבָּעָה עָשָׂר
וּבָנוֹת שָׁלוֹשׁ: ו כָּל־אֵלֶּה עַל־יְדֵי אֲבִיהֶם בַּשִּׁיר בֵּית יְהוָה בִּמְצִלְתַּיִם נְבָלִים
וְכִנּוֹרוֹת לַעֲבֹדַת בֵּית הָאֱלֹהִים עַל יְדֵי הַמֶּלֶךְ אָסָף וִידוּתוּן וְהֵימָן: ז וַיְהִי
מִסְפָּרָם עִם־אַחֵיהֶם מְלֻמְּדֵי־שִׁיר לַיהוָה כָּל־הַמֵּבִין מָאתַיִם שְׁמוֹנִים וּשְׁמוֹנָה:
ח וַיַּפִּילוּ גּוֹרָלוֹת מִשְׁמֶרֶת לְעֻמַּת כַּקָּטֹן כַּגָּדוֹל מֵבִין עִם־תַּלְמִיד: ט וַיֵּצֵא

רש"י

הקודש שגם הוא עתיד להיות ראש משמרה לפיכך אמר ששה וזהו שנאמר לפנינו העשירי שמעי זהו שיסד הפייטן (בקדושת של יוצר דפרשת שקלים) רשום מבטן להפקד במשמרת הקודש: **על ידי אביהם ידותון.** דוגמא על ידו החזיק (נחמיה ג׳): **הנבא על הודות והלל.** שהיו מנגנים בכנור מזמורי הודו ומזמורי הללויה והיה מתנבא: **(ד) ורוממתי עזר.** שם אחד הוא: **(ה) חזה המלך בדברי האלהים להרים קרן.** קרן הנבואה שמתנבא למלך דוגמא וירם קרן משיחו (שמואל א׳ ב׳): **ויתן האלהים להימן.** כלומר אם לא שנתן לו אלהים הבנים אי אפשר שהיו לו י״ד בנים ושלוש בנות וכולן ראויין להיות ראשי משמרות דוגמא (רות ד) ויתן ה׳ לה הריון ותלד בן אם לא שהיתה מתנה זו מה׳ אי אפשר שיוליד בועז שהיה זקן וכן ויראהו ה׳ את כל הארץ (דברים לב) אם לא מאת ה׳ היתה ראייה זאת אי אפשר להביט כ״כ למרחוק: **(ז) כל המבין.** לענין שירה נופל לומר מבין כדכתיב מבין עם תלמיד וכנניהו שר הלוים במשא יסור במשא כי מבין הוא: **(ח) ויפילו גורלות משמרת לעומת.** פתרון משמרת לעומת משמרת ודוגמא למעלה (טז) ואהי׳ מתהלך מאהל אל אהל וממשכן פתרון ממשכן אל משכן: **כקטן כגדול מבין עם תלמיד.** פתרון הפילו גורלות על המשמרות זה לעומת זה משמרת לעומת משמרת כקטן כגדול מבין הרב עם תלמיד כולם היו שוין בזה למי שיגיע הגורל הראשון אם לקטן כן יקדים הוא להיות ראשון ואם אחרון יהי׳ אחרון וכן כולם בין מבין בין תלמיד בין קטן בין גדול ומשמרות אלו של לוים הולכים אחר משמרות של כהנים למי שנופל הגורל הא׳ משמרת ראשון עם משמרת יהויריב הכהן ולמי שיפול הגורל השני ישמש הוא ומשמרתו עם משמרת ידעיה הכהן: **(ט) ויצא הגורל הראשון לאסף ליוסף.** בנו ראשון: **גדליהו השני.** גדליהו בכור ידותון הוא: **ואחיו ובניו שנים עשר**

מצודת דוד

כי הוא למדום: **הנבא.** על ידותון יאמר שהיה מתנבא ברוח הקדש בהודות והלל לה׳: **(ד) ולהימן.** זהו המספר להימן: **ורוממתי עזר.** הוא שם אחד ועם שהמה שתי תיבות: **(ה) חזה המלך וכו׳.** הוא היה מתנבא למלך בדבר אלהים שירים קרן ממשלתו: **(ו) על ידי אביהם בשיר.** ע״י אביהם השכילו לדבר בשיר בבית ה׳ במצלתים וכו׳: **לעבודת וכו׳.** בעת עבודת הקרבנות: **על ידי המלך.** ר״ל בהלולים שתיקן המלך ואסף וכו׳ כי גם המה תקנו מזמורים כמ״ש בספר תהלים: **(ז) ויהי מספרם.** של ראשי המשמרות הנזכרים עם חבריהם המלומדים לדבר בשיר: **כל המבין.** בדבר השיר: **מאתים וכו׳.** ולא חשב כ״א המבינים ביותר בדבר הנגון אבל מספר כולם היו ארבעת אלפים כמ״ש למעלה: **(ח) גורלות.** מי ישמש ראשון

מצודת ציון

(ה) קרן. ענין ממשלה וחוזק והושאל מבע״ח בעלי הקרנות אשר יתחזקו בהם בהלחמם עם מי: **(ז) מלומדי.** ענין ההרגל כמו וילמד לטרף טרף (יחזקאל י״ט): **(ח) לעומת.** נגד:

הַגּוֹרָל הָרִאשׁוֹן לְאָסָף לְיוֹסֵף גְּדַלְיָהוּ הַשֵּׁנִי הוּא־וְאֶחָיו וּבָנָיו שְׁנֵים עָשָׂר:
י הַשְּׁלִשִׁי זַכּוּר בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר: יא הָרְבִיעִי לְיִצְרִי בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים
עָשָׂר: יב הַחֲמִישִׁי נְתַנְיָהוּ בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר: יג הַשִּׁשִּׁי בֻּקִּיָּהוּ בָּנָיו וְאֶחָיו
שְׁנֵים עָשָׂר: יד הַשְּׁבִעִי יְשַׂרְאֵלָה בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר: טו הַשְּׁמִינִי יְשַׁעְיָהוּ
בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר: טז הַתְּשִׁיעִי מַתַּנְיָהוּ בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר:
יז הָעֲשִׂירִי שִׁמְעִי בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר: יח עַשְׁתֵּי־עָשָׂר עֲזַרְאֵל בָּנָיו וְאֶחָיו
שְׁנֵים עָשָׂר: יט הַשְּׁנֵים עָשָׂר לַחֲשַׁבְיָה בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר: כ לִשְׁלֹשָׁה
עָשָׂר שׁוּבָאֵל בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר: כא לְאַרְבָּעָה עָשָׂר מַתִּתְיָהוּ בָּנָיו וְאֶחָיו
שְׁנֵים עָשָׂר: כב לַחֲמִשָּׁה עָשָׂר לִיְרֵמוֹת בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר: כג לְשִׁשָּׁה
עָשָׂר לַחֲנַנְיָהוּ בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר: כד לְשִׁבְעָה עָשָׂר לְיָשְׁבְּקָשָׁה בָּנָיו
וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר: כה לִשְׁמוֹנָה עָשָׂר לַחֲנָנִי בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר:
כו לְתִשְׁעָה עָשָׂר לְמַלּוֹתִי בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר: כז לְעֶשְׂרִים לֶאֱלִיָּתָה בָּנָיו
וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר: כח לְאֶחָד וְעֶשְׂרִים לְהוֹתִיר בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר:
כט לִשְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים לְגִדַּלְתִּי בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר: ל לִשְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים
לְמַחֲזִיאוֹת בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר: לא לְאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים לְרוֹמַמְתִּי עֶזֶר בָּנָיו
וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר:

רש"י

וכו׳. פתרון על כל משמרה ומשמרה יבאו י"ב לוים שהרי היו כולם רפ"ח וכשתחלקם לכ"ד חלקים יהיה כל חלק וחלק י"ב לוים נ"ל וזהו אחיו ובניו מוסב ליוסף ולגדליהו ולפי שבפסוק אחד שניהם נזכרים כתב לבד פעם אחת הוא ובניו ואחיו וכל אחיו ואחיהם שבענין לאו אחיו ממש אלא חבורה אחת קורא אחים (ברודי"ר שפ"ט) בל׳ אשכנז: **(י) השלישי זכור.** בכור אסף: **(יא) הרביעי ליצרי.** שני של ידותון: **(יב) החמישי נתניהו.** שלישי של אסף כך נפל הגורל מזה לזה:

מצודת דוד

ועבודתם היה לנגן בכלים: **משמרת לעומת.** כמו משמרת לעומת משמרת וקצר בדבר המובן: **מבין.** היותר נבון בדבר השיר עם מי שצריך להתלמד עוד ולא הועיל לו רוח בינתו להקדימו ראשון: **(ט) לאסף ליוסף.** מבני אסף עלה הגורל הראשון ליוסף: **גדליהו השני.** הוא היה בן ידותון וכן כולם לא היו בסדר התולדות כ"א כאשר עלה הגורל: **הוא ואחיו ובניו.** מוסב גם על יוסף הראשון כי בכ"א היו י"ב ולכ"ד משמרות עולה רפ"ח במספר האמור למעלה והם היו המביני׳ ביותר בדבר השיר:

מצודת ציון

(יא) ליצרי. הוא צרי האמור למעלה וכן ימצא קצת שינוי השמות בשאר הנזכרים וכדרך המקרא:

בס"ד. שיחת כ"ף מנחם־אב ה'שי"ת*.

יג. האמור לעיל הוא גם בנוגע ללימוד תורת החסידות דכ"ק מורי וחמי אדמו"ר:

ובהקדמה – שבדורות שלפני זה, כמו בזמן הרמב"ם, היתה זהירות גדולה שלא לגלות תורת הקבלה (כמבואר בשיחות דכ"ק מורי וחמי אדמו"ר[56]), ואפילו בזמן האריז"ל (שאמר ש"מותר ומצוה לגלות זאת החכמה"[57]) הצריכו כמה הקדמות ללימוד הקבלה[58] (כמו אמירת יהי רצון), ואפילו הבעל שם טוב צוה שלא ללמוד ספרי הקבלה למי שאינו יודע להפשיט הדברים מגשמיותן (כפי שמביא הצמח צדק[59]), וידוע גם הסיפור אודות הקפידא על הרב המגיד שהצילו אדמו"ר הזקן[60].

וגם לאחרי שאדמו"ר הזקן ורבותינו נשיאינו שלאחריו "האָבן געגאָסן", הרי, בשנים כתיקונן היו צריכים "גאַנצע הכנות" ללמוד חסידות או להיכנס ליחידות, כפי שסיפר כ"ק מורי וחמי אדמו"ר אודות חסידים שהתכוננו ליחידות במשך כמה שנים[61].

ועל פי זה, כאשר יתבונן במצבו אליבא דנפשי', יכול לחשוב שאינו שייך ללימוד החסידות, ובפרט לפעול על הזולת.

והמענה על זה – שכיום אין זמן לדחות את לימוד החסידות עד לסיום ההכנות. צריכים ללמוד את החסידות של הרבי, לחזור וללמוד, "ווייטער לערנען און ווידער לערנען", "האַלטן זיך אָן דעם רבי'נס קליאַמקע", ו"המאור שבה" – העצמיות של הרבי שהכניס בתורתו – "מחזירו למוטב", "דער רבי וועט אים שוין אַרויסשלעפן פון אַלע בלאָטע'ס".

ולא עוד אלא שאפילו אם נמצא במעמד ומצב שעדיין יש לו ספקות בנוגע להרבי (אם הוא בעל הבית על הכל, ויכול הכל, ובמילא אינו יכול להתחבא ממנו), עליו ללמוד את תורת החסידות של הרבי – "תורה ציוה לנו משה", אף על פי ש"תורה" בגימטריא תרי"א, היינו, שחסר עדיין בהענין דאנכי ולא יהי' לך (כנ"ל סעיף י"א), ודוגמתו בנוגע להרבי, כמובן ממאמר רז"ל (על פי נגלה) "החולק על רבו כחולק על השכינה"[62] – כי, על ידי לימוד תורתו "וועט ער זיך האַלטן אָן דעם רבי'נס קליאַמקע און זיין מיט אים אויף איין וואָגן".

יד. ולהוסיף, שהצורך בלימוד תורתו, "תורה ציוה לנו משה", מודגש ביותר לאחרי ההסתלקות:

ידוע הפתגם שאמר כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע לפני הסתלקותו: "איך גיי אין הימל און די כתבים לאָז איך אַייך איבער"[63]. וההסברה בזה – דלכאורה מאי קא משמע לן, הרי מובן מאליו שבעלותו השמימה נשארים הכתבים באותו מקום שהיו מונחים תחילה – שגם לאחרי שעולה השמימה נשאר עצמותו בהכתבים שהשאיר לנו, ועל ידי הלימוד בהכתבים "האָט מען אים", ולא רק כפי שהי' למטה, אלא גם כפי שהוא בעלייתו למעלה [כמבואר במאמרי ר' הלל (הנמצאים עתה בדפוס)[64] שבעת ההסתלקות מתפשט מלבושי בי"ע, ובעת ההשתטחות מתפשט גם מלבושי אצילות], "האָט מען אים" בעלייתו למעלה – על ידי ה(לימוד בה)כתבים.

וענין זה מרומז ב"תורה ציוה לנו משה" – "ציוה" מלשון צוותא וחיבור[65] – שעל ידי תורתו מתקשר (משה) עימנו, ובמילא, קשורים אנו עימו בכל העליות שלו ("ווי הויך ער איז"), כיון שהכניס את עצמותו בתורתו.

טו. ותורת החסידות של הרבי, המאור שבתורה, עומדת לו בעת ילדותו ובעת זקנותו, וגם במצב של ייסורים וחולי:

חולי, שהוא ענין של חסרון ברמ"ח מצוות עשה ושס"ה מצוות לא תעשה שכנגד רמ"ח אברים ושס"ה גידים – כולל גם חסרון בקיום ציווי ופקודה של הרבי (וגם בקשה שלו, כפי שאמר פעם: "בקשה שלי היא

---

56) ספר השיחות קיץ ה'ש"ת עמוד 41.

57) אגרת הקודש שבהערה 38.

58) ראה הקדמה (הג') להרח"ו שנדפסה בריש ספר עץ חיים (דפוס ורשא, תרנ"א).

59) בספר המצוות – שורש מצוות התפילה סוף פרק ב. וראה גם לקוטי תורה ויקרא (הוספות) נא, ג.

60) "התמים" חלק ב עמוד מט [עב, א]. אגרות־קודש אדמו"ר מהוריי"צ חלק ג' עמוד שכ"ו ואילך. ועוד.

61) אגרות־קודש שלו חלק ד' עמוד תק"מ ואילך. ועוד.

62) סנהדרין ק"י, א'. וראה ברכות כ"ז, ב'.

63) אגרות־קודש אדמו"ר מהוריי"צ חלק א' עמוד קי"ג. וראה לקוטי שיחות חלק כ"ז עמוד 24 ואילך.

64) מאמרי השתטחות (קה"ת תשי"א). ולאחרי זה בספר ההשתטחות (קה"ת תשנ"ו) עמוד קכ"ה ואילך.

65) לקוטי תורה חוקת נ"ז, ג. ובכמה מקומות.

פקודה"), שיש חיוב לקיימה ככל מצוות דרבנן שחיובם נלמד מ"לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך"[66], או מ"שאל אביך ויגדך"[67] (כב' הדעות בזה[68]), ולא עוד אלא שלדעת הרמב"ם[69] העובר על מצות סנהדרין ("שהם עמודי ההוראה ומהם חוק ומשפט יוצא לכל ישראל") שתיקנו תקנה ופשט הדבר בכל ישראל, עובר על מצוות עשה ומצוות לא תעשה מן התורה, ועל דרך זה אצל חסידים בנוגע לקיום ציווי ופקודה של הרבי באופן ד"לא תסור גו'", כיון שהרבי הוא עמוד ההוראה וממנו חוק ומשפט יוצא לכל תלמידיו שהם חסידיו, וכשעוברים על ציווי ופקודה של הרבי הרי זה כמו שעוברים על מצוות עשה ומצוות לא תעשה[70], שזהו ענין של חולי.

והעצה לזה – ללמוד תורת החסידות של הרבי, שעומדת לו גם במצב של חולי, לקיים את הציווי והפקודה והרצון של הרבי, וללכת בדרכיו.

– יתכן שבגלל קיום רצונו של הרבי, לא להסיר את הַזָקֵן וכדומה[71], ירגזו עליו אביו ואמו. אבל, בידעו ש"אבדת אביו ואבדת רבו של רבו קודמת", לפי ש"אביו הביאו לעולם הזה ורבו . . מביאו לחיי העולם הבא"[72], צריך להיות נוגע לו (שלא להפסיד) ההתקשרות לרבו יותר מאשר (שלא להפסיד) ההתקשרות לאביו... ונוסף לזה: האמת היא שכאשר יתנהג כרצונו של הרבי לא יפסיד את ההתקשרות לאביו [שהרי קיום רצונו של הרבי הוא מצות עשה או מצות לא תעשה של תורה, והתורה היא זו שציוותה על כיבוד אב ואם], ובסופו של דבר יראה שהי' זה ניסיון בלבד, כי, הרוגז אינו אלא לשעה קלה ביותר בלבד, ואחרי כן יפעל על אביו שגם הוא יהי' חסיד של הרבי!

ועל ידי לימוד תורתו של הרבי וקיום הציוויים והפקודות שלו, זוכים להשפעת טוב רוחני וגשמי בכל – כהסיום במשנה: "וכן הוא אומר באברהם אבינו . . וה' ברך את אברהם בכל", כולל גם כפירוש חז"ל[73] שהטעימו בעולם הזה מעין עולם הבא, ועד להגאולה האמיתית והשלימה, "אַז דער רבי וועט אונדז פירן אַנטקעגן משיח'ן".

* * *

טז. בהמשך להמדובר לעיל שבברייתא מדובר אודות ההנהגה דיחידי סגולה שמלאכתם נעשית על ידי אחרים – יש להוסיף ולבאר דיוק בלשונו של אדמו"ר הזקן בהלכות תלמוד תורה[74] "אם מלאכתו נעשית על ידי אחרים . . חייב לעסוק בתורה יומם ולילה ממש", ממש דייקא:

ובהקדים מה שכתב כ"ק מורי וחמי אדמו"ר באחד ממכתביו (ובבוא הזמן יתנוהו להעתיק)[75] בביאור דברי אדמו"ר הזקן בתניא[76] שהנשמה היא "חלק אלוקה ממעל ממש", ש"הנושאים בתיבת ממעל ובתיבת ממש הם הפכיים, כי, ממעל תוארו רוחניות שברוחניות, וממש תוארו גשמיות שבגשמיות[77] . . זהו מעלת נפש השנית, שעם היותה רוחניות שברוחניות פועלת בגשמיות שבגשמיות" – חיבור ב' קצוות הפכיים.

ויש לומר, שבהוספת תיבת "ממש" בנוגע לחיוב העסק בתורה יומם ולילה אם מלאכתו נעשית על ידי אחרים, רומז אדמו"ר הזקן לחיבור ב' הקצוות הנ"ל – שבגשמיות שבגשמיות ומגשמיות שבגשמיות, "ממש", עושים רוחניות שברוחניות, תורת רבי נהוראי ורשב"י שהיא בלא הפסק יומם ולילה ממש.

יז. על פי זה יש לבאר גם דיוק לשון המשנה (בסוף קידושין) "מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה", דלא כלשון הגמרא ביומא[78] "קיים כו'"[79]:

החילוק שבין "קיים" ל"עשה" – בפשטות – שקיום הוא בדבר שישנו כבר (ולא המשכה חדשה), ועשי'

66) פרשת שופטים יז, יא.
67) האזינו לב, ז.
68) שבת כ"ג, א.
69) הלכות ממרים בתחילתו. ספר המצוות בתחילתו. ועיין גם כן שולחן ערוך חושן משפט ריש סימן כה ובאורים שם סקכ"ב, והלכות תלמוד תורה לאדמו"ר הזקן ריש פרק ב'. שדי חמד כללים מערכת א' אות שצ"ט. פאת השדה (כרך ז) מערכת א' אות מ"ח.
70) ראה גם לעיל.
71) ראה ספר השיחות תרפ"ט עמוד 35. וש"נ.
72) בבא מציעא ל"ג, א' – במשנה.
73) בבא בתרא ט"ז, סוף עמוד ב' ואילך.
74) פרק ג' הלכה ה'.
75) נדפס לאחרי זה באגרות־קודש שלו חלק ד' עמוד ת"ד (נעתק ב"היום יום" כ"ג מנחם אב).
76) ריש פרק ב'.
77) וזוהי מעלת אות ה"א – אתא קלילא דלית בה מששא (תניא אגרת התשובה פרק ד').
78) כ"ח, ב'.
79) ראה גם לקוטי שיחות חלק ל"ה עמוד 107 ואילך (סיום על מסכת קידושין).

היא עשיית דבר חדש. ודוגמתו בתורה – על דרך מה שנאמר[80] "ותן חלקנו בתורתך", "חלקנו" דייקא, שלכל אחד ואחת מישראל יש חלק בתורה שצריך "לעשותו", להמשיכו ולגלותו. ומעלתו של אברהם אבינו, "עשה אברהם אבינו את כל התורה כו'", שהמשיכה כולה עד שלא ניתנה.

ועל פי המבואר לעיל במעלת לימוד התורה שבברייתא על המשנה – צריך להבין: מהו הטעם שהעילוי ד"עשה אברהם אבינו את כל התורה כולה" (לא רק "קיים" אלא גם "עשה") נאמר במשנה דוקא, שבה מדובר אודות הדרך דלימוד התורה אצל רוב בני אדם?

ויש לבאר זה על פי המאמר של ר' שמשון אָסטראַפּאָלער – שמביא כ"ק מורי וחמי אדמו"ר בשיחת חג הפסח תרצ"ד[81] – "טובה הפרישות עם הבריות והבדידות בתוך בני אדם":

המעלה שבדרך הלימוד שבמשנה (אצל רוב בני אדם) היא בעבודה דבירור הגוף ונפש הבהמית, לעשות מגשמיות שבגשמיות רוחניות שברוחניות, מה שאין כן דרך הלימוד שבברייתא היא עבודת הנשמה, על דרך ובדוגמת עבודתו של רשב"י בהיותו במערה, שכל התעסקותו היתה בלימוד התורה, ואילו הענין דקיום המצוות הי' רק ברוחניות, שאין זה מגיע להעילוי דקיום המצוות בגשמיות, שעל ידי זה נעשה בירור הגוף ונפש הבהמית וחלקו בעולם (כמבואר בלקוטי תורה פרשת שמיני[82] במעלת "שור הבר" על "לויתן").

ולכן נאמר במשנה הלשון "עשה" דוקא – כי, העבודה לעשות מגשמיות רוחניות (במשנה) פועלת המשכה חדשה ("עשה"), כמובן מהביאור[83] במאמר רז"ל[84] "גדולים מעשה צדיקים ממעשה שמים וארץ", כיון שמעשה שמים וארץ הוא מאין ליש, ואילו מעשה צדיקים הוא מיש לאין, שזהו חידוש גדול יותר, כמאמר רז"ל[85] בעובדא דרבי חנינא בן דוסא ש"גדול הי' נס האחרון מן הראשון" כי "מן שמיא מיהב יהבי מישקל לא שקלי", שמזה מובן שעל ידי מעשה צדיקים לעשות מיש אין (מגשמיות רוחניות) פועלים המשכה חדשה.

יח. וגם ענין זה מודגש אצל רבי וחסידים:

הרבי נותן כוח לכל החסידים והמקושרים שבכל מקום שבו נמצאים יוכלו למלא את התפקיד והשליחות לעשות מגשמיות רוחניות, וכן לפעול על הזולת ולעשות ממנו אדם חדש.

הרבי אמר[86] שיכולים לומר המאמר "זוטרא דבכו מחי' מתים"[87] על החסידים של אדמו"ר הזקן. וכיון שאין לעשות חילוקים בין רבותינו נשיאינו, הרי, גם החסידים של הרבי, ואפילו "זוטרא דבכו", קיבלו מהרבי את הכוח להחיות מתים ולהוליד אדם חדש.

מבלי הבט על מעמדו ומצבו הקודם, הרי, על ידי ראייתו של הרבי שהסתכל עליו ("דער רבי האָט אויף אים אַ קוק געגעבן"), נתן לו את הכוח להוליד אדם חדש.

ויש להביא דוגמא לדבר – ממה שכתוב בעץ חיים[88] שב"ביצת בת היענה נולד האפרוח על ידי הסתכלותה זמן מה".

בקונטרס העבודה[89] מדובר אודות גודל הזהירות מראיית דברים בלתי־רצויים, והכוונה בזה היא גם למי שאינו שייך לענין זה, כיון שהראי' כשלעצמה פועלת. וכמבואר בתורה אור[90] שחטא אדם הראשון בא כתוצאה מזה שהסתכל במקום הקליפות. ומזה מוכח שהראי' כשלעצמה, אפילו בלי כוונה לפעול, פועלת.

ואם הדברים אמורים בראי' בלתי־רצוי', ובלי כוונה לפעול – בראי' של קדושה, ומתוך כוונה לפעול, כראייתו של הרבי שמביט עליו (אפילו אם הוא אינו יודע מזה) כדי לפעול עליו – על אחת כמה וכמה שראי' זו פועלת פעולה, שנותנת לו כוח להוליד וולד חדש ולהחיות מתים (במכל שכן וקל וחומר מפעולת ההולדה דראיית בת היענה).

---

80) אבות פרק ה' משנה כ'. וראה לקוטי שיחות חלק י"ג עמוד 118 ואילך. וש"נ.
81) לקוטי דיבורים חלק א' קמ"ד, ב.
82) יח, א ואילך.
83) ראה דיבור המתחיל גדולים מעשה צדיקים תרפ"ה פרק ז' (ספר המאמרים קונטרסים חלק ב' תס"ב, סוף עמוד א' ואילך).
84) כתובות ה, סוף עמוד א'.
85) תענית כה, א.
86) ספר השיחות תש"ג עמוד 99.
87) עבודה זרה יו"ד, ב.
88) שער דרושי נקודות ריש פרק א. וראה מאמרי אדמו"ר הזקן על פרשיות התורה וירא ריש עמוד ק"א. המשך תער"ב חלק ג' עמוד א'ת. ועוד.
89) פרק ב.
90) בראשית ו, א. ושם: "וכן שמעתי מהקדוש ר' אברהם בן הרב המגיד ז"ל על פסוק וַיֵּט יהודה עד איש עדולמי".

בכוח הראי' שהסתכל כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע[91] על יהודי אחד בשמחת תורה בליובאוויטש, הצליח אותו יהודי להישאר על עמדו (לפי ערכו) לאחרי כמה וכמה שנים בבואו לאמריקא.

ידוע גם הסיפור[92] שבהיות אדמו"ר הזקן במאסר, הביט על ניקאָלאַי שהי' אז ילד, וראי' זו פעלה אצלו חלישות הקליפה גם בנוגע להנהגותיו לאחרי כמה עשרות שנים בהיותו מלך. ועל אחת כמה וכמה בנוגע להפעולה על יהודי, שיש בו נפש האלוקית שהיא תמיד באמנה איתו ית'[93], הרי בוודאי שהראי' של הרבי פועלת עליו גם לאחרי כמה זמן, שלא זו בלבד שיעמוד על עמדו שלא להתפעל מאחרים, אלא אדרבה, שיפעל גם עליהם (הוריו וכיוצא בזה) להיות חסידים של הרבי.

יט. הכוח שהרבי נותן לכל אחד ואחת מהחסידים אינו תלוי במעמדו ומצבו של החסיד, ולכן, בכל מעמד ומצב בכוחו וביכולתו להתקשר אל הרבי, ולקיים את רצונו, רצון ה"עצמות", לעשות מגשמיות רוחניות.

ישנם כאלה שבהיותם במקומות שלא היו יכולים לטבול במקווה, נמנעו בגלל זה לקיים תפקידם ושליחותם במילוי רצונו של הרבי. אבל, האמת היא שגם במעמד ומצב כזה ישנו הכוח של הרבי, וכמו שנאמר[94] "השוכן אתם בתוך טומאותם", וצריכים רק להתקשר ("צוטראָגן זיך") אל הרבי, לצייר פניו וללמוד תורתו, כאמור, ש"תורה . . עומדת לו" גם במצב של חולי (לא רק ייסורים או זקנה), ועל ידי זה יוכל לקיים את התפקיד והשליחות דמילוי רצונו.

חיים הוא ענין הקדושה, כפי שמבאר הרבי בהמשך דראש השנה[95], ומוסיף בהשיחה די"ג תמוז[96] הענין דחיים ארוכים, חיים נצחיים, עד אין סוף; אלא שצריכים "כלי", היינו, להיות בעצמו כלי ושיהי' לו כלי ("זיין אַ כלי און האָבן אַ כלי") – על ידי לימוד תורתו מתוך התקשרות דציור פניו, ודי ומספיק בזה שהרבי יעלה אותו אליו, היינו, שבהיותו בגוף עד מאה ועשרים שנה, יתעלה אל הרבי כפי שנמצא בשמי השמים, שהרי שמי השמים ישנו גם כאן.

* * *

כ. האמור לעיל במעלת התורה ש"עומדת לו", תורת רבי נהוראי, מָאוֹר שבתורה – קשור גם עם ההכנה לשמה בהתחלת הלימוד (וכן בכל שעה ושעה כי בכל שעה שולט צירוף אחר), שהוא ענין מסירת נפשו לה', כמבואר בתניא[97].

ויש להוסיף ולבאר הדוגמאות שמביא בתניא שם בנוגע להכנה לשמה בתחילת הלימוד, "כמו בגט וספר תורה שצריכים לשמה לעכב" – דיש לומר, ששני דוגמאות אלה (גט וספר תורה) הם כללות התורה: "גט" – "סור מרע", ו"ספר תורה" – "עשה טוב"[98].

ובפרטיות יותר:

ידוע[99] שדכר ונוקבא (איש ואשה), משפיע ומקבל – קאי על נשמה וגוף, אשר, על ידי היחוד וההשפעה פנימית דהנשמה בהגוף ניתוסף גם בהנשמה ועניני'. אמנם, כשישנו מצב ד"מצא בה ערות דבר"[100], כמו, ענינים אסורים (דבר ערווה[101]), או תוקף החמימות ("קאָך") בענינים גשמיים אפילו בדברים המותרים (הקדיחה תבשילו[101]), או העדר שייכות הגוף לזיכוך ורוחניות (אחרת נאה הימנה[101]), אזי צריך להיות "גט", שעניינו בעבודה "אָפרייסן זיך פון גשמיות".

ועבודה זו צריכה להיות לשמו ולשמה ולשם גירושין: לשמו ולשמה – לשם הנשמה ולשם הגוף, היינו, שצריך להיות חשבון צדק ומדוקדק ביותר הן מצד הנשמה, שאי אפשר לה להתעסק עם גוף כזה, כי אם לגרשו

91) ראה גם ספר השיחות תרפ"ז עמוד 159. וש"נ.
92) ספר השיחות תש"א עמוד 28. תש"ג עמוד 61.
93) ראה תניא סוף פרק כ"ד.
94) אחרי טז, טז.
95) קונטרס ראש השנה שנה זו (ספר המאמרים תש"י עמוד 42 ואילך).
96) בתחילתה – נדפסה בקונטרס י"ב־י"ג תמוז שנה זו (ספר המאמרים שם עמוד 262). ולאחרי זה בספר השיחות תש"ט עמוד 333.
97) פרק מ"א (נח, ב).
98) ראה לקוטי לוי יצחק הערות לספר התניא עמוד כ' (וראה לעיל סימן א').
99) ראה זוהר חלק א' ע"ט, ריש עמוד א' (בס"ת). קכ"ב, ב ואילך (במהנ"ע). קכד, סע"ב (במהנ"ע). בחיי בראשית ג, כא. – בכל זה ראה בארוכה לקוטי שיחות חלק ד' עמוד 1122 ואילך.
100) תצא כ"ד, א'.
101) גיטין בסופה.

(על ידי סיגופים ותעניות), והן מצד הגוף, שהגירושין יביאו תועלת להגוף (ולא נפילה על ידי שיתייאשו מלבררו ולהעלותו); ולשם גירושין – ולא בדרך ממילא, כפתגם הידוע[102] "חסידים האַלטן ניט פון בדרך ממילא".

ונוסף לזה צריכה להיות כוונה לשמה בכללות העבודה ד"עשה טוב" (ספר תורה) – לא כדי להתייהר, וגם לא לגשת עם סברות שלו, כי אם, מתוך מסירה ונתינה לה'.

כא. ועל דרך זה בנוגע לחסידים ("באַ אונדז חסידים") – שהתחלת ועיקר כל הענינים היא ההכנה לשמה בב' הענינים האמורים: "אָפּזאָגן זיך פון גשמיות און איבערגעבן זיך מקיים זיין דעם רבי'נס רצון, וואָס דאָס איז דער רצון פון עצמות אין סוף ב"ה".

חסידים צריכים לזכור תמיד, בכל ענין וענין, אודות החיים הרוחניים שלהם והקשר שלהם עם רוחניות – שזהו הרבי.

חסיד צריך לומר את הקאַפּיטל תהלים של הרבי[103], לצייר לעצמו ציור פניו, וללמוד מתורתו ("לערנען זיינעם אַ וואָרט") – מאמר חסידות, שיחה או סיפור.

– אלה ששייכים להבנת חסידות, אינם יוצאים ידי חובה בסיפור, אלא צריכים ללמוד את מאמרי החסידות של הרבי בעיון, שכן, ככל שתגדל החשיבות והמעלה דסיפור חסידי, אין זה מגיע למאמר חסידות.

הרבי כתב פעם לאחד החסידים[104]: "מי שיש בידו לנקוב מרגליות או ללטוש אבנים טובות, ועוסק בעבודת מלאכת אפיית לחם, הגם שהיא עבודה ומלאכה הצריכה במאוד, בכל זה, לחטא יחשב לאיש ההוא". ודוגמתו בנדון דידן, בהחילוק שבין סיפור למאמר חסידות.

בוודאי צריכים לידע גם את הסיפורים, ובפרט בשביל הזולת שלעת־עתה אינו שייך להבנת מאמר חסידות, וצריכים לקרבו על ידי סיפור, נוסף לכך שגם בנוגע לעצמו ישנו הענין ד"מילתא אלבישייהו יקירא"[105]. אבל, ההתמסרות ("אַוועקגעבן זיך") צריכה להיות ללימוד החסידות (אצל כל השייכים לזה), ואת הסיפורים יכולים לקרוא כשהראש עייף מלימוד החסידות (כפי שאמר אחד "אַ עולם'שער" שכאשר ראשו מתעייף אזי לומד אגדתא).

אמנם, השיחות והסיפורים שיכולים למצוא בהם עומק והסבר כו', בוודאי צריכים ללמדם ולהתייגע בהם (ובמכל שכן וקל וחומר משיחת חולין של תלמידי חכמים שצריכה לימוד[106]), כמו במאמר.

ומובן, שהמאמרים ושיחות דכל זמן ומועד, בזמן ומועד זה קודמים הם לכל שאר המאמרים והשיחות.

ועיקר העיקרים בכל הענינים, בלימוד תורתו, הן בהסיפורים והשיחות והן במאמרי החסידות, הוא, ההתקשרות אל הרבי, כמדובר לעיל (סעיף י"ד) בפירוש "תורה ציוה לנו משה", וזהו גם תוכן הענין דהכנה לשמה.

* * *

המשך בשבוע הבא

102) ספר השיחות קיץ ה'ש"ת ע'מוד 57. תש"ב עמוד 119.
103) ראה לעיל.
104) אגרות־קודש שלו חלק ד' עמוד ש"מ (נעתק ב"היום יום" כ"ה ניסן).
105) שבת יו"ד, ב.
106) סוכה כ"א, ב. וש"נ.

יְתֶרֶת – אצבע יתירה בידו, **וַחֲתָכָהּ** האדון, **עֶבֶד יוֹצֵא כֹּהֵן לְחֵירוּת** שניכר החסרון בגלוי, ואין האצבע גדלה מחדש. **אָמַר רַב הוּנָא, וְהוּא שֶׁנִּסְפֶּרֶת עַל גַּב הַיָּד,** שהיתה עומדת בשורה אחת עם כל האצבעות.

הגמרא מביאה מעשה שיש ללמוד ממנו לענין אברים שעבד יוצא בהם לחירות: **סָבֵי דִּנְזוּנְיָא** – זקני המקום נזוניא, **לֹא אָתוּ לְפִירְקֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא** – לא באו לדרשתו של רב חסדא, **אָמַר לֵיהּ** רב חסדא **לְרַב הַמְנוּנָא, זִיל צַנְעֵינְהוּ** – לך ואמור להם להצטנע ולהסגר בביתם, כלומר שיהיו בנידוי. **אָזַל אָמַר לְהוּ** – הלך ושאלם, **מַאי טַעְמָא לֹא אָתוּ רַבָּנָן לְפִירְקָא** – מדוע לא באו החכמים לדרשה, **אָמְרוּ לֵיהּ, אַמַּאי נַיְתֵי** – מדוע נבוא, **דְּבָעֵינָן מִינַּיהּ מִילְּתָא וְלֹא פָּשֵׁט לָן** – הרי שאלנוהו שאלה בהלכה ולא השיב לנו. **אָמַר לְהוּ** רב המנונא, **מִי בְּעֵיתוּ מִינַּאי מִידִּי וְלֹא פְּשִׁיטְנָא לְכוּ** – האם שאלתם אותי דבר ולא עניתי לכם, ומאחר שאני תלמידו של רב חסדא יודע להשיב לכם, כל שכן שגם רב חסדא יודע, אלא שלא חשש להשיב באמצע הדרשה. **בָּעוּ מִינֵּיהּ** – שאלו זקני נזוניא את רב המנונא, **עֶבֶד שֶׁמְּרָסוֹ רַבּוֹ בַּבֵּצִים מַהוּ** האם יוצא בכך לחירות. האם **כְּמוּם שֶׁבְּגַלּוּי דָּמִי,** שהביצים ניכרות מחוץ לכיסן, **אוֹ לֹא,** שאין זה נחשב מום שבגלוי, מכיון שהן טמונות בכיסן. **לֹא הֲוָה בִּידֵיהּ** – לא היה בידו תשובה לשאלתם. **אָמְרוּ לוֹ,** זקני נזוניא לרב המנונא, **מַה שָּׁמַךְ. אָמַר לְהוּ, הַמְנוּנָא. אָמְרוּ לֵיהּ, לַאו הַמְנוּנָא** – לא המנונא שמך שהוא לשון יתד נאמן התקוע בבית המדרש, **אֶלָּא** קַרְנוּנָא – יושב קרנות, שהרי אינך יודע להשיב על שאלתנו. לאחר מכן, **אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב חִסְדָּא** – בא רב המנונא לפני רב חסדא וסיפר לו את שאלתם, **אָמַר לֵיהּ** רב חסדא, **מַתְנִיתָא בְּעוּ מִינָּךְ** – מה ששאלוך, ברייתא היא, **דְּתַנְּן** בנגעים (פ"ו מ"ז), **עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה רָאשֵׁי אֵבָרִים שֶׁבָּאָדָם, כּוּלָּם אֵין מְטַמְּאִין מִשּׁוּם מִחְיָה,** שסימן טומאה זה הנקרא מחיה, אינו מטמא אלא אם נראה כולו לכהן בבת אחת , וכאשר נֶגַע המחיה הוא על ראש האבר ויורד לצדדיו, אי אפשר לראותו כולו כאחת. **וְאֵלּוּ הֵם** ראשי האיברים, **רָאשֵׁי אֶצְבְּעוֹת יָדַיִם וְרַגְלַיִם, וְרָאשֵׁי אָזְנַיִם** [– שפת האוזן], **וְרֹאשׁ הַחוֹטֶם, וְרֹאשׁ הַגְּוִיָּה** הוא הגיד. **וְרָאשֵׁי דַּדַּיִם שֶׁבְּאִישׁ** הם בכלל ראשי האיברים. **וְתָנֵי עֻלָּהּ** – בברייתא, **כְּכוּלָּם** – בכל ראשי האיברים האלו, **עֶבֶד יוֹצֵא כָּהֵם לְחֵירוּת** כאשר רבו הכהו ונחתך אחד מהם . **רַבִּי אוֹמֵר, אַף הַסֵּירוּס,** אם סירס הרב את עבדו, יוצא לחירות. **בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר, אַף הַלָּשׁוֹן** – אף אם חתך לשון עבדו, שזהו מום שבגלוי, שבשעה שמדבר לשונו נראית. **אָמַר מַר, 'רַבִּי אוֹמֵר אַף הַסֵּירוּס'** יוצא בו לחירות. **סֵירוּס דְּמַאי** – מהו הסירוס שדיבר בו רבי, **אִילֵּימָא סֵירוּס דְּנִיד,** לא היה צריך רבי להוסיפו, שהרי הֵינוּ ראש הַגְּוִיָּה שנמנה בין ראשי האיברים, **אֶלָּא לַאו** מדובר **בְּסֵירוּס דְּבֵיצִים,** וכמקרה שנסתפקו בו זקני נזוניא. ושמענו מברייתא זו שנחלקו בכך רבי וחכמים.

הגמרא מקשה: 'רַבִּי אוֹמֵר אַף הַסֵּירוּס, בן עזאי אומר אף הלשון'. ומסדר הברייתא משמע שלרבי יוצא רק בסירוס ולא בנטילת לשונו, וקשה, **וְרַבִּי,** האם לדעתו מום בלָשׁוֹן **לֹא** יוצא בו לחירות. **וּרְמִינְהוּ** – יש להקשות על כך, ששנינו, **הֲרֵי מִי שֶׁהָיָה מַזֶּה** מאפר פרה אדומה **על טמא מת, וְנִתְּזָה הַזָּאָה עַל פִּיו** של הטמא, **רַבִּי אוֹמֵר, הִיזָּה** – הזאתו כשרה ונטהר בה, ואף שצריך להזות על גוף הטמא במקום הגלוי, פיו של אדם נחשב מקום גלוי, **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא הִיזָּה,** שהפה נחשב מקום סתר. **מַאי לַאו** – האם אין הכוונה שההזאה נתזה **עַל לְשׁוֹנוֹ** של הטמא, ומוכח מכאן שלרבי נחשבת הלשון מקום מגולה, ולא כמו שמשמע מהברייתא לגבי יציאת עבד. מתרצת הגמרא: **לֹא** - אין הפירוש שההזאה נתזה על לשונו, אלא **עַל שְׂפָתָיו** שהן מגולות, אבל אם נגעה בלשונו לא היה נטהר בכך, ורבי לשיטתו שלשון היא מקום סתר. הגמרא מקשה על פירוש זה: האם אפשר להעמיד שמדובר שנפלה הזאה **עַל שְׂפָתָיו,** והלא **פְּשִׁיטָא** שמקום מגולה הוא. מתרצת הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא זִימְנָא דְּחָלִים שִׂפְתֵיהּ** – מכיון שלפעמים סוגר הוא את שפתיו בחוזקה ואינן נראות, לכן אינן נחשבות כמקום מגולה, **קָא מַשְׁמַע לָן** רבי שמקום מגולה הוא, ונטהר בהזאה זו.

הגמרא דוחה פירוש זה: **וְהָתַנְיָא** בברייתא אחרת לגבי הזאה, שרבי מכשיר אף הזאה **עַל לְשׁוֹנוֹ,** ומוכח שלשון נחשבת כמקום גלוי. **וְעוֹד תַּנְיָא** בברייתא המונה מומין שבכור בהמה נשחט ונאכל מחמתם בכל מקום שהם מומין בגלוי שאינן מתרפאים , **וְבִכְלַלָם** מנה תנא קמא גם **שֶׁנִּיטַּל רוֹב הַלָּשׁוֹן, רַבִּי אוֹמֵר** די שינטל **רוֹב הַמְדַבֵּר שֶׁבְּלְשׁוֹנוֹ** – הוא החלק המתנועע בפה ואינו דבוק לו, וקשה, שמברייתות אלו למדנו שלדעת רבי הלשון נחשבת כמקום גלוי.

הגמרא מבארת את הברייתא לגבי עבד באופן אחר: **אֶלָּא** מה ששנינו **רַבִּי אוֹמֵר סֵירוּס,** הכוונה היא, שסירוס הוא מום שבגלוי אף שהביצים אינם מגולים לעולם, **וְלֹא מִיבַּעְיָא לָשׁוֹן** שנחשבת מקום גלוי. **וְכֵן עַזַּאי אֹמֵר, לָשׁוֹן** העבד יוצא בנטילתה לחירות, **אֲבָל סֵירוּס לֹא** נחשב מום שבגלוי. מבררת הגמרא: **וְמאחר** שביארנו שבן עזאי אינו מוסיף על דברי רבי, **מַאי 'אַף'** שהזכיר בן עזאי, הרי מלשון זה משמע שבא להוסיף על דברי התנא שקדם לו. מבארת הגמרא: דברי בן עזאי נאמרו **אַקַּמַּיְיתָא** – על דברי תנא קמא שהזכיר עשרים וארבעה ראשי איברים, והוסיף בן עזאי על דבריו אף הלשון, אבל אין הוא מוסיף על דברי רבי. הגמרא מקשה: **אִי הָכִי נַקְדְּמָהּ הָכָא עַזַּאי בְּרֵישָׁא** – היה לתנא להקדים את דברי בן עזאי ולהזכירו לפני רבי, כיון שרבי מוסיף על דבריו. מתרצת הגמרא: **הַתָּנָא** של ברייתא זו, **שַׁמְעָהּ לְדִרְבִּי וְקַבְעָהּ** – שמע את דברי רבי וקבעם בברייתא, **וְאחר כך שַׁמְעָהּ לְהָכָא עַזַּאי** – שמע את דברי בן עזאי, **וְתָנֵי** – ושנאו בברייתא אחר דברי רבי, וכפי שאמר בן עזאי 'אף הלשון', **וּמִשְּׁנָה לֹא זָזָה מִמְּקוֹמָהּ** - שדברי רבי נותרו במקומם לפני דברי בן עזאי, שמכיון שהורגלו התלמידים לשנות את דברי רבי מיד אחר דברי תנא קמא, קשה לשנות את הגירסא השגורה בפיהם.

אָמַר עוּלָּא, הַכֹּל מוֹדִים – בין רבי ובן עזאי, הסוברים שלגבי עבד לשון היא כמקום גלוי, ובין ת"ק הסובר שלשון אינה גלויה, מודים **בְּלָשׁוֹן לְעִנְיַן טוּמְאָה** – שאם נגעה הלשון בדבר טמא, האדם נטמא בכך, **דְּהַלשון גָּלוּי הוּא אֵצֶל הַשֶּׁרֶץ** – לגבי טומאת שרץ הנוגע בה. **מַאי טַעְמָא,** 'וכל **אֲשֶׁר יִגַּע בּוֹ** הַזָּב וְיָדָיו לֹא שָׁטַף בַּמַּיִם וְכִבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעָרֶב' **אָמַר רַחֲמָנָא** – אמרה התורה (ויקרא טו יא), ללמדנו שאין אדם נטמא אלא כשהטומאה נוגעת במקום גלוי כידיו, **וְהָאי נַמִּי בַּר נְגִיעָה הוּא** – וגם הלשון לכשיוציאה לחוץ, מקום גלוי היא שאפשר לגעת בה. ועוד אמר עולא, שהכל מודים **לְעִנְיַן טְבִילָה,** שמקום הלשון **כְּטָמוּן דָּמֵי,** שאף שצריך שמי המקוה יגעו בכל מקום גלוי בגופו, אין צריך שיגעו בלשונו. **מַאי טַעְמָא,** 'וְרָחַץ **בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם** חַיִּים וְטָהֵר' **אָמַר רַחֲמָנָא** (ויקרא טו יג), ודורשים, **מַה 'בְּשָׂרוֹ' מֵאַבְרַאי** - שכשם שבשרו הוא מבחוץ, **אַף כָּל** חלק מגופו שצריך שיבואו עליו מי הטבילה, **מֵאַבְרַאי** - מבחוץ הוא, אבל אין הטובל צריך שיבואו מי הטבילה במקומות הנסתרים, ואין צריך להכניס מים לפיו.

לֹא נֶחְלְקוּ אֶלָּא לְעִנְיַן הַזָּאָה, רַבִּי מְדַמֵּי לָהּ את הזאה **לְטוּמְאָה** וכשם שלגבי טומאה נחשבת הלשון כגלויה כך גם לגבי הזאה, **וְרַבָּנָן מְדַמּוּ לָהּ לְטְבִילָה,** וכשם שלגבי טבילה הלשון נחשבת כטמונה כך גם לגבי הזאה. **וְתַרְוַיְיהוּ** – הן רבי והן חכמים, **בְּהַאי קְרָא קָמִיפַּלְגִי** – חולקים בדרשה שיש לדרוש מפסוק זה, 'וְהִזָּה **הַטָּהֹר עַל הַטָּמֵא** וְגוֹ' בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְחִטָּאוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר בָּעָרֶב' (במדבר יט יט), **רַבִּי סָבַר** שיש לדרוש 'וְהִזָּה **הַטָּהֹר עַל הַטָּמֵא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְחִטָּאוֹ',** כלומר, 'וחטאו' שהיא ההזאה, ו'על הטמא' שהיא הטומאה הוקשו זה לזה, וכל מקום שנחשב כגלוי לגבי טומאה, ראוי הוא להזאה. **וְרַבָּנָן סָבְרֵי** שיש לדרוש את המשך הפסוק, **'וְחִטָּאוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם',** שהוקשו ההזאה והטבילה, שיהיה החיטוי על מקום הראוי לטבילה במים, ומקום הלשון אינו ראוי לטבילה.

שואלת הגמרא: **וְרַבָּנָן נַמִּי,** וחכמים המדמים הזאה לטבילה, מדוע לא **נְדַמּוּיֵהּ לְטוּמְאָה.** משיבה הגמרא: **טָהֳרָה מִטָּהֳרָה הֲוָה לֵיהּ לְמִילַּף** – יש ללמוד דבר הגורם טהרה מדבר הגורם טהרה, ולכן לומדים הזאה מטבילה, ולא מטומאה. שואלת הגמרא: **וְרַבִּי,** מדוע לא **נְדַמְּיֵהּ** הזאה **לְטְבִילָה** ותחשב הלשון כאבר שבסתר. משיבה הגמרא, משום שהתיבות **'וְכִבֶּס בְּגָדָיו'** שנאמרו בפסוק בין 'וחטאו' לבין 'ורחץ במים' **הִפְסִיק הָעִנְיָן,** ואין הזאה וטבילה סמוכים ללמדם זה מזה, אלא רבי למד הזאה מטומאה הסמוכה לה.

הגמרא מקשה על דברי עולא: **וְהָאם סָבַר רַבִּי לְעִנְיַן טְבִילָה** שחלל הפה **כְּטָמוּן דָּמֵי,** כפי שאמר עולא, **וְהָאָמַר רָבִין אָמַר רַב אַדָּא אָמַר**

המשך בעמוד צז

רש"י

יְתֵרֶת. אֶצְבַּע יְתֵירָה: **שֶׁנִּסְפֶּרֶת עַל גַּב הַיָּד.** שֶׁהִיתָה בְּשׁוּרַת שְׁאָר אֶצְבָּעוֹת: **סָבֵי דִּנְזוּנְיָא.** שֵׁם מְקוֹם: **זִיל צַנְּעִינְהוּ.** אֲמוֹר אֲלֵיהֶם לְהַסְגֵּר וְלַיֵּשֵׁב בְּבֵית וְזֶה לְשׁוֹן נִדּוּי לְתַלְמִיד חָכָם כִּדְאָמַר בְּמוֹעֵד קָטָן (דף י״ז.) לֵאמֹר לוֹ דֶּרֶךְ כָּבוֹד הִסָּגֵר וְשֵׁב בְּבֵיתְךָ: **כְּמוּמִין שֶׁבְּגָלוּי דָּמֵי.** שֶׁהֲרֵי תְּלוּיִין בַּכִּיס וְנִיכָּרִים מִבַּחוּץ אוֹ לֹא הוֹאִיל וּטְמוּנִין בְּתוֹךְ הַכִּיס: **קַרְנוּנָא.** יוֹשֵׁב קַרְנוֹת אִתָּה וְלֹא בַּעַל תּוֹרָה: **מַתְנִיתָא בָּעוּ מִינָּךְ.** גַּרְסִינָן דְּמִבְּרַיְיתָא דְּתָנֵי עֲלָהּ דְּמִתְנִיתִין רַבִּי אוֹמֵר אַף הַסִּירוּס יְלִיף לַהּ: **אֵין מְטַמְּאִין מְשׁוּם מִחְיָה.** שֵׁם אֶחָד מִן הַנְּגָעִים כִּדְכְתִיב (ויקרא יג) וּמִחְיַת בָּשָׂר חַי בְּשֵׂאֵת אֹתִיב בָּהּ (נסח) לְכָל מַרְאֵה עֵינֵי הַכֹּהֵן שֶׁתְּהֵא כּוּלָּהּ נִרְאֵית כְּאַחַת פֵּרֶט לְמִחְיָה שֶׁהִיא בְּמָקוֹם הַמְשׁוּפָּע וְיוֹרֵד לְכָל צַד שֶׁאֵין יְכוֹל לִרְאוֹת רֹאשׁ הַנֶּגַע וְרַגְלָיו כְּאַחַת: **וְרֹאשֵׁי אָזְנַיִם.** שִׁפַּת הָאוֹזֶן: **רֹאשׁ גּוּיָה.** גִּיד: **וְרֹאשֵׁי דַדִּים שֶׁבְּאִשָּׁה.** אֲבָל שֶׁבְּאִישׁ אֵינָן בּוֹלְטִין כָּל כָּךְ וְאֵין זֶה שִׁיפּוּעַ: **לְחֵירוּת.** דְּכוּלָּן אִם קִצְצוֹ לוֹ רַבּוֹ מוּם שֶׁבְּגָלוּי הוּא וְאֵינוֹ חוֹזֵר: **רֶבִּי אוֹמֵר אַף הַסִּירוּס.** מוֹסִיף עַל אֵלּוּ לְעִנְיַן עֶבֶד יָשָׁן וְעִנְיַן לֹא אִיצְטְרִיךְ לֵיהּ לְרֶבִּי לִמְנוֹת בַּתּוֹסֶפְתָּא דִּבְדֶדְיָא כְּתִיב וְזִיל קְרֵי בֵּי רַב הוּא וְת״ק לֹא פְּלִיג בְּהָא: **אַף הַלָּשׁוֹן.** שֶׁדִּבְרוֹ לֵיצָרוּת כְּשֶׁהוּא מְדַבֵּר וּמוּם שֶׁבְּגָלוּי הוּא: **אָמַר מַר כּוּ׳.** רַב חִסְדָּא מַסִּיק וְאָזִיל לְמִילְּתֵיהּ לְמִיפְּשַׁט בַּעְיָא דְּסָבֵי: **הֵיינוּ גְּוִיָּה.** דְּאִימְּנֵי לְעִנְיַן נְגָעִים וּבְכוּלָּהוּ אָמַר ת״ק עֶבֶד יוֹצֵא לְחֵירוּת: **וְאֶלָּא דְּבֵיצִים.** ש״מ בְּעַיָּא דְּסָבֵי פְּלוּגְתָּא דְּרַבְּנַן וְרַבִּי הִיא: **ה״נ** וּלְרַבִּי לָשׁוֹן **לֹא.** וּלְרַבִּי לָשׁוֹן לֹא הֲוֵי מוּם גָּלוּי בְּתִמְיָה: **עַל פִּיו.** שֶׁל טָמֵא: **רֶבִּי אוֹמֵר הִיזָּה.** דְּאַע״ג דְּהַזָּאָה עַל הַגָּלוּי בְּעִינָן בְּדִלְקַמִּיהּ: **דְּחָלִים.** סוֹגֵר פִּיו בְּחֹזֶק עַד שֶׁשְּׁפָתָיו נִדְבָּקוֹת מְאֹד וְלֹא נִשְׁוִינְהוּ כְּגָלוּי הוֹאִיל וּפְעָמִים הֵם טְמוּנוֹת ע״י חֲלוֹמוֹ קמ״ל. חָלִים דָּבָר שֶׁהוּא מַדְבִּיק יָפֶה שולדו״ר בְּלַע״ז כִּדְאַמְרִינָן גַּבֵּי תְּפִירוֹת עוֹר בְּהָעוֹר וְהָרוֹטֶב (חולין דף קכג:) שֶׁאֵנִי עוֹר דְּחָלִים: **שֶׁנִּיטַּל רוֹב הַלָּשׁוֹן.** לְעִנְיַן מוּמֵי בְּכוֹר שֶׁנּוּ בִּבְכוֹרוֹת: **רוֹב הַמְּדַבֵּר.** מִמְּקוֹם פְּרִישַׁת דִּיבּוּקוֹ וּלְמַעְלָה קָרֵי מְדַבֵּר אע״ג דְּדִיבּוּר בִּבְהֵמָה לֹא שַׁיְיכָא קָרֵי לֵיהּ מְדַבֵּר הוֹאִיל וְהוּא הַמְּדַבֵּר בִּלְשׁוֹן הָאָדָם: **אֶלָּא רֶבִּי אוֹמֵר סָרוּס.** אע״פ שֶׁהֵן טְמוּנִין בַּכִּיס לְעוֹלָם: **וְלֹא מִיבָּעְיָא לָשׁוֹן.** שֶׁהוּא נִגְלֶה לְפָרָקִים: **וּמַאי אַף.** דְּקָאָמַר בֶּן עַזָּאִי: **אַקַּמְּיֵיתָא.** קָאֵי אֲעַשְׂרִים וְאַרְבָּעָה הַמְנוּיִין אֲצַל נְגָעִים דְּקָאָמַר ת״ק עֶבֶד יוֹצֵא לְחֵירוּת וַהֲתָכָה עֶבֶד יוֹצֵא בָּהֶן לְחֵירוּת אָמַר רַב הוּנָא וְהוּא שֶׁנִּסְפֶּרֶת עַל גַּב הַיָּד: סָבֵי דִּנְזוּנְיָא לֹא אָתוּ לְפִירְקֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא אָמַר לֵיהּ לְרַב הַמְנוּנָא זִיל צַנְּעִינְהוּ אֲזַל אָמַר לְהוּ מַאי טַעְמָא לֹא אָתוּ רַבָּנַן לְפִירְקָא אָמְרוּ לֵיהּ אַמַּאי נִיתֵּי דִּבְעִינָן מִינֵּיהּ מִילְּתָא וְלֹא פָּשֵׁט לָן אָמַר לְהוּ מִי בָּעִיתוּ מִינָּאי מִידֵּי וְלֹא פְּשִׁיטְנָא לְכוּ בָּעוּ מִינֵּיהּ עֶבֶד שֶׁפֵּרְסוֹ רַבּוֹ בַּבֵּצִים מַהוּ כְּמוּם שֶׁבְּגָלוּי דָּמֵי אוֹ לֹא לֹא הֲוָה בְּיָדֵיהּ אָמְרוּ לוֹ מַה שֶׁמָּךְ אָמַר לְהוּ הַמְנוּנָא אָמְרוּ לֵיהּ לַאו הַמְנוּנָא אֶלָּא קַרְנוּנָא אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב חִסְדָּא א״ל מַתְנִיתָא בָּעוּ מִינָּךְ דְּתָנֵן עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה רָאשֵׁי אֵבָרִים שֶׁבְּאָדָם כּוּלָּם אֵין מְטַמְּאִין מִשּׁוּם מִחְיָה וְאֵלּוּ הֵם רָאשֵׁי אֶצְבְּעוֹת יָדַיִם וְרַגְלַיִם וְרָאשֵׁי אָזְנַיִם וְרֹאשׁ הַחוֹטֶם וְרֹאשׁ הַגְּוִיָּה וְרָאשֵׁי דַדִּים שֶׁבְּאִשָּׁה רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אַף שֶׁבְּאִישׁ וְתָנֵי עֲלָהּ בְּכוּלָּם עֶבֶד יוֹצֵא בָּהֶם לְחֵירוּת רֶבִּי אוֹמֵר אַף הַסִּירוּס בֶּן עַזָּאי אוֹמֵר אַף הַלָּשׁוֹן אָמַר מַר רֶבִּי אוֹמֵר אַף הַסִּירוּס סִירוּס דְּמַאי אִילֵּימָא סִירוּס דְּגִיד הַיְינוּ גְּוִיָּה אֶלָּא לַאו סִירוּס דְּבֵיצִים רֶבִּי אוֹמֵר אַף הַסִּירוּס וְרֶבִּי לָשׁוֹן לֹא וּרְמִינְהוּ הֲרֵי מִי שֶׁהָיָה מַזֶּה וְנִתְזָה הַזָּאָה עַל פִּיו רֶבִּי אוֹמֵר הִיזָּה וַחֲכָמִים אוֹמְרִים לֹא הִיזָּה מַאי לַאו עַל לְשׁוֹנוֹ לֹא עַל שְׂפָתָיו עַל שְׂפָתָיו פְּשִׁיטָא מַהוּ דִּתֵימָא זִימְנָא דְּחָלִים שִׂפְתֵיהּ קמ״ל וְהָתַנְיָא עַל לְשׁוֹנוֹ וְעוֹד תָּנְיָא וְשֶׁנִּיטַּל רוֹב הַלָּשׁוֹן רֶבִּי אוֹמֵר רוֹב הַמְּדַבֵּר שֶׁבִּלְשׁוֹנוֹ אֶלָּא רֶבִּי אוֹמֵר סִירוּס וְלֹא מִיבָּעְיָא לָשׁוֹן בֶּן עַזָּאי אוֹמֵר לָשׁוֹן אֲבָל סִירוּס לֹא וּמַאי אַף אַקַּמְּיֵיתָא אִי הָכִי נַקְדְּמָה דְּבֶן עַזָּאי בְּרֵישָׁא תָּנָא שַׁמְעָה לִדְרָבִּי וְקַבְעָהּ וְשַׁמְעָה לִדְבֶן עַזָּאי וְתָנֵי וּמִשְּׁנָה לֹא זֶזֶה מִמְּקוֹמָהּ אָמַר עוּלָּא הַכֹּל מוֹדִים בְּלָשׁוֹן לְעִנְיַן טוּמְאָה דְּגָלוּי הוּא אֵצֶל הַשֶּׁרֶץ מ״ט אֲשֶׁר יִגַּע בּוֹ אָמַר רַחֲמָנָא וְהַאי נַמִּי בַּר נְגִיעָה הוּא לְעִנְיַן טְבִילָה כְּטְמוּן דָּמֵי מ״ט וְרָחֵץ בְּשָׂרוֹ בְּמַיִם אָמַר רַחֲמָנָא מַה בְּשָׂרוֹ מֵאֲבָרָאי אַף כָּל מֵאֲבָרָאי לֹא נֶחְלְקוּ אֶלָּא לְעִנְיַן הַזָּאָה רֶבִּי מְדַמֵּי לָהּ לְטוּמְאָה וְרַבָּנַן מְדַמּוּ לָהּ לִטְבִילָה וְתַרְוַיְיהוּ בְּהַאי קְרָא קָמִיפְּלְגֵי וְהִזָּה הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא וְגוֹ׳ רֶבִּי סָבַר וְהִזָּה הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְחִטְּאוֹ רַבָּנַן סָבְרֵי וְחִטְּאוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְכִבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְרַבָּנַן נַמִּי נְדַמְּיֵהּ לְטוּמְאָה טְהָרָה מִטְּהָרָה הָוָה לֵיהּ לְמֵילַף וְרֶבִּי נְדַמְּיֵהּ לִטְבִילָה וְכִבֵּס בְּגָדָיו הִפְסִיק הָעִנְיָן וְסָבַר רֶבִּי לְעִנְיַן טְבִילָה כְּטְמוּן דָּמֵי וְהָאָמַר רָבִין אָמַר רַב אַדָּא אָמַר רַבִּי יִצְחָק מַעֲשֶׂה בִּשְׂפַחָה שֶׁל בֵּית רַבִּי שֶׁטָּבְלָה וְעָלְתָה וְנִמְצָא עֵצֶם בֵּין שִׁנֶּיהָ וְהִצְרִיכָהּ רֶבִּי טְבִילָה אַחֶרֶת נְהִי דְּבִיאַת מַיִם לֹא בְּעִינָן מָקוֹם הָרָאוּי לָבוֹא בּוֹ מַיִם בְּעִינָן כְּדְרַבִּי זֵירָא דְּאָמַר רַבִּי זֵירָא כָּל הָרָאוּי לְבִילָה אֵין בִּילָה מְעַכֶּבֶת בּוֹ וְשֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְבִילָה בִּילָה מְעַכֶּבֶת בּוֹ

תוספות

הַמְנוּנָא קַרְנוּנָא. פִּי׳ בַּקּוּנְטְרֵס יוֹשֵׁב קַרְנוֹת אִתָּה וְלֹא בַּעַל תּוֹרָה וְרִ״ח פֵּרֵשׁ אַתָּה אוֹמֵר הַמְנוּנָא הַיְינוּ חַם נוּנָא דַּג חַם וְאֵין כֵּן אֶלָּא קַר נוּנָא דַּג שֶׁהוּא קַר: **רֶבִּי** מְדַמֶּה לֵיהּ לִטוּמְאָה. וְא״ת מַאי פָּרִיךְ לְעֵיל מֵהַזָּה עַל שְׁלוֹנוֹ דִּילְמָא הַזָּאָה שֶׁאֵנִי דְּאִיתְקַשׁ לִטוּמְאָה אֲבָל לְעִנְיַן רָאשֵׁי אֵבָרִים מְדַמִּינָן לִטְבִילָה וִי״ל דְּע״כ לֵיכָּא לְדַמּוּיֵי לִטְבִילָה שֶׁהֲרֵי שֵׁן וְעַיִן דַּהֲווּ גְּלוּיֵי לְעֶבֶד שֶׁהוּא יוֹצֵא בָּהֶן לְחֵירוּת וּלְגַבֵּי טְבִילָה הָווּ כְּטָמוּן כְּדְמַסֵּיק בְּסָמוּךְ דְּלֹא בְּעִינָן מַיִם: **כָּל** הָרָאוּי לְבִילָה כו׳. עִיקַּר מִילְּתָא דְּר׳ זֵירָא בְּפ׳ הַמְּנַחוֹת וְהַנְּסָכִים (מנחות דף קג.) דִּתְנַן אִם אָמַר הֲרֵי עָלַי מִנְחָה שֶׁל שִׁשִּׁים וְאֶחָד עִשָּׂרוֹן מֵבִיא שִׁשִּׁים בִּכְלֵי אֶחָד וְהָאֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ וּמִפְרַשׁ בַּגְּמָרָא מִשּׁוּם דְּשִׁשִּׁים נִבְלָלִין וְס״א אֵין נִבְלָלִין וּפְרִיךְ כִּי אֵין נִבְלָלִין מַאי הֲוֵי וְהָתְנַן אִם לֹא בְּלָל כְּשֵׁר אָמַר ר׳ זֵירָא כָּל הָרָאוּי לְבִילָה אֵין בִּילָה מְעַכֶּבֶת וְאַפִּי׳ לֹא בָּלַל כָּשֵׁר וְכָל שֶׁאֵין רָאוּי לְבִילָה בִּילָה מְעַכֶּבֶת בּוֹ דְּרָאוּי לְבִילָה בְּעִינָן וְאִם תֹּאמַר מַאי פָּרִיךְ וְאִם לֹא בָּלַל כָּשֵׁר נְהִי דִּבְלִילָה לֹא מְעַכְּבָא הַיְינוּ דַּוְקָא בְּדַיְּעֵבַד אֲבָל לְכַתְּחִילָה

כתנאי

זֵירָא עֲלָהּ כָּל הָרָאוּי לְבִילָה אֵין בִּילָה מְעַכֶּבֶת בּוֹ וְאַפִּי׳ לֹא בָּלַל כָּשֵׁר וְכָל שֶׁאֵין רָאוּי לְבִילָה כְּגוֹן שִׁשִּׁים וְאֶחָד בִּילָה מְעַכֶּבֶת בּוֹ דְּרָאוּי לְבִילָה בְּעִינָן:

כתנאי

כְּתַנָּאֵי וּמָעוֹךְ וְכָתוּת וְנָתוּק וְכָרוּת כּוּלָּן בְּבֵיצִים דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה בְּבֵיצִים וְלֹא בְּגִיד אֶלָּא כּוּלָּן אַף בְּבֵיצִים דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר כּוּלָּם בְּגִיד רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר מָעוֹךְ וְכָתוּת אַף בְּבֵיצִים נָתוּק וְכָרוּת בְּגִיד אִין בְּבֵיצִים לֹא: **מתני'** בְּהֵמָה גַּסָּה נִקְנֵית בִּמְסִירָה וְהַדַּקָּה בְּהַגְבָּהָה דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר וְר' אֱלִיעֶזֶר וַחכ"א בְּהֵמָה דַקָּה נִקְנֵית בִּמְשִׁיכָה: **גמ'** דָּרַשׁ רַב בְּקִימְחוֹנְיָא בְּהֵמָה גַּסָּה נִקְנֵית בִּמְשִׁיכָה אַשְׁכְּחִינְהוּ שְׁמוּאֵל לְתַלְמִידֵי דְּרַב אָמַר לְהוּ מִי אָמַר רַב בְּהֵמָה גַּסָּה נִקְנֵית בִּמְשִׁיכָה וְהָאֲנַן בִּמְסִירָה תְּנַן וְרַב נַמִּי בִּמְסִירָה אָמַר הֲדַר בֵּיהּ מֵהַהִיא הוּא דְּאָמַר כִּי הַאי תַּנָּא דְּתַנְיָא וַחכ"א זוֹ וָזוֹ נִקְנֵית בִּמְשִׁיכָה רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר זוֹ וָזוֹ בְּהַגְבָּהָה מַתְקִיף לָהּ רַב יוֹסֵף אֶלָּא מֵעַתָּה פִּיל לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּמֶּה יִקָּנֶה אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי בַּחֲלִיפִין אִי נַמִּי בְּשׂוֹכֵר אֶת מְקוֹמוֹ רַבִּי זֵירָא אָמַר מֵבִיא אַרְבָּעָה כֵּלִים וּמַנִּיחָן תַּחַת רַגְלָיו שָׁמְעַתְּ מִינַּהּ כֵּלָיו שֶׁל לוֹקֵחַ בִּרְשׁוּת מוֹכֵר קָנָה לוֹקֵחַ הָכָא בְּמַאי עַסְקִינַן בְּסִמְטָא

אי

רש"י

כְּתַנָּאֵי. סֵירוּס דְּבֵיצִים אִי הֲוֵי מוּם גָּלוּי: **בְּבֵיצִים וְלֹא בְּגִיד.** בִּתְמִיָּה גִּיד וַדַּאי גָּלוּי הוּא: **אַף בְּבֵיצִים.** וְלֹא תֵּימָא מוּם טָמוּן הוּא דְּוַדַּאי מִינְכַּר: **בְּגִיד וְלֹא בְּבֵיצִים.** דְּוַדַּאי מוּם טָמוּן הוּא וְלֹא מוּם גָּלוּי הוּא: **מָעוּךְ וְכָתוּת אַף בְּבֵיצִים.** דְּמִינְכַּר טְפֵי: **כָּרוּת.** כְּרוּתִין הַחוּטִין שֶׁהַבֵּיצִים תְּלוּיִין בָּהֶן בְּכִיסָן וּמְעוֹרִים בְּמִקְצָת וְאֵינָן נְתוּקִין לְגַמְרֵי: **נָתוּק.** בְּיָד לְגַמְרֵי וַעֲדַיִין תְּלוּיִין בְּכִיס נָתוּק הֲוֵי טְפֵי מִכָּרוּת כִּדְאַמְרִינַן בִּמְנָחוֹת (דף נו:) לְהָבִיא נוֹתֵק אַחַר כּוֹרֵת שֶׁחַיָּיב אַלְמָא נָתוּק הֲוֵי טְפֵי מִכָּרוּת: **מתני'** נִקְנֵית בִּמְסִירָה. בְּעָלֶיהָ מוֹסְרִים אוֹתָהּ לַלּוֹקֵחַ בְּאַפְסָר אוֹ בְּשַׂעֲרָהּ כִּדְתַנְיָא לְעֵיל (דף כב:) כֵּיצַד בִּמְסִירָה כו' אֲבָל מְשִׁיכָה לֹא מִקַּנְיָא דְּאֵין דַּרְכָּהּ בְּכָךְ לְהוֹלִיכָהּ לְפָנָיו: **בְּהַגְבָּהָה.** וְלֹא בִּמְשִׁיכָה: **גמ' וְהָא אֲנַן תְּנַן בִּמְסִירָה וְרַב נַמִּי בִּמְסִירָה אָמַר.** הָיָה רָגִיל לוֹמַר: **הֲדַר בֵּיהּ כו'.** בִּתְמִיָּה עַד הָכָא שְׁמוּאֵל קָאָמַר לָהּ: **זוֹ וָזוֹ.** הַדַּקָּה וְהַגַּסָּה וְכִי הַאי תַּנָּא סְבִירָא לֵיהּ לְרַב: **זוֹ וָזוֹ בְּהַגְבָּהָה.** וְלֹא בִּמְסִירָה וְלֹא בִּמְשִׁיכָה: **בַּמֶּה יִקָּנֶה.** שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהַגְבִּיהוֹ: **מֵבִיא אַרְבָּעָה כֵּלִים.** דְּקָנֵי לֵיהּ כֵּלָיו כו': **ש"מ כו'.** וּפְלוּגְתָּא הִיא בְּב"ב (דף פה.): **בְּסִמְטָא.** זָוִית שֶׁהִיא אֵצֶל רְשׁוּת הָרַבִּים וְאֵינָהּ לֹא רה"ר וְלֹא רה"י:

אי

תוספות

לְכַתְּחִילָּה מִצְוָה לִבְלוֹל וְיֵשׁ לוֹמַר דְּכֵיוָן דְּהַאי גַּבְרָא לְמִנְחָה גְּדוֹלָה קָמְכַוֵּין אִם אִיתָא דִּבְעָלְמָא כָּשֵׁר בְּדִיעֲבַד בְּהַאי גַּבְרָא שֶׁהִתְנַדֵּב קָרְבָּן גָּדוֹל שָׁרֵי אַף לְכַתְּחִילָּה עוֹד יֵשׁ לוֹמַר דְּאִיכָּא נַפְקוּתָא אַלִּיבָּא דְּמ"ד הָתָם אֲפִילּוּ הַמִּתְנַדֵּב מִנְחָה גְּדוֹלָה אֵינוֹ מֵבִיא אֶלָּא לוֹג אֶחָד אִם כֵּן כְּשֶׁהִתְנַדֵּב ס"א עֶשְׂרוֹנִים יִצְטָרֵךְ לְהָבִיא בִּשְׁנֵי כֵּלִים לְפִי שֶׁאֵין נִבְלָלִים יָפֶה וְיִצְטָרֵךְ לְהָבִיא שְׁנֵי לוֹגִים שֶׁמֶן וְהוּא לֹא הִתְנַדֵּב אֶלָּא לוֹג אֶחָד וַהֲוֵי כְּמוֹ יִיתּוּר שַׁמְנוֹ דְּקַיְימָא לָן (מנחות יח.) דְּיִיתּוּר שַׁמְנוֹ פָּסוּל וְאִי הֲוָה שָׁרֵי בְּדִיעֲבַד בִּכְלִי אֶחָד הָיָה טוֹב לְהָבִיא לְכַתְּחִילָּה שֶׁלֹּא יָבֹא לִידֵי יִיתּוּר שֶׁמֶן וּמִיהוּ קָשֶׁה מ"ט דְּרָאוּי אִי שָׁנָה הַכָּתוּב בְּלִילָה לְעַכֵּב לִיבָּעֵי בְּלִילָה מַמָּשׁ וְאִי לֹא שָׁנָה אֲפִילּוּ רָאוּי לֹא לִיבָּעֵי וְי"ל דְּוַדַּאי שָׁנָה הַכָּתוּב בָּלוּל כַּמָּה פְּעָמִים אֲבָל לֹא כָּתַב בִּלְשׁוֹן צִוּוּי וּבְלִילָה מַשְׁמַע דְּאָתָא לְאַשְׁמוּעִינָן דְּלֹא בְּעִינָן אֶלָּא רָאוּי וְא"ת בִּטְבִילָה מנ"ל דִּבְעִינָן רָאוּי וְיֵשׁ לוֹמַר מִשּׁוּם דִּכְתִיב וְרָחַץ אֶת כָּל בְּשָׂרוֹ דְּמַשְׁמַע אֲפִי' בֵּית הַסְּתָרִים וּכְתִיב וְיָדָיו וְדַרְשִׁינַן מַה יָּדָיו מֵאַבְרָאֵי אַף כָּל מֵאַבְרָאֵי וּמְמַעֲטִים בֵּית הַסְּתָרִים מ"מ כֵּיוָן דְּאִיכָּא כֹּל דְּמְרַבִּינָן אֲפִי' בֵּית הַסְּתָרִים אִיכָּא לְמֵימַר לְכָל הַפָּחוּת לְהָכֵי מְרַבֵּי דִּבְעִינָן רָאוּי לְבִיאַת מַיִם:

בְּהֵמָה גַּסָּה נִקְנֵית בִּמְסִירָה. פֵּי' בַּקּוּנְטְרֵס בְּעָלֶיהָ מוֹסְרִים אוֹתָהּ לַלּוֹקֵחַ בְּאַפְסָר כִּדְתַנְיָא לְעֵיל כֵּיצַד בִּמְסִירָה אוֹחֲזָהּ בְּטַלְפֶּיהָ כו' מַשְׁמַע מִתּוֹךְ לְשׁוֹנוֹ דִּמְסִירָה בְּעִינַן מִיָּד לְיָד וְכֵן פֵּירֵשׁ רִיבָּ"ם וּמַיְיתֵי רְאָיָה מֵהָא דְּאָמַר בְּפ"ק דְּב"מ (דף ח:) מַאי לְשׁוֹן מְסִירָה כְּאָדָם הַמּוֹסֵר דָּבָר לַחֲבֵירוֹ וְכֵן הַהִיא דְּאָמַר בִּמְצִיאָה וּבְנִכְסֵי הַגֵּר מַאן מָסַר לֵיהּ דְּלִיקְנֵי דְּמַשְׁמַע דִּמְסִירָה הֲוֵי מִיָּד לְיָד וְקָשֶׁה לְר"י דְּהָא אַמְרִינַן לְעֵיל כֵּיצַד בִּמְסִירָה אֲחָזָהּ בְּטַלְפֶּיהָ כו' דִּלְשׁוֹן אֲחִיזָה בְּטַלְפֵּי' מַשְׁמַע שֶׁמֵּעַצְמוֹ אוֹחֲזָהּ וְלֹא מְסָרָהּ לוֹ אָדָם לָכֵן נִרְאֶה לְרַבִּי דְּלֹא בְּעִינַן מִיָּד לְיָד אֶלָּא כֵּיוָן דְּאָמַר לָךְ חֲזֵק וּקְנֵי קָנָה וְהָא דְּקָאָמַר הָתָם בִּמְצִיאָה וּבְנִכְסֵי הַגֵּר מַאן קָמָסַר לֵיהּ דְּלִיקְנֵי הַיְינוּ מִי אָמַר לוֹ לֵךְ חֲזֵק וּקְנֵי וְרַשְׁבַּ"ם פֵּי' אָחַז בְּטַלְפֶּיהָ אָחַז בִּמְצְוַת הַמּוֹכֵר דְּמַשְׁמַע נַמִּי מִתּוֹךְ לְשׁוֹנוֹ דְּלֹא בְּעִינַן מְסִירָה מִיָּד לְיָד וְעוֹד רְאָיָה מִפֶּרֶק הַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה (ב"ב דף עו:) דִּפְלִיגֵי הָתָם תַּנָּאֵי חַד אָמַר סְפִינָה נִקְנֵית בִּמְסִירָה וְחַד אָמַר עַד שֶׁיִּמְשׁוֹךְ וּמַסִּיק דְּכָל הֵיכָא דְּאָמַר לֵיהּ לֵךְ חֲזֵק וּקְנֵי כ"ע לֹא פְּלִיגֵי דְּקָנֵי כִּי פְּלִיגֵי כְּגוֹן דְּאָמַר לֵיהּ לֵךְ מְשׁוֹךְ וּקְנֵי מַר סָבַר קָפִיד וּמַר סָבַר מַרְאֶה מָקוֹם הוּא לוֹ מִדְּאָמַר קָפִיד אַלְמָא אֵינוֹ מוֹסְרָהּ מִיָּד לְיָד דְּאִי מָסַר לֵיהּ אַמַּאי לֹא קָנֵי הָא בָּטְלָה הַקְפָּדָתוֹ אֶלָּא ש"מ דִּמְסִירָה לֹא הֲוֵי מִיָּד לְיָד וְעוֹד אִי מְסִירָה מִיָּד לְיָד בְּעִינַן לֹא ה"ל לְמֵימַר לֵךְ חֲזֵק וּקְנֵי אֶלָּא תָּא חֲזֵק וּקְנֵי:

בְּהֵמָה גַּסָּה נִקְנֵית בִּמְסִירָה. פֵּי' בַּקּוּנְטְרֵס דַּוְקָא בִּמְסִירָה אֲבָל בִּמְשִׁיכָה לֹא מִיקַּנְיָא דְּאֵין דַּרְכָּהּ בְּכָךְ לְהוֹלִיכָהּ לְפָנָיו מַשְׁמַע לְפִירוּשׁוֹ דִּמְסִירָה עֲדִיפָא מִמְּשִׁיכָה וְהָא דְּקָאָמַר בַּגְּמָרָא דָּרַשׁ רַב בְּקִימְחוֹנְיָא בְּהֵמָה גַּסָּה נִקְנֵית בִּמְשִׁיכָה וְכָל שֶׁכֵּן בִּמְסִירָה וּפָרִיךְ שְׁמוּאֵל לְתַלְמִידֵי דְּרַב וְהָאֲנַן בִּמְסִירָה תְּנַן פֵּי' בִּמְסִירָה דַּוְקָא וְלֹא בִּמְשִׁיכָה וְקָשֶׁה לְר"י מַאי פָּרִיךְ שְׁמוּאֵל וְהָאֲנַן בִּמְסִירָה תְּנַן וְלֹא בִּמְשִׁיכָה הָא תְּנַן בְּפ"ק דְּב"מ (דף ב.) הָיוּ שְׁנַיִם רוֹכְבִים עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה אוֹ שֶׁהָיָה אֶחָד רוֹכֵב וְאֶחָד מַנְהִיג וְכוּ' שֶׁהַשְּׁנַיִם יַחְלוֹקוּ מִשּׁוּם דְּכָל אֶחָד קָנָה מֶחֱצָה וּמַנְהִיג הַיְינוּ מְשִׁיכָה וְעוֹד דְּאָמַר הָתָם (דף ח:) שָׁמְעַתְּ מִינֵּיהּ דְּמַר שְׁמוּאֵל תַּרְתֵּי רוֹכֵב וּמַנְהִיג חַד קָנֵי וְחַד לֹא קָנֵי וְלֹא יָדְעִנָא הֵי מִינַּיְיהוּ הֵיכִי דָּמֵי אִילֵימָא רוֹכֵב לְחוּד וּמַנְהִיג לְחוּד מַנְהִיג מִי אִיכָּא לְמ"ד דְּלֹא קָנֵי מַשְׁמַע דִּשְׁמוּאֵל גּוּפֵיהּ דְּקָאָמַר הָכָא בִּמְסִירָה דַּוְקָא תְּנַן קָאָמַר הָתָם דְּמַנְהִיג קָנֵי דְּהַיְינוּ מְשִׁיכָה וְעוֹד קָשֶׁה דְּבַגְּמָרָא בָּעוּ פִּיל לְר' שִׁמְעוֹן בַּמֶּה יִקָּנֶה תִּבָּעֵי לֵיהּ נַמִּי בְּהֵמָה גַּסָּה בִּמְצִיאָה וּבְנִכְסֵי הַגֵּר בַּמֶּה יִקָּנֶה אַלִּיבָּא דְּרַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בִּמְסִירָה לֹא אֶפְשָׁר דְּמַאן מָסַר לֵיהּ דְּלִיקְנֵי וּמְשִׁיכָה לֹא קַנְיָא בִּבְהֵמָה גַּסָּה לְדִידְהוּ וּמִיהוּ הַךְ פִּירְכָא אִיכָּא לְשַׁנּוּיֵי וּלְחַלֵּק בֵּין מֶקַח וּמִמְכָּר לִמְצִיאָה וְנִכְסֵי הַגֵּר דְּמֶקַח וּמִמְכָּר דְּאֶפְשָׁר בִּמְסִירָה לֹא מִיקְנֵי בִּמְשִׁיכָה אֲבָל בִּמְצִיאָה וְנִכְסֵי הַגֵּר דְּלֹא אֶפְשָׁר בִּמְסִירָה מִקַּנְיָא בִּמְשִׁיכָה אֲבָל אַכַּתִּי קָשֶׁה מֵרַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּאִית לֵיהּ הָכָא בִּמְסִירָה דַּוְקָא כִּדְקָתָנֵי בְּמַתְנִיתִין דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְהָתָם קָתָנֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר רוֹכֵב בַּשָּׂדֶה וּמַנְהִיג בָּעִיר קָנֵי וּמוֹקֵי לָהּ בְּמֶקַח וּמִמְכָּר אַלְמָא מְשִׁיכָה קָנֵי אַף לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְכָךְ פֵּי' ר"י בְּהֵמָה גַּסָּה נִקְנֵית בִּמְסִירָה הַיְינוּ אַף בִּמְסִירָה וְכָל שֶׁכֵּן בִּמְשִׁיכָה דַּעֲדִיפָא וְהַשְׁתָּא נִיחָא דְּפָרִיךְ שְׁמוּאֵל וְהָאֲנַן בִּמְסִירָה תְּנַן כְּלוֹמַר אַף בִּמְסִירָה וְעוֹד יֵשׁ לְדַקְדֵּק דִּמְשִׁיכָה עֲדִיפָא מִמְּסִירָה מֵהָא דְּקָתָנֵי בְּהַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה (ב"ב דף עו.) סְפִינָה נִקְנֵית בִּמְסִירָה דִּבְרֵי רַבִּי וַחֲכָמִים אוֹמְרִים לֹא קָנָה עַד שֶׁיִּמְשְׁכֶנָּה מַשְׁמַע דְּלֹא קָנֵי בִּמְסִירָה לְרַבָּנַן אֶלָּא בִּמְשִׁיכָה אַלְמָא דְּרַבִּי דְּאָמַר בִּמְסִירָה לֹא לְמָעוּטֵי מְשִׁיכָה אָתָא אֲבָל לְמַאן דְּאָמַר בִּמְשִׁיכָה לְמָעוּטֵי מְסִירָה אָתָא וְהַלָּשׁוֹן נַמִּי מַשְׁמַע דְּקָאָמַר הָתָם סְפִינָה נַמִּי תִּקְנֵי בִּמְסִירָה מַשְׁמַע עִם הַמְּשִׁיכָה וְכֵן סוֹבֵר רַשְׁבַּ"ם דִּמְשִׁיכָה חֲשִׁיבָה מִן הַמְּסִירָה דְּפֵירֵשׁ בְּפֶרֶק הַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה (שם דף עו:) עֲלָהּ דְּהַהִיא דְּאַבָּיֵי וְרָבָא דְּאַמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ מְסִירָה קוֹנָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּבְחָצֵר שֶׁאֵינוֹ שֶׁל שְׁנֵיהֶם מְשִׁיכָה קוֹנָה בְּסִמְטָא [וּבְחָצֵר שֶׁהִיא שֶׁל שְׁנֵיהֶן] וּפֵירֵשׁ רַשְׁבַּ"ם הָתָם מְסִירָה קוֹנָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים מִשּׁוּם דְּלֹא אֶפְשָׁר לְמִיקְנְיֵיהּ הָתָם בִּמְשִׁיכָה דְּאֵין מְשִׁיכָה אֶלָּא כְּשֶׁמּוֹשֵׁךְ בִּרְשׁוּתוֹ וְהַאי לָאו רְשׁוּתֵיהּ הִיא מְשִׁיכָה קוֹנָה בְּסִמְטָא דְּשַׁפִּיר הֲוֵי רְשׁוּתוֹ לְהָנִיחַ שָׁם מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ משא"כ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְכֵיוָן דְּאֶפְשָׁר בִּמְשִׁיכָה שֶׁהוּא קִנְיָן חָשׁוּב לָאו אוֹרְחָא דְּאַרְעָא לְמִיקְנְיֵיהּ בִּמְסִירָה שֶׁהוּא קִנְיָן גָּרוּעַ וְר"ת הִקְשָׁה עַל פֵּירוּשׁ רַשְׁבַּ"ם וְכִי מִצְוֹת הֵן מְשִׁיכָה וּמְסִירָה שֶׁמְּבַטְּלוֹת זוֹ אֶת זוֹ שֶׁאֵין לַעֲשׂוֹת אֶלָּא מִן הַמּוּבְחָר וּפֵירֵשׁ רַבֵּינוּ תַּם לְשָׁם מְשִׁיכָה קוֹנָה בְּסִמְטָא כָּל שֶׁכֵּן מְסִירָה דַּעֲדִיפָא מִמְּשִׁיכָה וְכֵן פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י וּמִיהוּ שִׁיטָה דִּשְׁמַעְתָּא קָשֶׁה לְפִירוּשׁוֹ כְּדְפֵירַשְׁתִּי וְה"ר חַיִּים כֹּהֵן מְיַישֵּׁב פֵּירוּשׁ רַשְׁבַּ"ם וּמְפָרֵשׁ דִּמְסִירָה אֵינָהּ קוֹנָה בְּסִימְטָא לֹא מִטַּעְמָא דְּרַשְׁבַּ"ם אֶלָּא נִרְאֶה לוֹ הַטַּעַם שֶׁהַסִּימְטָא רְשׁוּת שֶׁל יָחִיד הוּא וְהַקּוֹדֵם בּוֹ זָכָה וּסְתָמָא דְּמִילְּתָא הַמּוֹכֵר קָדַם וְהֵבִיא בְּהֶמְתּוֹ לְשָׁם קוֹדֶם שֶׁבָּא הַלּוֹקֵחַ וְאִם כֵּן הֲוֵי מְקוֹם בְּהֶמְתּוֹ כַּחֲצֵרוֹ וְאֵין מְסִירָה וְלֹא שׁוּם קִנְיָן מְהַנֵּי בִּרְשׁוּת מוֹכֵר אע"ג דִּמְשִׁיכָה קַנְיָא שָׁם הַיְינוּ מִשּׁוּם שֶׁעָקַר הַדָּבָר מִמְּקוֹמוֹ הָרִאשׁוֹן וְר"י הִקְשָׁה עַל מַה שֶּׁפֵּירֵשׁ רַבֵּינוּ תַּם דִּמְסִירָה קוֹנָה אַף בְּסִימְטָא מֵהַהִיא דְּפֶרֶק הַסְּפִינָה (שם דף עו:) דְּקָאָמַר הָתָם סְפִינָה נִקְנֵית בִּמְסִירָה דִּבְרֵי רַבִּי וַחֲכָמִים אוֹמְרִים בִּמְשִׁיכָה וּפָרִיךְ הֵיכִי דָּמֵי אִילֵימָא בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְכוּ' עַד דְּקָאָמַר לֵימָא אַבָּיֵי וְרָבָא דְּאַמְרֵי מְסִירָה קוֹנָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים אַמְרֵי כְּרַבִּי כו' מַשְׁמַע דְּאִי הֲוָה מוֹקֵי לָהּ בְּסִימְטָא לֹא הֲוֵי קָשֶׁה מִידֵי וְאִי מְסִירָה קוֹנָה בְּסִימְטָא אֲפִי' אִם מַיְירֵי פְּלוּגְתָּא דְּרַבִּי וַחֲכָמִים בְּסִימְטָא הֲוָה לֵיהּ לְמִיפְרַךְ הָכֵי לֵימָא אַבָּיֵי וְרָבָא דְּאַמְרֵי כְּרַבִּי לְכַךְ נִרְאֶה לְר"י הָא דְּאַמְרֵי אַבָּיֵי וְרָבָא מְסִירָה קוֹנָה בִּרה"ר הַיְינוּ דַּוְקָא בִּרה"ר אֲבָל לֹא בְּסִמְטָא כְּמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ רַשְׁבַּ"ם [וע' היטב תוס' בבא בתרא עו. ד"ה ספינה]:

שָׁמְעַתְּ מִינָּהּ כֵּלָיו שֶׁל לוֹקֵחַ בִּרְשׁוּת מוֹכֵר קָנָה לוֹקֵחַ. וְא"ת דִּילְמָא לֹא מַיְירֵי בִּרְשׁוּת מוֹכֵר וְי"ל סְתָמָא דְּמִילְּתָא בִּרְשׁוּת מוֹכֵר מַיְירֵי שֶׁשָּׁם הַבְּהֵמָה עוֹמֶדֶת וַהֲוֵי מָצֵי לְמִידְחֵי דְּאָמַר לֵיהּ מוֹכֵר יִקְנֶה לָךְ כֵּלֶיךָ דִּבְהָא לְכ"ע קָנָה לוֹקֵחַ כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק הַסְּפִינָה (ב"ב דף פו.):

אי

הגמרא חוזרת לדון אם סירוס בביצים, נחשב מום גלוי: **כְּתַנָּאֵי** – דין סירוס בביצים שנוי במחלוקת תנאים, וכפי המתבאר בברייתא הדנה במומי הבכור שנאמרו בתורה. וזה לשון הברייתא, 'מָעוּךְ [–שנתמעכו הביצים] **וְכָתוּת** [–שנכתתו באבנים עד שנימוחו] **וְנָתוּק** [–שנותקו ביד לגמרי, אלא שעדיין תלוים בכיס] **וְכָרוּת** [–שנכרתו החוטים שבהן הן תלויות בסכין ועדיין מעורים הן במקצת] לא תַּקְרִיבוּ לַה'" (ויקרא כב כד), ומבארת הברייתא **שכּוּלָּן** – כל המומים הללו הם **בְּבֵיצִים,** שאף הן נחשבות מקום גלוי, ואין להקריב קרבן שיש בו מום כזה, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה.**

הגמרא מפסיקה באמצע הברייתא בכדי לבאר את דברי רבי יהודה: מבררת הגמרא, וכי לדעת רבי יהודה מומים אלו הם **בְּבֵיצִים וְלֹא בְּגִיד,** הלוא הגיד ודאי גלוי הוא. מבארת הגמרא, **אֶלָּא** יש לפרש את הברייתא, **שכּוּלָּן** נחשבים מומים **אַף** כשהם **בְּבֵיצִים** וכל שכן כשהם בגיד, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה.** הגמרא מביאה את המשך הברייתא: **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, כּוּלָּם בְּגִיד** – כל מומים אלו נאמרו דווקא בגיד ולא בביצים, לפי שאין הביצים מקום גלוי. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, מָעוּךְ וְכָתוּת** נחשבים למום, **אַף** כשהם **בְּבֵיצִים,** לפי שהם ניכרים יותר, ואילו **נָתוּק וְכָרוּת, בְּגִיד אֵין** – כן, הם נחשבים מומים, אבל כשהם **בְּבֵיצִים לֹא** – אינם נחשבים למומים, שמאחר ואינם ניכרים כל כך אינם נחשבים למום במקום גלוי. ונמצא שרבי שאמר שסירוס הוא מום שבגלוי סבר כרבי יהודה, ותנא קמא ובן עזאי האומרים שסירוס בביצים הוא מום שבסתר סברו כרבי אליעזר בן יעקב.

משנה

בהמשך למשניות הקודמות העוסקות בדרכי קנייני אשה, עבד עברי ועבד כנעני, עוסקת משנתנו בדרכי קנין בהמות. כאשר אדם רוצה לקנות חפץ כלשהו, קרקעות או מטלטלין, עליו לעשות מעשה קנין. פעולות שונות משמשות כמעשה קנין, כשחלקן מועיל רק בחפצים מסויימים, או במצבים ובמקומות מסויימים. בין הפעולות נמנות גם הגבהה, משיכה ומסירה. המשנה והגמרא דנות באלו מהפעולות האלו נקנות בהמות גסות ודקות, ויש בכך כמה וכמה דעות.

בְּהֵמָה גַּסָּה – גדולה **נִקְנֵית בִּמְסִירָה** – כאשר בעליה מוסרים אותה לקונה על ידי שהם נותנים לו את אפסרה או את שערה לאחוז באמצעותם את הבהמה. **וְהַבְּהֵמָה הַדַּקָּה** והקלה יותר, כמו כבש ועז, נקנית לבעליה **בְּהַגְבָּהָה** – כאשר הקונה מגביה אותה מעל הקרקע שלושה טפחים. אלו הן **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בְּהֵמָה דַּקָּה נִקְנֵית בִּמְשִׁיכָה** – כשהקונה מושך אותה ממקומה בידיו או על ידי הכשתה במקל, או שהוא קורא לה ועל ידי כך היא נמשכת ובאה.

גמרא

הגמרא מביאה דעה החולקת על האמור במשנה: **דָּרַשׁ רַב בְּעִיר קִימְחוּנְיָא, בְּהֵמָה גַּסָּה נִקְנֵית בִּמְשִׁיכָה. אַשְׁכְּחִינְהוּ שְׁמוּאֵל לְתַלְמִידֵי דְּרַב** – שמואל מצא את תלמידי רב, **אָמַר לְהוּ** – שאל אותם, **מִי אָמַר רַב** – האם אכן אמר רב **שבְּהֵמָה גַּסָּה נִקְנֵית בִּמְשִׁיכָה, וְהָאָנַן בִּמְסִירָה תְּנַן** – והרי אנו שנינו במשנה שהיא נקנית במסירה, **וְרַב נַמִּי בִּמְסִירָה אָמַר** – ואף רב עצמו, רגיל היה לומר שהיא נקנית במסירה, וכי **חָדַר בֵּיהּ מֵהַהִיא** – האם חזר בו רב מדבריו אלו. מתרצת הגמרא: **הוּא דְּאָמַר כִּי הַאי תַּנָּא** – רב שאמר בקימחוניא שבהמה גסה נקנית במשיכה, אמר זאת כשיטתו של אותו תנא שבברייתא הסמוכה בה הובאה דעה כזו, **דְּתַנְיָא, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, זוֹ וְזוֹ** – בין בהמה גסה ובין בהמה דקה, **נִקְנֵית בִּמְשִׁיכָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר זוֹ וְזוֹ,** בהמה גסה ובהמה דקה, נקנית **בְּהַגְבָּהָה** בלבד.

הגמרא מקשה על דברי רבי שמעון שבהמה גסה נקנית רק בהגבהה: **מַתְקִיף לָהּ רַב יוֹסֵף, אֶלָּא מֵעַתָּה** שבהמה גסה נקנית בהגבהה ולא במשיכה או מסירה, **פִּיל** שהוא כבד ביותר, **לְרַבִּי שִׁמְעוֹן** שקנין הפיל כשאר בהמות בהגבהה בלבד, **בַּמֶּה יִקָּנֶה,** הלוא לא ניתן להגביהו כפי שמגבילים שאר מטלטלים. **אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי** לרב יוסף, ניתן לקנות את הפיל בדרכי קנין אחרות, כגון **בַּחֲלִיפִין,** שהבעלים הראשונים מקבלים חפץ מהקונה ומושכים אותו ותמורת החפץ נקנה הפיל לקונה. **אִי נַמִּי,** אפשר לקנות פיל גם בדרך נוספת, **בְּשׂוֹכֵר** הקונה **אֶת מְקוֹמוֹ** של הפיל מבעל המקום, ועל ידי כך הפיל העומד שם נקנה. הגמרא מביאה דרך נוספת לקנין הפיל: **רַבִּי זֵירָא אָמַר,** הקונה **מַכִּיא אַרְבָּעָה כֵּלִים** השייכים לו, **וּמְנִיחָן תַּחַת רַגְלָיו** של הפיל, כך שכל רגל תונח בתוך כלי, ועל ידי כך נחשב הפיל כמונח בכליו שהם רשותו, והוא נקנה לו כפי שחצרו קונה לו את הנמצא בה. **שָׁמַעְתְּ מִינָּהּ** – שמעת מדבריו של רבי זירא שאם **כֵּלָיו שֶׁל לוֹקֵחַ** נמצאים **בִּרְשׁוּת מוֹכֵר,** ונתנו בהם את החפץ שרוצה הלוקח לקנותו, **קָנָה הַלּוֹקֵחַ** את החפץ. ואף שאין החצר קונה, אלא כשנכנס החפץ לחצר הקונה ויצא מרשות המוכר, וכאן הכלים עדיין עומדים ברשות המוכר, מכל מקום נקנה החפץ ללוקח כיון שהוא בתוך כליו, ואין הולכים אחר מקום הכלים ששייך למוכר אלא אחר הכלים עצמם. הגמרא דוחה את הראיה, **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן** – יתכן לומר שכאן מדובר שהפיל נמצא **בְּסִימְטָא,** פינה בשולי רשות הרבים שאינה לא ברשות הרבים ולא ברשות היחיד ויש רשות לאדם לשבת שם, ולכן היא ברשותו של העומד שם, וקונה שם בכליו את חפציו של המוכר.

המשך ביאור למסכת קידושין ליום שישי עמ' ב

כוונת המשנה כשאמרה **כָּל מִצְוֹת הָאָב עַל הַבֵּן. אִילֵימָא** – אם נאמר שהפירוש הוא **כָּל מִצְוָתָא דְּמִיחַיַּיב אַבָּא לְמֶעֱבַד לִבְרֵיהּ** – כל המצוות שהאב חייב לעשות לבנו, וכגון למולו ולפדותו וכדומה, וכי **נָשִׁים חַיָּיבוֹת** לעשות כן לבניהן כפי שמסיימת המשנה על דין זה, **וְהָתַנְיָא הָאָב חַיָּיב בִּבְנוֹ לְמוֹלוֹ וְלִפְדּוֹתוֹ,** ומשמע **אֲבָיו אִין** – חייב הוא בכך, אך **אִמּוֹ לֹא.** מבארת הגמרא, **אָמַר רַב יְהוּדָה הָכִי קָאָמַר, כָּל מִצְוֹת הָאָב, הַמּוּטָּלוֹת עַל הַבֵּן לַעֲשׂוֹת לְאָבִיו,** וכגון כיבוד ומורא, **אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים חַיָּיבִין.**

תְּנִינָא לְהָא דְּתָנוּ רַבָּנַן – שנינו בברייתא כדברים ששנינו במשנה, נאמר בתורה (ויקרא יט ג) 'אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ', **אֵין לִי** במשמעות הפסוק **אֶלָּא אִישׁ** – שהאיש חייב במצוה זו, אולם שאף **הָאִשָּׁה** חייבת **מִנַּיִן.** אבל **כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר** בסיום הפסוק 'תִּירָאוּ' בלשון רבים, **הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם** – אנו למדים מכאן שהמצוה נאמרה לשנים, לאיש ולאשה. שואלת הברייתא, **אִם כֵּן** שאף האשה חייבת, **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** – מדוע נאמר **אִישׁ.** ומתרצת, כיון שה**אִישׁ סִיפֵּק בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת** – ביכולתו לקיים את המצוה, לפיכך חייבה אותו התורה בכל אופן, אולם **אִשָּׁה אֵין סִיפֵּק בְּיָדָהּ לַעֲשׂוֹת מִפְּנֵי שֶׁרְשׁוּת אֲחֵרִים עָלֶיהָ** – כיון שהיא משועבדת לבעלה, לפיכך היא פטורה בעודה נשואה. אבל אם אינה נשואה, היא חייבת כאיש. **אָמַר רַב אִידִי בַּר אָבִין אָמַר רַב,** אם **נִתְגָּרְשָׁה, שְׁנֵיהֶם שָׁוִים** – האשה חייבת בכיבוד אב ואם כאחיה.

הגמרא מביאה ברייתות העוסקות בגודל מעלת מצות כיבוד אב ואם ומוראם. **תָּנוּ רַבָּנַן,** לגבי אב ואם **נֶאֱמַר** (שמות כ יא) 'כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ', **וְכֵן נֶאֱמַר** כלפי הקב"ה (משלי ג ט) 'כַּבֵּד אֶת ה' מֵהוֹנֶךָ'. בכך **הִשְׁוָה הַכָּתוּב** [–המקרא] **כְּבוֹד אָב וָאֵם לִכְבוֹד הַמָּקוֹם** [–הקב"ה], לומר שחשוב כיבוד אב ואם ככיבוד המקום. וכמו כן, לגבי אב ואם **נֶאֱמַר** (ויקרא יט ג) 'אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ', **וְנֶאֱמַר** כך כלפי הקב"ה (דברים ו יג) 'אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד', למדנו **שהִשְׁוָה הַכָּתוּב מוֹרָאַת אָב וָאֵם לְמוֹרָאַת הַמָּקוֹם.** וכן, לגבי אב ואם **נֶאֱמַר** (שמות כא יז) 'מְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת', **וְנֶאֱמַר** כלפי הקב"ה (ויקרא טו ב) 'אִישׁ אִישׁ כִּי יְקַלֵּל אֱלֹהָיו **וְנָשָׂא חֶטְאוֹ', הִשְׁוָה הַכָּתוּב** איסור **בִּרְכַּת אָב וָאֵם** [כלומר קללתם] **לְבִרְכַּת הַמָּקוֹם. אֲבָל בְּאִיסּוּר הַכָּאָה** האמור בפסוק (שמות כא טז) 'וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת', אע"פ שאיסור חמור הוא מכל מקום **וַדַּאי אִי אֶפְשָׁר** להשוותם, כיון שלא שייך הכאה כלפי מעלה. **וְכֵן בְּדִין** – וכך שורת הדין מחייבת, להקיש כבודם ומוראם של אב ואם לקב"ה, **שֶׁהֲרֵי שְׁלָשְׁתָּן** – הקב"ה, ואביו ואמו, **שׁוּתָּפִין בּוֹ** – שותפים ביצירתו של האדם.

תָּנוּ רַבָּנַן, שְׁלֹשָׁה שׁוּתָּפִין הֵן בָּאָדָם – ביצירתו של האדם, **הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָבִיו וְאִמּוֹ.** לפיכך, **בְּזְמַן שֶׁאָדָם מְכַבֵּד אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא,** מַעֲלֶה [–מחשיב] **אֲנִי עֲלֵיהֶם כְּאִילּוּ דַּרְתִּי בֵּינֵיהֶם** – בין האב והאם **וְכִבְּדוּנִי.**

תַּנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר, גָּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם שֶׁכֵּן נוטה בדעתו להיות **מְכַבֵּד אֶת אִמּוֹ יוֹתֵר מֵאת אָבִיו, מִפְּנֵי**

אי נמי – ואפשר לקנות פיל, גם **בַּחֲבִילֵי זְמוֹרוֹת** – חבילות של ענפי גפנים, שיניח ערימה מהם על הקרקע בגובה שלושה טפחים , ויעלהו עליהם, וכיון שהוא מוגבה מן הקרקע שלושה טפחים הרי זו הגבהה ונקנה בה.

משנה

משנתנו באה לבאר כיצד נקנים קרקעות ושאר חפצים:

נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אַחֲרָיוּת – קרקעות, שהם נכסים שמהווים אחריות ובטחון לחובותיו של אדם, **נִקְנִין בְּכֶסֶף**, הניתן עבור הקרקע, **וּבִשְׁטָר** שכותב המוכר לקונה שהקרקע קנויה לו, **וּבַחֲזָקָה**, דהיינו פעולה המוכיחה בעלות בקרקע, כגון עידור, פריצת גדר, וכדומה. נכסים **שֶׁאֵין לָהֶם אַחֲרָיוּת** – מטלטלין, שהם יכולים להאבד מן העולם ואין בהם אחריות עבור חובותיו של אדם, **אֵין נִקְנִין אֶלָּא בִּמְשִׁיכָה** – שמושכן לרשות שיש לו חלק בה.

המשנה מביאה דרך קנין נוספת למטלטלים: **נְכָסִים שֶׁאֵין לָהֶם אַחֲרָיוּת,** [–מטלטלים], **נִקְנִין** כאשר הם נמכרים **עִם נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אַחֲרָיוּת** [–קרקעות], **בְּכֶסֶף וּבִשְׁטָר וּבַחֲזָקָה,** שהם קנינים המועילים בקרקעות. וקנין זה נקרא 'קנין אגב' שהמטלטלין נקנים אגב הקרקעות.

ומוסיפה המשנה שלפעמים הקרקעות נטפלים למטלטלין: **וְזוֹקְקִין** – ומצריכים המטלטלין **אֶת הַנְּכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אַחֲרָיוּת** [–הקרקעות], **לִישַׁבַע עֲלֵיהֶן,** שאף ששנינו שאין נשבעין על הקרקעות, כלומר שאם נתחייב אדם שבועה אודות תביעת קרקעות אינו נשבע, מכל מקום אם נתחייב שבועה גם על תביעת מטלטלין, הרי הוא נשבע אגב המטלטלין אף על הקרקעות.

גמרא

שנינו במשנה שקרקע נקנית בכסף, הגמרא מבררת את המקור לקנין זה: **בְּכֶסֶף, מְנָלָן** – מהיכן למדנו קנין זה בקרקע. **אָמַר חִזְקִיָּה, אָמַר קְרָא** 'שָׂדוֹת **בַּכֶּסֶף** יִקְנוּ' (ירמיה לב מד). הגמרא מקשה: **וְאֵימָא עַד דְּאִיכָּא שְׁטָר** – ושמא אין הקרקע נקנה בכסף לבדו אלא אם כן המוכר נותן לקונה גם שטר קנין, **דִּכְתִיב** – שהלא בהמשך הפסוק כתוב, 'וְ**כָתוֹב בַּסֵּפֶר וְחָתוֹם**' ויש ללמוד מזה שיש צורך בשני הקניינים יחדיו. הגמרא מתרצת: **אִי כְּתִיב** 'יִקְנוּ' **לְכַסּוֹף** – אילו היתה נכתבת המילה 'יקנו' לאחר שהוזכר השטר, והיה נאמר 'שדות בכסף וכתוב בספר וחתום יקנו', **כְּדְקָאָמַרְתְּ** – היה כדבריך, שהקרקע נקנית בכסף ובשטר יחדיו. **הַשְׁתָּא דִּכְתִיב** 'יִקְנוּ' **מֵעִיקָּרָא** – עתה שנכתב בפסוק 'יקנו' קודם הזכרת קנין השטר ואחר הזכרת קנין הכסף, יש ללמוד מכך. שב**כֶסֶף קָנֵי** – הכסף לבדו קונה, ואילו **הַשְׁטָר** הנזכר בפסוק, **רְאָיָה בְּעַלְמָא הוּא,** שהמוכר מוסרו לקונה לראיה על הקנין.

אָמַר רַב, לֹא שָׁנוּ שכסף לבדו קונה בקרקעות **אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין אֶת הַשְּׁטָר** – במקום שאין רגילים לכתוב שטר אלא מכירת קרקע נעשית בכסף בלבד, **אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁכּוֹתְבִין אֶת הַשְּׁטָר, לֹא קָנָה** בכסף עד שיכתוב את השטר, שכן אין הלוקח גומר בדעתו לקנות את הקרקע בלא שטר. וְאף במקום שרגילים לכתוב שטר, **אִי פָּרֵישׁ** – אם פירש הלוקח שתהיה הברירה בידו לקנות בכסף או בשטר, **פָּרֵישׁ** – מועיל פירושו וקונה בכסף לבד או בשטר לבד, כפי שיחפוץ. **כִּי הָא** – כמעשה זה **דְּרַב אִידִי בַּר אָבִין, כִּי זָבִין אַרְעָא** – כאשר קנה קרקע, **אָמַר** למוכרים, **אִי בְּעִינָא בְּכַסְפָּא אִיקְנֵי אִי בְּעִינָא בִּשְׁטָרָא אִיקְנֵי** – אם אחפוץ אקנה אותה בכסף ואם אחפוץ אקנה אותה בשטר שתכתבו לי. וכוונת דבריו היתה, '**אִי בְּעִינָא בְּכַסְפָּא אִיקְנֵי**', כלומר, **דְּאִי בְּעִיתוּ לְמֵיהְדַּר לֹא מָצִיתוּ הַדְּרִיתוּ** – שאם תרצו לחזור בכם ולבטל את המקח אחר ששלמתי כסף, וקודם שהגיע השטר לידי, אוכל לומר שאני רוצה לקנות את הקרקע בכסף ששלמתי עבורה, ואין אתם יכולים לבטל את המקח לאחר שחל. וְבמה שהוסיף ואמר '**אִי בְּעִינָא בִּשְׁטָרָא אִיקְנֵי**', כוונתו **דְּאִי בְּעִינָא לְמֵיהְדַּר הַדְּרָנָא בִּי** – שאם ארצה לחזור בי ולבטל את המקח, אוכל לומר שרצוני הוא שהקנין יתבצע בשטר, וכיון שעדיין לא הגיע השטר לידי, המקח בטל.

למדנו במשנה: "נכסים שיש להם אחריות", דהיינו קרקעות, "נקנים בכסף, **וּבִשְׁטָר** ובחזקה".

מְנָלָן – מהיכן לנו שקרקע נקנית בשטר, **אִילֵימָא מִשּׁוּם דִּכְתִיב** בירמיהו שאמר לו הקב"ה שאחר החורבן עוד יבוא זמן שיקנו שדות '**וְכָתוֹב בַּסֵּפֶר וְחָתוֹם וְהָעֵד עֵדִים**' (ירמיה לב מד), והכוונה שיכתבו שטר לקניית קרקע, **וְהָאֲמַרְתְּ** – והלא כבר אמרנו, שהשטר האמור בפסוק **שְׁטָר רְאָיָה בְּעַלְמָא הוּא** ולא שטר קנין. **אֶלָּא** המקור לקנין שטר הוא **מֵהָכָא** – מפסוק זה, '**וְאָקַח אֶת סֵפֶר הַמִּקְנָה**' (ירמיה לב יא) והוא השטר בו קנה ירמיהו קרקע, ולמדנו מכאן קנין שטר בקרקעות. הגמרא מגבילה את קנין השטר: **אָמַר שְׁמוּאֵל, לֹא שָׁנוּ** – לא אמרו במשנה ששטר מועיל לקנין, **אֶלָּא בִּשְׁטַר מַתָּנָה** – שנותן קרקע במתנה, ומקנה אותה על ידי שטר, שאין שם תשלומים עבור הקרקע, **אֲבָל בְּמֶכֶר** – המוכר שדה לחבירו, **לֹא קָנָה** את הקרקע על ידי שטר, **עַד שֶׁיִּתֵּן לוֹ** למוכר **דָּמִים** [–דמי הקרקע], כפי שסיכמו ביניהם, כיון שאין המוכר גומר בדעתו להקנות כל עוד שלא קיבל את הכסף. **מָתִיב** – מקשה **רַב הַמְנוּנָא** מברייתא, **בִּשְׁטָר כֵּיצַד** – כיצד נעשה שטר ששדות נקנות בו, **כָּתַב לוֹ** המוכר ללוקח **עַל הַנְּיָיר אוֹ עַל הַחֶרֶס אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶם,** בשטר או בחרס, **שֶׁוֶה פְּרוּטָה,** 'שְׁדֵי מְכוּרָה לָךְ', וכן הנותן מתנה כותב בשטר שנותן למקבל, 'שְׁדֵי נְתוּנָה לָךְ', על ידי שטרות אלו **הֲרֵי זוֹ מְכוּרָה וּנְתוּנָה,** ולמדנו מכאן ששטר מועיל לקנות בין במכר ובין במתנה, ואיך אמר שמואל שבמכר אין די בשטר בכדי לקנות. **הוּא** – רב המנונא, **מוֹתִיב לָהּ** [– הקשה קושיא זו], **וְהוּא מְפָרֵק לָהּ** – תירצה, שמדובר בברייתא זו **בְּמוֹכֵר שֶׁדֵּהוּ מִפְּנֵי רָעָתָהּ** – מפני שהיא גרועה, ולפיכך גמר בדעתו להקנותה לו גם קודם שנתן את דמי הקרקע, כדי שלא יוכל לחזור בו. אבל בשאר המכירות, סבר שמואל שאין השטר קונה לבדו, משום שהמוכר אינו גומר בדעתו להקנות עד שישלם.

רַב אַשֵּׁי אָמַר תירוץ אחר לקושיא מהברייתא על שמואל, שאין הברייתא מדברת בשני מעשים שונים, מכר או מתנה, אלא במקרה אחד **שֶׁבְּמַתָּנָה בִּיקֵּשׁ לִיתְּנָהּ לוֹ** – שנותן את השדה לחבירו במתנה, **וְלָמָּה כָּתַב לוֹ** בשטר גם **לְשׁוֹן מֶכֶר,** 'שדי מכורה לך', **כְּדֵי לְיַפּוֹת אֶת כֹּחוֹ** של מקבל המתנה, ולפרש שנותנה לו באחריות, שאם יבוא בעל חובו ויגבה את הקרקע, יחזור המקבל ויגבה ממנו את דמי המתנה הכתובים בשטר.

למדנו במשנה: "נכסים שיש להם אחריות נקנין בכסף ובשטר **וּבַחֲזָקָה**".

מְנָלָן – מנין לנו שקרקע נקנית בחזקה. **אָמַר חִזְקִיָּה, אָמַר קְרָא** בירמיה (מ י) שגדליהו בן אחיקם אמר לאלו שנותרו בארץ אחר גלות בבל, '**וּשְׁבוּ בְּעָרֵיכֶם אֲשֶׁר תְּפַשְׂתֶּם,** ומפרשים את הפסוק, **בַּמָּה תְּפַשְׂתֶּם** את עריכם וזכיתם בהם, **בִּישִׁיבָה,** שהישיבה בערים היא גרמה לקנייתן, ומכאן שחזקה, דהיינו שימוש וישיבה בקרקעות, קונה. **דְּכִי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא,** בדברי משה לישראל אודות כיבוש הארץ נאמר '**וִירִשְׁתֶּם אֹתָהּ וְיָשַׁבְתֶּם בָּהּ**', ויש לדרוש את הפסוק **בַּמָּה יְרִשְׁתֶּם** את הארץ, **בִּישִׁיבָה,** שהוא קנין חזקה , ומכאן למדנו שקנין חזקה מועיל בקרקעות.

למדנו במשנה, **וְנכסים שֶׁאֵין לָהֶם אַחֲרָיוּת** [–מטלטלין], **אֵין נִקְנִין אֶלָּא בִּמְשִׁיכָה.**

מְנָלָן שמטלטלין נקנים במשיכה, **דִּכְתִיב** 'וְ**כִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ**' (ויקרא כה יד), **דָּבָר הַנִּקְנֶה** בהעברתו **מִיַּד לְיָד,** וזהו קנין משיכה שעניינו העברת החפץ מרשות המוכר לרשות הקונה. וכל זה לדעת ריש לקיש שמשיכה מועילה במטלטלין מן התורה. **וּלְרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר דְּבַר תּוֹרָה** – מדין תורה, **מָעוֹת קוֹנוֹת** – נתינת הכסף היא הקונה את החפץ, ואין משיכה קונה, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** – האם המשנה מלמדת שבקנין משיכה קונה מן התורה, ושלא כדבריו. מתרצת הגמרא: לדעת רבי יוחנן, **הַתָּנָא** במשנה **תַּקַּנְתָּא דְּרַבָּנַן קָתָנֵי** – שנה את תקנת חכמים שעָקְרוּ קנין כסף מן המטלטלין, ואמרו שמשיכה תקנה בהם.

למדנו במשנה, 'נְכָסִים **שֶׁאֵין לָהֶם אַחֲרָיוּת**' [–מטלטלין], 'נקנים עם נכסים שיש להם אחריות', [–קרקעות], 'בכסף ובשטר ובחזקה'. קנין זה נקרא קנין אגב, שאגב הקרקעות נקנים המטלטלים.

מְנָהֵנֵי מִילֵּי – מהיכן למדנו שמטלטלין נקנים אגב הקרקעות, **אָמַר חִזְקִיָּה דְּאָמַר קְרָא** – נאמר בפסוק אודות מה שנתן יהושפט לבניו, '**וַיִּתֵּן לָהֶם אֲבִיהֶם מַתָּנוֹת וְגוֹ**' רבות לְכֶסֶף וּלְזָהָב וּלְמִגְדָּנוֹת **עִם עָרֵי מִצְרוֹת בִּיהוּדָה**' (דברי הימים ב' כא ג), שהקנה להם את המטלטלין על ידי קניית הערים, דהיינו בקנין אגב .

אִיבַּעְיָא לְהוּ, בְּעִינָן – האם לצורך קנין אגב אנו זקוקים שיהיו המטלטלים **צְבוּרִים** – מונחים בקרקע שהם נקנים עמה, **אוֹ** שמא **לֹא** נזקקים לכך, ואפילו המטלטלים אינם על הקרקע הרי הם נקנים אגבה. **אָמַר רַב יוֹסֵף, תָּא שְׁמַע,** שנינו במשנה (פאה פ"ג מ"ו), **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא,** אפילו קטנה ביותר, **חַיֶּבֶת בְּפֵאָה** - שאם גדלה בה תבואה יש להשאיר בה פאה לעניים . **וְכן חייבת בְּכִבּוּרִים** – שאם גדלו בה משבעת המינים, אף אם הם מעטים, חייב להפריש מהם ביכורים ולהעלותם לירושלים.

רש״י

אי נמי. מִשְׁכַּחַת לָהּ הַגְּבָהָה אַצַּל פִּיל: **בַּחֲבִילֵי זְמוֹרוֹת.** הַגְּבוֹהִים מִן הָאָרֶץ שֶׁלְּשָׁה טְפָחִים וּמַעֲלֵיהוּ עֲלֵיהֶם דְּהַגְּבָהַת שֶׁלְּשָׁה הַגְּבָהָה הִיא דְּנָפְקָא לֵיהּ מִתּוֹרַת לָבוּד: **מתני׳ שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אַחֲרָיוּת.** הַיְינוּ קַרְקָעוֹת שֶׁאַחֲרָיוּת כָּל אָדָם הַלּוָה וְהַנּוֹשֶׁה בַּחֲבִירוֹ עֲלֵיהֶן לְפִי שֶׁקַּיְּימִין וְעוֹמְדִין לִפְיָכָךְ נִסְמָכִין עֲלֵיהֶן: **כַּחֲזָקָה.**

תוספות

אי נמי בַּחֲבִילֵי זְמוֹרוֹת. פִּי׳ בְּקוּנְטְרֵס מַשְׁכַּחַת לָהּ לְהַגְּבָהַת פִּיל בַּחֲבִילֵי זְמוֹרוֹת הַגְּבוֹהִים מִן הָאָרֶץ שֶׁלְּשָׁה וּמַעֲלֵיהוּ עֲלֵיהֶן דְּהַגְּבָהַת ג׳ הַגְּבָהָה הִיא דְּנָפְקָא לֵיהּ מִתּוֹרַת לָבוּד וּלְפִירוּשׁוֹ בְּכֵלִים לֹא מָצֵי לְמֵימַר דְּלִיקְנֵי מִדִּין הַגְּבָהָה שֶׁיְּנִיחַ כֵּלִים תַּחַת רַגְלָיו דִּסְתַּמֵּיהוּ אֵין בְּעוּבְיָין שְׁלֹשָׁה טְפָחִים וּלְפִי׳ ר״ת דִּמְפָרֵשׁ דְּהַגְּבָהָה בְּטֶפַח קָנֵי צ״ל סְתָם כֵּלִים אֵין בְּעוּבְיָין טֶפַח וְקָשֶׁה אֹמַאי נָקֵט חֲבִילֵי זְמוֹרוֹת לְנָקוּט אֲבָנִים אוֹ עֵצִים וּמִפָּרֵשׁ הָרֵב מִשְׁאוֹם דְּלְהָכִי נָקֵט חֲבִילֵי זְמוֹרוֹת לְפִי שֶׁהֵן מַאֲכַל פִּיל כִּדְאַמְרִינָן פֶּרֶק מְפַנֵּין (כ״ב דף קכ״ח.) מִטַּלְטְלִין חֲבִילֵי זְמוֹרוֹת בְּשַׁבָּת מִפְּנֵי שֶׁהֵן מַאֲכַל לְפִילִין וּמִגְּבִיהֵין לְפִיל חֲבִילֵי זְמוֹרוֹת לְמַעְלָה וְהוּא קוֹפֵץ וּמַגְּבִיהּ אֶת עַצְמוֹ מִן הָאָרֶץ וְאוֹכֵל וְאֵין לְתִמּוֹהַּ אִי חֲשִׁיבָא הַגְּבָהָה בְּהָכִי דִּכְה״ג אַשְׁכְּחָן בְּפֶרֶק שִׁילּוּחַ הַקֵּן (חולין דף קמ״ב.) כִּי הַיְינוּ דְּלִיגְבִּינְהוּ וְלִקְנִינְהוּ:

אָמַר קָרָא שְׁדוֹת בְּכֶסֶף יִקְנוּ. הָא דְּלֹא אַיְיתֵי מִקְרָא דִּכְתִיב גַּבֵּי עִפְרוֹן (בראשית כג) מִשּׁוּם דְּדִילְמָא ה״מ מִנְּבְרֵי שֶׁכֶל קַנְיָנוּ בְּכֶסֶף:

עַל הַנְּיָיר אוֹ עַל הַחֶרֶס. פִּי׳ לְעִיל (דף כ.):

וְלָמָּה כְּתָב בִּלְשׁוֹן מֶכֶר כְּדֵי לְיַיפּוֹת כּוֹחוֹ. וְא״ת וְלָמָּה כְּתָב לוֹ בִּלְשׁוֹן מַתָּנָה בִּשְׁלָמָא מֶכֶר מִשּׁוּם אַחֲרָיוּת אֶלָּא מַה יַּיפּוּי כֹּחַ יֵשׁ בְּמַתָּנָה אִי מִשּׁוּם דִּבְמַתָּנָה לֵית בֵּיהּ מִשּׁוּם דִּינָא דְּבַר מְצָרָא הָא אָמַר בְּפֶרֶק הַמְקַבֵּל (כ״מ דף קח:) דְּמַתָּנָה דְּאִית בָּהּ אַחֲרָיוּת אִית בָּהּ מִשּׁוּם דִּינָא דְּבַר מְצָרָא וְי״ל דִּשְׁנֵי שִׁטָּרוֹת כּוֹתֵב לוֹ אִם צָרִיךְ לְאַחֲרָיוּת מַרְאָה שֶׁל מֶכֶר וְאִם צָרִיךְ לְדִינָא דְּבַר מְצָרָא מַרְאָה שֶׁל מַתָּנָה וּמַצְנִיעַ שֶׁל מֶכֶר [וְעוֹד נַרְאָה דְּמַיְירֵי שֶׁפִּיר בְּשִׁטָּר אֶחָד וְהָא דִּכְתֵב לֵיהּ בִּלְשׁוֹן מַתָּנָה לְפִי שֶׁהָאֱמֶת הוּא כָּךְ וְכוּ׳] וּבִירוּשַׁלְמִי בְּפִירְקִין מְפָרֵשׁ דִּיפּוּי כֹּחַ שֶׁל מַתָּנָה הַיְינוּ לְגַבֵּי בּוֹר וְדוּת דְּמוֹכֵר שָׂדֶה בִּסְתָם לֹא מֶכֶר בּוֹר וְדוּת אֶבָל מַתָּנָה בְּעֵין יָפָה נוֹתֵן הַכֹּל:

כַּרְקַע כָּל שֶׁהוּא חַיֶּיבֶת בִּפְאָה. בִּירוּשַׁלְמִי דְּמַסֶּכֶת פֵּאָה פְּרִיךְ עַל הַהִיא מִשְׁנָה עַד שֶׁלֹּא קָצְרָהּ אֵינָהּ חַיֶּיבֶת בִּפְאָה וּמִשֶּׁקָּצְרָהּ אֵין כָּאן שִׁיּוּר וּמִשְׁנֵי הַתָּם שֶׁהָיָה שָׁם קָנֶה א׳ וּבוֹ חֲמִשָּׁה שִׁיבּוֹלוֹת מִדְּדָחִיק לוֹמַר כֵּן מִשְּׁמַע דִּבְכָל שֶׁהוּא חַיֶּיבֶת בִּפְיָאָה וְכֵן מִשְּׁמַע בְּסָמוּךְ דְּדָחִיק לְאוֹקְמָא בְּמַחֲט וְתָלָה בָּהּ מַרְגְּלִיּוֹת וּבְפֶרֶק לֹא יַחְפּוֹר (כ״ב דף כז:) מוֹקֵי לָהּ בְּחִטָּה דְּאִי בְּאִילֵן לֹא מִיחַיֵּיב בְּבִכּוּרִים אא״כ הָיָה לוֹ י״ז אַמָּה לְכָל רוּחַ כְּשִׁיעוּר יְנִיקָה וְתִימַהּ דְּהָא חִטָּה נַמִּי יוֹנֶקֶת שְׁלֹשָׁה טְפָחִים כְּדְמוּכַח בִּשְׁמַעְתָּא דַּעֲרוּגָה בְּפֶרֶק ר׳ עֲקִיבָא (כ״ב דף פה.) וְי״ל אע״ג דִּינִיקָה עַד שְׁלֹשָׁה טְפָחִים מ״מ אֵין עִיקַּר יְנִיקָתָהּ אֶלָּא בְּנֶגְדּוֹ וּכְה״ג אַשְׁכְּחָן גַּבֵּי אִילָן גּוּפֵיהּ אע״ג שֶׁהַשָּׁרָשִׁים מִתְפַּשְׁטִים חוּץ לִי״ו אַמָּה כְּדְמוּכַח בְּלֹא יַחְפּוֹר (כ״ב ב:) אפ״ה לֹא בָּעֵי אֶלָּא י״ו אַמָּה דְּכָךְ הוּא עִיקַּר יְנִיקָתוֹ: **וּבְוִידוּי.** פִּי׳ בְּקוּנְטְרֵס דְּל״ג בְּוִידּוּי דְּאַף מִי שֶׁאֵין לוֹ קַרְקַע מִתְוַדֶּה עַל הַמַּעֲשֵׂר וְיָכוֹל לוֹמַר וּבָרַךְ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּ לָנוּ וְלֹא דָּמֵי לְבִכּוּרִים דְּבָעֵי לְמֵימַר אֲשֶׁר נָתַתָּ לִי וְכֵן פִּר״י דְּל״ג וּבְוִידּוּי וְלֹא מִשּׁוּם דְּרַשׁ״י אֶלָּא מִשּׁוּם דְּבִירוּשַׁלְמִי (דפאה פ״ג) פָּרִיךְ אַהָא מִילְּתָא גּוּפָא אַמֹּאי לֹא תְּנֵי וּבְוִידּוּי אַלְמָא מִשְּׁמַע דְּלֹא גְּרִסִינָן

ולכתוב

אי נמי בַּחֲבִילֵי זְמוֹרוֹת: **מתני׳** נִקְנִין שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אַחֲרָיוּת נִקְנִין בְּכֶסֶף וּבְשִׁטָּר וּבַחֲזָקָה שֶׁאֵין לָהֶם אַחֲרָיוּת אֵין נִקְנִין אֶלָּא בְּמִשִּׁיכָה נִכְסִים שֶׁאֵין לָהֶם אַחֲרָיוּת נִקְנִין עִם נִכְסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אַחֲרָיוּת בְּכֶסֶף וּבִשְׁטָר וּבַחֲזָקָה וְזוֹקְקִין אֶת הַנִּכְסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אַחֲרָיוּת לִישֶׁבַע עֲלֵיהֶן: **גמ׳** בְּכֶסֶף מְנָלָן אָמַר חִזְקִיָּה אָמַר קְרָא שָׂדוֹת בַּכֶּסֶף יִקְנוּ וְאֵימָא עַד דְּאִיכָּא שְׁטָר דִּכְתִיב וְכָתוֹב בַּסֵּפֶר וְחָתוֹם אִי כְּתִיב יִקְנוּ לְבַסּוֹף כְּדְקָאֲמֶרֶת הַשְׁתָּא דִּכְתִיב יִקְנוּ מֵעִיקָּרָא כֶּסֶף קְנֵי שְׁטָר רְאָיָה בְּעַלְמָא הוּא אָמַר רַב לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין אֶת הַשְּׁטָר אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁכּוֹתְבִין אֶת הַשְּׁטָר לֹא קָנָה וְאִי פְּרִישׁ פָּרִישׁ כִּי הָא דְּרַב אִידִי בַּר אָבִין כִּי זְבִין אַרְעָא אָמַר אִי בְּעִינָא בְּכַסְפָּא אִיקְנֵי אִי בְּעִינָא בִּשְׁטָרָא אִיקְנֵי אִי בְּעִינָא בְּכַסְפָּא אִיקְנֵי דְּאִי בָּעִיתוּ לְמֵיהֲדַר לֹא מָצִיתוּ הַדְּרִיתוּ וְאִי בְּעִינָא בִּשְׁטָרָא אִיקְנֵי דְּאִי בְּעִינָא לְמֵיהֲדַר הַדְּרִנָא בִּי: וּבִשְׁטָר: מְנָלָן אִילִימָא מִשּׁוּם דִּכְתִיב וְכָתוֹב בַּסֵּפֶר וְחָתוֹם וְהָעֵד עֵדִים וְהָאֲמֶרֶת שְׁטָר רְאָיָה בְּעַלְמָא הוּא אֶלָּא מֵהָכָא וָאֶקַּח אֶת סֵפֶר הַמִּקְנָה אָמַר שְׁמוּאֵל לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בִּשְׁטַר מַתָּנָה אֲבָל בְּמֶכֶר לֹא קָנָה עַד שֶׁיִּתֵּן לוֹ דָּמִים מֵרַב הַמְנוּנָא בִּשְׁטָר כֵּיצַד כָּתַב לוֹ עַל הַנְּיָיר אוֹ עַל הַחֶרֶס אע״פ שֶׁאֵין בָּהֶם שָׁוֶה פְּרוּטָה שָׁדִי מְכוּרָה לְךָ שָׁדִי נְתוּנָה לְךָ הֲרֵי זוּ מְכוּרָה וּנְתוּנָה הוּא מוֹתִיב לֵהּ וְהוּא מְפָרֵק לֵהּ בְּמוֹכֵר שָׂדֵהוּ מִפְּנֵי רָעָתָהּ רַב אַשֵּׁי אָמַר בְּמַתָּנָה בִּיקֵּשׁ לִיתְּנָהּ לוֹ וְלָמָּה כָּתַב לוֹ לְשׁוֹן מֶכֶר כְּדֵי לְיַיפּוֹת אֶת כּוֹחוֹ: וּבַחֲזָקָה: מְנָלָן אָמַר חִזְקִיָּה אָמַר קְרָא וּשְׁבוּ בְּעָרֵיכֶם אֲשֶׁר תְּפַשְׂתֶּם בַּמָּה תְּפַשְׂתֶּם בִּישִׁיבָה דְּבֵי ר׳ יִשְׁמָעֵאל תָּנָא וִירִשְׁתֶּם אוֹתָהּ וִישַׁבְתֶּם בָּהּ בַּמָּה יְרַשְׁתֶּם בִּישִׁיבָה: וְשֶׁאֵין לָהֶם אַחֲרָיוּת אֵין נִקְנִין אֶלָּא בְּמִשִּׁיכָה: מְנָלָן דִּכְתִיב וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְּכַר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיַּד לְיַד וּלְ׳ יוֹחָנָן דְּאָמַר דְּבַר תּוֹרָה מָעוֹת קוֹנוֹת מַאי אִיכָּא לְמֵימַר תַּנָּא תַּקַּנְתָּא דְּרַבָּנָן קָתָנֵי: נְכָסִים שֶׁאֵין לָהֶם אַחֲרָיוּת: מְנָהֲנֵי מִילֵּי אָמַר חִזְקִיָּה דְּאָמַר קְרָא וַיִּתֵּן לָהֶם אֲבִיהֶם מַתָּנוֹת וְגוֹ׳ עִם עָרֵי מְצוּרוֹת בִּיהוּדָה אִיבָּעְיָא לְהוּ בְּעִינָן צְבוּרִים אוֹ לֹא אָמַר רַב יוֹסֵף תָּא שְׁמַע ר׳ עֲקִיבָא אוֹמֵר קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא חַיֶּיבֶת בִּפְאָה וּבְבִכּוּרִים צְבוּרִין הָוֵי מִצְוּרוֹת בִּיהוּדָה: וּבְוִידּוּי אוֹתָן מִטַּלְטְלִין מוּנָּחִין בְּאוֹתוֹ קַרְקַע: וּבְוִידּוּי ל״ג דְּאַף מִי שֶׁאֵין לוֹ קַרְקַע מִתְוַדֶּה עַל הַמַּעֲשֵׂרוֹת וְיָכוֹל לוֹמַר וּבָרַךְ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ וְלֹא דָּמֵי לְבִכּוּרִים דְּבָעֵי לְמֵימַר אֲשֶׁר נָתַתָּ לִי:

ולכתוב

לֵיהּ וְגַם מַשְׁמַע מִי שֶׁאֵין לוֹ קַרְקַע מִתְוַדֶּה כְּגוֹן פֵּירוֹת לְקוּחִין:

ולכתוב

תוספות

וְלִכְתּוֹב עָלֶיהָ פְּרוֹסְבּוּל. דְּאָמַר בְּמַסֶּכֶת גִּיטִּין (דף מ.) אֵין כּוֹתְבִין פְּרוֹסְבּוּל אֶלָּא עַל הַקַּרְקַע אֲבָל אַמַּטְּלְטְלִין לֹא מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לְכַלּוֹתָן אֲבָל אִם יֵשׁ לוֹ קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא לַלָּוֶה כּוֹתְבִין עָלָיו פְּרוֹסְבּוּל אַף מַחוֹב גָּדוֹל וְשׁוּב לֹא תִּשַּׁמְּטֶנּוּ שְׁבִיעִית וְכִי אֵין לוֹ קַרְקַע אֵין כּוֹתְבִין עָלָיו מִשּׁוּם מִלְּתָא דְּלֹא שְׁכִיחַ שֶׁמַּלְוִין לְאָדָם שֶׁאֵין לוֹ קַרְקַע וּמִלְּתָא דְּלֹא שְׁכִיחַ לֹא עָבְדוּ רַבָּנַן תַּקָּנְתָּא וְר"ת פֵּ' דְּהַיְינוּ טַעְמָא שֶׁכּוֹתְבִין פְּרוֹסְבּוּל עַל הַקַּרְקַע מִשּׁוּם דְּרָאוּי לְגִבּוֹת חוֹבוֹ וְאע"ג דְּלִיבָּא אֶלָּא קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא חָזֵי לְגִבּוֹת כָּל חוֹבוֹ כִּי הַהִיא דִּקְטִינָא דְּאַבֵּיי דִּכְתוּבוֹת בְּפֶרֶק מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי (דף נא:) דְּגָבֵי וְהָדַר גָּבֵי: **ה"ג** אֶלָּא מֵאי לְדַמֵּי נְקָנִינְהוּ נִיהֲלֵיהּ בְּמִשֵּׁיכָה דְּלֵיתֵיהּ לְמִקְבַּל מַתְּנָה וְנִקְנִינְהוּ נִיהֲלֵיהּ אַגַּב אַחַר לֹא סָמְכָה דַּעְתֵּיהּ סָבַר שָׁמִיט וְאָבִיל. וְכֵן הַגִּיהּ רַשִּׁ"י בְּפִירוּשׁ כְּתִיבַת יָדוֹ וּלְפִי גִּירְסָא זוּ בָּא לְקַיֵּים הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא דְּלְעוֹלָם מַיְירֵי לְדַמֵּי וּבְעִינָא צְבוּרִים דְּאִי בְּחָבִיוֹת נְקָנִינְהוּ בְּחֲלִיפִין אַגַּב אַחַר דְּלִיבָּא לְמֵימַר שָׁמִיט וְאָבִיל כֵּיוָן שֶׁלֹּא יְבוֹאוּ לְיָדוֹ אֲבָל הַמָּעוֹת שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיְּבוֹאוּ לְיָדוֹ לְמִשּׁוּךְ יָכוֹל לוֹמַר אֶשְׁמְרֵם וְשָׁמִיט וְאָבִיל אֲבָל בְּרוּב סְפָרִים כָּתוּב גִּירְסָא אַחֶרֶת אֶלָּא מֵאִי לְדַמֵּי לִיקְנִינְהוּ נִיהֲלֵיהּ בְּמִשֵּׁיכָה אֶלָּא מֵאִי אִית לָךְ לְמֵימַר דְּלֵיתֵיהּ לְמִקְבַּל מַתְּנָה דְּלִיקְנִינְהוּ הָכָא נַמִּי דְּלֵיתֵיהּ לְמִקְבַּל מַתְּנָה דְּלִיקְנִינְהוּ בְּחֲלִיפִין וְנִיקְנִינְהוּ נִיהֲלֵיהּ אַגַּב אַחַר לֹא סָמְכָה דַּעְתֵּיהּ וּלְפִי גִּירְסָא זוּ אֵינָהּ עוֹמֶדֶת הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא וּמִכָּאן מְדַקְדֵּק ה"ר שְׁמַעְיָ' דְּאֵין מוֹעִיל קִנְיָן סוּדָר אֶלָּא בִּפְנֵי הַקּוֹנֶה שֶׁלְּכָךְ לֹא הִקְנָה לוֹ בְּחֲלִיפִין ע"י אַחַר שֶׁלֹּא הָיָה מוֹעִיל כְּלוּם כֵּיוָן דְּלֵיתֵיהּ לְמִקְבַּל מַתְּנָה בְּפָנֵינוּ וּפְלָא גְּדוֹל הִיא בְּעֵינֵי רִיבָ"ן שֶׁהֲרֵי מַעֲשִׂים בְּכָל יוֹם שֶׁקּוֹנִין בְּסוּדָר שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַקּוֹנֶה הַמִּקַּבֵּל מַתָּנָה וְעוֹד תֵּדַע שֶׁבְּכָל הַגְּמָרָא מִשְּׁמַע שֶׁמּוֹעִיל קִנְיָן סוּדָר שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַקּוֹנֶה ע"י אַחַר שֶׁהָעֵדִים קוֹנִין מִן הַמַּקְנֶה עֲבוּרוֹ כִּדְאָמַר וְקָנִינָא מִינֵּיהּ בְּמָנָא דְּכָשֵׁר לְמִיקְנְיָא בֵּיהּ (ב"מ דף מז.) וּבְכָמָּה דּוּכְתֵּיהּ אָמְרִי' שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ וְהוּא דְּקָנוּ מִיָּדוֹ מַשְׁמַע בְּכָל מָקוֹם שֶׁהָעֵדִים רְגִילִין לִקְנוֹת מִן הַמַּקְנֶה לְצוֹרֶךְ הַקּוֹנֶה וְאִם אֵין מוֹעִיל קִנְיָן הָעֵדִים אֶלָּא בִּפְנֵיהָ לְמָה עֲשָׂאוּהוּ עִיקָּר וְהַנִּיחוּ קִנְיָן הַקּוֹנֶה דְּמוֹעִיל לְעוֹלָם אֲבָל שֶׁל עֵדִים אֵין מוֹעִיל כְּלוּם אֶלָּא בִּשְׁבִיל לַעֲשׂוֹת בְּסוּדָר שֶׁל עֵדִים כֵּיוָן שֶׁאֵין מוֹעִיל כְּלוּם אֶלָּא בִּפְנֵי הַקּוֹנֶה וְאָז הוּא יָכוֹל לַעֲשׂוֹת כְּמוֹ עֵדִים וּמִיהוּ יֵשׁ לְיַישֵׁב גִּירְסָא זוּ לְפִי מַה שֶּׁפֵּרֵשׁ בְּקוּנְטְרֵס דְּפִי' ה"נ דְּלֵיתֵיהּ לְמִקְבַּל מַתָּנָה וּלְכָךְ לֹא הִקְנָה לוֹ בְּחֲלִיפִין ע"י אַחַר שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם שׁוּם אָדָם שֶׁהָיָה חָפֵץ בַּהֲנָאָתוֹ שֶׁל קוֹנֶה לִיתֵּן סוּדָרוֹ עֲבוּרוֹ מִשּׁוּם דְּאִי אֲבָל אֲמַת הוּא אִי הָוָה מִשְּׁכַח הָוָה מִהַנִּי: **מַעֲשֶׂה** בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל וּזְקֵנִים. פִּי' בְּקוּנְטְרֵס רַבָּן גַּמְלִיאֵל לֹא הָרַם וְשָׁכַח וְלֹא נָתַן רְשׁוּת לְתָרוֹם וְהָיָה מִמְּהַר לְתָרוֹם בְּעוֹדוֹ בִּסְפִינָה שֶׁהָיָה יָרֵא שֶׁמָּא יֹאכְלוּ בְּנֵי אָדָם מִמֶּנּוּ וְיִסְמְכוּ עָלָיו וּסְבוּרִים שֶׁתָּרַם דַּחֲזָקָה עַל חֵבֶר שֶׁאֵינוֹ מְתוּקָן וְקָשֶׁה דְּא"כ מָה הָיָה מוֹעִיל תִּיקּוּנוֹ אַדַּרְבָּה גָּרַע טָפֵי שֶׁמָּא יֹאכְלוּ בְּנֵי בֵיתוֹ הַכֹּל וְאַף הָעִישׁוּר עַצְמוֹ מִיהוּ יֵשׁ לְתַרֵּץ כֵּן שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ חֶשְׁשָׁא בְּכָךְ שֶׁהָיָה הַרְבֵּה תְּבוּאָה בְּכְרֵי וְהָיָה יוֹדֵעַ שֶׁלֹּא יֹאכְלוּ בְּנֵי בֵיתוֹ הַכֹּל קוֹדֶם שֶׁיָּבֹא וּמִן הַמּוֹתָר יַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר וּמִיהוּ קָשֶׁה אֵיךְ יָצָא מִבֵּיתוֹ עַד שֶׁלֹּא תִּיקְנוֹ וְשֶׁלֹּא הוֹדִיעָם שֶׁאֵינוֹ מְתוּקָן וְהָא אֲמַרִינָן חֲזָקָה עַל חֵבֶר שֶׁאֵין מוֹצִיא מִתַּחַת יְדוֹ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְתוּקָן וְעוֹד קָשֶׁה לְמָה הָיָה צָרִיךְ לִיתֵּן לָהֶם וּלְהַשְׁכִּיר לָהֶם מָקוֹם בְּקִרְיַאת שֵׁם סְגִי וְעוֹד קָשֶׁה וַהֲלֹא לֹא עָשָׂה כְּלוּם כֵּיוָן שֶׁלֹּא אָמַר שֶׁיְּהֵא מְעֻשָּׂר וְעוֹד הָיָה לוֹ לְפָרֵשׁ כְּמָה מַעֲשֵׂר כִּי הַהִיא דְּהַלּוֹקֵחַ יַיִן מִבֵּין הַכּוּתִּים (מתו' פ"ז מ"ל) דְּאָמַר עֲשָׂרָה מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן תִּשְׁעָה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְעוֹד קָשֶׁה (וּדְבִסִיפָא) תָּנֵי א"ר יְהוֹשֻׁעַ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁאֲנִי עָתִיד לְמוּד נָתוּן לְר' אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה שֶׁהָיָה כֹּהֵן לָמָּה הוּצְרַךְ לָזֶה וַהֲלֹא לֹא הָיָה לוֹ לִירָא שֶׁמָּא יֹאכְלוּ בְּנֵי בֵיתוֹ מִמֶּנּוּ שֶׁהֲרֵי הַתְּבוּאָה הָיְתָה בְּבֵית רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִים שֶׁנְּתָנוּ לוֹ וְעוֹד קָשֶׁה כֵּיוָן שֶׁלֹּא קָבַע מָקוֹם לְצִפּוּנוֹ אוֹ לְדָרוֹמוֹ מַה הוֹעִיל בְּהַפְרָשָׁתוֹ דְּהָא תַּנְיָא בְּתוֹסֶפְתָּא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁבְּחֵפֶץ זֶה מְחוּלָּל עַל אִיסָּר זֶה וְלֹא קָבַע לוֹ מָקוֹם חֲכָמִים אוֹמְרִים לֹא קָרָא לוֹ שֵׁם עַד שֶׁיִּקְבַּע לוֹ מָקוֹם לִצְפּוֹנוֹ אוֹ לְדָרוֹמוֹ וּמִיהֵיתִי עֲלָהּ הַהִיא עוּבְדָּא דְּרַשְׁב"ג וְר"ע וְר' יוֹסֵי שֶׁנִּתְאָרְחוּ אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת אָמְרוּ נַרְאֶה הֵיאַךְ מְעַשֵּׂר בְּעוֹד הַזֶּה פֵּירוֹתָיו וְהָיָה אוֹמֵר פֵּירוֹת שֶׁבְּכְלֵי זֶה יִהְיוּ מְחוּלָּלִין עַל מָעוֹת שֶׁבְּדָלוּסְקָמָא אָמְרוּ לוֹ צֵא וֶאֱכוֹל מְעוֹתֶיךָ הִשְׁכַּרְתָּ מָעוֹת וְאִיבְּדְתָּ נְפָשׁוֹת וְאָמַר ר"ת שֶׁשְּׁעַת הַבִּיעוּר הָיָה שֶׁהָיָה צָרִיךְ לְבַעֵר מַעֲשְׂרוֹתָיו מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ וְלִיתְּנָם לְבַעֲלֵיהֶן וְכֵן מַשְׁמַע בְּתוֹסֶפְתָּא דְּמַסֶּכֶת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי דְּקָתָנֵי בֵּיצַד מְצוּת בִּיעוּר נוֹתְנִין תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר לְכֹהֵן מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לְלֵוִי מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וּמַעֲשֵׂר עָנִי לְעָנִי וּמִתְבַּעֲרִין בְּכ"מ וְר"ש אוֹמֵר הַבְּכוּרִים נוֹתְנִים לְכֹהֵן כִּתְרוּמָה וְקָתָנֵי בְּתַר הָכִי מִי שֶׁהָיוּ פֵּירוֹתָיו עֲבוּרִים וּרְחוֹקִים

ממנו

רש"י

וְלִכְתּוֹב עָלֶיהָ פְּרוֹסְבּוּל. דְּאָמַרִינָן בְּמַסֶּכֶת גִּיטִּין (דף מ.) אֵין כּוֹתְבִין פְּרוֹסְבּוּל אֶלָּא עַל הַקַּרְקַע וְאִם יֵשׁ קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא כּוֹתְבִין עָלָיו פְּרוֹסְבּוּל אַף מַחוֹב גָּדוֹל וְשׁוּב לֹא תִּשַּׁמְּטֶנּוּ שְׁבִיעִית דְּכִי תִּקּוּן הַלֵּל פְּרוֹסְבּוּל אַשְׁיְעִבּוּד קַרְקָעוֹת תִּקּוּן דְּמִלְוָה הַמְצוּיָה הִיא: **לְמַאי חֵזִי.** כַּמָּה מִטַּלְטְלִין יְכִבּוֹר בָּהּ: **שֶׁנָּעַץ בָּהּ מַחַט.** וְאוֹתָהּ מַחַט הָיָה מוֹכֵר לוֹ עִם הַקַּרְקַע: **קִבְסָתָן.** צִיעֲרְתַּנִּי: **אִיכְּפַל תַּנָּא.** הוּצְרַךְ תַּנָּא לִטְרוֹחַ וּלְהַשְׁמִיעַ קְנָיָנֵי מְחָטִין: **מָדוֹנִי.** מְאוֹתוֹ מָקוֹם כְּדִכְתִיב (יהושע יט) מַלְךְ מָדוֹן אֶחָד: **אֵין לְךָ תַּקָּנָה.** לְקַפֵּץ פְּרִיחַ וְלִיקְנִינְהוּ בְּמִשִּׁיכָה אוֹ בְּחֲלִיפִין: **שֶׁיַּקְנֶנּוּ עַל גַּבֵּי קַרְקַע.** וְלֹא הָיָה לוֹ קַרְקַע: **וְלָקַח לוֹ בֵּית סֶלַע אֶחָד.** גְּרִסִי' וְקִסְ"ד קַרְקַע מְלֵא רוֹחַב סֶלַע שֶׁהוּא מִטְבַּע ל"א סֶלַע מַמָּשׁ שֶׁהוּא גְּבוֹהַּ וְחָדוּד וְאֵין לְהַעֲמִיד עָלָיו צֹאן וְחָבִיות: **דְּקִשֵּׁי כִּי סֶלַע.** דְּאַיְנָה בַּת זְרִיעָה (הִיא) וְלָקְחָהּ בְּזוֹל: **שֶׁחָלָה בִּירוּשָׁלַיִם.** וּמֵאן דְּתָנֵי חָלָה סָבַר לָהּ כְּר' אֱלִיעֶזֶר דְּאָמַר בְּבָבָא בַּתְּרָא אֶחָד בְּרִיא וְאֶחָד מְסוּכָּן אֵין דְּבָרָיו קַיָּימִין בְּדִיבּוּר אֶלָּא בְּקִנְיָן דְּלֵית לֵיהּ דִּבְרֵי שְׁכִיב מְרַע כִּכְתוּבִין וְכִמְסוּרִין דָּמוּ לְפִיכָךְ אָמְרוּ אֵין לוֹ תַּקָּנָה לְהַקְנוֹתוֹ אֶלָּא עַל גַּבֵּי קַרְקַע וּלְקַמֵּיהּ פָּרִיחַ וְנִיקְנִינְהוּ בְּמִשִּׁיכָה אוֹ בַּחֲלִיפִין: **וְאַמְרֵי לָהּ שֶׁהָיָה בְּרִיא.** אֲבָל חָלָה לֹא אִצְטְרִיךְ לְהָכֵי דְּדִבְרֵי שְׁכִיב מְרַע כִּכְתוּבִין וְכִמְסוּרִין כְּרַבָּנַן דְּפִלִיגֵי אַדַּר' אֱלִיעֶזֶר: **בֵּית רוֹבַע.** בֵּית זְרִיעַת רוֹבַע הַקַּב לְפִי חֶשְׁבּוֹן סָאתַיִם בְּחֶצֶר הַמִּשְׁכָּן: **לְדַמֵּי.** מָעוֹת הָיוּ בְּיָדוֹ לִיתֵּן מַתָּנָה וְצָבַר דַּמֵּי מְאָה צֹאן וּמֵאָה חָבִיות עֲלֵיהּ: **הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא.** דְּמָעוֹת הָיוּ וּלְפִיכָךְ לֹא יָכוֹל לְקַנּוֹתוֹ בַּחֲלִיפִין דְּקִי"ל בְּפ' הַזּוֹרֵעַ (ב"מ ל' מו.) אֵין מִטְבַּע נִקְנֶה בַּחֲלִיפִין: **בִּמְשִׁיכָה.** יָבֹא הַמְקַבֵּל וְיִמְשׁוֹךְ: **הָכָא נַמִּי לֵיתֵיהּ לְמִקְבַּל.** שֶׁיִּתֵּן כֶּלְיוֹ לְמַקְנֶה דְּכֵלִים שֶׁל קוֹנֶה בָּעֵי שֶׁהַקּוֹנֶה פּוֹשֵׁט כֵּלָיו לְמַקְנֶה וְאַחַר לֹא הָיָה שָׁם שֶׁחִפֵּץ בַּהֲנָאָתוֹ שֶׁל קוֹנֶה לִיתֵּן כֵּלָיו בִּשְׁבִילוֹ: **וְנִיקְנִינְהוּ נִיהֲלֵיהּ.** בְּמִשִּׁיכָה ע"י אַחַר זָכָה בְּאֵלּוּ לְפִלּוּנִי: **לֹא סָמְכָה דַּעְתֵּיהּ.** דְּהַאי נוֹתֵן וְלֹא הָיָה מַאֲמִין בְּאַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לִמְסוֹר הַמִּטַּלְטְלִין מִפְּנֵי שֶׁהַמִּטַּלְטְלִין בְּיָדוֹ וְהָיָה מְקַיֵּימָם בְּבֵיתוֹ: **מַאי אִין לוֹ תַּקָּנָה.** הָא יָכוֹל לִזְכּוֹת עַל יְדֵי אֲחֵרִים אִם יִרְצֶה: **שֶׁהָיוּ בָּאִין בִּסְפִינָה.** וְשָׁכַח וְלֹא נָתַן רְשׁוּת לְתָרוֹם:

נתון

נתון

וְכן יכולים לִכְתּוֹב עָלֶיהָ שטר **פְּרוֹסְבּוּל**. שתקנת פרוזבול תוקנה רק כאשר יש ללווה קרקע, משום שכך הדרך שמלווים למי שיש קרקע בידו, וניתן לפרוע ממנה את החוב. ודי בכך שיהיה לו קרקע קטנה ביותר. **וְכן** די בקרקע כל שהיא כדי **לִקְנוֹת עָמָּה** בקנין אגב **נְכָסִים שֶׁאֵין לָהֶם אַחֲרָיוּת** [– מטלטלין].

רב יוסף מבאר את הראיה מהמשנה: **וְאִי אָמְרַתְּ בְּעֵינָן** – ואם תאמר שצריכים אנו, שהמטלטלים יהיו **צְבוּרִים** בקרקע שהם נקנים בקניינה, הרי שיש לשאול, קרקע **בָּל שֶׁהוּא, לְמַאי חָזֵי** – למה היא ראויה, וכי איזה חפץ ניתן להניח בה. אלא מוכח מכאן שאין צורך שהמטלטלים יהיו צבורים בקרקע, ולכן אפילו בקרקע קטנה ביותר ניתן לקנות מטלטלים גדולים ורבים.

הגמרא דוחה את הראיה: **תַּרְגּוּמָא רַב שְׁמוּאֵל בַּר בִּיסְנָא קַמֵּיהּ דְּרַב יוֹסֵף** – רב שמואל בר ביסנא יישב והסביר את המשנה ביושבו לפני רב יוסף, שניתן לקנות מעט מטלטלים אגב קרקע כל שהיא, **וּכְגוֹן שֶׁנָּעַץ בָּהּ מַחַט** ואותה מכר אגב הקרקע. **אָמַר לֵיהּ רַב יוֹסֵף, קְבַסְתָּן** – צערתני, בדחיה זו, וכי **אִיכְּפַל תַּנָּא לְאַשְׁמוּעִינַן מַחַט** – האם טרח התנא להאריך ולהשמיע לנו כיצד לקנות מחט שהיא דבר שאינו בעל ערך. **אָמַר רַב אַשִׁי, מַאן לֵימָא לָן** – מי אמר לנו, **דְּלֹא תְּלָה בָּהּ** – במחט, **מַרְגָּנִיתָא דְּשַׁוְוִיא אַלְפָא זוּזֵי** – מרגלית השוה אלף זוז, ולפיכך טרח התנא והשמיע לנו כיצד לקנות מחט, שהרי על ידה יכול לקנות ממון רב .

הגמרא מביאה ראיה נוספת, האם בקנין אגב יש צורך שהמטלטלים יהיו צבורים בקרקע: **תָּא שְׁמַע** ראיה לספק, מדברי הברייתא, **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מַעֲשֶׂה בְּמָדוֹנִי אֶחָד** – אדם ממקום ששמו מדון, **שֶׁהָיָה בִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁהָיוּ לוֹ מִטַּלְטְלִין הַרְבֵּה וּבִיקֵּשׁ לִיתְּנָם בְּמַתָּנָה, אָמְרוּ לוֹ חֲכָמִים שֶׁאֵין לוֹ תַּקָּנָה** – אין לו דרך להקנותם , **עַד שֶׁיַּקְנֵם עַל גַּבֵּי קַרְקַע** בקנין אגב, דהיינו שיקנה להם קרקע ואגב הקרקע יקנה את המטלטלים. ומאחר ולא היתה לו קרקע, **מָה עָשָׂה, הָלַךְ וְלָקַח בַּיִת סָלַע** – קרקע קטנה בגודל מטבע הנקרא סלע, **סָמוּךְ לִירוּשָׁלַיִם, וְאָמַר צַד צְפוֹנִי זֶה** של הקרקע קנוי **לִפְלוֹנִי , וְעָמוֹ** – ואגב הקרקע יקנה גם **מֵאָה צֹאן וּמֵאָה חֲכִיוֹת, וָמֵת** בלא שנעשה קנין נוסף, **וְקִיְּימוּ** חכמים **אֶת דְּבָרָיו,** שאכן הצאן והחביות נקנו לאותו פלוני אגב הקרקע. **וְאִי אָמְרַתְּ** – ואם תאמר, **שִׁבְּעֵינָן** – שצריכים אנו, שהמטלטלים יהיו **צְבוּרִים** בקרקע שנקנים עמה, הרי שיש לשאול, שטח בגודל **טֶפַח עַל טֶפַח, לְמַאי חָזֵי** – למה הוא ראוי, וכי כיצד יכנסו בו מאה צאן ומאה חביות, אלא מוכח מברייתא זו שאין צורך שיהיו המטלטלים צבורים בקרקע.

הגמרא דוחה: **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן** שביקש לתת במתנה **לְדִמֵּי** – את המעות שהיו בידו בשווי מאה צאן ומאה חביות, ויתכן לומר שצברם בשטח של טפח על טפח. **הָכִי נָמִי מִסְתַּבְּרָא** – כך גם מסתבר, שהמעשה היה במעות, **דְּאִי סַלְקָא דַּעְתָּךְ** – שאם עלה על דעתך לומר שהמעשה היה **בְּמֵאָה צֹאן וּמֵאָה חֲכִיוֹת מַמָּשׁ,** למה אמרו שאין לו תקנה כי אם להקנותם אגב קרקע, **נִיקְנִינְהוּ נִיהֲלֵיהּ** – שיקנה לו אותם **בַּחֲלִיפִין** – שיקבל חפץ מהקונה וימשכנו אליו, ותמורתו ובחליפיו נקנים המטלטלים לאותו אדם. ואם היה אותו אדם עושה כן, לא היה נזקק לקנות קרקע ולהקנות את המטלטלים עמה, אולם אם מדובר במעות לא יכול היה להקנותם בחליפין, שהדין הוא שאין מטבע נקנה בחליפין. הגמרא דוחה את הראיה שהקנה לחבירו מעות בלבד: **וְאֶלָּא מַאי** – מה הנך חפץ להוכיח, כי מדובר **לְדִמֵּי** – שהקנה לו את המעות, עדיין יש להקשות, **נִיקְנִינְהוּ נִיהֲלֵיהּ** שיקנה אותם **בְּמִשִּׁיכָה,** ומדוע הוצרך להקנותם אגב קרקע. **אֶלָּא** על כרחך, הטעם שלא הקנה את המעות במשיכה, הרי זה מפני **דְּלֵיתֵיהּ לְמִקְבַּל מַתָּנָה** – לפי שמקבל המתנה לא היה שם, ולא היה – אותו בית סלע היה שטח שרחב הרבה ויכלו להכניס לתוכו מאה צאן ומאה חביות, **וְאַמַּאי קָרוּ לֵיהּ סֶלַע** – ומדוע נקרא בשם 'בית סלע', משום **דְּקָשֵׁי כְּסֶלַע** – שהיה השטח קשה כסלע ואינו ראוי לזריעה, ולפיכך קנאו בזול.

תָּא שְׁמַע ראיה אחרת לספק, **דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד** שהוצרך למעשה קנין כדי להקנות את חפציו לאחר. ונחלקו הדעות מה היה מצבו של אדם זה, יש אומרים **שֶׁחָלָה** ונטה למות **בִּירוּשָׁלַיִם,** ולדעתם הלכה **כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** שאפילו שכיב מרע, אינו יכול להקנות דבר ללא מעשה קנין כבריא. **וְאָמְרֵי לָהּ** – ויש שאמרו שאדם זה **בָּרִיא הָיָה,** משום שלדעתם הלכה **כְּרַבָּנָן** הסוברים שדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים ואילו היה חולה הנוטה למות לא היה נצרך למעשה קנין. והמעשה באדם זה היה, **שֶׁהָיוּ לוֹ מִטַּלְטְלִין הַרְבֵּה וּבִיקֵּשׁ לִיתְּנָם בְּמַתָּנָה** לאדם אחר. **אָמְרוּ לוֹ** חכמים **שֶׁאֵין לוֹ תַּקָּנָה** [–דרך להקנותם] **עַד שֶׁיַּקְנֵם עַל גַּבֵּי קַרְקַע** בקנין אגב, ומאחר ולא היתה לו קרקע, **מָה עָשָׂה, הָלַךְ וְלָקַח בַּיִת רוֹבַע סָמוּךְ לִירוּשָׁלַיִם, וְאָמַר,** ששטח בגודל **טֶפַח עַל טֶפַח** מאותו בית רובע יהיה נתון **לִפְלוֹנִי, וְיחד עָמוֹ** יקנה **מֵאָה צֹאן וּמֵאָה חֲכִיוֹת, וָמֵת** בלא שנעשה קנין נוסף, **וְקִיְּימוּ** חכמים **אֶת דְּבָרָיו,** שאכן הצאן והחביות נקנו לאותו פלוני אגב הקרקע. **וְאִי אָמְרַתְּ** – ואם תאמר, **שִׁבְּעֵינָן** – שצריכים אנו, שהמטלטלים יהיו **צְבוּרִים** בקרקע שנקנים עמה, הרי שיש לשאול, שטח בגודל **טֶפַח עַל טֶפַח, לְמַאי חָזֵי** – למה הוא ראוי, וכי כיצד יכנסו בו מאה צאן ומאה חביות, אלא מוכח מברייתא זו שאין צורך שיהיו המטלטלים צבורים בקרקע.

הגמרא דוחה: **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן** שביקש לתת במתנה **לְדִמֵּי** – את המעות שהיו בידו בשווי מאה צאן ומאה חביות, ויתכן לומר שצברם בשטח של טפח על טפח. **הָכִי נָמִי מִסְתַּבְּרָא** – כך גם מסתבר, שהמעשה היה במעות, **דְּאִי סַלְקָא דַּעְתָּךְ** – שאם עלה על דעתך לומר שהמעשה היה **בְּמֵאָה צֹאן וּמֵאָה חֲכִיוֹת מַמָּשׁ,** למה אמרו שאין לו תקנה כי אם להקנותם אגב קרקע, **נִיקְנִינְהוּ נִיהֲלֵיהּ** – שיקנה לו אותם **בַּחֲלִיפִין** – שיקבל חפץ מהקונה וימשכנו אליו, ותמורתו ובחליפיו נקנים המטלטלים לאותו אדם. ואם היה אותו אדם עושה כן, לא היה נזקק לקנות קרקע ולהקנות את המטלטלים עמה, אולם אם מדובר במעות לא יכול היה להקנותם בחליפין, שהדין הוא שאין מטבע נקנה בחליפין. הגמרא דוחה את הראיה שהקנה לחבירו מעות בלבד: **וְאֶלָּא מַאי** – מה הנך חפץ להוכיח, כי מדובר **לְדִמֵּי** – שהקנה לו את המעות, עדיין יש להקשות, **נִיקְנִינְהוּ נִיהֲלֵיהּ** שיקנה אותם **בְּמִשִּׁיכָה,** ומדוע הוצרך להקנותם אגב קרקע. **אֶלָּא** על כרחך, הטעם שלא הקנה את המעות במשיכה, הרי זה מפני **דְּלֵיתֵיהּ לְמִקְבַּל מַתָּנָה** – לפי שמקבל המתנה לא היה שם, ולא היה באפשרותו למשכם, **הָכִי נָמִי** – כך גם ניתן לומר, שאפילו אם נעמיד שאכן היו צאן וחביות ממש, לא היה באפשרותו להקנותם בחליפין, משום **דְּלֵיתֵיהּ לְמִקְבַּל מַתָּנָה** – שמקבל המתנה לא היה שם, ולא היה יכול לתת סודר לקנין החליפין.

שואלת הגמרא: **וְנִיזְבִּינְהוּ נִיהֲלֵיהּ אַגַּב אַחֵר** – והלא יכול הנותן לזכותם לו על ידי אדם אחר שימשוך אותם, ויאמר לו זכה בהם עבור מקבל המתנה. משיבה הגמרא: **לֹא סָמְכָה דַּעְתֵּיהּ** – לא סמכה דעתו על אחר שימשוך, כיון **שֶׁסָּבַר** שיש לחשוש שמא האדם שימשוך את המטלטלין כדי לזכות בהם למקבל, **שָׁמִיט וְאָכִיל לְהוּ** – כשיטלם אליו יאכלם וישתמש בהם שלא כדין, ומתוך חששו הוזקק להקנות את המטלטלים בקנין אגב.

הגמרא מבררת: **וְאֶלָּא** לפי האמור שאכן יכול היה להקנות בדרכים אחרות, **מַאי** – מהו הפירוש שאמרו חכמים **שֶׁאֵין לוֹ תַּקָּנָה** אלא להקנותם בקנין אגב, הלא באמת קיימים קניינים נוספים בהם היה יכול להקנות אלא שחשש להשתמש בהם. מיישבת הגמרא: **הָכִי קָאָמַר** – כך אמרו לו חכמים, **לְמַאי** – לפי מה **דְּלֹא סָמְכָה דַּעְתֵּיהּ** – שאין סומכת דעתו להיעזר באחרים להקנות במשיכה, **אֵין לוֹ תַּקָּנָה** אחרת במצב זה, **עַד שֶׁיַּקְנֵם עַל גַּבֵּי קַרְקַע** בקנין אגב, אמנם אם לא היה חושש שהאחרים שיקנו במשיכה ישתמשו שלא כדין, יכול היה להקנות לחבירו על ידי משיכת אחרים, ולא היה נזקק בדווקא לקנין אגב.

הגמרא מביאה ראיה נוספת האם בקנין אגב יש צורך שהמטלטלים יהיו צבורים בקרקע: **תָּא שְׁמַע** ראיה מהמשנה (מעשר שני פ"ה מ"ט), **מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל וּזְקֵנִים שֶׁהָיוּ בָּאִים בִּסְפִינָה,** ונזכר רבן גמליאל שיש לו בביתו פירות טבל שלא נתן רשות לבני ביתו להפריש מהם תרומות ומעשרות, וחפץ לעשרם כאן בספינה כדי שלא יטעו בני ביתו ויאכלום, ויכשלו באיסור טבל. אותה שנה היתה שלישית או שישית לשמיטה והוצרך להפריש מעשר ראשון ומעשר עני. **אָמַר לָהֶם רַבָּן גַּמְלִיאֵל לְזֵקֵנִים,** שביניהם היו רבי יהושע בן חנניה ורבי עקיבא, **עֲשׂוּר** – עשירית, מן הפירות **שֶׁאֲנִי עָתִיד לָמוּד** – למדוד ולהפריש, לאחר מכן כשאבוא לביתי, הרי הוא מעשר ראשון,

והמעשר **נָתוּן לוֹ לִיהוֹשֻׁעַ,** הוא רבי יהושע בן חנניה, שהיה לוי, ובכך תתקיים נתינת מעשר ראשון ללוי, **וּמְקוֹמוֹ** – המקום שהפירות שעתיד להפריש מונחים שם עכשיו, **מוּשְׁכָּר לוֹ** לרבי יהושע, ובכך שיתן פרוטה לרבן גמליאל יקנה את שכירות המקום בקנין כסף, ואגב הקנין של הקרקע, יקנה גם את המעשר שהוא מטלטלין.

ועוד אמר רבן גמליאל **וְעֲשׂוּר אַחֵר** – עשירית נוספת מן הפירות, **שֶׁאֲנִי עָתִיד לָמוּד** – למדוד ולהפריש כשאבוא לביתי, הרי הוא מעשר עני,

והוא **נָתוּן לוֹ לַעֲקִיבָא בֶּן יוֹסֵף**, הוא רבי עקיבא, שהיה גבאי של עניים, **כְּדֵי שֶׁיִּזְכֶּה בּוֹ לָעֲנִיִּים, וּמְקוֹמוֹ** של העישור, **מוּשְׁכָּר** לוֹ בקנין כסף, ויקנה את המעשר עני בקנין אגב. ומכך שהקנה דוקא את מקום המעשרות, **שְׁמַע מִינָּהּ בְּעֵינָן** שיהיו המטלטלים **צְבוּרִים בָּהּ** - בקרקע, ולכן היה צריך לדקדק להקנות דוקא את מקום המעשרות, ולא הקנה קרקע במקום אחר. הגמרא דוחה: **שַׁאנִי הָתָם** – שונה הוא המקרה שם, שרבן גמליאל הקנה להם את המקום עצמו, **כִּי הֵיכִי דְּלֵא לִיטְרְחִינְהוּ** – כדי שכשיגיעו חזרה לביתם לא יצטרכו למהר ולהוציא את המעשרות המונחים במקום שאינו שלהם, לפיכך הקנה להם את מקום המעשרות, ומעתה יוכלו להניחם שם כל זמן שירצו, אבל כדי לקנות בקנין אגב, די היה בכך שיקנה להם אפילו קרקע במקום אחר.

הגמרא מביאה ראיה נוספת לספק: **תָּא שְׁמַע דְּאָמַר רָבָא בַּר יִצְחָק אָמַר רַב, שְׁנֵי שְׁטָרוֹת הֵן**, כלומר שני דינים שונים יש בכתיבת שטר על קניית שדה. הדין האחד, שאם אדם אמר לעדים **זְכוּ בְּשָׂדֶה זוּ לִפְלוֹנִי**, כלומר, עשו בה קנין חזקה עבור פלוני, **וְכִתְבוּ לוֹ אֶת הַשְּׁטָר** לראיה על הקניה. אחר שעשו כן, **חוֹזֵר בַּשְּׁטָר** – יכול הוא להתחרט מהסכמתו לכתיבת שטר הראיה, ולא יוכלו עוד לכותבו, **וְאֵינוֹ חוֹזֵר בַּשָּׂדֶה** – אינו יכול להתחרט מעיקר ההקנאה, כיון שכבר החזיקו בשדה עבור אותו פלוני, וזכה בה. הדין השני, שאם אמר זכו בשדה לפלוני **עַל מְנָת שֶׁתִּכְתְּבוּ לוֹ אֶת הַשְּׁטָר**, דהיינו שתלה את הקנין בתנאי שיכתב עליו שטר, **חוֹזֵר** – יכול הוא להתחרט **בֵּין בַּשְּׁטָר** – שלא יקנה בשטר אלא בקנין אחר. **בֵּין בַּשָּׂדֶה** – וכן יכול הוא להתחרט מעיקר הנתינה, שכיון שלא נכתב השטר לא נתקיים התנאי, ועדיין לא חל הקנין.

וְרַב חִיָּיא בַּר אָבִין אָמַר רַב הוּנָא, שְׁלֹשָׁה שְׁטָרוֹת הֵן, שלושה דינים יש בכתיבת שטר על קניית שדה, **תְּרֵי הָא דַּאֲמָרָן** – שנים הם אלו שאמרנו, **אִידָךְ** – והדין הנוסף, **שֶׁאִם קָדַם מוֹכֵר וְכָתַב לוֹ אֶת הַשְּׁטָר** ללוקח קודם שעשו קנין על השדה בכסף או בחזקה, **כְּאוֹתָהּ שֶׁשָּׁנִינוּ** – כפי שלמדנו במשנה במסכת בבא בתרא (קסז:), **כּוֹתְבִים שְׁטָר לְמוֹכֵר אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹקֵחַ עִמּוֹ** – מותר לכתוב את השטר קודם הקנין, כדי שיהיה מוכן למוסרו לקונה מיד לאחר מעשה הקנין. ואם אירע כן שנכתב השטר קודם לקנין השדה, **כֵּיוָן שֶׁהֶחֱזִיק עִמּוֹ** הלוקח **בְּפַרְקַע**, וקנאה בחזקה, **נִקְנָה לוֹ הַשְּׁטָר בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא**, אגב קניית הקרקע. ומאחר שלמדנו שהקונה את השדה, נקנה לו אגב הקרקע גם השטר שנכתב עליה, **שְׁמַע מִינָּהּ לֵא בְּעֵינָן** – שאיננו זקוקים, שהמטלטלים הנקנים אגב הקרקע יהיו **צְבוּרִים בָּהּ**, כפי שהשטר אינו צבור בקרקע ואף על פי כן הוא נקנה.

הגמרא מנסה לדחות את הראיה: **שַׁאנִי שְׁטָר** ראיה או שטר קנין על הקרקע, **דְּאַפְסִירָא הוּא** – כאפסר לבהמה שבו מוליכים אותה, כן הוא כביכול בית אחיזתה של הקרקע, ונחשב כגוף הקרקע כיון שבו מבורר ענין קנייתה, ויתכן שדוקא הוא אינו צריך להיות צבור בה, אולם שאר מטלטלים שאין להם שייכות עם הקרקע, צריכים להיות צבורים בתוכה. הגמרא מבארת שאין לדחות כן, **וְהָא עֲלָהּ קָתָנֵי** – שהרי על הלכה זו שהשטר נקנה אגב הקרקע, אמר רב חייא בר אבין בשם רב הונא **שזוֹ הִיא שֶׁשָּׁנִינוּ** במשנתנו, **נְכָסִים שֶׁאֵין לָהֶם אַחֲרִיּוֹת נִקְנִין עִם נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אַחֲרִיּוֹת בְּכֶסֶף בִּשְׁטָר וּבַחֲזָקָה**, דהיינו שרב הונא למד שהשטר נקנה אגב השדה ממשנתינו, ומכאן שאין הבדל בין שטר לשאר המטלטלין. **שְׁמַע מִינָּהּ** – האם יש ללמוד מזה **שלֵא בְּעֵינָן** שהמטלטלים הנקנים אגב קרקע יהיו **צְבוּרִים בָּהּ, שְׁמַע מִינָּהּ**. אכן יש ללמוד כן מהברייתא.

הגמרא מבררת ספק נוסף אודות קנין אגב: **אִיבַּעְיָא לְהוּ, מִי בְּעֵינָן** – האם צריכים אנו, בקנין אגב, שיאמר המוכר ללוקח במפורש, קנה את הקרקע וקנה את המטלטלין **אַגַּב** הקרקע, **אוֹ לֵא** נצרך הוא לכך, וקונה את המטלטלין אף ללא אמירה זו.

הגמרא מביאה ראיה לפשוט ספק זה: **תָּא שְׁמַע, דְּקָתָנֵי** – ששנו **כָּל הָנֵי** – כל אלו המשניות והברייתות והמימרות שהובאו בסוגיא הקודמת, **וְלֵא קָתָנֵי** – ולא שנינו בשום מקום שאמר במפורש שיקנה את המטלטלין **אַגַּב** הקרקע . הגמרא דוחה: **וּלְטַעְמַיְיךָ** – ולשיטתך, שאין צורך באמירה זו, 'קְנֵי' **מִי קָתָנֵי** – וכי שנינו בהן שאמר המוכר לקונה, 'קנה את המטלטלין', והלא אם לא אמר כן, הדבר ברור שאין הקונה זוכה במטלטלין. **אֶלָּא** בהכרח יש לפרש, שבכל קנין אגב אינו קונה **עַד דְּאָמַר** 'קְנֵי' – עד שיאמר לו במפורש 'קנה את המטלטלין', **הָכָא נַמִּי** – כך גם נאמר לגבי אמירת 'אגב', שאין הקנין חל, **עַד דְּאָמַר אַגַּב** – עד שיאמר לו במפורש 'קנה את המטלטלין אגב הקרקע', אף שאין זה מוזכר בברייתא. **וְהִלְכְתָּא, צְבוּרִים לֵא בְּעֵינָן** – שאין צריכים שיהיו המטלטלין צבורים בשדה שהם נקנים עמה, אולם לומר 'אַגַּב' ו'קְנֵי', דהיינו שיאמר במפורש 'קנה את המטלטלין אגב הקרקע', **בְּעֵינָן** – צריכים אנו, ובלא אמירות אלו אין המטלטלים נקנים עם השדה.

ספק נוסף בהלכות קנין אגב: **אִיבַּעְיָא לְהוּ** – נסתפקו בני הישיבה, כאשר אדם נותן לחבירו **שָׂדֶה בְּמֶכֶר וּמִטַּלְטְלִין בְּמַתָּנָה** אגב השדה, **מַהוּ**, שיתכן שאין אגב קונה אלא אם מכר את שניהם, המטלטלין והשדה, או שנתן את שניהם במתנה, אבל אין מועיל קנין אגב אם אחד במכר והשני במתנה . **תָּא שְׁמַע**, מהמעשה שהובא לעיל בעמוד הקודם, שאמר רבן גמליאל **עֵישׁוּר** – עשירית מהפירות **שֶׁאֲנִי עָתִיד לָמוֹד, נָתוּן לִיהוֹשֻׁעַ וּמְקוֹמוֹ** של העישור **מוּשְׁכָּר** לוֹ לרבי יהושע לקנות בו באגב את העישור, והרי כאן העישור פירות שהוא מטלטלין ניתן במתנה והקרקע בשבירות, ומכאן שגם באופן זה קונים בקנין אגב. **שְׁמַע מִינָּהּ** – אכן מוכח הדבר.

הגמרא מביאה ספק נוסף: **אִיבַּעְיָא לְהוּ**, המקנה **שָׂדֶה לְאָדָם אֶחָד וּמִטַּלְטְלִין לְאָדָם אַחֵר, מַהוּ** – האם קונה השני את המטלטלין אגב קנין השדה של הראשון, או שמא דווקא כשאדם אחד קונה את שניהם, יכול להקנות באגב . **תָּא שְׁמַע** – מהמעשה ברבן גמליאל שאמר **עֵישׁוּר** – מעשר עני **שֶׁאֲנִי עָתִיד לָמוֹד, נָתוּן לַעֲקִיבָא בֶּן יוֹסֵף** שהיה גבאי עניים **כְּדֵי שֶׁיִּזְכֶּה בּוֹ לָעֲנִיִּים, וּמְקוֹמוֹ מוּשְׁכָּר לוֹ**. הרי שאפשר להקנות את העישור לעניים ואת המקום לרבי עקיבא. הגמרא דוחה את הראיה, **מַאי** – מהו הפירוש של דברי רבן גמליאל 'ומקומו **מוּשְׁכָּר** לו'. הביאור הוא, שהמקום **מוּשְׁכָּר לְמַעֲשֵׂר**, כלומר, שרבן גמליאל השכיר את המקום לעניים כדי שיזכו במעשר המונח בו, ונמצא שגם העישור וגם המקום נקנים לאחד. דחיה נוספת, **וְאִי בָּעֵית אֵימָא שַׁאנִי רַבִּי עֲקִיבָא דְּיַד עֲנִיִּים הֲוָה** – הרי הוא נחשב כיד עניים, מאחר שהוא גבאי עניים, וגם המקום וגם המעשר נקנו לרבי עקיבא, ונמצא שספק הגמרא לא הוכרע.

רבא מחדש דין בהלכות קנין אגב:

אָמַר רָבָא לֵא שָׁנוּ שנקנים מטלטלין אגב קרקע, **אֶלָּא שֶׁנָּתַן** ושילם הלוקח למוכר **דְּמֵי כּוּלָּן** – את כל דמי המטלטלין והקרקע, **אֲבָל לֵא נָתַן דְּמֵי כּוּלָּן, לֵא קָנָה** הלוקח מהמטלטלין אגב הקרקע, **אֶלָּא כְּנֶגֶד** שווי **מְעוֹתָיו** בלבד. **תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרָבָא** – שנינו בברייתא כדברי רבא. **יָפֶה כֹּחַ** קנין **הַכֶּסֶף מִכֹּחַ** קנין **הַשְּׁטָר, וְכֵן יָפֶה כֹּחַ** קנין **הַשְּׁטָר מִכֹּחַ** קנין **הַכֶּסֶף**, כלומר, שבכל אחד מהקנינים יש מעלה שאין בחבירו. **יָפֶה כֹּחַ הַכֶּסֶף** מכח השטר, **שֶׁהַכֶּסֶף פּוֹדִין בּוֹ הַקְּדָשׁוֹת וּמַעֲשַׂר שֵׁנִי**, והכסף נתפס בקדושה, וההקדש או המעשר שני יוצאים לחולין, **מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּשְׁטָר**, שאין פדיון מועיל בשטר כלל. **וְיָפֶה כֹּחַ הַשְּׁטָר** מכח הכסף, **שֶׁהַשְּׁטָר מוֹצִיא בְּכֵת יִשְׂרָאֵל**, שמתגרשת על ידי גט, **מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּכֶסֶף** שאין אשה מתגרשת בכסף. **וְיָפֶה כֹּחַ שְׁנֵיהֶם** – כסף ושטר, **מִכֹּחַ** קנין **חֲזָקָה וְכֵן יָפֶה כֹּחַ** קנין **חֲזָקָה מִכֹּחַ שְׁנֵיהֶם. יָפֶה כֹּחַ שְׁנֵיהֶם** מקנין חזקה, **שֶׁשְּׁנֵיהֶם קוֹנִים בְּעֵבֶד עִבְרִי**, שהוא נקנה בכסף ובשטר, **מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּחֲזָקָה**, שאינו נקנה בה. **וְיָפֶה כֹּחַ חֲזָקָה** מכח קנין כסף ושטר, **שֶׁבְּקִנְיַן חֲזָקָה** אם **מָכַר לוֹ עֶשֶׂר שָׂדוֹת בְּעֶשֶׂר מְדִינוֹת**, כלומר, במקומות נפרדים, **כֵּיוָן שֶׁהֶחֱזִיק** – שעשה קנין חזקה, **בְּשָׂדֶה אַחַת מֵהֶם קְנָאָם כּוּלָּם** – קנה את כל השדות.

רש״י

נתון ליהושע. רבי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָא כִּדְאָמַר בְּמַסֶּ׳ עֲרָכִין (דף יא:) מַעֲשֶׂה בְּרִבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּרִבִּי חֲנַנְיָא שֶׁהָלַךְ לְסַיֵּיעַ אֶת ר׳ יוֹחָנָן בֶּן גּוּדְגְּדָא בַּהֲגָפַת דְּלָתוֹת אָמַר לוֹ חוֹזֵר בְּךָ שֶׁאַתָּה מִן הַמְּשׁוֹרְרִים וַאֲנִי מִן הַשּׁוֹעֲרִים אַלְמָא לֵוִי הָוָה. סִפְרֵי (פ׳ קרח) וּכְבָר בִּקֵּשׁ ר׳ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָא לְסַיֵּיעַ אֶת רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן גּוּדְגְּדָא אָמַר לֵיהּ חָזוֹר לַאֲחוֹרֶיךָ אַתָּה מְחַיֵּיב בְּנִפְשְׁךָ שֶׁאַתָּה מִן הַמְּשׁוֹרְרִין וַאֲנִי מִן הַשּׁוֹעֲרִין: **וּמְקוֹמוֹ מוּשְׁכָּר.** וְנִתַּן לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פְּרוּטָה בִּשְׂכַר הַמְּקוֹם וְנִמְצָא מְטַלְטְלִין נִקְנִין עִם הַקַּרְקַע בְּכֶסֶף וְהָכִי מִסְּקָנָא דְּהָכָא מִילְּתָא בְּמַסֶּ׳ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי (פ״ב מ״ט) וְנִתְקַבְּלוּ שְׁכַר זֶה מִזֶּה וְאע״פ שֶׁעֲדַיִּין לֹא הוּפְרַשׁ קְרַיֵּת שֵׁם הוּא שֶׁאָסוּר לִשְׁתּוֹת לְחַבֵּרִים דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְתוּקָן וַאֲפִילּוּ אֲכָלוּ מִמֶּנּוּ אֵין כָּאן חִיּוּב מִיתָה מִשּׁוּם טֶבֶל וּמִן הַמּוּתָר יַפְרִישׁ מַעֲשֵׂרוֹתָיו: **נָתוּן לַעֲקִיבָא בֶּן יוֹסֵף.** שְׁנַת מַעֲשֵׂר עָנִי הָיְתָה וְר׳ עֲקִיבָא גַּבָּאי עֲנִיִּים הָיָה וּבִסְפִינָה הָיוּ שְׁנֵיהֶם עִמּוֹ: **צְבוּרִים בְּעֵינָן.** מִדְּקָאָמַר מְקוֹמוֹ וְלֹא מָקוֹם אַחֵר: **דְּלֵא** לִיטְרְחִינְהוּ. וּלְהוֹצִיא מִשָּׁם כָּל זְמַן שֶׁרָצוּ לְהָנִיחוּ שָׁם: **שְׁנֵי שְׁטָרוֹת הֵן.** שְׁנֵי דִּינִין חֲלוּקִין בִּשְׁטָר: **זְכוּ בְּשָׂדֶה זוּ.** הַחֲזִיקוּ בּוֹ לְצָרְכּוֹ וְכִתְבוּ לוֹ אֶת הַשְּׁטָר לְרָאָיָה בְּעֵלְמָא: **חוֹזֵר בִּשְׁטָר.** אִם אוֹמֵר אֵין רְצוֹנִי שֶׁתְּהֵא לוֹ רְאָיָה בְּיָדוֹ: **ע״מ וְכוּ׳.** חוֹזֵר אַף בְּשָׂדֶה שֶׁהֲרֵי לֹא עֲשָׂאוּן שְׁלוּחִין לְזָכוֹת אֶלָּא עִם הַשְּׁטָר וַהֲרֵי חוֹזֵר לוֹ בִּשְׁטָר: **אִם קָדַם.** קוֹדֵם נְתִינַת הַכֶּסֶף אוֹ קוֹדֵם שֶׁהֶחֱזִיק: **כּוֹתְבִין שְׁטָר לַמּוֹכֵר.** שֶׁדֵּי מְכוּרָה לְפְלוֹנִי וְלֹא אֲמַרְינָן שְׁטָר מוּקְדָּם הוּא כֵּיוָן דְּקָנוּ מִינַּיהּ מַהֵשְׁתָּא א״נ כְּאַבַּיֵּי דְּאָמַר (כ״מ דף יג.) עֲדֵיו בְּחָתוּמָיו זְכִין לוֹ: **כֵּיוָן שֶׁהֶחֱזִיק כו׳.** ר׳ חִיָּיא בַּר אָבִין אָמַר לֵהּ וְאַיְנָהּ מִן הַמִּשְׁנָה: **נִקְנָה הַשְּׁטָר.** כְּגוֹן שֶׁאָמַר לוֹ זֶה קְנִי קַרְקַע בְּחֲזָקָה וְהַשְּׁטָר עִמּוֹ: **אִפְסָר.** קבישט״ר כְּלוֹמַר בֵּית אֲחִיזָתָהּ וּכְגוֹן קַרְקַע דְּמֵי: **וְזוּ הִיא כו׳.** אֶלְמָא שֶׁאֵר נְכָסִים כִּשְׁטָר: **אַגַּב.** שֶׁיֹּאמַר לוֹ קְנִי קַרְקַע וּקְנִי מִטַּלְטְלִין אַגַּבָּהּ: **כָּל הַנִּי.** וְעִמּוֹ מַאֲה צֹאן וְלֹא קָתָנֵי אַגַּבָּן ק׳ צֹאן: **עַד דְּאָמַר קְנִי.** הוּצְרַךְ לוֹמַר לְאַחַר זְכֵה בְּטֶפַח עַל טֶפַח לְפְלוֹנִי וְעִמּוֹ מַאֲה צֹאן שֶׁבְּיָדִי שֶׁלֹּא אוֹכֵל לְחַוֵּר בִּי: **מוּשְׁכָּר.** הַיְינוּ מֻכָּר דְּמַתְנָה הָיָה מִתְּנָה וש״מ נִקְנוּ מִטַּלְטְלִין אַגַּב קַרְקַע שֶׁל מֻכָּר: **שָׂדֶה לְאֶחָד וּמְטַלְטְלִין לְאַחֵר.** וְאָמַר לְבַעַל הַשָּׂדֶה קְנִי הַשָּׂדֶה לְעַצְמְךָ וְאַגַּבָּהּ יִקְנוּ מִטַּלְטְלִין לִפְלוֹנִי: **דְּיַד עֲנִיִּים הוּא.** הוֹאִיל וְגַבָּאֵי שֶׁל עֲנִיִּים הָיָה הַרֵי הוּא כְּיָדוֹ משא״כ בְּאַחֵר: **לֹא שָׁנוּ.** דְּמִטַּלְטְלִין נִקְנִין בְּחֲזָקָה דְּקַרְקַע אֶלָּא שֶׁנָּתַן לוֹ דְּמֵי כָּל הַמִּטַּלְטְלִין וְהַקַּרְקַע דְּכִי אַחֲזִקֵיהּ בְּקַרְקַע אַדַּעְתָּא לְמִינְקֵי כּוּלֵּיהּ אַחֲזִקֵיהּ אֲבָל לֹא נָתַן לוֹ דְּמֵי כָּל הַמִּטַּלְטְלִין לֹא קָנָה מִטַּלְטְלִין בְּחֲזָקָה דְּקַרְקַע אֶלָּא כְּנֶגֶד מָעוֹתָיו: **שְׁטָר אֵין פּוֹרִין בּוֹ הֶקְדֵּשׁוֹת וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי.** בִּבְכוֹרוֹת נִפְקָא לָן בְּפ׳ יֵשׁ בְּכוֹר לַנַּחֲלָה (דף נח.) דִּכְתִיב בְּהוּ בְּכֶסֶף הֶקְדֵּשׁ דִּכְתִיב וְנָתַן הַכֶּסֶף וְקָם לוֹ וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי דִּכְתִיב וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צוּרָה הַיְינוּ מַטְבֵּעַ: **מוֹצִיא בְּבַת יִשְׂרָאֵל.** גֵּט אִשָּׁה: בֶּסֶף וּשְׁטָר קוֹנִין עֶבֶד עִבְרִי בְּפַרְקִין יַלְפִּינָן לְעֵיל (דף יב:):

תוספות

מִמֶּנּוּ צָרִיךְ לִקְרוֹת לָהֶם שֵׁם וּמַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל וּזְקֵנִים שֶׁהָיוּ בָּאִים בִּסְפִינָה וְכוּ׳ וּקְרִיאַת שֵׁם דְּהָתָם הַיְינוּ שֵׁם בַּעֲלֵי שֶׁיְּבָרְרוּ הַבְּעָלִים לְמִי יִתְּנוּם דְּהַיְינוּ בִּיעוּר אֲבָל לֹא הָיָה חוֹשֵׁשׁ לֹא לִקְבּוֹעַ מָקוֹם וְלֹא לְהַזְכִּיר סְכוּם שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁלֹּא יֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ בְּנֵי בֵּיתוֹ שֶׁכְּבָר הַזְהִירָם שֶׁלֹּא יֹאכְלוּ כִּי לֹא הָיָה חָזוּר וְאֵ״ת לָמָּה אֵינוֹ מַזְכִּיר תְּרוּמָה גְּדוֹלָה בְּהַהוּא מַעֲשֶׂה דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל וְי״מ מִשּׁוּם דְּחַטָּה אַחַת פּוֹטֶרֶת אֶת הַכְּרִי מה״ת וְשָׁמָא הִפְרִישָׁהּ קוֹדֶם שֶׁיָּצָא מִבֵּיתוֹ כְּדֵי לְצֵאת יְדֵי אִיסּוּרָא דְּאוֹרַיְיתָא וּנְתָנָהּ לְכֹהֵן וְלֹא נְהִירָא וְכִי לֹא הָיָה לוֹ לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל לְחוּשׁ לְאִיסּוּרָא דְּרַבָּנָן וְי״מ דְּלְהָכִי לֹא הַזְכִּיר תְּרוּמָה גְּדוֹלָה לְפִי שֶׁאֵינָהּ חַיֶּיבֶת בְּבִיעוּר כְּדִתְנַן בְּמַסֶּ׳ בְּכוּרִים (פ״ב מ״ב) וּמִיַּיתֵי לֵהּ בְּפ׳ הָעֶרֶל (יבמות דף טנ.) יֵשׁ בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וּבַבְּכוּרִים מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּתְרוּמָה וְכוּ׳ וְחָשִׁיב בִּיעוּר מִשְּׁמַע דְּתְרוּמָה לֹא מִיחַיֵּיבָא בְּבִיעוּר אֲבָל קָשֶׁה דְּע״כ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה חַיֶּיבֶת הִיא בְּבִיעוּר כְּדִקָּתָנֵי בְּמַתְנִי׳ דְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁהֵבֵאתִי לְעֵיל כֵּיצַד מְבַעֵר בִּיעוּר תְּרוּמָה נוֹתְנָהּ לְכֹהֵן אַלְמָא חַיֶּיבֶת הִיא בְּבִיעוּר וּלְכָל הַפָּחוֹת מִדְּרַבָּנָן וְגַם בַּמִּשְׁנַיּוֹת (ממעשר שני פ״ב מ״י) מַפִּיק לָהּ מִקְּרָא וְגַם נְתִנִּתִּיו לְלֵוִי לְרַבּוֹת תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר וְאֵין לְהַקְשׁוֹת מֵהֵהִיא דְּיֵשׁ בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וּבְבְכוּרִים מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּתְרוּמָה דְּמִשְּׁמַע תְּרוּמָה אֵינָהּ חַיֶּיבֶת בְּבִיעוּר דְּי״ל דְּמַיְּירֵי הָתָם לְבַעֲרָם מִן הָעוֹלָם כְּשֶׁהַגִּיעַ זְמַן הַבִּיעוּר כְּגוֹן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וּבְכוּרִים שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְאוֹכְלָם חוּץ לִירוּשָׁלַיִם לְכָךְ צָרִיךְ לְבַעֲרָם מִן הָעוֹלָם כְּשֶׁיַּגִּיעַ זְמַן הַבִּיעוּר אִם לֹא יְבִיאֵם בִּירוּשָׁלַיִם אֲבָל תְּרוּמָה שֶׁנֶּאֱכֶלֶת בְּכָל מָקוֹם אֵין צָרִיךְ לְבַעֲרָהּ מִן הָעוֹלָם אֶלָּא צָרִיךְ לִיתְּנָהּ לְכֹהֵן וְהַיְינוּ בִּיעוּר שֶׁלָּהּ מ״מ הַדְּרָא קוּשְׁיָא לְדוּכְתֵּהּ אַמַּאי לֹא בִּיעֵר הַתְּרוּמָה וְי״ל דְּוַדַּאי תְּרוּמָה הַפְרִישׁ בְּעוֹדָהּ בְּשָׂדֶה דְּרִגְלוּת הוּא לְהַפְרִישׁ בַּגּוֹרָן וְאִית לָן לְמֵימַר שֶׁהִפְרִישׁ בְּעוֹד הָיְתָה הַתְּבוּאָה בַּגּוֹרָן מִיָּד אַחַר הַמִּירוּחַ כִּדְאָמַר הָתָם (ירושלמי דמעשרות פ״ג) חֲזָקָה לְגוֹרָן שֶׁלֹּא תַּעֲקֹר עַד שֶׁהִפְרִישׁוּ מִמֶּנָּהּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וְה״נ אֵיתָא בִּירוּשַׁלְמִי דְּמַסֶּכֶת מַעֲשְׂרוֹת מָצָא פֵּירוֹת צְבוּרִים אֲסוּרִין מִשּׁוּם גֶּזֶל וְחַיָּיבִין מִשּׁוּם תְּרוּמָה מְפוּזָּרִים מוּתָּרִים מִשּׁוּם גֶּזֶל וּפְטוּרִים מִן הַתְּרוּמָה גְּדוֹלָה שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְגוֹרָן שֶׁתִּיעָקֵר אא״כ נִתְרַמְּה תְּרוּמָה גְּדוֹלָה:

נָתוּן לִיהוֹשֻׁעַ. שֶׁהָיָה לוֹי בְּדִפְרִיס בְּקוּנְטְרֵס וְקָשֶׁה אֵיךְ נָתַן לוֹ וְהָא קְנָסִינְהוּ עֶזְרָא (יבמות דף פו:) וְי״ל דְּסָבַר לֹא קָנַס לְעֲנִיִּים וְר׳ יְהוֹשֻׁעַ עָנִי הָיָה כִּדְאָמְרִי בְּבְרָכוֹת (דף כח.) מִכּוֹתְלֵי בֵּיתְךָ נִיכַּר שֶׁפַּחְמֵי אַתָּה וְא״ת לָמָּה לֹא נָתַן לוֹ גַּם מַעֲשֵׂר עָנִי וְי״ל לְפִי שֶׁהָיָה רוֹצֶה לִיתֵּן לְהַרְבֵּה עֲנִיִּים כִּדְאָמְרִינָן בְּעֵירוּבִין (דף סג.) הַנּוֹתֵן מַתְּנוֹתָיו לְכֹהֵן אֶחָד מַבִּיא רָעָב לְעוֹלָם אִי נַמִי הָיָה לוֹ לְר׳ יְהוֹשֻׁעַ מְאָתַיִם זוּז לְפִיכָךְ לֹא לָקַח מַעֲשֵׂר עָנִי וּמ״מ הָיָה יָכוֹל לִיקַּח מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן בְּתוֹרַת עֲנִיּוּת הוֹאִיל וְלֹא הָיָה עָשִׁיר וְהָיָה מִתְפַּרְנֵס בְּדוּחָק וּלְמ״ד (כיבמות דף פו:) קָנָסָא לְכֹהֲנִים אִיבָּא לְמֵימַר דְּיָרְהִיב לֵיהּ כְּר״ע דְּאָמַר מִקַּמֵּי קָנָסָא הָיָה לְלֵוִי וְלֹא לְכֹהֵן וּלְבָתַר קְנָסָא הָיָה אַף לְכֹהֵן: **וּמְקוֹמוֹ** מוּשְׁכָּר לוֹ. בְּסִיפָא קָתָנֵי וְנִתְקַבְּלוּ שְׁכַר זֶה מִזֶּה וְתִימַה לָמָּה לֹא הִקְנָה לוֹ הַמָּקוֹם בְּחֲלִיפִין וְשָׁמָא שְׁכִירוּת אֵין נִקְנֶה בְּחֲלִיפִין דְּאָמַר הָתָם (ב״מ דף צט:) כְּשֵׁם שֶׁהַקַּרְקַע נִקְנֶה בְּכֶסֶף וּבִשְׁטָר וּבַחֲזָקָה כַּךְ שְׁכִירוּת קַרְקַע נִקְנֶה בְּכֶסֶף בִּשְׁטָר וּבַחֲזָקָה וּבַחֲלִיפִין לֹא קָתָנֵי: **חוֹזֵר** בִּשְׁטָר וְאֵינוֹ חוֹזֵר בְּשָׂדֶה. וְא״ת וּמַה יְּרִיחֵי בָּזֶה אִם חוֹזֵר בִּשְׁטָר כֵּיוָן שֶׁלֹּא יַחֲזוֹר בְּשָׂדֶה וְי״ל דְּלֵא נִיחָא לֵיהּ דְּלִיפּוֹק שְׁטָר עֵילוּיֵיהּ דְּאִיבָּא קָלָא בִּשְׁטָר טְפֵי מִבְּעֵדִים וְיֹאמְרוּ שֶׁהוּא עָנִי שֶׁמּוֹכֵר הַכֹּל וְלֹא יִמְצָא מְלָוֶה:

במה

במה

תוספות

בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁנָּתַן לוֹ דְּמֵי כּוּלָּם. וְאִם תֹּאמַר בְּלֹא חֲזָקָה נַמִּי קָנָה מִשֶּׁעֵם כֶּסֶף וי"ל דְּמַיְּירֵי בְּאַתְרָא דְּלֹא קָנוּ בְּכַסְפָּא וְא"ת וּמֵאי קָאָמַר יָפֶה כֹּחַ חֲזָקָה מִכֹּחַ כֶּסֶף וְהָלֹא חֲזָקָה אֵינָהּ מוֹעֶלֶת בְּלֹא כֶּסֶף וְאוֹמֵר הָר"ח דְּבְמַתְנָה מִיהָא קָנָה כּוּלָּם כְּשֶׁהֶחֱזִיק בְּאַחַת מֵהֶן בְּלֹא כֶּסֶף וְה"ר שְׁמוּאֵל מְאַיְבְּרָא פִּי' שֶׁנָּתַן דְּמֵי כּוּלָּם כְּגוֹן שֶׁהַמּוֹכֵר הָיָה חַיָּיב לְלוֹקֵחַ מְעוֹת בְּבָר וְהַשְּׁתָּא נִיחָא דְּבְאוֹתָם מְעוֹת לֹא הָיָה קוֹנֶה כִּי הֵיכִי דְּלֹא מְצֵי לְקַדּוּשֵׁי בְּהֶן אִיתְּתָא לְפִי שֶׁהוּא מְלֻוֶּה ה"נ לֹא מְצֵי לְמִיקְנֵי בְּהֶן קַרְקַע וּבְהָאי נַמִּי אִיכָּא יָפֶה כֹּחַ דְּחֲזָקָה שְׁקוֹנָה בְּלֹא כֶּסֶף:

עֶשֶׂר בְּהֲמוֹת בְּאַפְסָר אֶחָד.

שֶׁכּוּלָּן קְשׁוּרִין בְּאַפְסָר אֶחָד וְהוּא אָחֹז בְּטֶלֶפַּיִם אוֹ בְּשִׁעֲרָהּ שֶׁל אַחַת מֵהֶן וַעֲלָה קָאָמַר מִי לֹא קָנֵי הַשְּׁאָר וְה"ה בְּשָׁדוֹת בְּחֲזָקָה שֶׁל אַחַת מֵהֶם קוֹנָה דְּלָהָא דַּמְיָא דְּאִי הֶחֱזִיק בְּאַפְסָר מִמָּשׁ מַאי מַיְּיתֵי מַהָא דִּילְמָא הָכָא שֶׁאנִי שֶׁהֶחֱזִיק בְּכוּלָּן וְנִרְאֶה דְּדִוְקָא שֶׁנָּתַן דְּמֵי כָּל הַבְּהֵמוֹת כִּי הֵיכִי דִּבְעִינָן בְּשָׂדוֹת שֶׁנָּתַן דְּמֵי כּוּלָּן וּמִשֵּׁנִי הָתָם אִיגּוּדוֹ בְּיָדוֹ כְּלוֹמַר רְאוּי הָיָה לְהִיוֹת בְּיָדוֹ אִם יִרְצֶה לֶאֱחוֹז בְּאַפְסָר שֶׁכּוּלָּן קְשׁוּרִים בְּאַפְסָר אֶחָד וְיִקְנֶה כּוּלָּן הַשְּׁתָּא נַמִּי הָנֵי בְּמַחוּבָּרוֹת יַחַד אֲבָל שָׂדוֹת אֵינוֹ יָכוֹל לֶאֱחוֹז כּוּלָּן כְּאֶחָד: **אָמַן** מֵאִישׁ זֶה אָמַן מֵאִישׁ אַחֵר כו'. וְא"ת מנ"ל כָּל הָנֵי הָא לֹא כְּתִיב אֶלָּא הָרֵי אָמַן וי"ל מֵחַד אָמַן מַפִּיק שְׁפִיר אֶלָּה וּשְׁבוּעָה וְאִישׁ זֶה וְאִישׁ אַחֵר שֶׁהָרֵי אַבָּל מַה דִּכְתִיב בַּפָּרָשָׁה קָאֵי וְאֶלָּה וּשְׁבוּעָה בְּהַדְדֵיהּ כְּתִיב בַּפָּרָשָׁה וּכְתִיב נַמִּי תַּחַת אִישָׁךְ דְּמִשְּׁמַע בֵּין מֵאִישׁ זֶה בֵּין מֵאִישׁ אַחֵר וְאִידָּךְ אָמַן קָאֵי אַאֲרוּסָה וְשׁוּמֶרֶת יָבָם דְּלֹא כְּתִיבֵי בַּפָּרָשָׁה: **אֶלָּא** דִּקְנֵי לַהּ כְּשֶׁהִיא אֲרוּסָה וְקָא מַשְׁקֵי לַהּ כְּשֶׁהִיא נְשׂוּאָה. וְתַחַת אִישָׁךְ דְּקָאָמַר רַחֲמָנָא הָכֵי מַשְׁמַע בְּלוֹמַר שֶׁאִתְּ עַכְשָׁיו תַּחַת אִישָׁךְ וְאִם תֹּאמַר מנ"ל לְפָרוּשֵׁי קְרָא הָכֵי הָא טוּמְאָה תַּחַת אִישָׁךְ מַשְׁמַע שֶׁהַסְּתִירָה הָיְתָה בַּנִּישׂוּאִין וי"ל דְּה"ק דְּכִי הֵיכִי דְּמִרַבֵּי מֵאִישׁ קִינּוּי דְּאֵרוּסִין בְּרֵישׁ פֶּרֶק אֲרוּסָה (כוסה קף כל.) הָכֵי נַמִּי נְרַבֵּה סְתִירָה: **וְנִקָּה** הָאִישׁ מֵעָוֹן אָמַר רַחֲמָנָא. וְא"ת לוֹקְמָהּ כְּגוֹן שֶׁבָּא עָלֶיהָ בְּשׁוֹגֵג שֶׁלֹּא יָדַע עַד לְאַחַר מִכָּאן דְּנִסְתְּרָה דִּכְה"ג מְנוּקָה מֵעָוֹן חָשִׁיב לֵיהּ דְּהָא כִּי מוֹקֵי לַהּ ע"י גִּלְגּוּל לְאו מְנוּקָה מֵעָוֹן הוּא אִם זִינְתָה בְּאֵירוּסִין אֶלָּא בֵּין דְּשׁוֹגֵג הוּא מְנוּקָה מֵעָוֹן קָרְיָנָא בֵּיהּ וי"ל דְּשֵׁאנִי הַשְׁקָאָה יוֹדֵעַ שֶׁבָּא עָלֶיהָ בְּאִיסּוּר בֵּין שֶׁבָּא עָלֶיהָ בְּשׁוֹגֵג בֵּין שֶׁבָּא עָלֶיהָ בְּמֵזִיד לְאו מְנוּקָה מֵעָוֹן הוּא אֲבָל ע"י גִּלְגּוּל שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ בִּשְׁעַת הַשְׁקָאָה מְנוּקָה מֵעָוֹן בֵּיהּ: **הָכֵי** גָּרְסִי' אֶלָּא לְאו ע"י גִּלְגּוּל. וְלֹא גָּרְסִי' דִּקְנֵי לַהּ כְּשֶׁהִיא אֲרוּסָה וְאִיסְתְּתְרָה וְנִבְנְסָה לְחוּפָּה וְכו' אֶלָּא הָכֵי גָּרְסִינָן אֶלָּא לְאו עַל יְדֵי גִּלְגּוּל שֶׁקִּינָּא לַהּ כְּשֶׁהִיא נְשׂוּאָה וְנִסְתְּרָה וְגִלְגֵּל עָלֶיהָ שְׁבוּעָה ע"י אֵירוּסִין אע"פ שֶׁלֹּא הָיוּ רְאוּיִין לִשְׁבוּעָה בִּפְנֵי עַצְמָן שֶׁהָרֵי לֹא קִינָּא לַהּ כְּשֶׁהִיא אֲרוּסָה וּבְהָכִי נַמִּי מְגַלְגְּלִין עָלֶיהָ שְׁבוּעָה בִּפְנֵי עַצְמָן שֶׁהָרֵי לֹא קִינָּא לַהּ כְּשֶׁנִּבְנְסָה לְחוּפָּה דְּקָרְקַע שְׁבוּעָה דְּקָרְקַע אע"פ שֶׁלֹּא הָיוּ רְאוּיִין לִשְׁבוּעָה בִּפְנֵי עַצְמָן שֶׁהָרֵי לֹא קִינָּא לַהּ כְּשֶׁהִיא אֲרוּסָה וּמִשֶּׁקִּינָּא לַהּ כְּשֶׁנִּבְנְסָה לְחוּפָּה דְּקָרְקַע שְׁבוּעָה דְּקָרְקַע אֵינוֹ אֶלָּא מִגְּזֵרַת הַכָּתוּב דְּלָא מְגַלְגְּלִין שְׁבוּעָה עַל אַחַר שֶׁהָרֵי לֹא קִינָּא לַהּ וּמִגְּלְגֵּל עָלֶיהָ ע"י אַחַר וְא"ת וְעוֹלָא אַמּאי לֹא מַפִּיק גִּלְגּוּל שְׁבוּעָה מֵאָמַן מֵאִישׁ זֶה וּמֵאִישׁ אַחֵר וי"ל דְּמֵהָא לֹא נִפְקָא דְּמִגְּלְגְּלִין עַל קַרְקָעוֹת דְּהָא דְּמִגְּלְגְּלִין שְׁבוּעָה מֵאִישׁ אַחֵר הַיְינוּ מִשּׁוּם דְּאוֹתוֹ אִישׁ אַחֵר שֶׁיָּיךְ בּוֹ שְׁבוּעָה אִם קִינָּא אֲבָל קַרְקַע דְּלֹא שַׁיָּיךְ בָּהּ שְׁבוּעָה כְּלָל אֵימָא לֹא מְגַלְגְּלִין אֲבָל הַשְּׁתָּא דְּמִדַּמִּינָן גִּלְגּוּל שְׁבוּעָה דְּקַרְקַע לְגִלְגּוּל דְּאַרוּסָה נִיחָא שַׁפִּיר דְּלִבְנֵי אֲרוּסָה נַמִּי לֹא שַׁיָּיךְ בָּהּ שְׁבוּעָה אֶלָּא ע"י גִּלְגּוּל דְּקָא בְּדַפְרִישׁית וְא"ת לְרַב הֵיכִי מַפִּיק גִּלְגּוּל שְׁבוּעָה מֵאִישׁ אַחֵר הָא לֹא דָּמֵי לָהּ כְּדַפְרִישׁית וי"ל דְּסָבַר מֵאִישׁ אַחֵר דְּקָאָמַר הַיְינוּ אֲפִי' מִקְּטָן שֶׁאֵין מִקַּנְּאִין לָהּ עַל יְדוֹ דְּלֹא שַׁיָּיךְ בּוֹ שְׁבוּעָה אֲפִי' הָכֵי מְגַלְגְּלִין וְעוֹלָא לֵית לֵיהּ הָאי סְבָרָא:

ספק

רש"י

בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים. דְּקָנָה בַּחֲזָקָה דְּשָׂדֶה זוּ אֶת שָׂדֶה אַחֶרֶת שֶׁאֵינָהּ סְמוּכָה לָהּ בִּזְמַן שֶׁנָּתַן לוֹ כו' וּמִטַּלְטְלִין הַנִּקְנִין עִם קַרְקַע נַמִּי כְּשֶׁדֶּה שֶׁאֵינָהּ סְמוּכָה לָהּ דְּמֵי וְהַיְינוּ דְּרָבָא: **מַסְיֵיעַ לֵיהּ לִשְׁמוּאֵל.** הַךְ דְּקָתָנֵי בֵּיוָן שֶׁהֶחֱזִיק בְּאַחַת מֵהֶן קָנְאָן כּוּלָּן: **אִגּוּדוֹ בְּיָדוֹ.** כּוּלָּן אֲגוּדוֹת בְּאֶגֶד זֶה שֶׁבְּיָדוֹ: **אִיכָּא דְּאָמְרֵי תֵּדַע דְּלֹא קָנֵי.** וְלֵיתֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל: **וְזוּ לֹא תִּיקָנֵי.** ל"ג: **וְאָמַר לֵיהּ זוּ קְנֵי מִי קָנֵי.** לְשֵׁאָרָא הָא אָמַר זוּ הָכָא נַמִּי כִּי אֲחֲזָקָה בְּהָא וְאֵין הַשְּׁאָר נִיכָּרוֹת עִמָּהּ זוּ קְנֵי הוּא: **גּוּפִּין מוּחְלָקִין.** וְכִי אָמַר לֵיהּ זוּ קְנֵי הוּא מִשֵּׁמַע וְלֹא קָנָה הַשְּׁאָר הָכָא לֹא זוּ קְנֵי הוּא: **דְּסַבְּרָא דְּאַרְבָּעָא חַד הוּא.** דְּהָא כּוּלָּהּ מְחוּבָּרֶת: **סָרְנָא.** טרינ"ק כְּמוֹ סָדָן שֶׁל נַפָּחִים כְּלוֹמַר עֶשֶׂת וְחִיבּוּר הַקַּרְקַע חַד הוּא דְּהָא כּוּלָּהּ מְחוּבָּרֶת: **אָמַן אָמַן.** יְתִירָא לְמִידְרַשׁ בֵּיהּ גִּלְגּוּל בְּדָקָא מְסַיֵּים וְאָזֵיל אָמַן שֶׁלֹּא טָטִיתִי אֲרוּסָה וּנְשׂוּאָה וְלֹא אֶפְשָׁר לְאוֹקְמָהּ אֶלָּא בְּגִלְגּוּל: **עַל הָאָלָה.** יְרֵכַי נוֹפֶלֶת וְגוֹ': **הַשְּׁבוּעָה.** שֶׁהָיָה מַשְׁבִּיעָה הַכֹּהֵן וְאוֹמֵר מַשְׁבִּיעֵנִי עָלֶיךָ שֶׁלֹּא נִטְמֵאת בְּדִבְרֵתִיב (כמלכר ה) וְהִשְׁבִּיעַ אוֹתָהּ: **כְּנוּסָה.** שַׁיָּיךְ לְמִיתְּנֵי גַּבֵּי יְבָמָה שׁוֹמֶרֶת יָבָם מִמְּתֻנֵּת וּמִצַּפָּה לְיִבּוּם כְּמוֹ שֶׁמַּר אֶת הַדָּבָר (כלאמיים לז) לְהָכֵי שַׁיָּיךְ לְשׁוֹן כְּנִיסָה בְּדִבְרֵתִיב (בכריס כס) לֹא תִהְיֶה אִשֶּׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר אֶלָּא יְבָמָהּ יִקָּחֶנָּה לְאִשָּׁה בְּבֵיתוֹ: **אִי נַיְמָא כו' וּמַשְׁקֶה לַהּ כְּשֶׁהִיא אֲרוּסָה.** וּמִילֵּי מִילֵּי קָתָנֵי וְלֹא שֶׁהִשְׁבַּע עַל כּוּלָּם בְּאֶחָד וְה"ק בֵּין שֶׁהִיא אֲרוּסָה בֵּין שֶׁהִיא נְשׂוּאָה יְכוֹל לְהַשְׁבִּיעָהּ וּלְהַשְׁקוֹתָהּ: **לֹא שׁוֹתוֹת.** אִם נִסְתְּרוּ דִּבְעִינָן תַּחַת אִישָׁהּ: **וְלֹא נוֹטְלוֹת כְּתוּבָּה.** שֶׁהִיא גְּרָמָה לְעַצְמָהּ לִיאָסֵר עָלָיו: **וְקָא מַשְׁקֶה לַהּ כְּשֶׁהִיא נְשׂוּאָה.** עַל סְתִירַת אֵירוּסִין: **וְנִקָּה הָאִישׁ.** שֶׁלֹּא בָּא עָלֶיהָ אַחַר שֶׁנִּסְתְּרָה שֶׁנֶּאֱסְרָה עָלָיו בִּסְתִירָה זוֹ: **ה"נ אֶלָּא לְאו ע"י גִּלְגּוּל.** וְלֹא גָּרְסִינָן דְּקִנֵּי לַהּ כְּשֶׁהִיא אֲרוּסָה וְאִסְתְּתְרָה וְנִבְנְסָה לַחוּפָּה כו': **גִּלְגּוּל.** שֶׁקִּינָּא לַהּ כְּשֶׁהִיא נְשׂוּאָה וְנִסְתְּרָה וּמִגְּלְגֵּל עָלֶיהָ שְׁבוּעָה עַל אֵירוּסִין אע"פ שֶׁלֹּא הָיוּ רְאוּיִין לִשְׁבוּעָה בִּפְנֵי עַצְמָן שֶׁהָרֵי לֹא קִינָּא לַהּ כְּשֶׁהִיא אֲרוּסָה וּבְהָכִי נַמִּי מְגַלְגְּלִין עָלֶיהָ שְׁבוּעָה עַל אֵירוּסִין אע"פ שֶׁלֹּא הָיוּ רְאוּיִין לִשְׁבוּעָה בִּפְנֵי עַצְמָן שֶׁהָרֵי לֹא קִינָּא לַהּ כְּשֶׁהִיא אֲרוּסָה וּמִשֶּׁקִּינָּא לַהּ כְּשֶׁנִּבְנְסָה לַחוּפָּה דְּקָרְקַע שְׁבוּעָה דְּקָרְקַע אֵינוֹ אֶלָּא מִגְּזֵרַת הַכָּתוּב דְּלָא מְגַלְגְּלִין עָלֶיהָ שְׁבוּעָה עַל אַחַר שֶׁהָרֵי לֹא קִינָּא לַהּ וּמִגְּלְגֵּל עָלֶיהָ ע"י אַחַר וְעוֹלָא אַמּאי לֹא מַפִּיק גִּלְגּוּל שְׁבוּעָה מֵאָמַן מֵאִישׁ זֶה וּמֵאִישׁ אַחֵר וי"ל דְּמֵהָא לֹא נִפְקָא דְּמִגְּלְגְּלִין עַל קַרְקָעוֹת דְּהָא דְּמִגְּלְגְּלִין שְׁבוּעָה מֵאִישׁ אַחֵר הַיְינוּ מִשּׁוּם דְּאוֹתוֹ אִישׁ אַחֵר שֶׁיָּיךְ בּוֹ שְׁבוּעָה אִם קִינָּא אֲבָל קַרְקַע דְּלֹא שַׁיָּיךְ בָּהּ שְׁבוּעָה כְּלָל אֵימָא לֹא מְגַלְגְּלִין אֲבָל הַשְּׁתָּא דְּמִדַּמִּינָן גִּלְגּוּל שְׁבוּעָה דְּקַרְקַע לְגִלְגּוּל דְּאַרוּסָה נִיחָא שַׁפִּיר דְּלִבְנֵי אֲרוּסָה נַמִּי לֹא שַׁיָּיךְ בָּהּ שְׁבוּעָה אֶלָּא ע"י גִּלְגּוּל דְּקָא בְּדַפְרִישׁית וְא"ת לְרַב הֵיכִי מַפִּיק גִּלְגּוּל שְׁבוּעָה מֵאִישׁ אַחֵר הָא לֹא דָּמֵי לָהּ כְּדַפְרִישׁית וי"ל דְּסָבַר מֵאִישׁ אַחֵר דְּקָאָמַר הַיְינוּ אֲפִי' מִקְּטָן שֶׁאֵין מִקַּנְּאִין לָהּ עַל יְדוֹ דְּלֹא שַׁיָּיךְ בּוֹ שְׁבוּעָה אֲפִי' הָכֵי מְגַלְגְּלִין וְעוֹלָא לֵית לֵיהּ הָאי סְבָרָא:

שלא

בְּמֶה דְּבָרִים אֲמוּרִים שכשעשה חזקה בשדה אחת, קנה בכך שדות נוספות אף שאינן סמוכות לה , **כְּשֶׁנָּתַן לוֹ** הקונה למוכר **דְּמֵי כּוּלָּן** - תשלום כל השדות , **אֲבָל לֹא נָתַן לוֹ דְּמֵי כּוּלָּן, לֹא קָנָה** מהשדות בחזקה זו שעשה, **אֶלָּא כְּנֶגֶד מְעוֹתָיו** – אלא רק כפי שווי הדמים ששילם. ויש ללמוד מכאן לדברי רבא, שגם קנין חזקה הנעשה בקרקע לקנות אגבה מטלטלין, שאף הם נפרדים ממנה, אין הקנין מועיל אלא רק כנגד הדמים ששילם.

ובריירתא זו, **מְסַיַּע לֵיהּ לִשְׁמוּאֵל** – מסייעת גם לשמואל, **דְּאָמַר שְׁמוּאֵל** דין זה ממש, שאם **מָכַר לוֹ עֶשֶׂר שָׂדוֹת בְּעֶשֶׂר מְדִינוֹת כֵּיוָן שֶׁהֶחֱזִיק** – עשה הקונה קנין חזקה **בְּשדה אַחַת מֵהֶן, קָנָה אֶת כּוּלָּן** ואינו צריך לעשות בכל שדה קנין חזקה בנפרד, ודברי שמואל הן הן דברי הברייתא. **אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא תֵּדַע** שכן הוא כדברי שמואל, שקנין בחפץ אחד מועיל לחפצים אחרים, **שֶׁהרי אִילּוּ מָסַר לוֹ** המוכר לקונה **עֶשֶׂר בְּהֵמוֹת** קשורות **בְּאַפְסָר אֶחָד, וְאָמַר לֵיהּ קְנִי, מִי לֹא קָנִי** – האם לא יקנה במסירה אחת את כל הבהמות, והוא הדין אם עשה חזקה בשדה אחת, שקונה בחזקה זו את כל השדות. הגמרא דוחה: **אָמְרוּ לֵיהּ** לרב אחא בריה דרב איקא, **מִי דָּמֵי** – האם יש לדמות זה לזה, הלוא **הָתָם,** במסר עשר בהמות באפסר אחד, **אִינּוּדוֹ** – האפסר שכל הבהמות אגודות בו כאחד, **בְּיָדוֹ** הוא, ונחשב שעושה מעשה קנין בכל הבהמות, אבל **הָכָא** בעשר השדות, **אֵין אִינּוּדוֹ בְּיָדוֹ** – אין הוא אוחז בידו דבר המאגד אותן, אלא כל שדה נפרדת מחברתה, ולכן אין שייך מעשה הקנין שעשה בשדה זו לשדות האחרות.

אִיקָּא דְּאָמְרֵי – יש שאמרו כי רב אחא לא בא להוכיח את דברי שמואל אלא לסותרם, וכך **אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא, תֵּדַע** שהדין הוא **דְּלֹא קָנִי,** ושלא כדברי שמואל, שהרי **אִילּוּ מָסַר לוֹ עֶשֶׂר בְּהֵמוֹת** הקשורות **בְּאַפְסָר אֶחָד וְאָמַר לוֹ** בהמה זו **קְנִי, מִי קָנִי** – האם קונה הוא גם את שאר הבהמות, הלא משמעות דבריו שיקנה רק את זו . ומעתה, גם בקונה עשר שדות, כיון שהחזקה נעשתה רק בשדה אחת הנבדלת מחברותיה, הרי זה כאילו ייחד לקנין את זו בלבד, ואינו קונה את השאר. הגמרא דוחה: **מִי דָּמֵי** – האם יש לדמות זה לזה, **הָתָם** בעשר בהמות שנמסרו באפסר אחד, הרי הבהמות, **גּוּפִים מוּחְלָקִים** ונבדלים זה מזה, וכשאמר לו 'קנה בהמה זו', מיעט את הבהמות האחרות. אבל **הָכָא** במוכר עשר שדות בעשר מדינות, **סַדְּנָא דְּאַרְעָא חַד הוּא** – גוש הארץ ובסיסה אחד הוא, וכל השדות כגוף אחד הן, ולכן חזקה באחת נחשבת כחזקה בכולן, ואין זה כמייחד את החזקה על שדה אחת לבדה.

שנינו במשנה, 'וְזוֹקְקִים' המטלטלין 'אֶת הַנְּכָסִים וְכוּ' שיש להם אחריות', להשבע עליהן', שאף שאין נשבעים על תביעת קרקעות, מכל מקום אם כבר נתחייב הנתבע שבועה על מטלטלים מגלגלים עליו להישבע אגב המטלטלין גם על הקרקעות:

אָמַר עוּלָּא, מִנַּיִן לְגִלְגּוּל שְׁבוּעָה מִן הַתּוֹרָה – מנין למדנו מהתורה, שאפשר להטיל על אדם שבועה, על דבר שאין בו שבועה מצד עצמו, אגב חיובו בשבועה אחרת, **שֶׁנֶּאֱמַר** בפרשת סוטה (במדבר ה כב), אחרי שהכהן מקלל ומשביע אותה שלא זינתה, 'וְאָמְרָה הָאִשָּׁה אָמֵן אָמֵן', ובאמירה זו היא מקבלת על עצמה את דברי הכהן, **וּתְנַן** במשנה (סוטה יח:), **עַל מַה הִיא אוֹמֶרֶת 'אָמֵן אָמֵן',** פעמיים, **אָמֵן עַל הָאָלָה** – הקללה שאומר לה הכהן, שיתן ה' את יריכה נופלת ואת בטנה צבה, כמבואר בפסוקים, **אָמֵן עַל הַשְּׁבוּעָה** שהשביע אותה הכהן שלא זינתה, **אָמֵן** – שמקבלת את דברי הכהן **אִם** זינתה **מֵאִישׁ זֶה** שקינא לה בעלה ממנו, **אָמֵן** - שמקבלת את דבריו **אִם** זינתה **מֵאִישׁ אַחֵר,** וכן **אָמֵן שֶׁלֹּא סָטִיתִי** בהיותי **אֲרוּסָה** ובהיותי **נְשׂוּאָה, וְבהיותי שׁוֹמֶרֶת יָבָם** - אלמנה הממתינה ליבום או לחליצה מאחי בעלה אחר מות בעלה בלא בנים, **וּבהיותי כְּנוּסָה** – אחר שכנסני יבמי. אלו דברי המשנה.

הגמרא דנה בפירוש המשנה, ומבארת את הראיה מהמשנה לדין גלגול שבועה: **הַאי 'אֲרוּסָה' הֵיכִי דָּמֵי** – ארוסה זו שאמורה במשנה, במה מדובר, **אִילֵימָא** – אם נאמר **דְּקָנֵי לָהּ** – שהזהירה שלא להתייחד עם פלוני **כְּשֶׁהִיא אֲרוּסָה, וְקָא מַשְׁקֵי לָהּ** – ויש עדים שנסתרה, והוא מביא אותה לירושלים להשקותה **כְּשֶׁהִיא** עדיין **אֲרוּסָה,** הדבר לא יתכן, **וְהָתְנַן** – שהרי שנינו (סוטה כג:), **אֲרוּסָה וְשׂוֹמֶרֶת יָבָם,** שקינא להן הארוס או היבם ונסתרו, **לֹא שׁוֹתוֹת** - שאין מביאים אותם לירושלים להשקותן, ומכיון שאין אפשרות לברר שלא זינתה חייב להוציאה בגט, **וְכשיוצאות מבעליהן, לֹא נוֹטְלוֹת כְּתוּבָּה,** שמאחר ונאסרה על בעלה באשמתה, שנסתרה אף שהתרה בה, ואין אפשרות להתירה על ידי שתיית מי סוטה, מפסידה כתובתה. ומבארת הגמרא, **מַאי טַעְמָא** ארוסה ושומרת יבם אינן שותות, משום **שׁ'וְאַתְּ כִּי שָׁטִית תַּחַת אִישֵׁךְ' אָמַר רַחֲמָנָא** – נאמר בתורה (במדבר ה כ), ודורשים מפסוק זה שהשקאת סוטה נאמרה דווקא באשה היושבת תחת בעלה, **וְלֵיבָא** – ואין הדבר מתקיים בארוסה ושומרת יבם שאין הן נחשבות יושבות תחת איש.

הגמרא מנסה לבאר את המשנה באופן אחר: **אֶלָּא** נצטרך לומר שמדובר במשנה **דְּקָנֵי לָהּ כְּשֶׁהִיא אֲרוּסָה וְנִסְתְּרָה כְּשֶׁהִיא אֲרוּסָה וְקָא מַשְׁקֵי לָהּ כְּשֶׁהִיא נְשׂוּאָה** – שהתתראה שלא תסתר עם פלוני, וכן הסתירה שהיא הייחוד, היו בעודה ארוסה, אולם הוא בא להשקותה עתה כשהיא נשואה שהיא נחשבת כבר תחת אישה. דוחה הגמרא גם ביאור זה: **מִי בָּדְקֵי לָהּ מָיָא** – האם באופן זה יבדקו אותה המים, הלא 'וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעָוֹן' **אָמַר רַחֲמָנָא** (במדבר ה לא), ודורשים מפסוק זה שרק **בִּזְמַן שֶׁהָאִישׁ** – הבעל, **מְנוּקֶה מֵעָוֹן,** שלא בא עליה אחר שנסתרה ונאסרה עליו בסתירה זו, **אז הַמַּיִם בּוֹדְקִים אֶת אִשְׁתּוֹ,** אולם אם **אֵין הָאִישׁ מְנוּקֶה מֵעָוֹן,** שעבר ובא עליה אחר שנסתרה , **אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִים אֶת אִשְׁתּוֹ,** ונמצא שאין כלל אפשרות להשביע אשה על זנות שבזמן האירוסין, שכן בעודה ארוסה אינו משקה אותה, ולהשביעה בעת הנישואין על זנות שהיתה באירוסין אי אפשר, שכיון שנשאה ובא עליה אינו מנוקה מעוון ואין המים בודקים אותה. **אֶלָּא** על כרחך שבועה זו בארוסה, היא **עַל יְדֵי גִּלְגּוּל,** שמתוך שהיא נשבעת על כך שלא זינתה בנישואין, מגלגלים עליה שבועה שלא זינתה באירוסין, אף שעל האירוסין מצד עצמן לא היה מקום להשביעה. ומכאן למדנו שניתן לגלגל שבועה אגב שבועה אחרת .

הגמרא מברר כיצד ניתן ללמוד גלגול שבועה מסוטה לקרקעות: **אַשְׁכְּחָן** – מצאנו גלגול שבועה **בסוֹטָה דְּאִיסּוּרָא** – שהוא ענין של איסור, אולם גלגול שבועה **בְּמָמוֹנָא** – ענייני ממון כגון שבועה על הקרקעות שבכך דנה משנתינו, **מְנָלָן** – מהיכן למדנו בהם גלגול שבועה. **תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל,** יש ללמוד גלגול שבועה בממון מִקַּל **וָחוֹמֶר, וּמַה בסוֹטָה,** שהחמירו בשבועתה,

---

המשך ביאור למסכת קידושין ליום ראשון עמ' א

רַבִּי יִצְחָק, מַעֲשֶׂה בְּשִׁפְחָה שֶׁל בֵּית רַבִּי שֶׁטָּבְלָה, וְעָלְתָה וְנִמְצָא עֶצֶם שהיתה בטבילה **בֵּין שִׁנֶּיהָ, וְהִצְרִיכָהּ רַבִּי טְבִילָה אַחֶרֶת** משום חציצה, ולמדנו שדעת רבי שצריך שתהיה טבילה גם בחלל הפה. מתרצת הגמרא: **נְהִי דְּכִיאַת מַיִם לֹא בְּעֵינָן** – אף שאין צורך בביאת מים ממש בתוך הפה, וכדברי עולא, אבל **מָקוֹם הָרָאוּי לְבוֹא בּוֹ מַיִם בְּעֵינָן** – יש צורך שיהיה חלל הפה ראוי לביאת מים, שלא תהיה בו חציצה. **כִּדְרַבִּי זֵירָא** – וכפי שלמדנו מדברי רבי זירא, **דְּאָמַר רַבִּי זֵירָא, כָּל הָרָאוּי לְבִילָה** – כל מנחה שראוי לבוללה מפני שאין בה יותר משששים עשרון סולת, **אֵין בִּילָה מְעַכֶּבֶת בּוֹ,** ואפילו אם לא בלל כלל, המנחה כשרה, **וְמנחה שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְבִילָה** – שיש יותר מששים עשרון בכלי אחד, ואין סולת המנחה והשמן נבללים יפה, **בִּילָה מְעַכֶּבֶת בּוֹ,** והמנחה פסולה מפני שלא ניתן לבוללה . והוא הדין לגבי טבילה, אף שאין מי הטבילה צריכים להיכנס לתוך הפה, מכל מקום יש צורך שיהיה המקום ראוי לכך.

שֶׁלֹּא נִיתְּנָה לְהִתָּבַע בְּעֵד אֶחָד – שאין משביעים סוטה על סמך עדות עד אחד שנסתרה, אלא יש צורך בשני עדים על כך, ובכל זאת **מְגַלְגְּלִין** את שבועתה, ומחייבים אותה להשבע גם שלא זינתה בעודה ארוסה, **מָמוֹן** שהקילו בשבועתו בכך, **שֶׁנִּיתָּן לְהִתָּבַע בְּעֵד אֶחָד** - שאם עד אחד העיד שהוא חייב ממון עליו להשבע להכחישו, **אֵינוֹ דִּין** – האין זה קל וחומר, **שֶׁמְּגַלְגְּלִין** את שבועתו כאשר הנתבע כבר חייב שבועה אחרת.

הגמרא מבררת את מקורו של דין גלגול שבועה בתביעות שאינן אלא טענות שמא:

אַשְׁכְּחָן – מצאנו מקור לגלגל שבועה **בְּאופן** שהתובע טוען טענת **וַדַּאי** על הטענה השניה, שברור לו שהנתבע מחוייב ממון. אבל כשרוצה לגלגל שבועה על טענת **סָפֵק, מְנָלָן** – מהיכן לנו שמגלגלין שבועה. וכגון, שהיה הנתבע אריס או שותף אצלו, ואחר שחלקו הוא תובעו שישבע שלא נטל ממנו יותר מהמגיע לו, מנין שאפשר לגלגל שבועה זו אע"פ שאינו תובעו בודאי. מיישבת הגמרא: **תַּנְיָא רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר,** שהמקור לגלגול שבועה על טענת ספק, הוא ממה שנֶאֱמְרָה בתורה, **שְׁבוּעָה בַּחוּץ** – שבועות שנשבעין עליהם מחוץ לעזרה, והן כל השבועות שבין אדם לחבירו על תביעות ממון שנשבעין עליהם בבית דין, **וְנֶאֱמְרָה** בתורה גם **שְׁבוּעָה בְּפָנִים** – בעזרה, והיא שבועת הסוטה, הנעשית בבית המקדש. ויש ללמוד שבועה זו מזו, **מַה שְּׁבוּעָה הָאֲמוּרָה בְּפָנִים** – שבועת סוטה, **עֲשָׂה בָּהּ סָפֵק כְּוַדַּאי** - שיחד עם השבועה שנתחייבה על שנסתרה עם האיש שקינא לה בעלה ממנו, ניתן לגלגל עליה גם טענות ספק, כגון שלא זינתה מאיש אחר, **אַף שְׁבוּעָה הָאֲמוּרָה בַּחוּץ,** שבועת ממון, **עֲשָׂה בָּהּ סָפֵק כְּוַדַּאי** - שיחד עם השבועה על טענת הוודאי, מגלגלים על הנתבע שבועות גם על טענות של ספק.

הגמרא מבררת את פרטי דין גלגול שבועה: **עַד הֵיכָן** כוחו של **גִּלְגּוּל שְׁבוּעָה,** כלומר, עד כמה תהא התביעה כזו שאין נשבעים עליה, ובכל זאת יוכל לגלגל שבועה על הנתבע ולחייבו להישבע ולהכחישה, **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, דְּאָמַר לֵיהּ** – שאמר לו, התובע לנתבע, **הִישָּׁבַע לִי שֶׁאֵין עַכְבִּי אַתָּה,** שאפילו תביעה כזו יכול הוא לגלגל עליו ולחייבו להשבע עליה ולהכחישה, אגב שבועה אחרת שנתחייב בה כדין. הגמרא מקשה: **הַהוּא שַׁמּוּתֵי מְשַׁמְּתִינַן לֵיהּ** – אדם שתובע דבר כזה יש לנדותו, ואין לחשוש לדבריו ולהשביע את הנתבע, **דְּתַנְיָא הַקּוֹרֵא לַחֲבֵירוֹ 'עֶבֶד** כנעני', **יְהֵא בְּנִידּוּי** – יש לבית דין לנדותו, שמכיון שזלזל בישראל חבירו, יש לזלזל גם בו, ואם קרא לחבירו **'מַמְזֵר',** עונשו הוא **שסוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים,** כלומר לוקה מכת מרדות. ואם קרא לחבירו **'רָשָׁע',** אף שאין בית דין נזקקים לו להענישו, אך זה שכונה בשם רשע **יוֹרֵד עִמּוֹ לְחַיָּיו** – מותר לו לשנוא את המכנה ולמעט את פרנסתו ולהתחרות עמו. אלו דברי הברייתא, ומאחר שמבואר שיש לנדות את הקורא לחבירו עבד, שוב אין לומר שמגלגלין טענה זו לחייבו להשבע עליה.

הגמרא מבארת את דברי רב יהודה אמר רב: **אֶלָּא אָמַר רָבָא,** כוחו של גלגול שבועה הוא שיכול התובע לגלגל שבועה, גם על טענת **הִישָּׁבַע לִי שֶׁלֹּא נִמְכַּרְתָּ לִי בְּעֶבֶד עִבְרִי,** שהרי זו תביעת ממון ומגלגלים עליה שבועה. הגמרא מקשה: **הַאי טַעֲנָתָא מְעַלְּיָיתָא הִיא** – הלא טענה מעולה היא זו, שהרי **מָמוֹנָא אִית לֵיהּ נַבִּיהּ** - ממון יש לו לתובע אצל הנתבע, שלדבריו הוא חייב לו ממון, כלומר שהוא חייב לו את עבודתו או את דמיה, והרי זו ככל תביעות ממון, ומה החידוש שמגלגלים שבועה עליה. מתרצת הגמרא, **רָבָא לְטַעְמֵיהּ** – רבא אמר זאת לשיטתו, **דְּאָמַר רָבָא עֶבֶד עִבְרִי גּוּפוֹ קָנוּי** – שאין העבד כמי שחייב ממון לאדונו, אלא הרי הוא עצמו קנוי לו, ואין כאן טענת מטלטלין שראוי להישבע עליה בפני עצמה. הגמרא חוזרת ומקשה: **אִי הָכִי** – אם כן שתביעה על גופו של אדם אינה תביעת מטלטלין, **הַיְינוּ קַרְקַע** – הרי זו כתביעת קרקע, ומה החידוש בדבר שמגלגלים אפילו תביעה כזו. מתרצת הגמרא: **מַהוּ דְּתִימָּא** - יכול היית לומר, **קַרְקַע הוּא דְּעַבְדֵי אִינְשֵׁי דְּמָזַבְנֵי בְּצִינְעָא** - קרקע עשויים אנשים למוכרה בצינעה ובלא פרסום, ולכן מגלגלים שבועה על תביעתה, מכיון שאף **אִם אִיתָא דְּזָבְנִין** - אם האמת כדבריו שמכר לו את השדה **לֵית לֵיהּ קָלָא** – אין קול לדבר ואין הדבר מפורסם, מפני שנמכרה בהצנע. אולם **הַאי** - טענה זו, שנמכרת לי בעבד עברי, **אִם אִיתָא דְּזָבְנִין קָלָא אִית לֵיהּ** - אם אכן כדבריו שקנאו בעבד, היה יוצא קול לדבר והיה מתפרסם, וזה שאין לדבר פרסום הוא ראיה שטענה של שקר היא, והייתי אומר שאין להשביע את הנתבע עליה, **קָא מַשְׁמַע לָן** – זהו שהשמיענו רבא, שאף באופן זה מגלגלים עליו שבועה.

משנה

המשנה מלמדת קנין נוסף, והוא קנין חליפין. מהפסוק 'וְקַיֵּם כָּל דָּבָר, שָׁלַף אִישׁ נַעֲלוֹ וְנָתַן לְרֵעֵהוּ', למדו חכמים קנין חליפין בשני אופנים: א. שהמוכר או הנותן מקבל מהקונה חפץ לשם מעשה קנין, ונקרא קנין סודר לפי שרגילים לעשותו בסודר. ב. 'חליפין שוה בשוה' שמחליפים דבר בדבר. ומשנתינו מדברת בשניהם:

כָּל הַנַּעֲשֶׂה דָּמִים בְּאַחֵר – דהיינו כסף שמשלמים איתו על דבר אחר, **כֵּיוָן שֶׁזָּכָה בּוֹ זֶה** – המוכר, בתורת חליפין, ואפילו רק בזוז אחד, **נִתְחַיֵּיב זֶה** – הקונה **בְּחֲלִיפָיו** של הכסף, שנקנה לו החפץ בכל מקום שהוא, ובאחריותו הוא, ואפילו ינזק או יאבד יצטרך לשלם את שארית דמיו למוכר, על אף שלא הגיע החפץ לידו מעולם.

המשנה מביאה דוגמאות: **כֵּיצַד, הֶחֱלִיף שׁוֹר בְּפָרָה, אוֹ** שהחליף **חֲמוֹר בְּשׁוֹר,** ונתן לחבירו את השור או את החמור, **כֵּיוָן שֶׁזָּכָה זֶה** – בעל הפרה בשור או בעל השור בחמור על ידי משיכה, **נִתְחַיֵּיב זֶה** – השני, **בְּחֲלִיפָיו,** שאם תינזק הפרה או השור, יפסיד, על אף שלא הגיעו לידו, כיון שקנאם בחליפין.

גמרא

שנינו במשנה שהנעשה דמים באחר מועיל גם לקנין חליפין, ובפשטות מתפרשת המשנה על כסף. הגמרא מבררת דין זה: **הַחֲלִיפִין מַאי נִיהוּ** – מה הם החליפין שנעשים דמים באחר, בפשטות היינו **מַטְבֵּעַ,** שבו משלמים. וקשה, **שְׁמַע מִינָּה** – משמע, **שֶׁמַּטְבֵּעַ נַעֲשָׂה** קנין **חֲלִיפִין,** ואילו בבבא מציעא (מו.) מסקנת הגמרא שאי אפשר לעשות קנין חליפין על ידי מטבעות.

מתרצת הגמרא, **אָמַר רַב יְהוּדָה, הָכִי קָאָמַר** – כך כוונת המשנה, **כָּל הַנִּישׂוֹם דָּמִים בְּאַחֵר** - כל דבר שצריך להעריך את שוויו כשניתן כתשלום על חפץ אחר, דהיינו כל המטלטלין, מלבד מטבעות ששומתם ידועה,

שֶׁלֹּא נִיתְּנָה לְהִתָּבַע בְּעֵד אֶחָד מְגַלְגְּלִין מָמוֹן שֶׁנִּיתָּן לְהִתָּבַע בְּעֵד אֶחָד אֵינוֹ דִּין שֶׁמְּגַלְגְּלִין אַשְׁכְּחָן בְּוַדַּאי סָפֵק מְנָלָן תַּנְיָא רַשְׁבַּ"י אוֹמֵר נֶאֶמְרָה שְׁבוּעָה בַּחוּץ וְנֶאֶמְרָה שְׁבוּעָה בִּפְנִים מַה שְּׁבוּעָה הָאֲמוּרָה בִּפְנִים עָשָׂה בָּהּ סָפֵק כְּוַדַּאי אַף שְׁבוּעָה הָאֲמוּרָה בַּחוּץ עָשָׂה בָּהּ סָפֵק כְּוַדַּאי עַד הֵיכָן גִּלְגּוּל שְׁבוּעָה אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב דְּא"ל הִישָּׁבַע לִי שֶׁאֵין עַבְדִּי אַתָּה הַהוּא שְׁמוּתֵי מְשַׁמְּתִינַן לֵיהּ דְּתַנְיָא הַקּוֹרֵא לַחֲבֵירוֹ עֶבֶד יְהֵא בְּנִידּוּי מַמְזֵר סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים רָשָׁע יוֹרֵד עִמּוֹ לְחַיָּיו אֶלָּא אָמַר רָבָא הִישָּׁבַע לִי שֶׁלֹּא נִמְכַּרְתָּ לִי בְּעֶבֶד עִבְרִי הַאי טַעֲנְתָא מְעַלַּיְיתָא הִיא מָמוֹנָא אִית לֵיהּ גַּבֵּיהּ רָבָא לְטַעְמֵיהּ דְּאָמַר רָבָא עֶבֶד עִבְרִי גּוּפוֹ קָנוּי אִי הָכֵי הַיְינוּ קַרְקַע מַהוּ דְּתֵימָא קַרְקַע הוּא דְּעָבְדֵי אִינְשֵׁי דְּמִזַּבְּנֵי בְּצִינְעָא אִם אִיתָא דְּזָבֵין לֵית לֵיהּ קָלָא הַאי אִם אִיתָא דְּזָבֵין קָלָא אִית לֵיהּ קמ"ל:

מתני' כָּל הַנַּעֲשֶׂה דָּמִים בְּאַחֵר כֵּיוָן שֶׁזָּכָה זֶה נִתְחַיֵּיב זֶה בַּחֲלִיפָיו כֵּיצַד הֶחֱלִיף שׁוֹר בְּפָרָה אוֹ חֲמוֹר בְּשׁוֹר כֵּיוָן שֶׁזָּכָה זֶה נִתְחַיֵּיב זֶה בַּחֲלִיפָיו: **גמ'** חֲלִיפִין מַאי נִיהוּ מַטְבֵּעַ שְׁמַע מִינָּהּ מַטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין אָמַר רַב יְהוּדָה הָכֵי קָאָמַר כָּל הַנִּישׁוֹם דָּמִים בְּאַחֵר

כיון

רש"י

שֶׁלֹּא נִיתְּנָה לִיתָּבַע. שְׁבוּעָה שֶׁלָּהּ בְּעֵד אֶחָד כִּדְאַמְרִינַן הָתָם (רֵישׁ סוֹטָה) דְּצָרִיךְ שְׁנֵי עֵדִים שֶׁרְאוּהָ שֶׁנִּסְתְּרָה דְּיָלִיף דָּבָר דָּבָר מִמָּמוֹן: **מָמוֹן שֶׁנִּיתָּן לִיתָּבַע.** לְהַשְׁבִּיעַ בְּעֵד אֶחָד אִם טְעָנוֹ מָנֶה וְכָפַר לוֹ בְּכוּלּוֹ וְעֵד אֶחָד מְעִידוֹ שֶׁהוּא חַיָּיב לוֹ נִשְׁבָּע שֶׁנֶּאֱמַר לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל עָוֹן וּלְכָל חַטָּאת לְכָל עָוֹן וּלְכָל חַטָּאת אֵינוֹ קָם אֲבָל קָם הוּא לִשְׁבוּעָה (שבועות דף מ.): **אֵינוֹ דִּין שֶׁמְּגַלְגְּלִין.** אֶת שְׁבוּעָתוֹ לְהַשְׁבִּיעַ בְּגִלְגּוּל: **אַשְׁכְּחָן וַדַּאי.** שֶׁמְּגַלְגְּלִין שְׁבוּעָה טַעֲנַת בָּרִי בְּדָבָר שֶׁאֵין חַיָּיבִין עָלָיו שְׁבוּעָה כְּגוֹן קַרְקָעוֹת אוֹ שֶׁלֹּא הוֹדָה בְּמִקְצָת שֶׁמְּגַלְגְּלִין אוֹתוֹ אִם נִתְחַיֵּיב לוֹ שְׁבוּעָה מִמָּקוֹם אַחֵר: **סָפֵק מְנַיִן.** טַעֲנַת שֶׁמָּא כְּגוֹן שְׁבוּעַת הַשּׁוּתָּפִין וְהָאֲרִיסִין שֶׁחָלְקוּ דִּתְנַן בִּשְׁבוּעוֹת (דף מה.) חָלְקוּ הַשּׁוּתָּפִין וְהָאֲרִיסִין אֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁבִּיעוֹ וְקָתָנֵי נִתְחַיֵּיב לוֹ שְׁבוּעָה מִמָּקוֹם אַחֵר מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל אַלְמָא סָפֵק נַמִּי מְגַלְגְּלִין: **מְנָלָן.** אִי מִק"ו לֹא דָּמֵי דְּסוֹטָה כָּל שְׁבוּעָתָהּ סָפֵק וְגִלְגּוּל נַמִּי סָפֵק מָמוֹן עִיקַּר שְׁבוּעָתוֹ אֵינוֹ בָּאָה אֶלָּא בְּטַעֲנַת וַדַּאי דִּכְתִיב (שמות כב) כִּי יִתֵּן אִישׁ וּשְׁבוּעַת הַשּׁוּתָּפִין תַּקַּנְתָּא דְּרַבָּנָן הִיא מִשּׁוּם דְּמוֹרוּ בָּהּ הֶיתֵּירָא כִּדְאָמַר הָתָם (שבועות דף מח:) וְכֵיוָן דְּעִיקַּר שְׁבוּעַת מָמוֹן לֵיתָא אֶלָּא בְּטַעֲנַת וַדַּאי גִּלְגּוּל דִּידֵיהּ נַמִּי בְּטַעֲנַת וַדַּאי וְלֹא בְּטַעֲנַת סָפֵק: **שְׁבוּעָה בִּפְנִים.** דְּסוֹטָה שֶׁמַּשְׁבִּיעִין אוֹתָהּ בָּעֲזָרָה: **עַד הֵיכָן.** כֹּחָהּ שֶׁל גִּלְגּוּל לְגַלְגֵּל דָּבָר שֶׁאֵין נִשְׁבָּעִין עָלָיו: **דְּאָמַר לֵיהּ עַבְדִּי אַתָּה.** אֲפִי' זוֹ מְגַלְגְּלִין אִם יִתְחַיֵּיב לוֹ שְׁבוּעָה מִמָּקוֹם אַחֵר וּבְמַסְקָנָא מְפָרֵשׁ מַאי רְבוּתָא מִקַּרְקַע דְּאָמַר עַד הֵיכָן: **הַקּוֹרֵא לַחֲבֵירוֹ עֶבֶד.** עֶבֶד כְּנַעֲנִי: **יְהֵא בְּנִידּוּי.** הָיוּ מְנַדִּין אוֹתוֹ שֶׁמְּזַלְזֵל בְּיִשְׂרָאֵל כָּל כָּךְ אַף הֵם יְזַלְזְלוּ בּוֹ: **סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים.** הָיוּ קוֹנְסִין מַכּוֹת מַרְדּוּת וְנִיחָא לֵיהּ הָא מִנִּידּוּי: **רָשָׁע יוֹרֵד עִמּוֹ לְחַיָּיו.** כְּלוֹמַר לְזוֹ אֵין ב"ד נִזְקָקִים אֲבָל הוּא מוּתָּר לְשׂנְאתוֹ וְאַף לְמַעֵט פַּרְנָסָתוֹ וְלֵירֵד לְאוּמָּנוּתוֹ: **טַעֲנָה מְעַלַּיְיתָא הִיא.** וּבְלֹא גִּלְגּוּל נַמִּי אִי הֲוָה מוֹדֶה בְּמִקְצָת אוֹ הָיָה לוֹ עֵד אֶחָד הָיָה חַיָּיב שְׁבוּעָה דְּטַעֲנַת מִטַּלְטְלִין הִיא זוֹ שֶׁתּוֹבְעוֹ פְּעוּלָּתוֹ אוֹ גִּרְעוֹנוֹ וּמַאי רְבוּתָא דְּהַאי מִשְּׁאָר גִּלְגּוּל שְׁבוּעָה: **גּוּפוֹ קָנוּי.** וְאֵינָהּ טַעֲנַת מִטַּלְטְלִין: **הַיְינוּ קַרְקַע.** וְהָא תְּנִינַן לָהּ בְּמַתְנִי' דִּמְגַלְגְּלִין וּמַאי רְבוּתָא דְּרַב יְהוּדָה לְאַשְׁמוּעִינַן גִּלְגּוּל עַבְדִּי אַתָּה: **לֵית לֵיהּ קָלָא.** מש"ה תְּנַן בָּהּ גִּלְגּוּל: **מתני' כָּל הַנַּעֲשֶׂה דָּמִים בְּאַחֵר.** שֶׁדַּרְכּוֹ לִתְּתוֹ בְּדָמִים כְּשֶׁקּוֹנִין חֵפֶץ אֶחָד וְהַשְׁתָּא ס"ד דְּמַטְבֵּעַ אָתָא לְאַשְׁמוּעִינַן כֵּיוָן שֶׁזָּכָה זֶה נִתְחַיֵּיב זֶה בַּחֲלִיפָיו הֵיכָא דְּנָתְנוֹ בְּתוֹרַת חֲלִיפִין וְלֹא בְּתוֹרַת דָּמִים אֶלָּא כְּעֵין שֶׁקּוֹנִין בְּסוּדָר כְּעֵין שָׁלַף אִישׁ נַעֲלוֹ: **כֵּיוָן שֶׁזָּכָה.** בּוֹ הַמַּקְנֶה וּמָשַׁךְ זוּז אֶחָד מִן הַקּוֹנֶה בְּתוֹרַת קִנְיַן חֲלִיפִין נִתְחַיֵּיב הַקּוֹנֶה בְּאוֹנְסֵי חֲלִיפִין בְּכָל מָקוֹם שֶׁהֵם אִם מֵתוּ אוֹ אִם נֶאֶבְדוּ עָלָיו לְשַׁלֵּם הַמָּעוֹת שֶׁפּוֹסֵק לָתֵת לוֹ לְפִי שֶׁכְּשֶׁמּוֹשֵׁךְ הַמּוֹכֵר אֶת הַסּוּדָר אוֹ אֶת הַזּוּז בְּתוֹרַת חֲלִיפִין נִקְנֶה הַמֶּקַח לַלּוֹקֵחַ בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא: **הֶחֱלִיף שׁוֹר בְּפָרָה.** כֵּיוָן שֶׁמָּשַׁךְ בַּעַל הַפָּרָה אֶת הַשּׁוֹר נִקְנֵית פָּרָה לַלּוֹקֵחַ בְּכָל מָקוֹם שֶׁהִיא וְאוֹנְסֶיהָ עָלָיו וּבִגְמָרָא פָּרִיךְ מַאי כֵּיצַד הוֹאִיל וְהוּא אָתֵי לְאַשְׁמוּעִינַן דְּמַטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין שֶׁאע"פ שֶׁבְּתוֹרַת דָּמִים קַיְימָא לָן (בב"מ דף מז.) דְּמָעוֹת אֵינָן קוֹנוֹת אֶלָּא מְשִׁיכַת הַמֶּקַח כִּי יַהֲבִינְהוּ נִיהֲלֵיהּ בְּתוֹרַת קִנְיַן סוּדָר קָנֵי כִּי סוּדָר הֲוָה לֵיהּ לְמִיתְנֵי כֵּיצַד הֶחֱלִיף מָעוֹת בְּפָרָה: **גמ' מַאי נִיהוּ מַטְבֵּעַ.** שֶׁהוּא הַנִּיתָּן דָּמִים בְּאַחֵר בְּכָל מָקוֹם וְאַשְׁמוּעִינַן מַתְנִי' דְּאע"ג דִּבְתוֹרַת דָּמִים קַיְימָא לָן דְּלֹא קָנֵי כִּי יַהֲבֵיהּ לֵיהּ בְּתוֹרַת חֲלִיפִין קָנֵי: **שְׁמַע מִינָּהּ כו'.** וַאֲנַן קַיְימָא לָן בְּפֶרֶק הַזָּהָב (ב"מ דף מו.) דְּאֵין מַטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין: **אָמַר רַב יְהוּדָה הָכֵי קָאָמַר כָּל הַנִּישׁוֹם דָּמִים בְּאַחֵר.** כָּל דָּבָר שֶׁאִם בָּא לִתְּתוֹ דָּמִים בְּאַחֵר צָרִיךְ לְשׁוּמוֹ בְּדָמִים דְּהַיְינוּ כָּל הַמִּטַּלְטְלִין בַּר מִמַּטְבֵּעַ:

כיון

תוספות

סָפֵק מְנָלָן. פִּי' בְּקוּנְטְרֵ' טַעֲנַת שֶׁמָּא כְּגוֹן שְׁבוּעַת הַשּׁוּתָּפִין וְהָאֲרִיסִין שֶׁחָלְקוּ דִּתְנַן בְּפֶרֶק הַנִּשְׁבָּעִין (שבועות דף מה. וש"ס) חָלְקוּ הָאֲרִיסִין וְהַשּׁוּתָּפִין אֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁבִּיעוֹ וְקָתָנֵי נִתְחַיֵּיב לוֹ שְׁבוּעָה מִמָּקוֹם אַחֵר מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל אַלְמָא סָפֵק נַמִּי מְגַלְגְּלִין וְא"ת מַאי בָּעֵי לָן מנ"ל נֵילַף ק"ו מִסּוֹטָה שֶׁהִיא סָפֵק וּמְגַלְגְּלִין עָלֶיהָ אע"ג דְּלֹא נִיתְּנָה לִיתָּבַע בְּעֵד אֶחָד א"כ יַלְפִינַן סָפֵק מִסָּפֵק וְי"ל דְּלֹא דָּמֵי דְּהָתָם כָּל שְׁבוּעוֹת שֶׁלָּהּ סָפֵק וּלְכָךְ מְגַלְגְּלִין עָלֶיהָ סָפֵק אֲבָל מָמוֹן דְּעִיקַּר שְׁבוּעָה דִּידֵיהּ אֵינוֹ בְּטַעֲנַת סָפֵק אֵימָא דְּלֹא מְגַלְגְּלִין עָלֶיהָ סָפֵק:

נֶאֶמְרָה שְׁבוּעָה בִּפְנִים. וְא"ת לָמָּה לִי ק"ו דִּלְעֵיל לוֹמַר שֶׁמְּגַלְגְּלִין נֵילַף מֵהָא דְּרָשָׁה גּוּפֵיהּ שֶׁמְּגַלְגְּלִין בְּמָמוֹן מִשּׁוּם דְּנֶאֶמְרָה שְׁבוּעָה בִּפְנִים וְנֶאֶמְרָה שְׁבוּעָה בַּחוּץ בְּמָה מָצִינוּ וְי"ל דְּאִי לַאו ק"ו בְּהַאי מַה מָּצִינוּ דְּהָכָא לֹא מָצִינוּ לְמֵילַף דְּמָמוֹנָא מֵאִיסּוּרָא לֹא יַלְפִינַן אֲבָל בָּתַר דְּגַלֵּי לָן הַאי ק"ו דְּיַלְפִינַן מָמוֹנָא מֵאִיסּוּרָא א"כ מֵהַשְׁתָּא מַפְקִינַן שַׁפִּיר בְּהָא מַה מָּצִינוּ לַעֲשׂוֹת סָפֵק כְּוַדַּאי וְאוֹמֵר רַבִּי שֶׁלֹּא עַל כָּל סְפֵיקוֹת מְגַלְגְּלִין שֶׁאִם נִתְחַיֵּיב אָדָם לַחֲבֵירוֹ שְׁבוּעָה אֵינוֹ יָכוֹל לְגַלְגֵּל לוֹ וְלוֹמַר הִישָּׁבַע לִי שֶׁלֹּא גָּנַבְתָּ לִי שׁוּם דָּבָר מֵעוֹלָם אֶלָּא דַּוְקָא בְּסָפֵק שֶׁיֵּשׁ לָנוּ לָחוּשׁ קְצָת כְּגוֹן נַעֲשָׂה לוֹ שׁוּתָּף אוֹ אָרִיס דִּבְכָה"ג אַמְרִינַן בְּסוֹף כָּל הַנִּשְׁבָּעִים (שבועות דף מח:) דִּמְגַלְגְּלִים:

הַקּוֹרֵא לַחֲבֵירוֹ עֶבֶד יְהֵא בְּנִידּוּי. מִכָּאן מְדַקְדֵּק ר"ת דְּכָל הֵיכָא דְּאָמַר כה"ג כִּי הַהִיא דִּנְדָרִים (דף ז:) בְּשׁוֹמֵעַ אַזְכָּרָה מִפִּי חֲבֵירוֹ הָיָה חַיָּיב לְנַדּוֹתוֹ וְאִם לֹא נִידָּהוּ הוּא עַצְמוֹ יְהֵא בְּנִידּוּי לֹא שֶׁיְּהֵא מִמֵּילָא אֶלָּא ב"ד הָיוּ חַיָּיבִין לְנַדּוֹתוֹ כִּדְאָמַר הָכָא שְׁמוּתֵי מְשַׁמְּתִינַן לֵיהּ וְהַיְינוּ מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה כְּלוֹמַר הוּא קָרָא לַחֲבֵירוֹ עֶבֶד דְּהוּא אָרוּר כַּךְ מְקַלְּלִין אוֹתוֹ בְּאָרוּר דְּהַיְינוּ נִידּוּי וְכֵן הַקּוֹרֵא לַחֲבֵירוֹ מַמְזֵר הוּא אוֹמֵר שֶׁחֲבֵירוֹ עָבַר בְּלָאו לְפִיכָךְ סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים כְּדִין עוֹבֵר בְּלָאו:

כָּל הַנַּעֲשֶׂה דָּמִים בְּאַחֵר. פִּי' בְּקוּנְטְרֵס כָּל שֶׁדַּרְכּוֹ לִתְּתוֹ בְּדָמִים כְּשֶׁקּוֹנִין חֵפֶץ דְּהַיְינוּ מַטְבֵּעַ וְקס"ד דְּמַטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין אָתָא לְאַשְׁמוּעִינַן דְּמַיְירֵי שֶׁנָּתַן בְּתוֹרַת חֲלִיפִין וְלֹא בְּתוֹרַת דָּמִים אֶלָּא כְּעֵין שֶׁקּוֹנִין בְּסוּדָר כְּדִכְתִיב (רות ד) שָׁלַף אִישׁ נַעֲלוֹ כֵּיוָן שֶׁזָּכָה זֶה נִתְחַיֵּיב זֶה בַּחֲלִיפָיו רַב וְלֵוִי פְּלִיגֵי פֶּרֶק הַזָּהָב (ב"מ דף מז.) אִי חֲלִיפִין בְּכֵלָיו שֶׁל קוֹנֶה אוֹ בְּכֵלָיו שֶׁל מַקְנֶה דְּרַב סוֹבֵר בְּכֵלָיו שֶׁל קוֹנֶה וְלֵוִי סוֹבֵר בְּכֵלָיו שֶׁל מַקְנֶה לְרַב נִיחָא שַׁפִּיר אִי גַּרְסִינָן כֵּיוָן שֶׁזָּכָה זֶה נִתְחַיֵּיב זֶה הַקּוֹנֶה וְהָכֵי נְפָרֵשׁ כֵּיוָן שֶׁזָּכָה זֶה דְּהַיְינוּ הַמַּקְנֶה שֶׁזּוֹכֶה בְּמַטְבֵּעַ שֶׁל קוֹנֶה נִתְחַיֵּיב זֶה הַקּוֹנֶה בְּאוֹנְסֵי חֲלִיפִין שֶׁהֵם בִּרְשׁוּת הַמַּקְנֶה בְּכָל מָקוֹם שֶׁהֵם וְאִם נֶאֶבְדוּ יֹאבְדוּ לוֹ וְאִי ל"ג זֶה פִּי' הָכֵי כֵּיוָן שֶׁזָּכָה זֶה קָנָה בַּחֲלִיפִין כְּלוֹמַר כֵּיוָן שֶׁזָּכָה הַמַּקְנֶה בְּמַטְבֵּעַ אוֹ בְּסוּדָר שֶׁל קוֹנֶה נִתְחַיֵּיב הַמַּקְנֶה לְהָשִׁיב לַקּוֹנֶה חֲלִיפָיו וְלֹא מָצֵי הָדַר בֵּיהּ וּלְלֵוִי דְּאָמַר בְּכֵלָיו שֶׁל מַקְנֶה כְּלוֹמַר שֶׁיִּתֵּן הַמַּקְנֶה פְּרוּטָה לַקּוֹנֶה אִי גָּרַס נִתְחַיֵּיב זֶה צָרִיךְ לוֹמַר כֵּיוָן שֶׁזָּכָה זֶה הַקּוֹנֶה נִתְחַיֵּיב זֶה דְּהַיְינוּ הַמַּקְנֶה לְהָשִׁיב לוֹ חֲלִיפָיו שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ וְאִי לֹא גַּרְסִינָן זֶה הָכֵי נְפָרֵשׁ כֵּיוָן שֶׁזָּכָה זֶה דְּהַיְינוּ הַקּוֹנֶה נִתְחַיֵּיב הוּא עַצְמוֹ בְּאוֹנְסֵי חֲלִיפִין כִּדְפְרִישִׁית:

כֵּיצַד הֶחֱלִיף שׁוֹר בְּפָרָה אוֹ חֲמוֹר כו'. לְרַב נִיחָא שַׁפִּיר וְהָכֵי פֵּירוּשָׁא הֶחֱלִיף הַקּוֹנֶה שׁוֹרוֹ בַּעֲבוּר הַפָּרָה כְּדֵי לִקְנוֹת הַפָּרָה בְּכ"מ שֶׁהִיא אֲבָל לְלֵוִי קָשֶׁה הֵיאַךְ יְפָרֵשׁ לֵוִי הֶחֱלִיף שׁוֹר בְּפָרָה וַהֲלֹא גַּם הַשּׁוֹר וְגַם הַפָּרָה נוֹתֵן הַמַּקְנֶה לַקּוֹנֶה דְּתַרְוַייהוּ שֶׁל מַקְנֶה וְאוֹמֵר ר"י שֶׁיֵּשׁ לְפָרֵשׁ הֶחֱלִיף הַמַּקְנֶה אֶת הַשּׁוֹר בַּהֲנָאַת קַבָּלַת הַפָּרָה שֶׁהַקּוֹנֶה מְקַבְּלָהּ הֵימֶנּוּ בַּעֲבוּר דָּבָר שֶׁהוּא נוֹתֵן לוֹ:

ש"מ מַטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין. וְאַע"פ שֶׁבְּתוֹרַת דָּמִים קי"ל (ב"מ דף מז.) דְּמָעוֹת אֵינָן קוֹנוֹת אֶלָּא מְשִׁיכַת הַמֶּקַח אֲבָל מָעוֹת אֵינָן קוֹנוֹת אֶלָּא לְמֵיקַם בְּמִי שֶׁפָּרַע כִּי יַהֲבִינְהוּ מִיהָא נִיהֲלֵיהּ בְּתוֹרַת קִנְיַן סוּדָר נַעֲשׂוּ חֲלִיפִין וְקָנוּ כִּי סוּדָר כִּדְפֵירֵשׁ בְּקוּנְטְרֵס וְאִם תֹּאמַר וּמַה טַּעַם שֶׁמַּטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין לְמַאן דְּאָמַר פֵּירֵי לֹא עָבְדֵי חֲלִיפִין אֶלָּא נַעַל דַּוְקָא דְּהָא מַטְבֵּעַ לַאו כְּלִי הוּא וְאוֹמֵר רַבֵּינוּ תָּם דְּמַטְבֵּעַ כְּעֵין כְּלִי שֶׁרָאוּי לִתְלוֹתוֹ בְּצַוַּאר בִּתּוֹ וְעוֹד אוֹמֵר ר"י מִשּׁוּם שֶׁרָאוּי לִשְׁקוֹל בּוֹ מִשְׁקָלוֹת וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר דְּמַה שֶּׁרָאוּי לְהוֹצִיא וְלִקְנוֹת בּוֹ כָּל דָּבָר מַחְשְׁבִינַן לֵיהּ כְּלִי: **הָכֵי** קָאָמַר כָּל הַנִּישׁוֹם דָּמִים בְּאַחֵר. פִּי' בְּקוּנְטְרֵס כָּל דָּבָר שֶׁאִם בָּא לִתְּתוֹ דָּמִים בְּאַחֵר צָרִיךְ לְשׁוּמוֹ הַיְינוּ כָּל מִטַּלְטְלִין בַּר מִמַּטְבֵּעַ כֵּיוָן שֶׁזָּכָה זֶה כו' וְאִם נָתְנוֹ בְּתוֹרַת חֲלִיפִין נִקְנוּ חֲלִיפִין לַלּוֹקֵחַ בִּמְשִׁיכָה שֶׁמָּשַׁךְ בַּעַל הַמֶּקַח אֶת זֶה וְאַשְׁמוּעִינַן תּוֹרַת חֲלִיפִין בְּמִטַּלְטְלִין וּלְמֵימַר דְּאע"ג דְּלֵיתְנְהוּ כְּלִי אֶלָּא

מטלטלין

כֵּיוָן שֶׁזָּכָה זֶה נִתְחַיֵּיב בַּחֲלִיפִין דֵּיקָא נַמִּי דְּקָתָנֵי כֵּיצַד הֶחֱלִיף שׁוֹר בְּפָרָה אוֹ חֲמוֹר בְּשׁוֹר ש"מ וּלְמַאי דְּסָלֵיק אַדַּעְתִּין מֵעִיקָּרָא דְּמַטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין מַאי כֵּיצַד ה"ק פֵּירוֹת נַמִּי עַבְדֵי חֲלִיפִין כֵּיצַד הֶחֱלִיף בְּשַׂר שׁוֹר בְּפָרָה אוֹ בְּשַׂר חֲמוֹר בְּשׁוֹר כֵּיוָן שֶׁזָּכָה זֶה נִתְחַיֵּיב בַּחֲלִיפִין הָנִיחָא לְרַב שֵׁשֶׁת דְּאָמַר פֵּירוֹת עַבְדֵי חֲלִיפִין אֶלָּא לְר"נ דְּאָמַר פֵּירוֹת לֹא עַבְדֵי חֲלִיפִין מַאי אִיכָּא לְמֵימַר ה"ק יֵשׁ דָּמִים שֶׁהֵן כַּחֲלִיפִין כֵּיצַד הֶחֱלִיף דְּמֵי שׁוֹר בְּפָרָה אוֹ דְּמֵי חֲמוֹר בְּשׁוֹר מ"ט סָבַר לָהּ כְּר' יוֹחָנָן דְּאָמַר דְּבַר תּוֹרָה מָעוֹת קוֹנוֹת וּמַה טַּעַם אָמְרוּ מְשִׁיכָה קוֹנָה גְּזֵירָה שֶׁמָּא יֹאמַר לוֹ נִשְׂרְפוּ חִטֶּיךָ בָּעֲלִיָּיה מִילְּתָא דִּשְׁכִיחַ גָּזְרוּ בָּהּ רַבָּנָן מִילְּתָא דְּלֹא שְׁכִיחַ לֹא גָּזְרוּ בָּהּ רַבָּנָן וּלְר"ל דְּאָמַר מְשִׁיכָה מְפוֹרֶשֶׁת מִן הַתּוֹרָה הָנִיחָא אִי סָבַר לָהּ כְּרַב שֵׁשֶׁת דְּאָמַר פֵּירוֹת עַבְדֵי חֲלִיפִין מְתָרֵץ כְּרַב שֵׁשֶׁת אֶלָּא אִי סָבַר לָהּ כְּר"נ דְּאָמַר פֵּירוֹת לֹא עַבְדֵי חֲלִיפִין וּמַטְבֵּעַ לֹא קָנֵי בְּמַאי מוֹקֵי לָהּ עַל כָּרְחָךְ כְּרַב שֵׁשֶׁת ס"ל:

מתני' רְשׁוּת הַגָּבוֹהַּ בְּכֶסֶף וּרְשׁוּת הַהֶדְיוֹט בַּחֲזָקָה אֲמִירָתוֹ לְגָבוֹהַּ כִּמְסִירָתוֹ לְהֶדְיוֹט: **גמ'** ת"ר כֵּיצַד רְשׁוּת הַגָּבוֹהַּ בְּכֶסֶף גִּיזְבָּר שֶׁנָּתַן מָעוֹת בִּבְהֵמָה אֲפִי' בְּהֵמָה בְּסוֹף הָעוֹלָם קָנָה וּבְהֶדְיוֹט לֹא קָנָה עַד שֶׁיִּמְשׁוֹךְ כֵּיצַד אֲמִירָתוֹ לְגָבוֹהַּ כִּמְסִירָתוֹ לְהֶדְיוֹט הָאוֹמֵר שׁוֹר זֶה עוֹלָה בַּיִת זֶה הֶקְדֵּשׁ אֲפִי' בְּסוֹף הָעוֹלָם קָנָה בְּהֶדְיוֹט לֹא קָנָה

עד

רש"י

כֵּיוָן שֶׁזָּכָה כו'. אִם נָתְנוּ בְּתוֹרַת חֲלִיפִין נִקְנוּ חֲלִיפִין לַלּוֹקֵחַ בִּמְשִׁיכָה שֶׁמָּשַׁךְ בַּעַל הַמֶּקַח אֶת זֶה וְאַשְׁמוּעִינַן דְּתוֹרַת חֲלִיפִין בְּמִטַּלְטְלִין וּלְמֵימַר דְּאע"ג דְּלֵיתְנְהוּ כְּלִי אֶלָּא מִטַּלְטְלִין בְּעָלְמָא הֲווּ חֲלִיפִין וְלֹא מַטְבֵּעַ אָתָא לְאַשְׁמוּעִינַן: **דֵּיקָא נַמִּי.** דְּלַאו מַטְבֵּעַ אָתָא לְאַשְׁמוּעִינַן: **מַאי כֵּיצַד.** ה"ל לְמִיתְנֵי כֵּיצַד הֶחֱלִיף מָעוֹת בְּפָרָה: **ה"ק כו'.** תַּרְתֵּי אָתָא לְאַשְׁמוּעִינַן נָקַט בְּרֵישָׁא מַטְבֵּעַ וְהָדַר אַשְׁמוּעִינַן שְׁאָר מִטַּלְטְלִין: **וּפֵירֵי נַמִּי כו'.** כָּל מִידֵי דְּלֹא הָוֵי כְּלִי פֵּירֵי קָרֵי לֵיהּ לְעִנְיַן חֲלִיפִין וּמִשּׁוּם דְּפֵירֵי שְׁכִיחֵי נָקַט פֵּירֵי: **עָבְדֵי חֲלִיפִין.** עוֹשִׂין תּוֹרַת חֲלִיפִין וְלֹא אַמְרִינַן נַעַל דַּוְקָא: **בְּשַׂר שׁוֹר.** וְכ"ש שׁוֹר חַי דְּעָדִיף טְפֵי דְּדָמֵי לִכְלִי שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁין בּוֹ: **הָנִיחָא לְרַב שֵׁשֶׁת.** אִיכָּא לְתָרוּצֵי לְמַתְנִיתִין בֵּין לְמַאי דְּס"ד מֵעִיקָּרָא בֵּין לְמַאי דְּתָרֵיצְנָא כָּל הַנִּישּׁוֹם: **אֶלָּא לְר"נ.** מַאי כֵּיצַד לְמַאי דְּס"ד מֵעִיקָּרָא וְאַף לְמַאי דְּאוֹקִימְנָא נַמִּי לֵיתָא פְּלוּגְתָּא דְּרַב שֵׁשֶׁת וְר"נ בְּפֶרֶק הַזָּהָב (ב"מ דף מז.): **ה"ק יֵשׁ דָּמִים שֶׁהֵן כַּחֲלִיפִין.** כּוּלַּהּ מַתְנִי' חֲדָא מִילְּתָא קָאָמַר וּבְמַטְבֵּעַ עַסְקִינַן וְה"ק כָּל הַנַּעֲשֶׂה דָּמִים בְּאַחֵר דְּהַיְינוּ מַטְבֵּעַ פְּעָמִים שֶׁדָּמִים קוֹנִים כְּמוֹ חֲלִיפִין דְּנַעַל וְאַף כְּשֶׁנְּתָנוּהוּ בְּתוֹרַת דָּמִים: **כֵּיצַד הֶחֱלִיף דְּמֵי שׁוֹר בְּפָרָה.** מָכַר לוֹ שׁוֹר בְּמָנֶה וּמְשָׁכוֹ וְנִתְחַיֵּיב לוֹ זֶה הַמָּנֶה אָמַר לוֹ הַמּוֹכֵר יֵשׁ לְךָ פָּרָה לִיתֵּן בְּדָמִים א"ל הֵן שָׁמְאָהּ לוֹ בְּמָנֶה אוֹ בִּפְרָס אָמַר לוֹ מוֹכֵר הַשּׁוֹר הֲרֵי מָעוֹת שֶׁאַתָּה חַיָּיב לִי נְתוּנִים לְךָ בְּדָמֶיהָ מָעוֹת הַלָּלוּ קוֹנִים בְּלֹא מְשִׁיכַת פָּרָה כַּחֲלִיפִין דְּכֵלִים: **מַאי טַעְמָא.** שַׁאנִי מִשְּׁאָר מָעוֹת: **סָבַר לָהּ.** תַּנָּא דְּמַתְנִי' כְּר' יוֹחָנָן דְּאָמַר כו' וּמְשִׁיכָה מִדְּרַבָּנָן אִיתָא: **שֶׁמָּא יֹאמַר לוֹ.** הַמְקַבֵּל מָעוֹת נִשְׂרְפוּ חִטֶּיךָ אִי מִתְרְמֵי לֵיהּ דְּלֵיקָה לֹא טָרַח לְאַצּוּלִינְהוּ סָבַר לֹא בִּשְׂרֵיפָתָן אַפְסִיד וְלֹא בְּהַצָּלָתָן אֶשְׂתַּכַּר לְהָכִי אוֹקְמִינְהוּ בִּרְשׁוּתֵיהּ לִהְיוֹת הֶפְסֵד הַשְּׂרֵיפָה עָלָיו וְהַשָּׂכָר לַחֲזוֹר אִם נִתְיַיקְּרוּ דְּלִימְסַר נַפְשֵׁיהּ לְאַצּוּלִינְהוּ: **בְּמִילְּתָא דִּשְׁכִיחָא.** שְׁאָר נְתִינַת מָעוֹת בְּמֶקַח: **מִילְּתָא דְּלֹא שְׁכִיחָא.** שֶׁיְּהֵא חַיָּיב לוֹ הַדָּמִים קוֹדֶם לָכֵן: **מְשִׁיכָה מְפוֹרֶשֶׁת.** וְיָלֵיף לָהּ מֵאוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ וְל"ש לֹא שְׁכִיחָא מִדִּשְׁכִיחָא: **הָנִיחָא אִי סָבַר לָהּ כְּרַב שֵׁשֶׁת.** דִּשְׁאָר מִטַּלְטְלִין שֶׁאֵינָן כְּלִי נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין מוֹקֵי לְמַתְנִיתִין כְּרַב שֵׁשֶׁת כָּל הַנִּישּׁוֹם כִּדְאוֹקִימְנָא דְּהָא אָתָא לְאַשְׁמוּעִינַן: **אֶלָּא אִי סָבַר לָהּ כְּרַב נַחְמָן.** דְּאָמַר נַעַל דַּוְקָא דְּהוּא כְּלִי: **וּמַטְבֵּעַ לֹא קָנֵי.** לְר"ל מִדְּאוֹרַיְיתָא דְּנֵימָא יֵשׁ דָּמִים שֶׁהֵם כַּחֲלִיפִין לְאוֹקְמֵי אַדְּאוֹרַיְיתָא בְּמִלְּתָא דְּלֹא שְׁכִיחַ כִּדְאוֹקְמָהּ ר"נ הֵיכִי מְתָרֵץ לָהּ לְמַתְנִיתִין בֵּין לִדְסָלֵיק אַדַּעְתִּין מֵעִיקָּרָא בֵּין לְמַאי דְּאוֹקִימְנָא. יֵשׁ מְשַׁנִּין סוּגְיָא שֶׁל שְׁמוּעָה זוֹ בְּשִׁיטָה אַחֶרֶת וְאַמְרֵי פְּלוּגְתָּא דְּר"נ וְרַב שֵׁשֶׁת בְּפֵירֵי דַּוְקָא וְלֹא בִּשְׁאָר מִטַּלְטְלִין וּמוֹלִיכִין שִׁיטַת הַסּוּגְיָא בָּתַר מַאי דְּסָלֵיק אַדַּעְתָּא מֵעִיקָּרָא דִּלְמַאי דְּאוֹקִימְנָא הַשְׁתָּא מִיתּוֹקְמָא כְּר"נ שַׁפִּיר דְּמוֹדֶה הוּא בִּשְׁאָר מִטַּלְטְלִין וְלַאו מִילְּתָא הִיא דְּטַעְמָא דְּר"נ מְפוֹרָשׁ בְּהַזָּהָב (דף מז.) דְּאָמַר קְרָא נַעַל נַעַל אֵין מִידֵי אַחֲרִינָא לֹא וְטַעְמָא דְּרַב שֵׁשֶׁת מְלַקַּיֵּים כָּל דָּבָר בְּכָל דָּבָר וּמַטְבֵּעַ הַיְינוּ טַעְמָא דְּלֹא עָבֵיד חֲלִיפִין מִשּׁוּם דְּדַעְתֵּיהּ אַצּוּרְתָא וְצוּרְתָא עֲבִידָא דְּבָטְלָה שֶׁהַמַּלְכוּת פּוֹסַלְתָּהּ וְאֵינָהּ כְּלוּם: **מתני' רְשׁוּת הַגָּבוֹהַּ בְּכֶסֶף.** בַּגְּמ' מְפָרֵשׁ דְּמָעוֹת הֶקְדֵּשׁ קוֹנוֹת: **בַּחֲזָקָה.** מְשִׁיכָה: **אֲמִירָתוֹ לְגָבוֹהַּ כו'.** מְפָרֵשׁ בַּגְּמָרָא: **גמ' בִּבְהֵמָה.** קָרְבַּן צִבּוּר:

עד

תוספות

מִטַּלְטְלִין בְּעָלְמָא הֲווּ חֲלִיפִין וְלֹא מַטְבֵּעַ אָתָא לְאַשְׁמוּעִינַן דֵּיקָא נַמִּי דְּלַאו מַטְבֵּעַ אָתָא לְאַשְׁמוּעִינַן כו' מַאי כֵּיצַד ה"ל לְמִיתְנֵי כֵּיצַד הֶחֱלִיף מָעוֹת בְּפָרָה וּמְשַׁנֵּי ה"ק וְכוּ' וְתַרְתֵּי אָתָא לְאַשְׁמוּעִינַן נָקַט בְּרֵישָׁא מַטְבֵּעַ וְהָדַר אַשְׁמוּעִינַן שְׁאָר מִטַּלְטְלֵי וּפֵירֵי נַמִּי כו' כָּל מִידֵי דְּלֹא הָוֵי כְּלִי פֵּירֵי קָרֵי לֵיהּ לְעִנְיַן חֲלִיפִין וּמִשּׁוּם דְּפֵירֵי שְׁכִיחֵי נָקַט פֵּירֵי וְלֹא אַמְרִינַן נַעַל דַּוְקָא כֵּיצַד הֶחֱלִיף שׁוֹר בְּפָרָה פֵּי' בְּשַׂר שׁוֹר בְּפָרָה וְכ"ש שׁוֹר חַי דְּחָשִׁיב טְפֵי וְדָמֵי לִכְלִי שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ הָנִיחָא לְרַב שֵׁשֶׁת דְּאָמַר פֵּירֵי עַבְדֵי חֲלִיפִין אִיכָּא לְתָרוּצֵי כּוּלַּהּ מַתְנִיתִין בֵּין לְמַאי דְּסָלֵיק אַדַּעְתִּין מֵעִיקָּרָא בֵּין לְמַאי דְּתָרְצִינַן כָּל הַנִּישּׁוֹם אֶלָּא לְר"נ מַאי כֵּיצַד לְמַאי דְּס"ד מֵעִיקָּרָא וְאַף לְמַאי דְּאוֹקִימְנָא הַשְׁתָּא וּמְשַׁנֵּי ה"ק יֵשׁ דָּמִים שֶׁהֵם כַּחֲלִיפִין וְכוּלַּהּ מַתְנִיתִין חֲדָא הוּא וּבְמַטְבֵּעַ עַסְקִינַן וְה"ק כָּל הַנַּעֲשֶׂה דָּמִים בְּאַחֵר דְּהַיְינוּ מַטְבֵּעַ פְּעָמִים שֶׁדָּמִים קוֹנוֹת כְּמוֹ חֲלִיפִין דְּנַעַל וְאַף כְּשֶׁנְּתָנוּהוּ בְּתוֹרַת דָּמִים כֵּיצַד הֶחֱלִיף דְּמֵי שׁוֹר בְּפָרָה כְּלוֹמַר מָכַר לוֹ שׁוֹר בְּמָנֶה וּמְשָׁכוֹ וְנִתְחַיֵּיב לוֹ הַמָּנֶה אָמַר לוֹ הַמּוֹכֵר יֵשׁ לְךָ פָּרָה לִיתֵּן בְּדָמָיו אָמַר לוֹ הֵן שָׁמְאָהּ לוֹ בְּמָנֶה אָמַר לוֹ מוֹכֵר הַשּׁוֹר הַמָּעוֹת שֶׁאַתָּה חַיָּיב לִי נְתוּנִים לְךָ בְּדָמֶיהָ מָעוֹת הַלָּלוּ קוֹנִים בְּלֹא מְשִׁיכַת הַפָּרָה כַּחֲלִיפִין עכ"ל וְיֵשׁ מְשַׁנִּין סוּגְיָא שֶׁל שְׁמוּעָה זוֹ בְּשִׁיטָה אַחֶרֶת וּמְפָרְשֵׁי דְּר"נ וְרַב שֵׁשֶׁת פְּלִיגֵי בְּפֵירֵי דַּוְקָא כְּגוֹן פֵּירוֹת מַמָּשׁ אוֹ בְּשַׂר שׁוֹר וְלֹא בִּשְׁאָר מִטַּלְטְלִין וּמוֹלִיכִין הַסּוּגְיָא בָּתַר מַאי דְּס"ד מֵעִיקָּרָא דִּלְמַאי דְּאוֹקְמִינַן הַשְׁתָּא מִיתּוֹקְמָא כְּר"נ שַׁפִּיר דְּמוֹדֶה הוּא בִּשְׁאָר מִטַּלְטְלִין דְּעַבְדֵי חֲלִיפִין א"כ בְּשׁוֹר חַי קָאָמַר ר"נ דְּעַבְדֵי חֲלִיפִין וְלַאו מִילְּתָא הִיא דְּטַעְמָא דְּר"נ מְפוֹרָשׁ בְּפֶרֶק הַזָּהָב (ב"מ דף מז.) דְּאָמַר קְרָא נַעַל נַעַל אֵין מִידֵי אַחֲרִינָא לֹא מַשְׁמַע דִּבְעֵינָא דַּוְקָא נַעַל אֲבָל כָּל דָּבָר אַחֵר אֲפִילּוּ שׁוֹר חַי לֹא עָבֵיד חֲלִיפִין וְרַ"ח וְר"י מְקַיְּימֵי פֵּי' זֶה וְהַהִיא דְּפֶרֶק הַזָּהָב דְּקָאָמַר ר"נ נַעַל אֵין ר"ל כָּל דְּדָמֵי לְנַעַל דְּהַיְינוּ כֵּלִים שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם וְשׁוֹר וַחֲמוֹר גּוּפַיְיהוּ כְּנַעַל דָּמוּ וְנַעֲשִׂין חֲלִיפִין אֲפִי' לְמ"ד פֵּירֵי לֹא עַבְדֵי חֲלִיפִין וּמַטַּעַם שֶׁפֵּי' בַּקּוּנְטְרֵס דְּדָמוּ לְכֵלִים הוֹאִיל שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁין בּוֹ וַהֲוֵי חָזֵי לִמְלָאכָה וְהַשְׁתָּא הָא דִּפְרִיךְ לְר"נ דְּאָמַר פֵּירֵי לֹא עַבְדֵי חֲלִיפִין כּוּלַּהּ סוּגְיָא קָאֵי לְמַאי דְּס"ד מֵעִיקָּרָא כְּמוֹ שֶׁפֵּי' בַּקּוּנְטְרֵס אֲבָל לְרַב יְהוּדָה דְּאָמַר כָּל הַנִּישּׁוֹם אָתֵי שַׁפִּיר אֲפִילּוּ לְר"נ דְּאָמַר כֵּיצַד הֶחֱלִיף שׁוֹר בְּפָרָה וְלֹא בְּשַׂר שׁוֹר וּמְשַׁנֵּי ה"ק ר"נ דְּיֵשׁ דָּמִים שֶׁהֵן כַּחֲלִיפִין וְהַשְׁתָּא נִיחָא לֵיהּ לְמַאי דְּס"ד מֵעִיקָּרָא וּלְמַאי דְּאוֹקִימְנָא הַשְׁתָּא אֲבָל לְפֵי' הַקּוּנְטְרֵס קָשֶׁה דְּמַשְׁמַע מִתּוֹךְ פֵּירוּשׁוֹ דְּגוּף הַשּׁוֹר וְגוּף הַפָּרָה הַיְינוּ פֵּירוֹת וַעֲלַיְיהוּ קָאָמַר ר"נ דְּפֵירֵי לֹא עַבְדֵי חֲלִיפִין א"כ קָשֶׁה דְּהָא תְּנַן בְּפֶרֶק הַשּׁוֹאֵל (שם דף ק.) הַמַּחֲלִיף פָּרָה בַּחֲמוֹר וְיָלְדָה וְכוּ' אַלְמָא קוֹנֶה הָאֶחָד בִּמְשִׁיכַת חֲבֵירוֹ וְשַׁיָּיךְ שַׁפִּיר חֲלִיפִין בַּחֲמוֹר וּפָרָה וּמִיהוּ מָצִינוּ לְמִידְחֵי לְמ"ד פֵּירֵי לֹא עַבְדֵי חֲלִיפִין מְפָרֵשׁ דְּמֵי פָּרָה בַּחֲמוֹר וְקָאֵי וְיָלְדָה אַחֲמוֹר אֲבָל עוֹד קָשֶׁה דִּתְנַן פֶּרֶק הַזָּהָב (שם דף מז.) פָּרָתְךָ בְּכַמָּה בְּכָךְ וְכָךְ וַחֲמוֹרְךָ בְּכַמָּה בְּכָךְ וְכָךְ וְקָתָנֵי דְּקָנֵי לָהּ לַחֲמוֹר בִּמְשִׁיכַת הַפָּרָה לְכָךְ נִרְאֶה דְּדַוְקָא בְּשַׂר שׁוֹר הוּא דְּחַשְׁבִינַן פֵּירֵי אֲבָל שׁוֹר וַחֲמוֹר גּוּפַיְיהוּ כְּנַעַל דָּמוּ כִּדְפֵירַשְׁתִּי לְעֵיל: **שֶׁמָּא** יֹאמַר לוֹ נִשְׂרְפוּ חִטֶּיךָ בָּעֲלִיָּיה. וְאִם תֹּאמַר אַמַּאי עָקְרוּ קְנִיַּית מָעוֹת שֶׁהֵם מִדְּאוֹרַיְיתָא לְגַמְרֵי וְתִקְּנוּ שֶׁתְּהֵא מְשִׁיכָה קוֹנָה וְלֹא מָעוֹת הֲוָה לְהוּ לְתַקּוּנֵי שֶׁיִּקְנוּ הַמָּעוֹת עִם הַמְּשִׁיכָה דְּהַשְׁתָּא לֹא מִיעַקְרָא קְנִיָּיה דְּאוֹרַיְיתָא לְגַמְרֵי וְלֵיכָּא נַמִּי לְמֵיחַשׁ שֶׁמָּא יֹאמַר הַמּוֹכֵר נִשְׂרְפוּ חִטֶּיךָ כֵּיוָן דְּמָצֵי לְמֶיהְדַּר בֵּיהּ כָּל כַּמָּה דְּלֹא מָשַׁךְ וְי"ל דְּשֶׁמָּא לִפְעָמִים הָיָה הַלּוֹקֵחַ מוֹשֵׁךְ הַחִיטִּין וְאִי לֹא קָנָה בִּמְשִׁיכָה לְחוּדָהּ יֹאמַר לַמּוֹכֵר נִשְׂרְפוּ חִיטֶּיךָ בָּעֲלִיָּיה וְא"ת הַשְׁתָּא נַמִּי כֵּיוָן דְּמָעוֹת אֵינָן קוֹנוֹת לִפְעָמִים יִתֵּן הַלּוֹקֵחַ מָעוֹת לַמּוֹכֵר קוֹדֶם שֶׁיִּמְשׁוֹךְ הַחִיטִּין וְיֹאמַר הַמּוֹכֵר נִשְׂרְפוּ מְעוֹתֶיךָ בָּעֲלִיָּיה וְי"ל דִּלְהָא לֵיכָּא לְמֵיחַשׁ דִּלְכָל הַפָּחוֹת יְהֵא הַמּוֹכֵר כְּשׁוֹמֵר חִנָּם דְּמָעוֹת וּכְסָפִים אֵין לָהֶם שְׁמִירָה אֶלָּא בְּקַרְקַע וְהָתָם לֹא שַׁיָּיךְ לְמֵימַר נִשְׂרְפוּ מְעוֹתֶיךָ:

משכו

כֵּיוָן שֶׁזָּכָה זֶה - המוכר, בחפץ שניתן לחליפין, **נִתְחַיֵּיב** הקונה **בַּחֲלִיפִין,** שנעשה החפץ שלו, ואם יאבד או ינזק יפסיד, ואף שאינו כלי.

דַּיְקָא נַמִּי – מדוייק כדברינו בלשון המשנה, **דְּקָתָנֵי** בהמשך המשנה, **כֵּיצַד הֶחֱלִיף שׁוֹר בְּפָרָה אוֹ חֲמוֹר בְּשׁוֹר,** ואם ברישא מדובר במטבע, אף בסיפא היה צריך להיות דוגמא של מטבע, ומכך שהדוגמא היא בעלי חיים, **שְׁמַע מִינָּהּ** שגם הרישא אינה עוסקת במטבע.

מקשה הגמרא, **וּלְמַאי דְּסָלִיק אַדַּעְתִּין מַעִיקָּרָא** – ולמה שעלה בדעתנו בתחילה **דְּמַטְבֵּעַ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין** משמיעה המשנה, **מַאי** – מה הפירוש **כֵּיצַד** החליף שור בפרה וכו׳, הרי אין זו דוגמא של חליפי מטבע.

מתרצת הגמרא, **הָכִי** [– כך] **קָאָמַר, פֵּירוֹת נַמִּי עֲבֵדֵי חֲלִיפִין** – גם בפירות אפשר לעשות חליפין, ולא רק בכלי, **כֵּיצַד** עושים חליפין בפירות, **הֶחֱלִיף בְּשַׂר שׁוֹר בְּפָרָה אוֹ בְּשַׂר חֲמוֹר בְּשׁוֹר,** שאינם נחשבים כלים אלא פירות, **כֵּיוָן שֶׁזָּכָה זֶה נִתְחַיֵּיב בַּחֲלִיפִין.** ולפי זה המשנה מלמדת שגם מטבע וגם פירות – כגון בשר שור וחמור, עושים חליפין. אמנם כבר דחתה זאת הגמרא מחמת ההלכה שמטבע אינו עושה חליפין.

נחלקו רב נחמן ורב ששת אם אפשר לעשות חליפין בפירות, לרב ששת פירות עושים חליפין, ולשיטתו פירשה הגמרא את משנתינו. אך רב נחמן לומד מהפסוק ׳שָׁלַף אִישׁ נַעֲלוֹ׳, שרק בכלי עושים חליפין, שהוא דומה לנעל. הגמרא מבררת את פירוש המשנה לדעת רב נחמן: מקשה הגמרא, **הָנִיחָא** – מובן הדבר **לְרַב שֵׁשֶׁת דְּאָמַר פֵּירוֹת עֲבֵדֵי** [– עושים] **חֲלִיפִין,** בין לסברת המקשן, שבסיפא משמיעה המשנה שפירות עושים חליפין, ובין לתירוץ שבאה לומר שכל הנישום עושה חליפין, וגם פירות בכלל. **אֶלָּא לְרַב נַחְמָן דְּאָמַר פֵּירוֹת לֹא עֲבֵדֵי** [– אינם עושים] **חֲלִיפִין, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** – כיצד תתפרש המשנה, הרי שור נחשב פרי ואיך נעשה חליפין.

מתרצת הגמרא, **הָכִי** [– כך] **קָאָמַר,** יֵשׁ **דָּמִים שֶׁהֵן** מועילים לקנין **בַּחֲלִיפִין,** ואף בלא למשוך את החפץ קונה, ו׳כל הנעשה דמים באחר׳, דהיינו מטבע, שמשולם עבור אחר, ׳כיון שזכה זה׳ – המוכר, במטבע, ׳נתחייב זה׳ – הקונה, באחריות החפץ, לא מתפרש בתורת חליפין, אלא מטעם קנין כסף, **כֵּיצַד,** אם **הֶחֱלִיף דְּמֵי שׁוֹר** – דמים שחייב לו תמורת קניית **בְּפָרָה, אוֹ דְּמֵי חֲמוֹר** – דמים שחייב לו תמורת קניית חמור **בְּשׁוֹר,** והעמיד לו פרה או שור בדמי החוב, קונה בכסף שחייב לו בלא משיכה. מבארת הגמרא **מַאי טַעְמָא** – מה הטעם שמועיל קנין כסף זה, משום **שֶׁסָּבַר לָהּ** התנא של משנתינו **כְּרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר דְּבַר תּוֹרָה מָעוֹת קוֹנוֹת, וּמַה טַּעַם אָמְרוּ שִׁמְשִׁיכָה קוֹנָה** ולא מעות, **גְּזֵרָה שֶׁמָּא** אחר שקיבל את דמי החיטים, **יֹאמַר לוֹ** לקונה, **נִשְׂרְפוּ חִיטֶּיךָ בְּעַלְיָיה,** שאם תיפול דליקה בעליית ביתו שמונחים בה החיטים, לא יטרח להצילם, ולכן תקנו שכסף אינו קונה כדי שיוכל הקונה לחזור בו אם ישרף החפץ, ואם יתייקרו יוכל המוכר לחזור בו, ולכן יטרח להצילם. וכיון שרק מדרבנן אינו קונה, **בְּמִילְּתָא דְּשִׁכִּיחַ** [– בדבר המצוי], **גָּזְרוּ בָּהּ רַבָּנָן** שמעות לא יקנו, אך **בְּמִילְּתָא דְּלֹא שְׁכִיחַ** – בדבר שאינו מצוי, כגון שבא לשלם את חובו בהקנאת הפרה או השור, **לֹא גָּזְרוּ בָּהּ רַבָּנָן** לבטל קנין כסף.

הגמרא מבררת כיצד יבאר ריש לקיש הסובר שמשיכה מדאורייתא את משנתינו: שואלת הגמרא, **וּלְרֵישׁ לָקִישׁ דְּאָמַר מְשִׁיכָה מִפּוּרֶשֶׁת מִן הַתּוֹרָה,** ולא כסף, ולכן אין לפרש שיש אופן שדמים יקנו, **הָנִיחָא** – מובן **אִי סָבַר לָהּ כְּרַב שֵׁשֶׁת דְּאָמַר פֵּירוֹת עֲבֵדֵי** [– עושים] **חֲלִיפִין,** שאז **מְתָרֵץ** – מבאר את המשנה **כְּרַב שֵׁשֶׁת,** שברישא מלמדת שכל המטלטלין הצריכים שומה, קונים בחליפין, ובסיפא מלמדת שאף בפירות אפשר לעשות חליפין. **אֶלָּא אִי סָבַר לָהּ** ריש לקיש **כְּרַב נַחְמָן דְּאָמַר פֵּירוֹת לֹא עֲבֵדֵי** [– אינם עושים] **חֲלִיפִין,** ואין להעמיד את המשנה בבשר שור, **וּמַטְבֵּעַ** סובר הוא **שֶׁלֹּא קָנֵי,** ואי אפשר להעמיד את המשנה שיש דמים שהן כחליפין, **בְּמַאי מוֹקֵי לָהּ** – באיזה אופן מעמיד את המשנה.

מתרצת הגמרא, **עַל כָּרְחָךְ** צריך לומר, שריש לקיש **כְּרַב שֵׁשֶׁת סְבִירָא לֵיהּ** – סובר הוא, שפירות עושים חליפין, ויפרש את המשנה כמותו.

נמצאנו למדים שלושה אופנים בפירוש במשנה: א. כל הנעשה דמים באחר, דהיינו מטבע, נעשה חליפין, ופירות גם כן עושים חליפין, כשמחליף בשר שור בפרה או בשר חמור בשור. ונדחה פירוש זה לפי שלהלכה אין מטבע נעשה חליפין. ב. כל הנישום דמים באחר, דהיינו מטלטלין, נעשים חליפין, כגון המחליף בשר שור בפרה או בשר חמור בשור. ופירוש זה הוא לשיטת רב ששת שפירות עושים חליפין, וכך סובר גם ריש לקיש. ג. כל הנעשה דמים באחר, דהיינו מטבע, מועיל בקנין כסף כאשר בא כפרעון חוב, וכגון שבחוב של מכירת שור קונה פרה. ופירוש זה הוא לשיטת רב נחמן שפירות אינם עושים חליפין, ואינו יכול לפרש כפירוש הקודם, וסובר הוא כרבי יוחנן שמדאורייתא מעות קונות.

משנה

דרכי הקנין להקדש שונות מדרכי הקנין להדיוט. המשנה מלמדת את דרכי הקנין להקדש: **רְשׁוּת הַגָּבוֹהַּ** – הקדש, קונה **בְּקִנְיָן כֶּסֶף, וּרְשׁוּת הַהֶדְיוֹט** קונה **בַּחֲזָקָה** – במשיכה. **אֲמִירָתוֹ** ליתן דבר **לַגָּבוֹהַּ** - להקדש, נחשבת **כְּמְסִירָתוֹ** – כהקנאתו **לְהֶדְיוֹט,** ועליו לקיים דבריו.

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא המפרשת את המשנה: **תָּנוּ רַבָּנָן, כֵּיצַד** מה שאמרו **רְשׁוּת הַגָּבוֹהַּ** קונה **בְּכֶסֶף, גִּיזְבָּר שֶׁנָּתַן מָעוֹת** של הקדש **בְּבְהֵמָה** לקנותה לקרבן ציבור, **אֲפִילּוּ** אם **הַבְּהֵמָה** עומדת **בְּסוֹף הָעוֹלָם** ולא משכה, **קָנָה, וְכְהֶדְיוֹט** – במקח וממכר שבין בני אדם, **לֹא קָנָה עַד שֶׁיִּמְשׁוֹךְ** הקונה את החפץ, וכפי ששנינו שנכסים שאין להם אחריות אין נקנים אלא במשיכה.

כֵּיצַד מה שאמרו **אֲמִירָתוֹ לַגָּבוֹהַּ כְּמְסִירָתוֹ לְהֶדְיוֹט, הָאוֹמֵר שׁוֹר זֶה יְהֵא לְקָרְבַּן עוֹלָה, בַּיִת זֶה יְהֵא הֶקְדֵּשׁ, אֲפִילּוּ** השור והבית נמצאים **בְּסוֹף הָעוֹלָם** ולא עשה הגיזבר קנין, **קָנָה** ההקדש, אך **בְּהֶדְיוֹט לֹא קָנָה** באמירה,

---

המשך ביאור למסכת קידושין ליום חמישי עמ׳ ב

הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּמְצַפֶּה לָאָדָם מָתַי יִשָּׂא אִשָּׁה, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ ונעשה בן **עֶשְׂרִים וְלֹא נָשָׂא** אשה, **אוֹמֵר** הקב״ה **תִּיפַּח** האש **בַּעֲצָמוֹתָיו** של אותו אדם ותייבש את לחלוחיתם. **אָמַר רַב חִסְדָּא, הַאי דְּעָדִיפְנָא מַהֲבָרַאי** – הסיבה שאני עדיף במעלה על חברי, משום **דְּנָסִיבְנָא בְּשִׁיתְּסַר** – שנשאתי אשה בגיל שש עשרה, **וְאִי הֲוָה נָסִיבְנָא בְּאַרְבֵּיסַר** – ואם הייתי נושא קודם לכן, בגיל ארבע עשרה,

---

המשך ביאור למסכת קידושין ליום שבת קודש עמ׳ ב

האמורא המתרגם **אָמַר** לציבור ׳**הָכִי אָמַר רַב אַשִּׁי**׳.

נאמר בתורה (שמות כ יא) ׳כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ׳ וכן (ויקרא יט ג) ׳אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ׳. הברייתא מלמדת את פרטי החיובים: **תָּנוּ רַבָּנָן, אֵיזֶהוּ מוֹרָא** האמור בתורה שיש לנהוג בו כלפי האב והאם, כנאמר ׳אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ׳, **וְאֵיזֶהוּ כִּיבּוּד** שיש לנהוג בו כלפיהם כנאמר ׳כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ׳, **מוֹרָא** מאב הוא שלא **עוֹמֵד** הבן **בִּמְקוֹמוֹ** של האב המיוחד לו לעמוד שם לשוחח עם חבריו ואנשי עצתו, **וְלֹא יוֹשֵׁב** הבן **בִּמְקוֹמוֹ** של האב, **וְלֹא סוֹתֵר אֶת דְּבָרָיו** לחלוק עליו, **וְלֹא מַכְרִיעוֹ** – כאשר ישנה מחלוקת בהלכה בין אביו לחכם אחר אינו מתערב להכריע בה. **כִּיבּוּד** אב ואם הוא **שֶׁמַּאֲכִיל וּמַשְׁקֶה מַלְבִּישׁ וּמְכַסֶּה** את הוריו, וכן הוא **מַכְנִיס וּמוֹצִיא** – מטפל בענייניהם.

הגמרא דנה אם חובת הבן כוללת גם הוצאת ממון עבור כיבוד הוריו: **אִיבַּעְיָא לְהוּ** – נסתפקו בני הישיבה,

עַד שֶׁיִּמְשׁוֹךְ את השור **וְיַחֲזִיק** בבית, ובכך יקנם. הברייתא מפרשת דיני פדיון הקדש: הבא לקנות חפץ מהקדש, **וּמְשָׁכוֹ** מהגזבר **בְּהִיותו** שוה **מָנֶה** – מאה זוז, **וְלֹא הִסְפִּיק לְפַדּוֹתוֹ** – לשלם את דמיו **עַד** שֶׁהתייקר **וְעָמַד** ערכו **בְּמָאתַיִם** זוז, **נוֹתֵן** להקדש **מָאתַיִם** זוז, כערכו עתה.

מפרשת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** – מה הטעם שחייב לשלם יותר מערכו בשעת המשיכה, משום שנאמר בפדיון שדה מהקדש (ויקרא כז יט), 'וְנָתַן הַכֶּסֶף וְקָם לוֹ', שרק בנתינת הכסף קם החפץ להיות שלו, ובמשיכה אינו קונה, והתייקר ברשות הקדש, ועליו לשלם כערכו בעת, שזה שעת הקניין.

ומפרשת הברייתא אופן נוסף בפדיון הקדש: הבא לקנות חפץ מהקדש, **וּמְשָׁכוֹ** מהגזבר **בְּהִיותו** שוה **מָאתַיִם** זוז, **וְלֹא הִסְפִּיק לְפַדּוֹתוֹ** – לשלם את דמיו **עַד** שֶׁהוזל **וְעָמַד** ערכו **בְּמָנֶה, נוֹתֵן** להקדש **מָאתַיִם** זוז כערכו בעת המשיכה.

שואלת הגמרא, **מַאי טַעְמָא** – מה הטעם שמשלם יותר מערכו בעת התשלום, הרי התבאר בדין הקודם שהתשלום כפי שעת התשלום. עונה הגמרא, כדי שלא **יְהֵא כֹּחַ הֶדְיוֹט** המוכר לחבירו, **חָמוּר מֵהֶקְדֵּשׁ,** ובהדיוט אילו הוזל החפץ אחר המשיכה, היה הקונה משלם כמחירו בעת המשיכה, והחפץ הוזל ברשותו, ולכן אף בהקדש משלם כשעת היוקר.

ומפרשת הברייתא אופן נוסף בפדיון הקדש: אם **פְּדָאוֹ** לחפץ **בְּמָאתַיִם** זוז, ששילם להקדש, **וְלֹא הִסְפִּיק לְמוֹשְׁכוֹ עַד** שֶׁהוזל **וְעָמַד** ערכו **בְּמָנֶה, נוֹתֵן** להקדש **מָאתַיִם** זוז, כלומר, אינו מקבל מנה בחזרה.

שואלת הגמרא, **מַאי טַעְמָא** – מה הטעם שנשאר ערכו מאתיים זוז, הרי בעת המשיכה שווה רק מנה. עונה הגמרא, משום שנאמר 'וְנָתַן הַכֶּסֶף וְקָם לוֹ', שבנתינת הכסף קם החפץ להיות שלו, ואז היה ערכו מאתיים, והוזל ברשותו.

ומפרשת הברייתא אופן נוסף בפדיון הקדש: אם **פְּדָאוֹ** לחפץ **בְּמָנֶה,** ושילם להקדש, **וְלֹא הִסְפִּיק לְמוֹשְׁכוֹ עַד** שֶׁהתייקר **וְעָמַד** ערכו **בְּמָאתַיִם** זוז, **מַה שֶּׁפָּדָה** במנה **פָּדוּי, וְאֵין נוֹתֵן** להקדש **אֶלָּא מָנֶה,** כלומר, אינו צריך להוסיף.

מקשה הגמרא, **אַמַּאי** – מדוע אינו מוסיף, **הָכָא נַמִּי נֵימָא** – גם כאן נאמר, שלא **יְהֵא כֹּחַ הֶדְיוֹט חָמוּר מֵהֶקְדֵּשׁ,** ובמכירה רגילה, אם שילם ולא משך והתייקר החפץ, יכול המוכר לחזור בו ולדרוש כפי היוקר.

מתרצת הגמרא, **אָטוּ הֶדְיוֹט** – וכי בשאר מכירות, אם שילם ולא משך, והמוכר חוזר בו, **לָאו בְּמִי שֶׁפָּרַע קָאֵי** – וכי אינו מקבל עליו קללת 'מי שפרע'. וכיון שגם הדיוט אינו רשאי לחזור בו, אף הקדש לא יחזור בו.

משנה

המשנה שלפנינו מלמדת אלו מצוות אף נשים חייבות, ומאלו הן פטורות. **כָּל מִצְוֹת הַבֵּן** המוטלות **עַל הָאָב** לעשותן לו, **אֲנָשִׁים חַיָּבִין וְנָשִׁים פְּטוּרוֹת. וְכָל מִצְוֹת הָאָב** המוטלות **עַל הַבֵּן** לעשותן לאביו, **אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים חַיָּבִין. וְכָל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא** – שחיובה היא בזמנים מסוימים, **אֲנָשִׁים חַיָּבִין וְנָשִׁים פְּטוּרוֹת. וְכָל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלֹּא הַזְּמַן גְּרָמָא,** אלא נוהגת בכל עת, **אֶחָד הָאֲנָשִׁים וְאֶחָד הַנָּשִׁים חַיָּבִין. וְכָל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, בֵּין שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא בֵּין שֶׁלֹּא הַזְּמַן גְּרָמָא, אֶחָד הָאֲנָשִׁים וְאֶחָד הַנָּשִׁים חַיָּבִין,** חוץ **מִכָּל תַּקִּיף וּכֹל תַּשְׁחִית וּכֹל תִּטַּמָּא לַמֵּתִים** שנשים פטורות מהן.

גמרא

מַאי הפירוש 'כָּל מִצְוֹת הַבֵּן עַל הָאָב'. **אִילֵימָא** – אם נפרש **כָּל מִצְוֹת דְּמִיחַיַּיב בְּרָא לְמֵיעֲבַד לְאַבָּא** – שחייב הבן לעשות לאביו, ככיבוד אב ודומיהן, וכי **נָשִׁים פְּטוּרוֹת** מהן, **וְהָתַנְיָא,** נאמר בפסוק (ויקרא יט ג) 'אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ', **אֵין לִי** איני לומד מכאן **אֶלָּא שֶׁהָאִישׁ** חייב במורא אב ואם, **אִשָּׁה מִנַּיִן.** אך **כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר** בסיום הפסוק 'אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ' בלשון רבים, **הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם** – משמע שהציווי נאמר לשנים, לאיש ולאשה. הרי שאף נשים חייבות במצוות אלו. אלא, **אָמַר רַב יְהוּדָה הָכִי קָאָמַר** – כך תתפרש המשנה, **כָּל מִצְוֹת הַבֵּן הַמּוּטָּלוֹת עַל הָאָב לַעֲשׂוֹת לִבְנוֹ, אֲנָשִׁים** – האב **חַיָּבִין, וְנָשִׁים** – האם **פְּטוּרוֹת.** מוסיפה הגמרא, **תָּנְיָא** – שנינו במשנתנו סיוע **לְהָא דְּתָנוּ רַבָּנַן** – למה ששנו חכמים בברייתא. וכך שנינו בברייתא, **הָאָב חַיָּב** לעשות **בִּבְנוֹ** מצוות אלו, **לְמוֹלוֹ, וּלְפַדּוֹתוֹ** אם הוא בכור, **וּלְלַמְּדוֹ תּוֹרָה, וּלְהַשִּׂיאוֹ אִשָּׁה, וּלְלַמְּדוֹ אוּמָנוּת. וְיֵשׁ אוֹמְרִים** שהאב חייב **אַף לְהַשִּׁיטוֹ** – ללמדו לשחות **בַּמַּיִם,** כדי שאם תטבע ספינתו ינצל. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כָּל שֶׁאֵינוֹ מְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ אוּמָנוּת** הרי הוא **מְלַמְּדוֹ לִיסְטוּת.** הגמרא תמהה על דברי רבי יהודה, מלמדו **לִיסְטוּת סַלְקָא דַּעְתָּךְ** לומר, הרי הוא אינו מלמדו כלום. מבארת הגמרא, **אֶלָּא** כוונת רבי יהודה לומר **כְּאִילּוּ מְלַמְּדוֹ לִיסְטוּת,** מאחר שכשאינו מלמדו אומנות הוא אינו יודע להתפרנס בעצמו, ומלסטם את הבריות.

הגמרא מבארת את המקור לכך שהאב חייב לעשות מצוות אלו לבנו, ושואלת על הדין הראשון **לְמוּלוֹ מְנָלָן** – מנין שהאב חייב. משיבה הגמרא, **דִּכְתִיב** (בראשית כא ד) 'וַיָּמָל אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק בְּנוֹ', מכאן שהאב חייב למול את בנו. הגמרא מוסיפה, שישנם עוד שחייבים במילת הבן. **וְהֵיכָא דְּלֹא מַהֲלֵיהּ אֲבוּהָ** – ואם לא מלו אביו, **מִיחַיַּיבִי בֵּי דִינָא לְמִימְהַלֵּיהּ** – חייבים בית דין למולו, **דִּכְתִיב** (בראשית יז י) 'הִמּוֹל לָכֶם כָּל זָכָר', ופסוק זה נאמר לבית דין. **וְהֵיכָא דְּלֹא מַהֲלֵיהּ בֵּי דִינָא** – ואם לא מלוהו בית דין, אינו נפטר בכך אלא **מִיחַיַּיב אִיהוּ לְמִימְהַל נַפְשֵׁיהּ** – חייב הבן למול את עצמו כשיגדל, **דִּכְתִיב** (בראשית יז יד) 'וְעָרֵל זָכָר אֲשֶׁר לֹא יִמּוֹל אֶת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה'. מבררת הגמרא, **אִיהִי** – האם, **מְנָלָן דְּלֹא מִיחַיְּיבָא** – מנין שאינה חייבת למול את בנה. משיבה הגמרא, **דִּכְתִיב** (בראשית כא ד) באברהם שמל את יצחק 'כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים', ומשמע שדווקא 'אוֹתוֹ', כלומר את אברהם האב, ציוה אלוקים כן, **וְלֹא אוֹתָהּ** ולא את שרה האם. שואלת הגמרא, **אַשְׁכְּחָן מִיָּד** – בפסוק זה למדנו שהאם [שרה] היתה פטורה באותה שעה, אך **לְדוֹרוֹת** הבאים **מְנָלָן** שהאם פטורה. משיבה הגמרא, **תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'צוֹ' אֵינוֹ אֶלָּא זֵירוּז** – שיהא זריז לעשותו, וכן שהדבר נוהג **מִיָּד וּלְדוֹרוֹת** הבאים. לשון **זֵירוּז** יש ללמוד **מִדִּכְתִיב** (דברים ג כח) 'וְצַו אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְחַזְּקֵהוּ וְאַמְּצֵהוּ', כלומר זרזהו בעשיית הדבר. ושהדבר נוהג **מִיָּד וּלְדוֹרוֹת** הבאים, יש ללמוד **מִדִּכְתִיב** (במדבר טו כג) 'מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוָּה ה' וָהָלְאָה לְדֹרֹתֵיכֶם', שהציווי הוא לאותה עת ולדורות הבאים. ומכיון שבפטור אשה ממילת בנה נאמר 'כַּאֲשֶׁר צִוָּה', אף לדורות הוא.

הגמרא ממשיכה לברר את המקור לשאר חיובי האב לבנו, ושואלת **לִפְדּוֹתוֹ מְנָלָן** שהאב חייב. משיבה הגמרא, דבר זה מפורש בתורה **דִּכְתִיב** (שמות לד ב) 'כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה'. מוסיפה הגמרא, **וְהֵיכָא דְּלֹא פְּרֵיקֵיהּ אֲבוּהָ** – ואם לא פדאו אביו, **מִיחַיַּיב אִיהוּ לְמִפְרְקֵיהּ** – חייב הבן לפדות את עצמו, **דִּכְתִיב** (במדבר יח טו) 'אַךְ פָּדֹה תִּפְדֶּה אֶת בְּכוֹר הָאָדָם', ותיבת 'תִּפְדֶּה' נהגית אף בלשון 'תִּיפְדֶּה', כלומר תפדה את עצמך. מבררת הגמרא, **וְאִיהִי** – היא, האם, **מְנָלָן דְּלֹא מִיפַּקְדָה** – מנין שאינה מצווית לפדות את בנה. משיבה הגמרא, **דִּכְתִיב** 'תִּיפְדֶּה תִּפְדֶּה'. כלומר תיבת 'תִּפְדֶּה' שמשמעותה תפדה אחרים, אפשר אף להגות אותה כאילו נאמר 'תִּפְדֶּה' שמשמעותה תיפדה בעצמך. לפיכך יש להקיש שני משמעויות אלו זו לזו ולומר **שֶׁכָּל שֶׁמְּצֻוֶּה לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ** ונכלל בציווי 'תִּפְדֶּה', דהיינו האב [אילו היה בכורו], **מְצֻוֶּה** אף **לִפְדּוֹת אֶת אֲחֵרִים** – את בנו, כפי שמשמע מהלשון 'תִּפְדֶּה'. **וְכָל שֶׁאֵינוֹ מְצֻוֶּה לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ,** כלומר האם וכמבואר להלן, **אֵינוֹ מְצֻוֶּה לִפְדּוֹת** את **אֲחֵרִים** – את בנה. שואלת הגמרא, **וְאִיהִי** – האשה, **מְנָלָן דְּלֹא מִיחַיְּיבָא לְמִיפְרַק נַפְשָׁהּ** – מנין שאינה חייבת לפדות את עצמה [אם היא בכורה]. משיבה הגמרא, **דִּכְתִיב** 'תִּפְדֶּה תִּפְדֶּה', כלומר יש להקיש את המשמעות העולה מתיבת תִּפְדֶּה [לפדות את אחרים] למשמעות העולה מתיבת תִּפְדֶּה [תפדה את עצמך], ולומר **כָּל שֶׁאֲחֵרִים,** דהיינו האב, **מְצֻוִּים לִפְדּוֹתוֹ** והוא נכלל בציווי 'תִּפְדֶּה', **מְצֻוֶּה לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ** כפי שמשמע מתיבת תִּפְדֶּה, **וְכָל שֶׁאֵין אֲחֵרִים מְצֻוִּים לִפְדּוֹתוֹ אֵין** הוא **מְצֻוֶּה לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ,** ומכיון שהאב אינו חייב לפדות את בתו [כמבואר להלן], אף היא אינה מצווית לפדות את עצמה. הגמרא מוסיפה ושואלת, **וּמִנַּיִן שֶׁאֵין אֲחֵרִים,** האב, **מְצֻוִּין לִפְדּוֹתָהּ** את הבת [בכורה]. משיבה הגמרא, **דְּאָמַר קְרָא** (שמות לד כ) 'כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה', משמע רק את 'בָּנֶיךָ' אתה חייב לפדות, **וְלֹא** את **בְּנוֹתֶיךָ.**

תָּנוּ רַבָּנַן (משנה בכורות פ"ח מ"ו), אם **הוּא** – האב, בכור וזקוק **לִפְדּוֹת** את עצמו, **וּבְנוֹ** אף הוא בכור וזקוק **לִפְדּוֹת,** ואין לו ממון כדי פדיון שניהם, **הוּא קוֹדֵם לִבְנוֹ** להיפדות. **רַבִּי יְהוּדָה** חולק **וְאוֹמֵר, בְּנוֹ קוֹדֵמוֹ.** לפי **שֶׁזֶּה** – חיוב פדיון עצמו, עיקר **מִצְוָתוֹ** מוטלת **עַל אָבִיו, וְזֶה** – חיוב פדיון הבן, **מִצְוַת בְּנוֹ** המוטלת **עָלָיו** היא, לפיכך יקדים את מצוותו. הגמרא מבארת את מחלוקתם, **אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, הֲכֹל מוֹדִין** – ת"ק ורבי יהודה,

רש"י

עד שֶׁיִּמְשׁוֹךְ. בַּשּׂוֹר: **וְיַחֲזִיק.** בַּבַּיִת: **מָשְׁכוֹ.** הֲדְיוֹט חֵפֶץ שֶׁל הֶקְדֵּשׁ מִיַּד הַגִּזְבָּר בְּמָנֶה: **וְלֹא הִסְפִּיק לְפִדּוֹתוֹ.** כְּלוֹמַר לָתַת דָּמָיו לַגִּזְבָּר: **נוֹתֵן מָאתַיִם.** דְּכִי אַיְיקַר בְּרִשּׁוּת הֶקְדֵּשׁ אַיְיקַר הוֹאִיל וְלֹא נָתַן הַמָּעוֹת: **לֹא יְהֵא כֹּחַ הֶדְיוֹט כּוּ׳.** שֶׁאִם מָשְׁכוֹ מִיַּד הֶדְיוֹט יְשַׁלֵּם כָּל מְעוֹתָיו דְּקָנָאוֹ בִּמְשִׁיכָה וּבִרְשׁוּתוֹ הוּא דְּזִל: **פְּדָאוֹ.** נָתַן אֶת הַמָּעוֹת: **מַתְנִי׳ כָּל מִצְוֹת הָאַב כּוּ׳.**

בְּגְמָ׳ מְפָרֵשׁ לְכוּלְּהוּ מַתְנִי׳: **שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא.** שֶׁהַזְּמַן גּוֹרֵם לָהּ שֶׁתְּבֹא: **חוּץ מִכֹּל תַּקִּיף.** פְּאַת הָרֹאשׁ: **וּבַל תַּשְׁחִית.** פְּאַת זָקָן: **וּכַל תִּטַּמֵּא.** דְּכֹהֲנִים: **גמ׳ אִי נַיְמָא דְּמִיחַיֵּיב בְּרָא לְמֵיעֲבַד לְאַבָּא.** וְהָכִי מִשְׁמַע כָּל מִצְוֹת שֶׁהַבֵּן מְצוּוֶּה עַל אֲבִיו נָשִׁים פְּטוּרוֹת בְּתַמְיָּה: **אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ חֲרֵי כָאן שְׁנַיִם.** לִשְׁנַיִם הוּא אוֹמֵר: **הַמּוּטָלוֹת (עָלָיו) עַל הָאַב.** בְּגוּן הַנָּךְ דִּמְפָרֵשׁ בִּבְרַיְיתָא לְלַמְּדוֹ תּוֹרָה וּלְמוּלוֹ וּלְפִדּוֹתוֹ בָּהּ׳ סְלָעִים אִם בְּכוֹר הוּא וּלְהַשִּׂיאוֹ אִשָּׁה וְכוּלְּהוּ יְלִיף וְאָזִיל מִקְּרָאֵי: **אַף לַהֲשִׁיטוֹ בְּנָהָר.** שֶׁמָּא יִפְרוֹשׁ בִּסְפִינָה וְתִטְבַּע וְיִסְתַּכֵּן אִם אֵין יוֹדֵעַ לָשׁוּט: **לִיסְטוּת ס"ד.** וְהָלֹא יָשַׁב וְלֹא לִמְּדוֹ כְּלוּם: **כְּאִילּוּ מְלַמְּדוֹ לִיסְטוּת.** דְּכֵיוָן דְּאֵין לוֹ אוּמָּנוּת וְיִחָסֵר לַחְמוֹ יֵלֵךְ בְּפַרְשַׁת דְּרָכִים וְיִלְסְטֵם אֶת הַבְּרִיּוֹת: **כַּאֲשֶׁר צִוָּה אוֹתוֹ.** וְלֹא אֶת שָׂרָה: **מֵיחַיֵּיב אִיהוּ.** כְּשֶׁיִּגְדַּל: **אִשְׁכְּחָן מִיָּד.** לְאַבְרָהָם נָאֱמַר כֵּן: **אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן זֵירוּז.** שֶׁיְּהֵא מָהִיר וְזָרִיז בְּדָבָר וְנוֹהֵג מִיָּד וְנוֹהֵג לְדוֹרוֹת: **תִּיפְדֶּה תִּפְדֶּה כּוּ׳.** כְּלוֹמַר קְרֵי בֵּיהּ תִּפְדֶּה: **וְאִיהִי מְנָלָן דְּלֹא מִיפְקְדָא.** אִיהִי אִמּוֹ מְנַיִן שֶׁאֵינָהּ מְצוּוָּה לִפְדּוֹת אֶת בִּנָּהּ דְּכֵיוָן דְּמִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁלֹּא הַזְּמַן גְּרָמָא הוּא בְּעֵי קְרָא לְמִעוּטָהּ: **לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ.** כְּשֶׁהוּא בְּכוֹר וְלֹא פְּדָאוּ אֲבִיו: **וְאִיהִי מְנָלָן דְּלֹא מִיחַיֵּיבָה.** נְהִי דְּאָבִיהָ אֵינוֹ מְצוּוָּה לִפְדּוֹתָהּ דִּכְתִיב בְּכוֹר בָּנֶיךָ אֵימָא אִיהִי תִּפְדֶּה נִפְשָׁהּ לִכְשֶׁתִּגְדַּל דְּהָא קְרֵינָן בֵּיהּ תִּפְדֶּה אִלְּמָא מִצְוָה אַבְרָא נַמִּי רַמְיָא וְהַךְ מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁאֵין הַזְּמַן גְּרָמָא הִיא: **כָּל שֶׁאַחֲרִים כּוּ׳.** הָאַב: **הוּא לִפְדּוֹת.** שֶׁלֹּא פְּדָאוּ אָבִיו: כל

עַד שֶׁיִּמְשׁוֹךְ וַיַּחֲזִיק מָשְׁכוֹ בְּמָנֶה וְלֹא הִסְפִּיק לִפְדּוֹתוֹ עַד שֶׁעָמַד בְּמָאתַיִם נוֹתֵן מָאתַיִם מַאי טַעְמָא וְנָתַן הַכֶּסֶף וְקָם לוֹ מָשְׁכוֹ בְּמָאתַיִם וְלֹא הִסְפִּיק לִפְדּוֹתוֹ עַד שֶׁעָמַד בְּמָנֶה נוֹתֵן מָאתַיִם מַאי טַעְמָא לֹא יְהֵא כֹּחַ הֶדְיוֹט חָמוּר מֵהֶקְדֵּשׁ פָּדָאוֹ בְּמָאתַיִם וְלֹא הִסְפִּיק לְמוֹשְׁכוֹ עַד שֶׁעָמַד בְּמָנֶה נוֹתֵן מָאתַיִם מַאי טַעְמָא וְנָתַן הַכֶּסֶף וְקָם לוֹ פָּדָאוֹ בְּמָנֶה וְלֹא הִסְפִּיק לְמוֹשְׁכוֹ עַד שֶׁעָמַד בְּמָאתַיִם מַה שֶּׁפָּדָה פָּדוּי וְאֵין נוֹתֵן אֶלָּא מָנֶה אַמַּאי ה"נ נַיְמָא לֹא יְהֵא כֹּחַ הֶדְיוֹט חָמוּר מֵהֶקְדֵּשׁ אָטוּ הֶדְיוֹט לַאו בְּמִי שֶׁפָּרַע קָאֵי: **מתני׳** כָּל מִצְוֹת הַבֵּן עַל הָאַב אֲנָשִׁים חַיָּבִין וְנָשִׁים פְּטוּרוֹת וְכָל מִצְוֹת הָאַב עַל הַבֵּן אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים חַיָּבִין וְכָל מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא אֲנָשִׁים חַיָּבִין וְנָשִׁים פְּטוּרוֹת וְכָל מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁלֹּא הַזְּמַן גְּרָמָא אֶחָד הָאֲנָשִׁים וְאֶחָד הַנָּשִׁים חַיָּבִין וְכָל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה בֵּין שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא בֵּין שֶׁלֹּא הַזְּמַן גְּרָמָא אֶחָד הָאֲנָשִׁים וְאֶחָד הַנָּשִׁים חַיָּבִין חוּץ מִבַּל תַּקִּיף וּבַל תַּשְׁחִית וּבַל תִּטַּמֵּא לַמֵּתִים: **גמ׳** מַאי כָּל מִצְוַת הַבֵּן עַל הָאַב אִילֵימָא כָּל מִצְוֹת דְּמִיחַיֵּיב בְּרָא לְמֵיעֲבַד לְאַבָּא נָשִׁים פְּטוּרוֹת וְהָתְנָיָא אִישׁ אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ אִשָּׁה מְנַיִן כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ חֲרֵי כָאן שְׁנַיִם אָמַר רַב יְהוּדָה ה"ק כָּל מִצְוֹת הַבֵּן הַמּוּטָלוֹת עַל הָאַב לַעֲשׂוֹת לְבָנוֹ אֲנָשִׁים חַיָּבִין וְנָשִׁים פְּטוּרוֹת תְּנִינָא לְהָא דְּת"ר הָאַב חַיָּב בְּבָנוֹ לְמוּלוֹ וְלִפְדּוֹתוֹ וּלְלַמְּדוֹ תּוֹרָה וּלְהַשִּׂיאוֹ אִשָּׁה וּלְלַמְּדוֹ אוּמָּנוּת וי"א אַף לַהֲשִׁיטוֹ בַּמַּיִם רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר כָּל שֶׁאֵינוֹ מְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ אוּמָּנוּת מְלַמְּדוֹ לִיסְטוּת לִיסְטוּת ס"ד אֶלָּא כְּאִילּוּ מְלַמְּדוֹ לִיסְטוּת: לְמוּלוֹ מְנָלָן דִּכְתִיב וַיָּמָל אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק בְּנוֹ וְהֵיכָא דְּלֹא מַהֲלֵיהּ אֲבוּהַּ מִיחַיְיבֵי בֵּי דִינָא לְמִימְהֲלֵיהּ דִּכְתִיב הַמּוֹל לָכֶם כָּל זָכָר וְהֵיכָא דְּלֹא מַהֲלֵיהּ בֵּי דִינָא מִיחַיֵּיב אִיהוּ לְמִימְהַל נַפְשֵׁיהּ דִּכְתִיב וְעָרַל זָכָר אֲשֶׁר לֹא יִמּוֹל אֶת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה אִיהִי מְנָלָן דְּלֹא מִיחַיְיבָא דִּכְתִיב כַּאֲשֶׁר צִוָּה אוֹתוֹ אֱלֹהִים אוֹתוֹ וְלֹא אוֹתָהּ אַשְׁכְּחָן מִיָּד לְדוֹרוֹת מְנָלָן תָּנָא דְּבֵי ר' יִשְׁמָעֵאל כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר צַו אֵינוֹ אֶלָּא זֵירוּז מִיָּד וּלְדוֹרוֹת זֵירוּז דִּכְתִיב וְצַו אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְחַזְּקֵהוּ וְאַמְּצֵהוּ מִיָּד וּלְדוֹרוֹת דִּכְתִיב מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוָּה ה' וָהָלְאָה לְדוֹרוֹתֵיכֶם: לִפְדּוֹתוֹ: מְנָלָן דִּכְתִיב כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה וְהֵיכָא דְּלֹא פַּרְקֵיהּ אֲבוּהַּ מִיחַיֵּיב אִיהוּ לְמִפְרְקֵיהּ דִּכְתִיב פָּדֹה תִּפְדֶּה וְאִיהִי מְנָלָן דְּלֹא מִיפְקְדָה דִּכְתִיב תִּיפְדֶּה תִּפְדֶּה כָּל שֶׁמְּצוּוָּה לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ מְצוּוָּה לִפְדּוֹת אֶת אֲחֵרִים וְכָל שֶׁאֵינוֹ מְצוּוָּה לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ אֵינוֹ מְצוּוָּה לִפְדּוֹת אֲחֵרִים וְאִיהִי מְנָלָן דְּלֹא מִיחַיְיבָא לְמִיפְרַק נַפְשֵׁיהּ דִּכְתִיב תִּפְדֶּה תִּיפְדֶּה כָּל שֶׁאֲחֵרִים מְצוּוִּים לִפְדּוֹתוֹ מְצוּוָּה לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ וְכָל שֶׁאֵין אֲחֵרִים מְצוּוִּים לִפְדּוֹתוֹ אֵין מְצוּוָּה לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ וּמִנַּיִן שֶׁאֵין אֲחֵרִים מְצוּוִּין לִפְדּוֹתָהּ דְּאָמַר קְרָא כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה בָּנֶיךָ וְלֹא בְּנוֹתֶיךָ תָּנוּ רַבָּנַן הוּא לִפְדּוֹת וּבְנוֹ לִפְדּוֹת הוּא קוֹדֵם לְבְנוֹ רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר בְּנוֹ קוֹדְמוֹ שֶׁזֶּה מִצְוָתוֹ עַל אָבִיו וְזֶה מִצְוָת בְּנוֹ עָלָיו אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה הַכֹּל מוֹדִין כל

תוספות

מָשְׁכוֹ בְּמָאתַיִם וְלֹא הִסְפִּיק וְכוּ׳ נוֹתֵן מָאתַיִם מ"ט לֹא יְהֵא כֹּחַ הֶדְיוֹט חָמוּר מֵהֶקְדֵּשׁ. וְא"ת תִּיפּוּק לֵיהּ מִטַּעַם דַּאֲמִירָתוֹ לְגָבוֹהּ כְּמִסִּירָתוֹ לְהֶדְיוֹט וְכֵיוָן דְּמָשְׁכוֹ בְּמָאתַיִם אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ וי"ל כֵּיוָן דְּבָטְעוּת הָיָה כְּמוֹ הָכָא שֶׁלֹּא הָיָה סָבוּר שֶׁיִּשְׁתַּנֶּה הַשַּׁעַר לֹא הָוֵי כְּמִסִּירָה לְהֶדְיוֹט וְקָשֶׁה דְּאָמַר בְּפֶרֶק יֵשׁ נוֹחֲלִין (כ"ב דף קמ"ג:) גַּבֵּי בְּנוֹ שֶׁל יוֹסֵף בֶּן יוֹעֶזֶר דְּאִשְׁכַּח מַרְגָּנִיתָא אָמְרָה לֵיהּ דְּבִיתְהוּ זִיל מוֹכְרָהּ לְגִזְבָּר דְּהֶקְדֵּשׁ וְלֹא תְּשַׁיְּימָא אַתְּ דַּאֲמִירָה לְגָבוֹהּ כְּמִסִּירָה לְהֶדְיוֹט וְאַמַּאי הָא שׁוּמָא בְּטָעוּת הוּא אִם יֹאמַר לְתִתָּהּ פְּחוּתָה מִשָּׁוְיָהּ וי"ל בְּדָבָר שֶׁאֵין שׁוּמָתוֹ יְדוּעָה כְּגוֹן מַרְגָּנִיתָא גּוֹמֵר בְּדַעְתּוֹ אֲפִי׳ תִּשָּׁוֶוה יוֹתֵר שֶׁהֲרֵי כְּמוֹ כֵן מְסוּפָּק שֶׁמָּא שָׁוֶה פָּחוֹת א"נ י"ל דְּהָתָם כְּשֶׁשָּׂם אוֹתָהּ בְּפָחוֹת מִשָּׁוְיָהּ מִתְכַּוֵּין לְוַותֵּר לְהֶקְדֵּשׁ א"כ שַׁיָּךְ לוֹמַר אֲמִירָתוֹ לְגָבוֹהּ כְּמִסִּירָתוֹ לְהֶדְיוֹט אֲבָל הָכָא לֹא נִתְכַּוֵּין לְוַותֵּר כְּלָל כְּשֶׁמָּשְׁכוֹ בְּמָאתַיִם שֶׁכָּךְ הָיָה שָׁוֶה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה וְלֹא שַׁיָּךְ אֲמִירָתוֹ לְגָבוֹהּ כְּמִסִּירָה לְהֶדְיוֹט: **אָטוּ** הֶדְיוֹט לַאו בְּמִי שֶׁפָּרַע קָאֵי. וְכֵיוָן דְּהֶדְיוֹט אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ בְּלֹא מִי שֶׁפָּרַע הַיְינוּ דִּיהִיב לוֹ דָּמֵי כְּמוֹ כֵן הֶקְדֵּשׁ לֹא יַחֲזוֹר בּוֹ וְקָשֶׁה דְּאָמַר פֶּרֶק הַנִּיזָּקִין (גיטין ל' ע:) דִּיתְמֵי הֲרֵי הֵן כְּהֶקְדֵּשׁ וְלֹא מִיקְנוּ אֶלָּא בִּכְסָפִים דְּקָא יָהִיב דָּמֵי לִיתְמֵי אַפִּירֵי וְזֵל אֵין לוֹקֵחַ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ אַיְיקוּר יַתְמֵי יָכְלוּ לַחֲזוֹר בָּהֶם שֶׁלֹּא יְהֵא כֹּחַ הֶדְיוֹט חָמוּר מִכֹּחַ הֶקְדֵּשׁ וְאַמַּאי וְהָא בְּהֶדְיוֹט נַמִּי אִיכָּא בְּמִי שֶׁפָּרַע וי"ל דְּלֹא דָּמֵי דְּהָתָם גַּבֵּי יַתְמֵי מִדְּאוֹרַיְיתָא דִּינָם בְּהֶדְיוֹט וְא"כ אֵינָם קוֹנִים בְּלֹא מְשִׁיכָה אֶלָּא שֶׁיֵּיפּוּ חֲכָמִים כֹּחָם לַעֲשׂוֹת כְּהֶקְדֵּשׁ שֶׁיְּהוּ קוֹנִים בְּכֶסֶף הִילְכָּךְ בִּמְקוֹם הַפְּסָדָם שֶׁל יְתוֹמִים אוֹקִימְנָא אַדִּינָא אע"ג דְּהֶדְיוֹט קָאֵי בְּמִי שֶׁפָּרַע כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵיוּ כֹּחַ הֶדְיוֹט מְרוּבֶּה מְשֻׁלָּחָן וְלֹא יְבוֹאוּ לִידֵי הָפְסֵד ע"י תִּקָּנַת חֲכָמִים כִּי לוּלֵי הַתַּקָּנָה הָיוּ חוֹזְרִים בָּהֶם אֲפִי׳ קִבְּלוּ הַמְּעוֹת כֵּיוָן שֶׁלֹּא מְשַׁךְ אֲבָל הֶקְדֵּשׁ דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא הוּא דְּמִקְנֵי בְּכִסְפָּא אֲבָל רַבָּנַן תִּקְנוּ מְשִׁיכָה לְהַרְוִיחָן שֶׁלֹּא יְהֵא כֹּחַ הֶדְיוֹט חָמוּר מִכֹּחַ הֶקְדֵּשׁ וְכֵיוָן דְּהֶדְיוֹט אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ אֶלָּא א"כ מְקַבֵּל עָלָיו מִי שֶׁפָּרַע נוֹקְמֵיהּ אַדִּינֵיהּ בְּכֶסֶף וְלֹא יוּכַל הֶקְדֵּשׁ לַחֲזוֹר בּוֹ בְּכָל כֵּיוָן שֶׁקִּיבֵּל הַכֶּסֶף:

אוֹתוֹ וְלֹא אוֹתָהּ. וְא"ת לְמ"ל קְרָא תִּיפּוּק לֵיהּ דְּמִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא הוּא שֶׁנִּימּוֹל בִּשְׁמִינִי לְלֵידָתוֹ וְנָשִׁים פְּטוּרוֹת וי"ל כֵּיוָן דְּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וְהָלְאָה אֵין לָהּ הֶפְסֵק לַאו זְמַן גְּרָמָא הוּא וְא"ת אַכַּתִּי מ"ע שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא הוּא דְּאֵין מָלִין אֶלָּא בְּיוֹם כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק הָעֶרֶל (יבמות קד ע:) וי"ל דְּאִתְיָא כְּמ"ד הָתָם דְּמִילָה שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּהּ נוֹהֶגֶת בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה: **וְאִיהִי** מְנָא לָן דְּלֹא מִיחַיְיבָה לְמִיפְרַק נַפְשֵׁהּ דִּכְתִיב תִּפְדֶּה תִּיפְדֶּה. וְאִם תֹּאמַר תִּיפּוּק לֵיהּ מִשּׁוּם דִּכְתִיב כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה

דְּמִשְׁמַע בָּנֶיךָ וְלֹא בְּנוֹתֶיךָ וְיֵשׁ לוֹמַר דְּס"ד בְּכוֹר בָּנֶיךָ אַב חַיָּיב לִפְדּוֹת וְלֹא נְקֵבָה אֲבָל הַנְּקֵבָה תִּפְדֶּה עַצְמָהּ לְהָכִי אִיצְטְרִיךְ לְהַאי קְרָא:

תוספות

וְאָזִיל כֹּהֵן וְטָרִיף לְהוּ מִשְׁעִבְּדֵי. כְּלוֹמַר בִּבְנֵי חָרֵי פָּרִיק לֵיהּ לִבְרֵיהּ שֶׁאִם הָיָה פּוֹדֶה עַצְמוֹ בִּבְנֵי חָרֵי לֹא הָיָה פּוֹדֶה בְּנוֹ מִמִּשְׁעִבְּדֵי דְּמַיְּירֵי שֶׁנִּשְׁתַּעְבְּדוּ קוֹדֶם שֶׁנּוֹלַד הַבֵּן וּלְכָךְ מְקַדִּים פִּדְיוֹן בְּנוֹ וְאֵין כָּאן אוֹנְאָה לַלְקוּחוֹת דְּמִצְוֹת בְּנוֹ עָלָיו יוֹתֵר מִמִּצְוֹת גּוּפוֹ בְּפ״ה וְקִ׳ דְּאַדְּרַבָּה יֵשׁ אוֹנְאָה לַלְקוּחוֹת דְּמִצְוֹת גּוּפוֹ עָדִיף וְיֹאמְרוּ פְּדֵה אֶת עַצְמְךָ בַּתְּחִלָּה וְאִם יֹאמַר אֶפְדֶּה אֶת עַצְמִי מִמִּשְׁעִבְּדֵי יֹאמְרוּ אֵין נִפְרָעִין מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים בְּמָקוֹם בְּנֵי חָרֵי וַאֲפִ׳ פְּדֵה בְּנוֹ בְּכוֹר מִבְּנֵי חָרֵי יֹאמְרוּ לְכֹהֵן הַנִּחָנוּ לְךָ מָקוֹם לְגַבּוֹת מִמֶּנּוּ אוֹתָם חָמֵשׁ בְּנֵי חוֹרִין וּלְכָךְ פֵּרֵשׁ ר״י דְּמַיְּירֵי כְּגוֹן דְּאִיכָּא חָמֵשׁ מְשׁוּעְבָּדֵי׳ מֵיצְחָק שֶׁעֲשָׂאָן אַפּוֹתֵיקֵי לְכֹהֵן בַּעֲבוּר יַעֲקֹב בְּנוֹ וְאח״כ מָכְרָהּ וְשׁוּב גָּדַל יַעֲקֹב וְהָיָה לוֹ בֵּן וְעָמַד הוּא וּבְנוֹ לְפִדּוּת וְאֵין לָהֶם אֶלָּא ה׳ סְלָעִים מִבְּנֵי חָרֵי וְר׳ יְהוּדָה סָבַר מִלְּוָה הַכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה כִּכְתוּבָה בְּשִׁטָּר דְּמֵי וְהָיוּ לוֹ אַפּוֹתְקָאוֹת בְּשִׁטָּר לְכֹהֵן קוֹדֶם וּלְכָךְ גּוֹבֶה מֵהֶן אע״פ שֵׁשׁ בְּנֵי חָרֵי לְיַעֲקֹב לְפִי שֶׁמִּצְוָתוֹ עַל נִכְסֵי אָבִיו יוֹתֵר מֵעַל נִכְסֵי עַצְמוֹ דְּחוֹב הָאָב עַל נִכְסֵי הָאָב וְלֹא עַל נִכְסֵי הַבֵּן וְאֵינָם יְכוֹלִים לוֹמַר הַנִּחָנוּ לְךָ מָקוֹם בְּנִכְסֵי יַעֲקֹב שֶׁאֵין עָלָיו לְשַׁלֵּם חוֹב שֶׁל אָבִיו וּמִנְּכָסָיו אֵין לוֹ כְּלוּם וְכֵן מַשְׁמַע הַלְּשׁוֹן דִּקְתָנֵי שֶׁזֶּה מִצְוָתוֹ עַל אָבִיו: **הָא** לָן וְהָא לְהוּ. פִּי׳ בִּקוּנְטְרֵס בְּנֵי בָבֶל הָיוּ הוֹלְכִין וְגוֹרְסִין מִשְׁנַיּוֹת הַתַּנָּאִים בְּא״י וּמִתּוֹךְ שֶׁלּוֹמְדִים חוּץ לְמְקוֹמָם אֵין צָרְכֵי הַבַּיִת מוּטָל עֲלֵיהֶם נוֹשֵׂא אִשָּׁה דַּהֲוָה לֵיהּ בְּלֹא הַרְהוּר וְאח״כ לוֹמֵד תּוֹרָה הָא לְהוּ לְבְנֵי א״י הַלּוֹמְדִים בְּמְקוֹמָם אם נוֹשֵׂא אִשָּׁה יְהוּ כָּל צָרְכֵי הַבַּיִת מוּטָלִין עָלָיו וִיבַטְּלוּהוּ וְקָשֶׁה לְר״ת דְּמַשְׁמַע דְּקָאָמַר שְׁמוּאֵל דְּנוֹשֵׂא אִשָּׁה תְּחִלָּה כְּדֵי לְהָיוֹת בְּלֹא הַרְהוּר וּמוֹקֵי לָהּ לְמִילְּתֵיהּ בִּבְנֵי בָבֶל א״כ אַבַּתֵּי אִיבָּא הַרְהוּר כֵּיוָן שֶׁהוֹלְכִים לִלְמוֹד חוּץ לִמְקוֹמָן וְעוֹד קָשֶׁה אַחַר שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה הֵיאַךְ יֵצֵא חוּץ לִמְקוֹמוֹ לִלְמוֹד וַהֲלֹא הוּא צָרִיךְ לַחֲזוֹר אַחַר מְזוֹנוֹת אִשְׁתּוֹ וּבְנָיו וּבְפ״ק דְּגִישִׁין (קף ו:) אִשְׁכְּחָן דְּשָׁלַח רַבִּי אֲבִיתָר בְּנֵי אָדָם הַבָּאִים מִשָּׁם לְכָאן הֵם מְקַיְּימִין בְּעַצְמָן וַיִּתְּנוּ אֶת הַיֶּלֶד בַּזּוֹנָה וְאֶת הַיַּלְדָּה מָכְרוּ בַּיַּיִן פִּירוּשׁ שֶׁצְּרִיכִין בָּנָיו וּבְנוֹתָיו לְהִתְמַשְּׁכֵן בַּעֲבוּר מְזוֹנוֹתֵיהֶן מִשֶּׁמַע שֶׁאֵין עוֹשִׂים יָפָה שֶׁהוֹלְכִים לִלְמוֹד חוּץ לִמְקוֹמָן עַל כֵּן נִרְאֶה לְר״ת אִיפְּכָא דְּר׳ יוֹחָנָן דְּאָמַר רֵיחַיִם בְּצוּאָרוֹ וְיַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה לְבְנֵי בָבֶל דִּיבֵּר שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהָנִיחַ אִשְׁתּוֹ וְיֵלֵךְ וְיִלְמוֹד תּוֹרָה וְעוֹד שֶׁהֵם עֲנִיִּים וּשְׁמוּאֵל דְּאָמַר נוֹשֵׂא אִשָּׁה תְּחִלָּה לִבְנֵי א״י אָמַר שֶׁיְּכוֹלִים לִלְמוֹד בִּמְקוֹמָם וְגַם הֵם עֲשִׁירִים וְטוֹב לוֹ שֶׁיִּשָּׂא אִשָּׁה וְיִלְמוֹד תּוֹרָה בְּטָהֳרָה וּמִיהוּ פְּעָמִים שֶׁגַּם בְּנֵי א״י הָיוּ יוֹצְאִים חוּץ לִמְקוֹמָם לְבָבֶל לִלְמוֹד תּוֹרָה אֶלָּא רוּבָם הָיוּ לוֹמְדִים בִּמְקוֹמָם וְאֵין תֵּימַהּ אם שְׁמוּאֵל שֶׁהָיָה מִבְּנֵי בָבֶל דְּמוֹרֶה לִבְנֵי א״י שֶׁהָיוּ לְפָנָיו תַּלְמִידִים מִבְּנֵי א״י שֶׁהָיָה מְדַבֵּר לָהֶם וְר׳ יוֹחָנָן אע״פ שֶׁהָיָה מא״י הָיָה מְדַבֵּר לְתַלְמִידִים שֶׁלְּפָנָיו מִבָּבֶל וְכֵן מְצִינוּ בְּפ״ק דְּשַׁבָּת (קף כ.) גַּבֵּי מַאֵימָתַי הַתְּחָלַת אֲכִילָה רַב אָמַר מִשִּׁיטּוּל

רש״י

כָּל הֵיכָא. דְּלֵית לֵיהּ נִכְסֵי אֶלָּא ה׳ סְלָעִים: **כִּכְתוּבָה בִּשְׁטָר דְּמֵיָא.** וּבִפְדְיוֹן עַצְמוֹ הָיָה מְחוּיָּב קוֹדֶם שֶׁשִּׁיעְבֵּד קַרְקָעוֹתָיו וְיִטְרוֹף אֶת הַלְּקוּחוֹת הֵילְכָךְ בְּחָמֵשׁ בְּנֵי חָרֵי דְּאִיכָּא פָּרִיק לִבְרֵיהּ דְּאֵין זֶה אוֹנְאָה שֶׁהָרֵי מִצְוֹת בְּנוֹ עָלָיו יוֹתֵר מִמִּצְוָתוֹ: **וְאָזִיל כֹּהֵן וְטָרִיף.** לְקוּחוֹת עַל פִּדְיוֹן עַצְמוֹ: **לָאו כִּכְתוּבָה בִּשְׁטָר דְּמֵי.** וְאֵינוֹ גּוֹבֶה מִמִּשְׁעִבְּדִים: **דִּכְתִיב וּלְמַדְתָּם.** קְרָא אַחֲרִינָא הוּא וּלְמַדְתָּם אוֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹתָם (דברים ה:): **דְּלֹא מִיחַיְּיבָה.** לִלְמֹד אֶת בְּנָהּ דִּכְתִיב וְלִמַּדְתָּם אֶת בְּנֵיכֶם קְרֵי בֵּיהּ וּלְמַדְתָּם לְאַקְפּוּשֵׁינְהוּ דְּלֹא מִיפְּקְדָא לִלְמוֹד: **אַחֵרִים.** דְּאִבּ: **אִם הָיָה בְּנוֹ זָרִיז.** וְהָאִב רוֹאֶה שֶׁיְּצַלִּיחַ מִמֶּנּוּ וְאֵין לוֹ סִיפּוּק נְכָסִים שֶׁיְּלַמְּדוּ שְׁנֵיהֶם יַלְמוֹד בְּנוֹ וְהוּא יִטָּרְחֵיהּ אַחַר מְזוֹנוֹת וְיִסְפַּיְּקֵנוּ: **בֵּי רַבָּנָן.** בהמ״ד רְחוֹק מִן הַיִּישׁוּב הָיָה: **לֹא לֵיתִיב לֵיהּ אִינָשׁ אוּשְׁפִּיזָא.** לְרַב אַחָא וְעַל כָּרְחוֹ יָלִין בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ וּמִתּוֹךְ חֲסִידוּתוֹ יַעֲשֶׂה לוֹ נַס וְיַהֲרוֹג אֶת הַמַּזִּיק: **בָּת.** לָן: **אִידְמֵי לֵיהּ.** מַזִּיק: **כְּתַנְיָנָא דְּשַׁבְּע רֵישַׁיהּ.** שֶׁהָיוּ לוֹ שֶׁבַע גּוּלְגּוֹלוֹת: **כָּל כְּרִיעָה דְּכָרֵע.** רַב אַחָא מִתְפַּלֵּל עַל אוֹתוֹ מַזִּיק נָתַר חַד רֵישָׁא: **סַכִּינְתִּין.** סִכְּנָתָם אוֹתִי: **הָא לָן הָא לְהוּ.** בְּנֵי בָבֶל הָיוּ הוֹלְכִין וְגוֹרְסִין מִשְׁנַיּוֹת הַתַּנָּאִים בְּא״י וּמִתּוֹךְ שֶׁלּוֹמְדִים חוּץ לִמְקוֹמָם אֵין צָרְכֵי הַבַּיִת מוּטָלִים עָלָיו נוֹשֵׂא אִשָּׁה דַּהֲוָה בְּלֹא הַרְהוּר וְאח״כ הוֹלֵךְ וְלוֹמֵד תּוֹרָה: **לְהוּ.** לִבְנֵי א״י הַלּוֹמְדִים בְּמְקוֹמָם אם נוֹשֵׂא אִשָּׁה יְהוּ צָרְכֵי הַבַּיִת מוּטָלִין עָלָיו וִיבַטְּלוּהוּ: **חָזֵיֵיהּ.** רַב הוּנָא לְרַב הַמְנוּנָא: **דְּלֹא פָּרִיס סוּדְרָא.** כְּדַרְכָּן הַנִּשׂוּאִין שֶׁהָיוּ רְגִילִין לְכַסּוֹת רֹאשָׁן:

כָּל הֵיכָא דְּלֵיכָּא אֶלָּא חָמֵשׁ סְלָעִים הוּא קוֹדֵם לִבְנוֹ מַאי טַעְמָא מִצְוָה דְּגוּפֵיהּ עָדִיפָא כִּי פְּלִיגִי הֵיכָא דְּאִיכָּא חָמֵשׁ מְשׁוּעְבָּדִים וְחָמֵשׁ בְּנֵי חוֹרִין ר׳ יְהוּדָה סָבַר מִלְּוָה דִּכְתִיב בַּתּוֹרָה כִּכְתוּבָה בִּשְׁטָר דַּמְיָא וְהִילְכָּךְ מִצְוָה דְּגוּפֵיהּ עָדִיף ת״ר לִפְדּוֹת אֶת בְּנוֹ וְלִעֲלוֹת לְרֶגֶל פּוֹדֶה אֶת בְּנוֹ וְאַחַר כַּךְ עוֹלֶה לְרֶגֶל ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר עוֹלֶה לְרֶגֶל וְאח״כ פּוֹדֶה אֶת בְּנוֹ שֶׁזּוּ מִצְוָה עוֹבֶרֶת וְזוּ מִצְוָה שֶׁאֵינָהּ עוֹבֶרֶת בְּשִׁלְמָא לְר׳ יְהוּדָה כְּדְקָאָמַר טַעְמָא אֶלָּא רַבָּנָן מַאי טַעְמַיְּיהוּ דְּאָמַר קְרָא כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה וְהָדַר לֹא יֵרָאוּ פָּנַי רֵיקָם ת״ר מָנַיִן שֶׁאִם הָיוּ לוֹ חָמִשָּׁה בָּנִים מֵחָמֵשׁ נָשִׁים שֶׁחַיָּיב לִפְדּוֹת כּוּלָּן ת״ל כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה פְּשִׁיטָא בִּפְטֶר רֶחֶם תְּלָא רַחֲמָנָא מַהוּ דְּתֵימָא נֵילַף בְּכוֹר בְּכוֹר מִנַּחֲלָה מַה לְּהַלָּן רֵאשִׁית אוֹנוֹ אַף כָּאן רֵאשִׁית אוֹנוֹ קמ״ל: לְלַמְּדוֹ תּוֹרָה: מָנְלָן דִּכְתִיב וְלִמַּדְתֶּם אוֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם וְהֵיכָא דְּלֹא אַגְּמְרֵיהּ אֲבוּהּ מִיחַיְּיב אִיהוּ לְמִיגְּמַר נַפְשֵׁיהּ דִּכְתִיב וּלְמַדְתֶּם אִיהִי מָנְלָן דְּלֹא מִיחַיְּיבָא דִּכְתִיב וְלִימַּדְתֶּם וּלְמַדְתֶּם כָּל שֶׁמְּצִוּוֶה לִלְמוֹד מְצִוּוֶה לְלַמֵּד וְכָל שֶׁאֵינוֹ מְצִוּוֶה לִלְמוֹד אֵינוֹ מְצִוּוֶה לְלַמֵּד וְאִיהִי מָנְלָן דְּלֹא מִיחַיְּיבָה לְמֵילַף נַפְשָׁהּ דִּכְתִיב וְלִימַּדְתֶּם וּלְמַדְתֶּם כָּל שֶׁאֲחֵרִים מְצוּוִין לְלַמְּדוֹ מְצוּוֶה לִלְמֹד אֶת עַצְמוֹ וְכָל שֶׁאֵין אֲחֵרִים מְצוּוִין לְלַמְּדוֹ אֵין מְצוּוֶה לְלַמֵּד אֶת עַצְמוֹ וּמִנַּיִן שֶׁאֵין אֲחֵרִים מְצוּוִין לְלַמְּדָהּ דְּאָמַר קְרָא וְלִמַּדְתֶּם אוֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם וְלֹא בְּנוֹתֵיכֶם ת״ר הוּא לִלְמוֹד וּבְנוֹ לִלְמוֹד הוּא קוֹדֵם לִבְנוֹ ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר אִם בְּנוֹ זָרִיז וּמְמוּלָּח וְתַלְמִוּדוֹ מִתְקַיֵּים בְּיָדוֹ בְּנוֹ קוֹדְמוֹ כִּי הָא דְּרַב יַעֲקֹב בְּרֵיהּ דְּרַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב שַׁדְּרֵיהּ אֲבוּהּ לְקַמֵּיהּ דְּאַבּוּהּ דְּמָר אָמַר חֲזֵיֵיהּ דְּלֹא הֲוָה מִיחַדְּרִין שְׁמַעְתֵּיהּ א״ל אֲנָא עָדִיפָא מִינָּךְ תּוּב אַתְּ דְּאִיזִיל אֲנָא שָׁמַע אַבַּיֵּי דְּקָא הֲוָה אָתֵי הֲוָה מַזִּיק בֵּי רַבָּנָן דְּאַבַּיֵּי דְּכִי הֲווּ עָיְילֵי בִּתְרֵין אַפֵּי׳ בִּימָמָא הֲווּ מִיתַּזְקֵי אָמַר לְהוּ לֵיתִיב לֵיהּ אִינָשׁ אוּשְׁפִּיזָא אֶפְשָׁר דְּמִתְרְחִישׁ נִיסָּא עָל בָּת בְּהַהוּא בֵּי רַבָּנָן אִידְמֵי לֵיהּ כְּתַנְיָנָא דְּשַׁבְעָה רֵישָׁוְתֵיהּ כָּל כְּרִיעָה דְּכָרֵע נָתַר חַד רֵישֵׁיהּ אָמַר לְהוּ לְמָחָר אִי לֹא אִיתְרְחִישׁ נִיסָּא סַכִּינְתִּין ת״ר לִלְמוֹד תּוֹרָה וְלִישָּׂא אִשָּׁה יִלְמוֹד תּוֹרָה וְאח״כ יִשָּׂא אִשָּׁה וְאִם א״א לוֹ בְּלֹא אִשָּׁה יִשָּׂא אִשָּׁה וְאח״כ יִלְמוֹד תּוֹרָה אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל הֲלָכָה נוֹשֵׂא אִשָּׁה וְאח״כ יִלְמוֹד תּוֹרָה ר׳ יוֹחָנָן אָמַר רֵיחַיִם בְּצַוָּארוֹ וְיַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה וְלֹא פְּלִיגֵי הָא לָן וְהָא לְהוּ: מִשְׁתַּבַּח לֵיהּ רַב חִסְדָּא לְרַב הוּנָא בְּדְרַב הַמְנוּנָא דְּאָדָם גָּדוֹל הוּא א״ל כְּשֶׁיָּבֹא לְיָדְךָ הֲבֵיאֵהוּ לְיָדִי כִּי אָתָא חֲזֵיֵיהּ דְּלֹא פָּרִיס סוּדְרָא א״ל מַאי טַעְמָא לֹא פְּרִיסַת סוּדְרָא א״ל דְּלֹא נְסִיבְנָא אַהַדְרִינְהוּ לְאַפֵּיהּ מִינֵּיהּ א״ל חֲזִי דְּלֹא חָזִית לְהוּ לְאַפֵּי עַד דְּנִסְבַת רַב הוּנָא לְטַעְמֵיהּ דְּאָמַר בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְלֹא נָשָׂא אִשָּׁה כָּל יָמָיו בַּעֲבֵירָה בַּעֲבֵירָה סַלְקָא דַּעְתָּךְ אֶלָּא אֵימָא כָּל יָמָיו בְּהַרְהוּר עֲבֵירָה אָמַר רָבָא וְכֵן תָּנָא דְּבֵי ר׳ יִשְׁמָעֵאל עַד כ׳ שָׁנָה יוֹשֵׁב הַקב״ה וּמְצַפֶּה לָאָדָם מָתַי יִשָּׂא אִשָּׁה כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ כ׳ וְלֹא נָשָׂא אוֹמֵר תִּיפַּח עַצְמוֹתָיו אָמַר רַב חִסְדָּא הַאי דְּעָדִיפְנָא מֵחַבְרָאי דְּנִסְיבְנָא בְּשִׁיתְּסַר וְאִי הָוָה נְסִיבְנָא בְּאַרְבֵּיסַר

שכָּל הֵיכָא דְּלֵיכָא – שאין לאב נכסים אֶלָּא בשווי חָמֵשׁ סְלָעִים שהוא שיעור פדיון בכור, הוּא קוֹדֶם לִבְנוֹ – האב פודה את עצמו תחילה. מַאי טַעְמָא – מה הטעם, משום שמִצְוָה דְּגוּפֵיהּ – הנעשית בגופו עֲדִיפָא ממצוה הנעשית בגופם של אחרים. כִּי פְּלִיגֵי – המקרה בו נחלקו ת"ק ור"י, הוּא הֵיכָא דְּאִיכָּא – שיש לאב חָמֵשׁ מְשׁוּעְבָּדִים – קרקע בשווי חמש סלעים המשועבדת לכהן עבור פדיון עצמו, וְעוד נכסים בשווי חָמֵשׁ סלעים בְּנֵי חוֹרִין – שאינם משועבדים.

רַבִּי יְהוּדָה סָבַר, מִלְּוֶה דְּכְתִיב בַּתּוֹרָה – כל חיוב ממון האמור בתורה, הרי היא כְּמִלּוּוה הִכְתּוּבָה בִּשְׁטָר דָּמְיָא, וכל נכסי החייב משועבדים לפריעת חיובו כפי שהדין במלוה בשטר. ומכיון שיכול האב לפדות את עצמו מהנכסים המשועבדים, יקדים וּבְהָנֵי חָמֵשׁ – באותן חמש סלעים בני חורין פָּרִיק לְבָרֵיהּ – יפדה את בנו, שהרי אינו יכול לפדותו מהמשועבדים, וְרק אחר כך אָזִיל כֹּהֵן וְטָרִיף לֵיהּ לְחָמֵשׁ מְשׁוּעְבָּדִים לְדִידֵיהּ – הולך הכהן וגובה מהלקוחות את חמשת הסלעים המשועבדים, עבור פדיון האב. וְרַבָּנַן סָבְרֵי, מִלְּוֶה דְּכְתִיב בְּאוֹרַיְיתָא – חיוב ממון האמור בתורה לָאו כִּכְתּוּבָה בִּשְׁטָר דָּמְיָא, ואפילו עבור פדיונו אינו גובה אלא מבני חורין. נמצא שאינו יכול לפדות אלא את אחד מהם, וְהֵילְכָךְ מִצְוָה דְּגוּפֵיהּ עֲדִיף – מצוה הנעשית בגופו [פדיון עצמו] עדיפה, ויפדה את עצמו תחילה. הגמרא מביאה דין נוסף בענין סדרי הקדימה במצות פדיון הבן:

תָּנוּ רַבָּנַן, מי שמוטל עליו לִפְדּוֹת אֶת בְּנוֹ וְלַעֲלוֹת לְרֶגֶל, ואין לו כדי לקיים את שניהם, פּוֹדֶה אֶת בְּנוֹ וְאַחַר כָּךְ, כשתמצא ידו, עוֹלֶה לְרֶגֶל. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עוֹלֶה לְרֶגֶל וְאַחַר כָּךְ פּוֹדֶה אֶת בְּנוֹ. מפני שֶׁזּוֹ, מצות עליה לרגל, מִצְוָה עוֹבֶרֶת, שאינה אלא ברגל זה, וְזוֹ, מצות פדיון הבן, מִצְוָה שֶׁאֵינָהּ עוֹבֶרֶת, וזמנה הוא לעולם. שואלת הגמרא, בִּשְׁלָמָא לְרַבִּי יְהוּדָה, כְּדְקָאָמַר טַעְמָא – כפי שביאר את טעמו בברייתא, שזו מצוה עוברת וזו מצוה שאינה עוברת, אֶלָּא רַבָּנַן מַאי טַעְמַיְיהוּ – מה הטעם שנחלקו על רבי יהודה. מבארת הגמרא, משום דְּאָמַר קְרָא תחילה (שמות לד כ) 'כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה' וְהָדַר – ורק אחר כך נאמר 'וְלֹא יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם', לפיכך משמע תקדים לפדות את בנך ורק אחר כך תעלה לרגל.

תָּנוּ רַבָּנַן, מִנַּיִן שֶׁאִם הָיוּ לוֹ חֲמִשָּׁה בָּנִים מֵחָמֵשׁ נָשִׁים, וכל אחד מהם בכור לאמו, שֶׁחַיָּיב לִפְדּוֹת את כּוּלָּן, תַּלְמוּד לוֹמַר – לכן נאמר 'כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה', כלומר את כולם עליך לפדות. הגמרא תמהה, פְּשִׁיטָא – פשוט שהוא חייב לפדות את כולם, שהרי בְּפֶטֶר רֶחֶם תָּלָא רַחֲמָנָא – התורה תלתה את חיוב הפדיון במי שפטר את רחם האם ונולד ראשון ממנה, אף על פי שאינו בכור מהאב. מיישבת הגמרא, מַהוּ דְּתֵימָא – הייתי סבור לומר, נַיְלַף – נלמד דין פדיון הבן בגזירה שוה 'בְּכוֹר' 'בְּכוֹר' מִנַּחֲלָה – מירושת האב, שבפדיון הבן נאמר 'בְּכוֹר בָּנֶיךָ' ובירושת האב נאמר (דברים כא יז) 'כִּי אֶת הַבְּכֹר וגו' יַכִּיר'. ונאמר, מַה לְּהַלָּן, בירושת האב, דין בכורה [שהבכור נוטל פי שנים] נאמר במי שהוא 'רֵאשִׁית אֹנוֹ' [שנולד ממנו ראשון], אַף כָּאן בפדיון הבן, אינו חייב לפדות אלא את מי שהוא גם רֵאשִׁית אוֹנוֹ, קָא מַשְׁמַע לָן – לפיכך השמיעה התורה שהאב חייב לפדות את כולם.

הגמרא מבררת את המקור לחיוב האב לבנו לְלַמֵּדוֹ תּוֹרָה, ושואלת מְנָלָן שהאב חייב בכך. משיבה הגמרא, שחיובו מפורש בתורה דְּכְתִיב (דברים יא יט) 'וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם'. מוסיפה הגמרא, וְהֵיכָא דְּלֵא אִגְּמְרֵיהּ אֲבוּהּ – אם לא לימדו אביו, מִיחַיַּיב אִינּוּן לְמִיגְּמַר נַפְשֵׁיהּ – חייב הוא ללמוד בעצמו, דְּכְתִיב (דברים ה א) 'וּלְמַדְתֶּם אותם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשֹׂתָם'. מבררת הגמרא, אִיהִי, האם, מְנָלָן דְּלֵא מִיחַיְיבָא – שאינה חייבת ללמד את בנה. משיבה הגמרא, דִּכְתִיב 'וְלִמַּדְתֶּם אתם אֶת בְּנֵיכֶם' והתיבה נדגית אף בלשון 'וּלְמַדְתֶּם' שמשמעותה שתלמדו בעצמכם, לפיכך יש להקיש את שתי המשמעויות ולומר שכָּל שֶׁמְּצֻוֶּה לִלְמוֹד בעצמו [דהיינו האב] מְצֻוֶּה אף לְלַמֵּד את בנו, וְכָל שֶׁאֵינוֹ מְצֻוֶּה לִלְמוֹד בעצמו [דהיינו האם כמבואר להלן], אֵינוֹ מְצֻוֶּה לְלַמֵּד את בנו. שואלת הגמרא, וְאִיהִי, האשה, מְנָלָן דְּלֵא מִיחַיְיבָא לְמִילַּף נַפְשָׁהּ – שאינה מצווה ללמוד בעצמה. משיבה הגמרא, דִּכְתִיב 'וְלִמַּדְתֶּם' 'וּלְמַדְתֶּם', ויש להקישם אף לענין זה ולומר שכָּל שֶׁאֲחֵרִים [כלומר אביו] מְצֻוִּין לְלַמְּדוֹ מְצֻוֶּה אף לְלַמֵּד אֶת עַצְמוֹ, וְכָל שֶׁאֵין אֲחֵרִים מְצֻוִּין לִלְמָדוֹ [דהיינו אשה כמבואר להלן] אֵין מְצֻוֶּה לְלַמֵּד אֶת עַצְמוֹ. וּמִנַּיִן שֶׁאֵין אֲחֵרִים [כלומר האב] מְצֻוִּין לְלַמְּדָהּ את הבת, דְּאָמַר קְרָא (דברים יא יט) 'וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם', משמע שרק את בניכם עליכם ללמד וְלֹא את בְּנוֹתֵיכֶם.

תָּנוּ רַבָּנַן, הוּא צריך לִלְמוֹד וּבְנוֹ צריך לִלְמוֹד, ואין האב יכול לפרנס את שניהם אם ילמדו, הוּא קוֹדֵם לִבְנוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם בְּנוֹ זָרִיז – מהיר להבין וּמְמוּלָּח וְתַלְמִידוֹ מִתְקַיֵּים בְּיָדוֹ שאינו משכחו, יותר מהאב, בְּנוֹ קוֹדְמוֹ, ויפרנס אותו האב. כִּי הָא – כמעשה שאירע ומשמע ממנו כדעת רבי יהודה. דְּרַב יַעֲקֹב בְּרֵיהּ – בנו דְּרַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב שַׁדְּרֵיהּ אֲבוּהּ לְקַמֵּיהּ דְּאַבַּיֵּי – שלחו אביו ללמוד תורה לפני אביי. כִּי אָתָא – כאשר חזר רב יעקב, חֲזָיֵיהּ דְּלֵא הֲוָה מִיחַדְּרִין שְׁמַעְתֵּיהּ – ראה אביו ששמועותיו אינן מחודדות אצלו. אָמַר לֵיהּ אֲנָא עֲדִיפָא מִינָּךְ – אני זריז וממולח יותר ממך, ומכיון שכן תּוּב אֵת דְּאִיזִיל אֲנָא – שוב אתה ופרנס את עצמך, ואני אלך ללמוד תורה. הגמרא מביאה את המשך המעשה, שָׁמַע אַבַּיֵּי דְּקָא הֲוָה אָתֵי – שרב אחא בא אליו, הֲוָה הַהוּא מַזִּיק בֵּי רַבָּנַן דְּאַבַּיֵּי – היה שרוי מזיק בבית מדרשו של אביי, דְּכִי הֲווּ עַיְילֵי בִּתְרֵין אַפֵּילוּ בִּימָמָא הֲווּ מִיתַּזְקִי – שאפילו כאשר נכנסו לשם שני אנשים יחד וביום היו ניזוקים, שלא כשאר מזיקים שאינם מזיקים לשנים ואינם מזיקים ביום. לפיכך אָמַר לְהוּ אביי לאנשי העיר, שלֹא לֵיתֵיב לֵיהּ אִינָשׁ אוּשְׁפִּיזָא – שלא יתן לו אדם אכסניה ללון, ובלית ברירה הוא ילון בבית המדרש, וּאֶפְשַׁר דְּמִתְרְחִישׁ נִיסָּא – יתכן ובזכותו יתרחש נס וּיִהְרַג המזיק. עַל בָּת – נכנס רב אחא בר יעקב וישן בְּהַהוּא בֵּי רַבָּנַן – באותו בית מדרש, וּאִידְּמֵי לֵיהּ – נראה לו המזיק כְּתַנִּינָא דְּשַׁבְעָה רֵישָׁוָתֵיהּ – כתנין בעל שבעה ראשים. והיה רב אחא מתפלל וכורע, וְכָל כְּרִיעָה דְּכָרַע רב אחא בתפילתו להינצל מהמזיק, נָתַר חַד רֵישֵׁיהּ – נשר מהמזיק ראש אחד, עד שנשרו כולם ומת. אָמַר לְהוּ רב אחא לְמָחָר, אִי לֹא אִיתְרְחִישׁ נִיסָּא סַכִּינְתִּין – אם לא היה מתרחש נס, הייתם מביאים אותי לידי סכנה.

תָּנוּ רַבָּנַן, מי שצריך לִלְמוֹד תּוֹרָה וְלִישָּׂא אִשָּׁה, יִלְמוֹד תּוֹרָה וְאַחַר כָּךְ יִשָּׂא אִשָּׁה. כי אם ישא אשה תחילה, יהיה טרוד בפרנסתו ולא יוכל ללמוד תורה. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ בְּלֹא אִשָּׁה לפי שיצרו מתגבר עליו בהרהורי עבירה, יִשָּׂא אִשָּׁה וְאַחַר כָּךְ יִלְמוֹד תּוֹרָה. הגמרא מביאה פסק הלכה בענין זה, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה, נוֹשֵׂא אִשָּׁה וְאַחַר כָּךְ יִלְמוֹד תּוֹרָה. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, וכי מי שרֵיחַיִּים תלויים בְּצַוָּארוֹ, כלומר שעסוק הוא בפרנסתו בכל שעה, וְיַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, בתמידה. הרי אם ישא אשה ויצטרך לפרנסה לא יוכל לעסוק בתורה, לפיכך תחילה ילמד תורה ורק אח"כ ישא אשה. מבארת הגמרא, וְלֹא פְּלִיגֵי – לא נחלקו שמואל ורבי יוחנן, כיון שָׁהָא לָן – דברי שמואל נאמרו לבני בבל, שהיו רגילים לצאת ממקומם כדי ללמוד תורה בארץ ישראל, ולא היה מוטל עליהם עול הפרנסה. לפיכך עדיף שישאו אשה תחילה כדי שישהו ללא הרהורי עבירה. וְהָא לְהוּ – דברי רבי יוחנן נאמרו לבני ארץ ישראל שהיו לומדים תורה במקומם, ואם ישאו אשה תחילה יהיו עסוקים בפרנסתם ולא יוכלו ללמוד תורה. לפיכך עדיף שילמדו תורה תחילה.

הגמרא מביאה מעשה אודות נישואין בגיל מוקדם. מִשְׁתַּכַּח לֵיהּ רַב חִסְדָּא לְרַב הוּנָא בְּרֵרַב הַמְנוּנָא – רב חסדא היה משבח את רב המנונא לפני רב הונא, דְּאָדָם גָּדוֹל הוּא. אָמַר לֵיהּ רב הונא, כְּשֶׁיָּבֹא רב המנונא לְיָדֶךָ – אצלך הֲבֵיאֵהוּ לְיָדִי. כִּי אָתָא – כאשר בא רב המנונא לפני רב הונא, חַזְיֵיהּ דְּלֵא פָּרִיס סוּדְרָא – ראהו רב הונא שאינו מכסה את ראשו בסודר כפי שנהגו הנשואים, וְאָמַר לֵיהּ מַאי טַעְמָא לֹא פְּרִיסַת סוּדְרָא – מדוע אינך חובש סודר. אָמַר לֵיהּ רב המנונא, מכיון דְּלֵא נְסִיבְנָא – עדיין לא נשאתי אשה. אַהַדְרִינְהוּ לְאַפֵּיהּ מִינֵּיהּ – החזיר רב הונא את פניו מרב המנונא בקפידה, וְאָמַר לֵיהּ חֲזִי דְּלֵא חָזִית לְהוּ לְאַפֵּי עַד דְּנָסְבַתְּ – ראה שלא תבוא לפני עד לאחר שתשא אשה. הגמרא מבארת שקפידתו היתה משום שרַב הוּנָא לְטַעְמֵיהּ – כשיטתו במקום אחר, דְּאָמַר, מי שהוא בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְלֹא נָשָׂא אִשָּׁה, כָּל יָמָיו אף לאחר שישא אשה, הוא נכשל בַּעֲבֵירָה של עריות. הגמרא תמהה, וכי הוא נכשל בַּעֲבֵירָה סַלְקָא דַּעְתָּךְ – עולה על דעתך לומר. אֶלָּא אֵימָא – אלא תפרש כך, שכָּל יָמָיו הוא נכשל בְּהַרְהוּר עֲבֵירָה. ובענין זה אָמַר רָבָא, וְכֵן תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, עַד עֶשְׂרִים שָׁנָה יוֹשֵׁב

המשך בעמוד קא

הָוָה אָמִינָא לְשָׁטָן – הייתי אומר לשטן, הוא היצר הרע, **גִּירָא בְּעֵינֶיךָ** – חיצים יפלו בעיניך, כלומר הייתי מתגרה בו ומנצחו.

אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב נָתָן בַּר אַמִּי, אַדְּרָבָךְ עַל צַוָּארֵי דְּבָרֶיךָ – כל זמן שידך על צוארי בנך, תקיפה ושולטת עליו, הוי זהיר להוכיחו. וזמן זה הוא **מִשֶּׁיִּתְסַר וְעַד עֶשְׂרִים וְתַרְתֵּי** – מעת היותו בן שש עשרה שנה ועד עשרים ושתים שנים, **וְאָמְרֵי לֵהּ** – ויש אומרים **מִתַּמְנֵי סְרֵי עַד עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה** – מהיותו בן שמונה עשרה ועד עשרים וארבע. **כְּתַנָּאֵי** – מצינו מחלוקת תנאים בענין זה, שכן על הפסוק (משלי כב ו) 'חֲנֹךְ לַנַּעַר עַל פִּי דַרְכּוֹ גַּם כִּי יַזְקִין לֹא יָסוּר מִמֶּנָּה' – בדרך שתרצה שיתנהג הנער כל ימיו חנך אותו ללכת בה בנערותו, נחלקו **רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה** מתי הן השנים שראוי לחנך בהם את הבנים, **חַד אָמַר מִשֶּׁיִּתְסַר וְעַד עֶשְׂרִים וְתַרְתֵּין, וְחַד אָמַר מִתַּמְנֵי סְרֵי וְעַד עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה.**

הגמרא שבה לדון בחיוב האב ללמד את בנו תורה, ושואלת, **עַד הֵיכָן** [–עד כמה] **חַיָּיב אָדָם לְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ תּוֹרָה**, כלומר מה כלול בחיוב האב ללמד את בנו תורה. משיבה הגמרא, **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל**, חיוב האב הוא **כְּגוֹן** – כפי שלמד **זְבוּלוּן בֶּן דָּן** מאבותיו, **שֶׁלִּימְּדוּ אֲבִי אָבִיו מִקְרָא וּמִשְׁנָה וְתַלְמוּד הֲלָכוֹת וְאַגָּדוֹת.** מקשה הגמרא, **מֵיתִיבֵי**, שנינו בברייתא, אם **לִמְּדוֹ** האב **מִקְרָא אֵין מְלַמְּדוֹ מִשְׁנָה** – פטור הוא מללמדו משנה. **וְאָמַר רָבָא, מִקְרָא** שאמרו כאן בברייתא **זוֹ תּוֹרָה** בלבד, ואף נביאים וכתובים אינו חייב ללמד את בנו. אם כן, כיצד אמר שמואל שהאב חייב ללמדו אף משנה ותלמוד הלכות ואגדות. מתרצת הגמרא, **כִּזְבוּלוּן בֶּן דָּן וְלֹא כִּזְבוּלוּן בֶּן דָּן** – לגבי ענין אחד למדים מזבולון בן דן אך לא לשאר עניינים. ומבארת הגמרא, **כִּזְבוּלוּן בֶּן דָּן** לענין **שֶׁלִּמְּדוֹ אֲבִי אָבִיו**, וכמו כן מוטל חיוב על כל אדם ללמד אף את בני בניו. **וְלֹא כִּזְבוּלוּן בֶּן דָּן** – אך לענין דבר אחר אין למדים מזבולון בן דן, **דְּאִילּוּ הָתָם** – אבותיו של זבולון בן דן למדוהו **מִקְרָא מִשְׁנָה וְתַלְמוּד הֲלָכוֹת וְאַגָּדוֹת, וְאִילּוּ הָכָא** – לגבי חיוב האב לבנו, אינו חייב ללמדו אלא **מִקְרָא לְבַד.** הגמרא מקשה על התירוץ, **וַאֲבִי אָבִיו מִי מִיחַיַּיב** – וכי אבי האב חייב ללמד את בן בנו תורה, **וְהָתַנְיָא**, ממה שנאמר (דברים יא יט) 'וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם', אנו למדים שאין החיוב ללמד אלא את בניכם **וְלֹא** את **בְּנֵי בְּנֵיכֶם. וּמָה אֲנִי מְקַיֵּים** – אם כן כיצד יתפרש הפסוק (שם ד ט) 'וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ' שמשמע ממנו שיש חיוב ללמד אף את בני הבנים, **לוֹמַר לְךָ** – ללמדך **שֶׁכָּל הַמְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ תּוֹרָה מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ לִמְּדוֹ לוֹ** [–את עצמו] **וְלִבְנוֹ וּלְבֶן בְּנוֹ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת.** הרי שאין אדם חייב ללמד תורה לבני בניו. מתרצת הגמרא, **הוּא דְּאָמַר** – שמואל שאמר שחייב אדם ללמד אף את בני בניו, סבר **כִּי הַאי תַּנָּא** שבברייתא, **דְּתַנְיָא 'וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם' אֵין לִי** – איני שומע מפסוק זה **אֶלָּא** שיש חיוב ללמד את **בְּנֵיכֶם**, אך שיש חיוב ללמד אף **לִבְנֵי בְּנֵיכֶם מִנַּיִן. תַּלְמוּד לוֹמַר** – לכן נאמר **'וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ'. אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** – מה אנו למדים מתיבת **בְּנֵיכֶם** שמשמעו דווקא לבניכם ולא לאחר, לומר שרק את **בְּנֵיכֶם** אתם צריכים ללמד תורה, **וְלֹא** את **בְּנוֹתֵיכֶם.**

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כָּל הַמְלַמֵּד אֶת בֶּן בְּנוֹ תּוֹרָה, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב – נחשב לו הדבר **כְּאִילּוּ קִבְּלָהּ** [את התורה] כעת **מֵהַר סִינַי. שֶׁנֶּאֱמַר, 'וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ', וְסָמִיךְ לֵיהּ** – ובפסוק שאחריו נאמר **'יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב'.** ויש לדרוש את הפסוק כך, שכאשר תודיעם לבני בניך יחשב הדבר כאילו אתה עומד לפני ה' אלוקיך בחורב [–סיני]. הגמרא מספרת מהנהגות האמוראים בלימוד התורה לבניהם. **רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, אִשְׁכְּחֵיהּ** – מצאו **לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי דְּשָׁדֵי דִּיסְנָא אַרֵישֵׁיהּ** – שהיה מניח סדין על ראשו לכסותו כדי שלא ילך בגילוי ראש, ולא הקפיד להתכסות במלבוש נאה והגון, **וְקָא מַמְטֵי לֵיהּ לִינוּקָא לְבֵי כְּנִישְׁתָּא** – והיה מוליך את בנו לבית הכנסת ללמוד תורה. והיה ניכר שעשה כן מחמת שמיהר ולא רצה להמתין עד שיתעטף בסודר כפי שהיה נהוג. **אָמַר לֵיהּ** – שאל אותו רבי חייא בר אבא, **מַאי כּוּלֵּי הַאי** – מהו כל זה, מדוע הנך ממהר כל כך להוליך את בנך לתלמודו, עד שאינך ממתין להתעטף בכיסוי הולם. **אָמַר לֵיהּ** רבי יהושע בן לוי, **מִי זוּטָר** – וכי קטן הוא בעניין **מַאי דִּכְתִיב 'וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ' וְסָמִיךְ לֵיהּ 'יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב'**, לומר שכל המלמד את בנו תורה כאילו קבלה מהר סיני, לפיכך מידהרתי לקיים מצוה זו. **מִכָּאן וְאֵילָךְ** – מאותו מעשה שראה רבי חייא בר אבא ברבי יהושע בן לוי והלאה, **רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא לֹא טָעֵים אוּמְצָא** – לא היה טועם אפילו טעימה מועטת של בשר [על גחלים] שהיו רגילים בזמנם לטעום בבוקר, **עַד דְּמַקְרֵי לִינוּקָא** – עד שהיה משנן לתינוק [בנו] את מה שלמד ביום אתמול, **וּמוֹסְפֵיהּ** – ומוסיף ללמדו דבר חדש. **רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, לֹא הֲוָה טָעֵים אוּמְצָא עַד דְּמַיְיתֵי לִינוּקָא לְבֵית מִדְרָשָׁא** – עד שהיה מביא את התינוק לבית המדרש.

הגמרא מביאה הלכה בענין סדר הלימוד. **אָמַר רַב סְפָרָא מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָא, מַאי דִּכְתִיב** – מהי משמעות הפסוק (דברים ו ז) **'וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ'**, ומדוע לא נאמר 'ושניתם לבניך'. אלא כך פירושו, **אַל תִּקְרֵי וְשִׁנַּנְתָּם אֶלָּא** כאילו נאמר **וְשַׁלַּשְׁתָּם**, כלומר, תחלוק את לימודיך לשלושת חלקי התורה, מקרא משנה ותלמוד. על פי זה אמרו, **לְעוֹלָם יְשַׁלֵּשׁ אָדָם שְׁנוֹתָיו** – צריך אדם לחלק את שנות חייו לשלושה זמנים, ובכל תקופה יעסוק בחלק אחר שבתורה. **שְׁלִישׁ** משנותיו יעסוק **בַּמִּקְרָא, שְׁלִישׁ בַּמִּשְׁנָה, וּשְׁלִישׁ בַּתַּלְמוּד.** מקשה הגמרא, **מִי יוֹדֵעַ כַּמָּה חַיֵּי** – וכי אדם יודע כמה שנים יחיה, כדי שיוכל לחלק את לימודו לפי שנות חייו. משיבה הגמרא, **לֹא צְרִיכָא** – לא נצרכה ההלכה המלמדת שיש לחלק את הלימוד לשלושה חלקים, אלא **לְיוֹמֵי** – לימי השבוע. כלומר, בשני ימים בשבוע יעסוק במקרא, בשני ימים במשנה, ובשני ימים בתלמוד.

הגמרא מספרת ממעלת הדורות הקודמים ועיסוקם בתורה. **לְפִיכָךְ נִקְרְאוּ** החכמים שבדורות **הָרִאשׁוֹנִים סוֹפְרִים**, לפי **שֶׁמְּרוּב** חביבות **הָיוּ סוֹפְרִים** את **כָּל הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה. שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים** שהאות **וָא"ו דְּנָחוֹן** – שבתיבת 'גחון' שבפסוק (ויקרא יא מב) 'כֹּל הוֹלֵךְ עַל גָּחוֹן', הוא **חֲצִיָּין** [–אמצען] **שֶׁל אוֹתִיּוֹת שֶׁל סֵפֶר תּוֹרָה.** ותיבות 'דָּרֹשׁ דָּרַשׁ' שבפסוק (ויקרא י טז) 'וְאֵת שְׂעִיר הַחַטָּאת דָּרֹשׁ דָּרַשׁ מֹשֶׁה' הן **חֲצִיָּין שֶׁל תֵּיבוֹת** של ספר תורה. והפסוק (ויקרא יג לג) **'וְהִתְגַּלָּח וְאֶת הַנֶּתֶק לֹא יְגַלֵּחַ'**, הוא **חציין שֶׁל פְּסוּקִים.** כמו כן אמרו שבפסוק (תהלים פ יד) **'כַּרְסְמֶנָּה חֲזִיר מִיָּעַר'** האות **עַי"ן דְּיַעַר** הוא **חֲצִיָּין** שֶׁל אותיות של ספר **תְּהִלִּים.** והפסוק (תהלים עח לח) **'וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן'** חֲצִיוֹ **דְּפְסוּקִים** של תהלים. **בָּעֵי** [–שאל] **רַב יוֹסֵף, וָא"ו דְּנָחוֹן** שהוא אמצען של אותיות ספר תורה, **מֵהַאי גִּיסָא אוֹ מֵהַאי גִּיסָא** נמנה עם האותיות שבחצי הספר הראשון או עם האותיות שבחציו השני. **אָמַר לֵיהּ** אביי, **נִיתֵּי סֵפֶר תּוֹרָה וְאִימְנִינְהוּ** – נביא ספר תורה ונמנה את אותיותיו וכך נדע היכן נמנית האות וא"ו. **מִי** [–האם] **לֹא אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה** על מעשה דומה שאירע **שֶׁלֹּא זָזוּ מִשָּׁם עַד שֶׁהֵכִיאוּ סֵפֶר תּוֹרָה וּמְנָאוּם. אָמַר לֵיהּ** רב יוסף, **אִינְהוּ** – הדורות הקודמים **הָיוּ בְּקִיאֵי בַּחֲסֵירוֹת וִיתֵרוֹת** – איזה תיבות בתורה דינן להכתב בכתיב חסר ואיזה דינן להכתב בכתיב מלא, לפיכך יכלו למנות את אותיות התורה, אבל **אֲנַן לֹא בְּקִיאִינָן** – אנו איננו בקיאים בכך. **בָּעֵי רַב יוֹסֵף, 'וְהִתְגַּלָּח' שהוא חציין של פסוקי התורה, מֵהַאי גִּיסָא אוֹ מֵהַאי גִּיסָא. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי**, את **פְּסוּקֵי** התורה **מִיהָא לֵיתוּ לִימְנוּיֵי** – אכן נביא ס"ת ונמנם, שכן אינם תלויים בחסרות ויתירות. אמר לו רב יוסף, **בְּפְסוּקֵי נַמִּי לֹא בְּקִיאִינָן** – אף במנין הפסוקים אין אנו בקיאים. **דְּכִי אָתָא** – שכן כאשר בא **רַב אַחָא בַּר אַדָּא** מארץ ישראל לבבל, **אָמַר שִׁבְּמַעֲרָבָא** [–בארץ ישראל] **פָּסְקֵי לֵיהּ לְהַאי קְרָא לְתִלְתָּא פְּסוּקֵי** – חילקו את הפסוק דלהלן לשלשה פסוקים, **'וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן'.** נמצא שאיננו יודעים כיצד לחלק את פסוקי התורה, וממילא איננו יודעים את מנין פסוקי התורה, ולא יועיל אם נמנה את הפסוקים בעצמנו.

תָּנוּ רַבָּנַן, חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת וּשְׁמוֹנִים וּשְׁמוֹנֶה פְּסוּקִים הָווּ פְּסוּקֵי סֵפֶר תּוֹרָה, יָתֵר [–נוסף] **עָלָיו תְּהִלִּים שְׁמוֹנֶה** פסוקים, **וְחָסֵר** [–פחות] **מַמָּנוּ** [–מספר תורה] **דִּבְרֵי הַיָּמִים שְׁמוֹנָה.**

תָּנוּ רַבָּנַן, על דברי התורה נאמר (דברים ו ז) **'וְשִׁנַּנְתָּם'** שמשמעותו מלשון שנינות וחידוד, לומר לך **שֶׁיִּהוּ דִּבְרֵי תּוֹרָה מְחוּדָּדִים בְּפִיךָ** – ברורים לך ומזומנים בפיך, עד כדי כך **שֶׁאִם יִשְׁאַל לְךָ אָדָם דָּבָר אַל תְּגַמְגֵּם וְתֹאמַר לוֹ** – לא תצטרך לגמגם ולהשתהות עד שתענה לו, **אֶלָּא אֱמוֹר לוֹ מִיָּד** – תוכל לענות לו מיד. וכפי **שֶׁנֶּאֱמַר** (משלי ז ד) על דברי התורה,

רש"י

הָוָה אָמִינָא לֵיהּ לַשָּׁטָן גִּירָא בְּעֵינָיךְ. כְּלוֹמַר הֱיֵיתִי מִתְגָּרֶה בּוֹ וְשָׁטָן הוּא יֵצֶר הָרָע וְלֹא אִירָא שֶׁיַּחְטִיאֵנִי: **אַדֵּידָךְ עַל צַוּאֲרֵי דִּבְרִיךְ.** בְּעוֹד יָדְךָ תַּקִּיפָה עַל בִּנְךָ קוֹדֶם שֶׁיְּגַדֵּיל וְלֹא יְקַבֵּל תּוֹכַחְתְּךָ הַשִּׁיאוֹ אִשָּׁה: **מִשִּׁיתְּסַר.** שְׁנֵין הַגִּיעַ זְמַן לִכְנוֹס וְיוֹתֵר מֵעַשְׂרִין וְתַרְתֵּין אַל תְּאַחֲרֵהוּ לְשׁוֹן אַחֵר אַדֵּידָךְ עַל צַוּאֲרֵי דִּבְרִיךְ בְּשָׁעָה שֶׁעוֹד יָדְךָ תַּקִּיפָה עָלָיו הֲוֵי זָהִיר לְלַמְּדוֹ תּוֹכָחוֹת וְאִיזֶה זְמַנּוֹ מִשִּׁיתְּסַר וְעַד עֶשְׂרִים וְתַרְתֵּין בְּצִיר מִשִּׁיתְּסַר אֵין בּוֹ דַּעַת לְקַבֵּל תּוֹכָחוֹת כָּל כַּךְ וְאַל תַּכְבִּיד יִסּוּרִין וְתוֹכָחוֹת וְיוֹתֵר מֵעֶשְׂרִים וְתַרְתֵּין יֵשׁ לְחוּשׁ שֶׁלֹּא יִבְעַט וְזֶה עִיקָּר: **עַל פִּי דַרְכּוֹ.** דֶּרֶךְ שֶׁכָּל יְמֵי יְהֵא מִתְנַהֵג בּוֹ חָנוּךְ לוֹ בְּנַעֲרוּתוֹ וְאִיזוֹהִי נַעֲרוּתוֹ רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה כּוּ׳: **זְבוּלוֹן בֶּן דָּן.** תַּלְמִיד שֶׁהָיָה בִּימֵיהֶם: **אֵינוֹ מְלַמְּדוֹ מִשְׁנָה.** אֵין חוֹבַת בְּנוֹ עָלָיו אֶלָּא בַּמִּקְרָא מִכָּאן וְאֵילָךְ יִלְמַד הוּא לְעַצְמוֹ: **תּוֹרָה.** וְלֹא נְבִיאִים וּכְתוּבִים: **כִּזְבוּלוֹן בֶּן דָּן שֶׁלִּמְּדוֹ אָבִי אָבִיו.** וְעַד הֵיכָן נָמֵי דְּקָאַמְרִי הָכִי קָאַמְרִי׳ עַד הֵיכָן אָדָם חַיָּיב לִלְמוֹד תּוֹרָה בְּדוֹרוֹתָיו אָמַר רַב יְהוּדָה לִבְנוֹ וּלְבֶן בְּנוֹ: **דְּשָׁדֵי דִּיסְנָא אַרֵישֵׁיהּ.** סָדִין שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לַעֲטִיפַת הָרֹאשׁ אֶלָּא כְּסוּי בְּעַלְמָא שָׁם עַל רֹאשׁוֹ שֶׁלֹּא לֵילֵךְ בְּגִילּוּי רֹאשׁוֹ וְלֹא הִסְפִּיק לְהִתְעַטֵּף בְּסוּדָרוֹ: **מַאי כּוּלֵּי הַאי.** שֶׁמִּיהֲרָתָהּ לָצֵאת בְּלֹא עֲטִיפָה הִדּוּגֶנֶת לְךָ: **לֹא טָעֵים אוּמְצָא.** בְּשָׂר מְעַט בְּגַחֲלִים הָיוּ רְגִילִין לִטְעוֹם בְּבֹקֶר: **עַד דְּמַקְרֵי לִינוּקָא וּמוֹסְפֵיהּ.** מְהַדֵּר לוֹ מָה שֶׁקָּרֵא אַתְמוֹל וּמְלַמְּדוֹ עוֹד פָּסוּק יוֹתֵר: **אֶלָּא וְשַׁלֵּשְׁתָּם.** מִדְּלֹא כְּתִיב וּשְׁנֵיתָם שֵׁיְשַׁלִּישֵׁם: **לִיוֹמֵי.** יְמֵי הַשָּׁבוּעַ: **לְפִיכָךְ נִקְרְאוּ כו׳.** מִילְּתָא בְּאַפֵּי נַפְשֵׁהּ הִיא: **גְּמָ׳.** סְבָרוֹת וְטַעֲמֵי סְתִימָתֵיהֶן שֶׁל מִשְׁנָיוֹת וּלְתַרְצָם בְּמִה שֶׁסּוֹתְרוֹת זוּ אֶת זוּ: **נִקְרְאוּ רִאשׁוֹנִים סוֹפְרִים.** כְּדִכְתִיב (ד"ל פ"ז ב) וּמִשְׁפָּחוֹת סוֹפְרִים יוֹשְׁבֵי יַעְבֵּץ: **וְי"ו דְּנָחוֹן.** כֹּל הוֹלֵךְ עַל גָּחוֹן: **לֹא זָזוּ מִשָּׁם.** לֹא אִיתְפְּרַשׁ הֵיכָא: **חָסַר מִמֶּנּוּ.** מִמְּנָיָן ס"ת: **יְהוּ מְחוּדְּדִין בְּפִיךָ.** חָזוֹר עֲלֵיהֶם וּבְדוֹק בְּעוּמְקָם שֶׁאִם יִשְׁאָלְךָ אָדָם לֹא תִּצְטָרֵךְ לְגַמְגֵּם אֶלָּא שֶׁתּוּכַל לוֹמַר מִיָּד: אמור

הָוָה אָמִינָא לַשָּׁטָן גִּירָא בְּעֵינָיךְ א"ל רָבָא לְר' נָתָן בַּר אַמֵּי **אַדֵּידָךְ עַל צַוּאֲרֵי דִּבְרִיךְ מִשִּׁיתְּסַר וְעַד עֶשְׂרִים וְתַרְתֵּי וַאֲמַרֵי לֵהּ מִתַּמְנֵי סְרֵי עַד עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה כְּתַנָּאֵי חָנוּךְ לַנַּעַר עַל פִּי דַרְכּוֹ** ר' יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה חַד אָמַר **מִשִּׁיתְּסַר וְעַד עֶשְׂרִים וְתַרְתֵּין** וְחַד אָמַר **מִתַּמְנֵי סְרֵי וְעַד עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה:** עַד הֵיכָן חַיָּיב אָדָם לְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ תּוֹרָה אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל כְּגוֹן זְבוּלוֹן בֶּן דָּן שֶׁלִּימְּדוֹ אָבִי אָבִיו מִקְרָא וּמִשְׁנָה וְתַלְמוּד הֲלָכוֹת וְאַגָּדוֹת מִיתִיבֵי לִמְּדוֹ מִקְרָא אֵין מְלַמְּדוֹ מִשְׁנָה וְאָמַר רָבָא מִקְרָא זוּ תּוֹרָה כְּזְבוּלוֹן בֶּן דָּן וְלֹא כְּזְבוּלוֹן בֶּן דָּן כְּזְבוּלוֹן בֶּן דָּן שֶׁלִּימְּדוֹ אָבִי אָבִיו וְלֹא כְּזְבוּלוֹן בֶּן דָּן דְּאִילּוּ הָתָם מִקְרָא מִשְׁנָה וְתַלְמוּד הֲלָכוֹת וְאַגָּדוֹת וְאִילּוּ הָכָא מִקְרָא לְבַד וַאֲבִי אָבִיו מִי מִיחַיֵּיב וְהָתַנְיָא וְלִמַּדְתֶּם אוֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם וְלֹא בְּנֵי בְּנֵיכֶם וּמָה אֲנִי מְקַיֵּים וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ לוֹמַר לְךָ שֶׁכָּל הַמְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ תּוֹרָה מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ לִמְּדוֹ לוֹ וְלִבְנוֹ וּלְבֶן בְּנוֹ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת הוּא דְּאָמַר כִּי הַאי תַּנָּא דְּתַנְיָא וְלִמַּדְתֶּם אוֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם אֵין לִי אֶלָּא בְּנֵיכֶם בְּנֵי בְּנֵיכֶם מַנַּיִן ת"ל וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ א"כ מַה ת"ל בְּנֵיכֶם בְּנֵיכֶם וְלֹא בְּנוֹתֵיכֶם אָמַר ריב"ל כָּל הַמְלַמֵּד אֶת בֶּן בְּנוֹ תּוֹרָה מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ קִבְּלָהּ מֵהַר סִינַי שֶׁנֶּאֱמַר וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ וְסָמִיךְ לֵיהּ יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּחוֹרֵב רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אִשְׁכְּחֵיהּ לְרִיב"ל דְּשָׁדֵי דִּיסְנָא אַרֵישֵׁיהּ וְקָא מַמְטֵי לֵיהּ לִינוּקָא לְבֵי כְּנִישְׁתָּא א"ל מַאי כּוּלֵּי הַאי א"ל מִי זוּטַר מַאי דִּכְתִיב וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְסָמִיךְ לֵיהּ יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּחוֹרֵב מִכָּאן וְאֵילָךְ רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא לֹא טָעֵים אוּמְצָא עַד דְּמַקְרֵי לִינוּקָא וּמוֹסְפֵיהּ רַבָּה בַּר רַב הוּנָא לֹא טָעֵים אוּמְצָא עַד דְּמַיְיתֵי לִינוּקָא לְבֵית מִדְרָשָׁא אָמַר רַב סַפְרָא מִשּׁוּם ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָא מַאי דִּכְתִיב וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ אַל תִּקְרֵי וְשִׁנַּנְתָּם אֶלָּא וְשִׁלַּשְׁתָּם לְעוֹלָם יְשַׁלֵּשׁ אָדָם שְׁנוֹתָיו שְׁלִישׁ בַּמִּקְרָא שְׁלִישׁ בַּמִּשְׁנָה שְׁלִישׁ בַּתַּלְמוּד מִי יוֹדֵעַ כַּמָּה חַיֵּי לֹא צְרִיכָא לְיוֹמֵי לְפִיכָךְ נִקְרְאוּ רִאשׁוֹנִים סוֹפְרִים שֶׁהָיוּ סוֹפְרִים כָּל הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים וָא"ו דְּנָחוֹן חֶצְיָין שֶׁל אוֹתִיּוֹת שֶׁל ס"ת דָּרֹשׁ דָּרַשׁ חֶצְיָין שֶׁל תֵּיבוֹת וְהִתְגַּלָּח שֶׁל פְּסוּקִים יְכַרְסְמֶנָּה חֲזִיר מִיָּעַר עַי"ן דְּיָעַר חֶצְיָין שֶׁל תְּהִלִּים וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן חֶצְיוֹ דִּפְסוּקִים בָּעֵי רַב יוֹסֵף וָא"ו דְּנָחוֹן מֵהַאי גִּיסָא אוֹ מֵהַאי גִּיסָא א"ל נַיתֵי ס"ת וְאִימְנִינְהוּ מִי לֹא אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה לֹא זָזוּ מִשָּׁם עַד שֶׁהֱבִיאוּ סֵפֶר תּוֹרָה וּמְנָאוּם א"ל אִינְהוּ בְּקִיאֵי בַּחֲסִירוֹת וְיִתֵּרוֹת אֲנַן לֹא בְּקִיאִינָן בְּעֵי רַב יוֹסֵף וְהִתְגַּלָּח מֵהַאי גִּיסָא אוֹ מֵהַאי גִּיסָא א"ל אַבַּיֵּי פְּסוּקֵי מִיהָא לֵיתוּ לִימְנוּ׳ בִּפְסוּקֵי נַמִּי לֹא בְּקִיאִינָן דְּכִי אָתָא רַב אַחָא בַּר אַדָּא אָמַר בְּמַעֲרָבָא פַּסְקֵי לֵיהּ לְהַאי קְרָא לִתְלָתָא פְּסוּקֵי וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעֵב הֶעָנָן תָּנוּ רַבָּנָן חֲמִשֶּׁת אֲלָפִים וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת וּשְׁמוֹנִים וּשְׁמוֹנֶה פְּסוּקִים הֲווּ פְּסוּקֵי ס"ת יֶתֶר עָלָיו תְּהִלִּים שְׁמוֹנֶה חָסֵר מִמֶּנּוּ דִּבְרֵי הַיָּמִים שְׁמוֹנֶה תָּנוּ רַבָּנָן וְשִׁנַּנְתָּם שֶׁיְּהוּ דִּבְרֵי תּוֹרָה מְחוּדָּדִים בְּפִיךָ שֶׁאִם יִשְׁאַל לְךָ אָדָם דָּבָר אַל תְּגַמְגֵּם וְתֹאמַר לוֹ אֶלָּא אֱמוֹר לוֹ מִיָּד שֶׁנֶּאֱמַר אמור

תוספות

מִשֶּׁיִּטּוֹל יָדָיו וְרַבִּי חֲנִינָא אָמַר מִשֶּׁיַּתִּיר חֲגוֹרוֹ וּמְפָרֵשׁ הָתָם הָא לָן וְהָא לְהוּ וְע"כ רַבִּי חֲנִינָא אע"ג שֶׁהָיָה מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָיָה מְדַבֵּר לַתַּלְמִידִים שֶׁלְּפָנָיו מִבָּבֶל כִּדְאָמְרִי׳ הָתָם הַנֵּי חַבְרִין בְּבַלְאֵי כֵּיוָן דְּשָׁרוּ הַמְנַיְּיהוּ לֹא מִטְרְחֵי לְהוּ מִשְׁמַע דִּבְנֵי בָבֶל הָיוּ רְגִילִין בְּהַתָּרַת חֲגוֹרָה וּמִיהוּ קָשֶׁה מַהוּ דְּאָמַר בְּפֶרֶק כֵּיצַד מְבָרְכִין (כ"ח ע"ב ד"ה מז.) דְּקָאָמַר רַב חִסְדָּא עַל הָאָרֶץ וְעַל פֵּירוֹתֶיהָ וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר עַל הָאָרֶץ וְעַל הַפֵּירוֹת וּפְרִיךְ עֲלֵהּ דְּרַב חִסְדָּא אִינְהוּ אֲכָלֵי וְאָנַן מְבָרְכִים וּמִשְׁנֵי אֵיפּוּךְ וּמַאי קוּשְׁיָא דִּלְמָא רַב חִסְדָּא שֶׁהָיָה מִבָּבֶל מְדַבֵּר לַתַּלְמִידִים שֶׁהָיוּ לְפָנָיו מַא"י וְר' יוֹחָנָן לְבָנֵי בָבֶל כְּמוֹ בָּבֶל דּוּכְתֵּי וְי"ל דִּקְיָם לְהוּ דְּלֹא הֲווּ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה תַּלְמִידֵי דְּרַב חִסְדָּא מִתַּלְמִידֵי א"י וּמִיהוּ נִרְאֶה לְה"ר יִצְחָק דְּמַהֲהִיא דְּכֵיצַד מְבָרְכִין ל"ק מִידֵי דְּשַׁאנִי עִנְיָן אֲכִילָה וּבְרָכוֹת דְּדִין הוּא לְכָל אָדָם שֶׁיְּבָרֵךְ לְפִי הַמִּנְהָג שֶׁל מְקוֹם שֶׁהוּא שָׁם אֲפִי' לֹא הָיָה מַאוֹתוֹ מְקוֹם וּלְהָכִי מְתַמַּהּ גְּמָרָא אֵלִיבָּא דְּרַב חִסְדָּא שֶׁהָיָה מִבָּבֶל וְלִמָּה מְבָרְכִין עַל פֵּירוֹתֶיהָ דְּמִשְׁמַע הַיְינוּ פֵּירוֹת שֶׁל א"י: [**יֶתֶר** עָלָיו תְּהִלִּים שְׁמוֹנֶה כו׳. תֵּימַהּ דְּע"כ בַּחוּמָּשׁ יֵשׁ יוֹתֵר דַּאֲפִילּוּ אִם יִהְיוּ פְּסוּקֵי תְּהִלִּים מִגּ׳ תֵּיבוֹת בְּלָבַד אֵינוֹ כ"כ כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ בַּחוּמָּשׁ. ת"י]:

לֹא צְרִיכָא לְיוֹמֵי. פֵּירַשׁ בַּקּוּנְטְרֵס יְמֵי הַשָּׁבוּעַ כְּלוֹמַר שְׁנֵי יָמִים מִקְרָא וּשְׁנֵי יָמִים מִשְׁנָה וּשְׁנֵי יָמִים גְּמָרָא וְלֹא נְהִירָא דְּא"כ אַבַּיֵּי הָוָה מָצֵי לְמִיפְרַךְ מִי יָדַע כַּמָּה חַיֵּי וְנ"ל לְפָרֵשׁ בְּכָל יוֹם וְיוֹם עַצְמוֹ יְשַׁלֵּשׁ עַל כֵּן תִּיקֵּן בְּסֵדֶר רַב עַמְרָם גָּאוֹן כְּמוֹ שֶׁאָנוּ נוֹהֲגִים בְּכָל יוֹם קוֹדֶם פְּסוּקֵי דְּזִמְרָה לוֹמַר מִקְרָא וּמִשְׁנָה וּגְמָרָא וְר"ת פִּי' שֶׁאָנוּ סוֹמְכִין אַדָּא דְּאַמְרִינָן בְּסַנְהֶדְרִין (דף כד.) בָּבֶל בְּלוּלָה בְּמִקְרָא בְּמִשְׁנָה וּבְגְמָרָא דְּגִמְרַת בָּבֶל בְּלוּל מִכּוּלָּם:

נִקְרְאוּ סוֹפְרִים. פִּי' בַּקּוּנְטְרֵס בְּדִכְתִיב וּמִשְׁפָּחוֹת סוֹפְרִים יוֹשְׁבֵי יַעְבֵּץ וּבִירוּשַׁלְמִי (פקליס פ"ז) מְפָרֵשׁ שֶׁעָשׂוּ כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ מִסְפָּרוֹת כְּגוֹן אֲבוֹת מְלָאכוֹת אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת (מכת דף עג.) וְאַרְבָּעָה אָבוֹת נִזְיָקִין (כ"ק דף ב.) וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם:

אַל תִּגְמְגֵּם וְתֹאמַר לוֹ. וְהָא דְּאָמַר בְּאֵלּוּ מְצִיאוֹת (כ"מ דף מג.) דְּצוּרְבָּא מַרְבָּנָן מִשְׁנֵי בְּדִיבּוּרֵיהּ בְּמִסֶּכֶת׳ אוֹמַר ר"ת דְּהַיְינוּ אִם שׁוֹאֲלִים אוֹתוֹ אִם לְמִדְתָּ מַסֶּכֶת זוּ אֵל יִתְגָּאֶה לוֹמַר שֶׁלָּמַדְתָּ כְּלוֹמַר לְמַדְתִּי הַרְבֵּה אֲבָל אִם שׁוֹאֲלִים אוֹתוֹ דְּבַר הֲלָכָה אוֹ שֶׁצְּרִיכִין לִלְמוֹד מִמֶּנּוּ מַסֶּכֶת׳ צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא מְחוּדָּדִים בְּפִיו שֶׁלֹּא יְגַמְגֵּם בְּדָבָר וְלֹא דְּמִי לְהָא דְּאָמַר מַר (מסכת ד"ח זוטא פ"ג) לַמֵּד לְשׁוֹנְךָ לוֹמַר אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁמָּא תִּתְבַּדֶּה וְתִתְאַחֵז דְּהַיְינוּ בְּמִילֵּי דְּעַלְמָא וַאֲפִילּוּ בְּדִבְרֵי תּוֹרָה לֹא יֹאמַר יוֹדֵעַ אֲנִי דָּבָר לְהִתְפָּאֵר בּוֹ בְּכָךְ אֶלָּא מַה שֶׁיּוֹדֵעַ יוֹרֶה וְיִלְמוֹד לְתַלְמִידִים:

אם

קידושין. פרק ראשון – האשה נקנית דף ל עמוד ב – מתוך מהדורת טובי׳ס

תוספות

אמור לחכמה אחותי אתּ. שתהא בקי בה כאחותך שאסורה לך אי נמי מסיפא דקרא ומודע לבינה תקרא שתהא ידוע לך: **כחצים ביד גבור.** שנלחם בהם עם אויביו: **כן בני הנעורים.** תלמידיו של אדם הקרויין בניו כמו שאמר יחזקיהו (ל״ח כ כט) בני עתה אל תשלו ואומר הנה אנכי והילדים אשר נתן לי וגו׳ (בראשית יח): **אשר מלא את אשפתו מהם.** משום דדמינהו לחצים נקט לשון מילוי אשפה: **את אויבים בשער.** סיפא דאשרי הגבר הוא: **נעשו אויבים.** מתוך שמקשים זה לזה ואין זה מקבל דברי זה: **את והב בסופה.** הכי דרישא לה ספר מלחמות שעל ידי ספר אהבה יש בסופה: **ושמתם את דברי אלה סם תם.** שלם שאינו חסר שום הצלה: **מה שהנאתך.** כל מה שדעתך נוחה היימנו ואפי׳ דבש וכל מיני מתיקה שקשים למכה: **נומי.** צמחים בורפיליו״ש בלע״ז: **אם תטיב.** לקח טוב: **שאת.** תתנשא על יצרך: **מצאו ומתנו.** של יצר הרע באדם להחטיאו: **ואם אתה רוצה.** עסוק בתורה ואתה מושל בו: **כל היום.** קרא יתירא הוא ללמדנו שכל שעות היום רעתו מתחדשת: **מגיול זה.** יצר הרע מתגרה בך: **מתפוצץ.** שהתורה כאש נמשלה המפעפע את הברזל: **אלא בתו בידו היא.** בתמיה כלום יכול להרגיל לה אנשים להשיאה דאמר קרא ואת בנותיכם תנו לאנשים: **ראה חיים.** אומנות שתחייה בו עם אשה מקיש אומנות לאשה: **אם אשה.** האמור כאן אשה ממש היא כשם שמצינו שחייב אדם להשיאו אשה כך חייב כו׳: **מאי ביניהו.** מאי קא מוסיף ר׳ יהודה: **עיקא.** אם למדו סחורה לת״ק הרי למדו חיים לרבי יהודה דאתי לטעמא אומנות דוקא דכמה פעמים שאין לו במה לעשות סחורה ועומד ומלסטם: **דמיחייב אבא למיעבד לברא.** בגון למולו ולפדותו והכי משמע מתני׳ כל מצות שהאב מצווה על מעשה הבן: **המוטלת על הבן.** בגון כיבוד ומורא: **סיפק.** יכול שאין מוחה בידו: **רשות אחרים.** בעלה: **נתגרשה.** מבעלה הרי היא כאחיה במצות כיבוד: **ודאי בהכאה אי אפשר.** להקישה שאין הכאה כלפי מעלה: **וכן בדין.** שיוקשו לכיבוד ומורא על הבן שהרי אף הן שותפין למקום בו: **שלשה שותפין הן.** מפרש בברייתא במסכת נדה איש מזריע לובן שבו אשה מזרעת אודם שבו והקדוש ברוך הוא נופח בו נשמה

מראה עין ושמיעת אוזן ודיבור:

משדלתו

רש״י

אם ברזל הוא מתפוצץ. תימה דהא קרא משמע שהמפטיש מפוצץ סלע ומשברו וכן קשה בפרק דיני ממונות (סנהדרין דף לא.) דקאמר מה פטיש מתחלק לכמה ניצוצות אף דברי תורה מתחלק לכמה טעמים ושם גריס רשב״ם מתחלק ול״ג מתחלק ויש שגורס כאן אם ברזל הוא מפעפע ואם סלע הוא מתפוצץ שנאמר הלא כה דברי כאש ובפטיש יפוצץ סלע שהאש מפעפע הברזל והפטיש מפוצץ את הסלע ור״ת מפרש שהסלע משבר את הברזל וה״ק ובפטיש יפוצץ מכה סלע בדאמר במדרש מעשה באחד שלקח סנפירינון לבודקו נתנו על הסדן והכה בקורנס נשבר הקורנס ונחלק הסדן והסנפירינון לא זז ממקומו: **שיש** רשות אחרים עליה. ואע״ג דמעשה ידיה לבעלה מדרבנן בעלמא מ״מ אינה מצויה אצל אביה אלא אצל בעלה:

כבד

אמור לחכמה אחותי אתּ וגו׳ ואומר קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך ואומר כחצים ביד גבור כן בני הנעורים ואומר חצי גבור שנונים ואומר חציך שנונים עמים תחתיך יפלו ואומר אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער מאי את אויבים בשער אמר רבי חייא בר אבא אפי׳ האב ובנו הרב ותלמידו שעוסקין בתורה בשער אחד נעשים אויבים זה את זה ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה שנאמר את והב בסופה אל תקרי בסופה אלא בסופה: ת״ר ושמתם סם תם נמשלה תורה כסם חיים משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו ואמר לו בני כל זמן שהרטיה זו על מכתך אכול מה שהנאתך ושתה מה שהנאתך ורחוץ בין בחמין בין בצונן ואין אתה מתיירא ואם אתה מעבירה הרי היא מעלה נומי כך הקב״ה אמר להם לישראל בני בראתי יצר הרע וברא תי לו תורה תבלין ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו שנאמר הלא אם תטיב שאת ואם אין אתם עוסקין בתורה אתם נמסרים בידו שנא׳ לפתח חטאת רובץ ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו בך שנאמר ואליך תשוקתו ואם אתה רוצה אתה מושל בו שנאמר ואתה תמשל בו ת״ר קשה יצר הרע שאפילו יוצרו קרא רע שנאמר כי יצר לב האדם רע מנעוריו אמר רב יצחק יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום שנאמר רק רע כל היום ואמר ר״ש בן לוי יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו שנאמר צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ואלמלא הקב״ה עוזרו אין יכול לו שנאמר אלהים לא יעזבנו בידו תנא דבי ר׳ ישמעאל בני אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח ואם ברזל הוא מתפוצץ שנאמר הלא כה דברי כאש נאם ה׳ וכפטיש יפוצץ סלע אם אבן הוא נימוח שנאמר הוי כל צמא לכו למים ואומר אבנים שחקו מים: להשיאו אשה: מנלן דכתיב קחו נשים והולידו בנים ובנות וקחו לבניכם נשים ואת בנותיכם תנו לאנשים בשלמא בנו בידו אלא בתו בידו היא הכי קאמר להו ניתן להה מידי ולבשייה ונכסייה כי הייכי דקפצו עלה אינשי: ללמדו אומנות: מנלן אמר חזקיה דאמר קרא ראה חיים עם אשה אשר אהבת אם אשה ממש היא כשם שחייב להשיאו אשה כך חייב ללמדו אומנות אם תורה היא כשם שחייב ללמדו תורה כך חייב ללמדו אומנות: ויש אומרים אף להשיטו בנהר: מאי טעמא חיוותיה הוא: רבי יהודה אומר כל שאינו מלמדו אומנות מלמדו ליסטות: ליסטות ס״ד אלא כאילו מלמדו ליסטות מאי ביניהו איכא בינייהו דאגמריה עיסקא: כל מצות האב על הבן וכו׳: מאי כל מצות האב על הבן אילימא כל מצותא דמיחייב אבא למיעבד לבריה נשים חייבות והתניא האב חייב בבנו למולו ולפדותו אבוי אין אמו לא אמר רב יהודה הכי קאמר כל מצות האב המוטלת לאביו אחד אנשים ואחד נשים חייבין תנינא להא דת״ר איש אין לי אלא איש אשה מנין כשהוא אומר תירא׳ הרי כאן שנים א״כ מה ת״ל איש איש סיפק בידו לעשות אשה אין סיפק בידה לעשות מפני שרשות אחרים עליה אמר רב אבין אמר רב נתגרשה שניהם שוים ת״ר נאמר כבד את אביך ואת אמך ונאמר כבד את ה׳ מהולך השוה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום נאמר איש אמו ואביו תיראו ונאמר את ה׳ אלהיך תירא ואותו תעבוד השוה הכתוב מורא אב ואם למורא המקום נאמר מקלל אביו ואמו מות יומת ונאמר איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו השוה הכתוב ברכת אב ואם לברכת המקום אבל בהכאה ודאי אי אפשר וכן בדין שישלשתן שותפין בו ת״ר שלשה שותפין הן באדם הקב״ה ואביו ואמו בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו אמר הקב״ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני תניא רבי אומר גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני שמשדלתו

אָמַר לַחֲכָמָה אֲחֹתִי אָתְּ וְגוֹ' וּמֹדָע לַבִּינָה תִּקְרָא' – יהיו דברי תורה ברורים לך ובזכרונך, כפי שברורה לך ההלכה שאחותך אסורה לך. **וְאוֹמַר** – וכן יש ללמוד מהפסוק (שם ז ג) 'קְשָׁרֵם עַל אֶצְבְּעֹתֶיךָ כְּתָבֵם עַל לוּחַ לִבֶּךָ' – דברי התורה יהיו שגורים בפיך עד שיראה לך כאילו הם קשורים על אצבעותיך וכתובים על לבך. **וְאוֹמַר** (תהלים קכז ד) 'כְּחִצִּים בְּיַד גִּבּוֹר כֵּן בְּנֵי הַנְּעוּרִים' – התלמידים שמעמיד אדם בנערותם צריכים להיות שנונים ומחודדים לענות לכל שואל, כגבור הזה שהחצים שבידיו שנונים ומחודדים. **וְאוֹמַר** – מצאנו לשון שנינות לגבי חצים שנאמר (שם קכ ד) 'חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים', **וְאוֹמַר** – וכן נאמר (שם מה ו) 'חִצֶּיךָ שְׁנוּנִים עַמִּים תַּחְתֶּיךָ יִפְּלוּ' – חציך יהיו מחודדים, לפיכך יפלו אויביך תחתיך. **וְאוֹמַר** – ועל תלמידים אלו נאמר (שם קכז ה) 'אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר מִלֵּא אֶת אַשְׁפָּתוֹ מֵהֶם לֹא יֵבֹשׁוּ כִּי יְדַבְּרוּ אֶת אוֹיְבִים בַּשָּׁעַר'. כלומר, אשרי הרב, שמלא את אשפתו [תיק החיצים], דהיינו שהרבה תלמידים, מאותם השנונים כחיצים. כי משום כך לא יבושו [הרב ותלמידיו] כאשר יתווכחו בבית המדרש עם אויביהם, דהיינו עם אותם החולקים עמהם בדברי התורה ונראים כאויבים להם, כיון שידעו כיצד להשיב להם.

הגמרא מבארת את סיום הפסוק שהביאה לעיל, ושואלת **מַאי** משמעות הפסוק '**אֶת אוֹיְבִים בַּשָּׁעַר**', מפני מה נקראו לומדי תורה 'אויבים'. ומתרצת, **אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, אֲפִילּוּ הָאָב וּבְנוֹ** או **הָרַב וְתַלְמִידוֹ שֶׁעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה בְּשַׁעַר אֶחָד** – בבית מדרש אחד, כלומר ביחד, הרי מתוך שמקשים זה לזה ואין זה מקבל את דברי זה **נַעֲשִׂים אוֹיְבִים זֶה אֶת זֶה**. מוסיף רבי חייא בר אבא ואומר, **וְאַף** על פי כן, **אֵינָם זָזִים מִשָּׁם עַד שֶׁנַּעֲשִׂים אוֹהֲבִים זֶה אֶת זֶה**, **שֶׁנֶּאֱמַר** (במדבר כא יד) 'עַל כֵּן יֵאָמֵר בְּסֵפֶר מִלְחֲמֹת ה' **אֶת וָהֵב בְּסוּפָה**' – בספר מלחמות ה' יכתבו הניסים שעשה השי"ת לישראל בים סוף, **אַל** תִּקְרֵי **בְּסוּפָה** שפירושו בים סוף, **אֶלָּא בְּסוֹפָה** מלשון סוֹף. כלומר, בסופה של אותה מלחמה שעל הספר [–התורה], תהיה אהבה ביניהם.

תָּנוּ רַבָּנָן, על דברי התורה נאמר (דברים יא יח) 'וְשַׂמְתֶּם', ויש להקשות הן לשון 'שימה' שייך רק על דבר שיש בו ממש וניתן לנטלו ולהניחו, אולם על דיבורים [דברי תורה] לא שייך לומר לשון זו. אלא דרוש תיבה זו כאילו נאמרה בשתי תיבות, **סָם תָּם** – סם מושלם, שהנוטל ממנו אינו צריך לרפואה נוספת, כלומר **נִמְשָׁלָה הַתּוֹרָה כְּסַם חַיִּים. מָשָׁל, לְאָדָם שֶׁהִכָּה אֶת בְּנוֹ מַכָּה גְּדוֹלָה, וְהִנִּיחַ לוֹ רִטְיָה** [–תחבושת] **עַל מַכָּתוֹ. וְאָמַר לוֹ, בְּנִי כָּל זְמַן שֶׁהָרִטְיָה זוֹ עַל מַכָּתְךָ** ומגינה עליה, **אֱכוֹל מַה שֶּׁהֲנָאָתְךָ וּשְׁתֵּה מַה שֶּׁהֲנָאָתְךָ** – יכול אתה לאכול ולשתות כל דבר שמסב לך הנאה, **וּרְחוּץ** – ויכול אתה להתרחץ **בֵּין בְּחַמִּין בֵּין בְּצוֹנֵן, וְאֵין אַתָּה מִתְיָרֵא** – ואינך צריך לחשוש מדברים המזיקים למכה. **וְאִם אַתָּה מַעֲבִירָהּ** – אך אם אתה מסיר את הרטיה, **הֲרֵי הִיא מַעֲלָה נוֹמִי** – המכה מצמיחה פצעים חמורים ואבעבועות. **כָּךְ** הוא הדבר לגבי היצר הרע, **הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל בְּנִי בָּרָאתִי יֵצֶר הָרָע** המפתה את האדם לחטוא, **וּבָרָאתִי לוֹ תּוֹרָה תַּבְלִין** – רפואה למכתו, שעל ידי התורה האדם מחליש את כוחו של היצר הרע. **וְאִם אַתֶּם עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה**, אע"פ שתתענגו מהעולם הזה, **אֵין אַתֶּם נִמְסָרִים בְּיָדוֹ** – לא תכשלו בעבירה, כי התורה תגן עליכם מפניה. **שֶׁנֶּאֱמַר** (בראשית ד ז) 'הֲלוֹא אִם תֵּיטִיב שְׂאֵת', ופירשוהו, שאם תיטיב את מעשיך ותעסוק בתורה, תתנשא ותגבר על יצרך. **וְאִם אֵין אַתֶּם עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה**, שוב היא אינה מגינה עליכם **וְאַתֶּם נִמְסָרִים בְּיָדוֹ** של היצר הרע לפתות אתכם לחטוא, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) 'וְאִם לֹא תֵּיטִיב לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ' – אם לא תיטיב את מעשיך היצר הרע רובץ לפתח, כלומר ישתדל להחטיא אותך. **וְלֹא עוֹד, אֶלָּא** שֶׁכָּל מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ בָּךְ – כל השתדלותו ועסקו הם להחטיא אותך, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) 'וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ'. **וְאִם אַתָּה רוֹצֶה**, על ידי שתעסוק בתורה **אַתָּה מוֹשֵׁל בּוֹ** – תתגבר עליו, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) 'וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ'.

תָּנוּ רַבָּנָן, כל כך **קָשֶׁה** הוא **יֵצֶר הָרָע** עד **שֶׁאֲפִילּוּ יוֹצְרוֹ קְרָאוֹ רַע, שֶׁנֶּאֱמַר** (בראשית ח כא) 'כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו'.

אָמַר רַב יִצְחָק, יִצְרוֹ שֶׁל אָדָם מִתְחַדֵּשׁ עָלָיו – בא אליו לפתותו בתחבולה ומזימה חדשה **בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר** (בראשית ו ה) 'וְכָל יֵצֶר מַחְשְׁבֹת לִבּוֹ רַק רַע כָּל הַיּוֹם' – מחשבותיו של היצר הרע הן רק כיצד להרע ולפתות את האדם. ומזה שהאריך הפסוק ואמר 'כל היום', למדנו שבכל יום רעותו של היצר הרע מתחדשת.

וְאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לֵוִי, יִצְרוֹ שֶׁל אָדָם מִתְגַּבֵּר עָלָיו בְּכָל יוֹם להפילו ברשתו, **וּמְבַקֵּשׁ הֲמִיתוֹ** לאחר שנכשל בחטא, **שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים לז לב) 'צוֹפֶה רָשָׁע לַצַּדִּיק וּמְבַקֵּשׁ לַהֲמִיתוֹ' – הרשע, דהיינו היצר הרע, אורב לצדיק להכשילו, ואח"כ מבקש להמיתו. **וְאִלְמָלֵא שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹזְרוֹ** לאדם, **אֵין יָכוֹל לוֹ** – אינו יכול להתגבר על היצר הרע, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם שם לג) 'אֱלֹהִים לֹא יַעַזְבֶנּוּ בְיָדוֹ', כלומר, בגלל שכוחו של היצר רב אין הקב"ה מניח את האדם להתמודד כנגדו לבדו.

תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, בְּנִי, אִם פָּגַע בְּךָ מְנַוָּל זֶה – אם היצר הרע מתגרה בך להכשילך, **מָשְׁכֵהוּ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ**, כלומר עסוק בתורה, כי רק כך תוכל להינצל ממנו. הגמרא מבארת כיצד ינוצח היצר הרע ע"י לימוד התורה, **כִּי אִם אֶבֶן הוּא** – אם קשה הוא כאבן, **נִימּוֹחַ** על ידי התורה, וכדלהלן. **וְאִם** חזק **כַּבַּרְזֶל הוּא**, הרי הוא **מִתְפּוֹצֵץ** [ניתזים ממנו ניצוצות] על ידה. **שֶׁנֶּאֱמַר** (ירמיה כג כט) 'הֲלוֹא כֹה דְבָרַי כָּאֵשׁ נְאֻם ה' וּכְפַטִּישׁ יְפֹצֵץ סָלַע', הרי שהתורה נמשלה לאש, ודרכה של אש לפעפע [לפוצץ] את הברזל. ומה שאמרו **שאם אֶבֶן הוּא נִימּוֹחַ**, נלמד ממה **שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה נה א) 'הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם' – כל מי שהוא צמא לדבר ה' ילך ויעסוק בתורה המשולה למים, **וְאוֹמַר** – ובפסוק אחר מצאנו שהמים ממיסים את האבן, שנאמר (איוב יד יט) 'אֲבָנִים שָׁחֲקוּ מַיִם' – כלומר, האבנים, אשר שחקו אותם המים. אם כן, התורה המשולה למים, בכוחה לשחוק ולמחות את היצר הרע המשול לאבן.

בברייתא (לעיל כט.) שנינו, שאחד מחיובי האב לעשות לבנו הוא **לְהַשִּׂיאוֹ אִשָּׁה**. מבררת הגמרא, **מְנָלָן** – מנין לנו שהאב חייב זאת. ומבארת, **דִּכְתִיב** באיגרת ששלח ירמיה לעם ישראל הנמצאים בבבל, (ירמיה כט ו) 'קְחוּ נָשִׁים וְהוֹלִידוּ בָנִים וּבָנוֹת וּקְחוּ לִבְנֵיכֶם נָשִׁים וְאֶת בְּנֹתֵיכֶם תְּנוּ לַאֲנָשִׁים', כלומר אל תמנעו מלקחת נשים ולקבוע את ישיבתכם שם. ובדרך אגב אנו למדים, שהנוהג הוא שהאב לוקח אשה לבנו. שואלת הגמרא, **בִּשְׁלָמָא בְּנוֹ** מובן מדוע חייבוהו להשיאו אשה, כיון **שבְּיָדוֹ** הדבר, כי דרך איש לחזור אחר אשה לשאתה, **אֶלָּא בִּתּוֹ** מדוע חייבוהו, וכי **בְּיָדוֹ הִיא** להשיאה לאיש, הלא אין דרך לחזור אחר האיש להינשא אליו. מתרצת הגמרא, **הָכִי קָאָמַר** לְהוּ הנביא לישראל, **נִיתֵּן לָהּ מִידֵי וְלַכְשֶׁיָּהּ וְנַכְסֶיהָ** – תנו לבתכם מעט ממון ומלבושים להתכסות בהם, **כִּי הֵיכִי דְּקָפְצוּ עָלָהּ אִינְשֵׁי** – כדי שאנשים יחפצו לשאת אותה.

בברייתא לעיל מבואר עוד, שמחיובי האב לבנו הוא **לְלַמְּדוֹ אוּמָנוּת**. שואלת הגמרא **מְנָלָן**. ומתרצת, **אָמַר חִזְקִיָּה, דְּאָמַר קְרָא** (קהלת ט ט) 'רְאֵה חַיִּים עִם אִשָּׁה אֲשֶׁר אָהַבְתָּ' – למד אומנות להתפרנס ולחיות ממנה עם האשה. הוקשה אומנות לאשה, לכן **אִם אִשָּׁה** האמורה בפסוק **מַמָּשׁ הִיא** – כפשוטו הוא, אשתו של אדם, אזי יש לך ללמוד **שבְּשֵׁם שֶׁחַיָּיב** האב **לְהַשִּׂיאוֹ אִשָּׁה כָּךְ חַיָּיב לְלַמְּדוֹ אוּמָנוּת. וְאִם** אשה האמורה כאן רמז על **הַתּוֹרָה הִיא**, כלומר קנה לך אמנות לעסוק בה עם עסקך בתורה, אזי **בְּשֵׁם שֶׁחַיָּיב לְלַמְּדוֹ תּוֹרָה כָּךְ חַיָּיב לְלַמְּדוֹ אוּמָנוּת**.

עוד שנינו בברייתא לעיל, **וְיֵשׁ אוֹמְרִים** שחייב האב ללמד את בנו **אַף לְהַשִּׁיטוֹ בַּנָּהָר**. שואלת הגמרא, **מַאי מַעְמָא** חייב האב ללמד זאת לבנו. ומתרצת, **חַיּוּתֵיהּ הוּא** – משום שחיי בנו תלויים בזה, כי שמא יפליג בספינה ותטבע, ואם לא ידע לשחות ימות.

הגמרא מבארת את דברי רבי יהודה בברייתא, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר כָּל שֶׁאֵינוֹ מְלַמְּדוֹ אוּמָנוּת, מְלַמְּדוֹ לִיסְטוּת** – גזלנות. תמהה הגמרא, **לִיסְטוּת סַלְקָא דַּעְתָּךְ** – וכי יעלה על דעתך לומר שבכך שאינו מלמדו אמנות הוא מלמדו לגזול, הרי לא למדו לעשות כך. מבארת הגמרא, **אֶלָּא** כוונת רבי יהודה לומר שנחשב הדבר **כְּאִילּוּ מְלַמְּדוֹ לִיסְטוּת**. מבררת הגמרא, **מַאי בֵּינַיְיהוּ** – באיזה מקרה נחלקו ת"ק ור"י, הרי לדעת שניהם חייב האב ללמד את בנו אומנות. משיבה הגמרא, **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דְּאַנְמְרֵיהּ עֵיסְקָא** – כשלימד את בנו להתפרנס ממסחר. לדעת ת"ק יצא ידי חובתו, אך לדעת רבי יהודה חייב האב ללמדו אומנות דווקא, מאחר ובזמן שלא ימצא הבן במה לסחור יעמוד וילסטם את הבריות.

שנינו במשנה, **כָּל מִצְוֹת הָאָב עַל הַבֵּן וְכוּ'** אחד אנשים ואחד נשים חייבין. שואלת הגמרא, **מַאי**

המשך בעמוד פט

שֶׁמְּשַׁדֶּלְתּוֹ בִּדְבָרִים – מפתה אותו ומדברת ללבו, **לְפִיכָךְ הִקְדִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כִּיבּוּד אָב לְכִיבּוּד אֵם** כדי לזרז את האדם לכבד אף את אביו. **וְגָלוּי וְיָדוּעַ לְפָנַי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם שֶׁהַבֵּן מִתְיָרֵא מֵאָבִיו יוֹתֵר מֵאִמּוֹ מִפְּנֵי שֶׁמְּלַמְּדוֹ תּוֹרָה** ומייסרו כדי שילך בדרך הישר, **לְפִיכָךְ הִקְדִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹרָא הָאֵם לַמּוֹרָא הָאָב** כדי לזרז את האדם לירא אף מאמו.

תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן – שונה הברייתות שנה ברייתא לפני רב נחמן, וכך נאמר בה: **בִּזְמַן שֶׁאָדָם מְצַעֵר אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ, כְּביכול אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָפֶה עָשִׂיתִי שֶׁלֹּא דַּרְתִּי בֵּינֵיהֶם, שֶׁאִלְמְלֵי דַּרְתִּי בֵּינֵיהֶם צִיעֲרוּנִי** – היו מצערים אף אותי.

הגמרא מביאה מאמרים בענין מציאות ה'. **אָמַר רַבִּי יִצְחָק כָּל הָעוֹבֵר עֲבֵירָה כַּסֵּתֶר, הרי זה כְּאִילּוּ דּוֹחֵק רַגְלֵי שְׁכִינָה** ואומר שאינה נמצאת בארץ, ולפיכך הוא מסתיר את עצמו בעת עשיית העבירה. אך השכינה נמצאת בכל מקום,

שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סו א) **'כֹּה אָמַר ה' הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי'** – בביכול כסאי מונח בשמים, והארץ משמשת כשרפרף להניח עליו את רגלי. כלומר, שכינתי נמצאת בכל מקום, בשמים ובארץ. **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אָסוּר לְאָדָם שֶׁיְּהַלֵּךְ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּקוֹמָה זְקוּפָה, שֶׁנֶּאֱמַר** על הקב"ה (שם ו ג) **'מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ'**, הזוקף את קומתו נראה כדוחק את רגלי השכינה ואומר שאין לה מקום שם. **רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ לֹא מְסַגֵּי** – לא היה מהלך **אַרְבַּע אַמּוֹת בְּגִילּוּי הָרֹאשׁ** – ללא כיסוי לראשו. משום **שֶׁאָמַר, שְׁכִינָה לְמַעְלָה מֵרֹאשִׁי**, ואין מן הראוי לעמוד לפניו בגילוי ראש.

שָׁאַל בֶּן אַלְמָנָה [–יתום מאב] **אַחַת אֶת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר**, מה הדין במקרה **שֶׁאַבָּא אוֹמֵר לִי הַשְׁקֵנִי מַיִם, וְאִימָּא** אף היא **אוֹמֶרֶת לִי הַשְׁקֵנִי מַיִם, אֵיזֶה מֵהֶם קוֹדֵם** – את מי מהם עלי להקדים ולכבד. **אָמַר לֵיהּ, הַנַּח כְּבוֹד אִמְּךָ וַעֲשֵׂה** תחילה את **כְּבוֹד אָבִיךָ**, כיון **שֶׁאַתָּה וְאִמְּךָ חַיָּבִים בְּכְבוֹד אָבִיךָ**, כלומר אף אמך חייבת בכבוד אביך לפי שהוא בעלה, ומכיון שכן כבוד אביך קודם. **בָּא** אותו יתום **לִפְנֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** ושאל אותו את השאלה ששאל את רבי אליעזר, **אָמַר לוֹ כָּךְ** – השיב לו רבי יהושע כפי שהשיב לו רבי אליעזר, שכבוד האב קודם לכבוד האם. **אָמַר לוֹ** – הוסיף היתום ושאל את רבי יהושע, **רַבִּי, נִתְגָּרְשָׁה מֵהוּ** – אם התגרשה האם, שאינה חייבת עוד בכבוד האב, את מי מהם עלי להקדים ולכבד במקרה שכזה. **אָמַר לֵיהּ, מִבֵּין רִיסֵי עֵינֶיךָ** [–השערות שעל העפעפים] **נִיכָּר שֶׁבֶּן אַלְמָנָה אַתָּה**, כי מרוב הבכי על מות אביך, נשרו ריסי עיניך. ואם כן, אינך שואל שאלה זו כדי לקיימה הלכה למעשה, אלא ללימוד גרידא. והתשובה לשאלתך היא, **הָטֵל לָהֶן מַיִם בְּסֵפֶל** – הנח לפניהם מים בכלי גדול [שיש בו כדי שתיית שניהם], **וְקַעֲקֵעַ לָהֶן כִּתְרַנְגּוֹלִין** – וקרקר להם כמו שמקרקרים לתרנגולים שיבואו לשתות. כלומר, הנח לפניהם בשוה, ואל תקדים אחד לזולתו.

דָּרַשׁ עוּלָּא רַבָּה [הגדול] **אַפִּיתְחָא דְּבֵי נְשִׂיאָה** – על פתח בית הנשיא, **מַאי דִּכְתִיב** (תהלים קלח ד) **'וּרְדוּ ה' כָּל מַלְכֵי אָרֶץ כִּי שָׁמְעוּ אִמְרֵי פִיךָ'**, שכן יש לדייק ש**'מַאֲמַר פִּיךָ'** בלשון יחיד **לֹא נֶאֱמַר** כאן **אֶלָּא 'אִמְרֵי פִיךָ'** בלשון רבים, ומשמע שרק לאחר ששמעו מלכי האומות דברים רבים הודו לה' על דבריו, וחזרו בהם ממה שסברו בתחילה. אלא כך פירושו, **שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** בהר סיני את הדברות (שמות כ ב–ג) **'אָנֹכִי** ה' אֱלֹהֶיךָ' **וְ'לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים', אָמְרוּ אוּמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁלְּכְבוֹד עַצְמוֹ הוּא דּוֹרֵשׁ** – כדי שיכבדוהו לפיכך הוא מצוה על קיום המצוות. אך **כֵּיוָן שֶׁאָמַר 'כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ', חָזְרוּ וְהוֹדוּ לְמַאֲמָרוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת**. כי אם חייב אדם לכבד את אביו ואמו, כל שכן שהוא חייב בכבודו של הקב"ה, שאף הוא שותף בבריאתו כאביו ואמו, וחייו ומותו מסורים בידו. **רָבָא אָמַר מֵהָכָא** – מכאן נלמד שמחמת הדברות האחרונות הודו האומות לה' על דבריו, שנאמר (תהלים קיט קס) **'רֹאשׁ דְּבָרְךָ אֱמֶת'**, וקשה, וכי **רֹאשׁ דְּבָרְךָ** בלבד הם אמת, **וְלֹא סוֹף דְּבָרְךָ. אֶלָּא** כוונת הפסוק לומר **שֶׁמִּסּוֹף דְּבָרְךָ** [מהדברות האחרונות] **נִיכָּר שֶׁאַף רֹאשׁ דְּבָרְךָ** [הדברות הראשונות] **הֵן אֱמֶת.**

לאחר שהביאה הגמרא שאומות העולם מודים במצות כיבוד אב ואם, היא מביאה מעשיות בהקשר לכך. **בָּעוּ מִינֵּיהּ מֵרַב עוּלָּא** – שאלו בני הישיבה את רבי עולא, **עַד הֵיכָן** חייב אדם להשתדל **בִּכִּיבּוּד אָב וָאֵם. אָמַר לָהֶם, צְאוּ וּרְאוּ** – לכו והתבוננו **מָה עָשָׂה עוֹבֵד כּוֹכָבִים אֶחָד בְּאַשְׁקְלוֹן וְדָמָא בֶּן נְתִינָה שְׁמוֹ**, וממנו תלמדו עד כמה יש להשתדל במצוה זו. שכן **פַּעַם אַחַת בִּקְשׁוּ חֲכָמִים פִּרְקְמַטְיָא** – לקנות סחורה ממנו **בְּשִׁשִּׁים רִיבּוֹא שָׁכָר** – שיכול היה להרויח בה שש מאות אלף דינרי זהב. **וְהָיָה מַפְתֵּחַ** התיבה [שבה היתה מונחת הסחורה] **מוּנָּח תַּחַת מְרַאֲשׁוֹתָיו שֶׁל אָבִיו** שהיה ישן, **וְלֹא צִיעֲרוֹ** להעירו משנתו כדי ליטול את המפתחות. מעשה נוסף שאירע עם דמא בן נתינא, **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, שָׁאֲלוּ אֶת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר עַד הֵיכָן כִּיבּוּד אָב וָאֵם. אָמַר לָהֶם צְאוּ וּרְאוּ מָה עָשָׂה עוֹבֵד כּוֹכָבִים אֶחָד לְאָבִיו בְּאַשְׁקְלוֹן וְדָמָא בֶּן נְתִינָה שְׁמוֹ. שִׁבְּקְשׁוּ מִמֶּנּוּ חֲכָמִים** שימכור להם **אֲבָנִים לָאֵפוֹד** – לחושן שעל האפוד **בְּשִׁשִּׁים רִיבּוֹא שָׁכָר, וְרַב כַּהֲנָא מָתְנִי** שבקשו ממנו אבנים **בְּשִׁמּוֹנִים רִיבּוֹא** שכר, **וְהָיָה מַפְתֵּחַ** התיבה **מוּנָּח תַּחַת מְרַאֲשׁוֹתָיו שֶׁל אָבִיו וְלֹא צִיעֲרוֹ. לְשָׁנָה הָאַחֶרֶת** – כעבור שנה, **נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׂכָרוֹ** של דמא בן התינא, **שֶׁנּוֹלְדָה לוֹ פָּרָה אֲדוּמָה בְּעֶדְרוֹ**, ששוויה רב. **נִכְנְסוּ חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל אֶצְלוֹ** – אצל דמא, ובקשו לקנות ממנו את הפרה האדומה. **אָמַר לָהֶם** דמא לחכמים, **יוֹדֵעַ אֲנִי בָּכֶם שֶׁאֲפִילּוּ אִם אֲנִי מְבַקֵּשׁ מִכֶּם כָּל מָמוֹן שֶׁבָּעוֹלָם** – ממון רב, **אַתֶּם נוֹתְנִין לִי** בעבורה. **אֶלָּא** אף על פי כן **אֵין אֲנִי מְבַקֵּשׁ מִכֶּם אֶלָּא אוֹתוֹ מָמוֹן שֶׁהִפְסַדְתִּי בִּשְׁבִיל כְּבוֹד אַבָּא** כאשר כיבדתיו ולא הערתי אותו כדי למכור לכם את האבן שביקשתם.

וְאָמַר רַבִּי חֲנִינָא, משכרו של דמא בו נתינא עבור מצות כיבוד אב, אנו למדים על שכרן של בני ישראל בשמקיימים מצוות. מאחר **וּמַה מִּי שֶׁאֵינוֹ מְצֻוֶּה** על קיום המצוות **וְעוֹשֶׂה, כָּךְ** הקב"ה נותן לו שכר, וכדמא בן נתינא שקיבל שכר רב על מצות כיבוד אב שאינו חייב בה, מי **שְׁמְצֻוֶּה וְעוֹשֶׂה**, דהיינו ישראל, **עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** שיקבל שכר רב על קיום המצוות. הגמרא מבארת שרבי חנינא אמר כך לשיטתו, **דְּאָמַר רַב חֲנִינָא, גָּדוֹל שכרו של מי שְׁמְצֻוֶּה וְעוֹשֶׂה יותר מִמִּי שֶׁאֵינוֹ מְצֻוֶּה וְעוֹשֶׂה. אָמַר רַב יוֹסֵף, מֵרֵישׁ** – מתחילה, לפני ששמעתי את דברי רבי חנינא, **הָוָה אָמִינָא** הייתי רגיל לומר **שֶׁמַּאן דַּהֲוָה אָמַר לִי** – מי שיוכיח ויאמר לי **הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר** (בב"ק פו.) **סוּמָא פָּטוּר מִן הַמִּצְוֹת, עַכְשָׁיו יוֹמָא טָבָא לְרַבָּנַן** – אעשה סעודה לחכמים, **דְּהָא לֹא מִיפְּקִידְנָא וְהָא עַכְשָׁיו** – שהרי איני חייב במצוות [שכן רב יוסף היה סומא] ואע"פ כן אני מקיימן. אבל **הַשְׁתָּא דְּשָׁמְעִיתָא לְהָא** – כעת, לאחר ששמעתי את זאת, **דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא גָּדוֹל מְצֻוֶּה וְעוֹשֶׂה יוֹתֵר מִמִּי שֶׁאֵינוֹ מְצֻוֶּה וְעוֹשֶׂה**, אם כן **אַדְּרַבָּה** אעשה להיפך, **שֶׁמַּאן דְּאָמַר לִי דְּאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה** אלא סומא חייב בכל המצוות, וממילא אף אני חייב בהם, **אזי עַכְשָׁיו יוֹמָא טָבָא לְרַבָּנַן.**

הגמרא ממשיכה לספר על דמא בן נתינא, ומביאה מעשה מכיבוד אם שלו. **כִּי אֲתָא רַב דִּימִי** – כאשר הגיע רב דימי מארץ ישראל לבבל, **אָמַר, שִׁפְעַם אַחַת הָיָה** דמא **לָבוּשׁ סִירְקוֹן שֶׁל זָהָב** – בגד משי רקום בחוטי זהב, **וְהָיָה יוֹשֵׁב בֵּין גְּדוֹלֵי רוֹמִי, וּבָאתָה אִמּוֹ וּקְרָעָתוּ** את מלבושו **מִמֶּנּוּ, וְטָפְחָה לוֹ** – והכתה אותו **עַל רֹאשׁוֹ, וְיָרְקָה לוֹ בְּפָנָיו וְלֹא הִכְלִימָה** על מעשיה.

תָּנֵי – שנה **אַבַּיֵּי בְּרֵיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ, יֵשׁ** פעמים, שהבן **מַאֲכִיל לְאָבִי פַּסְיוֹנִי** – עוף יקר ושמן ממין השליו, **וְאַף** על פי כן הוא **טוֹרְדוֹ** – טורד את עצמו **מִן הָעוֹלָם**, כלומר הוא נענש. וכגון, שנותן זאת לאביו בכעס ובצרות עין. **וְכֵן** להיפך, **יֵשׁ** פעמים שהבן **מַטְחִינוֹ** – נותן לאביו לטחון **בָּרֵיחַיִם**, שהיא מלאכה קשה,

רש"י

מְשַׁדַּלְתּוֹ. מְפַתָּה אוֹתוֹ כְּדִמְתַרְגְּמִינָן וְכִי יְפַתֶּה (שמות כב) אֲרֵי יְשַׁדֵּל: **וְהָאָרֶץ הֲדוֹם רַגְלָי.** וְהָעוֹבֵר בַּסֵּתֶר אוֹמֵר אֵין הַמָּקוֹם כָּאן לְפִיכָךְ הוּא נִסְתָּר לוֹמַר אֵין יוֹדֵעַ וְנִמְצָא כְּדוֹחֵק רַגְלָיו וּמְקַצְרוֹ לוֹמַר אֵין כָּאן: **מָלֵא כָּל הָאָרֶץ.** מִשְׁמַע מִשְׁתַּרְבֵּב וְיוֹרֵד לְמַטָּה וְהַזּוֹקֵף קוֹמָתוֹ נִרְאֶה כְּדוֹחֵק: **אָמַר לוֹ כַּךְ.** ר' יְהוֹשֻׁעַ הַשִּׁיב לוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁהַשִּׁיב לוֹ ר' אֱלִיעֶזֶר: **נִתְגָּרְשָׁה.** שֶׁאֵין אִמּוֹ חַיֶּבֶת בִּכְבוֹד אָבִי מֵהוּ: **מִבֵּין רִיסֵי עֵינֶיךָ.** שְׁעָרוֹת שֶׁבְּשׁוּרוֹת כְּסוּי הָעַיִן אֲתָה נִיכָּר שֶׁהָיִיתָ יְתוֹם וְנָשְׁרוּ רִיסֵי עֵינֶיךָ מִן הַבְּכִי כְּדַאֲמְרִי' [בסנהדרין לו' קז:] **וְהָיָה רַבָּן גַּמְלִיאֵל שׁוֹמֵעַ קוֹלָהּ וּבוֹכֶה כְּנֶגְדָּהּ** עַד שֶׁנָּשְׁרוּ רִיסֵי עֵינָיו: **שֶׁכֵּן אַלְמָנָה אַתָּה.** וְלֹא צָרִיךְ אַתָּה לְמַעֲשֶׂה אֶלָּא לִלְמוֹד בְּאוֹתָן וְאֲנִי אוֹמֵר לְךָ שֶׁכְּבוֹד שְׁנֵיהֶם שָׁוֶה עָלֶיךָ: **הַטֵּל לָהֶם מַיִם בְּסַפָּל וְקַעֲקֵעַ.** קַרְקַר לָהֶם כְּמוֹ שֶׁמְּקַרְקְרִין לְתַרְנְגוֹלִים וּלְפִי שֶׁלֹּא הָיָה צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת וְהוּא שָׁאֲלוֹ כְּמוֹ שֶׁעָלָיו לַעֲשׂוֹת אָמַר לִי אַבָּא וְאִימָּא הַשִּׁיב בִּלְשׁוֹן שְׂחוֹק: **חָזְרוּ וְהוֹדוּ לַמַּאֲמָרוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת.** כ"ש שֶׁחַיָּיב אָדָם בִּכְבוֹדוֹ שֶׁאַף הוּא שׁוּתָּף בִּבְרִיאָתוֹ כְּאָבִיו וְאִמּוֹ וְחַיָּיו וּמוֹתוֹ מְסוּרִין בְּיָדוֹ: **רֹאשׁ דְּבָרְךָ אֱמֶת.** לֹא הוּזְקַק הַכָּתוּב לוֹמַר רֹאשׁ דְּבָרְךָ אֱמֶת אֶלָּא לְפִי שֶׁהָיוּ מְרַנְּנִים אַחַר דְּבָרָיו הָרִאשׁוֹנִים לוֹמַר לִכְבוֹדוֹ הִזְהִיר וּלְאַחַר זְמַן חָזְרוּ וְהוֹדוּ כְּשֶׁשָּׁמְעוּ סוֹף דְּבָרָיו לְמֵדוּ שֶׁרֹאשׁ דְּבָרָיו אֱמֶת: **בְּשִׁשִּׁים רִיבוֹא שָׁכָר.** הָיָה מִשְׁתַּבֵּר בָּהּ שִׁשִּׁים רִיבוֹא דִּינְרֵי זָהָב: **תַּחַת מְרַאֲשׁוֹתָיו שֶׁל אָבִיו.** וְהוּא יָשָׁן: **מַה מִּי שֶׁאֵינוֹ מְצַוֶּה וְעוֹשֶׂה כַּךְ.** שֵׁלֵּם לוֹ הַקב"ה שְׂכָרוֹ: **הָא דְּר' יְהוּדָה.** דְּאָמַר סוּמָא פָּטוּר מִן הַמִּצְוֹת בב"ק פֶּרֶק הַחוֹבֵל (קה פז.): **לֹא מִיפְּקִידְנָא.** שֶׁהָיָה סַגִּי נְהוֹר: **יוֹמָא טָבָא לְרַבָּנָן.** סְעוּדָה לְתַלְמִידִים: **פַּעַם אַחַת הָיָה לָבוּשׁ.** דְּמָא בֶּן נְתִינָה: **סִירְקוֹן.** לְבוּשׁ שֶׁקּוֹרִין צינד"ר: **שֶׁל זָהָב.** מְרוּקָּם חוּטֵי זָהָב: **פַּסְיוֹנֵי.** עוֹף חָשׁוּב וְשֶׁמֵּן מִין שִׁלְיוֹ שֶׁיָּרַד בַּמִּדְבָּר: **וְטוֹרְדוֹ מִן הָעוֹלָם.** שֶׁנַּעֲנַשׁ עָלָיו שֶׁמַּרְאֶה לוֹ צָרוּת עַיִן עַל סְעוּדָתוֹ: **וְיֵשׁ מַטְחִינוּ בְּרֵיחַיִם.** שֶׁהִיא מְלָאכָה קָשָׁה: ומביאו

תוספות

כַּבֵּד אֶת ה' מֵהוֹנָךְ. בִּירוּשַׁלְמִי דּוֹרֵשׁ מֵהוֹנָךְ כְּמוֹ מֵחוֹנָךְ מַשְׁמַע שֶׁהִקְפִּיד הַקב"ה עַל כִּיבּוּד אָב וָאֵם יוֹתֵר מִכִּבּוּדוֹ שֶׁבִּכְבוֹדוֹ הוּא אוֹמֵר כַּבֵּד אֶת ה' מֵהוֹנָךְ דְּהַיְינוּ מֵחוֹנָךְ דְּמַשְׁמַע מִמֵּה שֶׁחָנָנְךָ כְּלוֹמַר אִם יֵשׁ לוֹ מָמוֹן חַיָּיב וְאִם לֵאו פָּטוּר וּבִכִּיבּוּד אָב וָאֵם נֶאֱמַר כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ דְּמַשְׁמַע בֵּין שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָמוֹן וּבֵין שֶׁאֵין לוֹ וְהַיְכָא דְּלֵית לֵיהּ חַיָּיב לְחַזֵּר עַל הַפְּתָחִים לָזוּן אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ: **כָּל** הָעוֹבֵר עֲבֵירָה בְּסֵתֶר כְּאִילּוּ דּוֹחֵק רַגְלֵי שְׁכִינָה. הַיְינוּ דְּמִנְצִי כְּייָף לְיִצְרֵיהּ וְכַדְּמוּכַח פֶּרֶק קַמָּא דְּחַגִּיגָה (קף ט"ז.): **וְהָיָה** מַפְתֵּחַ מוּנָח תַּחַת מְרַאֲשׁוֹתָיו שֶׁל אָבִיו. בִּירוּשַׁלְמִי יֵשׁ שֶׁהָיוּ רַגְלָיו פְּשׁוּטוֹת עַל הַתֵּיבָה וּלְכָךְ לֹא שִׁיבְּרָהּ: **גָּדוֹל** הַמִּצְוָה וְעוֹשֶׂה. נִרְאֶה דְּהַיְינוּ טַעְמָא דְּמִי שֶׁמְּצַוֶּה וְעוֹשֶׂה עָדִיף לְפִי שֶׁדּוֹאֵג וּמִצְטַעֵר יוֹתֵר פֶּן יַעֲבוֹר מִמִּי שֶׁאֵין מְצַוֶּה שֶׁיֵּשׁ לוֹ פַּת בְּסֵלוֹ שֶׁאִם יִרְצֶה יְנִיחֵהוּ: **דְּלֵא** מִפְּקִידְנָא וְעָבְדִינָא. מִכָּאן מְדַקְדֵּק ר"ת דְּנְשִׁים מְבָרְכוֹת עַל מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא אע"ג דִּפְטוּרוֹת לְגַמְרֵי דַּאֲפִילּוּ מִדְּרַבָּנָן לֹא מִיחַיְּיבֵי כִּדְמוּכַח פֶּרֶק מִי שֶׁמֵּתוֹ (כלכות קף כ:) מ"מ יְכוֹלוֹת הֵן לְבָרֵךְ וְאֵין כָּאן מִשּׁוּם לֹא תִּשְׁא אֶת שְׁמוֹ לַשָּׁוְא (סמוק כ) מִשּׁוּם מְבָרְכוֹת בְּרָכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה דְּאִי לָאו הָכִי הֵיכִי שָׁמַח רַב יוֹסֵף וַהֲלֹא מַפְסִיד כָּל הַבְּרָכוֹת כּוּלָּן: **וּבָאת** אִמּוֹ וּקְרָעָתוֹ. יֵשׁ בַּמִּדְרָשׁ שֶׁהָיְתָה מְטוֹרֶפֶת מִדַּעְתָּהּ:

יֵשׁ מַאֲכִיל לְאָבִיו פַּסְיוֹנֵי. פֵּירוּשׁ עוֹף חָשׁוּב וְהַיְינוּ מִין שִׁלְיוֹ שֶׁיֵּשׁ בַּמִּדְבָּר: **וְטוֹרְדוֹ** מִן הָעוֹלָם. פֵּירוּשׁ שֶׁנַּעֲנַשׁ עָלָיו שֶׁמַּרְאָה לוֹ צַר עַיִן עַל סְעוּדָתוֹ וְיֵשׁ מַטְחִינוֹ בְּרֵיחַיִם שֶׁהִיא מְלָאכָה קָשָׁה וּמְבִיאוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא שֶׁמְּכַבְּדוֹ בִּדְבָרִים טוֹבִים וְנִחוּמִים וּבְגְמָרַת יְרוּשַׁלְמִי (פאה פ"ח) גַּרְסִינָן מַעֲשֶׂה בִּשְׁנַיִהֶם מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהָיָה מַאֲכִיל לְאָבִיו פַּסְיוֹנֵי פַּעַם אַחַת אָמַר לוֹ אָבִיו מַאַיִן לְךָ כָּל אֵלֶּה אָמַר לוֹ סָבָא מֵאי אִיכְפַּת לְךָ עַד דִּטְחוֹן וָאֱכוֹל כְּלוֹמַר לְעוֹס וָאֱכוֹל בְּעִין כְּלָבִים דִּמְדַשִּׁין וְאוֹכְלִים א"כ הָרְאָהוּ שֶׁקָּשֶׁה עָלָיו וְשוּב מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהָיָה טוֹחֵן בְּרֵיחַיִם וְאַב זָקֵן הָיָה לוֹ וְאָתָא צִיּוּוּי לְטוֹחֲנִין פֵּירוּשׁ מִצְוֹת הַמֶּלֶךְ בִּשְׁבִיל אָבִיו לְבָא לְעַבּוֹדַת הַמֶּלֶךְ א"ל בְּנוֹ טְחוֹן וַאֲנִי אֵלֵךְ תַּחְתֶּיךָ לַעֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ שֶׁאֵין לֵהּ קְצָבָה אִם לְבִדְיוֹנְךָ טַב לָךְ וְאִם לְמַלְכֵּי טַב לָךְ: איסתייעא

שֶׁמְּשַׁדַּלְתּוֹ בְּדְבָרִים לְפִיכָךְ הִקְדִּים הַקב"ה כִּיבּוּד אַב לְכִיבּוּד אֵם וְגָלוּי וְיָדוּעַ לְפָנַי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם שֶׁהַבֵּן מִתְיָרֵא מֵאָבִיו יוֹתֵר מֵאִמּוֹ מִפְּנֵי שֶׁמְּלַמְּדוֹ תּוֹרָה לְפִיכָךְ הִקְדִּים הַקב"ה מוֹרָא הָאֵם לְמוֹרָא הָאַב תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן בְּזְמַן שֶׁאָדָם מְצַעֵר אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ אָמַר הַקב"ה יָפֶה עָשִׂיתִי שֶׁלֹּא דַּרְתִּי בֵּינֵיהֶם שֶׁאִלְמְלֵי דַּרְתִּי בֵּינֵיהֶם צִיעֲרוּנִי אָמַר ר' יִצְחָק כָּל הָעוֹבֵר עֲבֵירָה בַּסֵּתֶר כְּאִילּוּ דּוֹחֵק רַגְלֵי שְׁכִינָה שֶׁנֶּאֱמַר כֹּה אָמַר ה' הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדוֹם רַגְלָי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָסוּר לְאָדָם שֶׁיְּהַלֵּךְ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּקוֹמָה זְקוּפָה שֶׁנֶּאֱ' מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ לֹא מַסְגֵּי אַרְבַּע אַמּוֹת בְּגִילּוּי הָרֹאשׁ אָמַר שְׁכִינָה לְמַעְלָה מֵרֹאשִׁי שָׁאַל בֶּן אַלְמָנָה אַחַת אֶת ר' אֱלִיעֶזֶר אַבָּא אוֹמֵר הַשְׁקִינִי מַיִם וְאִימָּא אוֹמֶרֶת הַשְׁקִינִי מַיִם אֵיזֶה מֵהֶם קוֹדֵם אָמַר לֵיהּ הַנַּח כְּבוֹד אִמְּךָ וַעֲשֵׂה כְּבוֹד אָבִיךָ שֶׁאַתָּה וְאִמְּךָ חַיָּיבִים בִּכְבוֹד אָבִיךָ בָּא לְפָנַי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אָמַר לוֹ כַּךְ אָמַר לוֹ רַבִּי נִתְגָּרְשָׁה מַהוּ אָמַר לֵיהּ מִבֵּין רִיסֵי עֵינֶיךָ נִיכָּר שֶׁבֶּן אַלְמָנָה אַתָּה הָטֵל לָהֶן מַיִם בְּסַפָּל וְקַעֲקֵעַ לָהֶן רַגְלוֹן דְּרַשׁ עוּלָּא רַבָּה אַפִּיתְחָא דְּבֵי נְשִׂיאָה מַאי דִּכְתִיב יוֹדוּךְ ה' כָּל מַלְכֵי אָרֶץ כִּי שָׁמְעוּ אִמְרֵי פִיךָ מַאֲמַר פִּיךָ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא אִמְרֵי פִיךָ בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקב"ה אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ אָמְרוּ אוּמּוֹת הָעוֹלָם לִכְבוֹד עַצְמוֹ הוּא דּוֹרֵשׁ בֵּינָן שֶׁאָמַר כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ חָזְרוּ וְהוֹדוּ לַמַּאֲמָרוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת רָבָא אָמַר מֵהָכָא רֹאשׁ דְּבָרְךָ אֱמֶת רֹאשׁ דְּבָרְךָ וְלֹא סוֹף דְּבָרְךָ אֶלָּא מִסּוֹף דְּבָרְךָ נִיכָּר שֶׁרֹאשׁ דְּבָרְךָ אֱמֶת בָּעוּ מִינֵּיהּ מֵרַב עוּלָּא עַד הֵיכָן כִּיבּוּד אַב וָאֵם אָמַר לָהֶם צְאוּ וּרְאוּ מָה עָשָׂה עוֹבֵד כּוֹכָבִים אֶחָד וְלֹא סוֹף דְּבָרְךָ אֶלָּא מִסּוֹף דְּבָרְךָ נִיכָּר שֶׁרֹאשׁ דְּבָרְךָ אֱמֶת בָּעוּ מִינֵּיהּ מֵרַב עוּלָּא עַד הֵיכָן כִּיבּוּד אַב וָאֵם אָמַר לָהֶם צְאוּ וּרְאוּ מָה עָשָׂה עוֹבֵד כּוֹכָבִים אֶחָד בְּאַשְׁקְלוֹן וְדָמָא בֶּן נְתִינָה שְׁמוֹ מִמְּנוּ חֲכָמִים אֲבָנִים לָאֵפוֹד בְּשִׁשִּׁים רִבּוֹא שָׁכָר וְרַב כַּהֲנָא מַתְנִי בִּשְׁמוֹנִים רִיבּוֹא וְהָיָה מַפְתֵּחַ מוּנָח תַּחַת מְרַאֲשׁוֹתָיו שֶׁל אָבִיו וְלֹא צִיעֲרוּ לִשָּׁנָה הָאַחֶרֶת נָתַן הַקב"ה שְׂכָרוֹ שֶׁנּוֹלְדָה לוֹ פָּרָה אֲדוּמָּה בְּעֶדְרוֹ נִכְנְסוּ חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל אֶצְלוֹ אָמַר לָהֶם יוֹדֵעַ אֲנִי בָּכֶם שֶׁאִם אֲנִי מְבַקֵּשׁ מִכֶּם כָּל מָמוֹן שֶׁבָּעוֹלָם אַתֶּם נוֹתְנִין לִי אֶלָּא אֵין אֲנִי מְבַקֵּשׁ מִכֶּם אֶלָּא אוֹתוֹ מָמוֹן שֶׁהִפְסַדְתִּי בִּשְׁבִיל כְּבוֹד אַבָּא וְא"ר חֲנִינָא וּמַה מִּי שֶׁאֵינוֹ מְצַוֶּה וְעוֹשֶׂה כַּךְ מְצַוֶּה וְעוֹשֶׂה עֲאכו"כ דְּאר"ח גָּדוֹל מְצַוֶּה וְעוֹשֶׂה מִמִּי שֶׁאֵינוֹ מְצַוֶּה וְעוֹשֶׂה אָמַר רַב יוֹסֵף מֵרִישׁ ה"א מַאן דַּהֲוָה אָמַר לִי הַלָּכָה כְּר"י דְּאָמַר סוּמָא פָּטוּר מִן הַמִּצְוֹת עָבִידְנָא יוֹמָא טָבָא לְרַבָּנָן דְּהָא לֹא מִיפְּקִידְנָא הַשְׁתָּא דְּשַׁמְעִיתָא לֶהָא דְּא"ר חֲנִינָא גָּדוֹל מְצַוֶּה וְעוֹשֶׂה יוֹתֵר מִמִּי שֶׁאֵינוֹ מְצַוֶּה וְעוֹשֶׂה אַדְּרַבָּה מַאן דְּאָמַר לִי דְּאִין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה עָבִידְנָא יוֹמָא טָבָא לְרַבָּנָן כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר פַּעַם אַחַת הָיָה לָבוּשׁ סִירְקוֹן שֶׁל זָהָב וְהָיָה יוֹשֵׁב בֵּין גְּדוֹלֵי רוֹמִי וּבָאתָה אִמּוֹ וּקְרָעָתוֹ מִמֶּנּוּ וְטָפְחָה לוֹ עַל רֹאשׁוֹ וְיָרְקָה לוֹ בְּפָנָיו וְלֹא הִכְלִימָהּ תָּנֵי אֲבִימִי בְּרֵיהּ דְּרַבִּי אֲבָהוּ יֵשׁ מַאֲכִיל לְאָבִיו פַּסְיוֹנֵי וְטוֹרְדוֹ מִן הָעוֹלָם וְיֵשׁ מַטְחִינוֹ בְּרֵיחַיִם

ומביאו

תוספות

אִיסְתַּיְיעָא מִילְּתָא. בְּעוֹדוֹ גְּחִין לְפָנָיו שֶׁהַבִּין וְדָרַשׁ מִזְּמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים בָּאוּ גוֹיִם בְּנַחֲלָתֶךָ שֶׁלֹּא הָיָה מַבִּין בּוֹ מִקּוֹדֶם לָכֵן וְדָרְשׁוֹ וי״מ שֶׁמִּקְּרָא זֶה לְבַד דָּרַשׁ מִזְּמוֹר לְאָסָף קִינָה לְאָסָף מִיָּבְעִי׳ לֵיהּ וְדָרַשׁ שֶׁאָמַר אָסָף שִׁירָה עַל שֶׁכִּילָּה הַקב״ה חֲמָתוֹ עַל הָעֵצִים וְעַל הָאֲבָנִים שֶׁבְּבֵיתוֹ וּמִתּוֹךְ כַּךְ הוֹתִיר פְּלֵיטָה מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁאִלְמָלֵא כַּךְ לֹא נִשְׁתַּיֵּיר מִשּׁוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל שָׁרִיד וּפָלִיט וְכֵן הוּא אוֹמֵר כִּכְלָה ה׳ אֶת חֲמָתוֹ וַיַּצֵּת אֵשׁ בְּצִיּוֹן כַּךְ פֵּרֵשׁ בְּקוּנְטְרֵס אַךְ יֵשׁ בַּמִּדְרָשׁ שֶׁאָסָף אָמַר שִׁירָה עַל שֶׁשָּׁבְעוּ בָּאָרֶץ שֶׁעֲרֵיהָ מָשָׁל לִשְׂפָחָה שֶׁהָלְכָה לִשְׁאוֹב מַיִם מִן הַבְּאֵר וְנָפַל כַּדָּהּ לַבְּאֵר וְהָיְתָה מִצְטַעֶרֶת וּבוֹכָה עַד שֶׁבָּאתָה שִׂפְחַת הַמֶּלֶךְ לִשְׁאוֹב וּבְיָדָהּ כְּלֵי שֶׁל זָהָב וְנָפַל אוֹתוֹ כְּלִי שָׁם הַתְּחִילָה הָרִאשׁוֹנָה לְשׁוֹרֵר וְאָמְרָה עַד עַכְשָׁיו לֹא הָיִיתִי סְבוּרָה שֶׁיּוֹצִיא שׁוּם אָדָם כַּדִּי שֶׁהוּא שֶׁל חֶרֶס מִן הַבְּאֵר שֶׁאֵינוֹ נֶחְשָׁב וְעַכְשָׁיו מִי שֶׁיּוֹצִיא אוֹתוֹ שֶׁל זָהָב יוֹצִיא כַּדִּי עִמּוֹ כַּךְ בְּנֵי קֹרַח שֶׁהָיוּ בְּלוּעִים בְּשֶׁרָאוּ שֶׁשָּׁבְעוּ בָּאָרֶץ שֶׁעֲרֵיהָ אָמְרוּ שִׁירָה אָמְרוּ מִי שֶׁיּוֹצִיא הַשְּׁעָרִים יוֹצִיא גַּם אוֹתָנוּ לְכַךְ אָמַר אָסָף מִזְּמוֹר שֶׁהוּא מִמִּשְׁפַּחַת קֹרַח: **ר׳** טַרְפוֹן הֲוָיָא לֵיהּ אִמָּא. יֵשׁ בִּירוּשַׁלְמִי פַּעַם אַחַת אֵמַיהּ דְּר׳ טַרְפוֹן אָבְדָה פִּזְמְקֵי דִּידָהּ בְּחֲצִירָהּ וְיָצְאַתְהָ מִמִּשְׁתָּהָ לְבַקְּשׁוֹ וְשָׁם ר׳ טַרְפוֹן יָדוֹ תַּחַת רַגְלֵיהָ עַל הַקַּרְקַע שֶׁלֹּא תִּטְנַף רַגְלֵיהָ וְהָיְתָה דּוֹרֶסֶת עַל יָדָיו וְעוֹד אִיתָא בִּירוּשַׁלְמִי דְּאִמַּיהּ דְּר׳ יִשְׁמָעֵאל כָּל שְׁעָתָא וְשַׁעְתָּא דַּהֲוָה אָתֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל מִבֵּי מִדְרָשָׁא הֵיתָה רוֹחֶצֶת אֶת רַגְלָיו וְהָיְתָה שׁוֹתָה אֶת הַמַּיִם כְּשֶׁשָּׁמַע רַבִּי יִשְׁמָעֵאל שֶׁהָיְתָה עוֹשָׂה כַּךְ הָיָה מְסָרֵב בְּדָבָר עַד שֶׁבָּאת לְפָנָיו חֲכָמִים וְהָיְתָה קוֹבֶלֶת עַל ר׳ יִשְׁמָעֵאל בְּנָהּ שֶׁלֹּא הָיָה מְקַיֵּים מִצְוֹת כִּיבּוּד וְנִבְהֲלוּ חֲכָמִים בְּדָבָר וְשָׁאֲלוּ לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְסִפֵּר לָהֶם הַמַּעֲשֶׂה וְצִוּוּ לוֹ שֶׁיְּנִיחֶנָּה לַעֲשׂוֹת רְצוֹנָהּ וּבְעִנְיָן זֶה הוּא כִּיבּוּד:

רב

וּמְבִיאוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ כְּגוֹן אֲבִימִי בְּרִי קַיֵּים מִצְוַת כִּיבּוּד חֲמִשָּׁה בְּנֵי סַמְכִּי הָוָה לֵיהּ לַאֲבִימִי בְּחַיֵּי אָבִיו וְכִי הָוָה אָתָא רַבִּי אַבָּהוּ קָרֵי אַבְּבָא רְהִיט וְאָזִיל וּפָתַח לֵיהּ וְאָמַר אִין אִין עַד דְּמָטָאי הָתָם יוֹמָא חַד אָמַר לֵיהּ אַשְׁקְיֵין מַיָּא אַדְּאַיְיתֵי לֵיהּ נִמְנַם גְּחִין קָאֵי עֲלֵיהּ עַד דְּאִיתְעַר אִיסְתַּיְיעָא מִילְּתֵיהּ וְדָרַשׁ אֲבִימִי מִזְּמוֹר לְאָסָף אָמַר לֵיהּ רַב יַעֲקֹב בַּר אַבָּהוּ לְאַבַּיֵּי כְּגוֹן אָנָא דְּעַד דְּאָתֵינָא מִבֵּי רַב אַבָּא מַדְלֵי לִי כָּסָא וְאִמָּא מַזְגָּה לִי הֵיכִי אֶיעֱבֵיד א״ל מֵאִמָּךְ קַבִּיל וּמֵאַבּוּךְ לֹא תְּקַבֵּל דְּכֵיוָן דְּבַר תּוֹרָה הוּא חָלְשָׁה דַּעְתֵּיהּ רַבִּי טַרְפוֹן הָוָה לֵיהּ הַהִיא אִמָּא דְּכָל אֵימַת דַּהֲוַת בַּעְיָא לְמֵיסַק לְפוּרְיָא גְּחִין וְסָלִיק לָהּ וְכָל אֵימַת דַּהֲוַת נָחִית נָחִית עִלּוּיֵהּ אָתָא וְקָא מִשְׁתַּבַּח בֵּי מִדְרָשָׁא אַמְרֵי לֵיהּ עֲדַיִין לֹא הִגַּעְתָּ לַחֲצִי כִּיבּוּד כְּלוּם זָרְקָה אַרְנְקֵי בְּפָנֶיךָ לַיָּם וְלֹא הִכְלִמְתָּהּ רַב יוֹסֵף כִּי הָוָה שָׁמַע קָל בַּרְעָא דְּאִמֵּיהּ אָמַר אֵיקוּם מִקַּמֵּי שְׁכִינָה דְּאִתְיָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן אַשְׁרֵי מִי שֶׁלֹּא חָמָאן רַבִּי יוֹחָנָן כִּי עִבְּרָתוּ אִמּוֹ מֵת אָבִיו יְלָדָתוּ מֵתָה אִמּוֹ וְכֵן אַבַּיֵּי אֵינִי וְהָאָמַר אַבַּיֵּי אָמְרָה לִי אֵם הַהִיא מְרַבְּיְנִתֵּיהּ הָוְיָא רַב אַסִּי הָוָה לֵיהּ הַהִיא אִמָּא זְקִינָה אָמְרָה לֵי׳ בְּעִינָא תַּכְשִׁיטִין עָבַד לָהּ בְּעִינָא גַּבְרָא נַיְיעֵין לָךְ בְּעִינָא גַּבְרָא דְּשַׁפִּיר כַּוָּתָךְ שַׁבְקָהּ וְאָזֵל לְאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל שָׁמַע דְּקָא אָזְלָה אַבַּתְרֵיהּ אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר לֵי׳ מַהוּ לָצֵאת מֵאָרֶץ לְחוּצָה לָאָרֶץ א״ל אָסוּר לִקְרֹאת אִמָּא מַהוּ א״ל אֵינִי יוֹדֵעַ [אַתְרַהּ] פּוּרְתָּא הָדַר אָתָא אָמַר לֵיהּ אַסִּי נִתְרַצֵּיתָ לָצֵאת הַמָּקוֹם יַחֲזִירְךָ לְשָׁלוֹם אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר א״ל חַס וְשָׁלוֹם דִּלְמָא מִירְתַּח רָתַח א״ל מַאי אָמַר לָךְ אָמַר לֵיהּ הַמָּקוֹם יַחֲזִירְךָ לְשָׁלוֹם אָמַר לֵיהּ וְאִם אִיתָא דְּרָתַח לֹא הָוָה מְבָרֵךְ לָךְ אַדְּהָכֵי וְהָכֵי שָׁמַע לַאֲרוֹנָא דְּקָאתֵי אָמַר אִי יָדְעִי לֹא נַפְקִי ת״ר מְכַבְּדוּ בְּחַיָּיו וּמְכַבְּדוּ בְּמוֹתוֹ בְּחַיָּיו כֵּיצַד הַנִּשְׁמָע בִּדְבַר אָבִיו לְמָקוֹם לֹא יֹאמַר שַׁלְחוּנִי בִּשְׁבִיל עַצְמִי מַהֲרוּנִי בִּשְׁבִיל עַצְמִי פִּטְרוּנִי בִּשְׁבִיל עַצְמִי אֶלָּא כּוּלְּהוּ בִּשְׁבִיל אַבָּא בְּמוֹתוֹ כֵּיצַד הָיָה אוֹמֵר דְּבַר שְׁמוּעָה מִפִּיו לֹא יֹאמַר כָּךְ אָמַר אַבָּא אֶלָּא כָּךְ אָמַר אַבָּא מָרִי הֲרֵינִי כַּפֶּרֶת מִשְׁכָּבוֹ וְהַנִּי מִילֵּי תּוֹךְ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ מִכַּאן וְאֵילָךְ אוֹמֵר לְבִרְכָה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא תְּנוּ רַבָּנָן חָכָם מְשֻׁנֶּה שֵׁם אָבִיו וְשֵׁם רַבּוֹ תּוּרְגְּמָן אֵינוֹ מְשֻׁנֶּה לֹא שֵׁם אָבִיו וְלֹא שֵׁם רַבּוֹ אֲבוּהּ דְּמַאן אִילֵּימָא אֲבוּהּ דְּמִתּוּרְגְּמָן אֲטוּ תּוּרְגְּמָן לַאו בַּר חִיּוּבָא הוּא אֶלָּא אָמַר רָבָא שֵׁם אָבִיו שֶׁל חָכָם וְשֵׁם רַבּוֹ שֶׁל חָכָם כִּי הָא דְּמַר בַּר רַב אַשִׁי כִּי הָוָה דָּרִישׁ בִּפְירְקָא אִיהוּ אָמַר אַבָּא מָרִי וְאָמוֹרֵיהּ אָמַר הָכִי אָמַר רַב אַשִׁי: ת״ר אֵיזֶהוּ מוֹרָא וְאֵיזֶהוּ כִּיבּוּד מוֹרָא לֹא עוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ וְלֹא יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וְלֹא סוֹתֵר אֶת דְּבָרָיו וְלֹא מַכְרִיעוֹ כִּיבּוּד מַאֲכִיל וּמַשְׁקֶה מַלְבִּישׁ וּמְכַסֶּה מַכְנִיס וּמוֹצִיא אִיבְּעָיָא לְהוּ

משל

רש״י

וּמְבִיאוֹ לְעוֹה״ב. שֶׁמְּכַבְּדוֹ בְּדִבְּרוֹ דְּבָרִים טוֹבִים וְנִחוּמִים וְהַמְּלָאכָה מַטִּיל עָלָיו בְּלָשׁוֹן רַכָּה מַרְאֶה לוֹ צוֹרֶךְ הַשָּׁעָה שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לְהִתְפַּרְנֵס אֶלָּא בִּיגִיעָה זוּ וּבִגְמָרֵת יְרוּשַׁלְמִי גָּרֵס מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהָיָה מַאֲכִיל לְאָבִיו פִּסְיוֹנֵי פַּעַם אַחַת אָמַר לוֹ אָבִיו מַאַיִן לְךָ כָּל אֵלֶּה אָמַר לוֹ סָבָא מָה אִיכְּפַת לְךָ טְחוֹן וְאֱכוֹל כְּלוֹמַר לְעוֹס וְאֱכוֹל הֲרֵאָהוּ שֶׁקָּשֶׁה לוֹ וְשׁוּב מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהָיָה טוֹחֵן בְּרִיחַיִּים וְהָיָה לוֹ אַב זָקֵן וְשָׁלַח הַמֶּלֶךְ בִּשְׁבִיל אָבִיו לְבָא לַעֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ אָמַר לוֹ בְּנוֹ אַבָּא טְחוֹן וַאֲנִי אֵלֵךְ תַּחְתֶּיךָ לַעֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ שֶׁאֵין לָהּ קִצְבָּה: **חָמְשָׁה בְּנֵי סַמְכִּי הָוָה לֵיהּ לַאֲבִימִי בְּחַיֵּי אָבִיו.** וַאֲפִילּוּ הָכִי כִּי הָוָה קָרֵי ר׳ אַבָּהוּ אַבְּבָא הָיָה אֲבִימִי רָץ וּפוֹתֵחַ לוֹ וְאֵינוֹ מַנִּיחַ לְאָחוּד מִבְּנָיו לֵילֵךְ: **אֵין אִין.** אָפְתַּח אֶפְתַּח: **אִיסְתַּיְיעָא מִילְּתָא.** בְּעוֹדוֹ גְּחִין לְפָנָיו שֶׁהַבִּין בְּמִדְרָשׁ מִזְּמוֹר אֶחָד שֶׁבַּסֵּפֶר תְּהִלִּים שֶׁלֹּא הָיָה מַבִּין בּוֹ קוֹדֶם לָכֵן לְדוֹרְשׁוֹ וי״מ שֶׁמִּקְּרָא זֶה לְבַדּוֹ דָּרַשׁ מִזְּמוֹר לְאָסָף אֶלֹהִים בָּאוּ גוֹיִם בְּנַחֲלָתֶךָ וְגוֹ׳ קִינָה לְאָסָף מִיָּבְעֵי לֵיהּ וְדָרַשׁ כַּךְ שֶׁאָמַר אָסָף שִׁירָה עַל שֶׁכִּילָּה הַקב״ה חֲמָתוֹ בְּעֵצִים וַאֲבָנִים שֶׁבְּבֵיתוֹ וּמִתּוֹךְ כַּךְ הוֹתִיר פְּלֵיטָה בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁאִלְמָלֵא כַּךְ לֹא נִשְׁתַּיֵּיר מִשּׁוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל שָׁרִיד וְכֵן הוּא אוֹמֵר כִּכְלָה ה׳ אֶת חֲמָתוֹ וַיַּצֵּת אֵשׁ בְּצִיּוֹן (לא״כ ז): **כְּגוֹן אָנָא.** שֶׁאֲנִי אָהוּב לְאָבִי וַיַּקִּיר לְאִמִּי וְעוֹשִׂין לִי זאת מָה אֲעֲשֶׂה: **כֵּיוָן דְּבַר תּוֹרָה הוּא חָלְשָׁה דַּעְתֵּיהּ.** אִם תִּקַּבֵּל מִמֶּנּוּ עֲבוֹדָה: **אַשְׁרֵי מִי שֶׁלֹּא חָמָאן.** שֶׁאִי אִפְשָׁר לְקַיֵּים כְּבוֹדָם בְּכָל הַצּוֹרֶךְ וְהוּא נֶעֱנָשׁ עֲלֵיהֶם: **מְרַבְּיְנִתֵּיהּ.** אוֹמֶנֶת: **נִתְרַצִּית לָצֵאת.** סְבוּר הָיָה שֶׁדַּעְתּוֹ לַחֲזוֹר לִמְקוֹמוֹ לְבָבֶל: **יַחֲזִירְךָ לְשָׁלוֹם.** עַד מְקוֹמְךָ: **אָמַר לֵיהּ.** ר׳ אַסִּי לְר״א דִּלְמָא ח״ר מִרְתַּח רָתַח עָלַי רַבִּי יוֹחָנָן: **הַנִּשְׁמָע בִּדְבַר אָבִיו לַמָּקוֹם.** אִם מַכִּיר בְּאַנְשֵׁי הַמָּקוֹם שֶׁמְּכַבְּדִים אֲבִיו לְחַלּוֹק לוֹ כָּבוֹד לְקַבֵּל דְּבָרִים שֶׁיֹּאמַר בִּשְׁמוֹ אַל יִתְלֶה הַכָּבוֹד בַּעֲצָמוֹ וַאֲפִי׳ יוֹדֵעַ שֶׁיְּכַבְּדוּהוּ בְּאָבִיו אֶלָּא יִתְלֶה הַכָּבוֹד בְּאָבִיו: **שַׁלְּחוּנִי בִּשְׁבִיל אַבָּא.** שֶׁהוּא צָרִיךְ לִי אֲבָל אִם אֵינוֹ נִשְׁמָע לַמָּקוֹם בְּדִבַּר אָבִיו כִּדְבַר עַצְמוֹ אַל יִתְלֶה בְּאָבִיו שֶׁאֵינוֹ לוֹ אֶלָּא גְּנַאי: **הֲרֵינִי כַּפֶּרֶת מִשְׁכָּבוֹ.** עָלַי יָבֹא כָּל רֹעַ הָרָאוּי לָבֹא עַל נַפְשׁוֹ: **מִכַּאן וְאֵילָךְ.** כְּבָר קִבֵּל מִזֶּה שֶׁקִּבֵּל שֶׁאֵין מִשְׁפַּט רִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בְּגֵיהִנֹּם אֶלָּא י״ב חֹדֶשׁ: **חָכָם מְשֻׁנֶּה שֵׁם אָבִיו כּוּ׳.** חָכָם הַדּוֹרֵשׁ דְּרָשָׁה בְּרַבִּים וְלוֹחֵשׁ לְתוּרְגְּמָן וְהוּא מַשְׁמִיעַ מְשֻׁנֶּה שֵׁם אָבִיו וְשֵׁם רַבּוֹ אִם בָּא לוֹמַר דְּבַר הֲלָכָה שֶׁאָמַר אָבִיו אוֹ רַבּוֹ לוֹחֵשׁ לְתוּרְגְּמָן כָּךְ אָמַר אַבָּא מוֹרִי כָּךְ אָמַר רַבִּי וּמוֹרִי: **אֲבָל הַתּוּרְגְּמָן.** הַמַּשְׁמִיעַ לְרַבִּים אֵינוֹ מְשֻׁנֶּה אֶלָּא מְכַנֵּהוּ בִּשְׁמוֹ וְאוֹמֵר כָּךְ אָמַר פְּלוֹנִי: **אֲבוּהּ דְּמַאן.** אֵין הַמִּתּוּרְגְּמָן מְשֻׁנֶּה: **אִי נִימָא אֲבוּהּ דְּתוּרְגְּמָן.** אִם לוֹחֵשׁ לוֹ חָכָם דְּבַר הֲלָכָה בְּשֵׁם אָבִיו שֶׁל תּוּרְגְּמָן לְהַשְׁמִיעַ לְרַבִּים בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ לֹא יִשְׁנֶה לוֹמַר כָּךְ אָמַר אַבָּא מוֹרִי אֶלָּא קוֹרְהוּ בִּשְׁמוֹ: **אֲטוּ תּוּרְגְּמָן לַאו בַּר חִיּוּבָא.** לְכַבֵּד אֶת אָבִיו הוּא: **כִּי הָוָה דָּרֵשׁ בִּפְירְקָא.** וְלוֹחֵשׁ דְּבַר הֲלָכָה לְתוּרְגְּמָן בְּשֵׁם רַב אַשִׁי אִיהוּ אָמַר לְתוּרְגְּמָן כָּךְ אָמַר אַבָּא מוֹרִי: **וְאָמוֹרֵיהּ.** כְּשֶׁהוּא מַשְׁמִיעַ לְרַבִּים בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ אוֹמֵר כָּךְ אָמַר רַב אַשִׁי וְאֵינוֹ אוֹמֵר כָּךְ אָמַר אָבִיו וְאַדּוֹנָיו שֶׁל חָכָם: **לֹא עוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ.** בְּמָקוֹם הַמְיוּחָד לְאָבִיו לַעֲמוֹד שָׁם בְּסוֹד זְקֵנִים עִם חֲבֵירָיו בְּעֵצָה: **וְלֹא מַכְרִיעוֹ.** אִם הָיָה אָבִיו וְחָכָם אַחֵר חֲלוּקִין בִּדְבַר הֲלָכָה לֹא יֹאמַר נִרְאִים דִּבְרֵי פְּלוֹנִי:

משל

וּמְכִיאוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא – ומקבל שכר טוב בעולם הבא. לפי שהוא מכבדו ומנחמו על שהטיל עליו את המלאכה מפני צורך השעה כי אינם יכולים להתפרנס בלא זה.

הגמרא מביאה מעשה להוכיח שאפילו אדם גדול ותלמיד חכם חייב בכבוד הוריו:

אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, אדם המכבד את אביו כְּגוֹן – כפי שמכבד **אֲבִימִי בְּרִי** – בני, **קַיִּים מִצְוַת כִּיבּוּד** כראוי. כיצד היה אבימי מכבד את אביו, **חַמְשָׁה בְּנֵי סְמִכֵי הֲוָה לֵיהּ לַאֲבִימִי בְּחַיֵּי אָבִיו** – חמישה בנים שנסמכו להוראה היו לו לאבימי בחיי אביו, **וְאַף** על פי כן **כִּי הֲוָה אָתָא** – כאשר היה בא **רַבִּי אַבָּהוּ** לבית בנו **וְקָרֵי אַכְּבָא** – וקורא לו על השער, היה אבימי **רָחִיט וְאָזִיל וּפָתַח לֵיהּ** – רץ ופותח לו בעצמו ואינו מניח לאחד מבניו לפתוח במקומו. **וְאָמַר** תוך כדי מרוצתו **'אֵין אֵין** – כן כן', כלומר אפתח אפתח, כדי שידע אביו ששמע את קריאתו, וכך היה אומר **עַד דְּמָטָאי חָתָם** – עד שהגיע לפתח הדלת. **יוֹמָא חַד אָמַר לֵיהּ אַשְׁקִינֵין מַיָּא** – יום אחד, ביקש רבי אבהו מבנו 'השקיני מים', **וַאַדְאֵיתִי לֵיהּ** – עד שאבימי הביא לפניו את המים **נִמְנַם** רבי אבהו. **נָחִין** – התכופף אבימי, **קָאֵי עֲלֵיהּ עַד דְּאִיתְעַר** – וכך עמד לפניו עד שהתעורר, כדי שיהיה מוכן להגיש לו את מבוקשו מיד. באותו זמן שעמד כפוף לפני אביו **אִיסְתַּיְּיעָא מִילְּתֵיהּ** – נעזר בידו הדבר, כלומר זכה להארה מן השמים, **וְדָרַשׁ אֲבִימִי** מזמור אחד שבספר תהלים שלא ידע לפרשו מקודם, והוא (תהלים עט א) **'מִזְמוֹר לְאָסָף'**.

האם מותר לבן לקבל שירות מהוריו המתכבדים בכך:

אָמַר לֵיהּ [–שאל אותו] **רַב יַעֲקֹב בַּר אֲבוּהָ לְאַבַּיֵי, כְּגוֹן אֲנָא** – מה יעשה אדם כמוני, **דְּעַד דְּאָתֵינָא מִבֵּי רַב** – שכאשר אני שב מבית המדרש, **אַבָּא מַדְלֵי לִי כָּסָא** – אבי מרים [מגיש] לי כוס **וְאִמָּא מַזְגָּה לִי** – מוזגת לי לתוכו. **הֵיכִי אִיעֲבִיד** – כיצד אעשה, האם אקבל מהם שירות זה. **אָמַר לֵיהּ** אביי, מעיקר הדין יכול אתה לקבל מהם, כי הם עושים לך זאת מרצון, אך במקרה שלך **מַאמָּךְ קַבִּיל וּמֵאַבּוּךְ לָא תְּקַבֵּל, דְּכֵיוָן דְּבַר תּוֹרָה הוּא** – מאחר והוא תלמיד חכם, יש לחוש שמא **חָלְשָׁה דַּעְתֵּיהּ** – תהיה לו חלישות הדעת אם תקבל ממנו שירות.

הגמרא מביאה מעשיות מזהירות חכמים במצוות כיבוד אב ואם:

רַבִּי טַרְפוֹן, הֲוָה לֵיהּ הַהִיא אִמָּא – היתה לו אמא זקנה, שהיתה רגילה **דְּכָל אִימַּת דַּהֲוַת בָּעְיָא לְמִיסַּק לְפוּרְיָא** – שבכל עת שביקשה לעלות למיטתה, **נָחִין וְסָלְיֵיק לָהּ** – היה רבי טרפון מתכופף כדי להעלות אותה על גבו. **וְכָל אִימַּת דַּהֲוַת נָחִית** – ובכל עת שהיתה יורדת ממיטתה, **נָחֲתַת עָלְוֵיהּ** – היה מתכופף ואמו ירדה על גבו. **אָתָא וְקָא מִשְׁתַּבַּח בֵּי מִדְרָשָׁא** – בא והשתבח בבית המדרש על שהוא מקיים מצות כיבוד אם בהידור, **אָמְרֵי לֵיהּ** – אמרו לו חכמים לרבי טרפון, על אף טרחתך **עֲדַיִין לָא הִגַּעְתָּ** לקיים אפילו **לַחֲצִי** ממצות **כִּיבּוּד** שציוותה התורה, **כְּלוּם זָרְקָה אַרְנָקִי בְּפָנֶיךָ לַיָּם וְלָא הִכְלַמְתָּהּ** – וכי האם אירע פעם שזרקה אמך ארנק ובו מעות לתוך הים ונמנעת מלביישה על כך.

רַב יוֹסֵף, כִּי הֲוָה שָׁמַע קָל כַּרְעָא דְּאִמֵּיהּ – כאשר היה שומע את קול פסיעותיה של אמו שמתקרבת לעברו, התרומם ממקומו **וְאָמַר 'אֵיקוּם מִקַּמֵּי שְׁכִינָה דְּאָתְיָא** – אעמוד מלפני השכינה שבאה הנה'.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אַשְׁרֵי מִי שֶׁלֹּא חֶמְאָן – אשרי מי שלא ראה את אביו ואת אימו, שמתו קודם שגדל. כיון שקשה מאוד לכבדם כפי הנדרש, וכשאדם נכשל הרי הוא נענש. אומרת הגמרא, שעל עצמו אמר זאת **רַבִּי יוֹחָנָן**, שכן **כִּי עָבְרַתּוּ אִמּוֹ** – כשהתעברה אמו **מֵת אָבִיו**, ולאחר שִׁילְּדָתּוּ **מֵתָה אִמּוֹ. וְכַן אַבַּיֵי**, אף הוא לא ראה את הוריו מימיו. מקשה הגמרא, **אִינִי** – וכי אכן לא ראה אביי את הוריו, **וְהָאָמַר אַבַּיֵי** והרי אביי אמר הרבה פעמים **'אָמְרָה לִי אֵם'**, ומשמע שהכיר את אמו. מתרצת הגמרא, **הַהִיא מֵרַבִּינְתֵּיהּ הֲוָאי** – כוונת אביי היתה לאומנת שגידלה אותו, וכינה אותה 'אם'.

רַב אַסִּי, הֲוָה לֵיהּ הַהִיא – היתה לו **אִמָּא זְקֵינָה**, יום אחד **אָמְרָה לֵיהּ בְּעִינָא** – אני רוצה **תַּכְשִׁיטִין, עָבַד לָהּ** – עשה לה רב אסי כבקשתה. שוב אמרה לו **בְּעִינָא גַּבְרָא** – אני רוצה להינשא לבעל, השיב לה רב אסי **נִיעֵין לָךְ** – אעיין ואחפש עבורך. אך היא המשיכה וביקשה **בְּעִינָא גַּבְרָא דְּשַׁפִּיר כְּוָתָךְ** – אני רוצה בעל שיהא יפה ונאה כמותך. מכיון שהבחין רב אסי שנטרפה דעתה וחשש שלא יוכל לכבדה כראוי, **שְׁבָקָהּ וְאָזַל לְאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל** – עזב אותה ועלה לארץ ישראל. לאחר שהגיע **שָׁמַע דְּקָא אָזְלָה אַבַּתְרֵיהּ** – שאמו יצאה אף היא לבא אחריו לארץ ישראל. **אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן** – בא רב אסי לפני רבי יוחנן, **וְאָמַר לֵיהּ מַהוּ לָצֵאת מֵאָרֶץ לְחוּצָה לָאָרֶץ** – האם הדבר מותר. **אָמַר לֵיהּ** רבי יוחנן, **אָסוּר**. הוסיף רב אסי ושאל, **לִקְרַאת אִמָּא מַהוּ** – האם מותר לצאת לחו"ל כדי לקבל את פני אמי. **אָמַר לֵיהּ** רבי יוחנן, **אִינִי יוֹדֵעַ. [אַחֲרָא] פּוּרְתָּא** – המתין רב אסי מעט, **וְחָדַר אָתָא** – חזר ובא לפני רבי יוחנן לשאול שוב האם הוא יכול לצאת מהארץ לחוץ לארץ לקראת אמו. **אָמַר לֵיהּ** רבי יוחנן, **אַסִּי, נִתְרַצֵּיתָ לָצֵאת** – אני מבין שברצונך לצאת ולשוב לבבל, אברכך **שֶׁהַמָּקוֹם יַחֲזִירְךָ** עד מקומך **לְשָׁלוֹם. אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר** – בא רב אסי לפני רבי אלעזר **וְאָמַר לֵיהּ** – ושאלו, האם **חַס וְשָׁלוֹם דִּלְמָא מִירְתַּח רָתַח** – שמא חלילה רבי יוחנן כועס עלי שהפצרתי בו להתיר לי לצאת לחו"ל. **אָמַר לֵיהּ** – שאל רבי אלעזר את רב אסי, **מַאי אָמַר לָךְ** – כיצד השיב לך רבי יוחנן. **אָמַר לֵיהּ** רב אסי, כך השיב לי רבי יוחנן **'הַמָּקוֹם יַחֲזִירְךָ לְשָׁלוֹם'. אָמַר לֵיהּ** רבי אלעזר לרב אסי, **וְאִם אִיתָא דְּרָתַח לָא הֲוָה מְבָרֵךְ לָךְ** – אם אכן רבי יוחנן היה כועס עליך הרי שלא היה מברך אותך, ומכיון שבירך אותך משמע שאינו מקפיד. **אַדְּהָכִי וְהָכִי** – בעוד שרב אסי יצא לקראת אמו ועדיין לא הספיק לקבל את פניה, **שָׁמַע לְאָרוֹנָא דְּקָאתֵי** – שמע שנפטרה בדרך וארונה בא לארץ ישראל. הצטער רב אסי **וְאָמַר, אִי יָדְעֵי** – אילו ידעתי לפני שיצאתי שהיא נפטרה, **לָא נָפְקֵי** – לא הייתי יוצא מארץ ישראל.

הגמרא מביאה כמה ברייתות העוסקות בדיני כיבוד אב ואם: **תָּנוּ רַבָּנָן, מְכַבְּדוֹ** הבן את האב **בְּחַיָּיו, וּמְכַבְּדוֹ** גם **בְּמוֹתוֹ**, שלא פסקה מצות כיבוד במות האב. מכבדו **בְּחַיָּיו כֵּיצַד, הַנִּשְׁמָע בְּדִבַּר אָבִיו לְמָקוֹם** – שמבקש דבר מאנשי מקום, ויודע שאנשי המקום מכבדים את אביו וישמעו לו אם יבקש הדבר לצורך אביו, **לֹא יֹאמַר שַׁלְּחוּנִי בִּשְׁבִיל עַצְמִי**, או **מַהֲרוּנִי בִּשְׁבִיל עַצְמִי**, או **פַּטְּרוּנִי בִּשְׁבִיל עַצְמִי**, ואפילו אם הוא יודע שישמעו לו גם אם יבקש בזכות עצמו, **אֶלָּא** יאמר את **כּוּלְּהוּ בִּשְׁבִיל אַבָּא**, דהיינו שיאמר שלחוני ומהרוני בגלל אבי שהוא צריך אותי. אבל אם לא יעשו רצונו אלא כאשר יבקש מהם את בקשותיו בשביל עצמו, לא יבקש בשם אביו, שעל ידי סירובם יתגנה אביו. מכבדו **בְּמוֹתוֹ כֵּיצַד, הָיָה** הבן **אוֹמֵר דְּבַר שְׁמוּעָה מִפִּיו** של אביו לאחר מותו, **לֹא יֹאמַר 'כָּךְ אָמַר אַבָּא', אֶלָּא** יאמר **'כָּךְ אָמַר אַבָּא מָרִי הֲרִינִי כַּפָּרַת מִשְׁכָּבוֹ'**, כלומר, שיבוא עלי הרע שראוי לבוא על נפשו.

הגמרא מוסיפה על דברי הברייתא: **וְהָנֵי מִילֵּי** – ואלו הדברים שאמרנו, שכשמזכיר את אביו לאחר מותו עליו להוסיף 'הריני כפרת משכבו', הרי זה רק **תּוֹךְ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ** לפטירתו, כיון שאחר שנים עשר חודש כבר קיבל עונשו שהיה עליו לקבל, שאפילו הרשעים אינם נשפטים בגיהנם יותר משנים עשר חודש, ושוב אין מקום לומר שמקבל על עצמו את הרע הראוי לאב, כיון שגם האב עצמו כבר לא יקבל יותר, ולכן **מִכָּאן וְאֵילָךְ אוֹמֵר 'זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא'**.

מביאה הגמרא ברייתא נוספת: **תָּנוּ רַבָּנָן, חָכָם** הדורש לרבים על ידי מתורגמן, שהחכם לוחש למתורגמן את הדרשה, והוא משמיע את דבריו בקול לרבים, כאשר החכם לוחש למתורגמן ומזכיר בדרשתו את אביו או רבו, הרי הוא **מְשַׁנֶּה שֵׁם אָבִיו וְשֵׁם רַבּוֹ** ואין אומרם בפירוש, אלא אומר 'כך אמר אבא מורי' 'כך אמר רבי מורי'. אבל **הַתּוּרְגְּמָן אֵינוֹ מְשַׁנֶּה לֹא שֵׁם אָבִיו וְלֹא שֵׁם רַבּוֹ**, אלא מזכירם בשמם.

מבררת הגמרא את הדין שאין התורגמן משנה את שם אביו ורבו: **אֲבוּהֵ דְּמַאן** – אביו של מי, **אִילֵימָא אֲבוּהֵ דְּתוּרְגְּמָן** – אם הכוונה לאביו של המתורגמן, שאם הוא מזכירו בדרשה מזכירו בשמו ואינו אומר 'אבי מורי' בלבד, קשה, **אָטוּ תּוּרְגְּמָן לַאו כַּר חִיוְּיָא הוּא** – האם התורגמן אינו בן חיוב במצוות, ואיך מותר לו להזכיר את שמות אביו ורבו. משיבה הגמרא: **אֶלָּא אָמַר רָבָא**, המדובר הוא על **שֵׁם אָבִיו שֶׁל חָכָם וְשֵׁם רַבּוֹ שֶׁל חָכָם**, שאותם מזכיר המתורגמן בשמם המלא, לפי שאינו חייב בכבודם. **כִּי הָא** – כאשר היה בדרשתו **דְּמַר כַּר רַב אַשִׁי, כִּי הֲוָה דָּרֵישׁ בְּפִירְקָא** – כאשר היה דורש בדרשה הנאמרת ברבים ללמד את העם הלכות ודינים, ומזכיר את אביו רב אשי, **אִיהוּ** – הוא **אָמַר** לאמורא המתרגם 'כך אמר **אַבָּא מָרִי'**, **וְאָמוֹרֵיהּ** –

המשך בעמוד קא

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך – הלכות שבת

כב וְכָל זֶה לְהַחֲזִיר בְּשַׁבָּת עַצְמָה אֲבָל אִם עָקַר הַקִּדֵּרָה מֵעַל גַּבֵּי הַכִּירָה מִבְּעוֹד יוֹם וְנִמְלַךְ לְהַחֲזִירָהּ סָמוּךְ לַחֲשֵׁכָה קוֹדֶם קַבָּלַת שַׁבָּת אע"פ שֶׁכְּבָר הִנִּיחָהּ עַל גַּבֵּי קַרְקַע וַאֲפִילוּ נִצְטַנְּנָה לְגַמְרֵי וַאֲפִילוּ פִּינָּהוּ לִקְדֵרָה אַחֶרֶת יָכוֹל לְהַחֲזִירָהּ אֲפִילוּ לְתוֹכָהּ אוֹ אֲפִילוּ לְתוֹךְ הַתַּנּוּר שֶׁבִּימֵיהֶם אע"פ שֶׁאֵינוֹ גָּרוּף וְקָטוּם וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁכָּל שֶׁהוּא סָמוּךְ לַחֲשֵׁכָה כָּל כַּךְ שֶׁאִם הָיְתָה הַקִּדֵּרָה צוֹנֶנֶת לֹא הָיָה אֶפְשָׁר לְהַרְתִּיחָהּ מִבְּעוֹד יוֹם אָסוּר לְהַחֲזִירָהּ לְכִירָה זוֹ וְלֹא לְכִירָה אַחֶרֶת אַף שֶׁעַכְשָׁיו הִיא רוֹתַחַת אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ שֶׁמּוּתָּר לְהַחֲזִיר בְּשַׁבָּת עַצְמָה* מִשּׁוּם גְּזֵרָה שֶׁמָּא יָבֹאוּ לְהַחֲזִיר אַף בְּשַׁבָּת עַצְמָה אֲבָל אִם הָיָה יָכוֹל לְהַרְתִּיחָהּ מִבְּעוֹד יוֹם אֶלָּא שֶׁאֵין שְׁהוּת לְהַרְתִּיחָהּ קוֹדֶם קַבָּלַת שַׁבָּת אֵין בְּכָךְ כְּלוּם וְהַמִּנְהָג לְהָקֵל לְגַמְרֵי כִּסְבָרָא הָרִאשׁוֹנָה וּמִכָּל מָקוֹם בְּמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם צוֹרֶךְ כָּל כַּךְ טוֹב לְהַחֲמִיר. וְלָכֵן טוֹב לִיזָּהֵר שֶׁלֹּא לִיטּוֹל הַקִּדֵּרָה מֵהַכִּירָה אוֹ הַתַּנּוּר שֶׁנִּתְבַּשְּׁלָה שָׁם וְלִיתְּנָהּ סָמוּךְ לַחֲשֵׁכָה עַל גַּבֵּי תַּנּוּר בֵּית הַחוֹרֶף שֶׁהוּא אֵינוֹ גָּרוּף וְקָטוּם* אִם הַיָּד סוֹלֶדֶת שָׁם אֶלָּא אִם כֵּן מַנִּיחַ שָׁם שׁוּם דָּבָר תַּחַת הַקִּדֵּירָה כְּמוֹ שֶׁצָּרִיךְ לְהַנִּיחַ בְּשַׁבָּת עַצְמָה כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[149]:

כג אֲבָל לִסְמוֹךְ אֵצֶל תַּנּוּר שֶׁאֵינוֹ גָּרוּף וְקָטוּם סָמוּךְ לַחֲשֵׁכָה אע"פ שֶׁהַיָּד סוֹלֶדֶת שָׁם מוּתָּר לְדִבְרֵי הַכֹּל אע"פ שֶׁיֵּשׁ אוֹסְרִים בְּשַׁבָּת עַצְמָה* וְכָל שֶׁכֵּן לִסְמוֹךְ כְּנֶגֶד הַמְּדוּרָה בְּמָקוֹם שֶׁהַיָּד סוֹלֶדֶת בּוֹ שֶׁאֲפִילוּ בְּשַׁבָּת עַצְמָה מוּתָּר אִם הוּא בְּעִנְיָן שֶׁאֵין בּוֹ מִשּׁוּם בִּישּׁוּל כמ"ש בְּסִי' שי"ח וְסָמוּךְ לַחֲשֵׁכָה מוּתָּר אַף אִם הוּא בְּעִנְיָן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם בִּישּׁוּל כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מָרָק וְנִצְטַנֵּן לְגַמְרֵי אוֹ אֲפִילוּ עֲדַיִן לֹא נִתְבַּשֵּׁל כְּמַאֲכָל בֶּן דְּרוֹסַאי* וְאִם הוּא חַי לְגַמְרֵי מוּתָּר אֲפִילוּ לְהַחֲזִירוֹ עַל גַּבֵּי כִּירָה שֶׁאֵינָהּ גְּרוּפָה וּקְטוּמָה סָמוּךְ לַחֲשֵׁכָה מַמָּשׁ לְדִבְרֵי הַכֹּל שֶׁבְּחַי אֵין לָחוּשׁ כְּלָל לְחִיתּוּי* כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְמַעְלָה[153]:

ביאורים

על דרך שמותר להחזיר בשבת עצמה – כולל כל תנאי החזרה (המבוארים בסעיף יד ואילך)[147]. וכיון שמצוי כיום שבערב שבת סמוך לחשכה מעבירים את הקדירות מן האש בה התבשלו או ממקום אחר על גבי ה'בלעך' ולפעמים קשה לשמור על תנאי החזרה, ושמעתי עצה בשם הגרח"ש דייטש להגביה את כל פתחי האש שמתחת לבלעך לחום הגבוה ביותר, באופן שיוכל התבשיל להרתיח במהרה, ולאחר שמניחים את התבשיל מנמיכים מיד את האש (ומכבים את פתחי האש שאין זקוקים להם), והמשתמש ב'פלטה של שבת' צריך להקפיד על כל תנאי החזרה.

שהוא אינו גרוף וקטום – ומצוי זה בקדרות שאין הדרך (להורידן ו)להחזירן בשבת על האש, וכגון מיחם המים וכדומה, שרבים משהים אותם על כירה שאינה גרופה וקטומה[148].

בשבת עצמה – לעיל סעיף כ בדיעה השניה, ושם כתב רבינו לחוש לדבריהם במקום שאין שם צורך כל כך.

כמאכל בן דרוסאי – ואפילו לא יתבשל כמאכל בן דרוסאי עד הלילה (כדלעיל סעיף ג).

אין לחוש כלל לחיתוי – היתר זה הוא לפי הדיעה שאיסור החזרה בשבת (אפילו בגרוף) הוא מחשש שמא יחתה. אבל גם לדיעה (שרבינו נקט כמותה בסעיף יד) שהחשש הוא שנראה כמבשל לכתחילה בשבת – אין לחוש[150], כיון שאותם הסוברים לאסור החזרה בשבת משום מחזי כמבשל – אינם אוסרים כלל להחזיר מבעוד יום, וכן מתירים הם להחזיר כשנטלה משחשכה, אם כן פשיטא דאין להחמיר בזה סמוך לחשכה[151].

אין לחוש כלל לחיתוי – תבשיל שבשל כמאכל בן דרוסאי אבל לא התבשל כל צרכו – דינו כתבשיל שהתבשל כל צרכו ואסור להחזירו סמוך לחשכה[152].

מקורות

147) קונטרס אחרון סק"ח, ולא מספיק קיום התנאי של גרופה וקטומה בלבד (כדעת המשנ"ב ס"ק ע"ב).

148) קיצור הלכות הערה 64.

149) סוף סעיף כו, שע"י שמניח דבר המפסיק בין הקדירה לתנור נחשב כגרופה וקטומה.

150) על אף שלדעתם אין לחלק בין תבשיל שיש בו חשש חיתוי, לתבשיל שאין בו חשש חיתוי.

151) קו"א ס"ק ח. משא"כ בתבשיל שבשל כל צרכו, אסור להחזירו סמוך לחשכה, עכ"פ לדיעה האוסרת החזרה מחשש שמא יחתה, שכשם שמחמירים בהחזרה בשבת בגרוף מחמת 'שמא יחתה' על אף שבהשהיה בגרוף לא חששו ל'שמא יחתה', כן מחמירים בהחזרה סמוך לחשכה אפילו בנתבשל כל צרכו, ולא התירו אלא בבשר חי שאין שייך בו כלל חשש חיתוי.

152) אבל במג"א (ס"ק כ"ז) הביא דיעה להקל בזה כיון שלא יבוא לעולם לעשות כן בשבת שהרי יתחייב על כך משום מבשל, ובשבת כהלכה פ"ט ביאור יג, דייק שרבינו אינו סובר כדעת המג"א.

153) סעיף ח, שכיון שאינו יכול להתבשל עד לסעודת הלילה, מסיח דעתו מהתבשיל ואינו מחתה בגחלים.

שולחן ערוך – הלכות קריאת שמע

ד ברכות אלו של קריאת שמע הש"ץ מוציא את הרבים ידי חובתן אפילו מי שהוא בקי ואינן דומות לתפלה שאין הש"ץ מוציא אלא מי שאינו בקי לפי שהתפלה בקשת רחמים היא וצריך כל אחד לבקש רחמים על עצמו אם יודע משא"כ בברכות אלו וכיוצא בהן.

ומכל מקום אינו מוציא אלא ש"ץ את הצבור דהיינו כשיש שם ט' השומעים ועונין אמן אבל כשאין ט' שומעין יחיד הוא ואין יחיד מוציא את היחיד אפילו מי שאינו בקי אלא בברכת הנהנין וברכת המצות וכיוצא בהן משאר כל הברכות חוץ מברכת קריאת שמע וכל ברכת השחר שהן ברכות שבח והודאה ונתקנו לאמרם בפיו או שישמע אותן ברוב עם שהיא הדרת מלך כשט' שומעין מאחד ועונין אחריו אמן וברכת המזון אע"פ שהוא ג"כ ברכת הודאה על העבר מכל מקום כיון שהוא ברכת הנהנין הקלו בהן.

ומכל מקום הואיל וברכות קריאת שמע הן ארוכות אין לסמוך על שמיעתן מהש"ץ אפילו בציבור כי שמא יפנה לבבו באמצע הברכה לדברים אחרים ולא ישמע מהש"ץ לכן יש לומר כל הברכה בנחת עם הש"ץ ואז אע"פ שיפנה לבבו (ויקרא מקצתה בלא כוונה) יצא (שהכוונה אינה מעכבת בדיעבד אלא בפסוק ראשון של קריאת שמע ובברכה ראשונה של תפלת י"ח).

ויזהר למהר לסיים הברכה קודם שיסיים הש"ץ כדי שיענה אמן אחריו כמ"ש בסי' נ"א ויש אומרים שאחר סיום ברכת הבוחר בעמו ישראל באהבה לא יענה אמן שלא להפסיק בין קריאת שמע לברכה שלפניה כמו שאסור להפסיק בין כל דבר מצוה או דבר הנאה שמברכין עליו להברכה שלפניו ויש אומרים שעונין אמן גם אחר ברכה זו ואין חשש במה שמפסיק בינה לקריאת שמע לפי שברכות קריאת שמע אינן דומות לשאר ברכות המצות שהרי אין מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרות קריאת שמע אלא ברכות בפני עצמן הן ותיקנו לברך אותן קודם קריאת שמע וכן המנהג פשוט במדינות אלו כמו שיתבאר בסימן ס"א:

ה אם טעה הש"ץ בברכת יוצר בענין שצריך לעמוד אחר תחתיו אם טעה קודם קדושה הרי זה העומד תחתיו צריך לחזור לראש הברכה כמו בטועה בברכת התפלה וכמ"ש בסי' קכ"ו ואם טעה לאחר שענו הציבור קדוש כו' לא יתחיל מראש הברכה מפני שעניית קדוש חשובה כסיום ברכה לענין זה ומוהאופנים הוא כמו ראש ברכה אחרת וכן עניית ברוך כבוד כו' הוא כמו סיום ברכה לענין זה ולאל ברוך הוא כמו ראש ברכה אחרת לפיכך אם טעה באופנים יחזור ויתחיל זה שתחתיו מוהאופנים ואם טעה מלאל ברוך נעימות ואילך יחזור ויתחיל לאל ברוך כו':

ו יש אומרים שאין לומר אור חדש כו' לפי שצריך לומר מעין פתיחה וחתימה סמוך לחתימה וזה אינו מעין פתיחה וחתימה לפי שחכמים סדרו הברכה על אור המתחדש בכל יום ולא על אור העתיד להתחדש ויש מישבים המנהג לומר שהיא מעין פתיחה וחתימה לפי שיוצר אור זהו האור שברא הקב"ה בו' ימי בראשית וגנזו לצדיקים לעתיד לבוא ועל אור זה נאמר והלכו גוים לאורך וזהו שאומר אור חדש שחדש בו' ימי בראשית עתיד הקב"ה לחדש לנו:

חלק א סימן נט, דין ברכה ראשונה ביוצר סעיפים ד־ו

א ברכה שניה נחלקו חכמים בפתיחתה יש אומרים אהבה רבה ויש אומרים אהבת עולם אהבתנו כו' והגאונים הכריעו לומר בשחרית אהבה רבה ובערבית אהבת עולם וכן נוהגין במדינות אלו.

ולמה אין ברכה זו פותחת בברוך מפני שהיא סמוכה ליוצר אור ודי לה בברוך שביוצר אור:

ב הברכות אינן מעכבות את קריאת שמע שאם קראה בלא ברכותיה יצא ידי חובת קריאת שמע וחוזר וקורא הברכות בלא קריאת שמע שברכות קריאת שמע אינן כברכות שאר מצות שאין מברכין אותן אלא עובר לעשייתן שהרי אינו מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרות את שמע וכמו שנתבאר בסי' נ"ט ואעפ"כ טוב לחזור ולקרות קריאת שמע עם הברכות ואם לא חזר וקרא לא הקריאת שמע ולא הברכות יצא ידי חובת קריאת שמע בין יחיד שעשה כן בין צבור:

ג סדר הברכות אינם מעכבות שאם הקדים שניה לראשונה יצא ידי חובת ברכות ואע"פ שהשניה אינה פותחת בברוך וכל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה מכל מקום כיון שנתקנה סמוכה לחברתה אף כשקורא אותה בפני עצמה אין בה שם ומלכות בפתיחתה:

ד זכירת מעמד הר סיני ומעשה עמלק ומעשה מרים ומעשה העגל הן מצות עשה של תורה וגם זכירת שבת יש אומרים שמצותה בכל יום וטוב לזכרן אצל קריאת שמע שכשיאמר ובנו בחרת יזכור מתן תורה וקרבתנו להר סיני לשמך הגדול מעשה עמלק שאין השם שלם עד שימחה זרעו להודות לך הפה לא נברא אלא להודות ולא לדבר לשון הרע וזהו זכירת מעשה מרים וזכרתם את כל מצות ה' זו היא שבת ששקולה כנגד כל המצות ומעשה העגל יש מי שאומר שיזכור כשאומר (ליחדך) באהבה ולא כאותה שעה שעשו את העגל שלא היה באהבה עם הקב"ה:

חלק א סימן ס, דין ברכות לקריאת שמע
ואם צריכים כוונה סעיפים א־ד

לקוטי תורה

תוכן הפרק: ענין "הגדלת" האמונה, שתהא קבועה ותקועה בלב האדם.

והנה כתיב שכן ארץ ורעה אמונה, פירוש ורעה מפרנס, שצריך לפרנס ולהמשיך מזון להגדיל את האמונה, עד שתהיה קבועה בלב האדם ג"כ בבחינת דעת והרגשה וכאלו רואה כו'.

גדר האמונה הוא, דגם כשאדם מאמין באיזה דבר באמת, שאין שום ספק אצלו באמיתית הענין, מכל מקום אין הדבר נרגש בו אלא נשאר רחוק ומובדל ממנו עד שאפשר לו לאדם להתנהג בהיפך ממש מכפי המחוייב מאמונתו.

וכמאמר רז"ל גנבא אפום מחתרתא רחמנא קריא (גנב העומד על פי המחתרת על מנת לגנוב, קורא אל הקב"ה שיצליח בגניבתו), ועומק כוונת חז"ל היא, שאין קריאת הגנב רק מן השפה ולחוץ, אלא הוא מאמין באמת שהצלחתו בגניבתו תלוי' רק בהקב"ה (ולכן קורא אליו ית'), אלא שמכל מקום אין אמונתו פועלת עליו לחדול מגניבה שהיא היפך ציווי השי"ת, לפי שהאמונה אצלו היא בבחינת "מקיף" בלבד, היינו שהיא נשארת "רחוקה" מן האדם וכחותיו, ובמילא אינה משפיעה עליהם שישתנו ויתאימו כפי המחוייב מצד אמונתו זאת.

וזהו שנאמר "ורעה אמונה", שאדם צריך לפרנס את עצמו עם האמונה שבו, דכמו בגשמיות כשאדם אוכל מאכל גשמי מתחזקים על ידי זה כוחותיו הרוחניים ונרגשים אצלו יותר, כך צריכים להמשיך את האמונה לתוך נפשו, שתהי' קבועה בלבו ונרגשת מאד אצלו, בבחינת דעת והרגשה כאילו רואה.

וזה נקרא "הגדלת האמונה", שאין הכוונה שהאדם נעשה יותר מאמין - שהרי אמונה אמיתית, גם במדריגה הפשוטה ביותר, היא בוודאות גמורה בלי שום ספק ח"ו כנ"ל; אלא "הגדלת" האמונה משמעה, שהאמונה לא נשארת בבחינת "מקיף" אלא היא מתקרבת לנפש האדם, להיות קבועה בלבו עד שהיא משפיעה על חייו.

*[להלן יבאר שהתורה ומצוותי' הם ה"מזון" המחזקים את האמונה, שתהי' "קבועה ותקועה בלב ונפש האדם", אלא קודם שיבאר איך **אפשר** להמשיך את האמונה שתהי' קבועה בלבו ונפשו - מביא ראי' שכן יהי' לעתיד לבא:]*

וכמו שיהיה לעתיד לבא כדכתיב ומלאה הארץ דעה, פירוש, הארץ היא האמונה, שנקראת בשם ארץ שהיא המדרגה התחתונה שאין בה גילוי אלא אמונה בלבד.

ביעודים דלעתיד לבא נאמר "כי מלאה הארץ דעה את ה'", שהפירוש הפנימי בזה הוא, ד"ארץ" הוא כינוי למדריגה היותר נמוכה בנפש האדם, וזהו ענין האמונה, היות דכשיש לאדם רק אמונה בה', אע"פ שהוא בוודאות גמורה בלי שום ספק ח"ו, מ"מ אין אלקות נרגש בחושי אדם (כנ"ל), וכנ"ל דזוהי תכונת האמונה שהיא מרחוק "במה שלא נודע ונגלה", ונמצא שאין כאן שום גילוי בנפש ולכך נק' ארץ.

כי נעוץ תחלתן בסופן, שאין גילוי תחלתן אלא בבחינת סופן.

והא בהא תליא, דהיות שמדובר בהקב"ה בכבודו ובעצמו שהוא מובדל לגמרי מגדר עולמות (בבחינת סובב כל עלמין), לכן אי אפשר להיות שום גילוי בחושי האדם, ולא שייך בזה אלא ענין האמונה בלבד, וכמ"ש בספר יצירה "נעוץ תחלתן בסופן", פירוש, הקב"ה עצמו שהוא תחילת הכל מתגלה רק ב"סופן" (בחינת "ארץ"), היא האמונה.

ובחינת אמונה זו תהיה מלאה דעה, שתהי' בבחינת הכרה והרגשה וכאלו רואה וכו'. וכמ"ש ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדו כו'.

וזהו החידוש דלעתיד לבא, שאז תמלא "הארץ דעה", פירוש, שהקב"ה עצמו, שבזמן הזה אפשר רק להאמין בו (בבחינת "ארץ" שבאדם), יהי' נרגש בחושי האדם, בבחינת דעת והרגשה, וכמ"ש "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר גו'", שתהי' ראי' באלקות.

*[להלן (פרק ה') יבאר ששלימות ענין הדעת (והרגשה) בהקב"ה עצמו תהי' רק לעתיד לבא, אך מכל מקום נצטוינו גם בזמן הזה "**ורעה** אמונה" כנ"ל, להמשיך את האמונה בבחינת הרגשה (וכמו שמבאר בפרטיות יותר להלן פרק ד').*

*ומעתה יבאר כיצד **אפשר** להיות דבר כזה, שהקב"ה בכבודו ובעצמו שהוא קדוש ומובדל מגדר עולמות יהי' נרגש בנפש האדם:]*

והמשכה זו להיות הגדלת האמונה הוא ע"י תורה ומצות, שעליהם נאמר נעשה אדם בצלמנו

כדמותנו, רמ"ח מצות הם רמ"ח אברין דמלכא, בחינת אדם אדמה לעליון, שהם הן רמ"ח המשכות מבחינת סובב כל עלמין.

כדי שיהי' גילוי אלקות בנפש, לא רק בבחינת אמונה (שהיא "מרחוק") אלא באופן שיהי' נרגש בנפש, "ורעה אמונה" - ה"ז ע"י קיום התורה והמצוות, כי ע"י תורה ומצוות נמשך גילוי אלקות בנפש האדם המקיים אותן.

וביאור הענין:

כתיב "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו", היינו שצלם ודמות האדם התחתון הוא בדומה כביכול לצלם דמות הקב"ה (שלכן מצינו שיש מדריגה באורו של הקב"ה שנקרא בשם "אדם", וכמפורש בנבואת יחזקאל ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם), שמזה מובן, שכשם שיש באדם רמ"ח אברים, כך אצל הקב"ה יש רמ"ח אברין כביכול.

ומה הם "אברי" הקב"ה (שאין לו גוף ולא דמות הגוף ח"ו)? הנה על זה אמרו בזהר, רמ"ח מצות עשה הן רמ"ח אברין דמלכא. והטעם שנמשלו המצוות לאברים הוא, דכמו שבכל א' מרמ"ח אברי הגוף מלובש כח וחיות מהנפש המתאים לתכונת ומזג האבר ההוא, כך למעלה כביכול, שבכל מצוה ומצוה מרמ"ח מצות עשה מלובש "אור" אחר מאור אין סוף ב"ה.

אמנם, האור האלקי שנמשך על ידי קיום רמ"ח מצות עשה, אינו אור מוגבל ומצומצם מאור הממלא כל עלמין, אלא מאור אין סוף ב"ה בכבודו ובעצמו, הסובב כל עלמין.

וזהו עומק הכוונה בתואר "אדם העליון", דהנה ידוע דשם "אדם" הוא מלשון "אדמה לעליון", היינו שבחינת "אדם" דומה למה שלמעלה ממנו (וכנ"ל, שאדם התחתון הוא בצלם ודמות "אדם העליון"); ומכיון שגם "אדם העליון" נקרא בשם "אדם" - על שם "אדמה לעליון" - על כרחך צריך לומר, שבחינת "אדם העליון" דומה להאור האלקי שלמעלה ממנה. והיינו כפי שנתבאר לעיל, שב"רמ"ח אברין דמלכא" (הן רמ"ח מצות עשה, בחינת "אדם העליון") נמשך אור הסובב כל עלמין (שלמעלה מגדר עולמות).

ונמצא, שעל ידי מצוות נמשך באדם גילוי אור אין סוף ב"ה הסובב כל עלמין, ולפיכך ע"י מצוות נקבעת האמונה בנפש האדם.

[מובן ופשוט דזה שהאדם יכול להמשיך אור אין סוף ב"ה ע"י המצוות, אין זה מצד מעלתו וגדולתו - שהרי הוא יתברך מובדל מגדר העולמות ולא שייך לומר שאדם נברא בעל גבול יכול להמשיך (בכח עצמו) אור אין סוף ב"ה בנפשו.

*אלא הטעם הוא לפי שתורה ומצוות הן **פנימיות רצונו** של הקב"ה (ראה תניא פרק כ"ג), שהקב"ה בעצמו "מלובש" כביכול בהן, ולפיכך ע"י קיום התומ"צ נעשה צוותא וחיבור בין הקב"ה והאדם המקיים המצוות.*

*להלן יבאר בפרטיות יותר, דזה שאמרנו שע"י קיום המצוות נמשך אור אין סוף ב"ה בנפש האדם, למרות שהוא יתברך מובדל לגמרי מגדר הנבראים - אין זה רק מצד הנקודה **הכללית** שבכל המצוות כולן (שהן רצון העליון ב"ה), אלא גם מצד הגדר הפרטי שבכל אחד משלשת העמודים דתורה עבודה וגמילות חסדים:]*

ודרך כלל נחלקין הרמ"ח מצות לג' קוין, ימין ושמאל ואמצע, והם תורה ועבודה וגמילות חסדים.

תנן על שלשה דברים העולם עומד, תורה עבודה (קרבנות, ותפלה במקום קרבנות תקנו) וגמילות חסדים. והם כנגד ג' "קווין" - ימין שמאל ואמצע.

פירוש: מבואר בספרי הקבלה, שעשר ספירות העליונות נחלקות לשלשה "קווין" - ימין שמאל ואמצע. בג' כוחות המוחין - חכמה היא בימין, בינה בשמאל, ודעת - בקו האמצעי; וכן במדות: חסד (ואהבה) - בקו הימין, גבורה (ויראה) - בקו השמאל, ותפארת - בקו האמצעי (וכן - הנצח בימין, ההוד בשמאל, והיסוד באמצע).

וכן כללות התורה ומצוותי' (היינו כל רמ"ח מצות עשה) - הנכללות בג' העמודים דתורה עבודה וגמילות חסדים - נחלקות לג' קוין אלו: תורה היא בקו האמצעי, גמילות חסדים בקו הימין, ועבודה בקו השמאל.

[ומעתה יבאר הטעם שכל א' משלשת עמודים - תורה עבודה וגמילות חסדים - יש בכוחו להמשיך גילוי אור אין סוף ב"ה הסובב כל עלמין:]

תורה הוא שמותיו של הקב"ה, קורא בתורה הוא כמו שקורא בשם וכו'.

ידוע מאמר חז"ל שהתורה היא "שמותיו של הקב"ה", ונמצא שמי שקורא (ולומד) תורה ה"ז עד"מ כמו הקורא לחבירו בשמו, שעי"ז חבירו פונה אליו בכל עצמותו, וכך ע"י לימוד התורה פונה הקב"ה בכל עצמותו כביכול אל האדם הלומד תורה.

ולכן נקרא עסק התורה "בלשון קריאה, קורא בתורה, פירוש שעל ידי עסק התורה קורא להקב"ה לבוא אליו, כביכול כאדם הקורא לחבירו שיבא אליו, וכבן קטן הקורא לאביו לבא אליו להיות עמו בצוותא חדא".

וגמ"ח זו צדקה להחיות רוח שפלים, על ידי אתערותא דלתתא אתערותא דלעילא להיות המשכת סובב כל עלמין בבחינת ירידה והשפלה להחיות רוח שפלים.

גמילות חסדים היא כענין הצדקה, שפעולתה היא "להחיות רוח שפלים", ולפיכך הוי נתינת צדקה "אתערותא דלתתא" שעל ידה נמשך אור אין סוף ב"ה על האדם, דאע"פ שהוא ית' מצד עצמו רם ונשא למעלה מגדר עולמות, ה"ה יורד ומשפיל א"ע כביכול "להחיות רוח שפלים".

ועבודה זו קרבנות, בחינת רשפי אש שלמטה ליכלל באש שלמעלה.

ו"עבודה" - זו קרבנות - ענינה "אשה ריח ניחוח לה'", שהיו מעלים את הקרבן ע"ג המזבח ושם הי' עולה כליל באש המערכה, ובחז"ל אמרו שהיו שני מיני אש, אש שירדה מלמעלה ואש שלמטה (דאע"פ שירדה אש מלמעלה, מצוה להביא מן ההדיוט), ונמצא שבמזבח נכללו שני מיני האש - אש שלמטה ואש שלמעלה - יחד.

וכן הוא ענין הקרבנות בעבודת האדם, שהאדם צריך לעורר בלבו רשפי אש האהבה להקב"ה בתשוקה וכלות הנפש, עד שיכלל באש שלמעלה.

וכן בתפלה שכנגד הקרבנות תקנו, ברוך שאמר ופסוקי דזמרה, להגדיל מדורת האש האהבה שממטה למעלה, באומרו ברוך שאמר והיה העולם, דהיינו במאמר אחד ואח"כ נפרט ע"י ט' מאמרות כו'.

וזהו גם ענין עבודת התפלה שכנגד קרבנות תקנו, שכל מטרת התפלה היא לעורר רשפי אש האהבה להקב"ה, שזהו תוכן פסוקי דזמרה שבהם מתואר כיצד כל ענין בריאת העולם אינו תופס מקום לגבי הקב"ה עצמו, דכל ענין הבריאה הוא ע"י "ברוך שאמר" - אמירה אחת, וזהו ענין "במאמר אחד יכול להבראות", וכמבואר הפירוש בזה, שממאמר אחד נברא כללות ענין העולמות והנבראים, והוא כמו ה"כלל" שבו כלולים כל הפרטים בהעלם, וט' מאמרות שלאח"ז הם פירוט ה"מאמר אחד" - ונמצא, שכל ענין הבריאה אינו אלא "אמירה אחת" של הקב"ה.

וכן בהללויה כי נשגב שמו לבדו רק הודו גו' וירם קרן לעמו וגו' לבני ישראל עם קרובו וגו', וכיוצא בזה משאר פסוקים, שמהם נמשך רשפי אש והתלהטות הלב.

וגם אח"כ אומרים "כי נשגב שמו לבדו (רק) הודו על ארץ ושמים", וכמשנת"ל הפירוש בזה, שרק "הוד" והארה מבחינת "שמו" מתפשט על השמים והארץ להחיותם ולקיימם.

וזהו גם פירוש המשך הכתוב "הודו גו' וירם קרן לעמו", דאינו מובן מהי השייכות זה לזה שמפני שהודו על ארץ ושמים לכך וירם קרן לעמו? אלא, שעל ידי ההתבוננות בבחינת "הודו" מתרומם קרן בנ"י, ששרש נשמות ישראל הוא מבחינת סובב כל עלמין, ונמצא שלישראל עם קרובו נמשך הקב"ה בכל עצמותו ומהותו - "וירם קרן לעמו".

וכאשר האדם מתבונן בזה יתעורר באהבה גדולה להקב"ה בהתלהבות ורשפי אש גדולים.

ועי"ז כמים הפנים לפנים וגו', ממשיך למטה בחינת סובב כל עלמין, שתהי' אמונה זו קבועה ותקועה בלב ונפש האדם.

וזהו הטעם שע"י "עבודה" נמשך גילוי אור אין סוף ב"ה על נפש האדם, כי "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם" כתיב, "פירוש, כמו שכדמות וצורת הפנים שהאדם מראה במים, כן נראה לו שם במים אותה צורה עצמה, ככה ממש לב האדם הנאמן באהבתו לאיש אחר, הרי האהבה זו מעוררת אהבה בלב חבירו אליו ג"כ להיות אוהבים נאמנים זה לזה בפרט כשרואה אהבת חבירו אליו".

וככה הוא בין הקב"ה לישראל עם קרובו, דכאשר בנ"י מעוררים בלבם אהבה כרשפי אש אל הקב"ה, הרי זה מעורר כביכול אהבת הקב"ה לישראל, ונמשך ומתגלה להם בכל עצמותו.

וכאשר נמשך גילוי אור אין סוף ב"ה בנפש האדם (ע"י תורה עבודה וגמ"ח) אזי אפשר לאדם להרגיש אור אין סוף ב"ה, וכך נקבעת האמונה בהקב"ה בלב האדם, בבחינת דעת והרגשה, עד שהוא כאילו רואה כו'.

ב.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

מאמרים קונטרסים

והנה להבין ביאור הדברי' יש להקדים תחלה בכלל ענין ההשתלשלו' דע"ס כמו שהן כלולי' תחתון בעליון בבחי' עיבור והעלם תחלה ואח"כ יוצאי' לגילוי מעליון לתחתון כו' כמו עד"מ שכל ומדות באדם שהמדו' שבלב נולדי' מן השכל בדרך עו"ע שזהו רק ענין גילוי ההעלם, היינו שאין כל חדש בעיקר מציאותם בהתפעלו' שבלב כי כבר היו כלולי' בשכל שבמוח רק שהיו מתאחדי' שם ונחשבי' שם כטפל לגבי העיקר והיינו בבחי' עיבור והעלם גדול כעיבור הולד במעי אמו כו', דעובר ירך אמו הוא ואוכל מה שאמו אוכלת ואינו נחשב למהו' בפ"ע כי מכוסה ונעלם הוא בבטן כגוף א' ממש כו', וכאשר אנו רואי' בעבודה שבלב בדו"ר שכליי' שקודם שיתפעל באוי"ר במורגש בלב כבר נתפעל באוי"ר אלה ממש במוח הבינה בהיותו משיג ומכיר בוראו שנתפעל במוח בחדוה אלקי' או בירא' אלקי' שנק' דו"ר שכליי' ממש רק שאינם שם במורגש ההתפעלו' כי נגררי' וטפלי' אחר התפעלו' ההשגה בעצם, ואמנם כלול מהתפעלו' אוי"ר ממש ונקראו בשם מדות ממש מצד עצם מהותם כמו שהן בלב במהו' התפעלו' הלב אלא מצד בחי' התכללותם בהתפעלות המושג האלקי נקראו בשם שכל והשג' ג"כ מובדל מערך התפעלו' המדו' שבלב, אך הן כלולי' שם בשכל בהעלם גדול ולא נחשבו למהו' בפ"ע עד שאינו מורגש כלל וכלל כולד בבטן כו' כנ"ל, וזהו שנק' בחי' מילוי דשם ס"ג דבינה כו' (או כצורת הרגל הקצר שבה"א ראשונה כידוע), ועד"ז נכללו אותיו' המחשבה בלב כשמתפעל בלב שנק' הרהורי לבו עד שאין כל חדש בהרהור אותיו' מחשבה כי היו כלולי' בהבל הלב ולא הי' ניכר כו', וכן הבל הדיבור הי' כלול תחלה בהבל הלב כי הרכבה גשמיי' דאמ"ר שבהבל קול הדיבור במורגש לזולתו הוא אותו ההבל שבלב בהרכבה דאמ"ר רוחניי' ממש רק שהי' שם בהעלם ויצא לגילוי (כידוע שזהו ענין ז' הבלי' עילאי' וז' הבלי' תתאין מהבל הדיבור עד רום המעלו' דכמו שז' הבלי' שבמדו' שבלב נק' ז' הבלין עילאי' לגבי ז' הבלי' דדיבור שנק' זה"ב תתאי' כך זה"ב דמדו' נק' זה"ב תתאי' לגבי זה"ב דבינה וכמ"כ גם זה"ב דבינה לגבי חכמ' עד שזה"ב דחכמ' נק' זה"ב תתאי' לגבי זה"ב דמדו' שבכת"ר וכך עד רום המעלו' וד"ל).

והנה ע"ד הנ"ל בעיבור המדו' בשכל כך יש בחי' עיבור דשכל בלמעלה מן השכל שהוא הרצון והתענוג שנבדל בערך מן השכל בדרך כלל, והיינו כמו שהי' השכל כלול תחלה ברצון ותענוג הרי הי' בבחי' עיבור והעלם גדול כטפל לגבי העיקר לבלתי נחשב כלל למהו' בפ"ע, כמו שאנו רואי' בעבודה שבלב בנקוד' הרצון שלמעלה מן הטעם לגמרי אע"פ שכלול בזה טעם לרצון אבל הוא בהעלם מאד ויוצא לגילוי מהעלמו אח"כ כשאו' טעם לרצון זה כו', וכה"ג יש עוד בחי' עיבור לבחי' הרצון במקור הרצון והתענוג שהוא עצם הנפש דבחי' יחיד' שמשם יוצא כל רצון כו' שהי' כלול שם בהעלם תחלה ע"ד הנ"ל, וכידוע כל זה למעלה כמו בענין והחכמ' מאין תמצא למעלה שזה בחי' עיבור דח"ע בכת"ר שנק' אי"ן ויוצא מן ההעלם לגילוי כו' עד גם בחי' הכת"ר שהוא בחי' ע"י וא"א (שנק' רצון ותענוג שלמעלה מן השכל וחכמ' כנ"ל) גם הם היו בבחי' עיבור והעלם בעצמו' המאציל עד גם בבחי' התחתונה שבעצמו' א"ס שהוא מל' דא"ס שנעש' כת"ר לא"ק כו' הי' כלול בעצמו' א"ס ממש עד שיצא לגילוי כשעלה במחשב' ורצונו הפשוט כו' וד"ל.

קונטרס דמלכא משיחא אתא לאתבא צדיקיא בתיובתא

ג.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

דרך מצותיך

ד) **ואחרי** שנת' היטב ענין התשובה מה היא ומעלתה הנפלאה, יובן עוד טוב טעם למה שאין התשובה מועלת אלא בעוה"ז דוקא (קדושין מ"ט ב') שהמקדש את האשה ע"מ שהוא צ"ג ונמצא רשע גמור מקודשת שמא הרהר תשובה בלבו וכמפורסם בגמ' יש קונה עולמו בשעה אחת (ע"ז י"ז א') משא"כ בעוה"ב שכשמת אדם נעשה חפשי מן המצות (שבת ל' א') וכמ"ש ג"כ בזהר פ' קרח דקע"ח ע"א ע"פ כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול כו' (קהלת ט' י') ולא יימא ב"נ בשעתא דאתינא להוא עלמא כדין אתבע מן מלכא רחמי ואיתוב קמי' אלא כי אין מעשה כו' אלא ישתדל בהאי עלמא כו' דהא לבתר כד יתכניש מהאי עלמא לאתדנא

בדינא תקיפא בדינא דגיהנם לית תמן עיטא וחכמה וסכלתנו לאשתזבא מן דינא, ור"ל שאחר המות בעוה"ב אין תשובה מועלת ולא כלום למי שהי' רשע אלא מצטרך לקבל הדין כסדר כף הקלע וחיבוט הקבר ואח"כ גיהנם כמשפט הראוי עד שיזכה לג"ע אבל בעוה"ז יוכל ע"י הרהור א' תשובה בלב כראוי לפטור עצמו מכל העונשים ולקנות עולמו העליון להתענג על ה' מרוב כל, והטעם בכ"ז כבר נת' בארוכה במ"א ע"פ צו את בנ"י גו' את קרבני לחמי לאשי (במדבר כ"ח ב') בתורה ושני ביאורים ה'תקס"ה יעו"ש אך קיצור ושרש הענין נביא כאן, והוא שהעוה"ז חסד יבנה אבל העולם העליון הוא מבחי' גבורה כמ"ש להודיע לבני האדם גבורותיו וכבוד הדר מלכותו (תלים קמ"ה י"ב) וכמ"ש מה רב טובך אשר צפנת כו' (תלים ל"א כ') וכנרמז ג"כ באגה"ת פי"ב, והענין שלפי שבעוה"ב נהנים מזיו בגילוי בהשגת הנבראים וא"א להיות כ"א ע"י גבורות וצמצומים עד שיהי' מושג לבעל גבול וזהו שכבוד הדר מלכותו מתגלה לבנ"א ע"י גבורותיו דייקא והוא בחי' ממכ"ע ובל' הקבלה אור פנימי אבל בעוה"ז שהאלקות בבחי' העלם מ"מ היא הנותנת שבבחי' העלם יוכל להיות מבחי' יותר גבוה הוא בחי' סוכ"ע ואור מקיף שאינו בבחי' גבורות וצמצומים אלא בחסדים: ולהעמיק בזה יותר הוא כי עוה"ב נק' עולם ברור ראית (פסחים נ' א') שהוא כבר אחר הבירור שכל דבר על מקומו בא כמשל התחלקות איברי הגוף בקומת איש ראש ידים רגלים עד שערות וצפרני' הרי כל א' מובדל לעצמו וא"א להעשות מיד רגל או ראש, משא"כ עוה"ז הוא לפני הבירור עדיין כי כל העסק בו הוא מלאכת הבירורים בו' אלפי שני דהאי עלמא שמתבררים הניצוצים שנפלו מז' מלכין קדמאין דתהו ע"י מעשה האדם והניצוצים שנפלו הם תכלית הטוב אלא שהם מעורבים עם הרע שנפלו שמה והוא כמשל הטפה שכוללת כל איברי הולד הראש והרגל והשערות וצפרנים כא' ואז יוכל להתהפך להיות הרגל נעשה במעלת הראש, והטעם הוא כי הנה הבירורים המה מתבררים ע"י מברר והמברר הוא שם מ"ה שהוא מברר את שם ב"ן והיכולת הזה בש' מ"ה דוקא לפי שבו הוא השראת א"ס ב"ה כמ"ש הוי' בחכמה (משלי ג' י"ט) וכמש"ל פ"ב שבחי' מ"ה דע"י הוא בחי' המקיפים שבו שנעתק ונבדל מסדרי ההשתלשלות משא"כ ש' ב"ן שבו שרש ההשתלשלות כנ"ל וכן בכל עולם עד רום המעלות ש' מ"ה הוא בחי' המקיף כו' ולהיותו בחי' מקיף גדול אורו ורב מאד בבחי' א"ס והא"ס הוא הכל יכול כי אין לכחו סוף ותכלית לברר הבירורים והטוב מן הרע וא"כ יכול לשנות ג"כ מרגל ראש וכיוצא כי קמי' כחשיכה כאורה וגם חשך לא יחשיך כי יהפכנו לאורה שהרע נעשה טוב וז"ס מי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ וידליק (תענית כ"ה א') וכ"כ ההפכי הצור אגם מים כו' (תלים קי"ד ח') וכמשל התינוק הנ"ל בעודו טפה בבטן האם שנתן בה ה' כח שיחלק מן הטפה לרמ"ח איברים ושס"ה גידים בציור קומה ראש ורגל הנה כמו שנתן בה כח מאתו לחלק כנ"ל כך יכול להפך בכחו מרגל לראש וכעד"ז נתן כח הצומח בארץ והם צירופי אותיות ממאמר תדשא הארץ כו' שהם נצבים ועומדים בה תמיד (כמ"ש בלק"א ח"ב בשם הבעש"ט ז"ל) לחלק מן הגרעין שנזרע בה לפרי יפה וכמו שנתן כח לחלק כך יכול להפך ושמגרעין רע יצמחו פירות טובים ומעולים כידוע וזהו מי שאמר והמשיך הצירופים בשמן שיהי' טבעו להדליק הרי הוא יכול לומר כלומר להמשיך הצירופים בחומץ שידליק וכ"ז הוא לפי שעוה"ז הוא קודם הבירור ושורה בו המברר הסוכ"ע הכל יכול כנ"ל משא"כ בעוה"ב שכבר הוברר ה"ז כמשל התינוק לאחר שנגדל וכן התפוח לאחר שנגדל שלא נשאר בו רק כח מצומצם להוותו אבל אותו הכח שחילקו לציור קומה כבר נסתלק וא"כ שוב אינו יכול להיות מתהפך מרגל לראש כו' וזהו שאמרנו שעוה"ב הוא מבחי' ממכ"ע שכבר נברר ונק' עולם ברור כי הוא מה שכבר נתקן ע"י שם מ"ה ולהיותו כבר נתקן לכן יש בו גילוי אלקות אבל הגלוי הוא רק בחי' זיו והארה ומבחי' גבורות וצמצומים, ועצמיות ש' מ"ה אינו מאיר בו ולכן אינו מועיל בו התשובה כי א"א להתהפך מבחי' לבחי' וז"ס לית תמן עיטא וסוכלתנו לאשתזבא אלא אם יצא בלבושים צואים שהם המחשבות ודבורי' בטילים המקיפים אותו מראשו ועד רגלו הרי אין לו תקנה ע"י תשובה אלא ע"י כף הקלע ואח"כ יקבל גיהנם להוציא חולאת הנפש כפי הצורך ועד"ז בשאר כל העבירות אבל בעוה"ז שיש בו השראת הסובב לברר הבירורים כנ"ל לפי שהוא קודם הבירור הנה ע"י התשובה הוא מעורר אותו והוא המתקנו מכל וכל לפי אופן תשובתו וכמש"ל פ"א ופ"ב וה' יחזירנו בתשובה שלימה לפניו כי הוא רוצה בתשובה:

מצות וידוי ותשובה

ד.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל

[עז)] **דהנה** ארז"ל במשנה דאבות עשרה דברים נבראו[5] בערב שבת בין השמשות, וי"א אף קבורתו של משה, ופי' הה"מ בס' או"ת[6] כי יום ולילה זהו חו"ג והמחברם הוא מבחי' האין דחכ', ע' בד"ה לך לך[7] בענין דאיברו שמיא מאש ומיא ולא הוי גלדא ואתגלידו בההוא רוחא עילאה, ובחי' אין זה הוא בחי' בין השמשות וכמשנת"ל ענין בין השמשות, וזהו שאר"י בין השמשות כהרף עין, י"ל בחי' בריקת וסקירת אין דחכ'. אמנם עדיין צ"ל מדוע המספר עשרה דברים דוקא שנבראו בערב שבת בין השמשות. והענין הוא דהנה מה שנברא העולם בעשרה מאמרות זהו מבחי' ע"ס אך הם בחי' ע"ס שבמל'[8], אמנם עשרה דברים שנבראו בערב שבת בין השמשות הם ג"כ נגד ע"ס אך [הם] בחי' ע"ס דאצי' או עוד גבוה יותר בחי' ע"ס הגנוזות, וכדי שיוכלו לבוא לבחי' בריאה להיות נבראי' גשמי' כו' לא נמצא לפניהם זמן כ"א בין השמשות שהוא אינו זמן שנוכל לאמר כי הוא זה יום או לילה, כ"א או יום ולילה או לא יום ולא לילה, וכל זמנו הוא הרף עין זה נכנס וזה יוצא, ומקוצר זמנו מובן ענין ביטולו כו', ולכן בחי' זמן זה מוכשר שבו יבואו לידי גילוי דברים אלו שנבראו בערב שבת בין השמשות שהם רובם ככולם יוצאים מדרכי הטבע, וכמו פי האתון והבאר והמן כו', ולכן ג"כ הם עשרה דברים נגד ע"ס. ולפ"ז צ"ל מהו וי"א אף קבורתו של משה. והענין דהנה ארז"ל אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, היכן מת משה בחלקו של ראובן דכתיב ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו, ונבו בחלקו של ראובן, והיכן משה קבור בחלקו של גד דכתי' וירא כו' חלקת מחוקק ספון[9], מחלקו של ראובן עד חלקו של גד כמה הוי ד' מילין, מי הוליכו מלמד שהי' משה מוטל בכנפי שכינה, ומלאכי השרת אומרים צדקת כו', ושם י"א לא מת משה כתיב הכא וימת שם, וכתיב התם ויהי שם, א"ר חמא בר"ח אף משה רבינו אינו יודע היכן קבור כתיב הכא ולא ידע איש את קבורתו וכתיב וזאת כו' איש האלקי. פי' איש האלקים היינו שהי' מושל ושולט על בחי' ומדריגת שם אלקים, כי איש הוא מלשון מושל, וכענין שאה"כ ואל אישך תשוקתך והוא ימשל בך, והגם כי מהלשון להיות כל איש שורר בביתו שהי' צריך ציווי המלך ע"ז, משמע לכאו' שלפי שבאמת אינו כן לכן הי' צריך ציווי המלך ע"ז, אמנם באמת אינו כן שזה הי' רק לצוות ולהזהיר לעשות כמו שהוא בעצם, וכנודע מדרז"ל שזה הי' עצת מי שהי' צריך לזה, וכן מהראוי שיהי' כן וכמו איברי האדם נשמעים לרצונו, כן האשה שהיא אחת מצלעותיו היא צריכה להיות ציית להאיש שהוא מקורה כו'. ונמצא כי פי' איש האלקי' הוא כנ"ל ל' מושל ושולט על בחי' ומדריגת אלקי' כענין צדיק מושל ביראת אלקי', ומ"מ לא ידע את קבורתו.

המשך והחרים תרל"א

ד"ה וביום הביכורים

5) יום הנו"ן א"א לספור. . ממילא מתגלה. . כמ"ש בלק"ת: לקו"ת במדבר יב, א ואילך.

6) דהנה ארז"ל במשנה. . עשרה דברים נבראו: בהבא לקמן בפיסקא זו ראה אוה"ת וירא ק, סע"ב ואילך. ביאוה"ז להצ"צ (כרך ב) ע' תשעה-ו. וראה גם אוה"ת ואתחנן ע' קנג.

7) ופי' הה"מ בס' או"ת: אור תורה ט, ד. שם יו"ד, סע"א. לקוטי אמרים להה"מ סי' ז (ו, א). וסי' רג (נא, א). הובא ונת' באוה"ת וירא שם ק, סע"ב ואילך. ביאוה"ז להצ"צ שם ע' תשעה. וראה גם אוה"ת יתרו ע' תתס. חקת ע' תתכ (בהוצאת תשנ"ח).

8) נ' בד"ה לך לך: תרל"א (לעיל ע' כג ואילך. וע' לז ואילך).

9) בעשרה מאמרות. . הם בחי' ע"ס שבמל': ראה (באו"א) אוה"ת נ"ך (כרך ב) ע' תתמא. סה"מ תרנ"ט ע' קמז. תש"ד ע' 74.

ה.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס החלצו

יא. והנה כמו כן בעניני עבודה אינם יכולים להתערב ולהתאחד מפני שאינו מחשב כלל עבודת זולתו ואינו חושב אותו לעובד שנותן מגרעת בעבודת חבירו וימאס ויבטל את הטוב שלו. ומה שימצא בו איזה חסרון אף גם בחיצוניות שאינו נוגע לגוף ועצם העבודה כלל יגדיל וירחיב הדבר וידבר בזה הרבה ויבזה אותו. ומכל שכן כשנמצא בו איזה מדה לא טובה אשר אין אדם צדיק כו', יפסוק בשביל זה כל חלק הטוב שלו שהוא כאין ואפס ממש ויגדיל את הרע על הטוב ח"ו עד שהוא אצלו כאילו אינו כו'. ובאמת אינו כן, דהרי מה שעובד את ה' בתפלה בעוסק בתורה וקיום המצות הרי זה טוב, והרי זהו עיקר מלאכתו ועבודתו כל היום שעוסק בתפלה ותורה כו'.

ומה שנמצא בו מדה רעה זהו לפי שלא נתקן עדיין, כי הרי עַיִר פרא אדם יולד, דמתחילת לידתו אינו מתוקן כי אם זהו עבודתו כל ימי חלדו לתקן מדותיו שעל זה נאמר ימי שנותינו בהם שבעים שנה בהם אותיות בהמה וקאי על המדות הרעות הטבעים של הנפש הבהמי שעל זה ניתן לאדם שבעים שנה לברר הז' מדות רעות כו'. ואי אפשר לתקן הכל כאחת רק מעט מעט אגרשנו מפניך כו', שצריכים על זה ריבוי יגיעה ועבודה עד שבמשך זמן בריבוי עבודה בתפלה בהתבוננות אלקות ובהתגברות המדות של הנפש האלקית מחליש ומברר ומזכך את המדות טבעים דנפש הבהמית כו', וכאשר הוא עובד ה' בטח יברר ויתקן מדותיו. ולפעמים צריכים על זה סיוע מזולתו, כי בעצמו מצד אהבת עצמו לפעמים אינו יודע מהמדה רעה שבו. וצריך חבירו לעוררו על זה ולהמציא עצות כו' כנ"ל, ואם הוא אוהבו באמת צריך לעוררו על זה בינו לבין עצמו שיתקן מדתו הלא טובה וימציא לו עצה איך לתקן כו'. וכשאינו עושה כן כי אם מבטל ומבזה ומשפיל אותו, ובפרט בפני אחרים, זהו הוראה על שנאתו אותו ששונא אותו בלבו ואינו חפץ כלל בטובתו (ולא בכללות הענין שיהיה עבודת הוי', כאשר כל אחד ואחד צריך לרצות באמת שיהיה עבודת ה' בעולם שזה חפץ ורצון ה' כו') אדרבה כו'. והסיבה הוא מצד העדר עבודתו באמת, שהעבודה שלו אינו אמיתית כו', דגם שהוא עובד ה' בתפלה ותורה כו', מכל מקום אינה אמיתית בבחינת ביטול והנחת עצמותו, כי אם בבחינת ישות ובמורגש בעצמו כו'.

קיצור. הפירוד בעניני עבודה מטעמים שאינם צודקים. סיבתם שנאה והעדר עבודה אמיתית.

שמחת תורה ופרשת נח רנ"ט

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

מאמרים ה'תש"ב

ע"י ענוה ושפלות מגיע לשרש הנשמה, וע"י גסות – אינו כלי לאלקות. ראשית גוים עמלק, ישות והתנשאות – מקור לז' מדות רעות.

ג) **וּבְאוּר** הָעִנְיָן, דְּהִנֵּה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל, "לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ אֶרֶץ, שֶׁרָצָתָה לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָהּ", דְּאֶרֶץ הוּא עִנְיָן עֲנָוָה וְשִׁפְלוּת, וּכְמוֹ הָאָרֶץ שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין עָלֶיהָ כְּמוֹ כֵן בַּנֶּפֶשׁ הוּא עִנְיָן הַשִּׁפְלוּת, וְעַל יְדֵי זֶה יַגִּיעַ לְשֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר הַנְּשָׁמָה. וְהָעִנְיָן, דְּהִנֵּה יְסוֹד וְעִקַּר הַתְּחָלַת עֲבוֹדַת הָאָדָם שֶׁיִּתְקָרֵב לֶאֱלֹקוּת, הֵן בִּבְחִינַת קֵרוּב מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה לַעֲלוֹת מִדַּרְגָּא לְדַרְגָּא בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה בִּתְפִלָּה עַד שֶׁיָּבוֹא לִבְחִינַת אַהֲבָה וְרָצוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וְדַעַת בִּכְלוֹת הַנֶּפֶשׁ, וְהֵן בִּבְחִינַת קֵרוּב מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה בְּהַמְשָׁכַת אֱלֹקוּת בְּנַפְשׁוֹ בְּתוֹרָה, הַכֹּל הוּא עַל יְדֵי הָעֲנָוָה וְשִׁפְלוּת דַּוְקָא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "מָרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכּוֹן וְאֶת דַּכָּא וּשְׁפַל רוּחַ" דַּוְקָא, מַה שֶּׁאֵין כֵּן מִי שֶׁהוּא בִּבְחִינַת יֵשׁוּת וְגַסּוּת אֵינוֹ כְּלִי לֶאֱלֹקוּת, אַדְרַבָּא הֲרֵי הוּא הֵיפֶךְ אֱלֹקוּת, דְּהִנֵּה עִנְיָן הַגַּסּוּת הוּא שֶׁתּוֹפֵס מָקוֹם לְעַצְמוֹ שֶׁיַּחֲשֹׁב אֶת עַצְמוֹ לְאִישׁ הַמַּעֲלָה, וּבְדֶרֶךְ כְּלָל הוּא הַהַרְגֵּשׁ שֶׁמַּרְגִּישׁ אֶת עַצְמוֹ לְאֵיזֶה מְציאוּת דְּבַר מָה וּמִשּׁוּם זֶה הוּא יָקָר בְּעֵינֵי עַצְמוֹ, וְהַרְגֵּשׁ זֶה שֶׁמַּרְגִּישׁ וּמַחֲשִׁיב אֶת עַצְמוֹ הוּא מָקוֹר לְכָל מִינֵי רַע, דְּהִנֵּה כְּתִיב "רֵאשִׁית גּוֹיִם עֲמָלֵק", וְיָדוּעַ דְּקְלִפַּת עֲמָלֵק הִיא הַיֵּשׁוּת וְהִתְנַשְּׂאוּת, דְּזוֹהִי הַסִּבָּה מַה שֶּׁבָּא לְהִלָּחֵם עִם יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה יָכוֹל לִסְבֹּל הַגַּדְלוּת דְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁיְּצָאוּ בְּיָד רָמָה וְשָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן, שֶׁנִּתְעַלּוּ וְנִתְגַּדְּלוּ עַל יְדֵי הַנִּסִּים וְהַנִּפְלָאוֹת שֶׁעָשָׂה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְעֲמָלֵק לֹא הָיָה יָכוֹל לִסְבֹּל זֹאת, וּכְמוֹ טֶבַע הַגַּס רוּחַ, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִסְבֹּל גַּדְלוּת זוּלָתוֹ, גַּם מִי שֶׁהוּא גָּדוֹל וּמְנֻשָּׂא בְּעֶצֶם מִצַּד עֹצֶם גֹּדֶל מַעֲלוֹתָיו בְּחָכְמָה וּבְמִדּוֹת טוֹבוֹת, הֵינוּ לֹא לְבַד אֶת מִי שֶׁהוּא מְנֻשָּׂא עַצְמוֹ לֹא הָיָה עֲמָלֵק יָכוֹל לִסְבֹּל, אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִסְבֹּל גַּם אֶת מִי שֶׁהוּא רָם וּמְנֻשָּׂא בְּעֶצֶם, וְהוּא מִצַּד הַגַּסּוּת וְהַהִתְנַשְּׂאוּת שֶׁלּוֹ, דְּזֶהוּ עִקַּר מַהוּתוֹ מַה שֶּׁהוּא גַּס, וְכָל זֶה אֵינוֹ מִצַּד שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֵיזֶה מַעֲלָה שֶׁזּוֹהִי סִבַּת גַּסּוּת רוּחוֹ וְהִתְנַשְּׂאוּתוֹ, רַק זֶהוּ מִצַּד הַהֶעָזָה וְהַחֲצִפָּא בְּלִבָּד, וְלָכֵן הִנֵּה קְלִפַּת עֲמָלֵק הִיא רֵאשִׁית גּוֹיִם, שֶׁהִיא רֵאשִׁית וּמָקוֹר לְז' אֻמּוֹת, דְּז' אֻמּוֹת הֵן ז' מִדּוֹת רָעוֹת, דְּ"אֶת זֶה לְעֻמַּת זֶה עָשָׂה אֱלֹקִים", כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ מִדּוֹת דִּקְדֻשָּׁה חֶסֶד וּגְבוּרָה שֶׁהֵן אַהֲבָה וְיִרְאָה אֱלֹקִית, כְּמוֹ כֵן יֵשׁ מִדּוֹת דִּלְעֻמַּת זֶה, דְּחֶסֶד דִּלְעֻמַּת זֶה הוּא עִנְיָן אַהֲבוֹת זָרוֹת בְּתַעֲנוּגֵי עוֹלָם הַזֶּה, וּגְבוּרָה הוּא עִנְיָן כַּעַס וּרְצִיחָה, וְתִפְאֶרֶת – הִתְפָּאֲרוּת, וַעֲמָלֵק הוּא הָרֵאשִׁית לְכָל הַז' מִדּוֹת רָעוֹת, וְכַנִּרְאֶה בְּחוּשׁ, דְּמִי שֶׁהוּא מְנֻשָּׂא, דְּהֵינוּ שֶׁמַּחֲשִׁיב אֶת עַצְמוֹ לִמְצִיאוּת דְּבַר מָה, וּבִפְרָט שֶׁהוּא יָקָר בְּעֵינָיו, הֲרֵי כָּל דָּבָר הָאָהוּב, רְצוֹנִי לוֹמַר דָּבָר טוֹב וְעָרֵב, הֲרֵי הוּא מִתְאַוֶּה אֵלָיו מְאֹד, וְאֵינוֹ נָח וְשׁוֹקֵט עַד שֶׁמְּמַלֵּא תַּאֲוָתוֹ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן מִי שֶׁהוּא בְּשִׁפְלוּת שֶׁאֵינוֹ מַחֲשִׁיב אֶת עַצְמוֹ לֹא יִרְצֶה כְּלָל בַּדָּבָר הַטּוֹב וְהֶעָרֵב, וּכְמוֹ

שֶׁהֲעָנִי לֹא יִרְצֶה בְּמַעֲדַנֵּי מְלָכִים לְפִי שֶׁאֵינוֹ בְּעֵרֶךְ הִתְפַּשְּׁטוּת כָּזֹאת שֶׁיִּרְצֶה בְּעִנְיָנִים כָּאֵלּוּ, הִנֵּה כְּמוֹ כֵן הוּא הַשָּׂכֵל שֶׁאֵין לוֹ הִתְפַּשְּׁטוּת שֶׁיִּתְאַוֶּה לַדָּבָר הַטּוֹב, וְאִם מִתְאַוֶּה אֵלָיו הִנֵּה בְּקַל הֲרֵי הוּא כּוֹפֶה אֶת עַצְמוֹ לִבְלִי לַעֲשׂוֹתוֹ, אֲבָל זֶה שֶׁהוּא מְנֻשָּׂא הֲרֵי הוּא מִתְאַוֶּה מְאֹד לְכָל דָּבָר טוֹב וְאֵינוֹ נִפְרָד מִמֶּנּוּ עַד שֶׁמְּמַלֵּא תַּאֲוָתוֹ הָרָעָה, וְכָל כָּךְ יָכוֹל לִהְיוֹת תֹּקֶף הָאַהֲבָה וְהָרָצוֹן עַד שֶׁיִּכָּשֵׁל גַּם בִּדְבָרִים הָאֲסוּרִים רַחֲמָנָא לִצְלָן, שֶׁיִּמְצָא לוֹ הוֹרָאַת הֶתֵּר, וְגַם עֶצֶם הָאִסּוּר אֵינוֹ גָּדוֹל בְּעֵינָיו כָּל כָּךְ, וּכְמוֹ בְּעִנְיַן הַשֹּׂחַד יְעַוֵּר, אֵין הַכַּוָּנָה שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁהוּא חַיָּב וּמִכָּל מָקוֹם הוּא מְזַכֶּה אוֹתוֹ, אֶלָּא שֶׁעַל יְדֵי קֵרוּב הַדַּעַת אֵלָיו נַעֲשָׂה הַטָּיָה שִׂכְלִית שֶׁמַּטֶּה מִדֶּרֶךְ הָאֱמֶת וּמְדַמֶּה שֶׁהוּא זַכַּאי אַף שֶׁבֶּאֱמֶת הוּא חַיָּב, וּכְמוֹ כֵן מִצַּד תֹּקֶף הָרָצוֹן שֶׁרוֹצֶה בְּהַדְּבַר תַּאֲוָה נִדְמֶה לוֹ שֶׁאֵין בָּזֶה אִסּוּר גָּדוֹל כָּל כָּךְ וּבְקַל יִמְצָא הוֹרָאַת הֶתֵּר עַל זֶה, וּמִי גָּרַם לוֹ כָּל זֶה, הֲרֵי הַהִתְנַשְּׂאוּת שֶׁמַּחֲשִׁיב אֶת עַצְמוֹ לִמְצִיאוּת, דְּמִשּׁוּם זֶה הֲרֵי הוּא בְּהִתְפַּשְּׁטוּת וְתֹקֶף הָרָצוֹן עַד שֶׁיּוּכַל לְהִכָּשֵׁל גַּם בִּדְבַר אִסּוּר, וְכָל שֶׁכֵּן בִּדְבָרִים הַמֻּתָּרִים הֲרֵי הוּא עוֹשֶׂה מַה שֶּׁלִּבּוֹ חָפֵץ, אֲשֶׁר בֶּאֱמֶת גַּם "קַדֵּשׁ עַצְמְךָ בַּמֻּתָּר לְךָ" הוּא מִדְּאוֹרַיְיתָא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְהִתְקַדַּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים", וּכְמוֹ שֶׁכּוֹתֵב רַבֵּנוּ נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן בְּפֶרֶק כט (מִסֵּפֶר הַתַּנְיָא).

ד"ה ויאמר הוי' אל אברם

לקוטי דיבורים

יט. בגלל עניני כלל שונים, היה עלי להיות אצל אבי במענטאן בתחילת חודש אדר, ושהיתי שם עד אחרי פורים. שהה שם אז גם ידידנו הרה"ג החסיד הר' יעקב מרדכי נ"ע מפולטובה.

לאותו פורים הגיעו למענטאן אחדים מידידינו אנ"ש, ובראשם החסיד ר' שמואל נ"ע גור-ארי' מקרמנצ'וג.

בסעודת פורים היתה התוועדות חזקה. אבי הסביר שלומדי חסידות יכולים להגיע להשגות העמוקות ביותר במוחש ממש.

תוכן הנושא של אותה שיחה היה, שכל אחד יכול לומר "מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי אברהם יצחק ויעקב"[29], כל יהודי יכול להגיע להיות "מרכבה" לאלקות, כמו האבות שאבריהם היו קדושים ומובדלים מעניני העולם.

בשיחה עמוקה ורחבה הסביר אבי ששעבוד המוחין לאלקות הוא עונג נפלא.

כשמתעמקים - אומר אבי - בהעמקת הדעת בהשגה של השכלה בענין של חסידות - חשים באויר גן עדן.

במשך שנים יגעתי שלא להטעות את עצמי, הקדשתי את כוחותיי להשגה בעבודה של חסידות, התענוג החסידי אפף אותי. אין אני מחזיק טובה לעצמי על כך, שכן זוהי מתנה.

ידוע לכל כמה מאוס ענין ההגזמה, ואחרי כל זאת אומר אני גלוי לעין כל, כשהשי"ת עוזר ומזכה להתעמק בהעמקת הדעת בהשגה עיונית בענין של חסידות - חשים באויר גן עדן.

כשכוח השכל, המלובש במוח הגשמי, מתעמק ומקיף ענין של חכמה סתימאה (חכמה סתומה), או ענין של ז' תחתונות של עתיק וג' ראשונות של עתיק, או ענין של "אתה הוא הוי'" כפי שזה עדיין "לבדך", כלומר לפני הצמצום - הרי לא זו בלבד שהאדם החושב מתעלה על ידי מחשבה זו, אלא הענין בו מהרהר האדם החושב - מתעלה. כלומר, על ידי דביקות מחשבת החושב בענין שהוא מהרהר בו, מתעלה הענין. והענין עצמו מעלה את האדם החושב, לאותו מקום שהאדם החושב העלה את הענין על ידי עבודת המוח שלו.

כ. השיחה הרעישה את כל המסובים. הרי זה עונג רוחני אמיתי לשמוע דברים מיוחדים ועמוקים כאלה.

אחרי הפסקה של ניגוני דביקות נעימים ומלאי התלהבות, המשיך אבי בשיחתו:

כולם, לבד עצמותו ומהותו יתברך ויתעלה, הם נבראים. אין אני מתכוון לומר נבראים דוקא, אותו דבר הוא גם בנאצלים. נאצלים ונבראים הם אותו דבר לגבי הענין של מציאותו מעצמותו. הענין של מציאותו מעצמותו הוא רק ב"עצמות". מלבד עצמותו יתברך, הרי גם נבראים וגם נאצלים אין מציאותם מעצמותם. אלא, נבראים הם מציאות כזו ונאצלים - מציאות אחרת.

הנחה שכלית זו, שמלבד עצמותו יתברך, הכל הם נבראים, מביאה אותנו להבנה, שכשם שבנבראים למטה קיים הבדל אם הנברא מביא תועלת בעבודת ה', ובפרט כשהוא נעשה מצוה, כמו צמר של ציצית, קלף של תפילין וכדומה בכל המצוות, שעל ידי המצוה מתעלה הנברא ומעלה אתו את האדם המקיים את המצוה. בדוגמא כזו הדבר גם בנאצלים, חכמה סתימאה ופרצופי עתיק, שעל ידי דביקות המחשבה - מתעלה הענין, ועל ידי התעלותו מתעלה האדם החושב במקום שהתעלה הענין שחשב בו.

"אני כברוש רענן ממני פריך נמצא"[30] - עצמות אין סוף מתכופף, כביכול, כלפי כל מי שלומד חסידות בעיון

29) תדא"ר כה.

30) הושע יד, ט.

ומתייגע בעבודת החסידות, ואומר לו: ממני, מ"עצמות" הבלתי מושג - פריך, נמצא בהשגה ממש.

מוחו הגשמי ושכלו האנושי של המתייגע בחסידות בעיון ובדביקות המוח, משיגים השגה אלקית במוחש ממש.

כל המתייגע בהשכלה ובעבודת החסידות, יכול להגיע לענינים הנעלים והעמוקים ביותר.

כא. זוכרים אתם - אומר אבי לחסיד הרה"ג הר' יעקב מרדכי נ"ע - מה שסיפרתם לי על תשובת אבי אליכם ב"יחידות": מה אתה תובע ממני - כשתתבע מעצמך - תבין!.

תשובתו זו של אבי עזרה לי בכל הזמנים בענינים העמוקים ביותר. עד היום, תודות להשי"ת, לא היה ענין בחסידות שלא היו יכולים להגיע לתכליתו. אם כי, ודאי הדבר, שהיו זמנים שהיו צריכים להתייגע יגיעה גדולה.

בעלי עסקים סוברים שהם יודעים מה זאת יגיעה ושהם יודעים מה זאת טירדה, ובפרט כשבעל עסק אינו ישן לילה אחד הרי הוא כבר חושב שזוהי היגיעה והטירדה האמיתיות.

גם בר דעת לא גדול מבין, שיגיעה וטירדה במושכלות הן למעלה שלא בערך מהיגיעה והטירדה של בעלי עסקים.

אכן, כשהשי"ת עוזר, והיגיעה במושכל, מביאה את ההשגה העמוקה האמיתית - הרי העונג והשמחה מאותה יגיעה, הם גם כן שלא בערך לגבי העונג והשמחה של בעל העסק.

כשהשי"ת עוזר ומבינים ענין שכלי בחסידות בהשגה גמורה ובהנחה בריאה, הרי למרות שהשכל שהוא מבין הנו רוחני והשכל האנושי הנו גשמי בערך לגבי הרוחניות של השכל האלקי, מכל מקום, ההנחה השכלית היא מוחשית, רואים את השכל האלקי שמבינים, כמי שמסתכל על ציור נאה ביותר, שכל קו מקווי הציור נעשה טבוע בעינו, והוא כולו חדור מהעונג, כך ויותר מכך הוא העונג מהשגה והשכלה, עד שמגודל התענוג יכולים להגיע לכלות הנפש.

כב. בהזכירו תשובת אביו האמורה ב"יחידות", החל אבי לספר על אותה תקופה, איך הוא והחסיד הרה"ג ר' יעקב מרדכי נ"ע היו לומדים חסידות ביחד, חוזרים על המאמרים, מניחים הנחות ומדברים במשך שעות בעניני עבודה והשכלה.

תוך כדי דיבור, פרץ החסיד הרה"ג הרי"מ נ"ע בדמעות שליש, היתה זו בכיה חסידית אמיתית שנרגש בה הביטוי החסידי הרגיל "יתמרמר ויבכה במר נפשו", בכי של מרירות, מרירות נפשית, בכי הנשאר חרות בלב לנצח.

בקושי רב הרגיעו את החסיד הרה"ג הרי"מ נ"ע, וכאשר חזר אל עצמו, החלו בהתוועדות אמיתית. אבי הסביר ששכל החסידות הוא שכל אלקי והוא שכל המתקבל. עיקר העבודה צריך להיות לעשות את עצמו לכלי לקבלה.

אבי מסביר לשונו של הרבי[31] "ונפש השנית בישראל היא חלק אלוקה ממעל". הדיוק במלה "ממעל" - האלקות למטה מלובשת בטבע, ואילו למעלה היא בלי שום הלבשה, "ונפש השנית בישראל היא חלק אלוקה ממעל" - כשם שיכולת ה"עצמות" היא בכל הענינים, כך ביכולת הנשמה, שהיא חלק אלוקה ממעל, להגיע להשכלות ולהשגות העמוקות ביותר במוחש ממש.

כעבור חצי שנה, חג השבועות תער"ב, החל אבי לומר המשך המאמרים הידוע היטב "בשעה שהקדימו" שנאמר במאה ארבעים ושלשה "המשכים", בהפסקות שונות, מחג השבועות תער"ב עד פרשת וירא תרע"ו. אבי אמר לי שענין זה החל אצלו במענטאן.

עם המאמר "בשעה שהקדימו" מתחילה תקופה חדשה בהתרחבות החסידות, וכל הענינים העמוקים ביותר בחסידות, מתבארים בהרחבה ובדימויים מוחשיים רגילים.

כג. לאחרי הקדמה זו, נשוב לענין שהתחלנו להסביר.

שכל הוא מציאות, וכל מציאות מן ההכרח שיהיו לה גדרים המצביעים ומציינים את המהות והמציאות של הדבר.

מושכל ראשון הוא, שמהות היא מציאות ומציאות היא מהות. בהתאם לכך הרי כיוון שכל דבר מצויין ומוגבל ממהותו ומציאותו, הרי זה אומר שכל אחת משתי אלו, מהות ומציאות, מציינת אותו דבר.

אך, לאמיתו של דבר, מציאות ומהות הן שני דברים נפרדים, כלומר, אם כי אכן מהות היא מציאות ומציאות היא מהות, אך מהות המציאות איננה מציאות המהות.

במלים ברורות יותר, מושכל ראשון זה, שמהות היא מציאות ומציאות היא מהות, מביא אותנו למסקנה שכל פרט משתי אלו כולל שני הדברים, במציאות יש מציאות המציאות ומהות המציאות, ובמהות יש מציאות המהות ומהות המהות.

בהתאם לכך הרי בכל דבר, למרות שמהותו ומציאותו הן שתיהן בדבר אחד, אין זה רק שני שמות בדבר אחד, אלא מציאות ומהות מצביעות ומציינות דבר אחד משתי נקודות יסוד שונות.

למציאות השכל - גם של שכל עצמי וגם של שכל הנקנה - גדרים המציינים לנו מציאותם ומהותם.

גדרי השכל האנושי הם שלשה:

31) תניא פ"ב.

א) שכל הוא מוגבל ומגביל. הוא מוגבל בעצמו ומגביל את מה שהוא מקיף בהבנתו. השכל מקיף ומבין דבר שמחוץ ממנו. אופן הבנתו של השכל האנושי הוא, שבתחילה הוא מגביל ולאחר מכן הוא מבין את הדבר. כלומר, השכל האנושי מבין דבר דוקא אחרי שבתחילה הוא מגביל אותו.

ב) שכל הוא קרירות, לא התפעלות. בכך מובדל השכל ממדות. מדות הן התרגשות והתפעלות. ואילו גדר השכל הוא מתינות וקרירות. (המתינות היא גם כן חסרון בשכל האנושי לגבי השכל האלקי, ומכל שכן קרירות).

ג) שכל אנושי הוא מה שהוא אינו אמת. בעצם ענינו אין הוא שקר, אבל גם לא אמת - א) בשכל ישנן נטיות, סברא לחיוב וסברא לשלילה, הרי שעצם השכל אינו אמת. ב) ענין השכל בא להסביר מה שהוא למעלה מן השכל, ובכך גופא הוא מודה ומגלה על עצמו שהוא, השכל האנושי כשלעצמו, אינו עדיין אמת.

כד. לשכל אלקי יש גם כן גדרים מסויימים. שכן, זה הרי האלקות שהתלבשה להיות בערך השגת הנבראים, שגם נבראים יוכלו להשיג אלקות, ולכן גם השכל האלקי מוגדר בגדרים.

אך, גדרי השכל האלקי אינם דומים כלל לגדרי השכל האנושי. שכל אלקי הוא בלי גבול ואילו שכל אנושי מוגבל ומוגדר.

שכל הוא הבנה בהירה, מבוססת על קרקע יסודי. ההבנה כשהיא טובה כוללת תענוג, ותענוג זה מתבטא בהמשכה וברצון ל"בכן" של ההבנה. רצון זה נקרא מדות שבשכל, שכן זהו התפעלות השכל כפי שהוא עדיין שכל.

התענוג וההתפעלות שבשכל כשהם באים ללב, מעוררים את הלב ונולדת מדה בהתאם לתוכן השכל.

שכל מחייב מדות, ומדות יש להן התחלה תולדתית המביאה אותן בחיים. חכמה ובינה הן האב והאם של המדות חסד וגבורה, תפארת כו' ואהבה ויראה הן ילדי החכמה והבינה.

כל מדה, חסד או גבורה, אהבה או יראה, וכך גם שאר המדות, יש להן הורים שהביאו אותן בחיים, כשם שבגשמיות יש לילדים הורים, הורים מולידים ילדים, ובכך מתבטא יתרונו של האדם על בעלי חיים, שהמדות הן על פי השכל.

כה. כשאחד משקיע את שכלו לחשוב ולהרהר במשמעות ובתכלית היות האדם בעולם, לשם מה הוא נברא, איזה כוחות רוחניים וכוחות גשמיים ובכמה אפשרויות חנן אותו השי"ת, מה ביכולתו ליצור בכוחותיו, להיכן ביכולתו להגיע ולהיכן הוא יכול להביא את הזולת, הרי, כשאדם מהרהר בזה בהנחה טובה ועמוקה, מחפש להבין את האנושי ואת יסודו האמיתי הנוגדני, היכולת של אחור וקדם - הוא מגיע להשתכנעות שהאדם הוא הנברא היחידי הכולל בתוכו רוח וגשם, טוב ורע, והפכיים שונים בגוף אחד.

"בנים אתם לה' אלקיכם"[32] - גם היהודי הפשוט והרגיל בחיי החולין שלו, כשמנהל את חייו, על כל ענפיו, בהתאם לדרישות התורה (תורה היא הוראה, תורה מלמדת איך להתנהג, איך להנהיג את ביתו, איך להנהיג את חייו החברתיים) - הוא בן לאבינו שבשמים.

אנושיות היא שכל ומדות שעל פי השכל, שבכך מתבטא יתרון האדם על בעלי חיים. בכך גופא העניק השי"ת לעמו ישראל את היתרון הגדול ביותר ונתן להם המתנה של תורה ומצוות.

וכאשר האדם חושב במחשבה האמיתית בנעימות דרכי התורה והמצוה, ומהרהר בעומק הרגשות הטהורות של הנשמה שישנה ביהודי, השכל היהודי הפעיל והבלתי מוגבל, הלב היהודי הלוהט תמיד,

וכאמור, השכלה והשגה הן האב והאם המולידות מדות. ישנן השכלה והשגה המולידות מדת האהבה וישנן השכלה והשגה המולידות מדת היראה, וכך גם בשארי המדות,

אהבה נקראת המשכה לטוב שהבין והרגיש בשכלו, הרי כשנוצרת אצלו המשכה זו (ההמשכה לדבר הטוב שהבין) - הוא מתמלא תענוג וטוב טעם, דבר המשאיר בו רושם מסויים במדות והנהגות טובות, ויראה משפיעה עליו למאוס ברע.

שמחת תורה, תר"ץ

32) דברים יד, א.

ספר הזכרונות מכ״ק אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע מליובאוויטש

פרק י״ז – בין קרובים ורחוקים

שוב בילה ברוך חג־פסח בביתו של אליעזר ראובן הנפח. אלא שהפעם שררה שם רוח שונה לגמרי. היו שם שני חתניו של אליעזר ראובן, למדנים אמיתיים, אותם הביא מן הישיבה בוויטעבסק. ברוך מצא אפוא בני־שיחה לדברי תורה, ושעות רבות היה עסוק בהתפלפלות עם חתני הנפח בסוגיות עמוקות בתלמוד.

כשהיו ברוך וחתני הנפח מתווכחים בתורה, היה אליעזר ראובן יושב מן הצד ומאזין בהתענינות, למרות שלא הבין מלה אחת משיחת שלשת הלמדנים הצעירים. פניו קרנו מאושר ובעיניו דלק אור עילאי. ניכר היה באופן מוחשי שאליעזר ראובן רווה נחת, הוא היה ״ברקיע השביעי״ על שזכה להכניס תורה לארבע אמותיו.

בביתו של אליעזר ראובן חש ברוך את עצמו בן חורין. כאן לא מצא לנכון להסתיר את למדנותו. העובדה שהוא למדן לא הייתה מתפרשת כאן כהתהדרות בתורה או כתחושת עליונות. גרמה לכך הטבעיות ששררה שם, בהימצאותו בין יהודים פשוטים וישרים, יראי ה׳ ואוהבי תורה, שכל תשוקתם היא לעבוד את ה׳ ולשמור את התורה בכל פרטיה ודקדוקיה.

בצד אחר ישב שמואל־נחום, בנו היחיד של הנפח, שרוי בדממה כשהבעת צער נסוכה על פניו. ניכר בבירור ששמואל־נחום חש את עצמו נחות בגלל אי יכולתו לקחת חבל בדיונים התורניים. מאחר שלא היה מסוגל לקלוט את הדברים תקפו צער של קנאה ככל מי שנאלץ לשבת בצד ואינו יכול להשתתף בשיח בני תורה.

עינו החדה של ברוך הבחינה במתרחש. ברוך ניחן, יותר ממישהו אחר, בסגולה לחוש את רגשותיו של כל יהודי, ולכן ידע גם ללבו של שמואל־נחום, הילד הפשוט. ברוך הבחין גם בכך שמפעם לפעם מופנים מבטיו של אליעזר ראובן אל בנו יחידו תוך כדי ניע ראש של צער. ודאי נוכח אז יותר מתמיד בפער בין חתניו הלמדנים לבין בנו יחידו עם־הארץ. יתכן גם שבלבו של הנפח עלתה אף השוואה בין בנו לבין ברוך, שבעמלו הרב, חרף כל הקשיים, הצטיין כל כך בתורתו.

ברוך המשיך להתבונן בשמואל־נחום, שצערו עורר בקרבו רחמים רבים, כך עלה רעיון במוחו; האם אין צער זה של שמואל נחום מורה שרצונו עז להידמות לגיסיו ולהיות מסוגל לעסוק בתורה?

כיוון שכך פתח ברוך בשיחה עם אליעזר ראובן: ״נכון, אמנם, שאפשר להיות יהודי ירא־שמים גם מבלי להיות למדן. כן ודאי הדבר שמלאכה היא עניין גדול. הרי אני עצמי נהנה מיגיע כפי ואיני בז לשום מלאכה. משום כך אף אמרתי לך בהזדמנות קודמת שאין לך להצטער על כך ששמואל נחום הוא בעל־מלאכה. ברם, בהתבוננו בצער הנסוך על פניו של שמואל נחום כשהוא עוקב אחרי השיחות התורניות בין חתניך, מגיע אני למסקנה שחשקו הרב ללימוד עשוי להביאו להיות בן־תורה״. עצתו של ברוך, הייתה, אפוא, שהנפח ישלח את בנו לאיזו ישיבה.

כששמע שמואל נחום את ההצעה פרץ בבכי, והחל להתחנן לפני אביו שאכן ישלח אותו לישיבה כלשהי. אליעזר ראובן מילא את משאלתו, וכפי שנודע כעבור שנים לברוך נעשה אמנם שמואל נחום לבן תורה ואף היה לחתנו של יהודי בן־תורה. כששמע ברוך על כך חש סיפוק על חלקו בכך. סיפוקו היה לא רק על קורת רוחו של שמואל נחום עצמו כי אם גם על זו של אליעזר ראובן, שחשקו היה גדול שבנו יהיה לבן־תורה.

לאחר הפסח יצא ברוך שוב לדרך. עדיין היה בדעתו להגיע לביישנקוביץ, כדי ללמוד שם תורה אצל הגאון רבי אברהם זאב. כיוון שהדרך לביישנקוביץ עברה את וויטעבסק החליט ברוך להתעכב לשעה קלה בוויטעבסק, כדי להתראות עם משפחתו, דודו ודודתו ואחותו. אחותו הייתה כבר נשואה לבן־ישיבה מסמארגון בשם יוסף יצחק, שנעשה אחר כך לאחד הר"מים בישיבת וויטעבסק. כשהגיע ברוך לוויטעבסק כבר חונן הזוג בילד. דירתם הייתה בקצה העיר.

תחלה חיפש ברוך ומצא את דודו ודודתו. הללו שמחו מאד על שובו. תקוותם הייתה שעתה יישאר בין כתלי ביתם. מובן שאילו עשה כן לא היה חסר לו דבר בבית. הם היו מוכנים אף לסלוח לו על כך שעזבם לפני שנים מספר, מבלי שטרח אף להודיעם על מקום הימצאו כל הזמן, כאילו צלל תהומות. לאמתו של דבר אף לא ידעו בכלל מה הרחיק את ברוך מהם בשעתו ומה הביאו עתה חזרה. ברוך מצדו לא נכנס להסברים ממושכים, מטבעו אהב לקצר בדברים. אך הבהיר להם שקיבל על עצמו דרך בחיים ליהנות רק מיגיע כפו ולא להזדקק לאיש.

לאחר ששמע ברוך שגיסו, ר' יוסף יצחק, הוא אחד מראשי הישיבה - הלך לישיבה. כוונתו הייתה גם להכיר את ראשי הישיבה וכן את תלמידיה, ולעמוד בכלל על מהותה של ישיבה זו. כשהגיע ברוך לישיבה עסק גיסו בהרצאת שיעורו. ברוך התבונן בו מן הצד; היה זה אברך בגובה ממוצע, בעל מראה נאה ועיניים שחורות. פניו הביעו החלטיות. הוא עמד ליד הדוכן והשמיע את שיעורו בקול צלול ורם ובהסברה טובה.

תוכן השיעור היה עמוק. ר' יוסף יצחק ניתח את הסוגיה בחריפות רבה - כשבד בבד מתקבלים הדברים בפשטות גדולה. הן השיעור והן המשמיעו השאירו רושם טוב על ברוך. כאשר התפזרו התלמידים, איש איש למקומו, לשינון השיעור - התיישב גם ברוך והחל להתעמק בסוגיה שעליה נסב השיעור. ברוך נוכח לדעת שגיסו השקיע למדנות גדולה בשיעור ושהשמיע אגב חידושים רבים.

(בסיום השיעור השמיע רבי יוסף יצחק דבר אגדה, בהסבירו את מאמר רב חסדא (כתובות ע, א): "קול עבה באשה - הרי זה מום, שנאמר: כי קולך ערב ומראך נאה" הוא פירש שהכוונה לכנסת ישראל, הנקראת אשתו של הקב"ה. "קול עבה" - המתפלל כתובע צרכיו, שאז הרי זה מום, כי התפלה צריכה להיות בתחנונים, שאז היא "קול ערב").

לאחר מכן הקשיב ברוך לשיעורו של ראש הישיבה, הגאון רבי פלטיאל, והוקסם ממנו: מעולם לא נתקל בעמקות כזו.

עתה יצא ברוך לבצע מספר משימות שנטל על עצמו לקיים בוויטעבסק. ראשית, הלך להשתטח על קברי הוריו. לאחר מכן מימש את תשוקתו לטייל שוב מחוץ לעיר לחוף הנהר דווינה, שם היה מטייל בילדותו עם אביו. טיולים אלה, והשיחות שהתקיימו במהלכם, לא נמחו עדיין מזיכרונו של ברוך.

לאחר שביצע את המשימות הללו, שהיו חיוניות לו, הלך לבית אחותו, לשם גם הגיע מאוחר יותר גיסו. הפגישה בין האח לבין האחות ובין הגיסים הייתה לבבית ביותר. ר' יוסף יצחק למד עתה להכיר את גיסו, אותו ראה לפני כן בישיבה מבלי לדעת מי הוא. לאחר שיחה קצרה עם אחותו פתח ברוך בשיחה תורנית עם גיסו, שנמשכה זמן רב.

הדבר היה בערב שבת, והאחות רצתה שיישאר בביתה: "ודאי תשבות אתנו את השבת, לאחר שציפינו לך זמן כה רב" - אמרה. גם הגיס ביקשו להישאר בביתם לשבת. אך לברוך היה תירוץ מוכן, שכן ודאי התכוננו לקראתו בבית הדוד. הרי שם הופיע לראשונה.

למעשה היו לו לברוך תכניות משלו. רצונו היה להמשיך בדרכו, וליהנות מיגיע כפו ולא להזדקק לאחרים. הוא לא רצה להיות סמוך על שולחן אחרים ולו לשבת אחת, אף אם השולחן הוא של אחותו או של דודו.

ברוך כבר חיפש ומצא בית־מדרש ללון בו. לקראת שבת קנה לעצמו חלות ולפת כלשהו, כדרכו תמיד.

בינתיים החליט ברוך להישאר בוויטעבסק, במקום לנסוע לביישנקוביץ כפי שתיכנן מתחילה, וללמוד באותה ישיבה בה כיהן גיסו כאחד הרמי"ם. האם יפריע לו בהתנהגותו בוויטעבסק? ברוך כבר די תקיף בדעתו מכדי להירתע בדרכו ממישהו, ואין לו לכן ממה לחשוש. לא אחותו, לא גיסו, לא דודו, לא דודתו ולא מישהו אחר מסוגלים להשפיע עליו.

כאשר בסופו של דבר התברר לקרוביו שברוך מתחמק מללון או לאכול בביתם, וכי הוא מסתפק בלחם צר, לחצו עליו שיסביר להם את פשר התנהגותו. אז מצא ברוך לנכון להסביר להם את החלטתו ליהנות מיגיע כפיו, וכי משום כך עזב אותם בשעתו ונמנע מלהודיע על מקום הימצאו. כל אותה תקופה חשש שמא לא יוכל לעמוד בפני השפעות סותרות, בהיותו צעיר וחלש. משום כך בחר להיות בנכר ולהסתיר את עצמו, כדי שקרוביו ואחרים לא יאלצוהו להזדקק לעזרת בשר ודם. ברם, עתה, לאחר שבגר, יודע הוא יפה את אשר לפניו, ונחושה החלטתו ללכת בדרך שבחר בה. שוב אינו חושש מהשפעת אחרים, ומותר לקרוביו לדעת על כך. בקשתו מהם היא רק להימנע מלהכביד עליו בשאלות וטרוניות בקשר לדרכו רצופת היסורים, אך גדושת שביעות רצון מתוך הכרה שהוא ניצב על רגליו הוא בעבודתו את ה' כנקי כפיים ובר לבב.

אגרות קודש

ב"ה, ר"ח מנ"א רפ"ה

אל התלמיד התמי' הוו"ח אי"א וו"ח
שלמה שי'

שלום וברכה!

במענה על מכתבו יתן לו ולחותנו שי' השי"ת פרנסה טובה בריוח אשר יוכל לקבוע עתים לתורה וחייהם יהי' מאושרים בגו"ר . . .

כל איש יהודי ומי שהוא תלמיד תו"ת יצ"ו בפרט עליו החובה לדאוג ולהשתדל בעד חבירו וכל ישראל הם חברים לטובה ולברכה, וכמא' הידוע ישראל ערבים זה לזה ופי' אחד מהחסידים כל ישראל ערבים ערב לשון מתיקות ונועם אלע אידען זיינען זיס (דכאשר הם) דכאשר כ"א דואג לטובת חבירו איין אידין איז זיס דעם אנדערון איד וזו היא תורת החסידות בלי הבדל [מ]פלגה אם חב"ד אם (חסיד) פולין כי כולם כאחד ראשית העבודה היא אהבת רעים אשר פריו תתן לקבוע שיעורים בתורה ע"מ לשמור ולקיים.

נהנתי מאד לשמוע ממנו כי במקום [. . .] ת"ל ישנם בחורים ואברכים שיושבים כל היום באהלו של תורה אשריהם ואשרי חלקם בחיים ויברכם השי"ת ברכה מרובה ויחזק כוחם ואורם באור כי טוב, ושמחתי כפולה אשר ימצא לו חברים טובים ולהתחבר עמהם ולקבוע שיעורי לימודם, כל א' מתלמידי [הת'] שי' עליו לזכור בכל עת את חובתו אל רוח המוסד אשר בו קיבל חינוכו לא רק בגלל לימודו בלבד נק' בשם תלמיד התמים, כ"א בעד פעולתו ועבודתו איש איש בכל אשר יוכל עליו החובה להאיר במקומו בתורה אור וה' יהי' בעזרו בגו"ר.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

אלחנן דוב מאראזאוו

[אג"ק מוהריי"צ כרך א' עמ' תפ]

יב א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָם לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ
וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
אַרְאֶךָּ׃ ב וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל וַאֲבָרֶכְךָ
וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ וְהְיֵה בְּרָכָה׃ ג וַאֲבָרְכָה
מְבָרְכֶיךָ וּמְקַלֶּלְךָ אָאֹר וְנִבְרְכוּ בְךָ כֹּל
מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה׃ ד וַיֵּלֶךְ אַבְרָם כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר אֵלָיו יְהוָה וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ לוֹט וְאַבְרָם
בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מֵחָרָן׃
ה וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ וְאֶת־לוֹט בֶּן־
אָחִיו וְאֶת־כָּל־רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכָשׁוּ וְאֶת־
הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־עָשׂוּ בְחָרָן וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אַרְצָה
כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ אַרְצָה כְּנָעַן׃ ו וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם

רש״י

א וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָם אִיזֵל לָךְ מֵאַרְעָךְ וּמִיַּלְדוּתָךְ וּמִבֵּית אֲבוּךְ לְאַרְעָא דִּי אַחֲזִנָּךְ׃ ב וְאֶעְבְּדִנָּךְ לְעַם סַגִּי וֶאֱבָרֵכִנָּךְ וַאֲרַבֵּי שְׁמָךְ וּתְהֵא מְבָרָךְ׃ ג וֶאֱבָרֵךְ מְבָרְכָךְ וּמְלַטְּטָךְ אֵילוּט וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִילָךְ כֹּל זַרְעֵית אַרְעָא׃ ד וַאֲזַל אַבְרָם כְּמָא דְּמַלִּיל עִמֵּהּ יְיָ וַאֲזַל עִמֵּהּ לוֹט וְאַבְרָם בַּר שִׁבְעִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין בְּמִפְּקֵהּ מֵחָרָן׃ ה וּדְבַר אַבְרָם יָת שָׂרַי אִתְּתֵהּ וְיָת לוֹט בַּר אֲחוּהִי וְיָת כָּל קִנְיָנְהוֹן דִּי קְנוֹ וְיָת נַפְשָׁתָא דְּשַׁעְבִּידוּ לְאוֹרַיְתָא בְּחָרָן וּנְפָקוּ לְמֵיזַל לְאַרְעָא דִכְנַעַן וַאֲתוֹ לְאַרְעָא דִכְנַעַן׃ ו וַעֲבַר אַבְרָם

(א) **לֶךְ־לְךָ.** לַהֲנָאָתְךָ וּלְטוֹבָתְךָ, וְשָׁם אֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל, וְכָאן אִי אַתָּה זוֹכֶה לְבָנִים, וְעוֹד שֶׁאוֹדִיעַ טִבְעֲךָ בָּעוֹלָם׃ (ב) **וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל.** לְפִי שֶׁהַדֶּרֶךְ גּוֹרֶמֶת לִשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים: מְמַעֶטֶת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, וּמְמַעֶטֶת אֶת הַמָּמוֹן וּמְמַעֶטֶת אֶת הַשֵּׁם, לְכָךְ הֵזִקַק לִשְׁלֹשָׁה בְּרָכוֹת הַלָּלוּ, שֶׁהִבְטִיחוֹ עַל הַבָּנִים, וְעַל הַמָּמוֹן וְעַל הַשֵּׁם. (סְפָרִים אֲחֵרִים: וְזֶהוּ: "וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ": הֲרֵינִי מוֹסִיף אוֹת עַל שִׁמְךָ שֶׁעַד עַכְשָׁו שִׁמְךָ אַבְרָם, מִכָּאן וָאֵילָךְ, אַבְרָהָם, וְאַבְרָהָם עוֹלֶה רמ״ח, כְּנֶגֶד אֵבָרָיו שֶׁל אָדָם. בְּרַשִׁ״י יָשָׁן): **וַאֲבָרֶכְךָ.** בְּמָמוֹן (בראשית רבה): **וְהְיֵה בְּרָכָה.** הַבְּרָכוֹת נְתוּנוֹת בְּיָדְךָ. עַד עַכְשָׁו הָיוּ בְּיָדִי, בֵּרַכְתִּי לְאָדָם וְנֹחַ, וּמֵעַכְשָׁו, אַתָּה תְּבָרֵךְ אֶת אֲשֶׁר תַּחְפֹּץ (בראשית רבה). דָּבָר אַחֵר: "וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל", זֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים: אֱלֹהֵי אַבְרָהָם, "וַאֲבָרֶכְךָ", זֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים: אֱלֹהֵי יִצְחָק, "וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ", זֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים: אֱלֹהֵי יַעֲקֹב. יָכוֹל יִהְיוּ חוֹתְמִין בְּכֻלָּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְהְיֵה בְּרָכָה", בְּךָ חוֹתְמִין וְלֹא בָּהֶם: **מֵאַרְצְךָ.** וַהֲלֹא כְּבָר יָצָא מִשָּׁם עִם אָבִיו וּבָא עַד חָרָן? אֶלָּא כָּךְ אָמַר לוֹ: הִתְרַחֵק עוֹד מִשָּׁם וְצֵא מִבֵּית אָבִיךָ: **אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ.** לֹא גִּלָּה לוֹ הָאָרֶץ מִיָּד, כְּדֵי לְחַבְּבָהּ בְּעֵינָיו וְלָתֵת לוֹ שָׂכָר עַל כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר. כַּיּוֹצֵא בּוֹ: (בראשית כב) "אֶת בִּנְךָ, אֶת יְחִידְךָ, אֲשֶׁר אָהַבְתָּ אֶת יִצְחָק". כַּיּוֹצֵא בּוֹ (שם): "עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ". כַּיּוֹצֵא בּוֹ (יונה ג): "וּקְרָא אֵלֶיהָ אֶת הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דּוֹבֵר אֵלֶיךָ": (ג) **וְנִבְרְכוּ בְךָ.** יֵשׁ אַגָּדוֹת רַבּוֹת, וְזֶהוּ פְּשׁוּטוֹ: אָדָם אוֹמֵר לִבְנוֹ: 'תְּהֵא כְּאַבְרָהָם', וְכֵן כָּל "וְנִבְרְכוּ בְךָ" שֶׁבַּמִּקְרָא, וְזֶה מוֹכִיחַ: (בראשית מח) "בְּךָ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יְשִׂימְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה": (ה) **אֲשֶׁר עָשׂוּ בְחָרָן.** שֶׁהִכְנִיסָן תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה: אַבְרָם מְגַיֵּר אֶת הָאֲנָשִׁים וְשָׂרַי מְגַיֶּרֶת הַנָּשִׁים, וּמַעֲלֶה עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב כְּאִלּוּ עֲשָׂאוּם (לְכָךְ כְּתִיב: "אֲשֶׁר עָשׂוּ"). וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת שֶׁקָּנוּ לָהֶם, כְּמוֹ: (שם לא) "עָשָׂה אֶת כָּל הַכָּבֹד הַזֶּה", לְשׁוֹן קִנְיָן, (במדבר כא) "וְיִשְׂרָאֵל עוֹשֶׂה חָיִל", לְשׁוֹן קוֹנֶה וְכוֹנֵס: (ו) **וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ.** נִכְנַס לְתוֹכָהּ: **עַד מְקוֹם**

עַד אֵלוֹן מוֹרֶה וְהַכְּנַעֲנִי אָז בָּאָרֶץ רש״י׳ ישראל׃
ז וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן
אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה
הַנִּרְאֶה אֵלָיו רש״י׳׃ ח וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם הָהָרָה מִקֶּדֶם
לְבֵית־אֵל וַיֵּט אָהֳלָה בֵּית־אֵל מִיָּם וְהָעַי
מִקֶּדֶם וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקְרָא בְּשֵׁם
יְהוָה רש״י׳׃ ט וַיִּסַּע אַבְרָם הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ
הַנֶּגְבָּה רש״י׳׃ פ י וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם
מִצְרַיְמָה לָגוּר שָׁם כִּי־כָבֵד הָרָעָב בָּאָרֶץ רש״י׳׃
יא וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִקְרִיב לָבוֹא מִצְרָיְמָה וַיֹּאמֶר
אֶל־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אִשָּׁה
יְפַת־מַרְאֶה אָתְּ רש״י׳׃ יב וְהָיָה כִּי־יִרְאוּ אֹתָךְ

בְּאַרְעָא עַד אֲתַר שְׁכֶם עַד מֵישַׁר מוֹרֶה וּכְנַעֲנָאָה בְּכֵן בְּאַרְעָא׃ ז וְאִתְגְּלִי יְיָ לְאַבְרָם וַאֲמַר לִבְנָךְ אֶתֵּן יָת אַרְעָא הָדָא וּבְנָא תַמָּן מִדְבְּחָא קֳדָם יְיָ דְּאִתְגְּלִי לֵהּ׃ ח וְאִסְתַּלַּק מִתַּמָּן לְטוּרָא מִמַּדְנַח לְבֵית אֵל וּפְרַס מַשְׁכְּנֵהּ בֵּית אֵל מִמַּעַרְבָא וְעַי מִמָּדִינְחָא וּבְנָא תַמָּן מִדְבְּחָא קֳדָם יְיָ וְצַלִּי בִּשְׁמָא דַיְיָ׃ ט וּנְטַל אַבְרָם אָזֵל וְנָטֵל לְדָרוֹמָא׃ י וַהֲוָה כַּפְנָא בְּאַרְעָא וּנְחַת אַבְרָם לְמִצְרַיִם לְאִתּוֹתָבָא תַמָּן אֲרֵי תַקִּיף כַּפְנָא בְּאַרְעָא׃ יא וַהֲוָה כַּד קָרִיב לְמֵיעַל לְמִצְרַיִם וַאֲמַר לְשָׂרַי אִתְּתֵהּ הָא כְעַן יְדָעִית אֲרֵי אִתְּתָא שַׁפִּירַת חֵיזוּ אָתְּ׃ יב וִיהֵי כַּד (נ״י אֲרֵי) יֶחֱזוּן יָתִיךְ מִצְרָאֵי וְיֵימְרוּן אִתְּתֵהּ

רש״י

שְׁכֶם. לְהִתְפַּלֵּל עַל בְּנֵי יַעֲקֹב כְּשֶׁיָּבֹאוּ לְהִלָּחֵם בִּשְׁכֶם: **אֵלוֹן מוֹרֶה.** הוּא שְׁכֶם, הֶרְאָהוּ הַר גְּרִיזִים וְהַר עֵיבָל, שֶׁשָּׁם קִבְּלוּ יִשְׂרָאֵל שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה: **וְהַכְּנַעֲנִי אָז בָּאָרֶץ.** הָיָה הוֹלֵךְ וְכוֹבֵשׁ אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִזַּרְעוֹ שֶׁל שֵׁם, שֶׁבְּחֶלְקוֹ שֶׁל שֵׁם נָפְלָה כְּשֶׁחִלֵּק נֹחַ אֶת הָאָרֶץ לְבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית יד) ״וּמַלְכִּי צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם״, לְפִיכָךְ: ״וַיֹּאמֶר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת״, עָתִיד אֲנִי לְהַחֲזִירָהּ לְבָנֶיךָ, שֶׁהֵם מִזַּרְעוֹ שֶׁל שֵׁם: **(ז) וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ.** עַל בְּשׂוֹרַת הַזֶּרַע וְעַל בְּשׂוֹרַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: **(ח) וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם.** אָהֳלוֹ: **מִקֶּדֶם לְבֵית אֵל.** בְּמִזְרָחָהּ שֶׁל בֵּית אֵל, נִמְצֵאת בֵּית אֵל בְּמַעֲרָבוֹ, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: ״בֵּית אֵל מִיָּם״: **אָהֳלָה.** אָהֳלָה כְּתִיב, בַּתְּחִלָּה נָטָה אֶת אֹהֶל אִשְׁתּוֹ, וְאַחַר כָּךְ אֶת שֶׁלּוֹ (בראשית רבה): **וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ.** נִתְנַבֵּא שֶׁעֲתִידִין בָּנָיו לְהִכָּשֵׁל שָׁם עַל עֲוֹן עָכָן, וְהִתְפַּלֵּל שָׁם עֲלֵיהֶם: **(ט) הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ.** לִפְרָקִים יוֹשֵׁב כָּאן חֹדֶשׁ אוֹ יוֹתֵר, וְנוֹסֵעַ מִשָּׁם וְנוֹטֶה אָהֳלוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר, וְכָל מַסָּעָיו הַנֶּגְבָּה, לָלֶכֶת לִדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהִיא לְצַד יְרוּשָׁלַיִם. (פֵּרוּשׁ: יְרוּשָׁלַיִם הָיְתָה בְּאֶמְצַע הָעוֹלָם וְסוֹף אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כָּךְ פֵּרַשׁ בִּישַׁעְיָה) שֶׁהִיא בְּחֶלְקוֹ שֶׁל יְהוּדָה, שֶׁנָּטְלוּ בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הַר הַמּוֹרִיָּה שֶׁהִיא נַחֲלָתוֹ (בבראשית רבה): **(י) רָעָב בָּאָרֶץ.** בְּאוֹתָהּ הָאָרֶץ לְבַדָּהּ, לְנַסּוֹתוֹ אִם יְהַרְהֵר אַחַר דְּבָרָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאָמַר לוֹ לָלֶכֶת אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן וְעַכְשָׁו מַשִּׁיאוֹ לָצֵאת מִמֶּנָּה: **(יא) הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי.** מִדְרַשׁ אַגָּדָה: עַד עַכְשָׁו לֹא הִכִּיר בָּהּ מִתּוֹךְ צְנִיעוּת שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם, וְעַכְשָׁו הִכִּיר בָּהּ עַל יְדֵי מַעֲשֶׂה. דָּבָר אַחֵר: מִנְהַג הָעוֹלָם שֶׁעַל יְדֵי טֹרַח הַדֶּרֶךְ אָדָם מִתְבַּזֶּה, וְזֹאת עָמְדָה בְּיָפְיָהּ. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: ״הִנֵּה־נָא״ הִגִּיעָה הַשָּׁעָה שֶׁיֵּשׁ לִדְאוֹג עַל יָפְיֵךְ, יָדַעְתִּי זֶה יָמִים רַבִּים כִּי יְפַת מַרְאֶה אַתְּ, וְעַכְשָׁו אָנוּ בָּאִים בֵּין אֲנָשִׁים שְׁחוֹרִים וּמְכֹעָרִים, אֲחֵיהֶם שֶׁל

דָּא וְיִקְטְלוּן יָתִי וְיָתִיךְ יְקַיְּמוּן׃ יג אִמְרִי כְּעַן אֲחָתִי אָתְּ בְּדִיל דְּיֵיטַב לִי בְּדִילָךְ וְתִתְקַיַּם נַפְשִׁי בְּפִתְגָּמָיְכִי׃ יד וַהֲוָה כַּד עַל אַבְרָם לְמִצְרָיִם וַחֲזוֹ מִצְרָאֵי יָת אִתְּתָא אֲרֵי שַׁפִּירָא הִיא לַחֲדָא׃ טו וַחֲזוֹ יָתַהּ רַבְרְבֵי פַרְעֹה וְשַׁבְּחוּ יָתַהּ לְפַרְעֹה וְאִדַּבְּרַת אִתְּתָא לְבֵית פַּרְעֹה׃ טז וּלְאַבְרָם אוֹטִיב בְּדִילַהּ וַהֲווֹ לֵהּ עָאן וְתוֹרִין וַחֲמָרִין וְעַבְדִּין וְאַמְהָן וְאַתְּנָן וְגַמְלִין׃ יז וְאַיְתִי יְיָ עַל פַּרְעֹה מַכְתָּשִׁין רַבְרְבִין וְעַל אֱנַשׁ בֵּיתֵהּ עַל עֵיסַק שָׂרַי אִתַּת אַבְרָם׃ יח וּקְרָא פַרְעֹה לְאַבְרָם וַאֲמַר מָה דָּא עֲבַדְתְּ לִי לְמָא לָא חַוֵיתָא לִי אֲרֵי אִתְּתָךְ הִיא׃ יט לְמָא אֲמַרְתְּ אֲחָתִי הִיא וּדְבָרִית יָתַהּ לִי לְאִתּוּ וּכְעַן הָא אִתְּתָךְ דְּבַר וְאִיזֵל׃ כ וּפַקִּיד עֲלוֹהִי פַּרְעֹה גּוּבְרִין וְאַלְוְיוּהִי יָתַהּ וְיָת אִתְּתַהּ וְיָת כָּל דִּילַהּ׃ א וּסְלִיק אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִתְּתַהּ וְכָל דִּילַהּ וְלוֹט עִמַּהּ

הַמִּצְרִים וְאָמְרוּ אִשְׁתּוֹ זֹאת וְהָרְגוּ אֹתִי וְאֹתָךְ יְחַיּוּ׃ יג אִמְרִי־נָא אֲחֹתִי אָתְּ לְמַעַן יִיטַב־לִי בַּעֲבוּרֵךְ וְחָיְתָה נַפְשִׁי בִּגְלָלֵךְ רש״י׃ ע״כ בחול שני יד וַיְהִי כְּבוֹא אַבְרָם מִצְרַיְמָה וַיִּרְאוּ הַמִּצְרִים אֶת־הָאִשָּׁה כִּי־יָפָה הִוא מְאֹד רש״י׃ טו וַיִּרְאוּ אֹתָהּ שָׂרֵי פַּרְעֹה וַיְהַלְלוּ אֹתָהּ אֶל־פַּרְעֹה וַתֻּקַּח הָאִשָּׁה בֵּית פַּרְעֹה רש״י׃ טז וּלְאַבְרָם הֵיטִיב בַּעֲבוּרָהּ וַיְהִי־לוֹ צֹאן־וּבָקָר וַחֲמֹרִים וַעֲבָדִים וּשְׁפָחֹת וַאֲתֹנֹת וּגְמַלִּים רש״י׃ יז וַיְנַגַּע יְהוָה | אֶת־פַּרְעֹה נְגָעִים גְּדֹלִים וְאֶת־בֵּיתוֹ עַל־דְּבַר שָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם רש״י׃ יח וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְאַבְרָם וַיֹּאמֶר מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לִּי לָמָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי כִּי אִשְׁתְּךָ הִוא׃ יט לָמָּה אָמַרְתָּ אֲחֹתִי הִוא וָאֶקַּח אֹתָהּ לִי לְאִשָּׁה וְעַתָּה הִנֵּה אִשְׁתְּךָ קַח וָלֵךְ רש״י׃ כ וַיְצַו עָלָיו פַּרְעֹה אֲנָשִׁים וַיְשַׁלְּחוּ אֹתוֹ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ רש״י׃ יג א וַיַּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִשְׁתּוֹ וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ

רש״י

כּוּשִׁים, וְלֹא הֵרְגְּלוּ בְּאִשָּׁה יָפָה, וְדוֹמֶה לוֹ: (בראשית יט) ״הִנֵּה נָא אֲדוֹנַי סוּרוּ נָא״: **(יג) לְמַעַן יִיטַב־לִי בַּעֲבוּרֵךְ.** יִתְּנוּ לִי מַתָּנוֹת: **(יד) וַיְהִי כְּבוֹא אַבְרָם מִצְרָיְמָה.** הָיָה לוֹ לוֹמַר כְּבוֹאָם מִצְרָיְמָה, אֶלָּא לִמֵּד שֶׁהִטְמִין אוֹתָהּ בְּתֵבָה, וְעַל יְדֵי שֶׁתָּבְעוּ אֶת הַמֶּכֶס, פָּתְחוּ וְרָאוּ אוֹתָהּ: **(טו) וַיְהַלְלוּ אֹתָהּ אֶל־פַּרְעֹה.** הִלְלוּהָ בֵּינֵיהֶם לוֹמַר: ׳הֲגוּנָה זוֹ לַמֶּלֶךְ׳: **(טז) וּלְאַבְרָם הֵיטִיב.** פַּרְעֹה בַּעֲבוּרָהּ: **(יז) וַיְנַגַּע ה׳** וְגוֹ׳. בְּמַכַּת רַאֲתָן לָקָה, שֶׁהַתַּשְׁמִישׁ קָשֶׁה לוֹ (בראשית רבה): **וְאֶת בֵּיתוֹ.** כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳וְעַל אֱנַשׁ בֵּיתֵהּ׳, (וּמִדְּרָשׁוֹ: לְרַבּוֹת כְּתָלָיו וְעַמּוּדָיו וְכֵלָיו, בְּרַשׁ״י יָשָׁן): **עַל דְּבַר שָׂרַי.** עַל פִּי דִּבּוּרָהּ. אוֹמֶרֶת לַמַּלְאָךְ: הַךְ! וְהוּא מַכֶּה: **(יט) קַח וָלֵךְ.** לֹא כַּאֲבִימֶלֶךְ שֶׁאָמַר לוֹ: ״הִנֵּה אַרְצִי לְפָנֶיךָ״, אֶלָּא אָמַר לוֹ: לֵךְ וְאַל תַּעֲמֹד, שֶׁהַמִּצְרִיִּים שְׁטוּפֵי זִמָּה הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: (יחזקאל כג) ״וְזִרְמַת סוּסִים זִרְמָתָם״: **(כ) וַיְצַו עָלָיו.** עַל אוֹדוֹתָיו, לְשַׁלְּחוֹ וּלְשָׁמְרוֹ: **וַיְשַׁלְּחוּ.** כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳וְאַלְוְיוּהִי׳: **(א) וַיַּעַל אַבְרָם** וְגוֹ׳ **הַנֶּגְבָּה.** לָבֹא לְדָרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר

וְלוֹט עִמּוֹ הַנֹּגֵבָה רש״י׃ ב וְאַבְרָם כָּבֵד מְאֹד
בַּמִּקְנֶה בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב רש״י׃ ג וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו
מִנֶּגֶב וְעַד־בֵּית־אֵל עַד־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־הָיָה שָׁם
אָהֳלֹה בַּתְּחִלָּה בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין הָעָי רש״י׃
ד אֶל־מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר־עָשָׂה שָׁם בָּרִאשֹׁנָה
וַיִּקְרָא שָׁם אַבְרָם בְּשֵׁם יְהוָה רש״י׃ שלישי
ה וְגַם־לְלוֹט הַהֹלֵךְ אֶת־אַבְרָם הָיָה צֹאן־וּבָקָר
וְאֹהָלִים רש״י׃ ו וְלֹא־נָשָׂא אֹתָם הָאָרֶץ לָשֶׁבֶת
יַחְדָּו כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב וְלֹא יָכְלוּ לָשֶׁבֶת
יַחְדָּו רש״י׃ ז וַיְהִי־רִיב בֵּין רֹעֵי מִקְנֵה־אַבְרָם וּבֵין
רֹעֵי מִקְנֵה־לוֹט וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי אָז יֹשֵׁב
בָּאָרֶץ רש״י׃ ח וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־לוֹט אַל־נָא
תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין רֹעַי וּבֵין רֹעֶיךָ
כִּי־אֲנָשִׁים אַחִים אֲנָחְנוּ רש״י׃ ט הֲלֹא כָל־הָאָרֶץ
לְפָנֶיךָ הִפָּרֶד נָא מֵעָלָי אִם־הַשְּׂמֹאל וְאִימִנָה

לְדָרוֹמָא׃ ב וְאַבְרָם תַּקִּיף לַחְדָא
בִּבְעִירָא בְּכַסְפָּא וּבְדַהֲבָא׃
ג וַאֲזַל לְמַטְלָנוֹהִי מִדָּרוֹמָא וְעַד
בֵּית אֵל עַד אַתְרָא דִּי פְרַס תַּמָּן
מַשְׁכְּנֵהּ בְּקַדְמֵיתָא בֵּין בֵּית אֵל
וּבֵין עָי׃ ד לַאֲתַר מִדְּבְחָא דִּי
עֲבַד תַּמָּן בְּקַדְמֵיתָא וְצַלִּי תַּמָּן
אַבְרָם בִּשְׁמָא דַיְיָ׃ ה וְאַף לְלוֹט
דְּאָזֵיל עִם אַבְרָם הֲוָה עָאן וְתוֹרִין
וּמַשְׁכְּנִין׃ ו וְלָא סוֹבָרַת יָתְהוֹן
אַרְעָא לְמִיתַב כַּחֲדָא אֲרֵי הֲוָה
קִנְיָנְהוֹן סַגִּי וְלָא יְכִילוּ לְמִיתַב
כַּחֲדָא׃ ז וַהֲוַת מַצּוּתָא בֵּין רָעֵי
בְּעִירֵהּ דְּאַבְרָם וּבֵין רָעֵי בְּעִירֵהּ
דְּלוֹט וּכְנַעֲנָאָה וּפְרִזָאָה בְּכֵן יָתִיב
בְּאַרְעָא׃ ח וַאֲמַר אַבְרָם לְלוֹט
לָא כְעַן תְּהֵי מַצּוּתָא בֵּינָא וּבֵינָךְ
וּבֵין רַעְוָתִי וּבֵין רַעְוָתָךְ אֲרֵי
גּוּבְרִין אַחִין אֲנַחְנָא׃ ט הֲלָא כָל
אַרְעָא קֳדָמָךְ אִתְפְּרַשׁ כְּעַן מִלְּוָתִי
אִם אַתְּ לְצִפּוּנָא וַאֲנָא לְדָרוֹמָא
וְאִם אַתְּ לְדָרוֹמָא וַאֲנָא לְצִפּוּנָא׃

רש״י

לְמַעְלָה: "הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה", לְהַר הַמּוֹרִיָּה, וּמִכָּל מָקוֹם כְּשֶׁהוּא הוֹלֵךְ מִמִּצְרַיִם לְאֶרֶץ כְּנַעַן, מִדָּרוֹם לְצָפוֹן הוּא מְהַלֵּךְ, שֶׁאֶרֶץ מִצְרַיִם בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁמּוֹכִיחַ בְּמַסָּעוֹת וּבִגְבוּלֵי הָאָרֶץ: **(ב) כָּבֵד מְאֹד.** טָעוּן מַשָּׂאוֹת: **(ג) וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו.** כְּשֶׁחָזַר מִמִּצְרַיִם לְאֶרֶץ כְּנַעַן, הָיָה הוֹלֵךְ וְלָן בָּאַכְסַנְיוֹת שֶׁלָּן בָּהֶם בַּהֲלִיכָתוֹ לְמִצְרַיִם, לְמֻדְּךְ דֶּרֶךְ אֶרֶץ: שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּה אָדָם מֵאַכְסַנְיָה שֶׁלּוֹ. דָּבָר אַחֵר: (ב״ר) בַּחֲזָרָתוֹ, פָּרַע הַקָּפוֹתָיו: **מִנֶּגֶב.** אֶרֶץ מִצְרַיִם בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ כְּנַעַן: **(ד) אֲשֶׁר־עָשָׂה שָׁם בָּרִאשֹׁנָה וַיִּקְרָא שָׁם.** וַאֲשֶׁר קָרָא שָׁם אַבְרָם בְּשֵׁם ה׳, וְגַם יֵשׁ לוֹמַר, וַיִּקְרָא שָׁם עַכְשָׁו בְּשֵׁם ה׳: **(ה) הַהֹלֵךְ אֶת־אַבְרָם.** מִי גָּרַם שֶׁהָיְתָה לוֹ זֹאת? - הֲלִיכָתוֹ עִם אַבְרָם: **(ו) וְלֹא־נָשָׂא אֹתָם.** לֹא הָיְתָה יְכוֹלָה לְהַסְפִּיק מִרְעֶה לְמִקְנֵיהֶם, וְלָשׁוֹן קָצָר הוּא, וְצָרִיךְ לְהוֹסִיף עָלָיו, כְּמוֹ "וְלֹא נָשָׂא אוֹתָם מִרְעֵה הָאָרֶץ", לְפִיכָךְ כָּתַב "וְלֹא נָשָׂא" בִּלְשׁוֹן זָכָר: **(ז) וַיְהִי־רִיב.** לְפִי שֶׁהָיוּ רוֹעָיו שֶׁל לוֹט רְשָׁעִים וּמַרְעִים בְּהֶמְתָּם בִּשְׂדוֹת אֲחֵרִים, וְרוֹעֵי אַבְרָם מוֹכִיחִים אוֹתָם עַל הַגָּזֵל, וְהֵם אוֹמְרִים: נִתְּנָה הָאָרֶץ לְאַבְרָם וְלוֹ אֵין יוֹרֵשׁ, וְלוֹט [בֶּן אָחִיו] יוֹרְשׁוֹ, וְאֵין זֶה גָּזֵל, וְהַכָּתוּב אוֹמֵר: "וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי אָז יֹשֵׁב בָּאָרֶץ", וְלֹא זָכָה בָּהּ אַבְרָם עֲדַיִן (ב״ר): **(ח) אֲנָשִׁים אַחִים.** קְרוֹבִים, וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: דּוֹמִין בִּקְלַסְתֵּר פָּנִים: **(ט) אִם הַשְּׂמֹאל וְאִימִינָה.** בְּכָל אֲשֶׁר תֵּשֵׁב, (וְאֵשֵׁב) לֹא אֶתְרַחֵק מִמְּךָ, וְאֶעֱמֹד לְךָ לְמָגֵן וּלְעֵזֶר, וְסוֹף דָּבָר הֵצַרְתָּ לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן יד) "וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו

וְאִם־הַיָּמִין וְאַשְׂמְאִילָה רש״י׃ י וַיִּשָּׂא־לוֹט אֶת־
עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן כִּי כֻלָּהּ
מַשְׁקֶה לִפְנֵי | שַׁחֵת יְהוָה אֶת־סְדֹם וְאֶת־
עֲמֹרָה כְּגַן־יְהוָה כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בֹּאֲכָה
צֹעַר רש״י׃ יא וַיִּבְחַר־לוֹ לוֹט אֵת כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן
וַיִּסַּע לוֹט מִקֶּדֶם וַיִּפָּרְדוּ אִישׁ מֵעַל אָחִיו רש״י׃
יב אַבְרָם יָשַׁב בְּאֶרֶץ־כְּנָעַן וְלוֹט יָשַׁב בְּעָרֵי
הַכִּכָּר וַיֶּאֱהַל עַד־סְדֹם רש״י׃ יג וְאַנְשֵׁי סְדֹם
רָעִים וְחַטָּאִים לַיהוָה מְאֹד רש״י׃ יד וַיהוָה אָמַר
אֶל־אַבְרָם אַחֲרֵי הִפָּרֶד־לוֹט מֵעִמּוֹ שָׂא נָא
עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אַתָּה שָׁם צָפֹנָה
וָנֶגְבָּה וָקֵדְמָה וָיָמָּה רש״י׃ טו כִּי אֶת־כָּל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ עַד־
עוֹלָם׃ טז וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ
אֲשֶׁר | אִם־יוּכַל אִישׁ לִמְנוֹת אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ

י וּזְקַף לוֹט יָת עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת
כָּל מֵישַׁר יַרְדְּנָא אֲרֵי כֻלַּהּ בֵּית
שַׁקְיָא קֳדָם חַבָּלוּת יְיָ יָת סְדוֹם
וְיָת עֲמֹרָה כְּגִינְתָא דַיְיָ כְּאַרְעָא
דְמִצְרַיִם מָטֵי לְצֹעַר׃ יא וּבְחַר
לֵהּ לוֹט יָת כָּל מֵישַׁר יַרְדְּנָא וּנְטַל
לוֹט מִלְּקַדְמִין וְאִתַּפְרָשׁוּ גְּבַר
מִלְּוַת אֲחוּהִי׃ יב אַבְרָם יָתֵב
בְּאַרְעָא דִכְנָעַן וְלוֹט יָתֵב בְּקִירְוֵי
מֵישְׁרָא וּפְרַס עַד סְדוֹם׃
יג וֶאֱנָשֵׁי דִּסְדוֹם בִּישִׁין
בְּמִמּוֹנְהוֹן וְחַיָּבִין בִּגְוִיָּתְהוֹן קֳדָם
יְיָ לַחֲדָא׃ יד וַיְיָ אֲמַר לְאַבְרָם
בָּתַר דְּאִתְפְּרֵשׁ לוֹט מֵעִמֵּהּ זְקוֹף
כְּעַן עֵינָךְ וַחֲזֵי מִן אַתְרָא דְּאַתְּ
תַּמָּן לְצִפּוּנָא וּלְדָרוֹמָא וּלְמַדִּינְחָא
וּלְמַעַרְבָא׃ טו אֲרֵי יָת כָּל אַרְעָא
דִּי אַתְּ חָזֵי לָךְ אֶתְּנִנַּהּ וְלִבְנָיִךְ עַד
עָלְם׃ טז וַאֲשַׁוִּי יָת בְּנָיִךְ סַגִּיאִין
כְּעַפְרָא דְאַרְעָא כְּמָא דִּי לָא
אֶפְשַׁר לִגְבַר לְמִמְנֵי יָת עַפְרָא
דְאַרְעָא אַף בְּנָיִךְ לָא יִתְמְנוּן׃

רש״י

וְגוֹ׳״: **וְאִימִינָה.** אִימִין אֶת עַצְמִי, כְּמוֹ: ״וְאַשְׂמְאִילָה״, אַשְׂמְאִיל אֶת עַצְמִי, וְאִם תֹּאמַר: הָיָה לוֹ לִנָּקֵד ׳וְאַיְמִינָה׳, כָּךְ מָצִינוּ בְּמָקוֹם אַחֵר: (שמואל ב יד) ״אִם יֵשׁ לְהֵימִין״ וְאֵין נָקוּד לְהַיְמִין: **(י) כִּי כֻלָּהּ מַשְׁקֶה.** אֶרֶץ נַחֲלֵי מַיִם: **לִפְנֵי שַׁחֵת ה׳ אֶת־סְדֹם וְאֶת־עֲמֹרָה.** הָיָה אוֹתוֹ מִישׁוֹר: **כְּגַן ה׳.** לְאִילָנוֹת: **כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם.** לִזְרָעִים (ב״ר): **בֹּאֲכָה צֹעַר.** עַד צֹעַר. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה דּוֹרְשׁוֹ לִגְנַאי: עַל שֶׁהָיוּ שְׁטוּפֵי זִמָּה, בָּחַר לוֹ לוֹט בִּשְׁכוּנָתָם. בְּמַסֶּכֶת הוֹרָיוֹת: **(יא) כִּכַּר.** מִישׁוֹר, כְּתַרְגּוּמוֹ: **מִקֶּדֶם.** נָסַע מֵאֵצֶל אַבְרָם (מִמִּזְרָחָה) וְהָלַךְ לוֹ לְמַעֲרָבוֹ שֶׁל אַבְרָם, נִמְצָא נוֹסֵעַ מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב, וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: הִסִּיעַ עַצְמוֹ מִקַּדְמוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אָמַר: אִי אֶפְשִׁי לֹא בְּאַבְרָם וְלֹא בֶּאֱלֹהָיו: **(יב) וַיֶּאֱהַל.** נָטָה אָהָלִים לְרוֹעָיו וּלְמִקְנֵהוּ עַד סְדוֹם: **(יג) וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים.** וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא נִמְנַע לוֹט מִלִּשְׁכֹּן עִמָּהֶם. וְרַבּוֹתֵינוּ (יומא לח) לָמְדוּ מִכָּאן: (משלי ט) ״וְשֵׁם רְשָׁעִים יִרְקָב״: **רָעִים.** (סנהדרין קט) בְּגוּפָם: **וְחַטָּאִים.** בְּמָמוֹנָם: **לַה׳ מְאֹד.** יוֹדְעִים רִבּוֹנָם וּמִתְכַּוְּנִים לִמְרֹד בּוֹ: **(יד) אַחֲרֵי הִפָּרֶד־לוֹט.** כָּל זְמַן שֶׁהָרָשָׁע עִמּוֹ, הָיָה הַדִּבּוּר פּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ. (וּלְעֵיל שֶׁהָיָה לוֹט אֶצְלוֹ וּכְתִיב: ״וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל אַבְרָם״, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה כָּשֵׁר הָיָה, וְקַל לְהָבִין): **(טז) אֲשֶׁר אִם־יוּכַל אִישׁ.** כְּשֵׁם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְעָפָר לְהִמָּנוֹת,

גַּם־זַרְעֲךָ יִמָּנֶה׃ יז קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ
לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּה׃ יח וַיֶּאֱהַל
אַבְרָם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן
וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה׃ פ רביעי **יד** א וַיְהִי
בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ־שִׁנְעָר אַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָּסָר
כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם׃
ב עָשׂוּ מִלְחָמָה אֶת־בֶּרַע מֶלֶךְ סְדֹם וְאֶת־
בִּרְשַׁע מֶלֶךְ עֲמֹרָה שִׁנְאָב | מֶלֶךְ אַדְמָה
וְשֶׁמְאֵבֶר מֶלֶךְ כתיב צביים קרי צְבוֹיִם וּמֶלֶךְ בֶּלַע
הִיא־צֹעַר׃ ג כָּל־אֵלֶּה חָבְרוּ אֶל־עֵמֶק
הַשִּׂדִּים הוּא יָם הַמֶּלַח׃ ד שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה
שָׁנָה עָבְדוּ אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר וּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה
מָרָדוּ׃ ה וּבְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה בָּא
כְדָרְלָעֹמֶר וְהַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיַּכּוּ אֶת־
רְפָאִים בְּעַשְׁתְּרֹת קַרְנַיִם וְאֶת־הַזּוּזִים בְּהָם
וְאֵת הָאֵימִים בְּשָׁוֵה קִרְיָתָיִם׃ ו וְאֶת־הַחֹרִי
בְּהַרְרָם שֵׂעִיר עַד אֵיל פָּארָן אֲשֶׁר עַל־

יז קוּם הַלִּיךְ בְּאַרְעָא לְאָרְכָּהּ
וּלְפִתְיָהּ אֲרֵי לָךְ אֶתְּנִנַּהּ׃ יח וּפְרַס
אַבְרָם וַאֲתָא וִיתֵב בְּמֵישְׁרֵי מַמְרֵא
דִּי בְחֶבְרוֹן וּבְנָא תַמָּן מִדְבְּחָא
קֳדָם יְיָ׃ א וַהֲוָה בְּיוֹמֵי אַמְרָפֶל
מַלְכָּא דְּבָבֶל אַרְיוֹךְ מַלְכָּא
דְּאֶלָּסָר כְּדָרְלָעֹמֶר מַלְכָּא דְּעֵילָם
וְתִדְעָל מַלְכָּא דְּעַמְמֵי׃ ב סְדָרוּ
(נ״י עֲבַדוּ) קְרָבָא עִם בֶּרַע מַלְכָּא
דְּסִדֹם וְעִם בִּרְשַׁע מַלְכָּא דַּעֲמֹרָה
שִׁנְאָב מַלְכָּא דְּאַדְמָה וְשֶׁמְאֵבֶר
מַלְכָּא דְּצְבוֹיִם וּמַלְכָּא דְּבֶלַע הִיא
צֹעַר׃ ג כָּל אִלֵּין אִתְכְּנָשׁוּ
לְמֵישַׁר חַקְלַיָּא הוּא אֲתַר יַמָּא
דְּמִלְחָא׃ ד תַּרְתֵּי עֲשַׂר שְׁנִין
פְּלָחוּ יָת כְּדָרְלָעֹמֶר וּתְלָת עֲשְׂרֵי
שְׁנִין מְרָדוּ׃ ה וּבְאַרְבַּע עֲשְׂרֵי
שְׁנִין אֲתָא כְּדָרְלָעֹמֶר וּמַלְכַיָּא
דְּעִמֵּהּ וּמְחוֹ יָת גִּבָּרַיָּא דִּי
בְעַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם וְיָת תַּקִּיפַיָּא
דִּבְהֶמְתָּא וְיָת אֵימְתָנֵי דִּבְשָׁוֵה
קִרְיָתָיִם׃ ו וְיָת חוֹרָאֵי דִּי
בְטוּרְהוֹן דְּשֵׂעִיר עַד מֵישַׁר פָּארָן

רש״י

כָּךְ זַרְעֲךָ לֹא יִמָּנֶה׃ **(יח) מַמְרֵא.** שֵׁם אָדָם׃ **(א) אַמְרָפֶל.** הוּא נִמְרֹד שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם׃ ׳פֹּל לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ׳ (ב״ר)׃ **מֶלֶךְ גּוֹיִם.** מָקוֹם יֵשׁ שֶׁשְּׁמוֹ גּוֹיִם, עַל שֵׁם שֶׁנִּתְקַבְּצוּ שָׁמָּה מִכַּמָּה אֻמּוֹת וּמְקוֹמוֹת וְהִמְלִיכוּ אִישׁ עֲלֵיהֶם, וּשְׁמוֹ תִּדְעָל (בראשית רבה)׃ **(ב) בֶּרַע.** רַע לַשָּׁמַיִם וְרַע לַבְּרִיּוֹת׃ **בִּרְשַׁע.** שֶׁנִּתְעַלָּה בִּרְשָׁעוֹ׃ **שִׁנְאָב.** שׂוֹנֵא אָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם׃ **שֶׁמְאֵבֶר.** שֵׁם אֵבֶר לָעוּף וְלִקְפּוֹץ וְלִמְרֹד בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא׃ **בֶּלַע.** שֵׁם הָעִיר׃ **(ג) עֵמֶק הַשִּׂדִּים.** כָּךְ שְׁמוֹ, עַל שֵׁם שֶׁהָיוּ בּוֹ שָׂדוֹת הַרְבֵּה, וּמִדְרְשֵׁי אַגָּדָה יֵשׁ הַרְבֵּה׃ **הוּא יָם הַמֶּלַח.** לְאַחַר זְמַן נִמְשַׁךְ הַיָּם לְתוֹכוֹ וְנַעֲשָׂה יַם הַמֶּלַח. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה אוֹמֵר שֶׁנִּתְבַּקְּעוּ הַצּוּרִים סְבִיבוֹתָיו וְנִמְשְׁכוּ יְאוֹרִים לְתוֹכוֹ׃ **(ד) שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה עָבְדוּ.** חֲמִשָּׁה מְלָכִים הַלָּלוּ אֶת כְּדָרְלָעֹמֶר׃ **(ה) וּבְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה.** לְמִרְדָּן׃ **בָּא כְדָרְלָעֹמֶר.** לְפִי שֶׁהוּא הָיָה בַּעַל הַמַּעֲשֶׂה נִכְנַס בָּעֲבִי הַקּוֹרָה׃ **וְהַמְּלָכִים וְגוֹ׳.** אֵלֶּה שְׁלֹשָׁה מְלָכִים׃ **הַזּוּזִים.** הֵם זַמְזֻמִּים׃ **(ו) בְּהַרְרָם.** בָּהָר שֶׁלָּהֶם׃ **אֵיל פָּארָן.** כְּתַרְגּוּמוֹ ׳מֵישַׁר׳. וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁאֵין ׳אֵיל׳ לְשׁוֹן מִישׁוֹר , אֶלָּא

דִּסְמִיךְ עַל מַדְבְּרָא: ז וְתָבוּ וַאֲתוּ לְמֵישַׁר פְּלוּג דִּינָא הִיא רְקָם וּמְחוֹ יָת כָּל חֲקַל עֲמַלְקָאָה וְאַף יָת אֱמוֹרָאָה דְּיָתִיב בְּעֵין גֶּדִי: ח וּנְפַק מַלְכָּא דִּסְדוֹם וּמַלְכָּא דַעֲמוֹרָה וּמַלְכָּא דְאַדְמָה וּמַלְכָּא דִצְבוֹיִם וּמַלְכָּא דְּבֶלַע הִיא צוֹעַר וְסַדְּרוּ עִמְּהוֹן קְרָבָא בְּמֵישַׁר חַקְלַיָּא: ט עִם כְּדָרְלָעֹמֶר מַלְכָּא דְעֵילָם וְתִדְעָל מַלְכָּא דְעַמְמִין וְאַמְרָפֶל מַלְכָּא דְּבָבֶל וְאַרְיוֹךְ מַלְכָּא דְּאֶלָּסָר אַרְבְּעָה מַלְכִין לְקֻבֵּיל חַמְשָׁא: י וּמֵישַׁר חַקְלַיָּא בֵּירִין בֵּירִין מַסְקַן חֵימָרָא וַעֲרָקוּ מַלְכָּא דִסְדוֹם וַעֲמוֹרָה וּנְפָלוּ תַּמָּן וּדְאִשְׁתָּאֲרוּ לְטוּרָא עֲרָקוּ: יא וּשְׁבוֹ יָת כָּל קִנְיָנָא דִסְדוֹם וַעֲמוֹרָה וְיָת כָּל מֵיכְלְהוֹן וַאֲזָלוּ:

הַמִּדְבָּר רש״י: ז וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־עֵין מִשְׁפָּט הִוא קָדֵשׁ וַיַּכּוּ אֶת־כָּל־שְׂדֵה הָעֲמָלֵקִי וְגַם אֶת־הָאֱמֹרִי הַיֹּשֵׁב בְּחַצְצֹן תָּמָר רש״י: ח וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־סְדֹם וּמֶלֶךְ עֲמֹרָה וּמֶלֶךְ אַדְמָה וּמֶלֶךְ כתיב צביים קרי צְבוֹיִם וּמֶלֶךְ בֶּלַע הִוא־צֹעַר וַיַּעַרְכוּ אִתָּם מִלְחָמָה בְּעֵמֶק הַשִּׂדִּים: ט אֵת כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם וְאַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר וְאַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָּסָר אַרְבָּעָה מְלָכִים אֶת־הַחֲמִשָּׁה רש״י: י וְעֵמֶק הַשִּׂדִּים בְּאֵרֹת בְּאֵרֹת חֵמָר וַיָּנֻסוּ מֶלֶךְ־סְדֹם וַעֲמֹרָה וַיִּפְּלוּ־שָׁמָּה וְהַנִּשְׁאָרִים הֵרָה נָסוּ רש״י: יא וַיִּקְחוּ אֶת־כָּל־רְכֻשׁ סְדֹם וַעֲמֹרָה וְאֶת־כָּל־

רש״י

מִישׁוֹר שֶׁל פָּארָן אֵיל שְׁמוֹ, וְשֶׁל מַמְרֵא אֵלוֹנֵי שְׁמוֹ, וְשֶׁל יַרְדֵּן כִּכָּר שְׁמוֹ, וְשֶׁל שִׁטִּים אָבֵל שְׁמוֹ: "אָבֵל הַשִּׁטִּים" וְכֵן בַּעַל גָּד בַּעַל שְׁמוֹ, וְכֻלָּם מִתַּרְגְּמִין 'מֵישַׁר' וְכָל אֶחָד שְׁמוֹ עָלָיו: **עַל־הַמִּדְבָּר.** אֵצֶל הַמִּדְבָּר, כְּמוֹ: (במדבר ב) "וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה": **(ז) עֵין מִשְׁפָּט הִוא קָדֵשׁ.** עַל שֵׁם הֶעָתִיד, שֶׁעֲתִידִין מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְהִשָּׁפֵט שָׁם עַל עִסְקֵי אוֹתוֹ הָעַיִן, וְהֵם מֵי מְרִיבָה, וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגְּמוֹ כִּפְשׁוּטוֹ: מָקוֹם שֶׁהָיוּ בְּנֵי הַמְּדִינָה מִתְקַבְּצִים שָׁם לְכָל מִשְׁפָּט: **שְׂדֵה הָעֲמָלֵקִי.** עֲדַיִן לֹא נוֹלַד עֲמָלֵק, וְנִקְרָא עַל שֵׁם הֶעָתִיד: **בְּחַצְצֹן תָּמָר.** הִיא עֵין גֶּדִי, מִקְרָא מְלֵא (בדברי הימים כ) בִּיהוֹשָׁפָט: **(ט) אַרְבָּעָה מְלָכִים וְגוֹ'.** וְאַף עַל פִּי כֵן נִצְּחוּ הַמּוּעָטִים, לְהוֹדִיעֲךָ שֶׁגִּבּוֹרִים הָיוּ וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא נִמְנַע אַבְרָם מִלְּרָדֹף אַחֲרֵיהֶם: **(י) בְּאֵרֹת בְּאֵרֹת חֵמָר.** בְּאֵרוֹת הַרְבֵּה הָיוּ שָׁם שֶׁנּוֹטְלִין מִשָּׁם אֲדָמָה לְטִיט שֶׁל בִּנְיָן. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה, שֶׁהָיָה הַטִּיט מְגֻבָּל בָּהֶם וְנַעֲשָׂה נֵס לְמֶלֶךְ סְדוֹם שֶׁיָּצָא מִשָּׁם, לְפִי שֶׁהָיוּ בָּאֵמוֹת מִקְצָתָן שֶׁלֹּא הָיוּ מַאֲמִינִין שֶׁנִּיצּוֹל אַבְרָהָם מֵאוּר כַּשְׂדִּים מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ, וְכֵיוָן שֶׁיָּצָא זֶה מִן הַחֵמָר, הֶאֱמִינוּ בְּאַבְרָהָם לְמַפְרֵעַ (ב״ר): **הֵרָה נָסוּ.** לָהָר נָסוּ, הֵרָה כְּמוֹ לָהַר, כָּל תֵּבָה שֶׁצְּרִיכָה לָמֶ״ד בִּתְחִלָּתָהּ הִטִּיל לָהּ הֵ״א בְּסוֹפָהּ. וְיֵשׁ חִלּוּק בֵּין הֵרָה לְהָהָרָה, שֶׁהֵ״א שֶׁבְּסוֹף הַתֵּבָה עוֹמֶדֶת בִּמְקוֹם לָמֶ״ד שֶׁבְּרֹאשָׁהּ, אֲבָל (סְפָרִים אֲחֵרִים: זוֹ) אֵינָהּ עוֹמֶדֶת בִּמְקוֹם לָמֶ״ד וּנְקוּדָה (סְפָרִים אֲחֵרִים: לִנְקֹד) פַּתָּ״ח תַּחְתֶּיהָ, וַהֲרֵי "הֵרָה" כְּמוֹ לָהַר, אוֹ כְּמוֹ אֶל הַר, וְאֵינוֹ מְפֹרָשׁ לְאֵיזֶה הַר, אֶלָּא שֶׁכָּל אֶחָד נָס בַּאֲשֶׁר מָצָא הַר תְּחִלָּה, וּכְשֶׁהוּא נוֹתֵן הֵ״א בְּרֹאשָׁהּ לִכְתֹּב הָהָרָה, אוֹ הַמִּדְבָּרָה, פִּתְרוֹנוֹ כְּמוֹ אֶל הָהָר, אוֹ כְּמוֹ לְהָהָר (לָהַר), וּמַשְׁמָע לְאוֹתוֹ הַר הַיָּדוּעַ וּמְפֹרָשׁ בַּפָּרָשָׁה:

אָכְלָם וַיֵּלֵכוּ׃ יב וַיִּקַּחוּ אֶת־לוֹט וְאֶת־רְכֻשׁוֹ
בֶּן־אָחִי אַבְרָם וַיֵּלֵכוּ וְהוּא יֹשֵׁב בִּסְדֹם׃ רש״י
יג וַיָּבֹא הַפָּלִיט וַיַּגֵּד לְאַבְרָם הָעִבְרִי וְהוּא שֹׁכֵן
בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא הָאֱמֹרִי אֲחִי אֶשְׁכֹּל וַאֲחִי עָנֵר
וְהֵם בַּעֲלֵי בְרִית־אַבְרָם׃ רש״י יד וַיִּשְׁמַע אַבְרָם
כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו וַיָּרֶק אֶת־חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ
שְׁמֹנֶה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד־דָּן׃ רש״י
טו וַיֶּחָלֵק עֲלֵיהֶם | לַיְלָה הוּא וַעֲבָדָיו וַיַּכֵּם
וַיִּרְדְּפֵם עַד־חוֹבָה אֲשֶׁר מִשְּׂמֹאל לְדַמָּשֶׂק׃ רש״י
טז וַיָּשֶׁב אֵת כָּל־הָרְכֻשׁ וְגַם אֶת־לוֹט אָחִיו
וּרְכֻשׁוֹ הֵשִׁיב וְגַם אֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־הָעָם׃
יז וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־סְדֹם לִקְרָאתוֹ אַחֲרֵי שוּבוֹ
מֵהַכּוֹת אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר וְאֶת־הַמְּלָכִים אֲשֶׁר

יב וּשְׁבוֹ יָת לוֹט וְיָת קִנְיָנֵהּ בַּר
אֲחוּהִי דְּאַבְרָם וַאֲזָלוּ וְהוּא יָתֵב
בִּסְדוֹם׃ יג וַאֲתָא מְשֵׁיזְבָא וְחַוִּי
לְאַבְרָם עִבְרָאָה וְהוּא שָׁרֵי
בְּמֵישְׁרֵי מַמְרֵא אֱמוֹרָאָה אֲחוּהִי
דְּאֶשְׁכּוֹל וַאֲחוּהִי דְּעָנֵר וְאִנּוּן
אֲנָשֵׁי קְיָמֵהּ דְּאַבְרָם׃ יד וּשְׁמַע
אַבְרָם אֲרֵי אִשְׁתְּבִי אֲחוּהִי וְזָרֵיז
יָת עוּלֵמוֹהִי יְלִידֵי בֵיתֵהּ תְּלָת
מְאָה וְתַמְנֵי עֲסַר וּרְדַף עַד דָּן׃
טו וְאִתְפְּלֵג עֲלֵיהוֹן לֵילְיָא הוּא
וְעַבְדּוֹהִי וּמְחוֹנוּן וּרְדָפִנּוּן עַד
חוֹבָה דִּי מִצִּפּוּנָא לְדַמָּשֶׂק׃
טז וַאֲתֵב יָת כָּל קִנְיָנָא וְאַף יָת
לוֹט בַּר אֲחוּהִי וְקִנְיָנֵהּ אֲתֵיב וְאַף
יָת נְשַׁיָּא וְיָת עַמָּא׃ יז וּנְפַק
מַלְכָּא דִּסְדוֹם לְקַדָּמוּתֵהּ בָּתַר
דְּתָב מִלְּמִמְחֵי יָת כְּדָרְלָעוֹמֶר וְיָת
מַלְכַיָּא דִּי עִמֵּהּ לְמֵישַׁר מַפְנָא

רש״י

(יב) וְהוּא יוֹשֵׁב בִּסְדוֹם. מִי גָּרַם לוֹ זֹאת? יְשִׁיבָתוֹ בִּסְדוֹם: **(יג) וַיָּבֹא הַפָּלִיט.** לְפִי פְּשׁוּטוֹ זֶה עוֹג שֶׁפָּלַט מִן הַמִּלְחָמָה, וְהוּא שֶׁכָּתוּב: (דברים ג) ״כִּי רַק עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים״, וְזֶהוּ ׳נִשְׁאַר׳, שֶׁלֹּא הֲרָגוּהוּ אַמְרָפֶל וַחֲבֵרָיו כְּשֶׁהִכּוּ הָרְפָאִים בְּעַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם, תַּנְחוּמָא. וּמִדְרַשׁ בְּרֵאשִׁית רַבָּה: זֶה עוֹג שֶׁפָּלַט מִדּוֹר הַמַּבּוּל, וְזֶהוּ מִיֶּתֶר הָרְפָאִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל ו) ״הַנְּפִילִים הָיוּ בָאָרֶץ וְגוֹ׳״, וּמִתְּכוּן שֶׁיֵּהָרֵג אַבְרָם וְיִשָּׂא אֶת שָׂרָה: **הָעִבְרִי.** שֶׁבָּא מֵעֵבֶר הַנָּהָר (בראשית רבה): **בַּעֲלֵי בְרִית־אַבְרָם.** שֶׁכָּרְתוּ עִמּוֹ בְּרִית. (סְפָרִים אֲחֵרִים, דָּבָר אַחֵר: שֶׁהִשִּׁיאוּ לוֹ עֵצָה עַל הַמִּילָה, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּמָקוֹם אַחֵר): **(יד) וַיָּרֶק.** כְּתַרְגּוּמוֹ ׳וְזָרֵיז׳, וְכֵן: ״וַהֲרִיקֹתִי אַחֲרֵיכֶם חָרֶב״, אֶזְדַּיֵּן בְּחַרְבִּי עֲלֵיכֶם, וְכֵן: (שמות טו) ״אָרִיק חַרְבִּי״, וְכֵן: (תהלים לה) ״וְהָרֵק חֲנִית וּסְגֹר״: **חֲנִיכָיו.** חֲנוּכוֹ כְּתִיב (ס״א קרי) זֶה אֱלִיעֶזֶר שֶׁחֲנָכוֹ לְמִצְוֹת, וְהוּא לְשׁוֹן הַתְחָלַת כְּנִיסַת הָאָדָם, אוֹ כְּלִי, לָאֻמָּנוּת שֶׁהוּא עָתִיד לַעֲמֹד בָּהּ, וְכֵן: (משלי כב) ״חֲנוֹךְ לַנַּעַר״, (במדבר ז) ״חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ״, (תהלים ל) ״חֲנֻכַּת הַבַּיִת״, וּבְלַעַ״ז קוֹרִין לוֹ אינצניי״ר: **שְׁמֹנֶה עָשָׂר וְגוֹ׳.** (נדרים לב) רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: אֱלִיעֶזֶר לְבַדּוֹ הָיָה וְהוּא מִנְיַן גִּמַטְרִיָּא שֶׁל שְׁמוֹ: **עַד דָּן.** שָׁם תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ שֶׁרָאָה שֶׁעֲתִידִין בָּנָיו לְהַעֲמִיד שָׁם עֵגֶל (סנהדרין צו): **(טו) וַיֶּחָלֵק עֲלֵיהֶם.** לְפִי פְּשׁוּטוֹ סָרַס הַמִּקְרָא: ׳וַיֶּחָלֵק הוּא וַעֲבָדָיו עֲלֵיהֶם לַיְלָה׳ כְּדֶרֶךְ הָרוֹדְפִים שֶׁמִּתְפַּלְּגִים אַחַר הַנִּרְדָּפִים כְּשֶׁבּוֹרְחִים זֶה לְכָאן וְזֶה לְכָאן: **לַיְלָה.** כְּלוֹמַר אַחַר שֶׁחָשְׁכָה לֹא נִמְנַע מִלְּרָדְפָם. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה, שֶׁנֶּחֱלַק הַלַּיְלָה וּבְחֶצְיוֹ הָרִאשׁוֹן נַעֲשָׂה לוֹ נֵס וְחֶצְיוֹ הַשֵּׁנִי נִשְׁמַר וּבָא לוֹ לַחֲצוֹת לַיְלָה שֶׁל מִצְרַיִם: **עַד־חוֹבָה.** אֵין מָקוֹם שֶׁשְּׁמוֹ חוֹבָה, וְדָן, קוֹרֵא ׳חוֹבָה׳, עַל שֵׁם עֲבוֹדַת גִּילּוּלִים שֶׁעֲתִידָה לִהְיוֹת שָׁם: **(יז) עֵמֶק שָׁוֵה.** כָּךְ שְׁמוֹ, וְתַרְגּוּמוֹ ׳לְמֵישַׁר מַפְנָא׳, פָּנוּי

אִתּוֹ אֶל־עֵמֶק שָׁוֵה הוּא עֵמֶק הַמֶּלֶךְ רש״י׃
יח וּמַלְכִּי־צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם הוֹצִיא לֶחֶם וָיָיִן
וְהוּא כֹהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן רש״י׃ יט וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמַר
בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ רש״י׃
כ וּבָרוּךְ אֵל עֶלְיוֹן אֲשֶׁר־מִגֵּן צָרֶיךָ בְּיָדֶךָ
וַיִּתֶּן־לוֹ מַעֲשֵׂר מִכֹּל רש״י׃ חמישי כא וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־
סְדֹם אֶל־אַבְרָם תֶּן־לִי הַנֶּפֶשׁ וְהָרְכֻשׁ קַח־
לָךְ רש״י׃ כב וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־מֶלֶךְ סְדֹם
הֲרִמֹּתִי יָדִי אֶל־יְהוָה אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם
וָאָרֶץ רש״י׃ כג אִם־מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ־נַעַל וְאִם־
אֶקַּח מִכָּל־אֲשֶׁר־לָךְ וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הֶעֱשַׁרְתִּי
אֶת־אַבְרָם רש״י׃ כד בִּלְעָדַי רַק אֲשֶׁר אָכְלוּ
הַנְּעָרִים וְחֵלֶק הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי עָנֵר

הוּא אֲתַר בֵּית רִיסָא דְּמַלְכָּא׃
יח וּמַלְכִּי צֶדֶק מַלְכָּא דִירוּשְׁלֶם
אַפִּיק לְחֵם וַחֲמָר וְהוּא מְשַׁמֵּשׁ
קֳדָם אֵל עִלָּאָה׃ יט וּבָרְכֵהּ וַאֲמַר
בְּרִיךְ אַבְרָם לְאֵל עִלָּאָה דִּקְנִיָנֵהּ
שְׁמַיָּא וְאַרְעָא׃ כ וּבְרִיךְ אֵל
עִלָּאָה דִּמְסַר סָנְאָךְ בִּידָךְ וִיהַב לֵהּ
חַד מִן עַסְרָא מִכֹּלָּא׃ כא וַאֲמַר
מַלְכָּא דִּסְדוֹם לְאַבְרָם הַב לִי
נַפְשָׁתָא וְקִנְיָנָא (בכל הס׳ סַב) דְּבַר
לָךְ׃ כב וַאֲמַר אַבְרָם לְמַלְכָּא
דִּסְדוֹם אֲרִימִית יְדִי בְּצִלּוֹ קֳדָם יְיָ
קֳדָם אֵל עִלָּאָה דִּקְנִיָנֵהּ שְׁמַיָּא
וְאַרְעָא׃ כג אִם מִחוּטָא וְעַד
עַרְקַת מְסָנָא וְאִם אֶסַּב מִכָּל דִּי
לָךְ וְלָא תֵימַר אֲנָא אַעְתָּרִית יָת
אַבְרָם׃ כד לְחוֹד (בכל הס׳ בַּר)
מִדְּאֲכָלוּ עוּלֵמַיָּא וָחֶלָק גֻּבְרַיָּא דִּי
אֲזָלוּ עִמִּי עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא

רש״י

מֵאִילָנוֹת וּמִכָּל מִכְשׁוֹל: **עֵמֶק הַמֶּלֶךְ.** בֵּית רִיסָא דְּמַלְכָּא, בֵּית רִיס אֶחָד שֶׁהוּא שְׁלֹשִׁים קָנִים, שֶׁהָיָה מְיֻחָד לַמֶּלֶךְ לְצַחֵק שָׁם. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: עֵמֶק שֶׁהֵשִׁיבוּ שָׁם כָּל הָאֻמּוֹת וְהִמְלִיכוּ אֶת אַבְרָהָם עֲלֵיהֶם לִנְשִׂיא אֱלֹהִים וּלְקָצִין: **(יח) וּמַלְכִּי־צֶדֶק.** מִדְרַשׁ אַגָּדָה, הוּא שֵׁם בֶּן נֹחַ (נדרים לב): **לֶחֶם וָיָיִן.** כָּךְ עוֹשִׂים לִיגֵעֵי מִלְחָמָה, וְהֶרְאָה לוֹ שֶׁאֵין בְּלִבּוֹ עָלָיו עַל שֶׁהָרַג אֶת בָּנָיו. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: רָמַז לוֹ עַל הַמְּנָחוֹת וְעַל הַנְּסָכִים שֶׁיַּקְרִיבוּ שָׁם בָּנָיו: **(יט) קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ.** כְּמוֹ: (תהלים קמו) ״עוֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ״, עַל יְדֵי עֲשִׂיָּתָן קָנָאן לִהְיוֹת שֶׁלּוֹ: **(כ) אֲשֶׁר מִגֵּן.** אֲשֶׁר הִסְגִּיר, וְכֵן (הושע יא) ״אֲמַגְּנֵךְ יִשְׂרָאֵל״: **וַיִּתֶּן־לוֹ.** אַבְרָם: **מַעֲשֵׂר מִכֹּל.** אֲשֶׁר לוֹ, לְפִי שֶׁהָיָה כֹּהֵן: **(כא) תֶּן־לִי הַנֶּפֶשׁ.** (הַגּוּפִים מִן) הַשְּׁבִי שֶׁלִּי שֶׁהִצַּלְתָּ, הַחֲזֵר לִי הַגּוּפִים לְבַדָּם: **(כב) הֲרִמֹּתִי יָדִי.** לְשׁוֹן שְׁבוּעָה, מֵרִים אֲנִי אֶת יָדִי לְאֵל עֶלְיוֹן, וְכֵן: (בראשית כב) ״כִּי נִשְׁבַּעְתִּי״, נִשְׁבַּע אֲנִי, וְכֵן: (בראשית כג) ״נָתַתִּי כֶסֶף הַשָּׂדֶה קַח מִמֶּנִּי״, נוֹתֵן אֲנִי לְךָ כֶּסֶף הַשָּׂדֶה וְקָחֵהוּ מִמֶּנִּי: **(כג) אִם־מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ־נַעַל.** אֲעַכֵּב לְעַצְמִי מִן הַשֶּׁבִי: **וְאִם־אֶקַּח מִכָּל־אֲשֶׁר לָךְ.** וְאִם תֹּאמַר לָתֵת לִי שָׂכָר מִבֵּית גְּנָזֶיךָ, לֹא אֶקַּח: **וְלֹא תֹאמַר וּגוֹ׳.** שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִבְטִיחָנִי לְעַשְּׁרֵנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל יב) ״וַאֲבָרֶכְךָ וּגוֹ׳״: **(כד) הַנְּעָרִים.** עֲבָדַי אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי וְעוֹד ״עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא וּגוֹ׳״, אַף עַל פִּי שֶׁעֲבָדַי נִכְנְסוּ לַמִּלְחָמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״הוּא וַעֲבָדָיו וַיַּכֵּם״, וְעָנֵר וַחֲבֵרָיו יָשְׁבוּ עַל הַכֵּלִים לִשְׁמֹר, אֲפִלּוּ הָכִי ״הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם״, וּמִמֶּנּוּ לָמַד דָּוִד, שֶׁאָמַר: (שמואל א ל) ״כְּחֵלֶק הַיֹּרֵד לַמִּלְחָמָה וּכְחֵלֶק הַיֹּשֵׁב עַל־הַכֵּלִים יַחְדָּו יַחֲלֹקוּ״, וּלְכָךְ נֶאֱמַר: (שם כה) ״וַיְהִי מֵהַיּוֹם הַהוּא וָמַעְלָה וַיְשִׂימֵהָ לְחֹק וּלְמִשְׁפָּט״, וְלֹא נֶאֱמַר: ׳וְהָלְאָה׳, לְפִי שֶׁכְּבָר

אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם רש״י׃ ס
טו א אַחַר | הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה דְבַר־יְהוָה
אֶל־אַבְרָם בַּמַּחֲזֶה לֵאמֹר אַל־תִּירָא אַבְרָם
אָנֹכִי מָגֵן לָךְ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד רש״י׃ ב וַיֹּאמֶר
אַבְרָם אֲדֹנָי יֱהוִה מַה־תִּתֶּן־לִי וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ
עֲרִירִי וּבֶן־מֶשֶׁק בֵּיתִי הוּא דַּמֶּשֶׂק אֱלִיעֶזֶר רש״י׃
ג וַיֹּאמֶר אַבְרָם הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע וְהִנֵּה
בֶן־בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי רש״י׃ ד וְהִנֵּה דְבַר־יְהוָה
אֵלָיו לֵאמֹר לֹא יִירָשְׁךָ זֶה כִּי־אִם אֲשֶׁר יֵצֵא
מִמֵּעֶיךָ הוּא יִירָשֶׁךָ׃ ה וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה
וַיֹּאמֶר הַבֶּט־נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים
אִם־תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה
זַרְעֶךָ רש״י׃ ו וְהֶאֱמִן בַּיהוָה וַיַּחְשְׁבֵהָ לוֹ

אִנּוּן יְקַבְּלוּן חֲלָקְהוֹן׃ א בָּתַר פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין הֲוָה פִּתְגָמָא דַיְיָ עִם אַבְרָם בִּנְבוּאָה לְמֵימָר לָא תִדְחַל אַבְרָם מֵימְרִי תְּקוֹף לָךְ אַגְרָךְ סַגִּי לַחֲדָא׃ ב וַאֲמַר אַבְרָם יְיָ אֱלֹהִים מַה תִּתֶּן לִי וַאֲנָא אָזֵיל בְּלָא וְלָד וּבַר פַּרְנָסָא הָדֵין דִּבְבֵיתִי הוּא דַּמַּשְׁקָאָה אֱלִיעֶזֶר׃ ג וַאֲמַר אַבְרָם הָא לִי לָא יְהַבְתְּ וְלָד וְהָא בַר בֵּיתִי יָרֵית יָתִי׃ ד וְהָא פִּתְגָמָא דַיְיָ עִמֵּהּ לְמֵימַר לָא יִרְתְּנָךְ דֵּין אֶלָּהֵין בַּר דְּתוֹלִיד הוּא יִרְתְּנָךְ׃ ה וְאַפִּיק יָתֵהּ לְבָרָא וַאֲמַר אִסְתְּכִי כְּעַן לִשְׁמַיָּא וּמְנֵי כּוֹכְבַיָּא אִם תְּכוֹל לְמִמְנֵי יָתְהוֹן וַאֲמַר לֵהּ כְּדֵין יְהוֹן בְּנָיְךָ׃ ו וְהֵימִין בְּמֵימְרָא דַיְיָ וְחָשְׁבַהּ

רש״י

נִתַּן הַחֹק בִּימֵי אַבְרָהָם׃ **(א) אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה.** כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר׃ ׳אַחַר׳, סָמוּךְ, ׳אַחֲרֵי׳, מֻפְלָג (בראשית רבה). ״אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה״, אַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ נֵס זֶה שֶׁהָרַג אֶת הַמְּלָכִים וְהָיָה דּוֹאֵג וְאוֹמֵר׃ ׳שֶׁמָּא קִבַּלְתִּי שָׂכָר עַל כָּל צִדְקוֹתַי׳, לְכָךְ אָמַר לוֹ הַמָּקוֹם׃ **אַל תִּירָא אַבְרָם אָנֹכִי מָגֵן לָךְ,** מִן הָעֹנֶשׁ, שֶׁלֹּא תֵּעָנֵשׁ עַל כָּל אוֹתָן נְפָשׁוֹת שֶׁהָרַגְתָּ, וּמַה שֶּׁאַתָּה דּוֹאֵג עַל קִבּוּל שְׂכָרְךָ, שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד׃ **(ב) הוֹלֵךְ עֲרִירִי.** מְנַחֵם בֶּן סָרוּק פֵּרְשׁוֹ לְשׁוֹן יוֹרֵשׁ, וְחָבֵר לוֹ (מלאכי ב) ״עֵר וְעֹנֶה״, עֲרִירִי, בְּלֹא יוֹרֵשׁ, כַּאֲשֶׁר תֹּאמַר׃ (איוב לא) ״וּבְכָל תְּבוּאָתִי תְּשָׁרֵשׁ״, תְּעַקֵּר שָׁרָשֶׁיהָ, כָּךְ לְשׁוֹן עֲרִירִי חֲסַר בָּנִים, וּבְלַעַ״ז דישאנפנטי״ש. וְלִי נִרְאֶה, עֵר וְעוֹנֶה מִגִּזְרַת׃ (שה״ש ה) ״וְלִבִּי עֵר״, וַעֲרִירִי לְשׁוֹן חֶרְבָּן, וְכֵן׃ (תהלים קלז) ״עָרוּ עָרוּ״, וְכֵן׃ (חבקוק ג) ״עָרוֹת יְסוֹד״, וְכֵן׃ (ירמיה נא) ״עַרְעָר תִּתְעַרְעַר״, וְכֵן׃ (צפניה ב) ״כִּי אַרְזָה עֲרָה״׃ **וּבֶן מֶשֶׁק בֵּיתִי.** כְּתַרְגּוּמוֹ שֶׁכָּל בֵּיתִי נִזּוֹן עַל פִּיו, כְּמוֹ׃ (בראשית מא) ״וְעַל פִּיךָ יִשַּׁק״, אַפּוֹטְרוֹפָּא שֶׁלִּי, וְאִלּוּ הָיָה לִי בֵּן, הָיָה בְּנִי מְמַנֶּה עַל שֶׁלִּי׃ **דַּמֶּשֶׂק.** לְפִי הַתַּרְגּוּם, מִדַּמֶּשֶׂק הָיָה. וּלְפִי מִדְרַשׁ אַגָּדָה, שֶׁרָדַף הַמְּלָכִים עַד דַּמֶּשֶׂק. וּבַגְּמָרָא שֶׁלָּנוּ דָּרְשׁוּ נוֹטְרִיקוֹן׃ דּוֹלֶה וּמַשְׁקֶה מִתּוֹרַת רַבּוֹ לַאֲחֵרִים׃ **(ג) הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע.** וּמַה תּוֹעֶלֶת בְּכָל אֲשֶׁר תִּתֵּן לִי?׃ **(ה) וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה.** לְפִי פְּשׁוּטוֹ׃ הוֹצִיאוֹ מֵאָהֳלוֹ לַחוּץ לִרְאוֹת הַכּוֹכָבִים. וּלְפִי מִדְרָשׁוֹ, אָמַר לוֹ׃ צֵא מֵאִצְטַגְנִינוּת שֶׁלְּךָ, שֶׁרָאִיתָ בַּמַּזָּלוֹת שֶׁאֵינְךָ עָתִיד לְהַעֲמִיד בֵּן, אַבְרָם אֵין לוֹ בֵּן, אֲבָל אַבְרָהָם יֵשׁ לוֹ בֵּן. וְכֵן שָׂרַי לֹא תֵּלֵד, אֲבָל שָׂרָה תֵּלֵד, אֲנִי קוֹרֵא לָכֶם שֵׁם אַחֵר וְיִשְׁתַּנֶּה הַמַּזָּל. דָּבָר אַחֵר׃ הוֹצִיאוֹ מֵחֻלְּלוֹ שֶׁל עוֹלָם וְהִגְבִּיהוֹ לְמַעְלָה מִן הַכּוֹכָבִים, וְזֶהוּ לְשׁוֹן הַבָּטָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה׃ **(ו) וְהֶאֱמִן בַּה׳.** לֹא שָׁאַל לוֹ אוֹת עַל זֹאת, אֲבָל עַל יְרֻשַּׁת הָאָרֶץ שָׁאַל לוֹ אוֹת וְאָמַר לוֹ׃ ״בַּמָּה

לֵה לְזָכוּ: ז וַאֲמַר לֵה אֲנָא יְיָ
דְּאַפֵּקְתָּךְ מֵאוּרָא דְכַשְׂדָּאֵי לְמִתַּן
לָךְ יָת אַרְעָא הָדָא לְמֵירְתַהּ:
ח וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים בְּמָה אֵדַע אֲרֵי
אֵרְתִּינַהּ: ט וַאֲמַר לֵה קְרַב קֳדָמַי
עֶגְלִין תְּלָתָא וְעִזִּין תְּלָתָא וְדִכְרִין
תְּלָת וְשַׁפְנִינָא וּבַר יוֹנָא: י וְקָרֵב
קֳדָמוֹהִי יָת כָּל אִלֵּין וּפַלִּיג יָתְהוֹן
בְּשָׁוֶה וִיהַב פַּלְגַיָּא פְּלוּג לָקֳבֵל
חַבְרֵהּ וְיָת עוֹפָא לָא פַלִּיג:
יא וּנְחַת עוֹפָא עַל פַּגְלַיָּא וְאַפְרַח

צְדָקָה רש״י׳: ששי ז וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר
הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֶת לְךָ אֶת־הָאָרֶץ
הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ: ח וַיֹּאמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בַּמָּה
אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה: ט וַיֹּאמֶר אֵלָיו קְחָה לִי
עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאַיִל מְשֻׁלָּשׁ
וְתֹר וְגוֹזֶל רש״י׳: י וַיִּקַּח־לוֹ אֶת־כָּל־אֵלֶּה וַיְבַתֵּר
אֹתָם בַּתָּוֶךְ וַיִּתֵּן אִישׁ־בִּתְרוֹ לִקְרַאת רֵעֵהוּ
וְאֶת־הַצִּפֹּר לֹא בָתָר רש״י׳: יא וַיֵּרֶד הָעַיִט עַל־

רש״י

אֵדַע״?: **וַיַּחְשְׁבֶהָ לּוֹ צְדָקָה.** הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָשְׁבָהּ לְאַבְרָם לִזְכוּת וְלִצְדָקָה עַל הָאֱמוּנָה שֶׁהֶאֱמִין בּוֹ. דָּבָר אַחֵר: ״בַּמָּה אֵדַע״? לֹא שָׁאַל לוֹ אוֹת, אֶלָּא אָמַר לְפָנָיו: ׳הוֹדִיעֵנִי בְּאֵיזֶה זְכוּת יִתְקַיְּמוּ בָהּ׳. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בִּזְכוּת הַקָּרְבָּנוֹת: **(ט) עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת.** (ב״ר) שְׁלֹשָׁה עֲגָלִים, רֶמֶז לִשְׁלֹשָׁה פָּרִים: פַּר יוֹם הַכִּפּוּרִים, וּפַר הֶעְלֵם דָּבָר שֶׁל צִבּוּר וְעֶגְלָה עֲרוּפָה: **וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת.** רֶמֶז לְשָׂעִיר הַנַּעֲשָׂה בִּפְנִים וּשְׂעִירֵי מוּסָפִין שֶׁל מוֹעֵד, וּשְׂעִיר חַטַּאת יָחִיד: **וְאַיִל מְשֻׁלָּשׁ.** אָשָׁם וַדַּאי וְאָשָׁם תָּלוּי וְכִבְשָׂה שֶׁל חַטַּאת יָחִיד: **וְתוֹר וְגוֹזָל.** תּוֹר וּבֶן יוֹנָה: **(י) וַיְבַתֵּר אֹתָם.** חִלֵּק כָּל אֶחָד לִשְׁנֵי חֲלָקִים, וְאֵין הַמִּקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ, לְפִי שֶׁהָיָה כּוֹרֵת בְּרִית עִמּוֹ לִשְׁמֹר הַבְטָחָתוֹ, לְהוֹרִישׁ לְבָנָיו אֶת הָאָרֶץ, כְּדִכְתִיב: (לקמן) ״בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה׳ אֶת אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר וְגוֹ׳״, וְדֶרֶךְ כּוֹרְתֵי בְּרִית לְחַלֵּק בְּהֵמָה וְלַעֲבֹר בֵּין בִּתְרֶיהָ, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר לְהַלָּן: (ירמיה לד) ״הָעוֹבְרִים בֵּין בִּתְרֵי הָעֵגֶל״, אַף כָּאן: ״תַּנּוּר עָשָׁן וְלַפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים״, הוּא שְׁלוּחוֹ שֶׁל שְׁכִינָה שֶׁהוּא אֵשׁ: **וְאֶת הַצִּפֹּר לֹא בָתָר.** לְפִי שֶׁהָאֻמּוֹת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, נִמְשְׁלוּ לְפָרִים וְאֵילִים וּשְׂעִירִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים כב) ״סְבָבוּנִי פָּרִים רַבִּים וְגוֹ׳״, וְאוֹמֵר: (דניאל ח) ״וְהָאַיִל אֲשֶׁר־רָאִיתָ בַּעַל הַקְּרָנָיִם מַלְכֵי מָדַי וּפָרָס״, וְאוֹמֵר: ״וְהַצִּפִּיר הַשָּׂעִיר מֶלֶךְ יָוָן״, וְיִשְׂרָאֵל נִמְשְׁלוּ לִבְנֵי יוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (שה״ש ב) ״יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע״. לְפִיכָךְ, בִּתֵּר הַבְּהֵמוֹת רֶמֶז עַל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁיִּהְיוּ כָּלִין וְהוֹלְכִין, ״וְאֶת־הַצִּפֹּר לֹא בָתָר״, רֶמֶז שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל קַיָּמִין לְעוֹלָם: **(יא) הָעַיִט.** הוּא עוֹף, וְעַל שֵׁם שֶׁהוּא עָט וְשׁוֹאֵף אֶת הַנְּבֵלוֹת, לָטוּשׁ עֲלֵי אֹכֶל, כְּמוֹ: (שמואל א טו) ״וַתָּעַט אֶל הַשָּׁלָל״: **עַל־הַפְּגָרִים.** הַבְּתָרִים. (סְפָרִים אֲחֵרִים: הַפְּגָרִים מְתַרְגְּמִינָן פַּגְלַיָּא אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁהֻרְגְּלוּ לְתַרְגֵּם ״אִישׁ בִּתְרוֹ״ וִיהַב פַּלְגַיָּא, נִתְחַלֵּף לָהֶם תֵּבַת פַּגְלַיָּא לְפַלְגַיָּא, וְתִרְגְּמוּ: ״הַפְּגָרִים״, ׳פַּלְגַיָּא׳, וְכָל הַמְּתַרְגֵּם כֵּן טוֹעֶה, לְפִי שֶׁאֵין לְהַקִּישׁ בְּתָרִים לִפְגָרִים, שֶׁבְּתָרִים תַּרְגּוּמוֹ: פַּלְגַיָּא, וּפְגָרִים תַּרְגּוּמוֹ פַּגְלַיָּא, לְשׁוֹן פִּגּוּל, כְּמוֹ: (ויקרא ז) ״פִּגּוּל הוּא״ לְשׁוֹן פֶּגֶר. כַּךְ שָׁמַעְתִּי מִפִּי רַבֵּינוּ יְהוּדָה בֶּן ר׳ שְׁמוּאֵל וְכֵן הַגִּירְסָא בְּרַשִׁ״י כְּתַב יָד. וּבִכְתַב יָד אַחֶרֶת כְּתִיב כַּךְ פֵּירֵשׁ רַבֵּינוּ מֵאִיר בֶּן ר׳ שְׁמוּאֵל): **וַיַּשֵּׁב.** לְשׁוֹן נְשִׁיבָה וְהַפְרָחָה כְּמוֹ: ״יַשֵּׁב רוּחוֹ״, רָמַז שֶׁיָּבֹא דָּוִד בֶּן יִשַׁי לְכַלּוֹתָם וְאֵין מַנִּיחִין אוֹתוֹ מִן הַשָּׁמַיִם, עַד שֶׁיָּבֹא מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ:

הַפְּגָרִים וַיֵּשֶׁב אֹתָם אַבְרָם רש״י׃ יב וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ
לָבוֹא וְתַרְדֵּמָה נָפְלָה עַל־אַבְרָם וְהִנֵּה אֵימָה
חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נֹפֶלֶת עָלָיו רש״י׃ יג וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם
יָדֹעַ תֵּדַע כִּי־גֵר | יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם
וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה רש״י׃
יד וְגַם אֶת־הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי וְאַחֲרֵי־
כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל רש״י׃ טו וְאַתָּה תָּבוֹא
אֶל־אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם תִּקָּבֵר בְּשֵׂיבָה טוֹבָה רש״י׃
טז וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה כִּי לֹא־שָׁלֵם עֲוֹן
הָאֱמֹרִי עַד־הֵנָּה רש״י׃ יז וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה
וַעֲלָטָה הָיָה וְהִנֵּה תַנּוּר עָשָׁן וְלַפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר

יָתְהוֹן אַבְרָם׃ יב וַהֲוָה שִׁמְשָׁא
לְמֵיעַל וְשִׁנְתָּא נְפָלַת עַל אַבְרָם
וְהָא אֵימָה קְבַל סַגִּי נְפָלַת
עֲלוֹהִי׃ יג וַאֲמַר לְאַבְרָם מִדַּע
תִּדַּע אֲרֵי דַיָּרִין יְהוֹן בְּנָיךְ בְּאַרְעָא
דְּלָא דִילְהוֹן וְיִפְלְחוּן בְּהוֹן וִיעַנּוּן
יָתְהוֹן אַרְבַּע מְאָה שְׁנִין׃ יד וְאַף
יָת עַמָּא דִּיפְלְחוּן בְּהוֹן דָּיִין אֲנָא
וּבָתַר כֵּן יִפְקוּן בְּקִנְיָנָא סַגִּי׃
טו וְאַתְּ תֵּיעוֹל לְוַת אֲבָהָתָךְ
בְּשְׁלָם תִּתְקְבַר בְּסֵיבוּ טָבָא׃
טז וְדָרָא רְבִיעָאָה יְתוּבוּן הָכָא
אֲרֵי לָא שְׁלִים חוֹבָא דֶאֱמוֹרָאָה
עַד כְּעַן׃ יז וַהֲוָה שִׁמְשָׁא עַלַת
וְקִבְלָא הֲוָה וְהָא תַּנּוּר דְּתִנָּן
וּבְעוּר דְּאֶשְׁתָּא דִּי עֲדָא בֵּין

רש״י

(יב) וְהִנֵּה אֵימָה וְגוֹ׳. רֶמֶז לְצָרוֹת וְחֹשֶׁךְ שֶׁל גָּלֻיּוֹת: **(יג) כִּי־גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ.** מִשֶּׁנּוֹלַד יִצְחָק עַד שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, כֵּיצַד? יִצְחָק בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה כְּשֶׁנּוֹלַד יַעֲקֹב, וְיַעֲקֹב כְּשֶׁיָּרַד לְמִצְרַיִם אָמַר: (בראשית מז) ״יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה״, הֲרֵי ק״צ, וּבְמִצְרַיִם הָיוּ מָאתַיִם וְעֶשֶׂר כְּמִנְיַן רד״ו, הֲרֵי אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, וְאִם תֹּאמַר בְּמִצְרַיִם הָיוּ אַרְבַּע מֵאוֹת, הֲרֵי קְהָת מִיּוֹרְדֵי מִצְרַיִם הָיָה, צֵא וַחֲשֹׁב שְׁנוֹתָיו שֶׁל קְהָת וְשֶׁל עַמְרָם וּשְׁמוֹנִים שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁהָיָה כְּשֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, אֵין אַתָּה מוֹצֵא אֶלָּא שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים, וְאַתָּה צָרִיךְ לְהוֹצִיא מֵהֶן כָּל הַשָּׁנִים שֶׁחַי קְהָת אַחַר לֵידַת עַמְרָם, וְשֶׁחַי עַמְרָם אַחַר לֵידַת מֹשֶׁה: **בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם.** וְלֹא נֶאֱמַר: ׳בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם׳, אֶלָּא ״לֹא לָהֶם״, וּמִשֶּׁנּוֹלַד יִצְחָק: (בראשית כא) ״וַיָּגָר אַבְרָהָם וְגוֹ׳״, (בראשית כו) ״וַיָּגָר יִצְחָק בִּגְרָר״, (תהלים קה) ״וַיַּעֲקֹב גָּר בְּאֶרֶץ חָם״, (בראשית מז) ״לָגוּר בָּאָרֶץ בָּאנוּ״: **(יד) וְגַם אֶת־הַגּוֹי.** וְגַם, לְרַבּוֹת אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת, שֶׁאַף הֵם כָּלִים עַל שֶׁשִּׁעְבְּדוּ אֶת יִשְׂרָאֵל: **דָּן אָנֹכִי.** בְּעֶשֶׂר מַכּוֹת: **בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל.** בְּמָמוֹן גָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות יב) ״וַיְנַצְּלוּ אֶת מִצְרָיִם״: **(טו) וְאַתָּה תָּבוֹא.** וְלֹא תִּרְאֶה כָּל אֵלֶּה: **אֶל אֲבֹתֶיךָ.** אָבִיו עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, וְהוּא מְבַשְּׂרוֹ שֶׁיָּבוֹא אֵלָיו? לִמֶּדְךָ שֶׁעָשָׂה תֶּרַח תְּשׁוּבָה: **תִּקָּבֵר בְּשֵׂיבָה טוֹבָה.** בִּשְׂרוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה יִשְׁמָעֵאל תְּשׁוּבָה בְּיָמָיו וְלֹא יֵצֵא עֵשָׂו לְתַרְבּוּת רָעָה בְּיָמָיו, וּלְפִיכָךְ, מֵת ה׳ שָׁנִים קֹדֶם זְמַנּוֹ, וּבוֹ בַּיּוֹם מָרַד עֵשָׂו: **(טז) וְדוֹר רְבִיעִי.** לְאַחַר שֶׁיִּגְלוּ לְמִצְרַיִם יִהְיוּ שָׁם שְׁלֹשָׁה דּוֹרוֹת וְהָרְבִיעִי יָשׁוּבוּ לָאָרֶץ הַזֹּאת, לְפִי שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן הָיָה מְדַבֵּר עִמּוֹ וְכָרַת בְּרִית זוֹ, כִּדְכְתִיב: ״לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ״ וְכֵן הָיָה, יַעֲקֹב יָרַד לְמִצְרַיִם, צֵא וַחֲשֹׁב דּוֹרוֹתָיו: יְהוּדָה, פֶּרֶץ, חֶצְרוֹן, וְכָלֵב בֶּן חֶצְרוֹן מִבָּאֵי הָאָרֶץ הָיָה: **כִּי לֹא שָׁלֵם עֲוֹן הָאֱמֹרִי.** לִהְיוֹת מִשְׁתַּלֵּחַ מֵאַרְצוֹ עַד אוֹתוֹ זְמַן, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִפְרַע מֵאֻמָּה עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא סְאָתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כז): ״בְּסַאסְאָה בְּשַׁלְּחָהּ תְּרִיבֶנָּה״: **(יז) וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה.** כְּמוֹ: (בראשית מב) ״וַיְהִי הֵם מְרִיקִים שַׂקֵּיהֶם״, (מלכים ב יג) ״וַיְהִי הֵם קוֹבְרִים אִישׁ״, כְּלוֹמַר ׳וַיְהִי דָּבָר זֶה׳: **הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה.** שָׁקְעָה:

פַּלְגַיָּא הָאִלֵּין: יח בְּיוֹמָא הַהוּא גְּזַר יְיָ עִם אַבְרָם קְיָם לְמֵימַר לִבְנָיךְ יְהָבִית יָת אַרְעָא הָדָא מִן נַהְרָא דְּמִצְרַיִם וְעַד נַהְרָא רַבָּא נַהְרָא פְּרָת: יט יָת שַׁלְמָאֵי וְיָת קְנִזָּאֵי וְיָת קַדְמוֹנָאֵי: כ וְיָת חִתָּאֵי וְיָת פְּרִזָּאֵי וְיָת גִּבָּרָאֵי: כא וְיָת אֱמוֹרָאֵי וְיָת כְּנַעֲנָאֵי וְיָת גִּרְגָּשָׁאֵי וְיָת יְבוּסָאֵי: א וְשָׂרַי אִתַּת אַבְרָם לָא יְלִידַת לֵהּ וְלַהּ אַמְתָא מִצְרֵיתָא וּשְׁמַהּ הָגָר: ב וַאֲמַרַת שָׂרַי לְאַבְרָם הָא כְּעַן מַנְעַנִי יְיָ מִלְּמֵילַד עוּל כְּעַן לְוַת אַמְתִי מָה אִם אִתְבְּנֵי מִנַּהּ וְקַבִּיל אַבְרָם לְמֵימַר שָׂרַי: ג וּדְבָרַת שָׂרַי אִתַּת אַבְרָם יָת הָגָר מִצְרֵיתָא אַמְתַהּ מִסּוֹף עֲשַׂר שְׁנִין לְמִתַּב אַבְרָם

עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים הָאֵלֶּה רש״י: יח בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת יְהוָה אֶת־אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת מִנְּהַר מִצְרַיִם עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת רש״י: יט אֶת־הַקֵּינִי וְאֶת־הַקְּנִזִּי וְאֵת הַקַּדְמֹנִי רש״י: כ וְאֶת־הַחִתִּי וְאֶת־הַפְּרִזִּי וְאֶת־הָרְפָאִים רש״י: כא וְאֶת־הָאֱמֹרִי וְאֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַגִּרְגָּשִׁי וְאֶת־הַיְבוּסִי: ס

טז א וְשָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם לֹא יָלְדָה לוֹ וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרִית וּשְׁמָהּ הָגָר רש״י: ב וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־אַבְרָם הִנֵּה־נָא עֲצָרַנִי יְהוָה מִלֶּדֶת בֹּא־נָא אֶל־שִׁפְחָתִי אוּלַי אִבָּנֶה מִמֶּנָּה וַיִּשְׁמַע אַבְרָם לְקוֹל שָׂרָי רש״י: ג וַתִּקַּח שָׂרַי אֵשֶׁת־אַבְרָם

רש״י

וַעֲלָטָה הָיָה. חָשַׁךְ הַיּוֹם: **וְהִנֵּה תַנּוּר עָשָׁן וְגוֹ׳.** רָמַז לוֹ שֶׁיִּפְלוּ הַמַּלְכִיּוֹת עוֹבְדֵי גִּילּוּלִים בְּגֵיהִנָּם. ״בָּאָה״ טַעְמוֹ לְמַעְלָה, לְכָךְ הוּא מְבֹאָר שֶׁבָּאָה כְּבָר, וְאִם הָיָה טַעְמוֹ לְמַטָּה בָּאָל״ף, הָיָה מְבֹאָר כְּשֶׁהִיא שׁוֹקַעַת, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן, שֶׁהֲרֵי כְּבָר כְּתִיב ״וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לָבֹא״, וְהַעֲבָרַת תַּנּוּר עָשָׁן לְאַחַר מִכָּאן הָיְתָה. נִמְצָא שֶׁכְּבָר שָׁקְעָה, וְזֶה חִלּוּק בְּכָל תֵּבָה לְשׁוֹן נְקֵבָה שֶׁיְּסוֹדָהּ שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, כְּמוֹ: בָּא, קָם שָׁב: כְּשֶׁהַטַּעַם לְמַעְלָה, לְשׁוֹן עָבַר הוּא, כְּגוֹן זֶה וּכְגוֹן: (לקמן כט) ״וְרָחֵל בָּאָה״, (לקמן לז) ״קָמָה אֲלֻמָּתִי״, (רות א) ״הִנֵּה שָׁבָה יְבִמְתֵּךְ״, וּכְשֶׁהַטַּעַם לְמַטָּה הוּא לְשׁוֹן הֹוֶה, דָּבָר שֶׁנַּעֲשָׂה עַכְשָׁו וְהוֹלֵךְ, כְּמוֹ: (לקמן כט) ״בָּאָה עִם הַצֹּאן״, (אסתר ב) ״בָּעֶרֶב הִיא בָאָה וּבַבֹּקֶר הִיא שָׁבָה״: **(יח) לְזַרְעֲךָ נָתַתִּי.** אֲמִירָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּאִלּוּ הִיא עֲשׂוּיָה (ב״ר): **עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת.** לְפִי שֶׁהוּא דָּבוּק לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קוֹרְאֵהוּ גָּדוֹל, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְאֻחָר בְּאַרְבָּעָה נְהָרוֹת הַיּוֹצְאִים מֵעֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל ב) ״וְהַנָּהָר הָרְבִיעִי הוּא פְּרָת״, מְשַׁל הֶדְיוֹט: עֶבֶד מֶלֶךְ — מֶלֶךְ, הִדְבֵּק לַשַּׁחֲוָר וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ: **(יט) אֶת־הַקֵּינִי.** (ב״ר) עֶשֶׂר אֻמּוֹת יֵשׁ כָּאן, וְלֹא נָתַן לָהֶם אֶלָּא שִׁבְעָה גּוֹיִם. וְהַשְּׁלִשָּׁה: אֱדוֹם וּמוֹאָב וְעַמּוֹן, וְהֵם קֵינִי, קְנִזִּי וְקַדְמוֹנִי עֲתִידִים לִהְיוֹת יְרֵשָׁה לָעָתִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיה יא) ״אֱדוֹם וּמוֹאָב מִשְׁלוֹחַ יָדָם וּבְנֵי עַמּוֹן מִשְׁמַעְתָּם״: **(כ) וְאֶת־הָרְפָאִים.** אֶרֶץ עוֹג, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: (דברים ג) ״הַהוּא יִקָּרֵא אֶרֶץ רְפָאִים״: **(א) שִׁפְחָה מִצְרִית.** בַּת פַּרְעֹה הָיְתָה. כְּשֶׁרָאָה נִסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לְשָׂרָה אָמַר: ׳מוּטָב שֶׁתְּהֵא בִּתִּי שִׁפְחָה בְּבֵית זֶה וְלֹא גְּבִירָה בְּבֵית אַחֵר׳: **(ב) אוּלַי אִבָّנֶה מִמֶּנָּה.** לִמֵּד עַל מִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים שֶׁאִינוֹ בָּנוּי אֶלָּא הָרוּס: **אִבָّנֶה מִמֶּנָּה.** בִּזְכוּת שֶׁאַכְנִיס צָרָתִי לְתוֹךְ בֵּיתִי: **לְקוֹל שָׂרָי.** (ב״ר) לְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁבָּהּ: **(ג) וַתִּקַּח שָׂרַי.** לְקָחַתָּהּ בִּדְבָרִים: ׳אַשְׁרֵיךְ שֶׁזָּכִית לִדְבֵק בְּגוּף קָדוֹשׁ

אֶת־הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחָתָהּ מִקֵּץ עֶשֶׂר שָׁנִים
לְשֶׁבֶת אַבְרָם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַתִּתֵּן אֹתָהּ לְאַבְרָם
אִישָׁהּ לוֹ לְאִשָּׁה׃ ד וַיָּבֹא אֶל־הָגָר וַתַּהַר
וַתֵּרֶא כִּי הָרָתָה וַתֵּקַל גְּבִרְתָּהּ בְּעֵינֶיהָ׃ ה וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־אַבְרָם חֲמָסִי עָלֶיךָ אָנֹכִי
נָתַתִּי שִׁפְחָתִי בְּחֵיקֶךָ וַתֵּרֶא כִּי הָרָתָה וָאֶקַּל
בְּעֵינֶיהָ יִשְׁפֹּט יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶיךָ׃ ו וַיֹּאמֶר
אַבְרָם אֶל־שָׂרַי הִנֵּה שִׁפְחָתֵךְ בְּיָדֵךְ עֲשִׂי־לָהּ
הַטּוֹב בְּעֵינָיִךְ וַתְּעַנֶּהָ שָׂרַי וַתִּבְרַח מִפָּנֶיהָ׃ ז וַיִּמְצָאָהּ מַלְאַךְ יְהוָה עַל־עֵין הַמַּיִם בַּמִּדְבָּר
עַל־הָעַיִן בְּדֶרֶךְ שׁוּר׃ ח וַיֹּאמַר הָגָר שִׁפְחַת
שָׂרַי אֵי־מִזֶּה בָאת וְאָנָה תֵלֵכִי וַתֹּאמֶר מִפְּנֵי
שָׂרַי גְּבִרְתִּי אָנֹכִי בֹרַחַת׃ ט וַיֹּאמֶר לָהּ
מַלְאַךְ יְהוָה שׁוּבִי אֶל־גְּבִרְתֵּךְ וְהִתְעַנִּי תַּחַת
יָדֶיהָ׃ י וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה הַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֵךְ וְלֹא יִסָּפֵר

בְּאַרְעָא דִכְנָעַן וִיהָבַת יָתַהּ
לְאַבְרָם בַּעֲלַהּ לַהּ לְאִנְתּוּ׃ ד וְעַל
לְוַת הָגָר וְעַדְיָאת וַחֲזַת אֲרֵי
עַדְיָאת וּקְלַת רַבְּנָתַהּ בְּעֵינָהָהּ׃
ה וַאֲמַרַת שָׂרַי לְאַבְרָם דִּין לִי
עֲלָךְ אֲנָא יְהָבִית אַמְתִי לָךְ וַחֲזַת
אֲרֵי עַדְיָאת וּקְלַית בְּעֵינָהָהּ יְדִין
יְיָ בֵּינִי וּבֵינָךְ׃ ו וַאֲמַר אַבְרָם
לְשָׂרַי הָא אַמְתִיךְ בִּידִיךְ עֲבִידִי
לַהּ כִּדְתַקִּין בְּעֵינָיְכִי וְעַנִיתַהּ שָׂרַי
וְעָרְקַת מִקֳּדָמָהּ׃ ז וְאַשְׁכְּחַהּ
מַלְאָכָא דַיְיָ עַל עֵינָא דְמַיָּא
בְּמַדְבְּרָא עַל עֵינָא בְּאָרְחָא
דְחַגְרָא׃ ח וַאֲמַר הָגָר אַמְתָא
דְשָׂרַי מְנָן אַתְּ אָתְיָא וּלְאָן אַתְּ
אָזְלָא וַאֲמַרַת מִן קֳדָם שָׂרַי רִבְּנָתִי
אֲנָא עָרָקָא (נ״י עֲרַקַת)׃ ט וַאֲמַר
לַהּ מַלְאָכָא דַיְיָ תּוּבִי לְוַת רִבּוֹנָתֵךְ
וְאִשְׁתַּעְבְּדִי תְּחוֹת יְדָהָא׃ י וַאֲמַר
לַהּ מַלְאָכָא דַיְיָ אַסְגָּאָה אַסְגֵּי יָת

רש״י

כָּזֶה׳ (ב״ר)׃ **מִקֵּץ עֶשֶׂר שָׁנִים.** מוֹעֵד הַקִּבּוּעַ לְאִשָּׁה שֶׁשָּׁהֲתָה עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה לְבַעְלָהּ, חַיָּב לִישָׂא אַחֶרֶת (יבמות סד)׃ **לְשֶׁבֶת אַבְרָם** וְגוֹ׳. מַגִּיד שֶׁאֵין יְשִׁיבַת חוּצָה לָאָרֶץ עוֹלָה לוֹ מִן הַמִּנְיָן, לְפִי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ (לעיל יב)׃ ״וְאֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל״ עַד שֶׁיָּבֹא לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל׃ **(ד) וַיָּבֹא אֶל־הָגָר וַתַּהַר.** רִאשׁוֹנָה (ב״ר)׃ **וַתֵּקַל גְּבִרְתָּהּ בְּעֵינֶיהָ.** אָמְרָה׃ שָׂרַי זוֹ אֵין סִתְרָהּ כְּגִלּוּיָהּ, מַרְאָה עַצְמָהּ כְּאִלּוּ הִיא צַדֶּקֶת, וְאֵינָהּ צַדֶּקֶת, שֶׁלֹּא זָכְתָה לְהֵרָיוֹן כָּל הַשָּׁנִים הַלָּלוּ, וַאֲנִי נִתְעַבַּרְתִּי מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה (ב״ר)׃ **(ה) חֲמָסִי עָלֶיךָ.** חָמָס הֶעָשׁוּי לִי, עָלֶיךָ אֲנִי מַטִּילָה הָעֹנֶשׁ, כְּשֶׁהִתְפַּלַּלְתָּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא׃ (לעיל טו) ״מַה־תִּתֶּן־לִי וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי״, לֹא הִתְפַּלַּלְתָּ אֶלָּא עָלֶיךָ, וְהָיָה לְךָ לְהִתְפַּלֵּל עַל שְׁנֵינוּ, וְהָיִיתִי אֲנִי נִפְקֶדֶת עִמְּךָ, וְעוֹד דְּבָרֶיךָ אַתָּה חוֹמֵס מִמֶּנִּי, שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ בִּזְיוֹנִי וְשׁוֹתֵק (ב״ר)׃ **אָנֹכִי נָתַתִּי שִׁפְחָתִי** וְגוֹ׳ **בֵּינִי וּבֵינֶיךָ.** כָּל בֵּינְךָ שֶׁבַּמִּקְרָא חָסֵר, וְזֶה מָלֵא, קְרִי בֵּיהּ וּבֵינֶיךָ (ר״ל נוֹכֵחַ לִנְקֻבָּה), שֶׁהִכְנִיסָה עַיִן הָרַע בְּעִבּוּרָהּ שֶׁל הָגָר, וְהִפִּילָה עֻבָּרָהּ, הוּא שֶׁהַמַּלְאָךְ אוֹמֵר לְהָגָר׃ ״הִנֵּךְ הָרָה״, וַהֲלֹא כְּבָר הָרְתָה, וְהוּא מְבַשֵּׁר לָהּ שֶׁתִּהַר? אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁהִפִּילָה הֵרָיוֹן הָרִאשׁוֹן׃ **(ו) וַתְּעַנֶּהָ שָׂרַי.** הָיְתָה מְשַׁעְבֶּדֶת בָּהּ בְּקֹשִׁי (ב״ר)׃ **(ח) אֵי־מִזֶּה בָאת.** מֵהֵיכָן בָּאת. יוֹדֵעַ הָיָה, אֶלָּא לִיתֵּן לָהּ פֶּתַח לִיכָּנֵס עִמָּהּ בִּדְבָרִים, וּלְשׁוֹן ״אֵי־מִזֶּה״ אַיֵּה הַמָּקוֹם שֶׁתֹּאמַר עָלָיו׃ ׳מִזֶּה אֲנִי בָּא׳׃ **(ט) וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ ה׳** וְגוֹ׳. עַל כָּל אֲמִירָה הָיָה שָׁלוּחַ לָהּ מַלְאָךְ אַחֵר, לְכָךְ נֶאֱמַר ׳מַלְאָךְ׳ בְּכָל אֲמִירָה

מֵרֹב׃ יא וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה הִנָּךְ הָרָה
וְיֹלַדְתְּ בֵּן וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל כִּי־שָׁמַע
יְהוָה אֶל־עָנְיֵךְ׃ רס״א יב וְהוּא יִהְיֶה פֶּרֶא אָדָם
יָדוֹ בַכֹּל וְיַד כֹּל בּוֹ וְעַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו
יִשְׁכֹּן׃ רס״א יג וַתִּקְרָא שֵׁם־יְהוָה הַדֹּבֵר אֵלֶיהָ
אַתָּה אֵל רָאִי כִּי אָמְרָה הַגַּם הֲלֹם רָאִיתִי
אַחֲרֵי רֹאִי׃ רס״א יד עַל־כֵּן קָרָא לַבְּאֵר בְּאֵר לַחַי
רֹאִי הִנֵּה בֵין־קָדֵשׁ וּבֵין בָּרֶד׃ רס״א טו וַתֵּלֶד הָגָר
לְאַבְרָם בֵּן וַיִּקְרָא אַבְרָם שֵׁם־בְּנוֹ אֲשֶׁר־יָלְדָה
הָגָר יִשְׁמָעֵאל׃ רס״א טז וְאַבְרָם בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה
וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּלֶדֶת־הָגָר אֶת־יִשְׁמָעֵאל
לְאַבְרָם׃ רס״א ס יז א וַיְהִי אַבְרָם בֶּן־תִּשְׁעִים
שָׁנָה וְתֵשַׁע שָׁנִים וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־אַבְרָם
וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי־אֵל שַׁדַּי הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה

בְּנָיְכִי וְלָא יִתְמְנוּן מִסְּגֵי׃
יא וַאֲמַר לַהּ מַלְאֲכָא דַיְיָ הָא אַתְּ
מְעַדְיָא וְתֵלְדִין בָּר וְתִקְרִין שְׁמֵהּ
יִשְׁמָעֵאל אֲרֵי קַבִּיל יְיָ צְלוֹתִיךְ׃
יב וְהוּא יְהֵא מָרוּד בֶּאֱנָשָׁא הוּא
יְהֵא צְרִיךְ לְכֹלָּא וִידָא דִבְנֵי
אֲנָשָׁא יְהוֹן צְרִיכִין לֵהּ וְעַל אַפֵּי
כָּל אֲחוֹהִי יִשְׁרֵי׃ יג וְצַלִּיאַת
בִּשְׁמָא דַיְיָ דִּמִתְמַלֵּל עִמַּהּ אֲמַרַת
אַתְּ הוּא אֱלָהָא דְחָזֵי כֹּלָּא אֲרֵי
אֲמַרַת הַבְרַם הָכָא (נ״י הַאַף אֲנָא)
שָׁרֵיתִי חָזְיָא בָּתַר דְּאִתְגְּלִי לִי׃
יד עַל כֵּן קְרָא לִבְאֵרָא בְּאֵרָא
דְמַלְאַךְ קַיָּמָא אִתַּחְזֵי עֲלַהּ הָא
(הִיא) בֵּין רְקָם וּבֵין חַגְרָא׃
טו וִילִידַת הָגָר לְאַבְרָם בָּר וּקְרָא
אַבְרָם שׁוּם בְּרֵהּ דִּילִידַת הָגָר
יִשְׁמָעֵאל׃ טז וְאַבְרָם בַּר תְּמָנָן
וְשִׁתָּ שְׁנִין כַּד יְלִידַת הָגָר יָת
יִשְׁמָעֵאל לְאַבְרָם׃ א וַהֲוָה אַבְרָם
בַּר תִּשְׁעִין וּתְשַׁע שְׁנִין וְאִתְגְּלִי יְיָ

רש״י

וַאֲמִירָה׃ **(יא) הִנָּךְ הָרָה.** כְּשֶׁתָּשׁוּבִי תַּהֲרִי, כְּמוֹ (שופטים יג) ״הִנָּךְ הָרָה״ דְּאִשֵּׁת מָנוֹחַ׃ **וְיֹלַדְתְּ בֵּן.** כְּמוֹ וְיָלַדְתְּ, וְדוֹמֶה לוֹ׃ (ירמיה כב) ״יֹשַׁבְתְּ בַּלְּבָנוֹן מְקֻנַּנְתְּ בָּאֲרָזִים״׃ **וְקָרָאת שְׁמוֹ.** צִוּוּי הוּא, כְּמוֹ שֶׁאוֹמֵר לְזָכָר׃ ״וְקָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ יִצְחָק״׃ **(יב) פֶּרֶא אָדָם.** אוֹהֵב מִדְבָּרוֹת לָצוּד חַיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב׃ (בראשית כא) ״וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר וַיְהִי רוֹבֶה קַשֶּׁת״׃ **יָדוֹ בַכֹּל.** לִסְטִים׃ **וְיַד כֹּל בּוֹ.** הַכֹּל שׂוֹנְאִין אוֹתוֹ וּמִתְגָּרִין בּוֹ׃ **וְעַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו יִשְׁכֹּן.** שֶׁיִּהְיֶה זַרְעוֹ גָּדוֹל (ב״ר)׃ **(יג) אַתָּה אֵל רָאִי.** נָקוּד חֲטַף קָמָץ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שֵׁם דָּבָר׃ אֱלוֹהַּ הָרְאִיָּה שֶׁרוֹאֶה בְּעֶלְבּוֹן שֶׁל עֲלוּבִין (סְפָרִים אֲחֵרִים, דָּבָר אַחֵר׃ ״אַתָּה אֵל רָאִי״, מַשְׁמָע שֶׁהוּא רוֹאֶה הַכֹּל וְאֵין שׁוּם דָּבָר רוֹאֶה אוֹתוֹ)׃ **הַגַּם הֲלֹם.** לְשׁוֹן תְּמַהּ׃ וְכִי סְבוּרָה הָיִיתִי שֶׁאַף הֲלוֹם בַּמִּדְבָּרוֹת רָאִיתִי שְׁלוּחוֹ שֶׁל מָקוֹם, אַחַר רֹאִי אוֹתָם בְּבֵיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁשָּׁם הָיִיתִי רְגִילָה לִרְאוֹת מַלְאָכִים? וְתֵדַע שֶׁהָיְתָה רְגִילָה לִרְאוֹתָם, שֶׁהֲרֵי מָנוֹחַ רָאָה אֶת הַמַּלְאָךְ פַּעַם אַחַת וְאָמַר ״מוֹת נָמוּת״, וְזוֹ רָאֲתָה אַרְבָּעָה זֶה אַחַר זֶה וְלֹא חָרְדָה׃ **(יד) בְּאֵר לַחַי רֹאִי.** כְּתַרְגּוּמוֹ׃ ׳בְּאֵרָא דְמַלְאַךְ קַיָּמָא אִתַּחְזֵי עֲלַהּ׳׃ **(טו) וַיִּקְרָא אַבְרָם שֵׁם וְגוֹ׳.** אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁמַע אַבְרָהָם דִּבְרֵי הַמַּלְאָךְ שֶׁאָמַר׃ ״וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל״, שָׂרְתָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ עָלָיו וּקְרָאוֹ יִשְׁמָעֵאל׃ **(טז) וְאַבְרָם בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְגוֹ׳.** לְשִׁבְחוֹ שֶׁל יִשְׁמָעֵאל נִכְתַּב, לְהוֹדִיעַ שֶׁהָיָה בֶּן שֵׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה כְּשֶׁנִּמּוֹל וְלֹא עִכֵּב׃ **(א) אֲנִי־אֵל שַׁדַּי.** אֲנִי הוּא שֶׁיֵּשׁ דַּי בֶּאֱלָהוּתִי לְכָל בְּרִיָּה. לְפִיכָךְ, ״הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי״ וְאֶהְיֶה לְךָ לֵאלֹהַּ וּלְפַטְרוֹן, וְכֵן כָּל מָקוֹם שֶׁהוּא בַּמִּקְרָא פֵּרוּשׁוֹ כָּךְ׃ דַּי שֶׁלּוֹ, וְהַכֹּל לְפִי

תָּמִים רש״י׃ ב וְאֶתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וְאַרְבֶּה
אֹתְךָ בִּמְאֹד מְאֹד רש״י׃ ג וַיִּפֹּל אַבְרָם עַל־פָּנָיו
וַיְדַבֵּר אִתּוֹ אֱלֹהִים לֵאמֹר רש״י׃ ד אֲנִי הִנֵּה
בְרִיתִי אִתָּךְ וְהָיִיתָ לְאַב הֲמוֹן גּוֹיִם׃ ה וְלֹא־
יִקָּרֵא עוֹד אֶת־שִׁמְךָ אַבְרָם וְהָיָה שִׁמְךָ
אַבְרָהָם כִּי אַב־הֲמוֹן גּוֹיִם נְתַתִּיךָ רש״י׃
ו וְהִפְרֵתִי אֹתְךָ בִּמְאֹד מְאֹד וּנְתַתִּיךָ לְגוֹיִם
וּמְלָכִים מִמְּךָ יֵצֵאוּ רש״י׃ שביעי ז וַהֲקִמֹתִי אֶת־
בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם
לִבְרִית עוֹלָם לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ
אַחֲרֶיךָ רש״י׃ ח וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֶת־
אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֶת כָּל־אֶרֶץ כְּנַעַן לַאֲחֻזַּת עוֹלָם
וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים רש״י׃ ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
אֶל־אַבְרָהָם וְאַתָּה אֶת־בְּרִיתִי תִשְׁמֹר אַתָּה

לְאַבְרָם וַאֲמַר לֵהּ אֲנָא אֵל שַׁדַּי
פְּלַח קֳדָמַי וְהֱוֵי שְׁלִים׃ ב וְאֶתֵּן
קְיָמִי בֵּין מֵימְרִי וּבֵינָךְ וַאַסְגֵּי
יָתָךְ לַחֲדָא לַחֲדָא׃ ג וּנְפַל אַבְרָם
עַל אַפּוֹהִי וּמַלִּיל עִמֵּהּ יְיָ
לְמֵימָר׃ ד אֲנָא הָא (גְּזַר בנ״י איננו)
קְיָמִי עִמָּךְ וּתְהֵי לְאַב סַגִּי
עַמְמִין׃ ה וְלָא יִתְקְרֵי עוֹד יָת
שְׁמָךְ אַבְרָם וִיהֵי שְׁמָךְ אַבְרָהָם
אֲרֵי אַב סַגִּי עַמְמִין יְהָבִתָּךְ׃
ו וְאַפִּישׁ יָתָךְ לַחֲדָא לַחֲדָא
וְאֶתְּנִנָּךְ לְכִנְשִׁין וּמַלְכִין דְּשַׁלִּיטִין
בְּעַמְמַיָּא מִנָּךְ יִפְקוּן׃ ז וַאֲקִים
יָת קְיָמִי בֵּין מֵימְרִי וּבֵינָךְ וּבֵין
בְּנָיִךְ בַּתְרָךְ לְדָרֵיהוֹן לִקְיָם עָלָם
לְמֵהֱוֵי לָךְ לֵאלָהָא וְלִבְנָיִךְ
בַּתְרָךְ׃ ח וְאֶתֵּן לָךְ וְלִבְנָיִךְ בַּתְרָךְ
יָת אַרְעָא תּוֹתָבוּתָךְ יָת כָּל אַרְעָא
דִכְנַעַן לְאַחֲסָנַת עָלָם וְאֶהֱוֵי לְהוֹן
לֵאלָהָא׃ ט וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָהָם
וְאַתְּ יָת קְיָמִי תִּטַּר אַתְּ וּבְנָיִךְ

רש״י

הָעִנְיָן: **הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי.** כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳פְּלַח קֳדָמַי׳, הִדָּבֵק בַּעֲבוֹדָתִי: **וְהְיֵה תָמִים.** אַף זֶה צִוּוּי אַחֵר צִוּוּי, הֱיֵה שָׁלֵם בְּכָל נִסְיוֹנוֹתַי, וּלְפִי מִדְרָשׁוֹ: ״הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי״, בְּמִצְוֹת מִילָה, וּבַדָּבָר הַזֶּה תִּהְיֶה תָּמִים, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהָעָרְלָה בְּךָ אַתָּה בַּעַל מוּם לְפָנַי. דָּבָר אַחֵר: ״וְהְיֵה תָמִים״, עַכְשָׁו אַתָּה חָסֵר ה׳ אֵבָרִים: ב׳ עֵינַיִם, ב׳ אָזְנַיִם וְרֹאשׁ הַגְּוִיָּה. אוֹסִיף לְךָ אוֹת עַל שִׁמְךָ וְיִהְיוּ מִנְיַן אוֹתִיּוֹתֶיךָ רמ״ח כְּמִנְיַן אֵיבָרֶיךָ: **(ב) וְאֶתְּנָה בְרִיתִי.** בְּרִית שֶׁל אַהֲבָה וּבְרִית הָאָרֶץ, לְהוֹרִישָׁהּ לְךָ עַל יְדֵי מִצְוָה זוֹ: **(ג) וַיִּפֹּל אַבְרָם עַל־פָּנָיו.** מִמּוֹרָא הַשְּׁכִינָה, שֶׁעַד שֶׁלֹּא מָל, לֹא הָיָה בּוֹ כֹּחַ לַעֲמֹד וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ נִצֶּבֶת עָלָיו, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בְּבִלְעָם: ״נוֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם״ (בְּבָרַיְתָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְצָאתִי כֵּן): **(ה) כִּי אַב־הֲמוֹן גּוֹיִם.** לְשׁוֹן נוֹטְרִיקוֹן שֶׁל שְׁמוֹ, וְרֵי״שׁ שֶׁהָיְתָה בּוֹ בַּתְּחִלָּה, שֶׁלֹּא הָיָה אָב אֶלָּא לַאֲרָם שֶׁהוּא מְקוֹמוֹ, וְעַכְשָׁו אָב לְכָל הָעוֹלָם, וַאֲפִלּוּ רֵי״שׁ שֶׁהָיְתָה בּוֹ מִתְּחִלָּה לֹא זָזָה מִמְּקוֹמָהּ, שֶׁאַף יוּ״ד שֶׁל שָׂרַי נִתְרַעֲמָה עַל הַשְּׁכִינָה, עַד שֶׁהוֹסִיפָהּ לִיהוֹשֵׁעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר יב) ״וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן יְהוֹשֻׁעַ״: **(ו) וּנְתַתִּיךָ לְגוֹיִם.** יִשְׂרָאֵל וֶאֱדוֹם, שֶׁהָרֵי יִשְׁמָעֵאל כְּבָר הָיָה לוֹ, וְלֹא הָיָה מְבַשְּׂרוֹ עָלָיו: **(ז) וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי.** וּמַה הִיא הַבְּרִית? לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים: **(ח) לַאֲחֻזַּת עוֹלָם.** וְשָׁם אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲבָל (בַּר יִשְׂרָאֵל) הַדָּר בְּחוּצָה לָאָרֶץ כְּמִי שֶׁאֵין לוֹ אֱלוֹהַּ: **(ט) וְאַתָּה.** וָא״ו זוֹ מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן: ׳אֲנִי הִנֵּה בְּרִיתִי אִתְּךָ׳, וְאַתָּה הֱוֵי זָהִיר לִשְׁמָרָהּ, וּמַה הִיא שְׁמִירָתָהּ?

וְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדָרֹתָם רש״י׃ י זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר
תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ הִמּוֹל
לָכֶם כָּל־זָכָר רש״י׃ יא וּנְמַלְתֶּם אֵת בְּשַׂר
עָרְלַתְכֶם וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם רש״י׃
יב וּבֶן־שְׁמֹנַת יָמִים יִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר
לְדֹרֹתֵיכֶם יְלִיד בָּיִת וּמִקְנַת־כֶּסֶף מִכֹּל בֶּן־נֵכָר
אֲשֶׁר לֹא מִזַּרְעֲךָ הוּא רש״י׃ יג הִמּוֹל | יִמּוֹל יְלִיד
בֵּיתְךָ וּמִקְנַת כַּסְפֶּךָ וְהָיְתָה בְרִיתִי בִּבְשַׂרְכֶם
לִבְרִית עוֹלָם רש״י׃ יד וְעָרֵל | זָכָר אֲשֶׁר לֹא־
יִמּוֹל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא
מֵעַמֶּיהָ אֶת־בְּרִיתִי הֵפָר רש״י׃ ס טו וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם שָׂרַי אִשְׁתְּךָ לֹא־תִקְרָא
אֶת־שְׁמָהּ שָׂרָי כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ רש״י׃ טז וּבֵרַכְתִּי
אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֵן וּבֵרַכְתִּיהָ

בַּתְרָךְ לְדָרֵיהוֹן׃ י דָּא קְיָמִי דִּי
תִּטְרוּן בֵּין מֵימְרִי וּבֵינֵיכוֹן וּבֵין
בְּנָיִךְ בַּתְרָךְ מִגְּזַר לְכוֹן כָּל
דְּכוּרָא׃ יא וְתִגְּזְרוּן יָת בִּשְׂרָא
דְעָרְלָתְכוֹן וּתְהֵי (נ״י וּתְהֵא) לְאָת
קְיָם בֵּין מֵימְרִי וּבֵינֵיכוֹן׃ יב וּבַר
תְּמַנְיָא יוֹמִין יִתְגְּזַר (נ״י יִגְזַר)
לְכוֹן כָּל דְּכוּרָא לְדָרָתֵיכוֹן יְלִידֵי
בֵיתָא וּזְבִינֵי כַסְפָּא מִכֹּל בַּר
עַמְמִין דְּלָא מִבְּנָךְ הוּא׃
יג אִתְגַּזָּרָא יִתְגַּזְּרוּן (נ״י מִגְזַר
יִגְזַר) יְלִיד בֵּיתָךְ וּזְבִין כַּסְפָּךְ
וּתְהֵי קְיָמִי בְּבִשְׂרֵיכוֹן לִקְיָם עָלָם׃
יד וְעָרֵל דְּכוּרָא דִּי לָא יִגְזַר יָת
בְּשַׂר עָרְלָתֵהּ וְיִשְׁתֵּיצֵי אֲנָשָׁא
הַהִיא מֵעַמֵּיהּ יָת קְיָמִי אַשְׁנִי׃
טו וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָהָם שָׂרַי אִתְּתָךְ
לָא תִקְרֵי יָת שְׁמַהּ שָׂרָי אֲרֵי שָׂרָה
שְׁמַהּ׃ טז וֶאֱבָרֵךְ יָתַהּ וְאַף אֶתֵּן
מִנַּהּ לָךְ בַּר וֶאֱבָרְכִנַּהּ וּתְהֵי
לְכִנְשִׁין מַלְכִין דְּשַׁלִּיטִין בְּעַמְמַיָּא

רש״י

״זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ הִמּוֹל לָכֶם וְגוֹ׳״: **(י) בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וְגוֹ׳.** אוֹתָם שֶׁל עַכְשָׁו: **וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ.** הָעֲתִידִין לְהִוָּלֵד אַחֲרֶיךָ: **הִמּוֹל.** כְּמוֹ לְהִמּוֹל, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר: ׳עֲשׂוֹת׳, כְּמוֹ לַעֲשׂוֹת: **(יא) וּנְמַלְתֶּם.** כְּמוֹ וּמַלְתֶּם, וְהַנּוּ״ן בּוֹ יְתֵרָה לִיסוֹד הַנּוֹפֵל בּוֹ לִפְרָקִים, כְּגוֹן נ׳ שֶׁל נוֹשֵׁךְ וְנ׳ שֶׁל נוֹשֵׁא, וּנְמַלְתֶּם כְּמוֹ וּנְשָׂאתֶם, אֲבָל יִמּוֹל לְשׁוֹן יִפְעַל כְּמוֹ: יֵעָשֶׂה, יֵאָכֵל (ברש״י ישן אינו): **(יב) יְלִיד בָּיִת.** שֶׁיְּלַדּוּהוּ הַשִּׁפְחָה בַּבַּיִת: **וּמִקְנַת־כֶּסֶף.** שֶׁקְּנָאוּהוּ מִשֶּׁנּוֹלַד: **(יג) הִמּוֹל יִמּוֹל יְלִיד בֵּיתְךָ.** כָּאן כָּפַל עָלָיו וְלֹא אָמַר לִשְׁמוֹנָה יָמִים, לְלַמֶּדְךָ שֶׁיֵּשׁ ׳יְלִיד בַּיִת׳ נִמּוֹל לְאַחַר (ס״א לאחד) שְׁמֹנָה יָמִים, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (דף קלח): **(יד) וְעָרֵל זָכָר.** כָּאן לִמֵּד שֶׁהַמִּילָה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁהוּא נִכָּר בֵּין זָכָר לִנְקֵבָה (ב״ר): **אֲשֶׁר לֹא־יִמּוֹל.** מִשֶּׁיַּגִּיעַ לִכְלַל עֲנָשִׁין: ״וְנִכְרְתָה״, אֲבָל אָבִיו אֵין עָנוּשׁ עָלָיו כָּרֵת, אֲבָל עוֹבֵר בַּ״עֲשֵׂה״: **וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ.** הוֹלֵךְ עֲרִירִי וּמֵת קֹדֶם זְמַנּוֹ (שבת קד): **(טו) לֹא־תִקְרָא אֶת שְׁמָהּ שָׂרָי.** דְּמַשְׁמַע שָׂרַי, לִי וְלֹא לַאֲחֵרִים, כִּי שָׂרָה סְתָם שְׁמָהּ, שֶׁתְּהֵא שָׂרָה עַל כֹּל (ברכות יג): **(טז) וּבֵרַכְתִּי אֹתָהּ.** וּמַה הִיא הַבְּרָכָה? שֶׁחָזְרָה לְנַעֲרוּתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן יח) ״הָיְתָה לִי עֶדְנָה״: **וּבֵרַכְתִּיהָ.** בַּהֲנָקַת שָׁדַיִם, כְּשֶׁנִּצְרְכָה לְכָךְ בְּיוֹם מִשְׁתֵּה שֶׁל יִצְחָק, שֶׁהָיוּ מְרַנְּנִים עֲלֵיהֶם שֶׁהֵבִיאוּ אֲסוּפִי מִן הַשּׁוּק, וְאוֹמְרִים: ׳בְּנֵנוּ הוּא׳. וְהֵבִיאָה כָּל אַחַת בְּנָהּ עִמָּהּ וּמֵנִיקָתָהּ לֹא הֵבִיאָה, וְהִיא הֵנִיקָה אֶת כֻּלָּם, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן כא) ״הֵנִיקָה בָנִים שָׂרָה״, בְּרֵאשִׁית

וְהָיִתָה לְגוֹיִם מַלְכֵי עַמִּים מִמֶּנָּה יִהְיוּ׃ רס״א
יז וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל־פָּנָיו וַיִּצְחָק וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ
הַלְּבֶן מֵאָה־שָׁנָה יִוָּלֵד וְאִם־שָׂרָה הֲבַת־
תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד׃ רס״א יח וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם
אֶל־הָאֱלֹהִים לוּ יִשְׁמָעֵאל יִחְיֶה לְפָנֶיךָ׃ רס״א
יט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲבָל שָׂרָה אִשְׁתְּךָ יֹלֶדֶת לְךָ
בֵּן וְקָרָאתָ אֶת־שְׁמוֹ יִצְחָק וַהֲקִמֹתִי אֶת־
בְּרִיתִי אִתּוֹ לִבְרִית עוֹלָם לְזַרְעוֹ אַחֲרָיו׃ רס״א
כ וּלְיִשְׁמָעֵאל שְׁמַעְתִּיךָ הִנֵּה בֵּרַכְתִּי אֹתוֹ
וְהִפְרֵיתִי אֹתוֹ וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ בִּמְאֹד מְאֹד
שְׁנֵים־עָשָׂר נְשִׂיאִם יוֹלִיד וּנְתַתִּיו לְגוֹי
גָּדוֹל׃ רס״א כא וְאֶת־בְּרִיתִי אָקִים אֶת־יִצְחָק אֲשֶׁר תֵּלֵד לְךָ שָׂרָה לַמּוֹעֵד

מִנַּהּ יְהוֹן׃ יז וּנְפַל אַבְרָהָם עַל אַפּוֹהִי וַחֲדִי וַאֲמַר בְּלִבֵּהּ הַלְבַר מְאָה שְׁנִין יְהֵי וְלַד וְאִם שָׂרָה הֲבַת תִּשְׁעִין שְׁנִין תְּלִיד׃ יח וַאֲמַר אַבְרָהָם קֳדָם יְיָ לְוַי יִשְׁמָעֵאל יִתְקַיָּם קֳדָמָךְ׃ יט וַאֲמַר יְיָ בְּקוּשְׁטָא שָׂרָה אִתְּתָךְ תְּלִיד לָךְ בַּר וְתִקְרֵי יָת שְׁמֵהּ יִצְחָק וַאֲקִים יָת קְיָמִי עִמַּהּ לִקְיָם עָלָם לִבְנוֹהִי בַּתְרוֹהִי׃ כ וְעַל יִשְׁמָעֵאל קַבֵּלִית צְלוֹתָךְ הָא בָּרֵכִית יָתֵהּ וְאַפֵּשׁ יָתֵהּ וְאַסְגֵּי יָתֵהּ לַחֲדָא לַחֲדָא תְּרֵין עֲשַׂר רַבְרְבַיָּא יְלִיד וְאֶתְּנִנֵּהּ לְעַם סַגִּי׃ כא וְיָת קְיָמִי אָקִים עִם יִצְחָק דִּי תְּלִיד לָךְ שָׂרָה לְזִמְנָא

רש״י

רַבָּה רְמָזוֹ בְּמִקְצָת: **(יז) וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל־פָּנָיו וַיִּצְחָק.** זֶה תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס לְשׁוֹן שִׂמְחָה: 'וַחֲדִי', וְשֶׁל שָׂרָה לְשׁוֹן מְחוֹךְ, לָמַדְתָּ שֶׁאַבְרָהָם הֶאֱמִין וְשָׂמַח וְשָׂרָה לֹא הֶאֱמִינָה וְלִגְלְגָה, וְזֶהוּ שֶׁהִקְפִּיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל שָׂרָה וְלֹא הִקְפִּיד עַל אַבְרָהָם: **הַלְּבֶן.** יֵשׁ תְּמִיהוֹת שֶׁהֵן קַיָּמוֹת, כְּמוֹ: (שמואל א ב) "הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי"? (שמואל ב טו) "הָרוֹאֶה אַתָּה"?; אַף זוֹ הִיא קַיֶּמֶת, וְכָךְ אָמַר בְּלִבּוֹ: 'הֲנַעֲשָׂה חֶסֶד זֶה לְאַחַר מַה שֶּׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לִי'?: **וְאִם־שָׂרָה הֲבַת־תִּשְׁעִים שָׁנָה.** הָיְתָה כְּדַאי לֵילֵד, וְאַף עַל פִּי שֶׁדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מוֹלִידִין בְּנֵי ת״ק שָׁנָה, בִּימֵי אַבְרָהָם נִתְמַעֲטוּ הַשָּׁנִים כְּבָר, וּבָא תְּשׁוּת כֹּחַ בָּעוֹלָם, וְצֵא וּלְמַד מֵעַשָּׂרָה דּוֹרוֹת שֶׁמִּנֹּחַ וְעַד אַבְרָהָם שֶׁמִּהֲרוּ תּוֹלְדוֹתֵיהֶן בְּנֵי ס׳ וּבְנֵי ע׳: **(יח) לוּ יִשְׁמָעֵאל יִחְיֶה.** הַלְוַאי שֶׁיִּחְיֶה יִשְׁמָעֵאל. אֵינִי כְּדַאי לְקַבֵּל מַתָּן שָׂכָר כָּזֶה: **יִחְיֶה לְפָנֶיךָ.** יִחְיֶה בִּירְאָתְךָ, כְּמוֹ: "הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי", פְּלַח קֳדָמַי: **(יט) אֲבָל.** לְשׁוֹן אֲמִתַּת דְּבָרִים, וְכֵן: (לקמן מב) "אֲבָל אֲשֵׁמִים אֲנַחְנוּ", (מלכים ב ד) "אֲבָל בֵּן אֵין לָהּ": **וְקָרָאתָ אֶת־שְׁמוֹ יִצְחָק.** עַל שֵׁם הַצְּחוֹק, וְיֵשׁ אוֹמְרִים עַל שֵׁם הָעַשָּׂרָה נִסְיוֹנוֹת, וְצֹ׳ שָׁנָה שֶׁל שָׂרָה, וְח׳ יָמִים שֶׁנִּמּוֹל וְק׳ שָׁנָה שֶׁל אַבְרָהָם. (סְפָרִים אֲחֵרִים: "וְאֶת בְּרִיתִי" לָמָּה נֶאֱמַר? הֲרֵי כְּבָר כְּתִיב: "וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי תִּשְׁמֹר אַתָּה וְזַרְעֲךָ וְגוֹ'"? אֶלָּא לְפִי שֶׁאוֹמֵר: "וַהֲקִמֹתִי וְגוֹ'", יָכוֹל בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי קְטוּרָה בִּכְלַל הַקִּיּוּם? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתּוֹ" וְלֹא עִם אֲחֵרִים). "וְאֶת־בְּרִיתִי אָקִים אֶת יִצְחָק" לָמָּה נֶאֱמַר? אֶלָּא לִמֵּד שֶׁהָיָה קָדוֹשׁ מִבֶּטֶן. דָּבָר אַחֵר: אָמַר רַבִּי אַבָּא: מִכָּאן לָמֵד קַל וָחֹמֶר בֶּן הַגְּבִירָה מִבֶּן הָאָמָה, כְּתִיב: "הִנֵּה בֵּרַכְתִּי אֹתוֹ וְהִפְרֵיתִי אֹתוֹ וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ" זֶה יִשְׁמָעֵאל, וְקַל וָחֹמֶר "וְאֶת־בְּרִיתִי אָקִים אֶת־יִצְחָק": **אֶת־בְּרִיתִי.** בְּרִית הַמִּילָה תְּהֵא מְסוּרָה לְזַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק: **(כ) שְׁנֵים־עָשָׂר נְשִׂיאִם.** כַּעֲנָנִים יִכְלוּ, כְּמוֹ: (משלי כה) "נְשִׂיאִים וְרוּחַ":

הַזֶּה בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת׃ כב וַיְכַל לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיַּעַל
אֱלֹהִים מֵעַל אַבְרָהָם רס״י׃ כג וַיִּקַּח אַבְרָהָם
אֶת־יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְאֵת כָּל־יְלִידֵי בֵיתוֹ וְאֵת
כָּל־מִקְנַת כַּסְפּוֹ כָּל־זָכָר בְּאַנְשֵׁי בֵית אַבְרָהָם
וַיָּמָל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתָם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ אֱלֹהִים רס״י׃ מפטיר כד וְאַבְרָהָם
בֶּן־תִּשְׁעִים וָתֵשַׁע שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ בְּשַׂר
עָרְלָתוֹ רס״י׃ כה וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ בֶּן־שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה
שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ אֵת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ רס״י׃ כו בְּעֶצֶם
הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ רס״י׃
כז וְכָל־אַנְשֵׁי בֵיתוֹ יְלִיד בָּיִת וּמִקְנַת־כֶּסֶף
מֵאֵת בֶּן־נֵכָר נִמֹּלוּ אִתּוֹ׃ פפפ

הֲדֵין בְּשַׁתָּא אָחֳרָנְתָּא׃ כב וְשֵׁיצִי
לְמַלָּלָא עִמֵּהּ וְאִסְתַּלַּק יְקָרָא דַיְיָ
מֵעֲלָווֹהִי דְּאַבְרָהָם׃ כג וּדְבַר
אַבְרָהָם יָת יִשְׁמָעֵאל בְּרֵהּ וְיָת כָּל
יְלִידֵי בֵיתֵהּ וְיָת כָּל זְבִינֵי כַסְפֵּהּ
כָּל דְּכוּרָא בַּאֲנָשֵׁי בֵּית אַבְרָהָם
וּגְזַר יָת בִּשְׂרָא דְעָרְלָתְהוֹן בִּכְרַן
יוֹמָא הָדֵין כְּמָא דִי מַלִּיל עִמֵּהּ
יְיָ׃ כד וְאַבְרָהָם בַּר תִּשְׁעִין וּתְשַׁע
שְׁנִין כַּד גְּזַר בִּשְׂרָא דְעָרְלְתֵהּ׃
כה וְיִשְׁמָעֵאל בְּרֵהּ בַּר תְּלָת עַשְׂרֵי
שְׁנִין כַּד גְּזַר יָת בִּשְׂרָא דְעָרְלְתֵהּ׃
כו בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין אִתְגְּזַר (נ״י
גְּזַר) אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּרֵהּ׃
כז וְכָל אֲנָשֵׁי בֵיתֵהּ יְלִידֵי בֵיתָא
וּזְבִינֵי כַסְפָּא מִן בַּר עַמְמִין
אִתְגְּזָרוּ (נ״י גְּזָרוּ) עִמֵּהּ׃ פ פ פ

קכ״ו פסוקים נמל״ו סימן מכנדב״י סימן

רש״י

(כב) מֵעַל אַבְרָהָם. לָשׁוֹן נְקֵיָּה הוּא כְּלַפֵּי שְׁכִינָה, וְלָמַדְנוּ (ב״ר) שֶׁהַצַּדִּיקִים מֶרְכַּבְתּוֹ שֶׁל מָקוֹם: **(כג) בְּעֶצֶם הַיּוֹם.** בּוֹ בַּיּוֹם שֶׁנִּצְטַוָּה, בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה, לֹא נִתְיָרֵא לֹא מִן הַגּוֹיִם וְלֹא מִן הַלֵּצָנִים, וְשֶׁלֹּא יִהְיוּ אוֹיְבָיו וּבְנֵי דּוֹרוֹ אוֹמְרִים: ׳אִלּוּ רְאִינוּהוּ לֹא הִנַּחְנוּהוּ לָמוּל וּלְקַיֵּם מִצְוָתוֹ שֶׁל מָקוֹם׳: **וַיָּמָל.** לְשׁוֹן וַיִּפְעַל: **(כד) בְּהִמֹּלוֹ.** בְּהִפָּעֲלוֹ, כְּמוֹ: (לעיל ב) ״בְּהִבָּרְאָם״: **בְּהִמֹּלוֹ.** (נָטַל אַבְרָהָם סַכִּין וְאָחַז בְּעָרְלָתוֹ וְרָצָה לַחְתּוֹךְ, וְהָיָה מִתְיָרֵא, שֶׁהָיָה זָקֵן. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? שָׁלַח יָדוֹ וְאָחַז עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְכָרוֹת עִמּוֹ הַבְּרִית״, ׳לוֹ׳ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא ״עִמּוֹ״, בְּרֵאשִׁית רַבָּה רַשִׁ״יָשָׁן). **(כה) בְּהִמֹּלוֹ אֵת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ.** בְּאַבְרָהָם לֹא נֶאֱמַר: ״אֵת״, לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה חָסֵר אֶלָּא חִתּוּךְ בָּשָׂר, שֶׁכְּבָר נִתְמַעֵךְ עַל יְדֵי תַּשְׁמִישׁ, אֲבָל יִשְׁמָעֵאל שֶׁהָיָה יֶלֶד הֵזִקַּק לַחֲתוֹךְ עָרְלָה וְלִפְרֹעַ הַמִּילָה, לְכָךְ נֶאֱמַר בּוֹ ״אֵת״ (בראשית רבה): **(כו) בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה.** שֶׁמָּלְאוּ לְאַבְרָהָם צ״ט שָׁנָה וּלְיִשְׁמָעֵאל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנִים, נִמּוֹל אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ:

חסלת פרשת לך לך

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. *האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לפרשת לך לך בישעיה פרק מ־מא

מ כז לָמָּה תֹאמַר יַעֲקֹב וּתְדַבֵּר יִשְׂרָאֵל נִסְתְּרָה דַרְכִּי מֵיהוָה וּמֵאֱלֹהַי מִשְׁפָּטִי יַעֲבוֹר: כח הֲלוֹא יָדַעְתָּ אִם־לֹא שָׁמַעְתָּ אֱלֹהֵי עוֹלָם | יְהוָה בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ לֹא יִיעַף וְלֹא יִיגָע אֵין חֵקֶר לִתְבוּנָתוֹ: כט נֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ וּלְאֵין אוֹנִים עָצְמָה יַרְבֶּה: ל וְיִיעֲפוּ נְעָרִים וְיִגָּעוּ וּבַחוּרִים כָּשׁוֹל יִכָּשֵׁלוּ: לא וְקוֹוֵי יְהוָה יַחֲלִיפוּ כֹחַ יַעֲלוּ אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים יָרוּצוּ וְלֹא יִיגָעוּ יֵלְכוּ וְלֹא יִיעָפוּ:

מא א הַחֲרִישׁוּ אֵלַי אִיִּים וּלְאֻמִּים יַחֲלִיפוּ כֹחַ יִגְּשׁוּ אָז יְדַבֵּרוּ יַחְדָּו לַמִּשְׁפָּט נִקְרָבָה: ב מִי הֵעִיר מִמִּזְרָח צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ יִתֵּן לְפָנָיו גּוֹיִם וּמְלָכִים יַרְדֶּה יִתֵּן כֶּעָפָר חַרְבּוֹ כְּקַשׁ נִדָּף קַשְׁתּוֹ: ג יִרְדְּפֵם יַעֲבֹר שָׁלוֹם אֹרַח בְּרַגְלָיו לֹא יָבוֹא: ד מִי־פָעַל וְעָשָׂה קֹרֵא הַדֹּרוֹת מֵרֹאשׁ אֲנִי יְהוָה רִאשׁוֹן וְאֶת־אַחֲרֹנִים אֲנִי־הוּא: ה רָאוּ אִיִּים וְיִירָאוּ קְצוֹת הָאָרֶץ יֶחֱרָדוּ קָרְבוּ וַיֶּאֱתָיוּן: ו אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ וּלְאָחִיו יֹאמַר חֲזָק: ז וַיְחַזֵּק חָרָשׁ אֶת־צֹרֵף מַחֲלִיק פַּטִּישׁ אֶת־הַוֹּלֵם פָּעַם אֹמֵר לַדֶּבֶק טוֹב הוּא וַיְחַזְּקֵהוּ בְמַסְמְרִים לֹא יִמּוֹט: ח וְאַתָּה יִשְׂרָאֵל עַבְדִּי יַעֲקֹב אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיךָ זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי: ט אֲשֶׁר הֶחֱזַקְתִּיךָ מִקְצוֹת הָאָרֶץ וּמֵאֲצִילֶיהָ קְרָאתִיךָ וָאֹמַר לְךָ עַבְדִּי־אַתָּה בְּחַרְתִּיךָ וְלֹא מְאַסְתִּיךָ: י אַל־תִּירָא כִּי־עִמְּךָ אָנִי אַל־תִּשְׁתָּע כִּי־אֲנִי אֱלֹהֶיךָ אִמַּצְתִּיךָ אַף־עֲזַרְתִּיךָ אַף־תָּמַכְתִּיךָ בִּימִין צִדְקִי: יא הֵן יֵבֹשׁוּ וְיִכָּלְמוּ כָּל הַנֶּחֱרִים בָּךְ יִהְיוּ כְאַיִן וְיֹאבְדוּ אַנְשֵׁי רִיבֶךָ: יב תְּבַקְשֵׁם וְלֹא תִמְצָאֵם אַנְשֵׁי מַצֻּתֶךָ יִהְיוּ כְאַיִן וּכְאֶפֶס אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֶּךָ: יג כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מַחֲזִיק יְמִינֶךָ הָאֹמֵר לְךָ אַל־תִּירָא אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ: יד אַל־תִּירְאִי תּוֹלַעַת יַעֲקֹב מְתֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי עֲזַרְתִּיךְ נְאֻם־יְהוָה

וְגֹאַלֵּךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: טו הִנֵּה שַׂמְתִּיךְ לְמוֹרַג חָרוּץ חָדָשׁ בַּעַל פִּיפִיּוֹת תָּדוּשׁ הָרִים וְתָדֹק
וּגְבָעוֹת כַּמֹּץ תָּשִׂים: טז תִּזֵּרֵם וְרוּחַ תִּשָּׂאֵם וּסְעָרָה תָּפִיץ אֹתָם וְאַתָּה תָּגִיל בַּיהוָה בִּקְדוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלָּל:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת,
הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת
וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ
אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל
הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמַּח בִּמְהֵרָה
בְיָמֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ,
בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד
אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ
יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ
אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם
וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

לוח זמנים לשבוע פרשת לך לך בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

כל הזמנים הם על פי השעון הרגיל, במדינות בהם נהוג "שעון קיץ" (גם בישראל), צריך להוסיף שעה בתאריכים בהם נהוג שעון הקיץ.

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע	05:54	05:59	08:05	08:07	08:37	08:40	09:33	09:35	16:54	16:50	17:19	17:14	16:33	17:24
חיפה	05:55	06:01	08:05	08:08	08:37	08:40	09:33	09:35	16:51	16:47	17:16	17:12	16:17	17:21
ירושלים	05:51	05:56	08:04	08:06	08:35	08:38	09:31	09:33	16:54	16:49	17:18	17:14	16:10	17:22
תל אביב	05:56	06:01	08:06	08:08	08:38	08:41	09:34	09:35	16:53	16:48	17:17	17:13	16:31	17:23
אוסטריה וינה	06:38	06:47	08:34	08:39	09:06	09:10	09:56	10:00	16:38	16:29	17:08	17:00	16:23	17:23
אוסטרליה מלבורן	05:09	05:02	08:02	07:59	08:34	08:31	09:44	09:42	19:00	19:06	19:26	19:33	18:48	19:45
אוקראינה אודסה	06:38	06:46	08:35	08:39	09:07	09:11	09:58	10:01	16:43	16:35	17:13	17:05	16:18	17:09
אוק. דנייפרופטרובסק	06:23	06:32	08:19	08:24	08:51	08:56	09:42	09:45	16:23	16:14	16:54	16:45	15:56	16:48
אוקראינה ז'יטומיר	06:55	07:05	08:47	08:53	09:20	09:25	10:10	10:13	16:42	16:32	17:14	17:05	16:16	17:09
אוקראינה קייב	06:47	06:57	08:40	08:45	09:12	09:17	10:02	10:05	16:35	16:26	17:07	16:58	16:09	17:02
אוקראינה דונייצק	06:12	06:21	08:08	08:13	08:40	08:45	09:31	09:34	16:12	16:04	16:43	16:34	15:47	16:38
איטליה מילאנו	07:01	07:10	09:00	09:04	09:32	09:36	10:23	10:26	17:12	17:04	17:41	17:34	16:47	17:47
אקוואדור קיטו	05:46	05:46	08:20	08:20	08:50	08:50	09:52	09:53	18:09	18:09	18:30	18:31	17:51	18:35
ארגנטינה ב. איירס	05:48	05:43	08:38	08:35	09:11	09:08	10:20	10:18	19:27	19:32	19:52	19:59	19:13	20:11
ארגנטינה ברילוצ'ה	06:24	06:17	09:24	09:20	09:54	09:51	11:06	11:04	20:34	20:41	21:02	21:10	20:39	21:14
ארה"ב בולטימור	06:33	06:40	08:37	08:41	09:10	09:13	10:03	10:05	17:06	17:00	17:33	17:27	16:43	18:01
ארה"ב ברוקלין נ.י.	06:24	06:31	08:28	08:32	09:00	09:03	09:53	09:55	16:55	16:48	17:22	17:15	16:31	17:27
ארה"ב ג'רסי	06:25	06:32	08:28	08:32	09:00	09:04	09:53	09:56	16:54	16:47	17:21	17:15	16:30	17:27
ארה"ב דטרויט	07:03	07:11	09:06	09:10	09:38	09:41	10:30	10:33	17:28	17:21	17:56	17:49	17:04	18:01
ארה"ב היוסטן	06:33	06:38	08:45	08:47	09:17	09:19	10:13	10:15	17:37	17:32	18:01	17:57	17:15	18:06
ארה"ב לוס אנג'לס	06:10	06:16	08:19	08:22	08:51	08:54	09:46	09:48	17:03	16:58	17:28	17:23	16:40	17:32
ארה"ב מיאמי	06:28	06:32	08:41	08:43	09:14	09:16	10:11	10:12	17:41	17:37	18:04	18:01	17:20	18:10
ארה"ב ניו הייבן	06:23	06:30	08:24	08:28	08:57	09:01	09:50	09:52	16:47	16:41	17:15	17:08	16:24	17:22
ארה"ב שיקאגו	06:20	06:27	08:24	08:27	08:55	08:59	09:48	09:50	16:48	16:41	17:15	17:09	16:24	17:19
בוליביה לה פאס	05:45	05:43	08:30	08:29	08:59	08:58	10:05	10:04	18:47	18:50	19:10	19:12	18:32	19:17
בלגיה אנטוורפן	07:35	07:45	09:26	09:31	09:58	10:04	10:47	10:51	17:16	17:06	17:49	17:39	16:50	17:56
בלגיה בריסל	07:33	07:43	09:25	09:31	09:57	10:03	10:47	10:50	17:19	17:09	17:51	17:42	16:52	17:57
בלרוס ליובאוויטש	06:58	07:10	08:45	08:51	09:17	09:23	10:04	10:08	16:21	16:09	16:56	16:45	15:53	16:49
ברזיל ס. פאולו	05:15	05:11	07:59	07:58	08:31	08:29	09:37	09:36	18:26	18:30	18:49	18:53	18:11	19:00
ברזיל ריו דה ז'נרו	05:02	04:58	07:46	07:44	08:17	08:16	09:24	09:23	18:11	18:15	18:35	18:38	17:56	18:45
בריטניה לונדון	06:52	07:03	08:44	08:50	09:16	09:21	10:05	10:09	16:35	16:25	17:08	16:58	16:09	17:14
בריטניה מנצ'סטר	07:07	07:18	08:56	09:01	09:28	09:33	10:16	10:20	16:38	16:27	17:12	17:01	16:10	17:19
גרמניה ברלין	07:02	07:13	08:52	08:57	09:24	09:29	10:12	10:16	16:38	16:27	17:11	17:01	16:11	17:05
גרמניה פרנקפורט	07:13	07:23	09:07	09:12	09:39	09:44	10:29	10:32	10:29	10:32	17:36	17:27	16:38	17:31
הודו בומביי	06:37	06:40	06:37	06:40	09:28	09:29	10:26	10:27	18:07	18:05	18:29	18:27	17:47	18:31
הודו פונה	06:31	06:34	08:51	08:52	09:23	09:24	10:21	10:22	18:05	18:03	18:27	18:25	17:45	18:29
הונגריה בודפשט	06:26	06:35	08:22	08:27	08:55	08:59	09:45	09:49	16:28	16:19	16:58	16:50	16:03	16:54
טורקיה אינסטמבול	06:34	06:41	08:36	08:40	09:09	09:12	10:02	10:04	17:01	16:55	17:29	17:22	16:38	17:26
יוון אתונה	06:49	06:55	08:54	08:58	09:27	09:30	10:21	10:23	17:28	17:22	17:54	17:48	17:05	17:52
מולדובה קישינב	06:47	06:56	08:43	08:47	09:15	09:20	10:06	10:09	16:49	16:40	17:19	17:11	16:24	17:15

לוח זמנים לשבוע פרשת לך לך בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

כל הזמנים הם על פי השעון הרגיל, במדינות בהם נהוג "שעון קיץ" (גם בישראל), צריך להוסיף שעה בתאריכים בהם נהוג שעון הקיץ.

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו מ. סיטי	06:30	06:33	08:53	08:55	09:23	09:25	10:22	10:23	18:10	18:07	18:32	18:30	17:50	18:34
ניו-זינלנד קרייסטצ'רץ	05:08	05:01	08:06	08:02	08:39	08:35	09:50	09:48	19:18	19:26	19:48	19:56	19:07	20:00
נפאל קטמנדו	06:09	06:14	08:25	08:28	08:56	08:58	09:53	09:55	17:25	17:21	17:49	17:45	17:04	17:49
סינגפור סינגפור	06:43	06:44	09:11	09:12	09:44	09:44	10:45	10:45	18:53	18:53	19:14	19:15	18:35	19:19
פולין ורשא	06:29	06:40	08:21	08:26	08:52	08:58	09:41	09:45	16:09	15:59	16:42	16:32	15:42	16:36
פרו לימה	05:33	05:31	08:08	08:07	08:40	08:40	09:44	09:44	18:11	18:13	18:33	18:35	17:54	18:39
צרפת ליאון	07:18	07:27	09:17	09:22	09:49	09:54	10:41	10:44	17:29	17:22	17:59	17:51	17:05	18:04
צרפת פריז	07:36	07:45	09:31	09:36	10:03	10:08	10:53	10:56	17:32	17:23	18:03	17:55	17:07	18:09
קולומביה בוגוטה	05:33	05:34	08:05	08:05	08:35	08:35	09:36	09:37	17:47	17:46	18:08	18:08	17:28	18:12
קנדה טורונטו	06:51	06:59	08:52	08:56	09:24	09:28	10:16	10:19	17:10	17:03	17:39	17:32	16:46	17:44
קנדה מונטריאול	06:32	06:41	08:31	08:35	09:03	09:07	09:54	09:57	16:43	16:35	17:12	17:05	16:18	17:18
קפריסין לרנקה	06:06	06:12	08:12	08:15	08:46	08:49	09:40	09:42	16:51	16:46	17:17	17:12	16:29	17:16
רוסיה מוסקבה	07:33	07:45	09:20	09:26	09:51	09:57	10:38	10:42	16:53	16:41	17:29	17:18	16:25	17:34
רוסיה רוסטוב(נא-דון)	07:03	07:12	08:59	09:04	09:32	09:37	10:23	10:26	17:05	16:57	17:35	17:27	16:40	17:31
שוייץ ציריך	07:06	07:15	09:04	09:09	09:36	09:40	10:27	10:30	17:12	17:04	17:42	17:34	16:47	17:47
תאילנד בנקוק	06:10	06:12	08:31	08:32	09:04	09:05	10:03	10:04	17:53	17:51	18:15	18:13	17:33	18:17

בלוח זה, הזמנים חושבו על פי "סדר הכנסת שבת" ופסקי אדמוה"ז בסידורו. (פרט לסוף זמן קריאת שמע לשיטת המג"א).

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר.

תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

בחסות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **שרח (אולגה)** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

FAX: (972) 3 9606761

ת.ד. 2 כפר חב״ד 72915 ישראל - P.O.B 2 Kfar Chabad 72915 Israel

E-mail:Chish@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 פקס

Dvar Malchus
Issue # 00137
02/11/2008